INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul LIII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2000

vol. LIII

Centrul de Informare
şi Documentare Economică
Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUŞTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FÂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACŞU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
“Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie şi parțială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-219-0 Apărut 2017

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

2000

vol. LIII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul LIII

PROBLEME ECONOMICE NR. 1/2000 _____ 1

VALORIFICAREA CAPITALULUI UMAN ÎN CADRUL ZONELOR DE DEZVOLTARE 3

1. DINAMICI SECTORIALE ALE POPULAȚIEI OCUPATE 7

2. INTENSITATEA MODIFICĂRILOR STRUCTURALE 17

3. DIFERENȚIERI TERITORIALE ALE STRUCTURII POPULAȚIEI OCUPATE 26

4. PRODUCTIVITATEA MUNCII ÎN PROFIL TERITORIAL 30

5. DIFERENȚIEREA SALARIILOR ÎN PROFIL TERITORIAL 33

6. VARIABILITATEA TERITORIALĂ A RATEI ŞOMAJULUI 37

7. CONCLUZII ŞI DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU O MAI BUNĂ UTILIZARE A FORȚEI DE MUNCĂ ÎN PLAN REGIONAL 41

PROBLEME ECONOMICE NR. 2-3-4/2000 _____ 47

COORDONATE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE A INDUSTRIEI ROMÂNEŞTI 49

CAPITOLUL 1 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE GENERALE 53

1.1. Precizări conceptuale şi noționale 54

1.2. Oportunitatea abordării dezvoltării industriale durabile în România 56

1.3. Abordări precedente ale conceptului de dezvoltare durabilă pe plan național 58

1.4. Relația resurse naturale - dezvoltare industrială durabilă 60

Bibliografie 70

CAPITOLUL 2 - ELEMENTE TEORETICE DE MODELARE MATEMATICĂ UTILIZATE ÎN FORMALIZAREA DEZVOLTĂRII ECONOMICE DURABILE, CU APLICABILITATE LA DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ 71
2.1. Contextul problematic al demersului teoretic de modelare a dezvoltării durabile 71
2.2. Câteva clarificări conceptuale privind "capitalul", fie el natural, fie economic 72
2.3. Elemente teoretice de modelare matematică a dezvoltării industriale durabile 76
Bibliografie 86

CAPITOLUL 3 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ - INTERFERENȚE CU CONTEXTUL SOCIAL 87
3.1. Rolul industriei în progresul social 87
3.2. Analiza situației forței de muncă din industrie. Propuneri pentru promovarea laturilor pozitive şi limitarea celor negative în perspectiva realizării unei dezvoltări industriale durabile 98
Bibliografie 104

CAPITOLUL 4 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ŞI PROTECȚIA MEDIULUI 105
4.1. Situația protecției mediului în România şi poluarea produsă de industrie 105
4.2. Pasivul de mediu 113
Bibliografie 120

CAPITOLUL 5 - REPERE PENTRU ELABORAREA UNEI POLITICI NAȚIONALE DE DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ DURABILĂ. LIMITE ALE APLICABILITĂȚII CONCEPTULUI LA ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE 121

ANEXE 127

PROBLEME ECONOMICE NR. 5-6-7/2000 _____ 137

ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ - TEORIE ŞI PRACTICĂ 139

INTRODUCERE 143

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DE ECONOMIE SOCIALĂ DE PIAȚĂ - DE LA W. EUCKEN LA A. MŰLLER-ARMACK 156
1.1. W. Eucken şi neoliberalismul german. Principiul ordinii 156
1. 2. Alfred Müller-Armack - creatorul conceptului de economie socialã de piaţã 160
1.3. Şanse şi riscuri ale economiei sociale de piaţã 164
1.4. Evoluția raportului teorie - practicã, în economia germanã - privire istoricã 165

CAPITOLUL 2 - COMPONENTELE SISTEMULUI ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ - ANALIZĂ CRITICĂ 172
2.1. Politica economicã 172
2.2. Politica socialã 176

CAPITOLUL 3 - PARTICULARITĂȚI ALE TRANSFORMĂRII DE SISTEM ÎN NOILE LANDURI GERMANE 196
3.1. Caracterul unic al tranziției landurilor est-germane la un nou sistem economic şi politic . Efortul financiar 196
3.2. Privatizarea şi politica structuralã 199

CAPITOLUL IV - ÎN LOC DE EPILOG - CÂT DE SOCIALĂ MAI POATE SĂ FIE ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ 210
1. Tensiunile apărute în modelul german în noul context intern şi internațional 210
2. Limitele statului social 213
3. Germania în fața dilemei schimbare - continuitate 221
Bibliografie selectivă 228

PROBLEME ECONOMICE NR. 8/2000 _____ 239

DE LA "LIMITELE CREŞTERII ŞI ALE CERTITUDINII" LA "INCERTITUDINEA CONSTRUCTIVĂ A CONCURENȚEI" 241

INTRODUCERE 245

1. TESTAREA MERSULUI REFORMEI STATULUI ÎN FUNCȚIE DE NIVELUL OPERAȚIONALIZĂRII OBIECTIVELOR POLITICII ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI 247

2. MEDIUL ECONOMIC ÎN ROMÂNIA ŞI APLICAREA LEGISLAȚIEI CONCURENȚEI 251

3. PROMOVAREA RELAȚIILOR AUTORITĂȚILOR CONCURENȚEI CU AGENȚII ECONOMICI, ORGANISMELE NEGUVERNAMENTALE ŞI COMUNITATEA OAMENILOR DE AFACERI DIN ROMÂNIA 256

4. ÎNCURAJAREA COOPERĂRII ÎNTRE REGLEMENTARE ŞI OPERAȚIUNEA ECONOMICĂ DE PIAȚĂ 258

5. CÂND NU POT SAU NU OBȚIN PIEȚELE CONCURENTIALE REZULTATELE SCONTATE? 261

PROBLEME ECONOMICE NR. 9-10/2000 265

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1990-1999 267

ARGUMENT 271

1. ECONOMIA CA ŞTIINȚĂ, O RECUNOAŞTERE TÂRZIE. CINE SUNT LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE? 273

2. LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE 1990-1999. SCURTE CARACTERIZĂRI ALE TEORIILOR ŞI CONTRIBUȚIILOR PREMIATE 277

1990: HARRY MARKOWITZ, MERTON MILLER, WILLIAM SHARPE - FINANȚELE REINTRĂ ÎN DREPTURI 277

a) De la calculul individual a lui H. Markowitz 277

b) ...la CAPM al lui W. Sharpe 278

c) Miller sau paradoxurile firmei 279

d) Referințe bibliografice 279

1991: RONALD COASE - LA GRANIȚA DINTRE ECONOMIE ŞI DREPT 280

a) Costurile de tranzacție 280

b) Drepturile de proprietate 280

c) Dreptul reexaminat din perspectivă economică 281

d) Referințe bibliografice 282

1992: GARY BECKER - IMPERIALISMUL RAȚIONALITĂȚII 282
a) O singură metodă de analiză..... 282
b).... aplicabilă domeniilor eclectice 283
c) Câteva critici..... 284
d) Referințe bibliografice 284

1993: ROBERT W. FOGEL, DOUGLAS C. NORTH - REVOLUȚIA CLIOMETRICĂ..... 285
a) Alegerea metodologică..... 285
b) Analiza contrafactuală..... 285
c) Schimbarea instituțională şi creşterea economică 286
d) Referințe bibliografice 287

1994: JOHN F. NASH, JOHN C. HARSANYI, REINHARD SELTEN: ECONOMIA, UN JOC DE STRATEGII 287
a) Echilibrul Nash 288
b) Mâna tremurândă a lui Selten 289
c) Informația incompletă a jucătorilor lui Harsanyi 289
d) Referințe bibliografice 289

1995: ROBERT E. LUCAS - REÎNTOARCEREA LA HOMO OECONOMICUS..... 290
a) (In)Eficacitatea politicii economice 290
b) Critica lui Lucas..... 292
c) Referințe bibliografice..... 292

1996: JAMES A. MIRRLEES, WILLIAM S. VICKREY - INVESTIGĂRILE ÎN SERVICIUL ECONOMIEI PUBLICE..... 293
a) De la problemele construirii tarifelor.... 293
b).... la acelea de licitație..... 294
c) Incitare şi impozitare 294
d) O idee, două concepții 295
e) Referințe bibliografice 295

1997: ROBERT C. MERTON, MYRON S. SCHOLES - OPȚIUNEA CEA BUNĂ..... 296
a) Formula Black-Scholes.... 296

b)... aplicabilă imediat 297
c)... şi cu importanță ştiințifică considerabilă 298
d) Referințe bibliografice 298

1998: AMARTYA KUVAR SEN - ECONOMIA ESTE O ŞTIINȚĂ MORALĂ 298
a) Etică şi economie 299
b) Preferințe individuale şi decizii colective 299
c) Indicii bunăstării şi ai sărăciei 300
d) Foametea contemporană 300
e) Referințe bibliografice 301

1999: ROBERT A. MUNDELL - DE LA MACROECONOMIE INTERNAȚIONALĂ LA EURO 301
a) Modelul Mundell-Fleming 301
b) Dinamica monetară 303
c) Evitarea instabilității economice 303
d) Influența asupra cercetării 304
e) Zonele monetare optimale 304
f) Alte contribuții 305
g) Referințe bibliografice 305

3. CINE AR PUTEA FI PREMIANȚII NOBEL DE MÂINE 306
a) Câteva nume 306
b) Imperialismul economic 308
c) Contraatacul empirismului 310
d) Către economia experimentală 311
e) Se va deschide economia către alte ştiințe? 313

PROBLEME ECONOMICE NR. 11/2000 _____ 323

CONDIȚII DE TRAI ALE PENSIONARILOR DIN ROMÂNIA 326

CUVÂNT ÎNAINTE 329

1. CARACTERISTICI ALE VIEȚII FAMILIILOR DE PENSIONARI DIN ROMÂNIA, ÎN PREZENT 332

1.1. Veniturile - în decalaj mare în raport cu nevoile de consum 332
1.2. Implicații ale nivelului veniturilor asupra condițiilor de trai ale familiilor de pensionari 337
1.3. Locuința şi problemele derivate 341
1.4. Modul de folosire a timpului de care dispun pensionarii în afara celui necesar pentru satisfacerea nevoilor fiziologice 342

2. DESTĂINUIRI AMARE 344

3. ALTE DOVEZI ALE SITUAȚIEI DEFAVORABILE A PENSIONARILOR 346

4. MODALITĂȚI DE A VEDEA SCHIMBAREA 348

PROBLEME ECONOMICE NR. 12/2000 _____ 351

SECTORUL MINIER ŞI GEOLOGIC DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE - CONSIDERAȚII ASUPRA UNEI STRATEGII NEDIRECTIONATE DERULATE ÎN INTERVALUL 1996-2000 353

1. STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A SECTORULUI ŞI LOCUL ACESTUIA ÎN ANSAMBLUL ACTIVITĂȚII INDUSTRIALE 357

2. CE S-A ÎNTÂMPLAT ÎN SECTORUL MINIER ŞI GEOLOGIC ÎN PERIOADA 1996-2000 363

3. CAPACITĂȚILE DE PRODUCȚIE, DESTINAȚIA PRODUCȚIEI, NIVELUL TEHNIC AL PRODUSELOR, TEHNOLOGIILOR ŞI DOTĂRILOR 366

4. O STRATEGIE PENTRU COSTURILE DE PRODUCȚIE ŞI SUBVENȚIONAREA PRODUSELOR MINIERE 368

BIBLIOGRAFIE 372

PROBLEME ECONOMICE NR. 13/2000 _____ 373

TRANZIȚIA ECONOMIEI MONDIALE 375

1. UN CONCEPT VECHI ÎN HAINE NOI 379

2. CE NI SE OFERĂ PE TAVĂ 381

2.1. Maurice Guernîer - "Tiers Monde -Trois Quartes de Monde" (1980) 381
2.2. John Nassbit, Patricia Abrudene -Anul 2000 Megatendințe 381
2.3. Lester Thurow - Head to Head - the cotning economic battle among Japon, Europe and America (1992) 382
2.4. Hisao Kanamorii - Japan to Prosper in the XXI century (1991) 382
2.5. Jacque Attali - Winners and Losers in the Corning World Order (1991) 382
2.6. Regionalism sau lumea multipolară 383
2.7. Globalizarea economiei mondiale sau lumea unipolară 383

3. GLOBALIZAREA ECONOMIEI, ÎN FOLOSUL CUI? 385
3.1. Criza umană planetară 385
3.2. Scopul ocult al globalizării 386
3.3. Statistica versus globalizare 388

PROBLEME ECONOMICE NR. 14-15/2000 _____ 391

STIMULAREA INIȚIATIVELOR LOCALE ŞI DEZVOLTAREA DURABILĂ (I) 393

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DEZVOLTĂRII LOCALE ŞI AL INIȚIATIVELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ. FACTORII STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE 397
1.1. Dezvoltarea locală şi teritoriul 397
1.2. Argumente în favoarea politicilor de dezvoltare locală 399
1.3. Contextul şi originea inițiativelor de dezvoltare locală 405
1.4. Sprijinul central acordat inițiativelor de dezvoltare locală 408
1.5. Microfactorii inițiativelor locale 409
1.6. Factori stimulativi ai apariției inițiativelor locale 410
1.7. Premise exogene necesare stimulării inițiativelor de dezvoltare locală 412
1.8. Efectele inițiativelor locale 413
1.9. Inițiativele Economice Locale (IEL) 414
1.10. Mijloace de stimulare a inițiativelor locale în tara noastră 420

CAPITOLUL 2 - LOCUL DEZVOLTĂRII LOCALE ÎN POLITICA UNIUNII EUROPENE 428
2.1. Ingineria dezvoltării locale 429
2.2. Coordonarea dezvoltării locale cu politica regională a Uniunii Europene 430
2.3. Dezvoltarea locală concepută ca economie la scară umană 432
2.4. Rolul Comisiei Europene în dezvoltarea locală 432
2.5. Evoluția concepției Uniunii Europene asupra utilizării Fondurilor Structurale (ERDF) 435
2.6. Rolul întreprinderilor mici şi mijlocii în țări ale Uniunii Europene 436
ANEXE 437

PROBLEME ECONOMICE NR. 16/2000 445

SISTEMUL DE RATING BANCAR ŞI DE AVERTIZARE TIMPURIE C.A.M.P.L. 447

1. PREZENTARE GENERALĂ 451

2. CARACTERIZAREA COMPONENTELOR CARE STAU LA BAZA DETERMINĂRII GRADULUI COMPUS DE CLASIFICARE 455
2.1. Adecvarea capitalului (C) 455
2.2. Calitatea activelor (A) 455
2.3. Management (M) 456
2.4. Profitabilitatea (P) 457
2.5. Lichiditatea (L) 457

PROBLEME ECONOMICE NR. 17-18/2000 461

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1980-1989 463

ARGUMENT (2) 467

1980: LAWRENCE R. KLEIN - KEYNES ÎNTR-UN MODEL MATEMATIC 468
a) Sinteza lui Klein 468
b) Modele operaționale 469
c) O cercetare activă în econometrie 470

d) Referințe bibliografice 470

1981: JAMES TOBIN - INTEGRAREA PIEȚELOR FINANCIARE ŞI ECONOMIA REALĂ 471
a) Teoria selecției de portofoliu 471
b) Relația între piețele financiare şi piețele reale 472
c) Coeficientul q al lui Tobin 472
d) Taxa Tobin 473
e) Referințe bibliografice 473

1982: GEORGE STIGLER - CUI FOLOSEŞTE REGLEMENTAREA? 473
a) Informația are un cost 473
b) De la rezultatul empiric... 474
c) ... la teoria reglementării 475
d) Un aport durabil la economia industrială 475
e) Referințe bibliografice 476

1983: GERARD DEBREU - "MÂNA INVIZIBILĂ" 476
a) De la intuiție ia demonstrație 476
b) Un echilibrul general eficient şi stabil 477
c) Noi instrumente matematice 477
d) Lucrări de interes general 478
e) Referințe bibliografice 478

1984: RICHARD STONE - ÎNȚELEGEREA ECONOMIEI CU AJUTORUL CONTABILITĂȚII 479
a) Scurt recurs istoric 479
b) Contabilitatea națională nu este o contabilitate propriu-zisă! 480
b) Baza teoretică 480
d) Armonizarea internațională 481
e) Referințe bibliografice 481

1985: FRANCO MODIGLIANI - GHID DE ECONOMISIRE ŞI DE INVESTIȚIE 481
a) Teoria ciclului de viață 482
b) Cele două teoreme Modigliani-Miller 483
c) Referințe bibliografice 484

1986: JAMES M. BUCHANAN - STATUL NU ESTE UN DESPOT BINEVOITOR 485
a) Natura statului 485
b) Principiul unanimității 485
c) Despre importanța regulilor 487
d) Referințe bibliografice 487

1987: ROBERT SOLOW - MODELAREA MATEMATICĂ A CREŞTERII ECONOMICE 488
a) Creşterea şi starea staționară 488
b) Cercetare aplicată înainte de toate 489
c) Un cercetător eclectic 490
d) Referințe bibliografice 490

1988:. MAURICE ALLAIS - ECONOMISTUL NERECUNOSCUT 491
a) Echilibrul general şi optimumul Pareto 491
b) Un model alternativ 492
c) Referințe bibliografice 493

1989: TRYGVE HAAVELMO - PĂRINTEIE ECONOMETRIEI MODERNE 493
a) Econometria în impas 493
b) Revoluția probabilistă 494
c) Obstacolul interdependenței datelor 495
d) Alte contribuții 495
e) Referințe bibliografice 496
Surse bibliografice necitate în text 506

PROBLEME ECONOMICE NR. 19-20/2000 507

SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE 509

1. COMPLEMENTARITATEA PRODUCȚIE - SERVICII ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ECONOMICE 513

2. LOCUL SERVICIILOR ÎN ECONOMIE 517
2.1. Serviciile - factor stimulativ al creşterii economice 517
2.2. Dimensiunile economice ale sectorului serviciilor 519

3. SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE 525

4. RELAȚII ÎNTRE PIAȚA SERVICIILOR ŞI PIAȚA BUNURILOR..... 530
4.1. Tendințe în evoluția ofertei 530
4.2. Factorii care influențează cererea de servicii a populației 532
4.3. Raporturi între piața serviciilor şi piața bunurilor 534

5. CONSUMUL DE SERVICII – INDICATOR AL NIVELULUI DE TRAI AL POPULAȚIEI..... 537

BIBLIOGRAFIE..... 546

PROBLEME ECONOMICE NR. 21-22/2000 547

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE – 1969-1979..... 549

ARGUMENT (3)..... 553

1969: RAGNAR ANTON KITTIL FRISCH, JAN TINBERGEN - MATEMATICA ŞI ECONOMETRIA ÎN SERVICIUL COMERȚULUI.... 554
a) Econometria instituționatizată de către Frisch 554
b) Regula lui Tinbergen 555
c) Referințe bibliografice..... 556

1970: PAUL SAMUELSON - ECONOMISTUL ERUDIT 556
a) O metodologie unificată..... 556
b) Lucrări de referință în numeroase domenii 557
c) O muncă de legătură..... 558
d) Referințe bibliografice 559

1971: SIMON KUZNETS - MĂSURAREA ŞI ÎNȚELEGEREA CREŞTERII ECONOMICE 559
a) Condițiile unei bune analize 559
b) Învățămintele studiului creşterii economice 560
c) Referințe bibliograice..... 562

1972: KENNETH J. ARROW, JOHN R. HICKS - ÎN CĂUTAREA ECHILIBRULUI GENERAL ŞI A BUNĂSTĂRII..... 562
a) Modelul Arrow - Debreu 562

b) Hicks - "părintele microeconomiei"... 563
c) ... şi al modelului IS-LM 563
d) Referințe bibliografice 565

1973: WASSILY LEONTIEF - ECONOMIA ÎN CIFRE 565
a) Matricea inputs-outputs 565
b) Coeficienții tehnici 567
c) Paradoxul Leontief 567
d) Referințe bibliografice 568

1974: FRIEDRIEH A. VON HAYEK, GUNNAR K. MYRDAL -DE LA ECONOMIA PURĂ LA ŞTIINȚELE SOCIALE 568
a) Teoria monetară a suprainvestiției a lui Hayek 568
b) Myrdal - un precursor ai revoluției keynesiene 569
c) Interdependența economicului cu socialul 570
d) Referințe bibliografice 570

1975: LEONID V. KANTOROVICI, TJALLING C. KOOPMANS - DESPRE SĂRĂCIA RESURSELOR 571
a) Economie ... şi sărăcie 571
b) Kantorovici sau cum se ameliorează planul 571
c) Koopmans şi economia resurselor naturate 572
d) Referințe bibliografice 573

1976 MILTON FRIEDMAN - CONTRAREVOLUȚIA KEYNESIANĂ 573
a) Pozitivismul economic 573
b) Funcția de consum şi venitul permanent 574
c) Cruciada monetaristă 574
d) Rata de şomaj natural... 575
e)... şi curba Phillips 575
f) Referințe bibliografice 576

1977: BERTIL OHLIN, JAMES EDWARD MEADE -MANUAL DE ISTORIE INTERNAȚIONALĂ 576
a) Schimbul internațional: cauze şi consecințe 576
b) Controversele Ohlin-Keynes 577
c) Politica economică în economia deschisă 577

d) Referințe bibliografice 578

1978: HERBERT A. SIMON - ESTE RAȚIONAL OMO OECONOMICUS? 579
a) De la raționalitatea limitată... 579
b)... la un nou model de luare a deciziilor 579
c) Despre importantele consecințe asupra teoriei întreprinderii... 579
d)... şi a organizării, în general 580
e) Conceptul Mic-Mac al lui Simon 580
f) Referințe bibliografice 581

1979: SIR ARTHUR W. LEWIS, THEODORE W. SCHULTZ - GĂSIREA CĂILOR DE DEZVOLTARE 581
a) Modelul Lewis şi teoria dezvoltării 581
b) Schultz: pionier în probleme agricole..... 583
c)... şi în teoria capitalului uman 583
d) Referințe bibliografice 583

SURSE BIBLIOGRAFICE NECITATE ÎN TEXT 591

PROBLEME ECONOMICE NR. 23-24-25/2000 _____ 593

STIMULAREA INIȚIATIVELOR LOCALE ŞI DEZVOLTAREA DURABILĂ (II) 595

CAPITOLUL 1 - CONCEPȚIA UNIUNII EUROPENE ŞI A OECD PRIVIND INIȚIATIVELE LOCALE PENTRU OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ 599
1.1. Inițiativele Locale pentru Crearea de Locuri de Muncă şi Ocuparea Populației (ILO) 600
1.2. Principalele domenii în care sunt localizate inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă şi ocuparea populației 600
1.3. Funcțiile, organizarea şi obiectivele inițiativelor economice locale pentru crearea de noi locuri de muncă şi ocuparea populației 602
1.4. Existența unui cadru național corespunzător 606
1.5. Agenți potențiali şi reali la nivel local 609
1.6. Rezultate şi evaluări 617

1.7. Experiența unor Inițiative Locale de Ocupare privită critic..... 618

CAPITOLUL 2 - SINTEZĂ A EXPERIENȚELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE..... 628
2.1. Considerații metodologice 628
2.2. Tendințe generale ale dezvoltării locale în Uniunea Europeană .. 629
2.3. Structurile care intervin în domeniul dezvoltării economico-sociale 633
2.4. Obiectivele diferitelor experiențe de dezvoltare locală 636
2.5. Principii de acțiune 637
2.6. Principii utilizate la punerea în practică a mijloacelor 640
2.7. Structuri şi mijloace utilizate 641
2.8. Tendințe 643
2.9. Câteva constatări desprinse din experiențele analizate 644

CAPITOLUL 3 - SCHIȚĂ METODOLOGICĂ PROPUSĂ DE COMISIA EUROPEANĂ PENTRU ELABORAREA PROIECTELOR TERITORIALE, ÎN SCOPUL STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE DE DEZVOLTARE 647
3.1. Ghid metodologic al dezvoltării locale..... 647
3.2. De la strategie la acțiune: instrumentele şi modul lor de utilizare 657
3.3. Un instrument special adaptat: subvențiile globale 664

ANEXE 668

INDEX DE AUTORI _____ 672

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 1/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

VALORIFICAREA CAPITALULUI UMAN ÎN CADRUL ZONELOR DE DEZVOLTARE

Dr. FLORIN-MARIUS PAVELESCU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. DINAMICI SECTORIALE ALE POPULAȚIEI OCUPATE..... 7

2. INTENSITATEA MODIFICĂRILOR STRUCTURALE..... 17

3. DIFERENȚIERI TERITORIALE ALE STRUCTURII POPULAȚIEI OCUPATE..... 26

4. PRODUCTIVITATEA MUNCII ÎN PROFIL TERITORIAL..... 30

5. DIFERENȚIEREA SALARIILOR ÎN PROFIL TERITORIAL 33

6. VARIABILITATEA TERITORIALĂ A RATEI ŞOMAJULUI 37

7. CONCLUZII ŞI DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU O MAI BUNĂ UTILIZARE A FORȚEI DE MUNCĂ ÎN PLAN REGIONAL..... 41

Derularea procesului de tranziție la economia de piață a fost însoțită în România, ca de altfel şi în alte țări central şi est-europene, de reduceri sensibile ale populației ocupate datorită unei multitudini de cauze. Diminuarea potențialului de utilizare a capitalului uman a fost diferită, atât în spațiu cât şi în timp, în funcție de gradul de stabilitate şi maturitate a structurii economice zonale dar şi de particularitățile diferitelor etape ale procesului de reformă. Având în vedere datele statistice disponibile în momentul elaborării acestui studiu, analiza se va opri asupra evoluțiilor de până în anul 1998.

1. Dinamici sectoriale ale populației ocupate

Procesului de transformare a economiei româneşti a fost însoțit de o sensibilă reducere a posibilităților de ocupare şi utilizare a forței de muncă. Astfel, în intervalul 1989-1998 numărul locurilor de muncă s-a redus cu 19,6%, respectiv cu peste 2 milioane. În cadrul zonelor de dezvoltare, pierderile de locuri de muncă au avut intensități diferite. Diminuări mai puternice ale cererii de forță de muncă în comparație cu media națională au fost consemnate în cadrul a trei zone cu un nivel de dezvoltare mai ridicat exprimat prin faptul că productivitatea socială a muncii depăşeşte, în aceste zone, media națională respectiv Municipiul Bucureşti, Zona de Vest, Zona Centru şi Zona Sud-Est (tabelul nr.1.) Cauza principală o constituie puternica reducere a populației ocupate în sectorul industrial în Municipiul Bucureşti şi în sectorul industrial şi cel al serviciilor în Zona Vest, Zona Centru şi Zona Sud-Est.

Tabelul nr. 1 - Dinamica populației ocupate pe zone de dezvoltare în perioada 1989-1998 (1989 = 100)

ZONA	Total populație ocupată	Sector primar	Sector industrial	Sector terțiar
România	80,6	112,2	54,5	93,3
M. Bucureşti	74,2	109,8	57,6	95,1
Zona Sud	81,1	116,2	55,0	87,0
Zona Sud-Vest	81,0	104,3	53,5	89,4
Zona Vest	66,5	104,1	51,6	62,2
Zona Nord-Vest	83,9	108,2	59,3	95,0
Zona Centru	77,0	114,0	56,7	79,1
Zona Nord-Est	83,4	111,5	50,4	98,5
Zona Sud-Est	80,1	109,8	54,8	77,9
Media indicilor	78,4	109,7	54,9	85,5
Coeficientul de variație	6,9	3,6	5,1	13,1

Sursa: Calculat după Anuarul Statistic al României *1990 şi 1994 şi* Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Analiza indicilor sectoriali la nivel național relevă o creştere a numărului persoanelor ocupate în sectorul primar cu peste 12% şi o reducere cu peste 45% în sectorul industrial şi, respectiv, cu circa 7% în sectorul terțiar.

Creşterea populației ocupate în sectorul primar a fost mai intensă în Municipiul Bucureşti, Zona Sud şi Zona Centru şi mai lentă în Zona Sud-Vest şi Zona Vest.

La fel ca şi în sectorul primar, în sectorul industrial variația indicilor populației ocupate este de mică amploare. Cele mai intense reduceri de locuri de muncă s-au consemnat în Zona Vest şi Zona Nord-Est, iar cele mai lente în Zona Sud, Zona Sud-Vest şi Zona Centru. Se observă că nu se poate stabili o corelație clară între gradul de dezvoltare al zonelor şi posibilitățile de păstrare a locurilor de muncă în acest sector deosebit de însemnat al economiei naționale.

În sectorul terțiar reduceri mai mari de peste 15% s-au consemnat în Zona Vest, Zona Centru şi Zona Sud-Est, între 10 şi 15% în Zona Sud şi Zona Nord-Vest, iar sub 5% în Municipiul Bucureşti, Zona Nord-Vest şi Zona Nord-Est. În aprecierea evoluției ocupării forței de muncă în cadrul zonelor de dezvoltare este necesar să se țină seama de etapele evoluției economiei româneşti în perioada analizată. În acest sens, în funcție de dina-mica P.I.B. şi de datele statistice disponibile vom utiliza următoarea periodizare:

A: 1989-1993 când volumul P.I.B. s-a redus, fenomen caracteristic aproape tuturor țărilor aflate în tranziție la economia de piață.

B: 1993-1996, când s-a înregistrat o creştere economică fără a se efectua necesara restructurare pentru a conferi expansiunii P.I.B. un caracter durabil[1]

C: 1996-1998, când aplicarea unui program radical de reformă a determinat intrarea economică într-o nouă recesiune de tip transformațional.

---

[1] Periodizarea care am utilizat-o în această lucrare ține seama atât de tendințele de evoluție a P.I.B, cât şi de datele disponibile referitoare la populația ocupată în cadrul zonelor de dezvoltare. O periodizare minuțioasă a perioadei 1989-1998 din punct de vedere al evoluției P.I.B. este următoarea:
1989-1992 - reducerea P.I.B. ca urmare a recesiunii de tip transformațional;
1992-1994 - creştere moderată a P.I.B., bazată pe export, în contextul relansării economiilor vest - europene şi al atingerii unui grad remarcabil de macrostabilitate;
1994-1996 - creşterea într-un ritm relativ ridicat a P.I.B., bazată pe stimularea consumului intern, şi ignorarea unor semnale care reflectau deteriorarea echilibrelor la nivel macroeconomic şi persistența rigidităților structurale ca urmare a nerealizării unei reforme profunde la nivel microeconomic.
1996-1998 - intrarea într-o nouă recesiune ca urmare a accentuării dezechilibrelor mai vechi, şi a apariției altora noi, în contextul adoptării unor măsuri radicale de accelerare a reformei

A: Perioada 1989-1993

Declanşarea procesului de tranziție la economia de piață a determinat o reducere însemnată a populației ocupate. Cauza principală a acestei evoluții a constituit-o reducerea capacității de ocupare a sectorului industrial. Aceasta a fost o consecință a deschiderii bruşte a economiei naționale schimburilor economice externe. Drept urmare s-a generat o scădere a cererii pentru produsele industriale, mai cu seamă pentru cele care înglobau un consum relativ ridicat de forță de muncă sau aveau efecte de antrenare considerabile în planul utilizării resurselor umane. Concomitent, s-au intensificat presiunile pentru eliminarea supraocupării, fenomen ce a constituit una dintre caracteristicile economiei de comandă (tabelul nr.2.)

Adoptarea legii privind fondul funciar, în contextul operării primelor disponibilizări din marile întreprinderi industriale, a deter-minat o creştere absolută a populației ocupate în sectorul primar, România fiind astfel printre puținele țări aflate în tranziția la economia de piață unde s-a înregistrat o asemenea tendință.

Capacitatea de ocupare a forței de muncă a sectorului terțiar a avut o evoluție sinuoasă, uşoara creştere din primii doi ani fiind anihilată de comprimarea cererii de forță de muncă din ultimii ani ai intervalului analizat.

Tabelul nr.2 Dinamica populației ocupate în plan regional 1989-1993

-%-

Zona	Total populație ocupată	Sector primar	Sector industrial	Sector terțiar
România	92,0 (-2,1)	117,7(4,2)	73,0 (-7,6)	96,4 (-0,9)
M. Bucureşti	92,4 (-2,0)	121,4 (5,0)	81,5 (-5,0)	104,2 (1,0)
Zona Sud	95,7 (-1,1)	125,9 (5,9)	76,8 (-6,4)	93,4 (-1,7)
Zona Sud-Vest	91,0 (-2,3)	113,5 (3,2)	69,9 (-8,6)	90,5 (-2,5)
Zona Vest	75,3 (-6,8)	110,2 (2,5)	65,2 (-10,1)	65,4 (-10,1)
Zona Nord-Vest	93,1 (-1,8)	117,1 (4,0)	75,5 (-6,8)	96,8 (0,8)
Zona Centru	85,3 (-3,9)	118,3 (4,3)	73,3 (-7,5)	82,2 (-4,8)
Zona Nord-Est	91,5 (-2,2)	119,0 (4,4)	65,9 (-9,9)	91,4 (-2,2)
Zona Sud-Est	92,8 (-1,9)	123,7 (5,5)	70,8 (-8,3)	86,4 (-3,6)
Media indicilor	89,6	118,6	72,4	88,8
Coeficientul de variație	6,7	4,1	7,2	12,2

Calculat după Anuarul Statistic al României 1990 şi 1994.
NOTA: Între paranteze este menționa ritmul mediu anual.

Evoluția ocupării forței de muncă în plan regional în comparație cu dinamica de la nivel național relevă reduceri mai lente în Municipiul Bucureşti, Zona Sud, Zona Nord-Vest şi Zona Sud-Est. Sectoarele care au contribuit la "amortizarea" reducerii populației ocupate au fost agricultura şi serviciile în cazul Mu-

nicipiul Bucureşti şi Zona Nord-Vest şi agricultura în Zona Sud şi Zona Sud-Est.

Reduceri mai accentuate ale locurilor de muncă au fost înregistrate în Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Centru şi Zona Nord-Est. Scăderea a fost amplificată de eliberările de forță de muncă din sectorul industrial mai cu seamă în Zona Sud-Vest, Zona Vest şi Zona Nord-Est, precum şi din sectorul terțiar mai cu seamă în Zona Vest şi Zona Centru. Respectivele evoluții demonstrează că simpla încercare de a implementa mecanismele concurențiale nu conduce în mod automat la expansiunea capacității de ocupare a sectorului terțiar.

Partajarea contribuției factorilor[2] la evoluția în plan zonal a ocupării forței de muncă (tabelul nr.3) relevă faptul că factorii locali au influențat pozitiv ocuparea forței de muncă în zonele cu reduceri mai lente cu excepția Zonei Nord-Est şi negativ în zonele cu reduceri mai accentuate. Factorii structurali-inerțiali au avut, în condițiile tendinței de creştere a populației ocupate în sectorul primar, o influență pozitivă în Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Est şi Zona Sud-Est şi negativă în Municipiul Bucureşti, Zona Vest şi Zona Centru. Practic, în acest caz natura influenței factorilor structurali-inerțiali reflectă mărimea ponderii sectorului primar în totalul populației ocupate în diferitele zone în momentul declanşării procesului de reformă.

Tabelul nr. 3 - Valoarea indicilor de devansare a ocupării forței de muncă în plan zonal, a indicilor influenței factorilor structurali-inerțiali şi a indicilor factorilor locali în perioada 1989-1993

Zona	Indicele de devansare 1989-1993	Indicele influenței factorilor structurali 1989-1993	Indicele influenței factorilor locali 1989-1993
M. Bucureşti	100,4	92,2	108,9
Zona Sud	104,0	100,5	103,5
Zona Sud-Vest	98,9	102,1	96,9
Zona Vest	81,8	97,9	83,6
Zona Nord-Vest	101,2	100,0	101,2
Zona Centru	92,7	95,2	97,4
Zona Nord-Est	99,5	100,9	98,6
Zona Sud-Est	100,9	100,2	100,7

***Sursa**: Idem Tabelul nr. 2*

[2] Metodologia de partajare a contribuției factorilor structurali-inerțiali şi, respectiv, locali la evoluția ocupării forței de muncă în plan zonal este prezentată în F.M. Pavelescu "Dezvoltarea regională şi ocuparea forței de muncă", în *Probleme Economice* nr.46/1998, CIDE, Bucureşti.

B: Perioada 1993-1996

Deşi s-a consemnat o creştere notabilă a P.I.B., populația ocupată a continuat să se reducă într-un ritm chiar mai accelerat, comparativ cu perioada analizată anterior (tabelul nr. 4.). Privind comparativ prin prisma ritmurilor medii anuale ale evoluției populației ocupate totale în cadrul celor 8 zone de dezvoltare se poate remarca o tendință de reechilibrare. Astfel, pierderile de locuri de muncă s-au intensificat în zone care în perioada anterioară reuşiseră să amortizeze şocul inițial al tranziției pe piața forței de muncă.

Reducerea numărului persoanelor ocupate nu a fost uniformă în cadrul ramurilor şi sectoarelor componente ale economiei naționale. Astfel, cauza principală a crizei ocupării şi utilizării forței de muncă poate fi considerată pierderea a peste 10% din locurile de muncă în sectorul secundar fără ca procesul de restructurare să capete viteza cerută de imperativele creierii unei economii competitive.

În acelaşi timp s-a asistat la o reducere a populației ocupate în sectorul primar. Cauza principală a acestui fenomen rezidă în micşorarea ratei de activitate a persoanelor vârstnice.

Sectorul terțiar a avut, din punctul de vedere al capacității de ocupare, o evoluție sinuoasă astfel încât în 1996 numărul de locuri de muncă era apropiat de cel din 1993.

Tabelul nr. 4 - Dinamica populației ocupate în plan regional în perioada 1993-1996

1993 = 100

Zona	Total populație ocupată	Sector primar	Sector industrial	Sector terțiar
România	93,2 (-2,3)	92,1 (-2,7)	89,3 (-3,7)	99,8 (-0,1)
M. Bucureşti	83,0 (-6,0)	94,7 (-1,8)	77,1 (-8,3)	87,5 (-4,4)
Zona Sud	91,3 (-3,0)	91,8 (-2,8)	87,1 (-4,5)	96,4 (-1,2)
Zona Sud-Vest	93,8 (-2,0)	90,2 (-3,4)	96,4 (-1,2)	97,0 (-1,0)
Zona Vest	97,1 (-1,0)	94,1 (-2,6)	96,1 (-1,3)	103,3 (1,1)
Zona Nord-Vest	92,1 (-2,7)	90,7 (-3,4)	86,8 (-4,6)	97,4 (-0,9)
Zona Centru	96,4 (-1,2)	96,1 (-1,3)	90,6 (-3,2)	106,8 (2,2)
Zona Nord-Est	97,5 (-0,8)	92,2 (-2,7)	96,1 (-1,3)	113,2 (4,2)
Zona Sud-Est	93,8 (-2,1)	90,3 (-3,3)	90,1 (-3,4)	102,3 (0,7)
Media indicilor	93,1	92,5	90,0	100,5
Coeficientul de variație	4,7	2,2	6,8	7,2

Calculat după Anuarul Statistic al României *1994 şi1997.*
NOTA: Între paranteze este menționat ritmul mediu anual.

Evoluțiile în plan regional au înregistrat abateri uneori semnificative comparativ cu dinamica înregistrată pe ansamblul întregii țări. Cea mai mică variație a indicilor populației ocupate s-a consemnat în sectorul primar, în timp ce

variații mai intense au fost caracteristice sectorului secundar şi celui terțiar. Aceasta indică în mod indirect faptul că nu se poate stabili o corelație strânsă între viteza procesului de restructurare şi nivelul de dezvoltare al celor 8 grupări teritoriale. Astfel, în sectorul industrial reduceri mai intense au fost înregistrate în Municipiul Bucureşti, Zona Sud şi Zona Nord-Vest, în timp ce reduceri mai lente au fost consemnate în Zona Sud-Vest, Zona Vest şi Zona Nord-Est. În sectorul terțiar, unele zone au înregistrat reduceri ale numărului de locuri de muncă (Municipiul Bucureşti, Zona Sud, Zona Nord-Vest) în timp ce în alte zone posibilitățile de ocupare a forței de muncă au sporit (Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est).

Analiza valorii indicilor populației ocupate în sectorul secundar şi terțiar evidențiază următoarele tipuri de corelații:

a) **reducere intensă a populației ocupate în sectorul secundar şi reduceri ale numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar** (Municipiul Bucureşti, Zona Sud, Zona Nord-Vest), ceea ce sugerează o sensibilitate crescută a ocupării în sectorul terțiar față de scăderea cererii de forță de muncă în sectorul secundar.

b) **reducere lentă a populației ocupate în sectorul secundar şi o creştere a numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar** reflectând fie existența unor structuri economice cu un grad de dezvoltare relativ ridicat (Zona Vest), fie un proces de pseudo-terțializare în contextul nedemarării restructurării industriale (Zona Nord-Est).

c) reducere lentă a populației ocupate în sectorul secundar şi o micşorare a numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar, denotând amânarea restructurării industriei şi menținerea unor blocaje în dezvoltarea serviciilor (Zona Sud-Vest).

d) reducerea moderată a populației ocupate în sectorul se-cundar concomitent cu creşterea numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar, indicând o relaxare a cererii de forță de muncă din industrie şi într-o anumită măsură o viteză mai mare a procesului de restructurare, concomitent cu conturarea unor premise favorabile dezvoltării capacității de ocupare a forței de muncă a sectorului terțiar.(Zona Centru, Zona Sud-Est).

În cursul acestei perioade rolul celor două mari categorii de factori s-a modificat doar într-o mică măsură (tabelul nr.5.). Astfel influențele factorilor locali se dovedesc a fi decisive în determinarea valorii indicelui de devansare. Indicii influenței factorilor structurali-inerțiali au valori foarte apropiate de100%.

Tabelul nr. 5 - Valoarea indicilor de devansare a ocupării forței de muncă în plan regional, a indicilor influenței factorilor structurali inerțiali şi a indicilor influenței factorilor locali în perioada 1993-1996

Zona	Indicele de devansare	Indicele influenței factorilor structurali-inerțiali	Indicele influenței factorilor locali
M. Bucureşti	89,1	101,4	87,9
Zona Sud	98,0	99,7	98,3
Zona Sud-Vest	100,6	99,9	100,7
Zona Vest	104,2	100,3	103,9
Zona Nord-Vest	98,8	99,9	98,9
Zona Centru	103,4	99,6	103,8
Zona Nord-Est	104,6	99,8	104,8
Zona Sud-Est	100,6	100,4	100,2

***Sursa**: Idem Tabelul 4*

C: Perioada 1996-1998

Adoptarea, începând din anul 1997, a unor măsuri de accelerare a proceselor de restructurare a economiei româneşti a avut puternice reverberații pe piața forței de muncă. Încercarea de rezolvare, într-un răstimp foarte scurt, a unor probleme deosebit de complexe a generat, datorită unor cauze obiective şi subiective, apariția unei prelungite recesiuni. În aceste condiții s-a înregistrat, în comparație cu celelalte etape ale procesului de reformă, o intensificare a ritmului reducerii populației ocupate.

În plan teritorial, pierderile de locuri de muncă au avut intensități diferite. În raport cu evoluția consemnată la nivel național, reduceri mai puternice ale cererii de forță de muncă au fost înregistrate în Zona Sud, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est şi Zona Sud-Est, iar reduceri mai lente în Municipiul Bucureşti, Zona Sud-Vest şi Zona Nord-Vest (tabelul nr. 6).

Cauza principală a diminuării posibilităților de utilizare a forței de muncă o reprezintă reducerile de personal operate în *sectorul industrial.* Cele mai intense diminuări ale cererii de forță de muncă au fost înregistrate în regiuni cu un nivel al productivității muncii inferior mediei naționale, unde procesul de restructurare industrială a fost amânat (Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Est), dar şi în Zona Vest unde nivelul productivității sociale a muncii este superior mediei naționale, iar restructurarea economiei locale a demarat încă din primii ani ai tranziției la economia de piață.

Tabelul nr. 6 - Dinamica populației ocupate pe zone de dezvoltare în perioada 1996-1998

Zona	Total pop. ocupa-tă	Sector primar	Sector indus-trial	Sector terțiar
România				
a)	94,0 (-3,0)	101,3 (0,6)	83,6 (-8,6)	97,0 (-1,5)
b)	96,2	102,3	89,2	96,8
c)	97,7	99,0	93,7	100,2
Municipiul Bucureşti				
a)				
b)	96,7 (-1,7)	95,1 (-2,5)	91,7 (-4,2)	104,1(2,0)
c)	95,3	104,8	91,5	97,1
	101,5	90,7	100,2	107,2
Zona Sud				
a)	92,8 (-3,7)	100,6 (0,3)	82,2 (-9,3)	94,8 (-2,6)
b)	96,2	102,3	88,7	96,6
c)	96,5	98,3	92,7	98,1
Zona Sud-Vest				
a)	94,8 (-2,6)	101,9 (0,9)	79,3 (-10,9)	101,8 (0,9)
b)	99,3	102,5	91,7	103,4
c)	95,5	99,4	86,5	98,5
Zona Vest				
a)	91,0 (-4,6)	97,2 (-1,4)	82,5 (-9,2)	92,1 (-4,0)
b)	96,3	99,8	84,5	105,9
c)	94,5	97,4	97,6	87,0
Zona Nord-Vest				
a)	97,9 (-1,1)	101,9 (0,9)	90,5 (-4,9)	100,8 (0,4)
b)	95,3	101,7	88,8	93,6
c)	102,7	100,2	101,9	107,7
Zona Centru				
a)	93,3 (-3,3)	100,3 (0,2)	85,4 (-7,6)	96,4 (-1,8)
b)	95,9	101,1	93,4	93,2
c)	97,6	99,2	91,5	103,4
Zona Nord-Est				
a)	93,4 (-3,3)	101,7 (0,8)	79,6 (-10,8)	95,2 (-2,4)
b)	95,9	102,3	87,2	95,2
c)	97,4	99,4	91,3	100,0
Zona Sud-Est				
a)	92,0 (-4,1)	98,3 (-0,9)	85,9 (-7,3)	88,1 (-6,1)
b)	95,9	100,6	92,2	97,7
c)	95,9	97,7	93,2	90,2

a = perioada 1996-1998

b = perioada 1996-1997

c = perioada 1997-1998

Notă: *Între paranteze este menționat ritmul mediu anual.*

Calculat după Anuarul Statistic al României 1998 şi Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

În cei doi ani ai perioadei analizate, intensitatea eliberării forţei de muncă a prezentat variaţii notabile (de peste 5% în cazul a 5 zone). De regulă, intensitatea pierderilor de locuri de muncă a fost mai mare în 1997, comparativ cu 1998. Excepţiile de la această regulă sunt reprezentate de Zona Sud-Vest şi de Zona Centru. De asemenea este de notat faptul că în cursul anului 1998 populaţia ocupată în sectorul industrial a sporit în Municipiul Bucureşti şi Zona Nord-Vest.

Populaţia ocupată în *sectorul primar* la nivelul întregii ţări era în 1998 cu 1,3% mai numeroasă decât cea din 1996. Creşteri mai intense au fost consemnate în două dintre zonele cele mai afectate de procesele de restructurare industrială (Zona Sud-Vest şi Zona Nord-Est), precum şi în Zona Nord-Vest. Reduceri absolute ale forţei de muncă utilizate în activităţile agricole şi silvice au fost consemnate în Municipiul Bucureşti, Zona Vest şi Zona Sud-Est.

Sporul populaţiei ocupate în sectorul primar este în principal consecinţa evoluţiilor din 1997. În anul respectiv, sub impactul valului masiv de disponibilizări din industria prelucrătoare şi cea extractivă, a fost generat un transfer spre activităţile agricole al unei părţi din populaţia activă. Această tendinţă s-a manifestat în toate zonele de dezvoltare, cu excepţia Zonei Vest.

În anul următor, 1998, deşi cererea de forţă de muncă în sectorul industrial a continuat să se reducă, posibilităţile de absorbţie de noi lucrători ale sectorului primar s-au diminuat, atât pe ansamblul economiei naţionale cât şi în 7 dintre cele 8 zone de dezvoltare. O uşoară creştere a celor ocupaţi în agricultură s-a înregistrat doar în Zona Nord-Vest.

Şi în perioada analizată, populaţia ocupată în *sectorul de servicii* a avut o evoluţie sinuoasă. Astfel, în 1997 numărul persoanelor ocupate în sectorul de servicii s-a redus pe ansamblu cu 3,2%. Cele mai intense diminuări ale cererii de forţă de muncă s-au consemnat în Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Centru şi Zona Nord-Est. Scăderi mai lente ale capacităţii de ocupare a sectorului terţiar au fost înregistrate în Municipiul Bucureşti şi Zona Sud-Est. În Zona Sud-Vest, numărul de locuri de muncă nou create a fost mai mare decât al celor pierdute.

În anul 1998, populaţia ocupată în servicii a sporit cu 0,2%. Creşteri mai rapide au fost consemnate în Municipiul Bucureşti, Zona Nord-Vest şi Zona Centru. În Zona Nord-Est s-a menţinut nivelul ocupării din anul precedent, în timp ce în Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Vest şi Zona Sud-Est cererea de forţă de muncă s-a comprimat.

Partajarea contribuţiei factorilor la evoluţia ocupării forţei de muncă în plan zonal arată combinaţii dintre cele mai diverse. Astfel, în Zona Sud-Vest şi Zona Nord-Vest scăderea mai lentă a populaţiei ocupate s-a datorat în proporţii relativ egale ambele categorii de factori. În Municipiul Bucureşti, performanţa relativ mai bună în domeniul ocupării forţei de muncă s-a datorat în exclusivitate acţiunii factorilor locali. (tabelul nr.7)

Tabelul nr.7 - Valoarea indicilor de devansare a ocupării forței de muncă în plan zonal, a indicilor influenței factorilor structurali şi a indicilor influenței factorilor locali în perioada 1996-1998

Zona	Indicele de devansare	Indicele influenței factorilor structurali-inerțiali	Indicele influenței factorilor locali
M. Bucureşti	102,9	97,3	105,8
Zona Sud	98,7	101,2	98,6
Zona Sud-Vest	100,9	100,8	100,1
Zona Vest	96,8	99,5	97,3
Zona Nord-Vest	104,1	100,4	103,7
Zona Centru	99,6	98,6	101,0
Zona Nord-Est	99,7	101,0	98,4
Zona Sud-Est	97,9	100,8	97,1

***Sursa**: Idem Tabelul 6*

În zonele unde ritmul de scãdere a populației ocupate a fost mai intens decât cel înregistrat la nivel național, influența factorilor structurali-inerțiali a fost negativã în zonele cu un nivel de dezvoltare mai ridicat (ZonaVest şi Zona Centru) şi pozitivã în celelalte zone (Zona Sud, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est). Influența factorilor locali a fost pozitivã numai în Zona Centru.

2. Intensitatea modificărilor structurale

Evoluția diferențiată a populației ocupate în cadrul diferitelor perioade ale procesului de transformare a economiei a determinat sensibile modificări structurale. Utilizând clasificări devenite clasice ale împărțirii activității economice în trei sectoare de activitate[1] se observă însemnate variații ale intensității modificărilor structurale ale transferului de ponderi şi caracterului acestor schimbări[2].

Având în vedere valorile indicilor populației ocupate pe ansamblul economiei dar şi în cadrul celor trei sectoare se poate concluziona că în cursul perioadei 1989-1998 sensul modificărilor structurale, atât la nivel național cât şi în fiecare dintre cele 8 zone a fost cel al dezindustrializării. Respectiva evoluție se află cel puțin la prima vedere în contradicție cu tendințele de modificare a structurilor ocupaționale în țările dezvoltate, unde se asistă la o terțializare, sau în economiile în curs de industrializare, unde dezagrarizarea se manifestă în mod pregnant.

Fenomenul de dezindustrializare a structurii ocupaționale se manifestă în țări care posedă o bază industrială, dar care trebuie să îşi restructureze aparatul productiv concomitent cu o bruscă deschidere a economiei schimburilor externe. Drept urmare cele mai puternice presiuni pentru eliberarea forței de muncă se exercită în sectorul industrial. Celelalte două sectoare, nefiind atât de expuse concurenței externe, au posibilități sporite de a-şi conserva efectivele inițiale.

În cadrul etapelor procesului de transformare a economiei intensitatea şi sensul modificării structurii ocupaționale s-au diferențiat atât la nivel național cât şi în plan zonal. Astfel, cele mai intense modificări ale structurii populației ocupate au avut loc în perioada 1989-1993 şi în cursul intervalului 1996-1998. Această caracteristică, reliefată la nivel național, se regăseşte şi în 7 dintre cele 8 zone

---

[1] Sectorul primar cuprinde agricultura şi silvicultura.
Sectorul secundar cuprinde industria extractivă, prelucrătoare, produ-cerea de utilități (energie, gaze, apă) şi construcțiile.
Sectorul terțiar cuprinde comerț, hoteluri, şi restaurante, transporturi, şi comunicații, servicii pentru întreprinderi, servicii sociale, alte ramuri.

[2] Intr-o structură intrasectorială a economiei prin intermediul transferului ponderi se poate caracteriza specificul proceselor de mobilitate inter-sectorială a forței de muncă. Din punct de vedere teoretic există 6 posibilități: a) dezagrarizare; b) reagrarizare; c) dezindustrializare; d) industrializare; e) deterțializare; f) terțializare.
În acest fel se poate pune în evidență specificul modificării proporțiilor dintre cele trei mari domenii de activitate în ceea ce priveşte utilizarea forței de muncă. Totodată se arată că o amplitudine crescută a schimbărilor structurale nu înseamnă în mod automat şi manifestarea unui progres tehnologic.

de dezvoltare. Excepția o constituie Municipiul Bucureşti, unde se observă o tendință de reducere a transferului de ponderi.

În legătură cu sensul transferului de ponderi se observă că în perioada 1989-1993 s-a consemnat o tendință de dezindustrializare la nivel național, precum şi în 5 zone de dezvoltare

(M. Bucureşti, Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est). În celelalte 3 zone se poate vorbi de o reagrarizare a structurilor ocupaționale.

Între 1993-1996 la nivel național s-a manifestat o uşoară tendință de terțializare. Acelaşi sens al transformării structurii ocupaționale s-a manifestat şi în alte 4 zone (Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est) în timp ce dezindustrializarea a fost caracteristică pentru 3 zone (M. Bucureşti, Zona Sud, Zona Nord-Vest), iar dezagrarizarea pentru o zonă (Zona Sud-Vest).

În perioada 1996-1998 la nivel național se poate vorbi de o nouă dezindustrializare a structurii ocupării forței de muncă, afirmație valabilă şi pentru un număr de 5 zone (Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Centru şi Zona Nord-Est). În Municipiul. Bucureşti s-a înregistrat o tendință de terțializare, iar în Zona Sud-Est şi Zona Nord-Vest o tendință de reagrarizare.

Analiza corelației dintre sensul transformării structurii ocupaționale şi transferul de ponderi relevă faptul că în cursul perioadelor de recesiune transferul de ponderi este mai accentuat iar sensul transformării este în aparentă contradicție cu tendințele generale ale ocupării sectoriale a forței de muncă.

Pe ansamblul perioadei 1989-1998, reducerea ponderii sectorului industrial a fost elementul care a determinat dimensiunea transferului de ponderi (tabelul nr. 8).

Tabelul nr. 8 - Intensitatea şi caracterul modificărilor structurale în România pe zone de dezvoltare în perioada 1989-1998

Zona	Perioada	Coef. modif. struct. (%)	Transfer de ponderi (%)	Tipul evoluției structurii sectoriale
România	a	11,92	9,0 (2,25)	Dezindustrializare
	b	2,55	2,0 (0,67)	Terțializare
	c	5,17	3,8 (1,90)	Dezidustrializare
M. Bucureşti	a	8,78	6,4 (1,60)	Dezindustrializare
	b	4,26	3,3 (11,0)	Dezindustrializare
	c	4,25	3,1 (1,55)	Terțializare
Zona Sud	a	12,31	8,9 (2,23)	Dezindustrializare
	b	1,99	1,5 (0,50)	Dezindustrializare
	c	5,32	3,9 (1,95)	Dezindustrializare
Zona Sud-Vest	a	12,25	9,0 (2,25)	Dezindustrializare
	b	2,21	1,8 (0,60)	Dezagrarizare
	c	6,31	5,1 (2,55)	Dezindustrializare
Zona Vest	a	12,63	10,3 (2,60)	Reagrarizare

Zona	Perioada	Coef. modif. struct. (%)	Transfer de ponderi (%)	Tipul evoluției structurii sectoriale
	b c	2,49 4,55	2,8 (0,67) 3,4 (1,70)	Terțializare Dezindustrializare
Zona Nord-Vest	a b c	11,38 2,55 3,13	8,5 (2,12) 2,0 (0,67) 2,5 (1,25)	Dezindustrializare Dezindustrializare Reagrarizare
Zona Centru	a b c	11,38 3,93 4,55	8,5 (2,12) 2,0 (0,67) 3,7 1,85)	Reagrarizare Terțializare Dezindustrializare
Zona Nord-Est	a b c	15,70 4,62 5,82	11,1 (1,60) 3,7 (1,23) 4,3 (2,15)	Dezindustrializare Terțializare Dezindustrializare
Zona Sud-Est	a b c	14,00 3,31 4,20	10,0 (2,50) 2,7 (0,90) 3,4 (1,70)	Reagrarizare Terțializare Reagrarizare

a = 1989 -1993
b = 1993 -1996
c = 1996 -1998

NOTA*: Între paranteze sunt calculate transferurile de ponderi medii anuale.*

Sursa*: Calculat după* Anuarul Statistic al României *1990,1994,1997şi* Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999*.*

Comparativ cu media națională, scăderi mai puternice ale ponderii sectorului industrial au fost înregistrate în Zona Sud şi Zona Nord-Est. Exceptând Municipiul Bucureşti, sectorul primar a absorbit peste 74% din reducerea ponderii sectorului secundar (tabelul nr. 9). Fără îndoială, acesta este încă un reflex al sporirii populației ocupate în sectorul primar şi al blocajelor existente în dezvoltarea posibilităților de creare a noi locuri de muncă în sectorul terțiar.

Tabelul nr. 9 Caracteristici ale transferului de ponderi în plan zonal în România în perioada 1989-1998

Zona	Reducerea ponderii sectorului industrial (a)	Creşterea ponderii sectorului primar (b)	a/b
România	14,3	8,0	55,9
M. Bucureşti	12,6	1,5	11,9
Zona Sud	14,3	13,3	93,0
Zona Sud-Vest	13,1	10,7	85,6
Zona Vest	9,7	12,0	123,7
Zona Nord-Vest	13,0	9,7	74,3
Zona Centru	13,9	10,5	75,5
Zona Nord-Est	16,6	12,5	75,3
Zona Sud-Est	12,3	11,9	96,7

Sursa*: Idem Tabelul nr.8*

Modificarea ponderii sectorului industrial şi a celui terțiar este necesar să fie analizată nu numai global, ci şi prin prisma ramurilor componente.[5]

Atât între 1993 şi 1996, cât şi în perioada 1996-1998, reducerea ponderii sectorului industrial în totalul populației ocupate s-a datorat la nivel național în principal disponibilizărilor operate în industria prelucrătoare. Totodată se remarcă şi scăderea ponderii construcțiilor, reflectând ciclicitatea oportunităților de dezvoltare a acestei ramuri dar şi un proces de raționalizare a consumului de forță de muncă în condițiile unei privatizări rapide (tabelul nr.10 şi tabelul nr.11)

În perioada 1993-1996 creşterea ponderii industriei extractive şi a producerii de utilități (energie, gaz, apă) este un efect al nedemarării proceselor de restructurare.

Tabelul nr. 10 - Modificarea ponderii ramurilor componente ale sectorului industrial în total populație ocupate, pe zone de dezvoltare, în perioada 1993-1996

ZONA	Sector industrial din care:	Ind. extractivă	Ind. prelucră-toare	Energie gaz, apă	Construcții
România	-1,5	0,1	-1,4	0,4	.0,6
M. Bucureşti	-3,3	0,0	0,1	0,5	-3,9
Sud	-1,5	0,3	-0,8	0,4	-1,4
Sud-Vest	1,0	0,1	-0,5	0,4	1,0
Vest	-0,7	-0,7	-2,9	0,2	1,3
Nord-Vest	-2,0	0,0	-1,0	-1,3	0,3
Centru	-2,7	0,0	-2,0	0,2	-1,0
Nord-Est	-1,2	-0,1	-1,3	0,3	-0,1
Sud-Est	-1,2	-0,1	-1,7	0,3	0,3

Calculat după Anuarul Statistic al României 1994 şi 1997.

Modelul transformării fizionomiei ocupării forței de muncă în sectorul industrial conturat la nivel național se regăseşte într-o anumită măsură în Zona Sud şi Zona Centru. Diferențele de la tendința remarcată anterior sunt generate de industria extractivă în Zona Vest, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est, de industria prelucrătoare în Municipiul Bucureşti, de producerea de utilități (energie, gaz, apă) în Zona Nord-Vest,de construcții de Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Nord-Vest şi Zona Sud-Est.

În perioada1996-1998 se accelerează scăderea ponderii industriei prelucrătoare în totalul populației ocupate. Totodată, ca urmare a demarării unor

[5] Având în vedere datele statistice disponibile referitoare la populația ocupată în profil teritorial, analiza se va cantona doar la perioada 1993-1996 şi 1996-1998

intense procese de restructurare şi redimensionare a efectivelor, industria extractivă îşi diminuează semnificativ potențialul de ocupare a forței de muncă. În producția de utilități, reducerea de personal a fost mai lentă, iar în construcții mai rapidă raportată la tendința de evoluție pe ansamblul economiei naționale.

Evoluțiile pe plan zonal au reliefat reduceri mai puternice ale ponderii industriei extractive în Zona Sud-Vest, Zona Vest şi Zona Nord-Vest, în timp ce scăderi mai mari ale ponderii industriei prelucrătoare au fost caracteristice pentru Zona Sud, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est.

În construcții, cererea de forță de muncă s-a diminuat mai ales în Municipiul Bucureşti Zona Vest şi Zona Sud-Est.

Tabelul nr. 11 - Modificarea ponderii ramurilor competente ale ramurilor componente ale sectorului industrial pe zone de dezvoltare în perioada 1996-1998

ZONA	Sector industrial d.c.	Ind. extractivă	Ind. prelucrătoare	Energie, gaz, apă	Construcții
România	-3,6	-0,8	-2,2	+0,1	-0,7
M. Bucureşti	-2,9	0,0	-2,2	+0,2	-0,9
Zona Sud	-3,9	-0,2	-3,0	0,1	0,0
Zona Sud-Vest	-5,1	-1,7	-2,0	-0,2	-1,2
Zona Vest	-3,4	-2,8	-0,3	+0,2	-0,5
Zona Nord-Vest	-2,5	-1,2	-0,7	-0,2	-0,4
Zona Centru	-3,7	-0,4	-3,4	0,0	+0,1
Zona Nord-Est	-4,3	-0,5	-3,1	0,0	-0,7
Zona Sud-Est	-1,3	+0,2	-1,1	+0,3	-0,7

***Sursa**: Calculat după* Anuarul Statistic al României *1997 şi* Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Creşterea ponderii sectorului terțiar la nivel național în perioada 1993-1996 a fost susținută mai cu seamă de către activitatea de comerț-hoteluri-restaurante şi de serviciile sociale (tabelul nr.12).

Tabelul nr. 12 - Modificarea ponderii ramurilor componente ale sectorului terțiar în totalul populației ocupate pe zone de dezvoltare în perioada 1993-1996

Zona	Sector terțiar d.c.	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport comunic.	Serv.pt. întrep.	Serv. Sociale	Alte ramuri
România	2,0	2,4	-0,1	-1,3	1,0	0,0
M. Bucureşti	2,6	2,2	0,9	-1,4	1,4	-0,5
Sud	1,3	1,4	-0,3	-1,2	1,6	-0,2

Zona	Sector terțiar d.c.	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport comunic.	Serv.pt. întrep.	Serv. Sociale	Alte ramuri
Sud-Vest	0,8	1,3	-0,1	-1,0	0,9	-0,3
Vest	2,0	3,4	-0,9	-1,6	0,7	0,4
Nord-Vest	1,5	1,3	-0,3	-0,9	1,5	-0,1
Centru	2,8	3,3	0,2	-1,6	0,7	0,2
Nord-Est	3,7	3,6	-0,1	-0,8	1,1	-0,1
Sud-Est	2,7	2,9	0,2	-1,5	0,8	0,3

***Sursa**: Calculat după* Anuarul Statistic al României *1994 şi 1997.*

Între 1996 şi 1998 sporirea importanței serviciilor în utilizarea forței de muncă s-a datorat în principal activităților de comerț, hoteluri şi restaurante (tabelul nr. 13).

Reducerile mai accentuate ale populației ocupate în transporturi, comunicații sunt o consecință a demarării unui proces de raționalizare a consumului de forță de muncă. Un fenomen negativ poate fi considerat reducerea accelerată a capacității de ocupare a forței de muncă a serviciilor pentru întreprinderi în contextul creşterii P.I.B. în anii 1993-1996. Este un reflex al amânării restructurării industriei, în perioada respectivă. În intervalul 1996-1998, s-a înregistrat o uşoară creştere a ponderii acestor servicii, atât la nivel național cât şi în cadrul a 5 zone de dezvoltare. Reduceri mai accelerate ale populației ocupate în aceste activități au fost consemnate în Municipiul Bucureşti, Zona Sud şi Zona Nord-Vest.

Tabelul nr. 13 - Modificarea ponderii ramurilor componente ale sectorului terțiar în totalul populației ocupate pe zone de dezvoltare în perioada 1996-1998

- % -

Zona	Sector terțiar d.c.	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport comunic.	Serv. pt întrep.	Serv. Sociale	Alte ramuri
România	+1,0	+1,1	-0,6	+0,1	+0,4	0,0
M. Bucureşti	+3,1	3,1	+0,2	-0,2	+0,2	-0,2
Zona Sud	-0,3	+0,4	-0,3	-0,2	+0,3	+0,1
Zona Sud-Vest	+1,9	+2,1	-1,0	+0,5	+0,2	+0,1
Zona Vest	+1,6	+0,1	-0,2	+0,2	+0,9	+0,6
Zona Nord-Vest	+0,8	+1,6	-0,3	-0,4	-0,2	+0,1
Zona Centru	+1,6	+1,6	-0,6	+0,4	+0,3	-0,1
Zona Nord-Est	+0,4	+0,3	-0,4	+0,2	+0,1	+0,2
Zona Sud-Est	-2,1	-1,5	-1,2	+0,2	+0,5	-0,1

***Sursa**: Calculat după* Anuarul Statistic al României *1997 şi* Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Experiențele țărilor dezvoltate arată că în contextul condițiilor realizării unor profunde reajustări structurale şi al creierii condițiilor pentru o creştere economică durabilă, reducerii efectivelor din industria prelucrătoare i-a corespuns într-o anumită măsură o creştere a numărului de locuri de muncă în cadrul serviciilor prestate întreprinderilor.

Evoluțiile menționate anterior au determinat intensități diferite ale modificării structurii ocupaționale, atât pe zone cât şi în cadrul etapelor procesului de reformă (tabelul 14).

Tabelul nr. 14 - Valorile coeficienților intensității modificărilor structurale calculați la nivel sectorial (CIMSS) şi de ramură (CIMSR) pe zone de dezvoltare în perioada 1993-1996 (a) şi 1998 (b)

- % -

Zona	CIMSS	CIMSR	CIMSR/ CIMSS	Tps	Tpit	Risp	Np	K
România								
a)	2,55	3,35	131,4	2,0	1,9	70,0	60,5	90,5
b)	4,55	3,81	83,7	3,6	0,7	2,7	64,4	123,3
M.Bucureşti								
a)	4,26	5,08	119,2	3,3	2,5	18,2	76,4	114,4
b)	4,25	3,94	92,7	3,1	0,6	12,9	80,1	92,0
Zona Sud								
a)	1,99	3,0	150,8	1,5	2,4	46,7	76,7	101,7
b)	5,32	4,80	90,2	3,9	0,6	2,6	75,9	113,0
Zona Sud-Vest								
a)	2,21	2,87	129,9	1,8	1,9	0,0	100,0	129,9
b)	6,31	4,93	78,2	5,1	1,0	0,0	56,7	137,9
Zona Vest								
a)	2,49	5,28	212,0	2,1	4,7	71.4	63,9	136,6
b)	4,55	3,57	78,5	3,4	0,4	5,9	75,4	93,2
Zona Nord-Vest								
a)	2,55	2,79	109,4	2,0	1,6	15,0	64,1	131,3
b)	3,13	2,81	89,8	2,5	0,9	0,0	58,4	153,7
Zona Centru								
a)	3,89	4,37	112,3	2,8	1,9	57,1	62,4	84,0
b)	4,55	4,44	97,6	3,7	0,8	2,7	87,8	105,5
Zona Nord-Est								
a)	4,62	4,77	103,2	3,7	1.3	27,0	67,6	99,1
b)	5,82	5,09	87,5	4,3	0.4	0,0	74,8	117,0
Zona Sud-Est								
a)	3,31	4,09	123,6	2,7	1,5	55,5	59,3	98,7
b)	4,20	4,17	99,3	3,4	1,2	0,0	100,0	99,3

Tpit = transferul total de ponderi intrasectoriale

Tps, Risp, Np şi K au semnificațiile arătate în Caseta 1.

Calculat după Anuarul Statistic al României *1994 şi 1997 şi* Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Astfel, *în perioada 1993-1996* transferul intersectorial de ponderi a fost de 2,0% la nivel național. Valori superioare s-au înregistrat în Municipiul Bucureşti, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est şi Zona Sud-Est. În fapt, se poate deduce că mărimea transferului de ponderi este factorul care influențează în mod decisiv valorile CIMSS

Caseta nr. 1

Corelația dintre valorile coeficienților intensității modificărilor structurale calculați la nivel sectorial (CIMSS) şi de ramură (CIMSR)

Se poate demonstra[1] că valoarea coeficientului intensității modificărilor structurale este cuprinsă între:

$$Tps\ [(1/p) + (1/r)]^{1/2} \text{ şi } Tps(2)^{1/2}$$

unde:

Tps = transferul de ponderi intersectorial (inter-ramuri)

p = numărul sectoarelor (ramurilor) care îşi cresc ponderea în totalul populației ocupate

r = numărul sectoarelor (ramurilor) care îşi diminuează ponderea în totalul populației ocupate.

Dacă se are în vedere o economie formată din 3 sectoare cuprinzând la rândul lor un număr de ramuri de obține:

$$CIMSS = Tps\ [1 + g^2 + \{1-g\}^2]^{1/2}$$

$$CIMSR = Tps\ \{1 + 2\ Risp\}\ Np\ [1+u_2\ g^2 + u_3\{1-g\}^2]^{1/2}$$

unde:

CIMSS = coeficientul intensității modificărilor structurale calculat la nivel sectorial

CIMSR = coeficientul intensității modificărilor structurale calculat la nivel de ramură

Tps = transferul de ponderi intersectorial

g = proporția celui de-al doilea sector ca importanță întransferul de ponderi intersectorial (g.> 50%)

Risp = raportul dintre transferul intrasectorial principal (suma modificărilor ponderilor ramurilor de sens contrar cu modificarea înregistrată în cadrul sectorului care defineşte caracterul modificării structurii ocupării forței de muncă) şi transferul de ponderi intersectorial.

Np = lungimea vectorului de structură al modificărilor ponderilor ramurilor componente ale sectorului principal în totalul populației ocupate.

$$u2 = [\{1 + 2Ris2\}2\ N2] / [\{1 + 2Risp\}2\ Np]$$

$$u3 = [\{1 + 2Ris3\}2\ N3] / [\{1 + 2Risp\}2\ Np]$$

unde:

Ris2; N2; Ris3; N3 au semnificații similare celor ale Risp şi Np pentru al doilea şi al treilea sector ca importanță din punctul de vedere al transferului de ponderi.

Deci, raportul dintre CIMSR şi CIMSS poate fi scris şi sub forma:

$$CIMSR / CIMSS = (1 + 2\ Risp)\ Np\ K$$

unde: $K = [1 + u_2\ g^2 + u_3\ \{1-g\}^2]^{1/2} : [1 + g^2 + \{1-g\}^2]^{1/2}$

[1)] Florin-Marius Pavelescu, *Progresul tehnic şi ocuparea forței de muncă*, Ed. IRLI, Bucureşti, 1997.

Transferurile de ponderi intrasectoriale au, în raport cu cele intersectoriale, valori ridicate mai cu seamă în Zona Sud, Zona Sud-Vest şi Zona Vest. Se reflectă în mod indirect evoluțiile contradictorii ale dinamicii populației ocupate în cadrul sectorului industrial şi a celui terțiar. Drept urmare, valorile calculate ale CIMSR sunt mai mari decât cele ale CIMSS, atât la nivel național, cât şi în fiecare dintre cele 8 zone de dezvoltare. La obținerea acestui rezultat, o contribuție substanțială o are factorul Risp la nivel național, precum şi în Zona Sud, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est şi Zona Sud-Est. Factorul K are valori mai mici de 100% la nivel național, precum şi în Zona Centru, Zona Nord-Est şi Zona Sud-Est, dar mai mari de 100% în Municipiul Bucureşti, Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Nord-Vest.

În intervalul 1996-1998, se asistă la mărirea transferului de ponderi intersectorial la nivel național precum şi la nivel zonal, cu excepția Municipiului Bucureşti. Transferurile de ponderi intrasectoriale se reduc sensibil, ceea ce denotă o dinamică relativ convergentă a populației ocupate în cadrul ramurilor cu cea înregistată la nivel sectorial. În aceste condiții, comparativ cu perioada 1993-1996, valoarea CIMSS a înregistrat creşteri la nivel național şi în toate zonele de dezvoltare, cu excepția Municipiului Bucureşti CIMSR a sporit la nivel național precum şi la nivelul zonelor de dezvoltare, exceptând. Municipiul Bucureşti şi Zona Vest.

Raportul CIMSR / CIMSS este mai mic de 100% în toate zonele, fără excepție, fapt datorat în mod esențial valorilor foarte reduse ale factorului Risp (sub 15%). Valorile factorului K sunt mai mari de 100% la nivel național, precum şi în Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Vest, Zona Centru şi Zona Nord-Est şi mai mici de 100% în Municipiul Bucureşti, Zona Vest şi Zona Sud-Est.

3. Diferențieri teritoriale ale structurii populației ocupate

Sub aspectul diferiților factori care determină caracterul cererii de forță de muncă precum şi a calității capitalului uman structura populației ocupate se diferențiază în plan regional .

Astfel populația ocupată în **sectorul primar** deținea în 1996 o pondere de 35,4% iar în 1998 de 38,0% depăşind cu mult nivelul înregistrat în țările europene. În zonele mai dezvoltate din punct de vedere economic (M. Bucureşti, Zona Vest, Zona Centru) proporția populației agricole se situa sub media pe țară.

Datorită diversității condițiilor naturale, ponderea **industriei extractive** în populația ocupată prezintă variații sensibile de la o zonă la alta. Peste media națională se situează Zona Vest, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Vest, Zona Sud.

Industria prelucrătoare deținea 24,5% în 1996 şi 22,3% în 1998 din totalul populației ocupate la nivelul întregii țări fiind mai bine reprezentată în Zona Centru, Municipiul. Bucureşti, Zona Sud.

Producția de utilități (energie, gaz, apă) are ponderea cuprinsă pe o plajă restrânsă în jurul valorii de 2%.

Construcțiile furnizează locuri de muncă în proporții diferite de la o zonă la alta. In raport cu ponderea înregistrată la nivelul întregii țări (circa 4-5%) importanța construcțiilor pentru utilizarea forței de muncă este mai mare în Municipiul Bucureşti, Zona Sud-Est şi Zona Sud-Vest şi mai mică în Zona Centru, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est şi Zona Vest .

Sectorul terțiar apare din punct de vedere al capacității de ocupare a capitalului uman, mai dezvoltat în Municipiul Bucureşti, Zona Est şi Zona Sud-Est.

Trecerea în revistă a activităților componente arată că:

a) în ramura **comerț-hoteluri-restaurante**, ponderi superioare mediei naționale se întâlneau în Municipiul Bucureşti şi Zona Vest .
b) în **transporturi-telecomunicații**, niveluri superioare mediei la nivelul întregii țări se întâlneau în Municipiul Bucureşti şi Zona Sud-Est.
c) capacitatea de ocupare a **serviciilor pentru întreprinderi** prezintă mari variații în teritoriu. Astfel, Municipiul Bucureşti depăşeşte, din punct de vedere al ponderii populației ocupate, nivelul înregistrat pe plan național în timp ce în celelalte zone valoarea este cuprinsă între 2,0% şi 3,0%.
d) **serviciile sociale** prezintă o variabilitate relativ mică a capacității de ocupare în teritoriu. Ponderi ridicate se înregistrează în zonele unde

există centre universitare puternice (Bucureşti, Iaşi, Cluj, Oradea, Timişoara).

Pentru obținerea unei mai bune imagini de ansamblu asupra structurii sectoriale şi pe ramuri a ocupării forței de muncă, am utilizat doi indicatori: energia informațională şi arccosinusul unghiului între vectorii structurii ocupaționale la nivel național şi regional (tabelul nr.15).

Tabelul nr. 15 - Indicatori ai diferențierii structurii ocupării forței de muncă pe zone de dezvoltare în România în anul 1996

Zona	Energia informațională *		Arccos α**	
	sectorial	ramuri	sectorial	ramuri
România	0,334774	0,212262	1,000000	1,000000
M. Bucureşti	0,450838	0,171074	0,832006	0,726559
Zona Sud	0,346374	0,251134	0,991400	0,995325
Zona Sud-Vest	0,354150	0,250768	0,981537	0,970899
Zona Vest	0,333449	0,180058	0,999844	0,989417
Zona Nord-Vest	0,341250	0,238692	0,995277	0,995578
Zona Centru	0,344104	0,228990	0,986173	0,969400
Zona Nord-Est	0,349594	0,261394	0,985420	0,988327
Zona Sud-Est	0,337950	0,220330	0,993688	0,990463

Calculat după Anuarul Statistic al României *1997.*

* Energia informațională a fost definită de Octav Onicescu drept suma pătratelor ponderilor. Valorile indicatorului sunt cuprinse între (1/n), unde n = numărul elementelor componente şi 1. Se măsoară astfel gradul de concentrare al părților componente ale unui sistem.

** Arccosinusul unghiului dintre vectori de structură (arccos α) ia valori cuprinse între 0 (când nu există nici o legătură între structurile comparate) şi 1 (dacă structurile coincid).

$$\text{Arccos}\ \alpha = (\sum x\, z) / (\sum x^2 \sum z^2)^{1/2}$$

x;z = ponderile părților componente sale cele două ansambluri avute în vedere

Într-o viziune trisectorială, se remarcă în 1996 la nivel național existența unui echilibru între capacitatea de ocupare a forței de muncă a sectorului primar, a sectorului industrial şi a sectorului serviciilor. Valori mai mici ale energiei informaționale, comparativ cu media națională, au fost consemnate în Zonele Vest şi Sud-Est în care serviciile ofereau mai mult de 30% din locurile de muncă. În celelalte zone, mărimea indicatorilor este cuprinsă între 0,34 şi 0,35. Excepția o constituie valoarea de 0,45 înregistrată în Municipiul Bucureşti, datorată în mod esențial concentrării populației ocupate în sectorul industrial şi în cel al serviciilor.

Calculul valorilor energiei informaționale la nivelul ramurilor arată că aceasta este într-o relație de inversă proporționalitate cu gradul de diversificare

a sectorului terțiar. Astfel, valorile cele mai mici (sub 0,18) se înregistrau în Municipiul Bucureşti şi Zona Vest. Valori cuprinse între 0,22-0,24 erau caracteristice pentru Zona Sud-Est, Zona Centru şi Zona Nord-Est, unde serviciile aveau ponderi de 32,5% de 28,8% şi 27,5%, iar sectorul primar deținea mai puțin de 40% din populația ocupată. Valori de peste 0,25 erau consemnate în Zona Sud, Zona Sud-Vest şi Zona Nord-Est. În respectivele grupări teritoriale sectorul primar deținea între 40,7 şi 44,5% din totalul populației ocupate, iar sectorul terțiar între 24,5 şi 26,7%.

Raportate la distribuția ocupării forței de muncă existentă pe plan național structurile zonale ale ocupării forței de muncă apar ca fiind destul de apropiate. În plan sectorial, mărimea arccosinusului unghiului dintre vectorii de structură este de peste 0,99 în cazul a 4 zone (Zona Sud, Zona Vest, Zona Nord-Vest, Zona Sud-Est) şi între 0,98 şi 0,99 în 3 zone (Zona Sud-Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est). pentru Municipiul Bucureşti valoarea indicatorului era de 0,83, reflectând statutul special al acestei zone de dezvoltare în cadrul complexului economic național.

Dacă se compară structurile ocupării forței de muncă pe ramuri, valorile arccosinusului unghiului dintre vectorii de structură sunt relativ apropiate de rezultatele obținute în cazul structurilor sectoriale. Creşteri ale mărimii indicatorului, calculat la nivel de ramură față de cel calculat la nivel sectorial se pot consemna în Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est. Reduceri mai mici de 0,02 au fost caracteristice pentru Zona Sud-Vest, Zona Centru şi Zona Sud-Est. Pentru Municipiul Bucureşti diferența a fost mai mare de 0,10 reflectând în principal diversificarea relativă a activităților din sectorul terțiar.

În acest fel în raport cu structura ocupării pe ramuri agregată la nivel național, cele mai apropiate structuri regionale ale ocupării sunt cele din Zona Sud şi Zona Nord-Vest.

Tabelul nr. 16 - Indicatori ai diferenței structurii ocupării forței de muncă pe zone de dezvoltare în România, în anul 1998

Zona	Energia informațională(*)		Arccos α **)	
	Sectorial	Ramuri	Sectorial	Ramuri
România	0,336618	0,222464	1,000000	1,000000
M. Bucureşti	0,458922	0,165734	0,799562	0,684310
Zona Sud	0,352998	0,267240	0,988768	0,993584
Zona Sud-Vest	0,364306	0,273928	0,980629	0,975000
Zona Vest	0,333498	0,196434	0,996382	0,995765
Zona Nord-Vest	0,343978	0,250374	0,996652	0,998069
Zona Centru	0,336802	0,223030	0,985474	0,973069
Zona Nord-Est	0,363582	0,284148	0,981308	0,985907
Zona Sud-Est	0,344706	0,238944	0,996398	0,992398

***Sursa**: Calculat după* Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999*.*

Transformările operate în structura ocupării forței de muncă în cursul perioadei 1996-1998 au condus la creşterea energiei informaționale, calculată la nivel sectorial şi de ramură, în 6 zone de dezvoltare, excepția constituind-o Municipiul Bucureşti şi Zona Centru (tabelul nr.16).

Diferențele între structurile ocupaționale zonale şi structura ocupațională pe ansamblul economiei naționale s-au mărit, atât din punct de vedere sectorial cât şi al ramurilor în cazul Muni-cipiului Bucureşti Zonei Sud şi Zonei Nord-Est, diminuându-se în cazul Zonei Nord-Vest şi Zonei Sud-Est.

4. Productivitatea muncii în profil teritorial

Spre deosebire de structurile ocupaționale nivelul productivității sociale a muncii (calculat ca raport între P.I.B. şi populația ocupată) reprezintă în plan regional însemnate diferențieri. Astfel în 1996 raportul dintre cea mai ridicată valoare, înregistrată în M. Bucureşti şi cea mai redusă valoare a indicatorului menționat anterior consemnată în Zona Nord-Est era de 190,1% (tabelul nr.17). În raport cu media națională, niveluri mai ridicate erau caracteristice pentru Municipiul Bucureşti (151,3%), Zona Vest (110,8%), Zona Sud-Est (102,6%) şi Zona Centru (10,2,3%), Valori inferioare mediei naționale se înregistrau în Zona Sud (92,1%), Zona Sud-Vest (91,6%), Zona Nord-Vest (90,7%) şi Zona Nord-Est (79,6%). Zonele unde se înregistrează nivelurile cele mai ridicate ale productivității muncii sunt cele unde există tradiții industriale (Municipiul Bucureşti, Zona Vest, Zona Centru) sau sectorului terțiar îi revine un rol însemnat în desfăşurarea activității economice (Zona Sud-Est).

Nivelul productivității sociale a muncii este influențat de structura ocupării forței de muncă şi productivitatea muncii din activitățile economice desfăşurate în cadrul diferitelor zone. In raport cu media națională, 3 dintre cele 4 zone unde se înregistrau valori ridicate ale productivității sociale a muncii apar ca fiind avantajate din punct de vedere al structurii ocupării forței de muncă (Municipiul Bucureşti, Zona Centru, Zona Vest) indicele influenței structurii ocupării forței de muncă fiind de 118,4%, 104,5% şi respectiv de 102,7%. În celelalte zone, datorită ponderii ridicate a sectorului primar indicele influenței structurii ocupării forței de muncă ia valori subunitare respectiv de circa 97% în Zona Sud şi Zona Nord-Vest şi de circa 94,5% în Zona Sud-Vest şi Zona Nord-Est.

Tabelul nr. 17 - Indicele productivității muncii în profil regional în 1996

-%-

ZONA	Indicele productivității sociale a muncii	Indicele structurii ocupării forței de muncă	Indicele productivității muncii locale
România	100,0	100,0	100,0
M. Bucureşti	151,0	118,4	127,8
Zona Sud	92,1	97,0	94,9
Zona Sud-Vest	91,6	94,3	97,1
Zona Vest	110,8	102,7	107,9
Zona Nord-Vest	90,7	97,1	93,4
Zona Centru	102,3	104,5	97,9
Zona Nord-Est	79,6	94,6	84,1
Zona Sud-Est	102,6	97,5	105,2
Raportul maxim/minim	190,1	125,6	152,0

***Sursa**:* Raportul Național al Dezvoltării Umane*, România, 1998.*

Indicele local al productivității sociale a muncii are valori de peste 100% în Municipiul Bucureşti (127,8%), Zona Vest (107,8%) şi Zona Sud-Est (105,2%), cuprinse între 97,1 şi 97,9% în Zona Sud-Vest şi Zona Centru, între 93,4% şi 94,9% în Zona Nord-Vest şi Zona Sud. Cel mai scăzut indice local se înregistra în Zona Nord-Est (84,1%).

De regulă, în zonele cu productivitate socială a muncii superioară mediei naționale, indicele productivității muncii locale este mai mare decât indicele influenței structurii ocupării forței de muncă. În schimb, în 3 din 4 cazuri în zonele unde productivitatea socială a muncii este mai mică decât media națională, indicele local al productivității muncii este inferior indicelui influenței structurii ocupării forței de muncă. De aici rezultă că diferențierea în profil regional a eficienței utilizării capitalului uman este determinată, în principal de diferențele locale ale productivității muncii şi mai puțin de structurile regionale ale ocupării forței de muncă.

Clasificarea celor 8 regiuni în funcție de nivelul productivității muncii este uneori substanțial diferită de cea a altor indicatori ai dezvoltării umane (Tabelul nr.18).

Valorile coeficienților de corelație a rangurilor sunt deosebit de ridicate între productivitatea socială a muncii şi infrastructură (0,9048) şi între productivitatea socială a muncii şi P.I.B. (0,8810) valori medii între productivitatea socială a muncii şi gradul de alfabetizare a populației (0,5476) şi între productivitatea socială şi gradul de cuprindere în învățământ (0,4048) şi valori reduse între productivitatea muncii şi speranța medie de viață (0,0952).

Tabelul nr. 18 - Rangurile regiunilor în funcție de diferiți indicatori ai dezvoltării umane

Indicator	M. Buc.	Sud.	Sud-Vest	Vest	Nord-Vest	Cen-tru	Nord-Est	Sud-Est
Productivitatea muncii	1	5	6	2	7	4	8	3
P.I.B - loc.	1	7	6	2	5	3	8	4
Speranța de viață	2	6	3	8	7	1	4	5
Grad de alfabetizare	2	8	7	3	4	1	6	5
Rata brută de cuprindere în învățământ	1	8	4	2	3	5	6	7
Dezvoltarea infrastructurii	1	4	7	2	6	3	8	5

Calculat după Raportul Național al Dezvoltării Umane*, România 1998.*

Între nivelul productivității sociale a muncii şi indicatorii dezvoltării umane menționate anterior există legături de cauzalitate diferite. Astfel, obținerea unei valori ridicate a productivității sociale a muncii este dependentă de calitatea infrastructurii sau de gradul de alfabetizare al populației. În acest context, re-

zultatele obținute în cazul țării noastre se constituie că încă un argument în favoarea tezei că în actuala fază a progresului tehnologic infrastructura constituie unul dintre factorii esențiali în potențarea eficienței utilizării capitalului uman.

Productivitatea socială a muncii reprezintă elementul determinant al mărimii P.I.B./locuitor şi într-o anumită măsură al gradului de cuprindere în învățământ. Se reflectă în mod indirect faptul că productivitatea socială a muncii reprezintă principalul factor în determinarea nivelului de dezvoltare economică, cuantificat cel mai adesea prin intermediul P.I.B./locuitor.

De asemenea, se mai poate observa că un nivel ridicat al eficienței utilizării forței de muncă nu conduce în mod automat la crearea condițiilor pentru formarea şi creşterea calității capitalului uman. În aceeaşi ordine de idei, se mai poate arăta că între indicatorii sintetici ai dezvoltării economice (productivitatea socială a muncii) şi cei ai calității vieții (speranța medie de viață) se conturează o legătură de cauzalitate destul de laxă.

5. Diferențierea salariilor în profil teritorial

Variabilitatea în cadrul zonelor de dezvoltarea productivității muncii este însoțită cum este şi firesc de diferențierea câştigurilor salariale. Ea reflectă atât deosebirile de structură economică, dar şi de condiții locale ale pieței forței de muncă. Din punct de vedere al mediilor câştigurilor salariale județene în 1993, cele mai mari valori se înregistrau în Zona Sud-Vest, Municipiul Bucureşti şi Zona de Vest iar cele mai mici în Zona Nord-Vest, Zona Centru şi Zona Nord-Est (tabelul nr. 19).

Tabelul nr. 19 - Caracteristici ale câştigurilor salariale nete în profil teritorial în perioada 1993-1997

Zona	Val. câştig salarial mediu net			Ritm mediu anual (%)	
	1993	1996	1997	1993-1996	1996-1997
M. Bucureşti	62697	357368	685523	78,63	91,82
Zona Sud	57792	305278	601163	74,16	96,92
Zona Sud-Vest	63086	333589	652608	74,22	95,63
Zona Vest	60935	319176	603265	73,67	89,01
Zona Nord-Vest	57170	295903	591028	72,98	99,73
Zona Centru	57086	305674	589186	74,95	92,75
Zona Nord-Est	54268	282322	558152	73,27	97,70
Zona Sud-Est	59217	312005	62251	74,01	99,52
România	58336	308956	605264	74,31	95,91

***Sursa**: Calculat după* Anuarul Statistic al României, *1994, 1997 şi 1998.*

Între 1993 şi 1996 ritmul mediu anual de creştere al câştigurilor salariale prezintă, la nivelul zonelor, variații relativ mici în raport cu media națională. Cele mai rapide sporuri ale salariilor nominale s-au înregistrat în Municipiul Bucureşti, iar cele mai lente în Zona Vest şi Zona Nord-Est.

În cursul anului 1997 dinamica salarială se diferențiază în plan zonal pe o plajă mult mai largă (între 89% în Zona Vest şi 99,5% în Zona Sud-Est). Drept urmare decalajele zonale între nivelurile mediii ale câştigurilor salariale şi-au modificat într-o anumită măsură amploarea (tabelul nr.20).

Tabelul nr. 20 - Decalaje ale câştigurilor salariale medii nete în plan zonal în anul 1993, 1996 şi 1997

Zona	1993	1996	1997
M. Bucureşti	107,30	115,67	113,26
Zona Sud	99,07	98,81	99,32
Zona Sud-Vest	108,14	107,97	107,82
Zona Vest	104,46	103,31	99,67
Zona Nord-Vest	98,00	95,78	97,65
Zona Centru	97,86	98,94	97,348
Zona Nord-Est	93,03	91,38	92,22
Zona Sud-Est	101,51	100,99	102,85
România	100,00	100,00	100,00
Raport max./min.	115,34	126,58	122,82
Coef.de var.	4,80	6,92	6,10

***Sursa**: Idem tabelul nr. 19.*

Astfel, Municipiul Bucureşti şi-a menținut statutul de zonă cu cele mai ridicate câştiguri salariale. O anumită stabilitate a câştigurilor salariale relative s-a manifestat şi în Zona Sud şi Zona Sud-Vest. În Zona Vest, câştigul salarial relativ a înregistrat o continuă tendință de scădere. Zona Sud-Est şi-a menținut nivelul salariului peste cel al mediei naționale, în timp ce valorile cele mai mici ale salariului mediu s-au înregistrat pe tot parcursul perioadei analizate în Zona Nord-Est.

Se observă că între 1993-1996, când valoarea P.I.B. a crescut, diferențierea câştigurilor în plan zonal s-a accentuat, în timp ce intrarea economiei în recesiune după 1996, a condus la o uşoară aplatizare a respectivelor venituri.

Şi în cadrul zonelor se manifestă o variabilitate a câştigurilor salariale (tabelul nr. 21).

Tabelul nr. 21 - Coeficienți de variație a câştigurilor salariale în cadrul zonelor de dezvoltare, în 1993, 1996 şi 1997

Zona	1993	1996	1997
M. Bucureşti	...	1,71	6,81
Zona Sud	3,59	6,71	7,61
Zona Sud-Vest	1,80	7,13	6,49
Zona Vest	14,23	15,48	13,62
Zona Nord-Vest	4,25	5,95	5,61
Zona Centru	6,91	11,58	10,04
Zona Nord-Est	7,02	6,72	7,67
Zona Sud-Est	7,80	15,65	13,15

***Sursa**: Idem tabelul nr. 19.*

Astfel, în 1993 coeficientul de variație al câştigurilor salariale medii era cuprins între 3,59% în Zona Sud şi 14,23% în Zona Vest. Valori mai mici (sub 7%) se întâlneau în Zona Nord-Vest şi Zona Centru, în timp ce în Zona Sud-Vest, indicatorul respectiv atingea 13,8%. De regulă valorile mai ridicate ale coeficientului de variație sunt asociate cu o anumită eterogenitate a structurii pe ramuri a economiei zonale, dar şi cu ponderea mai ridicată în unele județe a industriei grele sau a regiilor autonome.

Creşterea P.I.B. în perioada 1993-1996 a fost însoțită de mărirea variabilității salariilor medii județene în 4 zone şi de micşorarea acesteia în celelalte. Recesiunea din cursul anului 1997 a condus la creşterea diferențelor salariale interjudețene în 3 zone şi la diminuări în celelalte 5 zone.

Între 1993 şi 1997 o creştere continuă a valorii coeficientului de variație al câştigurilor salariale s-a înregistrat în Zona Sud, în timp de o descreştere continuă s-a consemnat în Zona Sud-Vest. În celelalte zone se observă că diferențele salariale interjudețene se măresc în perioada de relansare economică şi se diminuează în cursul recesiunii.

Valorile calculate ale testului F sunt de 1,26387 pentru 1993, de 1,19956 pentru 1996 şi de 1,49977 pentru 1997. Ele sunt semnificativ mai mici față de valorile critice, ceea ce înseamnă că factorul teritorial are o relevanță redusă în explicarea variabilității salariilor medii județene.

Analiza corelației dintre dinamica salariului nominal mediu şi cea a populației ocupate în perioada 1993-1996 arată că în raport cu media națională se pot observa următoarele tipuri de evoluții:

a) reduceri mai accentuate ale populației ocupate şi creşterii mai rapide ale salariilor nominale în Municipiul Bucureşti;
b) reduceri mai lente ale populației ocupate şi creşteri mai rapide ale salariilor nominale în Zona Sud-Vest şi Zona Centru;
c) reduceri mai lente ale populației ocupate şi creşteri mai lente ale salariilor nominale în Zona Vest, Zona Nord-Est şi Zona Sud-Est;

d) reduceri mai accentuate ale populației ocupate şi creşteri mai lente ale salariilor nominale în Zona Sud, Zona Nord-Vest.

În cursul anului 1997 se pot constata:

a) reduceri mai accentuate ale populației ocupate şi creşteri mai rapide ale salariilor nominale în Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est;
b) reducere relativă, egală cu media națională a populației ocupate şi creştere mai lentă a salariilor nominale în Zona Vest;
c) reduceri mai lente ale populației ocupate şi creştere mai lentă ale salariilor nominale în Zona Sud-Vest;
d) reduceri mai accentuate ale populației ocupate şi creşteri mai lente ale salariilor nominale în M. Bucureşti şi Zona Centru.

6. Variabilitatea teritorială a ratei şomajului

În condițiile în care între 1993 şi 1996 populația activă s-a redus mai accentuat decât populația ocupată rata şomajului a avut o tendință de scădere. În decembrie 1996 aceasta era de 6,1% cu variații notabile în plan teritorial (tabelul nr.18.).

Peste media națională se situau Zona Nord-Est (10,0%), Zona Sud- Est (7,4%) şi Zona Sud-Vest (6,5%). Totodată se observă că media ratelor județene este mai mică decât rata medie a şomajului în toate zonele cu excepția Zonei Sud-Est. Se reflectă astfel faptul că în județele relativ mai bine populate din cadrul zonelor de dezvoltare ratele şomajului erau mai ridicate.

Coeficienții de variație ai ratelor județene ale şomajului erau mai mari comparativ cu media națională în Zona Vest şi Zona Sud-Vest.

Tabelul nr. 22 - Caracteristici ale şomajului în profil teritorial în decembrie 1996

-%-

Zona	Rata şomajului	Media ratelor județene ale şomajului *)	Coeficient de variație ale ratelor județene ale şomajului
România	6,1	6,2	42,1
M. Bucureşti	3,4	x	x
Zona Sud	5,9	4,9	18,8
Zona Sud-Vest	6,5	5,7	59,1
Zona Vest	5,9	5,6	66,9
Zona Nord-Vest	5,6	5,4	38,5
Zona Centru	6,1	5,8	26,1
Zona Nord-Est	10,0	9,6	18,9
Zona Sud-Est	7,4	6,9	22,0

**) Nu s-a luat în considerație M.Bucureşti*
Calculat după Anuarul Statistic al României, *1997.*

Dacă se ține seama de valorile mediei şi coeficientului de variație a ratelor județene ale şomajului se pot deosebi patru tipuri de zone:

a) zone în care atât media cât şi coeficientul de variație sunt mai mici decât valorile corespunzătoare înregistrate la nivel național (Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Centru);
b) zone în care media este inferioară, dar coeficientul de variație este superior valorilor corespunzătoare înregistrate la nivel național (Zona Vest);

c) zone în care atât media cât şi coeficientul de variaţie sunt mai mici decât valorile corespunzătoare înregistrate la nivel naţional (Zona Sud-Vest);
d) zone în care media este superioară, iar coeficientul de variaţie este inferior valorilor corespunzătoare consemnate la nivel naţional (Zona Nord-Est, Zona Sud-Est).

Analiza dispersiei ratelor judeţene ale şomajului arată că factorul teritorial de grupare are o anumită relevanţă. Astfel valoarea calculată a testului F este pentru decembrie 1996 de 2,6849, valorile tabelate fiind de 2,37 pentru o probabilitate de 95% şi de 3,37 pentru o probabilitate de 99%. Totodată, valoarea calculată pentru 1996 este în creştere faţă de cea aferentă anului 1995 respectiv de 2,2406.

Se reflectă astfel faptul că fenomenul de scădere a ratei şomajului nu a fost rezultatul unei creşteri economice durabile ci mai mult al încetinirii proceselor de restructurare şi că de expansiunea P.I.B. din aceea perioadă au profitat mai cu seamă judeţele cu un nivel de dezvoltare mai ridicat. Tendinţa relevată anterior se deosebeşte de evoluţiile din ţările cu economie de piaţă consolidată, unde de cele mai multe ori diferenţele dintre ratele şomajului în profil teritorial se amplifică în cursul recesiunii şi se estompează atunci când activitatea economică se relansează.

Creşterea ratei şomajului în cursul anilor 1997 şi 1998 a avut loc pe fondul reducerii diferenţelor teritoriale, atât la nivel naţional cât şi în Zonele Sud-Vest şi Centru (tabelul nr.23)

Tabelul nr. 23 - Indicatori sintetici ai diferenţierii ratei şomajului în profil teritorial

- % -

Zona	Media ratelor judeţene ale şomajului				Coeficient de variaţie			
	a	b	c	d	a	b	c	d
România	8,9	6,2	8,4	10,7	35,0	42,1	32,9	33,0
Sud	7,0	4,9	7,0	9,9	18,8	18,8	24,7	21,0
Sud-Vest	8,6	5,7	8,8	11,1	45,7	59,1	30,6	20,8
Vest	7,3	5,6	7,9	10,8	42,5	66,9	49,7	44,3
Nord-Vest	8,5	5,4	7,5	9,4	36,0	38,5	39,6	35,3
Centru	8,3	5,8	7,9	9,8	25,5	26,1	11,8	19,5
Nord-Est	12,8	9,6	11,3	14,4	19,4	18,9	16,5	19,4
Sud-Est	9,3	6,9	9,0	12,0	27,3	22,0	28,7	25,4

a = decembrie 1995; b= decembrie 1996; c = decembrie 1997; d = decembrie 1998

Sursa: Calculat după Anuarul Statistic al României*, 1996,1997,1998 şi* Balanţa forţei de muncă la 1 ianuarie 1999*.*

Totodată, a scăzut valoarea calculată a testului F, care a fost de 1,7431 pentru decembrie 1997 şi de 2,0607 pentru decembrie 1998.

Respectivele evoluții reflectă începerea procesului de restructurare a unor ramuri economice şi cu deosebire a industriei extractive, o mobilitate relativ scăzută a forței de muncă, dar şi intrarea economiei în recesiune, chiar şi în județe cu niveluri de dezvoltare relativ ridicate.

Analiza variabilității ratei şomajului în profil teritorial nu poate face abstracție de legăturile dintre acestea şi caracteristicile modelului de ocupare a forței de muncă.

Constituie aproape o axiomă faptul că posibilitățile de utilizare a forței de muncă sunt dependente de structura economică precum şi de gradul de dezvoltare al diferitelor zone. În funcție de caracteristicile ramurilor se obțin combinații diferite dintre capitalul investit, nivelul outputului şi cererea de forță de muncă. Totodată, pe măsura creşterii gradului de dezvoltare sporesc şi oportunitățile pentru menținerea locurilor de muncă şi crearea altora noi.

Drept urmare apare necesar să se examineze intensitatea corelaților care apar între mărimea ratei şomajului şi structura populației ocupate sau nivelul productivității muncii sociale în plan regional. Calculul coeficientului de corelație dintre ratele regionale ale şomajului şi proporția populației ocupate în sectorul primar (Rs; S1) în sectorul secundar (Rs; S2) şi respectiv în sectorul terțiar (Rs; S3), precum şi între rata şomajului şi indicii structurii ocupării forței de muncă (Rs; SE) ai productivității locale a muncii (Rs; W1) şi respectiv ai productivității sociale a muncii (Rs; Ws) conduce la valorile prezentate în tabelul nr.24

Tabelul nr. 24 - Coeficienții de corelație dintre rata şomajului şi unii indicatori economici

Anul	1996	1997
Rs;S1	0,7234	0,7224
Rs;S2	- 0,7264	- 0,7207
Rs;S3	- 0,6135	- 0,6097
Rs;SO	- 0,7327	
Rs,Wl	- 0,7715	
Rs;Ws	- 0,7713	

Notă. *Rs; S1, Rs;S2, Rs; S3, Rs; SO, Rs;Wl şi Rs;Ws au semnificațiile prezentate în text.*

Rezultatele obținute permit să se tragă o serie de concluzii interesante referitoare la condiționărilor reciproce ce apar între rata şomajului şi unii indicatori economici.

Astfel se infirmă ipoteza potrivit căreia agricultura ar constitui o supapă pentru evitarea creşterii şomajului deoarece între rata şomajului şi ponderea

sectorului primar în populația ocupată se stabileşte o corelație pozitivă şi de intensitate relativ ridicată.

În schimb o pondere ridicată a sectorului secundar şi implicit existența unei texturi industriale relativ dezvoltate poate contribui la menținerea unor niveluri scăzute ale şomajului.

În acelaşi timp, aşa cum rezultă din valorile coeficienților de corelație dintre rata şomajului, pe de o parte şi nivelul productivității sociale a muncii şi al componentelor acesteia, pe de altă parte, existența unui nivel de dezvoltare mai ridicat poate contribui în mod decisiv la mai buna utilizare a forței de muncă.

7. Concluzii şi direcții de acțiune pentru o mai bună utilizare a forței de muncă în plan regional

Trecerea în revistă a evoluției ocupării forței de muncă în cursul anilor '90 relevã impactul deosebit de puternic pe care declanşarea procesului de transformare a economiei l-a avut asupra pieței forței de muncă. Restructurarea întregului angrenaj economic impusă de noile realități a determinat în spațiul structurilor ocupaționale evoluții atipice în raport cu tendințele din țările cu economie de piață consolidată (reagrarizare sau dezindustrializare în loc de terțializare). Totodată, nu se poate contura o legătură strânsă între nivelul de dezvoltare economică al regiunilor exprimat prin nivelul productivității muncii sau indicele compozit al dezvoltării umane şi posibilitățile de protejare a locurilor de muncă. În acelaşi timp însă, pe baza calculelor coeficienților de corelație se poate afirma că un factor însemnat în menținerea unor rate scăzute ale şomajului îl reprezintă existența unui țesut industrial performant, capabil să genereze o cerere stabilă de forță de muncă. În mod indirect aceasta subliniază o dată în plus necesitatea restructurării rapide a întregului aparat productiv şi cu deosebire a ramurilor industriale.

Dar, aşa cum a demonstrat experiența unor țări dezvoltate restructurarea industrială aduce o serie de beneficii pe termen lung. Costul este uneori destul de ridicat însă pe termen scurt fiind reprezentat de creşterile sensibile ale ratei şomajului, a altor tensiuni pe piața forței de muncă şi pe ansamblul activității economice.

În contextul accelerării proceselor de restructurare a economiei româneşti se vor înregistra, în mod inevitabil, diferențieri ale raportului cerere-ofertă pe piața forței de muncă de la o zonă la alta. Drept urmare evitarea creşterii bruşte a ratei şomajului şi apoi a menținerii acesteia la cote ridicate presupune o continuă preocupare pentru primenirea metodelor utilizate pentru creşterea gradului de utilizare a forței de muncă. În esență, aceasta înseamnă o combinație între **promovarea politicilor active ale pieței forței de muncă, pe de o parte, şi consolidarea noilor structuri de cooperare regionalã, pe de altã parte.**

Concret, aceasta impune un studiu sistematic de către organismele guvernamentale şi alte instituții specializate al caracteristicilor şi comportamentului ofertei de forță de muncă atât la nivel național, cât şi la nivel zonal şi local. În realizarea acestui obiectiv un rol important revine perfecționării sistemului informațional al pieței forței de muncă. În acest fel se pot cunoaşte în timp real tipul dezechilibrelor de pe diferitele piețe ale muncii. Totodată se pot pune mai uşor în evidență evoluțiile concordante sau nu de pe piețele regionale ale forței de muncă.

Pe această bază se poate asigura îmbunătățirea activității serviciilor de ocupare a forței de muncă, mai cu seamă în zonele unde se înregistrează rate înalte ale şomajului sau se anticipează reduceri semnificative ale populației ocupate, ca o consecință a restructurării activității economice.

În ceea ce priveşte noile structuri de cooperare regională se poate afirma că, în context central şi est-european, România a făcut alături de Cehia şi Letonia paşi importanți în crearea cadrului instituțional necesar prin înființarea Agenției Naționale pentru Dezvoltare Regională[6]. În fapt aceasta constituie doar o premisă favorabilă, pentru susținerea ocupării forței de muncă în cadrul diferitelor zone ale țării. Din experiența de până acum a țărilor central şi est-europene rezultă că măsurilor de dezvoltare regionale le lipsesc încă obiectivele comune şi corelație necesară cu politicile sectoriale elaborate la nivel central.

În consecință noile structuri instituționale care au ca obiectiv sprijinirea dezvoltării regionale vor trebui să răspundă la mult mai multe provocări de cât cele existente îndeobşte în țările Uniunii Europene. Astfel ele pot contribui în mod decisiv la formarea **capitalului social**[7] apt să susțină utilizarea cu eficiență sporită a capitalului uman. Aceasta impune acțiunea pe două direcții:

a) asigurarea creşterii performanței manageriale a administrației publice locale. Aceasta ar avea o serie de efecte pozitive între care se pot enumera: eliberarea administrației publice centrale de "balastul" detaliilor dându-i posibilitatea să se concentreze asupra planificării strategice. Totodată administrația publică locală poate să aibă o mai bună înțelegere asupra problemelor de dezvoltare economică zonală şi formularea de soluții adecvate pentru rezolvarea lor. În acest fel se poate operaționaliza conceptul de "organizație care învață" ceea ce asigură premisele pentru o îmbunătățire sistematică a politicilor implementate de la un ciclu la altul[8]. Desigur că aceste obiective pot fi atinse doar în contextul asigurării unui grad optim de descentralizare, care să stimuleze apariția şi dezvoltarea inițiativelor locale, concomitent cu menținerea capacității de coordonare a activităților economice şi sociale de către autoritățile naționale;

---

[6] Plecând de la modelele existente în țările vest-europene în unele țări centrale şi est-europene au fost create regiuni statistice (zone de dezvoltare) după cum urmează: 8 în Republica Cehă, 4 în Slovacia, 7 în Ungaria, 8 în România, 9 în Bulgaria în timp ce în Polonia se preconizează formarea a 16 astfel de unități.

[7] Capitalul social se poate defini drept caracteristicile organizațiilor sociale cum sunt, încrederea, normele de comportament şi sistemul de relații inter-firme, care pot îmbunătății eficiența societății prin înlesnirea acțiunilor coordonate (cf. R.D. Putnam: *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*, Princeton University Press, 1993).

[8] European Commission, *Sixth Economic Report on Social and Economic Situation and Development of Regions of the European Union* -Luxemburg, 1999.

b) crearea şi dezvoltarea unui parteneriat amplu între actorii scenei economice şi sociale din diferitele zone, constituie, aşa cum a arătat experiența țărilor din Uniunea Europeană, un instrument deosebit de important în susținerea unui nivel ridicat al ocupării forței de muncă. Rolul acestei forme de organizare şi cooperare între diferiți participanți este multiplu. El include o mai bună cunoaştere a puterii economice a intereselor şi opțiunile de viitor ale parteneriatului, precum şi o mai exactă evaluare a posibilităților de dezvoltare locală.

În acest context, se pot genera noi legături de afaceri între agenții economici care dau posibilitatea combinării economiilor de scară, de regulă caracteristice marilor firme cu dinamismul şi flexibilitatea micilor întreprinderi. Evident, extinderea respectivelor legături înseamnă o îmbogățire a texturii industriale zonale şi în mod implicit un factor de susținere a cererii de forță de muncă.

Experiențele din țările est-europene arată că în crearea parteneriatelor la nivel local sau regional nu există un model unic. Fiind o reflectare a unor condiții economice şi sociale specifice, dar şi a unor scopuri diferite[9], parteneriatele prezintă forme de
organizare[10] şi durată cu o variabilitate apreciabilă.

Parteneriatele constituie un element esențial în generarea şi extinderea Inițiativelor Locale de Dezvoltare şi Ocupare a Forței de Muncă[11] şi a Pactelor

[9] Între motivele care îi determină pe parteneri să se asocieze se pot menționa: a) elaborarea şi implementarea unei strategii de dezvoltare pe plan local; b) necesitatea unui răspuns rapid şi adecvat la criza ocupării forței de muncă determinată de demararea proceselor de restructurare industrialã; c) facilitarea obținerii accesului la sursele de finanțare a unor proiecte a căror realizare serveşte interesul comun al partenerilor.

[10] Fenomenele organizatorice ale parteneriatelor se pot întinde pe o plajă largă, respectiv de la parteneriate de tip "forum", care sunt informale şi deschise, şi care funcționează nişte platforme consensuale pentru schimbul de informații, facilitând astfel cooperarea şi coordonarea acțiunilor participanților până la parteneriatele cu reguli de funcționare bine definite Acest din urmă tip de parteneriat este de regulă dotat cu resurse financiare personal şi structuri eficace de luare a deciziilor. De asemenea multe dintre respectivele parteneriate au personalitate juridică şi statute de funcționare proprii. Astfel ele pot realiza sau gira derularea unor proiecte sau programe de dezvoltare regionalã.
O cerință importantă pentru succesul parteneriatelor este asigurarea unei coerențe organizaționale, concomitent cu o funcționare flexibilă, adaptată condițiilor locale.

[11] Fenomenul de Inițiative Locale de Dezvoltare şi Ocupare a Forței de Muncă a apărut pentru prima dată în 1986 cu scopul de a desemna efoturile autorităților instituționale şi partenerilor sociali, de a contracara creşterea şomajului în contextul necesității realizării unei ample restructurări industriale.
Ca principale modalități de susținere a ocupării forței de muncă au fost şi sunt utilizate:

Teritoriale şi Locale pentru utilizarea Forței de Muncă. Experiența acumulată în cadrul Uniunii Europene, în anii 90 arată că aceste modalități de acțiune au avut drept principale obiective:

a) diminuarea presiunilor exercitate asupra autorităților centrale pentru combaterea creşterii şomajului. În contextul unei diversificări considerabile a posibilităților de creştere economică în profil teritorial, stimulentele de tip keynesian pentru resorbirea şomajului devin deosebit de costisitoare.

b) sporirea caracterului munco-intensiv al creşterii economice şi extinderea caracterului endogen al acesteia prin:

- stimularea spiritului antreprenorial şi a dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii;
- valorificarea unor tradiții economice şi culturale locale;
- identificarea unor noi domenii de utilizare a forței de muncă (servicii de utilități colective servicii culturale şi de petrecere a timpului liber, servicii personalizate ale vieții de zi cu zi activități de protecție a mediului înconjurător).

În condițiile unei economii aflate încă într-un proces de transformare cum este cazul României stimularea creierii Parteneriatului şi a apariției Inițiativelor Locale poate contribui la o semnificativă reducere a tensiunilor de pe piața forței de muncă. Unul dintre principalele avantaje este că aceste modalități de acțiune se suprapun politicilor active care sunt recomandabile în contextul în care mobilizarea ofertei de forță de muncă este unul dintre factorii esențiali ai redemarării creşterii economice.

În acelaşi timp, în calea extinderii utilizării acestor metode se ridică o serie de obstacole structurale, dintre care se pot aminti :

- nivelul redus al veniturilor, ceea ce diminuează considerabil cererea pentru multe dintre serviciile de consum personal care s-au dezvoltat şi care au creat noi locuri de muncă în țările dezvoltate cu economie de piață;
- spiritul antreprenorial nu a atins, în mod obiectiv, gradul de dezvoltare existent în țările cu economie de piață consolidată;
- modalități inadecvate de acces la resursele de finanțare pentru întreprinderile mici şi mijlocii;
- blocaje în calea transferului de noi tehnologii, mai ales către firmele private de mici dimensiuni;
- starea de recesiune, prelungită a economiei determină autoritățile publice centrale şi locale să adopte măsuri de protejare a ocupării forței

- crearea de noi afaceri;
- îmbunătățirea accesului la finanțare pentru întreprinderi mici şi mijlocii;
- sprijinirea reconversiei profesionale a forței de muncă prin intermediul cursurilor de calificare şi recalificare

de muncă. Fiind luate în pripă, asemenea măsuri de reinserție a şomerilor pot avea un efect destabilizator atât pentru funcționarea pieței forței de muncă dar şi însăşi credibiliatea ideii "inițiative locale". Aceste măsuri prezintã riscul unei evoluții duale a pieței forței de muncă în sensul existenței unui sector competitiv care oferă locuri de muncă viabile alături de segmente, caracterizate printr-o productivitate redusă, a căror capacitate de ocupare este puternic dependentă de posibilitățile de subvenționare ale bugetului central sau local.

Asemenea măsuri de simplă reinserție la locul de muncă a şomerilor de către autoritățile locale nu trebuie confundată cu esența "inițiativelor locale" care îşi propun crearea de locuri de muncă viabile în cadrul unor activități competitive. Dar pentru ca aceste posibilități să se transforme în realitate este necesar să se parcurgă anumite etape şi să se evite apariția unor şocuri pe piața forței de muncă.

Totodată, pentru a se creşte eficiența "inițiativelor de dezvoltare locală şi parteneriatelor teritoriale un rol deosebit revine utilizării unor tehnici adecvate de programare, monitorizare şi evaluare a rezultatelor obținute. În acest fel se pot determina multiplele fațete ale eficienței acțiunilor întreprinse pe plan local şi regional pentru asigurarea durabilității dezvoltării economice şi a unor rate înalte ale ocupării forței de muncă.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 2-3-4/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

COORDONATE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE A INDUSTRIEI ROMÂNEŞTI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

COLECTIV DE AUTORI:
dr. Nicoleta Hornianschi - coordonator -
drd. Rodica Miroiu
drd. Mihaela Şerbănescu
ing. Gheorghe Manea
ing. Theodor Popescu

CUPRINS

CAPITOLUL 1 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE GENERALE 53
1.1. Precizări conceptuale şi noționale 54
1.2. Oportunitatea abordării dezvoltării industriale durabile în România 56
1.3. Abordări precedente ale conceptului de dezvoltare durabilă pe plan național 58
1.4. Relația resurse naturale - dezvoltare industrială durabilă 60
Bibliografie 70

CAPITOLUL 2 - ELEMENTE TEORETICE DE MODELARE MATEMATICĂ UTILIZATE ÎN FORMALIZAREA DEZVOLTĂRII ECONOMICE DURABILE, CU APLICABILITATE LA DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ..... 71
2.1. Contextul problematic al demersului teoretic de modelare a dezvoltării durabile 71
2.2. Câteva clarificări conceptuale privind "capitalul", fie el natural, fie economic..... 72
2.3. Elemente teoretice de modelare matematică a dezvoltării industriale durabile..... 76
Bibliografie 86

CAPITOLUL 3 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ - INTERFERENȚE CU CONTEXTUL SOCIAL 87
3.1. Rolul industriei în progresul social 87
3.2. Analiza situației forței de muncă din industrie. Propuneri pentru promovarea laturilor pozitive şi limitarea celor negative în perspectiva realizării unei dezvoltări industriale durabile 98
Bibliografie 104

CAPITOLUL 4 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ŞI PROTECȚIA MEDIULUI..... 105
4.1. Situația protecției mediului în România şi poluarea produsă de industrie 105

4.2. Pasivul de mediu 113
Bibliografie 120

CAPITOLUL 5 - REPERE PENTRU ELABORAREA UNEI POLITICI NAȚIONALE DE DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ DURABILĂ. LIMITE ALE APLICABILITĂȚII CONCEPTULUI LA ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE 121
ANEXE 127

Capitolul 1 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE GENERALE

Evoluția din ultimii 10 ani a economiei româneşti este caracterizată de puternice distorsiuni şi sinuozități, lipsa de voință politică la nivel decizional şi inexistența unei strategii viabile în domeniul economic făcând imposibilă stoparea declinului economic. Nonsustenabilitatea economică a principalelor sectoare industriale şi accentuarea dezechilibrelor structurale au determinat ineficienta cronică a unei părți importante a industriei naționale şi, implicit, creşterea alarmantă a gradului de neocupare a forței de muncă, persistența şomajului de lungă durată, concomitent cu reducerea dramatică a nivelului de trai şi a calității vieții.

În contextul dezvoltării durabile, relația industrie-mediu[1] este definitorie pentru evoluția societății. Relațiile de interdependență dintre industrie-mediu-societate pot avea un anumit grad de compatibilitate sau incompatibilitate. În cazul României, gradul de incompatibilitate dintre industrie şi mediu este deosebit de ridicat, ceea ce induce evoluția profund negativă a capitalului natural, uman, civic şi social. Deci societatea românească, în ansamblul ei, se confruntă, în prezent, nu numai cu problema stopării cât mai rapide a declinului economic, ci şi cu necesitatea creării condițiilor propice relansării, în condițiile unei dezvoltări economice durabile.

Evoluția relației industrie-mediu în România cuprinde, până astăzi, două etape distincte: prima etapă, până în 1990, se caracterizează printr-o dezvoltare extensivă a industriei, ceea ce a dus la risipa de resurse şi, implicit, la o serie de externalități negative care au determinat afectarea gravă a mediului natural şi a stării de sănătate a populației, a resurselor naturale şi umane; a doua etapă, perioada 1990-1999, caracterizată prin scăderea pronunțată a producției industriale, nu a dus la o diminuare relevantă a poluării, ceea ce reliefează, pe lângă menținerea la un nivel ridicat a industriilor cu puternic impact poluant asupra mediului şi lipsa măsurilor destinate eliminării poluării din zonele grav afectate. Privind în perspectiva dezvoltării durabile a economiei româneşti trebuie avut în vedere suportul pe care îl poate constitui industria pentru refacerea capitalului natural, a calității mediului. Reducerea factorilor poluanți şi realizarea unor consumuri optime de resurse prin promovarea unor tehnologii nepoluante pot determina o creştere semnificativă a calității mediului, cu efecte benefice asupra protejării capitalului natural şi a celui uman.

---

[1] *Noțiunea de mediu, în accepțiunea acestei lucrări, include atât mediul natural cât şi pe cel social şi economic.*

Atingerea parametrilor corespunzători în ceea ce priveşte calitatea mediului incumbă însă o posibilă contradicție între orientarea dezvoltării industriale spre sectoarele de tehnologie înaltă şi costurile necesare realizării acesteia. Optimizarea relației dezvoltare industrială - mediu -capital social necesită o nouă filosofie în gândirea şi acțiunea managerială, inclusă în contextul mai larg al dezvoltării durabile.

1.1. Precizări conceptuale şi noționale

Dezvoltarea durabilă a industriei poate fi formulată astfel: modelul de industrializare care măreşte contribuția industriei la obținerea beneficiilor economice şi sociale pentru generațiile prezente şi viitoare, fără a deteriora procesele de bază ale naturii */1/.*

Definiția este cunoscută în literatura de specialitate /*2/* sub forma prescurtată de ESID (Ecologically Sustainable Industrial Development); ea nu acceptă intervenții majore ale omului asupra mediului înconjurător care să ducă la modificări ireversibile ale acestuia.

În accepțiunea Comisiei asupra dezvoltării durabile din cadrul Consiliului Economic şi Social al ONU /3/, politica de industrie durabilă este esența strategiei de dezvoltare şi cuprinde o varietate de obiective interconectate de ordin economic, social şi ecologic. Se cere industriei să protejeze mediul natural printr-o utilizare mai eficientă a resurselor regenerabile şi neregenerabile.

Agenda 21 - rezultat al Conferinței Națiunilor Unite pentru Protecția Mediului şi pentru Dezvoltare de la Rio de Janeiro /4/, propune industriei să se concentreze asupra următoarelor direcții principale:

- promovarea producției "curate";
- promovarea unor practici antreprenoriale responsabile față de gestiunea resurselor naturale, protecției mediului, minimalizării riscurilor şi cantității de deşeuri.

Criteriile dezvoltării general durabile (anexa 1.1) sunt acoperitoare şi pentru dezvoltarea industrială durabilă, reținându-se:

- în ceea ce priveşte criteriul protecției biosferei, acesta a generat noțiunea de "ecocapacitatea unui sistem de a-şi menține modelul său de comportament în cazul unor disturbări externe";
- în ceea ce priveşte eficiența capitalului uman şi material, randamentele de transformare sunt definitorii pentru acest criteriu; trebuie aleasă tehnologia corespunzătoare care să minimizeze impactul activităților industriale asupra mediului înconjurător, prin creşterea randamentelor de transformare;
- în ceea ce priveşte criteriul echității, calitatea factorilor de mediu, gestiunea resurselor, acumularea deşeurilor, fenomenele globale de poluare etc. privesc atât generațiile prezente cât şi pe cele viitoare /*5/.*

Indicatorii cu care se operează pentru proiectarea sau simularea unui model de dezvoltare durabilă au fost stabiliți de către ONU în anul 1996 /6/ în număr de 134 şi au fost testați de 16 guverne. Conform Agendei 21 /4/, alegerea setului de indicatori pentru dezvoltarea economică durabilă sau a industriei durabile rămâne la nivelul fiecărei națiuni. OECD are setul propriu de indicatori, Banca Mondială aşişderea, iar UE, în anul 1997, a selectat de asemenea, un set de indicatori.

În general, sunt acceptați indicatorii sursă OECD şi UNEP, iar procesul de perfecționare a metodologiei dezvoltării durabile (a industriei) este în derulare; cu referire la indicatori, se caută "indicatori de conexiune" între sectorul protecției mediului, cel economic, social care să arate cât mai fidel durabilitatea proceselor industriale */7/.*

Principiile dezvoltării industriale durabile sunt astfel formulate */2,5/:*

- prevenirea poluării la sursă în locul tratării, neutralizării deşeurilor după ce acestea s-au produs;
- integrarea responsabilității pentru protecția mediului la toate nivelurile de management, luându-se în considerare analiza riscurilor, minimizarea cantității de deşeuri, promovarea auditului de mediu, managementul riscului şi siguranței;
- amplificarea activităților de cercetare-dezvoltare cu concentrare pe tehnologiile curate, prioritatea fiind acordată acelor tehnologii care oferă potențial pentru îmbunătățirea eficienței şi reducerea intensității fenomenului de poluare;
- recurgerea - de câte ori este posibil - la materiale alternative, reciclate, la valorificarea surselor regenerabile de energie;
- promovarea proceselor de producție industriale "curate";
- o mai rațională utilizare a resurselor naturale;
- dezvoltarea, transferul, adoptarea tehnologiilor ecologice, a know-how-ului, către țările mai puțin dezvoltate;
- încurajarea industriei de a promova informația despre managementul mediului şi conservarea energiei.

În viziunea noastră, la aceste principii, ar mai putea fi adăugat cel privind "durabilizarea" tuturor componentelor activității industriale, în sensul, unei dezvoltări a acesteia pe anumite coordonate în concordanță atât cu principiile globalizării industriei (proprii ambientului economic internațional în ultimele decenii) cât şi cu cerințele şi specificul mediului economic intern, altfel spus, realizarea unei dezvoltări industriale durabile care să servească în primul rând interesul național..

Printre componentele la a căror dezvoltare durabilă ne refeream se numără "comerțul exterior" cu produse industriale, realizarea aşa-numitelor produse "ecologice", "pregătirea şi perfecționarea forței de muncă", aşa încât

să nu asistăm la seisme sociale datorită gradului ridicat de neocupare al acesteia şi limitarea la maximum a şomajului structural etc.

Apreciem însă că obiectivul major al dezvoltării industriale durabile se situează în domeniul eficacității producției industriale şi priveşte "crearea, dezvoltarea şi menținerea pe termen lung a competitivității industriei naționale în domeniile de specializare internațională spre care aceasta se va orienta (evident, în concordanță cu avantajele competitive specifice).

1.2. Oportunitatea abordării dezvoltării industriale durabile în România

De aproximativ 10 ani, economia României cunoaşte un declin accentuat, dublat de un proces de dezindustrializare, proiectat pe un regim tranzitoriu al proprietății. În aceste condiții, a discuta despre dezvoltare durabilă ar putea părea inoportun: va trebui parcurse etape precum stoparea declinului economiei şi a industriei, revitalizarea industriei şi creşterea economică, transformarea procesului de creştere în dezvoltarea economică, dezvoltare care să aibă loc după criteriile dezvoltării durabile.

Principala condiționare - în accepțiunea Comisiei Economice pentru Europa a ONU -, exprimată într-un document ce se referă la dezvoltarea industrială durabilă în țările din Europa Centrală şi de Est (ECE), este punerea sub control a evoluției sistemelor industriale. Se precizează /8/ că principalul obiectiv al politicilor sau strategiilor naționale sau sectoriale de dezvoltare economică în această zonă este "elaborarea şi aplicarea de politici guvernamentale pentru dezvoltarea industriei naționale în condiții de competitivitate".

Pentru aceasta trebuie stopat declinul producției industriale şi stabilizarea volumului producției. Trebuie găsite şi realizate condițiile necesare care să ducă la o deplină utilizare a potențialului țării, să fie stimulate acele modificări structurale care să permită țării să se încadreze condițiilor economiei de piață.

Se atrage atenția că, privind protecția mediului şi dezvoltarea economică, țările din ECE trebuie:

- să asigure respectarea legilor existente;
- să îmbunătățească infrastructura în domeniile transportului şi a distribuirii energiei, acordându-se atenție eficienței, reducerii pierderilor, diminuării impactului cu mediul înconjurător;
- să motiveze conducătorii, angajații din întreprinderile industriale ca aceştia să privească cu responsabilitate impactul propriilor fabricații cu mediul înconjurător; să respecte legile existente, să răspundă conform principiului "poluatorul plăteşte" pentru daunele aduse mediului;
- ca politicile naționale să fie privite şi sub aspectele:

- conservării energiei şi materiilor prime. De amintit că, în România, consumul de energie, raportat la 1000 de dolari PIB, este de 3,0 - 3,5 ori mai mare decât în țările din Europa Occidentală;
- reconstrucției ecologice; se apreciază că aceasta ar fi de 5-10 miliarde de dolari pe termen lung;
- promovării oportunităților de afaceri;
- modificării comportamentelor ecologice ale salariaților.

În favoarea abordării principiilor şi criteriilor dezvoltării industriale durabile încă din această perioadă a involuției economice pot fi prezentate câteva argumente */5/.*

Necesitatea respectării prevederilor tratatelor internaționale la care România a aderat. Pot fi amintite câteva din acestea ca: punerea sub control a efectului de seră al Terrei (emisia de CO_2), împiedicarea deteriorării stratului de ozon (renunțarea la fabricarea şi utilizarea clorofluorocarbonilor), poluarea transfrontalieră (cu SO_2), protecția marilor bazine acvatice, a apelor de graniță etc. Fiecare din aceste tratate cuprinde prevederi care sunt convergente conceptului de dezvoltare durabilă.

Asocierea României la Uniunea Europeană presupune şi alinierea treptată a legislației româneşti la cea din UE şi la practicile acesteia. De amintit că art. 3 al Tratatului CE înscrie politica protecției mediului în câmpul de acțiune al Comunității şi asociază obiectivul unei creşteri durabile conform cerințelor mondiale /9/.

În Agenda 2000, în care se analizează stadiul îndeplinirii de către România a prevederilor acquis-ului comunitar /10/ se constată că "până în prezent, în România, problemele legate de protecția mediului nu au fost abordate de o manieră eficace..." cea mai mare parte a legislației de mediu este foarte veche. În plus, aplicarea ei lasă de dorit datorită, printre altele, absenței unor motivații, existenței unor tehnologii vechi şi poluante, lipsei finanțării şi resurselor umane, precum şi a nivelului slab de participare publică".

Consiliul Uniunii Europene a adoptat o poziție comună relativ la un plan de acțiune destinat să dea un elan politic nou celui de-al cincilea program de acțiune pentru protecția mediului. Obiectivul principal al acestui program îl constituie promovarea principiului dezvoltării durabile în întreaga economie.
Planul de acțiune identifică domenii prioritare de acțiune şi anume:

- o integrare mai bună a aspectelor de protecție a mediului în politici ca cele ale agriculturii, transportului, energiei, industriei şi turismului;
- continuarea dezvoltării instrumentelor de bază ce acționează asupra pieței şi, în special, a instrumentelor orizontale;
- ameliorarea executării şi punerii în practică a legislației protecției mediului;
- sensibilizarea opiniei publice în scopul protecției mediului.

Sunt considerate teme prioritare următoarele:

- controlul schimbărilor climatice;
- protecția stratului de ozon;
- controlul ploilor acide, îmbunătățirea calității aerului;
- gestiunea resurselor de apă;
- gestiunea deşeurilor;
- protecția împotriva zgomotului;
- protecția naturii şi a biodiversității.

Procesul de privatizare a întreprinderilor industriale este şi un prilej de a evalua daunele aduse de aceste unități mediului înconjurător şi de a găsi soluții pentru remedierea acestor daune. Legislația existentă obligă la aceste acțiuni care netezesc terenul pentru o abordare a dezvoltării industriale durabile. Este vorba de HG nr. 457/august 1997 şi Ordinul MAPPMN nr. 184/1997.

Funcționează o piață a produselor "ecologice" sau oportunități pentru:

- produse agricole şi alimentare, marcate ecologic;
- tehnologii şi utilaje pentru procedee "curate" de fabricație;
- produse cu potențial poluant redus (combustibili cu conținut redus de sulf, benzină fără plumb, autovehicule cu emisii controlate catalitic etc.);
- valorificarea surselor regenerabile de energie şi de materii prime cu formarea piețelor corespunzătoare.

1.3. Abordări precedente ale conceptului de dezvoltare durabilă pe plan național

În anul 1999, cu incidență asupra dezvoltării durabile s-au înregistrat deja următoarele evenimente:

- apariția lucrării "Strategia națională pentru dezvoltare durabilă" /1/ care, pentru industrie, prevede ca obiectiv "ameliorarea competitivității şi realizarea, pe această bază, a unei creşteri economice stabile şi de durată, în consonanță deplină cu protecția mediului".

Direcțiile de acțiune pentru atingerea acestui obiectiv sunt astfel formulate:

- realizarea unei macrostructuri industriale care să țină seama de sectoarele strategice, de interes național, din industria extractivă şi prelucrătoare;
- restructurarea intersectorială;
- alinierea la standardele europene şi internaționale;
- dezvoltarea potențialului propriu de cercetare-dezvoltare;
- accelerarea procesului de privatizare;
- creşterea performanțelor manageriale;
- dezvoltarea serviciilor pentru producție;

- creşterea potențialului concurențial prin promovarea concentrării industriale şi industrial-financiare;
- asigurarea calității mediului în condițiile creşterii economice din industrie;
- la nivelul Guvernului, s-a creat o comisie din care fac parte reprezentanți ai Executivului, ai patronatului, ai sindicatelor, ai partidelor politice parlamentare, ai comunităților ştiințifice şi ai organizațiilor neguvernamentale pentru a întocmi o strategie a dezvoltării economico-sociale a României, în accepțiunea dezvoltării durabile;
- la nivelul Preşedinției, se urmăreşte, de asemenea, elaborarea unei strategii naționale de dezvoltare durabilă.

În perioada 1990-1998, în sprijinul promovării conceptului de dezvoltare durabilă, se menționează:

1. lucrările Institutului de Economie a Industriei /5,12,13,14/ au preconizat posibilitatea aplicării în practica industrială a unor componente ale conceptului de dezvoltare durabilă, chiar în perioada de tranziție. Se propune:

- respectarea cadrului legislativ existent, privitor la protecția mediului;
- punerea în funcțiune a instalațiilor de depoluare existente în cvasitotalitatea întreprinderilor industriale;
- valorificarea deşeurilor, formarea unei piețe a deşeurilor şi obținerea de profit (şi creare de locuri de muncă) ca urmare a unei gestiuni corecte, moderne a deşeurilor;
- începerea procesului de reconstrucție ecologică a situurilor poluate;
- reconsiderarea întreprinderilor cu profil biotehnologic;
- orientarea industriei constructoare de maşini şi către asimilarea în fabricație a echipamentelor ce interesează protecția mediului;
- însuşirea şi aplicarea metodelor moderne de management ecologic (ISO 14000, de exemplu).

2. Institutul de Economie Națională /15, 16/ a explicitat principiile, criteriile, obiectivele dezvoltării durabile la situația României;

3. Legea protecției mediului apare noțiunea de dezvoltare durabilă (Legea nr. 137/1995);

Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului a elaborat mai multe variante ale unei strategii de protecție a mediului /9/. Cu privire la dezvoltarea durabilă se menționează că aceasta "înseamnă în plan material menținerea posibilităților şi condițiilor de viață pentru generațiile viitoare, în special a resurselor naturale regenerabile cel puțin la nivelul celor existente pentru generația actuală, precum şi redresarea factorilor de mediu afectați de poluare". Conform definiției din Raportul Brundtland, dezvoltarea durabilă implică faptul că volumul total al capitalului, format din capitalul fizic, capitalul uman şi capitalul natural, rămâne constant sau creşte în timp.

Societatea civilă a realizat lucrări de anvergură pe tema dezvoltării durabile precum: "Plan comun de acțiune", "România -2020" etc. În această ultimă lucrare /18/ se completează conceptul de dezvoltare durabilă cu cel de spațiu ecologic european şi se insistă pe modificarea modelelor de producție şi consum pentru a proteja mediul înconjurător, pentru a conserva resursele naturale şi a conferi durabilitate proceselor economice.

Fără a epuiza literatura de specialitate (bogată, de altfel), referitoare la dezvoltarea durabilă (a se reaminti numai Revista de ecologie industrială, Revista protecției mediului, Terra XXI, Inventica, Economistul etc.), se poate uşor observa că dezvoltarea durabilă a economiei româneşti este relativ bine cunoscută /19, 20/, regăsită în legislație, formulată ca propuneri de strategii politice şi planuri naționale.

În ceea ce priveşte industria, apreciem, totuşi, că fără să fi fost omisă din lucrările menționate, dezvoltarea durabilă a acesteia, presupune o abordare specifică, mai detaliată, ținând seama de problematica şi exigențele pe care aplicarea acestui concept le incumbă.

1.4. Relația resurse naturale - dezvoltare industrială durabilă

Consumul de resurse naturale în industriile statelor avansate este unanim apreciat drept enorm. Astfel, se consumă, în medie pe persoană, tone de materii prime, din care trebuie extrase, procesate şi, în final, depozitate deşeurile, ceea ce afectează zestrea naturală a fiecărui stat şi, în acelaşi timp, mediul ambiant. Studii detaliate arată că, în țările industrializate ca Germania, Japonia, Olanda şi SUA, volumul total de resurse naturale se ridică la valori cuprinse între 45 şi 85 tone de materiale pe persoană.

Acest aspect devine tot mai preocupant deoarece procesul de industrializare se extinde rapid şi în alte economii naționale şi se pare că va deține un rol foarte important în creşterea economiei mondiale, de 4-5 ori, după cum este prevăzut pentru perioada următorilor 50 de ani. În ce măsură această creştere economică, respectiv industrială, este şi durabilă rămâne o întrebare serioasă, deoarece experții estimează că producția material-intensivă din țările avansate nu poate să se desfăşoare în aceleaşi condiții, sensul fiind de accentuare a fenomenului de epuizare a resurselor celorlalte state şi de deteriorare gravă a ambientului.

În Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă în România se apreciază că, deşi nu constituie un criteriu limitativ pentru dezvoltarea industrială, potențialul natural de resurse industriali-zabile constituie un factor de avantaj comparativ, care trebuie luat în considerare în evaluarea structurii dezirabile a industriei şi a creşterii economice durabile.

În opinia noastră, acest aspect ar trebui analizat cu mai multă atenție, date fiind diferitele procese, uneori chiar crize, ce se resimt în ultimii ani în economia mondială, datorate multiplelor diferențieri politice, economice şi

sociale, precum şi de mărime şi potențial (teritorii, populație). În plus, România este dezavantajată şi de lipsa unei concepții globale, de ansamblu, care să integreze politica de dezvoltare şi conservare a potențialului de resurse naturale în cadrul politicilor sectoriale şi macroeconomice.

Critici, la adresa consumului masiv de resurse naturale, se fac tot mai des auzite şi în țările dezvoltate. Astfel, s-a constatat că acest tip de producție solicită extracția şi prelucrarea de cantități importante de materii prime, dar care nu ajung să fie utilizate pentru obținerea produsului final. De exemplu, în Japonia, pentru fabricarea de automobile şi alte produse metal-intensive, se extrag şi se prelucrează anual echivalentul a aproximativ 14 tone de minereuri pe locuitor. În Germania, anual, producerea de energie necesită extracția a 29 tone de cărbuni, în afară de combustibilul în sine. În SUA, creşterea industriei alimentare a condus la suprasolicitarea solului, astfel că prin hrănirea unei singure persoane rezidente în SUA se produce o eroziune a 15 tone de sol.

În acest mod, s-au constatat anumite fluxuri materiale ascunse, din domeniul minier, al eroziunii solurilor şi alte surse, care reprezintă, în total, aproximativ 75% din consumul global de materiale al țărilor industrializate. Aceste cantități scapă evidenței contabile deoarece ele nu intră în economie ca mărfuri cumpărate sau vândute şi, deci, nu sunt cuprinse în produsul intern brut național. Fluxurile materiale ascunse, cum sunt solul şi rocile, pietele, chiar dacă nu sunt toxice sau dăunătoare ambientului, sunt foarte importante atât sub forma pierderii de avuție națională, cât şi de afectare a mediului.

Este semnificativ faptul că impactul acestor fluxuri ascunse, inclusiv poluarea apelor şi deteriorarea peisajului, sunt resimțite departe de economiile care beneficiază de pe urma lor, deoarece multe țări industrializate importă cantități importante de materii prime. De exemplu, mai mult de 70% din materialele care străbat economia olandeză nu ating niciodată solul olandez. În această categorie sunt cuprinse apele uzate şi alte deşeuri miniere, solul erodat, deşeuri din sectorul de exploatare a lemnului, pământ şi roci excavate în procesul de extracție de materii prime utilizate în obținerea întregii game de produse industriale.

Aceste probleme preocupă întreaga comunitate internațională, atât sub aspectul economiei globale, cât şi al deteriorării mediului, deoarece beneficiile şi costurile acestui mod de producție industrială nu sunt împărțite echitabil.

Un alt produs industrial, hârtia, şi-a triplat consumul în ultimii treizeci ani şi se preconizează să se majoreze cu încă 50% până în anul 2010. Cu toate că, inițial, se credea că expansiunea industriei computerelor şi a altor echipamente electronice va duce la reducerea consumului de hârtie, s-a constatat o solicitare crescândă de hârtie din partea acestor industrii. Se estimează că numai computerele personale consumă 115 miliarde foi de hârtie pe an în întreaga lume. Pe ansamblu, comunitățile totalizează mai puțin de jumătate din consumul de hârtie, iar cea mai mare pondere o are industria de ambalaje. De aceea, în multe țări vestice, consumul mare de hârtie a început

să fie văzut cu un ochi critic şi considerat supraconsum şi o risipă a societății moderne.

În țările în curs de dezvoltare, consumul de hârtie creşte destul de rapid - cu mai mult de 7% pe an, între anii 1980 şi 1994 -dar consumul mediu pe locuitor este, totuşi, redus, cifra de 30-40 kg de hârtie pe locuitor/an fiind considerată nivelul minim necesar pentru acoperirea necesarului de bază pentru comunicații şi tipărituri. În țările industrializate, consumul este mult mai mare: de 333 kg pe locuitor pe an în SUA şi de 160 kg în Europa de Vest.

În România, crearea şi dezvoltarea unei industrii durabile presupune menținerea patrimoniului natural de resurse naturale la standarde corespunzătoare, atât prin eliminarea degradărilor provenite de propria-i activitate, cât şi prin acționare, ca factor de reducere şi anulare a efectelor dăunătoare produse de alte activități economice.

Resurse minerale şi energetice

În țara noastră, au fost identificate şi conturate resurse geologice la peste 120 substanțe ce pot constitui obiectul activității industriale. După volumul rezervelor existente şi de perspectivă, acestea pot fi grupate pe mai multe categorii.

Rezerve ce pot asigura timp îndelungat activitatea industrială, dacă cererile pieței şi evoluția tehnologiilor de extracție şi prelucrare vor permite valorificarea la prețuri competitive, în contextul respectării riguroase a protecției mediului. În această categorie pot fi încadrate rezervele de cărbune energetic, minereuri cuprifere, de plumb, zinc şi molibden; sau calcar, ape minerale, unele materiale pentru industria sticlei, a ceramicii şi a materialelor de construcții.

Conținutul redus de substanțe utile ale minereurilor neferoase, cheltuielile ridicate pentru protecția mediului, atât la extracție cât şi la prelucrare, precum şi puterea calorifică redusă a cărbunilor energetici, reprezintă dezavantaje care, cel puțin pe termen scurt şi mediu, vor duce la restrângerea sau cel mult la menținerea actualului nivel de producție în sectoarele respective (metalurgia neferoasă şi termoenergetica pe cărbune).

Rezerve care nu se pot asigura decât pe termen limitat (circa 30 ani), producții apropiate de cele actuale, aşa cum este cazul petrolului şi al gazelor naturale. Având în vedere că, pentru acoperirea consumului industrial şi energetic (inclusiv pentru populație) se apelează şi în prezent la import, iar România dispune de o rețea de transport şi depozitare (care se dezvoltă şi se modernizează), precum şi de capacități importante de prelucrare primară şi secundară, rezultă că majorarea, la nevoie, a cantităților importate este fezabilă, atât din sursele tradiționale, cât mai ales din zona Mării Caspice. Racordarea la rețeaua vest-europeană de transport a gazelor naturale poate asigura diversificarea surselor de aprovizionare şi creşterea siguranței livrărilor.

Strategia de consum în industrie a resurselor totale de țiței şi gaze naturale trebuie să urmărească utilizarea cu prioritate, în industria chimică şi petrochimică, a resurselor indigene, care sunt superioare calitativ celor din import.

Rezerve care satisfac în mică măsură necesarul industrial, atât în prezent cât şi în perspectivă, cum sunt minereurile feroase, cărbunele cocsificabil, bauxita şi baritina, la care importurile depăşesc 90% din necesar.

Rezerve care prezintă interes pentru industrie, dar care se valorifică în mică măsură sau deloc, datorită nerezolvării unor probleme tehnice sau tehnologice, care să le facă reutilizabile. În această situație sunt minereurile de uraniu, nisipurile de titan şi zirconiu, apele geotermale, distenul etc.

Pentru industrie, ca principal utilizator de energie este important faptul că România depinde în proporție de 36% de importul acestor resurse. Dependența ridicată de importurile de țiței, gaze naturale şi produse petroliere (reprezentând peste 80% din total importuri) în 1998, subliniază necesitatea diversificării surselor, mai ales în privința gazelor naturale. În prezent, depindem de un singur furnizor de gaze naturale: şi anume, de Federația Rusă, ceea ce este, nerecomandabil, din punct de vedere strategic şi economic (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1 Producția de resurse de energie primară a României, 1998

mii tcc.

Cărbune net	7229,8
Titei	8719,8
Gaze naturale utilizabile	16184,5
Energie hidroelectrică şi nuclearo-electrică	2974,7

Sursa: Anuarul statistic al României, 1998.

Industria reprezintă cel mai mare consumator de energie (cu o pondere de peste 60% din total), cu toate că în ultima perioadă consumul industrial a scăzut continuu, ca urmare a recesiunii economice şi a punerii în aplicare a unor programe de restructurare.

Dezvoltarea durabilă a industriei presupune şi creşterea eficienței la consumatori prin:

- promovarea tehnologiilor electrice, acolo unde se dovedeşte economic (tehnologii de încălzire, de uscare, pentru acționări electrice etc.);
- utilizarea pompelor de căldură (deci, utilizarea resurselor energetice secundare);
- extinderea automatizării şi a monitorizării proceselor.

De asemenea, se preconizează promovarea de reglementări şi standarde, care pot asigura eliminarea de pe piață a echipamentelor şi a tehnologiilor ineficiente. În principal, acestea se referă la:

- standardizarea aparatelor electrocasnice;
- standardizarea unor procese utilizatoare de energie;

- norme energetice pentru clădiri.

Resurse hidroenergetice

Potențialul hidroenergetic, tehnic amenajabil, este utilizabil în prezent în proporție de cca. 40% şi a asigurat în ultimii ani peste o treime din producția de energie electrică.

Finalizarea lucrărilor de investiții în curs de execuție ar putea majora cu 20% producția de energie hidroelectrică, putând ajunge la 19500 Gwh/an, în condițiile unei hidraulicități normale.

- asigurarea de noi surse de apă, în special de lacuri de acumulare cu folosință complexă în zonele deficitare;
- utilizarea resurselor de apă subterană de adâncime, cu precădere, pentru alimentarea cu apă a satelor şi oraşelor;
- realizarea unor sisteme separate de alimentare cu apă pentru industrie şi pentru populație, în vederea reducerii costurilor de potabilizare a apei;
- economisirea apei şi reducerea pierderilor din rețelele de distribuție a apei din oraşe, unități economice şi locuințe.

Îmbunătățirea calității resurselor de apă, prin:

- introducerea de tehnologii curate - nepoluante în cadrul procesului de retehnologizare a proceselor de producție;
- realizarea de noi stații de epurare, în paralel cu modernizarea celor existente, în scopul reducerii poluării apelor de suprafață şi subterane;
- crearea de rezervații hidrologice şi hidrogeologice în vederea protejării unor bazine şi acvifere vulnerabile;
- adoptarea unui sistem eficient de instrumente economice (prețuri, tarife, penalități, oameni, sancțiuni etc.) şi introducerea de bonificații pentru utilizatorii care demonstrează o preocupare constantă în domeniul protecției calității apelor;
- prevenirea, limitarea şi diminuarea efectelor poluărilor accidentale.

Resurse vegetale şi animale

În acest domeniu, România dispune de un potențial important şi diversificat care, printr-o politică economică adecvată față de agricultură, pomicultură şi zootehnie, poate duce la creşterea substanțială a producțiilor anuale, cu impact favorabil asupra următoarelor subramuri ale industriei:

- industria alimentară, a băuturilor şi tutunului (preparate şi conserve din carne şi peşte, brânzeturi, unt, margarina, ulei, produse de panificație, zahăr şi produse zaharoase, conserve din legume şi fructe, vin, alcooluri etilice de fermentație, bere, produse din tutun etc.);

Având în vedere avantajele evidente ale hidroenergiei, din punct de vedere al dezvoltării durabile (resursă regenerabilă şi nepoluantă), precum şi

celelalte utilizări şi facilităţi potenţiale ale amenajărilor hidroenergetice (alimentarea cu apă a localităţilor rurale şi urbane, regularizarea unor cursuri de apă pentru reducerea efectelor inundaţiilor, amenajări turistice şi sportive), este necesară şi oportună reconsiderarea politicii de investiţii în acest domeniu.

Acţiunile de dezvoltare şi gospodărire durabilă a resurselor de apă presupun respectarea unor principii fundamentale:

- principiul bazinal - resursele de apă se formează şi se gospodăresc pe bazine hidrografice, prin integrarea tuturor utilizatorilor de apă şi printr-o abordare globală, care să îmbine aspectele sociale şi de dezvoltare economică cu protecţia ecosistemelor naturale;
- principiul solidarităţii - toţi factorii responsabili implicaţi (statul, comunităţile locale, utilizatorii ş.a.) sunt chemaţi să-şi conjuge eforturile în acţiunea de dezvoltare şi gospodărire durabilă a apelor;
- principiul managementului unitar cantitate-calitate, soluţiile tehnico-economice trebuie să rezulte din îmbinarea armonioasă a ambelor laturi menţionate;
- principiul "poluatorul plăteşte" - toate cheltuielile legate de deteriorarea mediului sunt suportate de cel care a provocat daunele ecologice;
- principiul economic "beneficiarul plăteşte" - apa, în calitatea sa de bun economic, trebuie exploatată eficient şi echitabil, asigurându-se, în acelaşi timp, conservarea şi protecţia resurselor de apă.

La nivel naţional, managementul integrat presupune, pe lângă reconstrucţia ecologică a râurilor şi reducerea riscului producerii unor inundaţii, întreprinderea de acţiuni concertate vizând următoarele obiective importante, cum sunt:

Asigurarea alimentării continue cu apă, în special, a populaţiei, prin:

- industria textilă şi a confecţiilor din textile (fire, ţesături şi confecţii) din lână, în, cânepă şi mătase sau în combinaţie cu fibre artificiale şi sintetice);
- industria de pielărie, încălţăminte şi a confecţiilor din blănuri şi piele (din piei de ovine, bovine, porcine, blănuri de animale de crescătorie şi vânat);
- industria medicamentelor (valorificarea plantelor medicinale şi a unor extrase din organe animale).

România dispune de un fond funciar total de 23,8 milioane ha, cu o suprafaţă de teren agricol de 14,8 milioane ha. Deficienţele Legii fondului funciar nr. 18/1991 şi, mai ales, modalitatea cu totul necorespunzătoare de aplicare a acesteia, au dus la fărâmiţarea excesivă a terenurilor agricole.

Zootehnia contribuie cu circa 46% la valoarea producţiei agricole totale, în condiţiile în care evoluţia efectelor de animale a fost accentuat

descrescătoare la toate speciile, în anul 1998, efectivele de animale ajungând la aproximativ jumătate față de anul 1989.

Pentru redresarea situației în agricultură, astfel încât să devină un sector viabil care să asigure materii prime corespunzătoare susținerii diverselor industrii româneşti, măsurile de dezvoltare durabilă a acestei ramuri a economiei naționale vizează următoarele:

- pe termen scurt - stimularea fiscală şi prin alte mijloace specifice, a micilor exploatații agricole bazate pe producție de subzistență, cu realizarea unor disponibilități pentru piața internă mai substanțiale;
- pe termen mediu - realizarea pe scară largă de exploatații familiale rentabile;
- pe termen lung - preponderența exploatațiilor agricole familiale şi manageriale moderne, producătoare de produse agricole competitive.

Crearea acestor sisteme şi structuri viabile de omogenizare, producție şi gestionare trebuie însoțită şi de ajustarea structurală corespunzătoare cerințelor unei industrii moderne, alături de asigurarea necesarului de hrană al populației. De asemenea, trebuie să se acționeze în direcția relansării şi dezvoltării ramurilor industriale autohtone pentru industrie pentru înzestrarea tehnică şi tehnologică a agriculturii ca şi prin ajustarea echitabilă a raportului de prețuri industrie-agricultură. În domeniul cercetare-dezvoltare, este necesar să se promoveze strategiile de reorganizare şi funcționare a unităților din agricultură şi industrie alimentară, ca şi a celorlalte industrii beneficiare, care să colaboreze interdisciplinar permanent.

Reducerea intensivității materiale şi energetice, recuperarea şi reintroducerea în circuitul productiv a deşeurilor şi materialelor reciclabile

În economiile avansate se acționează, în prezent, în direcția reducerii volumului fluxurilor materiale ascunse, care precedă procesele industriale. De asemenea, se acordă o importanță majoră reciclării, în ideea că metalul reciclat nu numai că înlocuieşte o cantitate apreciabilă de minereu extras, dar evită poluarea prin apele uzate şi alte deşeuri provenite din activitățile de extracție ca şi poluarea din procesul de prelucrare a acestor minereuri.

Pe de altă parte, există şi resurse nereciclabile, cum sunt, de exemplu, cărbunii şi petrolul, iar acestea, împreună cu fluxurile ascunse pe care le implică reprezintă o pondere importantă în totalul materialelor folosite, pe pian mondial, de exemplu între 26% şi 46% în țările industrializate.

În general, se fac eforturi pentru reducerea material - şi energointensivității, dar nu s-au obținut, încă, rezultate satisfăcătoare. Astfel, în prezent, pentru obținerea unui venit de 100 dolari SUA este necesar un consum de 300 kg de resurse naturale, inclusiv fluxuri materiale ascunse. Referitor la acest

aspect, țările membre OCDE şi-au propus să reducă acest consum la 10, până la 30 kg resurse naturale pe 100 dolari SUA, pe termen mediu şi lung.
Spre deosebire de tendințele din alte sectoare industriale, consumul de hârtie nu arată semne de decuplare față de creşterea economică. Astfel, pe plan mondial, consumul de hârtie a crescut de 20 de ori în acest secol şi s-a triplat în ultimele decenii.

Eforturile de economisire a acestui material s-au concretizat în rate de recuperare la 23% până la 37%, între anii 1970 şi 1994.

În domeniul energiei, potențialul de economisire în țările UE a fost estimat la 30%, în contextul unor consumuri specifice cu 10-50% mai mici decât cele existente în diferite activități din industria noastră.

Situația este asemănătoare şi la consumurile specifice de materii prime şi materiale pe unitatea de valoare adăugată. Această rezervă, care nu este pusă încă în valoare, ar putea contribui, prin optimizarea macrostructurii, alături de reciclarea materialelor recuperabile, la asigurarea unei părți considerabile din resursele materiale necesare creşterii economice în următorii 15-20 ani.

Randamentul de producere a energiei electrice în termocentralele româneşti se situează în jurul valorii de 33%, sub valorile curente pe plan internațional pentru centrale cu cărbune (de exemplu, 38% în Marea Britanie). Performanțele scăzute realizate de CONEL se datorează, în principal, vârstei instalațiilor, calității scăzute a combustibililor folosiți şi a activităților de întreținere şi reparații, precum şi scăderii consumului de energie electrică şi termică.

Resurse forestiere

Industria mobilei, celulozei şi a semifabricatelor pentru diferite utilizări (cherestea, plăci aglomerate şi fibrolemnoase, placaje, furnire, uşi şi ferestre, împletituri din lemn etc.) se bazează, în principal, pe exploatarea pădurilor țării (tabelul nr. 2).

Fondul forestier ocupă 6,37 milioane ha, respectiv 26,7% din suprafața țării, din care 623 milioane ha sunt acoperite cu păduri. În prezent, majoritatea pădurilor aparțin statului, în proprietate privată fiind doar 336 mii ha, dar este în curs de realizare procesul de retrocedare a altor păduri către foştii proprietari.

Volumul lemnos pe picior este estimat la 1,37 miliarde mc, cu o medie a creşterii curente de 5,6 mc/an/ha şi un volum mediu la hectar de 215 mc, ceea ce reflectă o politică forestieră nesustenabilă, România înregistrând un regres față de alte țări europene.

Tabelul nr. 2 Indicatori ai resurselor forestiere ale României, 1998

Indicatori	Cantităţi
Suprafaţa fondului forestier: Păduri din care: - foioase - răşinoase Păduri cu funcţii speciale	6,37 mil.ha 70% 30% peste 50%
Fond lemnos pe picior - la hectar	Peste 1370 mil.mc 215 mc
Creşterea curentă	5,6 mc/an
Posibilitatea pădurilor	16,7 mil.mc/an
Densitatea reţelei de drumuri forestiere	6,2 m/ha
Biodiversitatea specifică	peste 12000 specii

Sursa: Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului.

Alţi indicatori prezentaţi în tabel relevă un potenţial economic relativ redus al pierderilor, o accesibilitate restrânsă a fondului forestier dar totodată arată şi faptul că, prin funcţiile de protecţie, pădurile au un puternic efect antientropic şi oferă un potenţial cinegetic bogat şi diversificat.

Cu toate eforturile depuse, trebuie făcută observaţia că, pe ansamblu, pădurile României prezintă o situaţie preocupantă datorită următoarelor considerente:

- reducerea sub limita critică a suprafeţei pădurilor, de la 80-85%, cât a fost procentul de împădurire natural, la 26,7%, în prezent şi cu mari diferenţieri pe zone;
- scăderea drastică a biodiversităţii pădurilor, îndeosebi a, numărului de tipuri de ecosisteme;
- epuizarea resurselor forestiere exploatabile ca urmare a exploatărilor extensive, când în multe bazine forestiere s-a recoltat de 3-10 ori mai mult decât capacitatea de producţie a pădurilor;
- agravarea stării de sănătate a pădurilor în ultimii 10 ani, din cauza secetelor, poluării, păşunatului, lucrărilor hidrotehnice şi a altor cauze;
- dezechilibrarea ecologică a ecosistemelor forestiere, prin uniformizarea structurii lor compoziţionale şi verticale.

În plus, sub acţiunea hazardurilor naturale şi ale schimbărilor climatice se conturează necesitatea unei silviculturi în condiţii de risc. În paralel, se constată un regres silvicultural concretizat în reducerea volumului lucrărilor silvice.

Toate aceste aspecte au afectat cantitatea şi calitatea recoltelor de lemn care au influenţat corespunzător activitatea industriilor de prelucrare a lemnului, celulozei şi hârtiei. Capacităţile mari, chiar supradimensionate, uneori, ale industriilor de prelucrare a lemnului nu au mai putut funcţiona la parametrii optimi, producţia de mobilă şi semifabricate din lemn ca şi celuloza şi hârtia

fiind afectată şi de calitatea buştenilor recoltați, cu diametre mai mici şi specii care nu satisfăceau sortimentul cerințelor produselor superioare.

Trebuie menționat că industriile de produse de lemn, mobilă şi hârtie au capacitatea de a realiza sortimente superioare datorită îndelungatei experiențe, ceea ce s-a dovedit şi prin aprecierile unanime pe piața externă, mobila fiind folosită, în general, pentru redresarea balanței comerciale a țării. Deci, problema rezidă, în primul rând, în asigurarea unor resurse suficiente şi adaptate cerințelor de calitate.

În acest sens, trebuie adoptate unele acțiuni strategice pentru gestionarea durabilă a pădurilor, cum sunt:

- asigurarea integrității fondului forestier național, în condițiile respectării formei de proprietate potrivit legislației;
- Întregirea fondului forestier național, până la nivelul optim de 35% din teritoriul țării;
- reconstrucția ecologică a pădurilor deteriorate structural de factori naturali şi antropici;
- menținerea volumului recoltelor anuale de lemn la nivelul posibilităților pădurilor (16-16,2 milioane mc/an în perioada 2000-2010 şi 16,5-17,5 milioane mc. În perioada anilor 2010-2020). La aceste niveluri urmează să fie redimensionată şi restructurată industria de prelucrare mecanică şi chimică a lemnului, precum şi exportul de produse lemnoase. Exportul de lemn brut sau cu grad redus de prelucrare este păgubitor pentru economia națională;
- dotarea fondului forestier cu drumuri în vederea accesibilizării celor 2 milioane ha de păduri denumite neaccesibile sub raport economic.

O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu gestionarea pădurilor retrocedate şi a celor care se vor înapoia foştilor proprietari, persoane fizice şi juridice. Fără o legislație adecvată şi prevederi instituționale specifice şi suport financiar din partea statului, această măsură va avea consecințe dramatice pentru echilibrul ecologic, pentru gestionarea durabilă a pădurilor României. Pentru multe păduri, cum sunt cele care îndeplinesc funcții ecologice, s-a propus acordarea de compensații băneşti sau în natură în schimbul rămânerii acestor păduri în proprietatea statului. O altă situație constă în gestionarea pădurilor private pe bază de contract, de către ocoalele silvice ale statului sau prin ocoale private strict controlate de către stat.

Toate aceste aspecte susțin ideea necesității promovării unei silviculturi durabile: o silvicultură a lemnului de calitate superioară necesar dezvoltării eficiente a industriei lemnului.

Bibliografie

Camera Internațională de Comerț, A doua conferință mondială pentru industrie şi managementul mediului înconjurător, Rotterdam, 10-12 aprilie 1991 (în traducere).

UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhaga, 14-18 oct. 1991.

Industry and Sustainable Development, sesiunea a şasea, 20 aprilie-3 mai 1999;

Earth Summit '92, Ed. U.N. Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 1992, p. 201-207.

IEI, Dezvoltarea industrială durabilă a României în perspectiva integrării europene, capitolul dezvoltarea durabilă a industriei româneşti, 1998.

Special Session of th General Assembly to Review and Appraise the Implementatzion of Agenda 21, New York, 23-27 iunie 1997.

Goachim Spargenberg ş.a.: Towards a Set of Practice Interlinkange Indicators as a Compass on the Road Towards Sustainability, lucrare prezentată la SCOPE-Scientific Workshop on Indicators of Sustainable Development, Wuppental, nov. 15-17, 1995.

ONU, Economic Commission for Europe-Sustainable Industrial Development, New York, 1997.

W. Wildenfeld, W. Wessels, L'Europe de A a Z: Guide de l'integration europeenne; Commission Europeenne, Bruxeles, 1997.

Commission of the European Communities, Agenda 2000, Bruxelles, voi.II, p. 83-87, 1997.

Academia Română, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Ed. Nova, Bucureşti, 1999.

Gh. Manea, Cerințele dezvoltării durabile şi politicile de protecție a mediului în România, în: Mediul înconjurător, voi. III, 1995.

Gh. Manea, Protecția mediului - şansă de supraviețurire a întreprinderilor industriale, Ed. OID/ICM, Bucureşti, 1996.

Gh. Manea, Ecodezvoltarea, studiu de caz, în: Revista de ecologie industrială nr. 5-6, 1993, ed. OID/ICM, Bucureşti.

Camelia Cămăşoiu, Economia;i sfidarea naturii, Ed. Economica, 1994.

G. Georgescu, Reforma economică şi dezvoltarea durabilă, Ed. Economică, 1995.

MAPPM, Strategia protecției mediului, Bucureşti, 1996.

Europa durabilă, orizont 2010 - studiu de caz, România, în: Supliment de economie teoretică şi aplicată, nr. 37, 1996.

Victor Platon, Protecția mediului şi dezvoltarea economică, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997.

Angheluță, Vădineanu, Dezvoltarea durabilă, ed. Universității, Bucureşti, 1998.

Capitolul 2 - ELEMENTE TEORETICE DE MODELARE MATEMATICĂ UTILIZATE ÎN FORMALIZAREA DEZVOLTĂRII ECONOMICE DURABILE, CU APLICABILITATE LA DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ

2.1. Contextul problematic al demersului teoretic de modelare a dezvoltării durabile

Eroziunea solului, ploile acide, despăduririle, alcalinizarea solurilor, poluarea aerului şi a apei, degradarea şi poluarea zonelor de coastă şi a plajelor, utilizarea tehnologiilor poluante, riscul nuclear, riscul depozitării deşeurilor, sunt realități contemporane ale crizei ambientale care impun realizarea unui model de dezvoltare economică bazat pe respectarea legilor naturii, ale mediului, ale echilibrului ecologic etc, aşa-numitul model de ecodezvoltare.

Asigurarea echilibrului dintre creşterea economică şi protecția mediului în vederea satisfacerii dezvoltării sociale prezente şi de perspectivă reprezintă noul concept, în baza căruia guvernele multor țări îşi regândesc strategiile economice, concept numit dezvoltare durabilă, prezentat pentru prima dată în 1987 în raportul Brundtland "Our Common Future". Până să ajungă la conturarea acestui concept au mai fost nenumărate preocupări asupra problemelor mediului. Aceste probleme au fost generate nu atât de progresul tehnico-ştiințific al dezvoltării, cât mai cu seamă de folosirea sa necorespunzătoare şi, în special, din cauza utilizării unor modele neraționale de creştere economică, realizate în baza unor mecanisme societale deficiente, care nu au permis considerarea dimensiunii ecologice a creşterii economice şi a dezvoltării.

Aceste deficiențe conceptuale au fost:

- *atribuirea* unei importanțe exagerate factorilor cantitativi cu acțiune imediată în evoluția avuției naționale materiale, cu minimalizarea factorilor calitativi, de durată, ai mediului înconjurător;
- *neglijarea* dezechilibrelor ecologice în contextul actual al societății omeneşti confruntate cu războaie, sărăcire, foamete, etc;
- *considerarea* separată a noțiunii de mediu față de noțiunea de dezvoltare fără a încerca măcar surprinderea interrelațiilor mai mult sau mai puțin armonizate.

Politica economică, elaborată în viziunea concepției unificatoare şi generalizatoare de ecodezvoltare, conține, organic, în toate actele decizionale, la toate nivelurile, criteriul ecologic, dezvoltarea durabilă.

În 1992, Conferința ONU, privind mediul înconjurător şi dezvoltarea, a adoptat 5 documente privind ecodezvoltarea în vederea depistării celor mai convenabile soluții care să stopeze criza ambientală. Aceste documente sunt:

- Convenția cadru privind schimbările climatice;

- Convenția privind diversitatea biologică;
- Declarația asupra mediului şi dezvoltării;
- Agenda XXI asupra dezvoltării durabile în secolul XXI;
- Declarația de principii asupra gestiunii, conservării şi exploatării ecologic-viabile a pădurilor.

Respectarea prevederilor acestor documente permite ca dezvoltarea economică să aibă loc în cadrul unor ecosisteme în care criteriile economice să fie corelate cu cerințele echilibrului ecologic.

Acum, resursele naturale au o valoare şi un preț, iar costul real al producției trebuie, ca pe lângă investiții, capital, cheltuieli de exploatare să cuprindă şi cheltuieli de prevenire sau neutralizare a efectelor nocive ale producției. Aceste costuri sociale aferente poluării trebuie suportate de producătorii lor, nu de către societate.

In întreaga lume, firmele încearcă să traducă în termeni operaționali, conceptul de dezvoltare durabilă prin înțelegerea modificărilor ce trebuie făcute procedurilor şi practicilor tehnologice utilizate până acum, calculând investițiile enorme pe care urmează să le efectueze în cursul deceniului următor. Se estimează, că nivelul acestora, va ajunge la 445 miliarde USD în anul 2000 (IFAC 1994, On a Decission Support System for Emergency Management at the Macroeconomic Level).

2.2. Câteva clarificări conceptuale privind "capitalul", fie el natural, fie economic

Deoarece, în cadrul lucrării de fată, va fi utilizată sintagma capital natural, apreciem ca fiind necesare câteva precizări asupra modului de interpretare a acestui concept în demersul ştiințific întreprins de autori. Foarte la modă, mai ales în ultimul deceniu, sintagma în cauză, îşi găseşte o utilizare frecventă în diverse domenii ştiințifice, de la ştiințele naturii şi matematică până la informatică şi economie.

Evident, accepțiunile date acestui concept, în fiecare dintre ariile de utilizare, nu se suprapun perfect. Pare că, fiecare definiție a calculat într-o măsură mai mare sau mai mică, definiția specifică ştiințelor biologice încercând s-o adapteze, pe cât posibil, cerințelor specificului propriu al domeniului de studiu. Este ceea ce probabil, va face şi colectivul elaborator al prezentei lucrări pe parcursul viitoarelor etape de cercetare din anii 2000 şi 2001.

Cu siguranță demersul acesta va fi destul de dificil şi chiar îndrăzneț, dacă ținem seama că cercetarea abordează un domeniu de graniță între economic, mediu natural şi matematică. Din acest motiv nu ne propunem să realizăm toate clarificările necesare în lucrarea de fată, ci să evidențiem doar unele deschideri şi interpretări posibile şi să le marcăm pe acelea care par cele mai potrivite abordări economico-matematice ale fenomenului dezvoltării industriale durabile, care ne va preocupa în continuare.

Imaginea ecologică a dezvoltării durabile se concentrează pe **stabilitatea sistemelor biologic şi fizic.** De o importanță aparte este viabilitatea subsistemelor care sunt critice din punct de vedere al stabilității globale în raport cu toate ecosistemele. Protecția diversității biologice este cheia acestui aspect. Mai mult *sistemele naturale,* ***capitalul natural*** *pot fi interpretate ca incluzând atât toate aspectele biosferei cât şi mediul înconjurător creat de om, adică oraşele.* Accentul se pune pe conservarea elasticității şi abilitatea dinamică a unor asemenea sisteme de a se adapta la schimbări, în detrimentul conservării unor stări "ideale" statice (de echilibru). [(Sursa: "Environmental economics and Sustainable Development", Biblioteca ONU]

Menționăm, de la început, existența şi recunoaşterea în literatura de specialitate a două concepte distincte şi. anume: "durabilitate ecologică" şi "durabilitatea economică"

Comparând aceste două concepte evidențiem faptul că ar trebui să fie mai relevantă examinarea mentenanței **setului de oportunități,** ca fiind opusul conservării **valorilor fundamentale.** Aceasta se datorează faptului că preferințele şi tehnologia nu sunt menținute constante de-a lungul generațiilor, astfel că păstrarea unei valori constante a bunurilor de bază poate fi redundantă.

Concentrându-ne asupra dimensiunii setului de oportunități, importanța conservării biodiversității devine mai pregnantă, atât în termeni economici cât şi cei ecologici ai abordării durabilității. Conservarea biodiversității permite sistemului să conserve energia protejându-l de şocurile externe la fel cum conservarea stocului de capital protejează consumarea bunurilor. Diferența dintre cele 2 concepte constă în consecințele **pierderii** elasticității ecologice. După Hick, societatea, care îşi consumă capitalul fix fără a-l înlocui nu este durabilă. Utilizând o abordare ecologică pierderea elasticității implică o reducere a organizării proprii a sistemului, dar nu neapărat pierderea productivității. Aceasta depinde într-o anumită măsură de capacitatea societății umane de a se adapta şi a continua să funcționeze în condiții de şocuri şi stres. Legătura între durabilitatea socioculturală şi cea ecologică este astfel demonstrată prin similaritatea organizatorică între societățile umane şi sistemele ecologice.

Aşa cum se arată în figura următoare, o punere convenabilă a problemelor recunoaşte problemele de mediu legate de:

(1) preocupările globale şi transnaționale (de exemplu: modificările climatice, subțierea stratului de ozon);
(2) habitatul natural (de exemplu păduri şi alte ecosisteme);
(3) solul (de exemplu agricultura);
(4) resursele de apă (albiile râurilor, acvifere, torentele de apă din munți, care antrenează solul) şi
(5) zonele urban industriale (oraşe mari, hale mari).

Chiar dacă cele două concepte menționate - "durabilitate ecologică" şi "durabilitate economică" se intersectează punctual sau sectorial, ele rămân

principial diferite şi, evident, pentru cercetarea automată în cadrul prezentului program, centrul de interes al studiului se va deplasa, logic, către cel de-al doilea concept menționat.

Apare astfel, relativ clar, cel puțin în concepția autorilor, că interpretarea de mai sus, dată "capitalului natural" poate fi asociată, prin excelență, conceptului de **"durabilitate ecologică".**

Mediul înconjurător

Preocupările globale și transnaționale
Habitatul natural
Solul
Apa
Zonele industrial-urbane și aerul

EVALUAREA CONDITIILOR DE MEDIU
IMPACTURILE FIZICE, BIOLOGICE SI SOCIALE

Se pune însă problema definirii ariei de cuprindere a aceluiaşi "capital natural", când accentul cade pe "durabilitatea econom ică'j astfel încât sintagma în cauză să capete valențe de operabilitate. Aşa cum era de aşteptat pentru demersul nostru, accentuarea caracterului de operabilitate a conceptului de "capital natural", presupune, restrângerea ariei lui de cuprindere la elementele în **dependență directă** cu activitatea economică şi, în special industrială urmând ca, numai în măsura existenței unui impact major asupra dezvoltării durabile, să fie luate în considerare şi elementele cu grade de dependență indirectă.

De asemenea, cu riscul de a ne atrage unele critici, apreciem necesară definirea economică a capitalului - ca factor de producție - (potrivit Dicționarului de economie, autor Niță Dobrotă) întrucât şi acest concept va fi utilizat în viitor, în încercarea de modelare a termenului dezvoltării industriale durabile.

Capitalul (ca factor de producție) cuprinde bunurile rezultate din producție şi care sunt folosite pentru producerea altor bunuri economice. În această calitate, el mai poartă denumirea de capital tehnic sau capital real, care se delimitează clar de noțiunile de capital bănesc sau de capital financiar; banii şi activele financiare (acțiuni, obligațiuni etc.) nu sunt factori de producție, deoarece cu ajutorul lor nu pot fi produse, în mod direct, alte bunuri. Două particularități sunt importante în definirea capitalului ca factor de producție: a) capitalul este un factor derivat, rezultat din procese de producție anterioare, iar producerea lui presupune un anumit sacrificiu din moment ce resursele economice limitate sunt folosite la producerea de bunuri de capital în locul pro-

ducerii de bunuri de consum, care satisfac nemijlocit şi imediat trebuinţele umane; b) producerea şi folosirea bunurilor de capital în activitatea economică măreşte productivitatea celorlalţi factori de producţie (munca şi pământul); acest spor de productivitate (de eficienţă a producţiei, în general) constituie răsplata sacrificiului făcut în producerea şi folosirea bunurilor de capital. După modul în care participă la activitatea economică, după modul în care se consumă şi se înlocuiesc, componentele capitalului (real)* se clasifică în capitalul fix** şi capitalul circulant***, elementele de definire a acestora şi de interpretare, în contextul prezentei cercetări, fiind evidenţiate mai jos.

***Capitalul real** (capital tehnic, bunuri-capital, mijloace de producţie) = capitalul existent în economia reală care rezultă dintr-un proces de producţie anterior şi serveşte la producerea altor bunuri economice destinate vânzării. Capitalul real este dobândit de agenţii economici prin tranzacţii efectuate pe pieţele specializate de bunuri de producţie, în timp ce capitalul lichid şi cel fictiv sunt obiect de tranzacţie pe pieţele financiare. Capitalul real cuprinde o mare varietate de bunuri reproductibile. După modul cum participă la procesul de producţie şi după felul în care se consumă şi se înlocuiesc componentele sale, capitalul real se grupează în capital fix şi capitalul circulant.

****Capitalul fix** = parte a capitalului real formată din bunuri durabile care participă la mai multe cicluri de producţie, se consumă (depreciază) treptat şi se înlocuiesc după mai mulţi ani de utilizare. În componenţa capitalului financiar intră: clădiri şi construcţii speciale, agregate şi utilaje energetice, maşini-unelte, utilaje şi instalaţii de lucru, calculatoare şi roboţi industriali, aparate şi dispozitive de măsurare, control şi reglare, mijloace de transport, animale de tracţiune, plantaţii, brevete, software, alte componente ce ţin de progresul tehnico-ştiinţific contemporan etc. Capitalul fix se distinge prin caracterul limitativ (restrictiv) al posibilităţilor sale de trecere de la un fel de utilizare productivă la altul, rigiditatea utilizării lui fiind cu atât mai mare cu cât bunul respectiv este mai specializat. Datorită progresului ştiinţific şi intensificării producţiei, volumul capitalului fix se măreşte şi se produc modificări în structura sa; creşte ponderea utilajelor şi a echipamentului tehnic din noile generaţii a componentelor informatice şi scade ponderea construcţiilor şi a clădirilor. Aceasta conduce la creşterea vitezei, de rotaţie a capitalului fix şi la tendinţa de reducere a mărimii capitalului fix utilizat la o unitate de producţie. Ca tendinţă creşte ponderea capitalului fix activ (care participă şi acţionează direct asupra capitalului circulant) şi scade ponderea capitalului fix pasiv (cel care este o premisă, condiţie necesară desfăşurării normale a activităţii economice). Pe parcursul utilizării, capitalul fix înregistrează un proces de depreciere, care, având un caracter progresiv şi cumulativ, duce inevitabil, în timp, la scoaterea din funcţiune a bunurilor de capital fix şi înlocuirea lor. Deprecierea şi înlocuirea capitalului fix se datorează atât uzurii fizice, cât şi uzurii morale a acestuia.

*****Capitalul circulant** = parte a capitalului real formată din bunuri care participă la un singur ciclu de producţie, consumându-se în întregime în decur-

sul acestuia şi care trebuie înlocuite cu fiecare nou ciclu. Capitalul circulant cuprinde: materii prime, materiale de bază şi auxiliare, energie, combustibili, semifabricate, producția neterminată, semințe, furaje, alte materiale consumabile. Trăsătura specifică a bunurilor care formează capitalul circulant o constituie faptul că ele se află sub forma stocurilor materiale destinate şi pregătite să fie consumate la prima lor utilizare şi care trebuie reconstituite cu fiecare nou ciclu de producție. De aceea, ele fac parte din categoria activelor circulante şi sunt finanțate, de regulă, din resursele curente sau pe termen scurt ale întreprinderii.

2.3. Elemente teoretice de modelare matematică a dezvoltării industriale durabile

Şcoala engleză (Proops 1994) de modelare a dezvoltării durabile şi şcoala americană (Horwart 1990) au propus nenumărate tipuri de modele de dezvoltare durabilă, din care reprezentativ îl considerăm pe cel prezentat mai jos.

Pentru ca fluxul de venit care generează bunăstarea să fie durabil, stocul de capital k trebuie să fie constant sau crescător în timp şi să includă:

$$k = k_p + k_u + k_N$$

unde: k_p - capital produs; k_u - capital uman; k_N - capital natural (pădure, sol, apă, petrol, straturi de ozon, cicluri biogeochimice etc.)

În teoria dezvoltării economice durabile - Proops şi Atkinson au propus un criteriu "slab" de durabilitate pentru o economie închisă. Acest criteriu este formulat sub forma restricției următoare:

valoarea acumulărilor $\geq$ *valoarea deteriorării capitalului produs+ valoarea deteriorării capitalului natural* (1)

• corespunde cerințelor "regulii Hartwick"; "stocul total de capital să fie nedescrescător încât să fie asigurat şi un consum nedescrescător". Acesta este un criteriu "slab", pentru că durabilitate este considerată la un moment dat şi nu pentru toată istoria. Orice economie care nu poate satisface acest criteriu slab, limita mai scăzută de comportament durabil al unei economii, este puțin probabil că va satisface orice alt criteriu de durabilitate.

Valoarea acumulărilor este: $S = s \cdot Y$ unde s reprezintă cota acumulării care se aplică la venitul național.

Valoarea capitalului produs este: δk_p; δ= rata de deteriorare a capitalului produs.

Aceste valori sunt cuprinse în statistica conturilor naționale. Cota resurselor naturale din venitul național este definită de $b \cdot Y$ şi reprezintă valoarea resurselor (capitalul natural) deteriorate.

Criteriul de durabilitate slabă este:

$$S \geq \delta k_p + bY \quad (2)$$

şi permite măsurarea "cantităţii de durabilitate" *a*, definită ca fiind acea cantitate prin care acumularea de capital depăşeşte deteriorarea capitalurilor produs şi natural luate în ansamblu:

$$\sigma = S-(\delta k_p + bY) \quad (3)$$

Acest indicator σ este o limită superioară "cantitativă" concretă de durabilitate a economiei unei ţări. Asemănător, un criteriu slab de durabilitate se obţine împărţind relaţia (2) la Y. Rezultă $S > \delta k_p/Y + b$. Acest criteriu este util în măsurarea "gradului de durabilitate"

$$\rho = S-(\delta k_p + b).$$

În aceste condiţii se menţine relaţia:

$$\sigma = \rho Y.$$

Criteriul slab de durabilitate este astfel fie $\sigma \geq 0$, fie $\rho \geq 0$ după cum exprimăm criteriul prin S sau s.

Se recomandă a fi folosită cantitatea de durabilitate *a* prin considerarea efectelor absolute ale durabilităţii politicilor economice datorită intervenţiei indicatorului venit, Y, în mărime absolută. Când se consideră că efectele politicii economice sunt direct proporţionale, atunci gradul de durabilitate ρ este măsura cea mai bună pentru că reprezintă proporţia efectelor în cadrul venitului.

Criteriul $\sigma > O$ sau $\delta > 0$ este stabilit pentru o economie închisă fără includerea în calcule a comerţului exterior.

În cazul unei economii deschise criteriul trebuie extins cu elementul diferenţă dintre resursele utilizate de economia unei ţări şi resursele utilizate pentru economia unei alte ţări.

Resursele pot fi capitalul natural k_N sau capitalul produs k_p.

Pentru a modela interacţiunile prin comerţ, se recomandă utilizarea *modelului intrări-ieşiri.*

Explorăm relaţiile comerciale între două ţări, de exemplu, Spania şi România. Fluxurile între ţări sunt valorile nivelului import/ export. Fiecare ţară exportă celeilalte o anumită cantitate din capitalul produs. Nu este necesar ca exportul unei ţări să egaleze importurile sale, deşi, pe total, valoarea exportului trebuie să egaleze valoarea importurilor. Tabelul intrări-ieşiri cuprinde descrierea producţiei, importurile, exporturile şi consumul final, respectiv investiţiile.

Țara	România	Spania	Consum	Acumulare	Total ieşiri
România	0	X12	Ci	Si	Yi
Spania	X_{21}	0	C_2	s_2	Y_2
Capital	r_1k_{p1}	R_2k_p2			
Resurse naturale	P_1k_{n1}	P_2k_{n2}			
Resurse umane	W_1k_{u1}	W_2k_{u2}			
Total intrări	Y_1	Y_2			

X_{ij} - valoarea exporturilor țării i către țara j
C_i = valoarea consumurilor țării i
S_i = valoarea acumulării din țara i
Y_i = total valoare ieşiri/intrări pentru țara i
k_{pi} = cantitatea de capital utilizat in țara i
r_i - rata brută de deteriorare a capitalului din țara i
k_{ni} - cantitatea de resurse naturale utilizate in țara i
P_i = prețul resurselor naturale din țara i
k_{ui} = cantitatea de forță de muncă utilizată în țara i
W_i = rata salariului pentru forța de muncă din țara i

Identitățile contabile sunt:

$$X_{12} + C_1 + S_1 = Y_1$$
$$X_{21} + r_1k_{p1} + p_1k_{n1} + w_1k_{u1} = Y_1$$

şi se notează: $v_1 = r_1k_{p1} + p_1k_{n1} + w_1k_{u1}$ = valoarea adăugată

Considerând valoarea adăugată, notată cu v-i, se obțin relațiile:

$$X_{12} + C_1 + S_1 = X_{21} + v_1 \quad \text{şi} \quad C_1 + S_1 = v_1 + (X_{21} - X_{12})$$

Aceasta este identitatea contabilității naționale. Consumul+ Acumularea = Valoarea adăugată + (Import- Export) (4)

Cele două ecuații ale ieşirii:

$$\begin{aligned} 0 + X_{12} + C_1 + S_1 &= Y_1 \\ X_{21} + 0 + C_2 + S_2 &= Y_2 \end{aligned} \qquad (5)$$

Pentru a stabili legăturile între intrările şi ieşirile unei țări se definesc coeficienții:

$$q_{ij} = X_{ij} / Y_j \text{, astfel } X_{ij} = q_{ij}Y_j \qquad (6)$$

Cele două ecuații devin:

$$0 + q_{12}Y_2 + C_1 + S_1 = Y_1$$
$$q_{21}Y_1 + 0 + C_2 + S_2 = Y_2$$

Matricial: $\begin{bmatrix} 0 & q_{12} \\ q_{21} & 0 \end{bmatrix}\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} C_1 + S_1 \\ C_2 + S_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \end{bmatrix}$

sau $$Q \cdot Y + (C + S) = Y \quad \Rightarrow \quad Y - (I - Q)^{-1}(C + S) \qquad (7)$$

Menținând acest rezultat, reluăm criteriul de durabilitate

$\sigma = S - (\delta k_p + bY)$

$\delta k_p + bY =$ utilizare capital total

$\sum_{i=1,2} \delta_i k_{pi} =$ deteriorarea capitalului produs

$\sum_{i=1,2} p_i k_{ni} =$ deteriorarea resurselor naturale

$\sum_{i=1,2} S_i =$ acumulări

În statistica sistemului conturilor naționale sunt disponibile cifrele pentru deteriorarea capitalului produs ca o proporție *TJ* din venitul național

Y: $\eta_i Y_i = \delta_i k_{pi}$.

Valoarea deteriorării resurselor naturale egalează cota resurselor din venitul național aplicată de b_f ori asupra venitului național

Y: $b_i \cdot Y_i = p_i \cdot k_{ni}$

Utilizare capital total = T $= \sum_{i=1,2} \eta_i Y_i - \sum_{i=1,2} b_i Y_i = \sum_{i=1,2} (\eta_i + b_i) Y_i = \sum_{i=1,2} Z_i Y_i = Z'Y$

Substituind (7) în T, rezultă $T = Z'(I - Q)^{-1}(C + S)$

Formula pentru T devine mai utilă dacă este rescrisă ca o matrice cu ajutorul vectorilor Z şi (C+S), rescrise ca elementele diagonale nenule ale matricilor nule în rest notate cu "-".

$$T = \overline{Z'}(I - Q)^{-1}\overline{(C + S)}.$$

Sumele pe rânduri din matricea T reprezintă utilizarea capitalului total de fiecare țară: $\overline{Z'}(I - Q)^{-1}\overline{(C + S)} \cdot i$ (i = vectorul unitate).

Sumele pe coloană din matricea T reprezintă utilizarea capitalului total atribuită țărilor considerate: $i' \cdot \overline{Z'}(I - Q)^{-1}\overline{(C + S)}$.

Suma - rând şi suma - coloană din T permit definirea a doi vectori de durabilitate σ, σ^* pentru o lume deschisă comerțului cu mai multe țări partenere (în cazul de față, două țări):

Prin considerarea utilizării capitalului total de către o țară, se ignoră utilizarea capitalului la acoperirea consumului şi a acumulării de capital din alte țări:

$$\sigma = S - \overline{Z'}(I_Q)^{-1}\overline{(C+S)}i$$

Prin considerarea utilizării capitalului global atribuit fiecărei țări:

$$\sigma^* = S - i'\overline{Z'}(I-Q)^{-1}\overline{(C+S)}$$

Putem observa că, dacă nu există comerț exterior, ambele măsuri se reduc la măsura simplă (3) pentru că în cazul absenței comerțului exterior, Q este alcătuit numai din zerouri şi: $\sigma = \sigma^* S - \overline{Z'(C+S)}$.

Modelul intrări-ieşiri ar putea oferi mai multe informații dacă, lângă criteriul de durabilitate se foloseşte şi un criteriu optimal.

Impactul unei economii de tranziție asupra mediului implică considerarea criteriului de durabilitate de către decident cu mai multă insistență. Este evident că schimbările interne în structura economică aduc elementele de incertitudine care duc la perturbări foarte greu de stăpânit.

Utilizând datele disponibile în statistica națională şi criteriul de durabilitate în varianta normală, poate fi realizat un raționament şi asupra durabilității regionale când este luat în considerare comerțul exterior.

Calculul ar putea fi făcut pentru un model global cu mai multe regiuni comerciale obținând astfel mai multă certitudine în măsurarea durabilității economiei mondiale în care este inclusă ca element independent şi economia țărilor în tranziție.

Se sugerează necesitatea unui proces de redresare controlat de stat (Costake 1990) din considerentele prezentate în continuare.

Modificarea structurii pe ramuri a economiei naționale implică importante mişcări de resurse materiale, financiare şi umane. Minimizarea consumului total de resurse implică decizii în esență macroeconomice pentru transformarea economiei orientate pe producția de mijloace de producție într-o economie orientată pe producția de tehnologie înaltă, de bunuri de consum şi servicii, deci aducerea la o situație mai apropiată de cea a economiei occidentale.

Realizarea infrastructurii necesare de tip logistic în domeniul telecomunicațiilor, poştei, transporturilor şi informatizării societății pentru:

- conectarea la circuitul de informație şi mărfuri european respectiv mondial,
- funcționarea eficientă a instituțiilor publice şi a tuturor unităților din economie;
- Înlocuirea dirijării aprovizionării prin comerț de stat şi particular care implică investiții importante pentru realizarea de servicii cu caracter public, între care şi asigurarea informației care nu se poate elabora decât la nivel macroeconomic şi este necesară la nivel microeco-

nomic. Realizarea de noi deprinderi de viață, muncă, comportare socială:

- legitimitatea câştigului în funcție de rezultate, prin stimul pozitiv;
- acceptarea şi asimilarea asigurării calității;
- spiritul de competiție;
- corectitudinea față de alte persoane şi legi, implică o politică națională de instruire precum şi de protecție socială.

Sărăcirea majorității populației nu permite suportarea şocurilor de inflație sau şomaj precum şi cele provocate de îmbogățirea unei categorii sociale care valorifică resurse financiare dobândite îndoielnic la prețuri derizorii, existând pericolul creşterii tensiunii sociale la valori periculoase.

În paginile următoare vom prezenta modelul intrări-ieşiri convențional.

Pentru sistemele economice deschise se consideră modelul intrări-ieşiri, în care ramura poate fi considerată în două moduri:

- *creatoare de resurse:* importul nu aparține ramurii;
- *furnizoare de resurse:* importul se asociază ramurii. Modelul macroeconomic calitativ în sensul celor două posibilități descrise mai sus şi în condițiile în care moneda națională nu este convertibilă (Costake 1990, 1992, 1994):

A) - fluxul material exprimat valoric: $q_{ei} = \sum_j q_{ij} + q_{fi}^{(1)}$

q_{ei} = fluxul producției ramurii i

q_{ij} = fluxul consumului ramurii j din ramura i

$q_{fi}^{(1)}$ - fluxul consumului final din i

- fluxul financiar: $q_{vj} = \sum_i q_{ij} + q_{vaj}$

q_{aj} = fluxul valorii adăugate în ramura j

- consumul final: $q_{fi}^{(1)} = q_{sci} + q_{ai} + q_{ci} + \Delta S_i$

q_{sci} - fluxul soldului comerțului exterior din ramura i q_{ai} = fluxul acumulărilor din ramura i

q_{ci} = fluxul consumurilor din ramura i

ΔS_i = variația stocurilor în ramura i

- fondul de consum: $q_{ci} = q_{csi} + q_{cpi}$

q_{csi} = fluxul consumului social din ramura i

q_{cpi} = fluxul consumului populației din ramura i

- valoarea adăugată: $q_{vai} = q_{Ai} + q_{ri} + q_{dvi}$

q_{Ai} = fluxul amortizării mijloacelor fixe din ramura i

q_{ri} = fluxul retribuțiilor din ramura i

q_{dVi} = fluxul diferențelor valorice în ramura i

- diferența valorică: $q_{dvi} = q_{aci} + q_{pi}$
q_{aci} = fluxul altor costuri în ramura i
q_{pi} = afluxul profitului pentru ramura i

B) - fluxul material exprimat valoric: $q_{ei} + q_{ri} = \sum_j q_{ij} + q_{fi}^{(2)}$

q_{ri} afluxul de importuri în ramura i

$q_{fi}^{(2)}$ = fluxul consumului final din ramura i

- **consumul final:** $q_{fi}^{(2)} = q_{Ei} + q_{ai} + q_{ci} + \Delta S_i$

q_{Ei} = fluxul de exporturi din ramura i
valoarea adăugată: $q_{vai} = q_{ri} + q_{Ai} + q_{ri} + q_{dvi}$

În tşoria balanțelor (Mihăilă 1973) se introduc coeficienții tehnologici presupuşi invarianți, pe termen scurt: coeficient tehnic de consum: a_{ij} - q_{ij} / q_{ej}, dacă $q_{ej} \neq 0$

coeficient tehnic de distribuție: $b_{ij} = q_{ij} / q_{ei}$, dacă $q_{ei} \neq 0$

Între aceşti coeficienți avem relația: $b_{ij} = a_{ij}(q_{ej} / q_{ei})$

- ponderea importului în raport cu producția ramurii i: $d_i = q_{ri}/q_{ei}$, dacă $q_{ei} \neq 0$

Întrucât definirea coeficienților are sens numai în ramurile în care există producție, condițiile de strictă pozitivitate sunt satisfăcute prin definiție; în cazul modelului intrări-ieşiri deschis, ramurile în care nu există producție, consumul este asigurat exclusiv din import: $q_{lk} = q_{ak} + q_{ck}. + \Delta S_k$

k = indicele de ramură fără producție

Pe baza coeficienților a_{ij} şi b_{ij} rezultă modelul:

$$q_{ei} = \sum_j a_{ij} q_{ej} + q_{fi}^{(1)}$$

$$q_{ej} = \sum_i b_{ij} q_{ei} + q_{vaj}$$

$$q_{ei}(1 + d_i) = \sum_j a_{ij} q_{ej} + q_{fi}^{(2)}$$

Acest model prezintă structura pe ramuri sau sectoare la un moment dat, a economiei unei țări. Este extins cu un set de indicatori care oferă decidentului coordonate precise ale deciziei.

Definirea sistemului țel în cazul unui proces de redresare sau reformă economică, implică selectarea mulțimii de indicatori:

venitul național net: $V_n = \sum_i (q_{ri} + q_{dvi})$

venitul național net/locuitor: $V_{ne} = V_n / p$; p = populația totală variația soldului balanței de plăți externe: $V_{be} = q_E - q_c$ unde

$$\begin{cases} q_E = \sum_i q_{Ei} \\ q_r = \sum_i q_{ri} \end{cases}$$

variația soldului balanței de plăti externe raportată la venitul național $V_{ben}=V_{be}/V_n$

ponderea consumului populației în venitul național $p_{cp} = q_{cp}/V_n$ ponderea venitului național în producție: $p_{Vnp} = V_n / \sum_i q_{ei}$

fondul de consum al populației pe locuitor: $f_{cp} = q_{cp}/p$

acoperirea fondului de consum cu retribuția: $a_{fcpr} = \sum_i q_{ri} / \sum_i q_{cpi}$

gradul de ocupare a populației: $g_{op} = p_{ao}/p_a$;

p_a = populația activă; p_{ao} = populația activ ocupată productivitatea medie a muncii în ramura i $p_{mj} = q_{ej} / n_j$

n-, = personalul ocupat de ramura i Modelul intrări-ieşiri sub forma matricială:

Notăm: [1] - matricea unitate

[a] - matricea tehnologică

$[q_e]$ - vectorul producție

$[q_f^{[i]}]$ - vectorul consum final în convenția i

[b] - matricea coeficienților de distribuție

[d] - matrice pătrată în care elementele diagonalei principale sunt elementele di, restul fiind nule.

$$[q_e] = [a][q_e] + [q_{f2}]$$

$$([1] - [b]_t)[q_e] = [q_{va}]$$

$$([1] - [a])[q_e] = [q_f^{(1)}]$$

$$([1] + [d] - [a])[q_e] = [q_f^{(2)}]$$

Cu acest model pot fi rezolvate problemele: (Lancaster 1973)

Determinarea consumului final: $[q_f] = ([1] - [a])[g_e]$

Determinarea producției: $[q_e] = ([i]-[a])^{-1}[q_f]$

Determinarea matricei consumurilor directe dintre ramuri:

$$[A] = [a]\begin{bmatrix} q_{ei} \ldots\ldots & 0 \\ 0 \ldots\ldots & q_{en} \end{bmatrix}$$

Se pot construi o serie de scenarii în urma cărora decidenții vor putea avea o imagine clară a acțiunii diverşilor factori perturbatori din economie. (Dobrotă 1992)

În formularea ca o problemă liniară, modelul intrări-ieşiri devine:

$$\begin{cases} \max \sum_i r_i q_{ei} \\ ([1]-[a])[q_e]=[q_f] \\ [q_e] \geq 0 \end{cases} \text{ unde } \begin{cases} r_i = (\sum_i q_{Ri}) / q_{ei} \\ [q_e] = \text{vectorul necunoscutelor} \end{cases}$$

Funcția obiectiv este liniară în acest caz.

Cazul neliniar se pune în evidență în majoritatea cazurilor de extindere a modelului intrări-ieşiri cu alți indicatori ce pot fi considerați ca funcții de performanță convenabile.

Un alt exemplu (Costake 1990) de utilizare este cel al generării de variante privind efectele variației unei componente de valoare adăugată, în vederea alegerii măsurii celei mai potrivite pentru menținerea indicatorilor la un nivel cât mai aproape de cel dorit în cazul procesului de redresare sau reformă economică.

Schița utilizării modelului intrări-ieşiri se poate face admițând că produsele fiecărei ramuri pot fi exprimate într-o unitate de

măsură universală. Putem scrie: $q_{ei}p_i = \sum_j p_j q_{ij} + q_{vai}$

p - prețuri echivalente

Introducând definiția coeficienților:

$$c_{ij} = q_{ij} / q_{ei}, \text{ dacă } q_{ei} \neq 0 \Rightarrow q_{ei}p_i = \sum_j p_j c_{ij} q_{ei} + q_{vai}$$

$$p_i = \sum_j c_{ij} p_j + q_{vai} / q_{ei}$$

Notăm coeficientul $v_{ai} = q_{vai} / q_{ei}$ atunci relația de mai sus scrisă matricial rezultă $[p] = [c]^t[p] + [v]$ sau $[p] = ([1]-[c]^t)^{-1}]$ sau sub formă de variație: $[\Delta p] = ([1] - [c^t])^{-1}[\Delta q_{va}]$

Relația implică determinarea fluxurilor materiale exprimate în unitate de măsură universală, ipoteză inacceptabilă uneori.

În situația în care nu este posibilă utilizarea unităților de măsură convenționale, se poate utiliza relația:

$$[\Delta qe] = ([1]-[b]^t)^{-1}[\Delta q_{va}]$$

care rezultă prin aplicarea operatorului de variație la relația:

$$[q_e] = ([1]-[b]^t)^{-1}[q_{va}].$$

Variația unei componente de valoare adăugată poate avea una şi (sau) alta din consecințe:

- creşterea producției, cu menținerea constantă a prețurilor;
- creşterea prețurilor, cu menținerea constantă a producției.

La nivelul administrației publice centrale (Costake 1990) se pune prin intermediul modelelor macroeconomice (Ratiu Suciu 1990) problema redresării economice, ca țel fundamental al reformei economice şi anume:

Se defineşte starea sistemului economic prin:

- coeficienții, parametrii şi relațiile unui model macroeconomic intrări-ieşiri, static; (Mihailă 1973);
- valorile indicatorilor sintetici relativi care caracterizează sistemul economic;
- venit național pe locuitor;
- valoarea balanței de plăți externe raportată la venitul național;
- ponderea consumului populației în venitul național;
- fondul de consum al populației pe locuitor;
- ponderea venitului național în producția de bunuri şi servicii;
- acoperirea fondului de consum al populației cu retribuția;
- gradul de ocupare a populației potențial active;
- productivitatea muncii sociale.

Se alege o stare țel a sistemului economic, caracterizată prin definiție, de valori mai favorabile ale indicatorilor prin:

- alegerea valorilor dintr-un sistem economic existent: Danemarca, Austria, Elveția, Spania, Suedia, Finlanda;
- definirea unui sistem ideal de către un grup de experți din țară;
- calculul unor variații necesare ale stării inițiale (tot stabilite de experți).

Se definesc restricțiile sociale esențiale, sub forma unor valori admisibile ale indicatorilor (de exemplu proporția de şomaj admisibilă).

Se generează traiectorii posibile din care se alege o traiectorie rațională, în sensul:

- respectării restricțiilor sociale stabilite la 3;
- minimizării duratei de redresare;
- minimizarea costurilor programelor sociale ale redresării.

Se decide asupra planului de redresare.

Concluzii:

Este necesară utilizarea modelelor macroeconomice ce includ restricții sau criterii asupra dezvoltării durabile în industrie. Această dezvoltare poate fi realizată numai prin decizii eficiente la nivel macroeconomic prin intermediul administrației publice locale respectiv centrale.

Modelarea trebuie văzută ca un mod de evitare a experiențelor dureroase pentru societate prin luarea unor decizii insuficient asistate de realitatea faptică şi de teoria managerială.

Bibliografie

Andrasiu, M., A., Puşcaş E., Taşnadi, A. (1986) - Metode de decizii multicriteriale, Editura Tehnică, Bucureşti.

Antonescu, C, Stoica, Gh. (1990) - Statistica şi mediul înconjurător, în Tribuna economică, nr. 20, Bucureşti.

Dobrescu, E. - Macroeconomic modelling and transition to free market economy, în Revue Roumaine des Sciences, Tome 35, No 1-2, Editura Academiei Române, Bucureşti.

Băcescu, M., Băcescu A. (1993) - Dicționar de macroeconomie, Editura AII, Bucureşti.

Costake, N. (1990) - Cu privire la dezvoltarea sistemului informatic statistic, Revista română de statistică nr. 6, Bucureşti.

Florescu, G.(1996) - Utilizarea modelelor matematice fuzzy în construirea sistemelor suport pentru decizie în economia de piață, Bucureşti.

Giurgiu, V. (1995) - Protejarea şi dezvoltarea durabilă a pădurilor României, Editura Arta Grafică, Bucureşti.

Negoescu, Gh. (1995) - Risc şi incertitudine în economia de piață, Editura Alter-Ego Cristian, Galați.

Proops, J.L.R., Atkinson G. (1994) - A Practical sustainability criterion where there is internațional trade, vol. "Modeles de developpment soutenable. Des approches exclusives ou complementaires de la soutenabilite?, APCET, Paris, p. 819-845.

Apostol, C.G. (1990) - Un limbaj formal pentru descrierea algoritmilor de calcul al indicatorilor economici, în: Revista română de statistică nr. 7, Bucureşti.

Ivan Ungureanu, C, Ciuchea, A. (1994) - Utilizarea indicilor în elaborarea tabelului intrări-ieşiri în prețuri comparabile, în: Revista română de statistică, nr. 6, Bucureşti.

Capitolul 3 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ - INTERFERENȚE CU CONTEXTUL SOCIAL

3.1. Rolul industriei în progresul social

Aspecte pozitive şi negative

În societatea română, dezvoltarea socială a suferit influențele involuțiilor economiei, în general, şi a scăderii performanțelor industriei, în special. Astfel, ocuparea forței de muncă s-a deteriorat, şomajul a atins cote alarmante, devenind un flagel social. Alături de aceste racile, a scăzut puterea de cumpărare a populației şi nivelul consumului de bunuri şi servicii, iar asigurarea cu locuințe tinde să ocupe unul din primele locuri ale problematicii sociale. De asemenea, inegalitatea socială s-a adâncit, fiind foarte accentuată polarizarea socială, sărăcia şi excluziunea socială. Accesul la serviciile publice de sănătate şi învățământ este din ce în ce mai restricționat, fiind afectată egalitatea şanselor de participare la viața economică şi socială pentru un număr crescând de cetățeni.

Între dezvoltarea industrială şi cea socială este o relație strânsă, interactivă. În general, țările care au atins un grad avansat în dezvoltarea industriei au reuşit să-şi realizeze obiectivele sociale la un nivel înalt, cum sunt cererea de locuri de muncă, reducerea fenomenului de sărăcie, un acces mai larg la educație şi îngrijirea sănătății. Pe de altă parte, statele care nu au investit suficient în dezvoltarea socială au înregistrat o tendință de scădere a activității şi profitabilității industriei.

Asigurarea unui minimum decent de protecție socială reprezintă un criteriu de bază în stabilirea acceptabilității reformelor propuse. Această problemă se impune nu numai logic, dar şi prin prevederile impuse de organismele internaționale, cum este Organizația Internațională a Muncii (OIM), care, în ultimii ani şi-a extins aria de preocupări asupra țărilor europene în tranziție.

Potrivit Convenției nr. 102(1952) sunt urmărite mai multe tipuri de beneficii (îngrijire medicală, asigurări sociale în caz de îmbolnăvire, şomaj, accidente de muncă, de maternitate, invaliditate, în caz de vârstă înaintată, ajutoare familiale şi cele acordate supraviețuitorilor). Convenția dă indicații generale şi asupra finanțării (mai ales prin -contribuțiile salariaților şi ale întreprinzătorilor), dar acordă, clar, statului responsabilitatea de a asigura aceste beneficii.

Statele membre ale Convenției au libertatea ca prin convenții emergente să adopte măsuri administrative şi financiare specifice potrivit propriilor probleme de protecție socială. Varietatea expresiei, însă, nu trebuie să contravină obiectivului major" şi aceasta în condiții de respect a demnității personale. În consecință, se remarcă o diversitate de tipuri de mecanisme ale securității so-

ciale, incluzând structuri pluraliste, cu forme mixte de finanțare şi predare a fondurilor respective.

Există, desigur, încă, o distanță apreciabilă între aceste idealuri internaționale şi rezultatele obținute, între legislație şi practică, între necesități şi realitate, între țările avansate şi cele în curs de dezvoltare, ceea ce adaugă tensiuni suplimentare celor deja manifeste cum sunt ajustările structurale, tranziția economică şi democratoare şi explică momentul actual al procesului de reformă.

Situația în țările dezvoltate diferă, bineînțeles, de cea din România, unde problema primordială este lipsa acută de fonduri. În țările Uniunii Europene, de exemplu, problemele sunt mai mult de natură tarifară, deci a mecanismelor economico-financiare şi de natură managerială.

Totuşi, în general, asigurările sociale provoacă chiar şi în țările dezvoltate destule dispute. Dacă, în prezent, controlul cheltuielilor sociale este rezolvat într-o măsură satisfăcătoare, controlul şi reducerea contribuțiilor sociale ale salariaților este un aspect care a generat discuții intense. În aproape toate țările OECD, taxele sociale reprezintă o proporție înaltă din costul total al muncii prestate: de la 25% la 30% în Franța, Belgia, Italia, Germania şi Suedia, dar mai puțin în Marea Britanie şi Irlanda.

Există temerea că astfel de costuri pot reduce competitivitatea pe plan mondial a țărilor respective, rezultând o diminuare a câştigurilor din exporturi şi din productivitate şi, indirect, o creştere a şomajului.

În această privință, experiența internațională indică situații diferite: țări cu taxe sociale înalte care sunt competitive, ca Germania, țări cu taxe sociale scăzute care au devenit mai puțin competitive, ca Marea Britanie, țări cu taxe sociale reduse care sunt competitive, ca Japonia şi, în fine, țări cu taxe sociale înalte care sunt considerate necompetitive, cum este cazul Norvegiei.

Pe plan internațional, sistemele de securitate socială sunt operaționalizate, respectiv conduse şi supervizate prin agenții publice. Astfel, în țările dezvoltate cum este Marea Britanie, responsabilitatea revine direct guvernului şi organismelor guvernamentale, la nivel local. În țările în care asigurările sociale sunt dominante, există un sistem mixt de agenții publice şi corporații care conduc şi supervizează operațiile respective. În acest sens, Germania a reuşit să-şi organizeze un sistem cu un bun management şi o bună transparență din punct de vedere organizațional. Dar, pe de altă parte, acest mod de organizare s-a dovedit costisitor. Se apreciază, de altfel, că state ca Germania, Japonia şi Republica Coreea au adoptat un management costisitor şi greoi de agenții multiple, cu toate că un sistem unitar mai puțin costisitor este mai răspândit în țările dezvoltate, fapt necesar pentru protejarea diferitelor grupuri de interese ca şi din rațiuni de ordin filosofic sau sociocultural.

Performanțele deosebit de modeste ale industriei româneşti au determinat o capacitate slabă de asigurare a resurselor realizării unui progres social, soldându-se, în final, cu înrăutățirea generală a condițiilor de viață. Desigur,

s-au realizat şi unele efecte pozitive în plan social, dar acestea se referă mai mult la structuri administrative şi crearea unui nou cadru legislativ, care nu au avut încă suficiente rezultate concrete pozitive în plan social.

Politica socială, protecţia socială trebuia să răspundă, în perioada de tranziţie, unor priorităţi şi anume, pe de o parte, de soluţionare a problemelor sociale specifice acestei perioade iar, pe de altă parte, de minimizare, chiar resorbţie, a costurilor sociale ale reformei economice.

Problemele şi costurile sociale se referă, mai ales la acele efecte negative ale diferitelor procese ce se reflectă asupra dezvoltării sociale şi economice. Acestea dau naştere, atât imediat, cât şi pe termen mediu sau lung, unor distorsiuni sociale greu de corectat, amplificând costurile viitoare asociate dezvoltării durabile. Aceste costuri sociale sunt:

(a) procesul de sărăcire a unor segmente din ce în ce mai largi ale populaţiei;
(b) accentuarea polarizării sociale, cu afectarea negativă a capitalului uman;
(c) creşterea anomiei sociale (criminalitate ridicată).

Pentru ilustrarea orientării globale a politicii sociale, a eforturilor de protecţie socială, este semnificativă dinamica cheltuielilor publice sociale (anexa 3.1). În această privinţă, situaţia s-a degradat continuu, ponderea acestora în PIB scăzând, în condiţiile în care şi PIB-ul s-a diminuat rapid.

În termeni reali, cheltuielile publice sociale nu s-au menţinut nici măcar la nivelul anului 1989. Este de reţinut că, deja în 1989, cheltuielile bugetare pentru protecţie socială erau foarte reduse. Serviciile sociale fundamentale – învăţământul şi sănătatea -ajunseseră, în 1989, la un grad ridicat de degradare, iar serviciile de asistenţă socială erau practic inexistente. De asemenea, cheltuielile publice sociale ale României, ca procent din PIB, la începutul perioadei de tranziţie, erau cu mult mai mici decât ale celorlalte ţări în tranziţie. În plus, majoritatea acestor state, inclusiv ţările din CSI, menţin, după 1992, o tendinţă de creştere a cheltuielilor de protecţie socială, spre deosebire de România.

Erodarea performanţelor industriei naţionale şi-a pus amprenta indirect şi asupra evoluţiilor serviciilor sociale, respectiv educaţie, sănătate şi securitate socială.

În domeniul educaţiei, încă înainte de 1989, se putea observa o degradare continuă a calităţii învăţământului, la toate nivelurile, constatandu-se unele inegalităţi de acces în învăţământul superior, dar şi în cel mediu, în funcţie de veniturile familiilor. În plus, după 1989, se manifestă o accentuare a acestei polarizări educaţionale. Datorită costurilor din ce în ce mai ridicate asociate frecventării tuturor formelor de învăţământ (manuale, costuri de hrană etc), rata de cuprindere şcolară scade în primii ani ai tranziţiei, în special la nivelul învăţământului secundar, cu excepţia învăţământului superior, unde se înregistrează o creştere constantă a ratei brute de cuprindere. Această tendinţă de

scădere a participării şcolare la nivelurile inferioare va determina o diminuare importantă, pe ansamblu, a capitalului educațional al viitoarelor generații. De asemenea, în Raportul Băncii Mondiale asupra sărăciei şi politicilor sociale din România (1996) se menționează inegalitatea şanselor copiilor proveniți din diferite medii sociale, ca expresie a regresivității serviciilor educaționale.

Serviciile de sănătate au continuat să se degradeze continuu după 1989, atât din punctul de vedere al dotărilor şi cheltuielilor curente alocate acestora, cât şi din punct de vedere al calității serviciilor oferite. Cheltuielile destinate sănătății şi-au micşorat, în anii 1990-1997, ponderea în PIB, chiar mai accentuat decât în cazul educației.

Calitatea şi nivelul asistenței medicale s-au înrăutățit (s-au diminuat numărul de paturi în spitale la 1000 locuitori şi numărul consultațiilor în dispensare etc.) constatându-se şi o creştere a polarizării tipurilor de servicii de sănătate cât şi a cheltuielilor per capita legate de acestea, în funcție de veniturile populației. Aceste procese au fost însoțite şi de accentuarea dezechilibrului între serviciile sanitare prestate în mediul rural şi cele oferite în mediul urban.

Sistemul de securitate socială a înregistrat unele schimbări, după 1989, datorită necesității adaptării la noile realități sociale, prin includerea unor noi componente, cum este sistemul de protecție a şomerilor. Pe ansamblu, se poate aprecia că şi eficiența acestui sistem s-a dovedit modestă, ponderea cheltuielilor aferente în PIB înregistrând un declin la aproape toate capitolele (cu excepția şomajului).

Interferențele dintre politica industrială şi cea socială sunt relevate într-un grad înalt de dinamica principalilor indicatori ai producției de bunuri şi servicii de consum pentru populație (anexa 3.2.). Pentru a avea o imagine mai completă a îngustării ofertei, în afara producției industriale de bunuri alimentare, textile, încălțăminte etc. am evidențiat şi producția agricolă, serviciile comerciale pentru populație şi locuințele terminate. Se remarcă scăderea dramatică a producției industriale, la aproximativ jumătate, în perioada 1990-1997, cu excepția confecțiilor. Dintre celelalte activități menționate, numai producția agricolă şi-a menținut nivelul, locuințele terminate având cam acelaşi trend ca şi producțiile industriale prezentate, iar serviciile comerciale pentru populație s-au diminuat foarte mult, la 37%, ceea ce este semnificativ pentru stadiul de sărăcire a populației.

Evoluțiile industriilor de bunuri pentru populație se înscriu în nota generală de declin al producției industriale în ansamblu, ceea ce a determinat şi o deteriorare a evoluției PIB şi valorii adăugate, deci posibilități mai restrânse de colectare a fondurilor cu destinație socială şi, totodată, a afectat direct nivelul şi calitatea vieții populației.

Analiza consecințelor majore, în plan social, a evoluției situației industriei naționale trebuie să se facă, în primul rând, prin cele două procese importante

petrecute în ultimii ani, respectiv restructurarea activităților şi privatizarea întreprinderilor industriale.

Dimensiunea restructurării în România a industriei a fost marcată prin evoluția numărului persoanelor ocupate, în primul rând pe ansamblul sectorului, care indică reducerea continuă a acestui indicator, de la 3301 la 3450 mii persoane, respectiv de la 31,2% la 27,1% în totalul forței de muncă ocupate, în perioada 1992-1997 (anexa 3.3.).

Sectoarele cele mai afectate au fost industria prelucrătoare şi, în mai mică măsură industria extractivă. De altfel, din datele prezentate în anexa 3.4. se pot deosebi două mari categorii de activități, şi anume:

- activități cu pierderi nete de locuri de muncă (mii persoane ocupate): maşini şi echipamente (-191); textile şi produse textile (-169); construcții metalice şi produse din metal (-71); mobilier şi alte activități neclasificate (-32); metalurgie (-29); maşini şi aparate electrice (-25); prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice (-25); chimie, fibre sintetice şi artificiale (-23), pielărie şi încălțăminte (-22) şi altele; - activități cu câştiguri nete de locuri de muncă (mii persoane ocupate): producția, transportul şi distribuția de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă (+15); captarea, tratarea şi distribuția apei (+8); recuperarea deşeurilor (+7); prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunilor şi tratarea combustibililor nucleari (+7).

Se poate aprecia că deplasările în structura populației ocupate pe activități industriale reflectă, într-o măsură redusă, o adaptare a capacităților de producție la cerințele pieței interne şi externe şi, în general, a cerinței de amplificare şi inițiere de activități industriale performante. Întârzierea reformelor structurale, structura învechită a ofertei de produse industriale au determinat eliberarea unei părți a forței de muncă ocupate în industrie, care, datorită menținerii şi accentuării unor disfuncționalități din economie, nu a putut fi absorbită în alte sectoare şi a determinat accentuarea şomajului.

Pentru a asigura protecția şi reintegrarea şomerilor pe piața muncii, în urma restructurării unor mari întreprinderi sau ramuri industriale, s-a prevăzut plata unei compensații de 6-12 salarii medii din ramura respectivă, în cazul disponibilizărilor în masă. Trebuie menționat că această măsură care, inițial, a fost menită să susțină inițiativa antreprenorială, deci o dezvoltare şi, poate, chiar, o restructurare a unor activități industriale, nu şi-a atins scopul decât într-o măsură nesemnificativă. Astfel, în lipsa unor programe de sprijin efectiv de reorientare profesională sau de dezvoltare a inițiativei private, fondurile respective au fost destinate consumului individual, pierzându-se astfel ocazia şi beneficiile ulterioare din posibilele investiții.

Pe lângă suportul financiar acordat şomerilor, la nivelul Ministerului Muncii şi Protecției Sociale s-a încercat extinderea cadrului legislativ în vederea promovării unor programe de combatere a şomajului care cuprindeau o serie de măsuri active, cum sunt: sprijin financiar pentru crearea de noi locuri

de muncă în domeniul public, consilierea întreprinderilor mici şi mijlocii pentru întocmirea unui plan de afaceri, servicii pentru planificarea şi dezvoltarea economiei locale, incubatoare de afaceri, job-cluburi, centrele de informare şi documentare privind piața muncii.

Pe lângă prevederea unor programe active, de reconversie, respectiv calificare profesională, a fost stipulată şi acordarea unor credite pentru întreprinderile mici şi mijlocii, în vederea stimulării angajării şomerilor.

În pofida acestui pachet destul de voluminos de măsuri, eficiența implementării lor în practică a fost redusă, rata şomajului crescând de la 3% în 1991, la 8,8%, în 1998, iar ponderea cheltuielilor aferente programelor de calificare/recalificare în totalul fondului pentru şomaj scăzând de la 1,9% în 1991 la 0,4% în 1996.

În aceste condiții, se amplifică îngrijorător şomajul de lungă durată, în 1996, ponderea şomerilor de peste un an atinge 50,2% din totalul şomerilor, iar ponderea şomerilor de peste doi ani se apropie de 30%.

Acest flagel al economiei mondiale evaluat în prezent la aproximativ 120 milioane oameni pe glob, nu prezintă decât parțial problema sărăciei, deoarece multe alte persoane - estimate la 700 milioane - sunt subutilizate. Dar, numai extinderea locurilor de muncă nu poate fi suficientă pentru reducerea şomajului, deci, un nivel mai mic al şomajului nu reprezintă o garanție a descreşterii sărăciei. Aceasta serveşte doar la a sublinia complexitatea problemei deținerii unui loc de muncă şi evidențiază necesitatea de a se concentra atenția asupra dimensiunilor cantitative şi calitative ale promovării creării locurilor de muncă, locuri de muncă noi şi mai bune, decât asupra protejării actualelor locuri de muncă.

Se apreciază că pentru crearea de noi locuri de muncă soluțiile trebuie căutate în domeniul tehnologiilor, al cercetării şi dezvoltării. De asemenea, acest obiectiv poate fi îndeplinit şi prin intermediul întreprinderilor mici şi mijlocii.

În România, acest deziderat este realizat doar în mică măsură datorită mediului economic neadecvat, a politicilor financiare de creditare care nu încurajează îndeajuns acest proces ca şi unor blocaje funcționale ale întregii economii. S-a dezvoltat, în schimb, economia ascunsă, tocmai ca expresie a defazării dintre procesul de dereglerrientare, a insuficiențelor şi/sau inconsecvențelor unor acte normative, ca şi ale unor instituții ale pieței. Cu toate că acest fenomen este mai puțin prezent în industrie, totuşi a căpătat o extindere destul de însemnată în unele activități cum sunt reparații de autovehicule şi obiecte de uz casnic, industrie prelucrătoare.

Structura forței de muncă, pe grupe de vârstă, în industrie este mai echilibrată decât în celelalte ramuri ale economiei, respectiv personalul cu vârste până la 50 de ani reprezintă peste 90% din total, iar ponderea celor cu vârste până la 35 de ani este de aproape 32%.

Nivelul de pregătire şcolară şi profesională este comparabil cu cel din țările dezvoltate, cvasitotalitatea salariaților fiind cel puțin absolvenți de şcoli profesionale şi licee.

Politica de macrostabilizare promovată pentru echilibrarea cererii de consum cu oferta şi ca instrument de menținere a deficitului bugetar în limitele impuse de frânarea inflației a determinat şi o micşorare generală a veniturilor populației. Această situație s-a resimțit şi în industrie, deşi, relativ, raportul între câştigurile salariale medii nete şi câştigul mediu net pe economie a înregistrat un trend uşor crescător pe ansamblul industriei față de celelalte sectoare economice (anexa 3.5.). Trebuie să se țină seama de faptul că această dinamică s-a datorat sporirii mai însemnate a câştigurilor salariale în industria extractivă şi în activitatea de producere a energiei electrice, termice şi de distribuție a gazelor şi apei. De fapt, puterea de cumpărare a veniturilor a scăzut, ceea ce a determinat reducerea consumului în cele mai importante componente ale sale.

Procesul de privatizare, prin aplicarea diferitelor metode (PAS sau MEBO, prin negocieri directe sau licitații cu un investitor privat strategic) se află într-o strânsă relație cu echitatea socială, elemente de protecție socială şi coeziune socială.

Până în 1997, cea mai mare parte a privatizărilor s-a realizat prin programul acționarial al salariaților şi managerilor (PAS sau MEBO), cărora li se acordau facilități la cumpărare sau prin transfer gratuit - procedeul privatizării în masă - pe baza transformării titlurilor de privatizare în acțiuni la societățile comerciale de stat. La încheierea acestui proces, în 1996, FPS mai deținea majoritatea în structura acționariatului (peste 50%) la un număr de 800 de unități.

Inițial, părerea că această metodă satisfăcea în cel mai mare grad cerința echității sociale, oferind un acces larg al populației la activele privatizăbile ale statului. Deşi privatizarea prin PAS a fost aplicată mai ales în celelalte sectoare de activitate (comerț, turism, agricullturăşi construcții), totuşi a avut o răspândire destul de largă şi în industrie, unde s-au şi observat anumite neajunsuri în ceea ce priveşte eficiența economică în perioada de postprivatizare, cauzate de lipsa de capital a salariaților, imposibilitatea acestora de a rambursa creditele, incapacitatea de a capitaliza întreprinderile din surse proprii sau atrase prin credite bancare care au, în general, dobânzi împovărătoare. Deoarece o mare parte din acționari au urmărit numai încasarea dividendelor, fără a-şi manifesta şi alte atribute de proprietari, nu au putut fi mobilizate fonduri suficiente pentru investiții).

Se poate aprecia că această metodă, care avea o conotație pozitivă, în sensul promovării principiului echității, nu a oferit cele mai bune condiții de utilizare eficientă a resurselor devenite private, prin incapacitatea de găsire a celor mai potrivite instrumente în aplicarea ei şi desfăşurarea ulterioară a activității. În consecință, începând cu anul 1997, s-a acordat preferință privatizării prin negocieri directe sau licitații cu un investitor privat strategic, cu posibilități

pentru plata integrală a acțiunilor şi realizarea unor programe de restructurare şi investiții postprivatizare, menite să reabiliteze societatea şi/sau să-i îmbunătățească performanțele economico-financiare. Astfel, prin Legea nr. 44/1998 se acordă prioritate metodelor de privatizare cu investitor strategic şi plata integrală la prețul pieței. Aceasta nu exclude participarea salariaților şi managerilor întreprinderilor, în condiții de concurență, dar şi cu anumite înlesniri. În aceste condiții, din punct de vedere al accesului la activele statului şi al oportunităților egale de liberă inițiativă, ideea de echitate socială este situată pe plan secund, cel puțin aparent.

Trebuie menționat că, indiferent de metoda de privatizare aplicată, au fost prevăzute mai multe măsuri de protecție socială, în contractul de vânzare-cumpărare, cum sunt: menținerea personalului angajat o anumită perioadă de timp; ridicarea nivelului de calificare; trimiteri la specializare; asigurarea condițiilor de locuit, cantine, case de odihnă; îmbunătățirea condițiilor de muncă; protecția mediului; păstrarea, o anumită perioadă de timp, a profilului principal de fabricație.

Experiența înregistrată în domeniul privatizării întreprinderilor industriale a arătat diverse contradicții de interese şi mentalități între *insideri* (manageri, sindicate, acționari, consiliul de administrație), precum şi dintre aceştia şi *outsideri* (FPS, SIF, bănci, fonduri de investiții, ministere economice). Relevant, în acest sens, este un sondaj pe un eşantion reprezentativ desfăşurat în 1997 de către Fundația Internațională de Management - FIMAN - din care a rezultat că, în general, românii se pronunță - în proporție de peste 70% - pentru privatizare, dar atunci când este vorba de forma de proprietate în cazul întreprinderii în care lucrează, preferă ca aceasta să fie de stat sau proprietatea activelor să fie deținute de salariați. Salariații, în proporție de 50-57%, doresc ca întreprinderea să fie în proprietatea lor, iar directorii, în proporție de 45%, vor ca proprietatea să fie de stat sau de grup în locul celei private.

Aceste preferințe reflectă atât reținerea salariaților față de alți proprietari privați, precum şi insuficienta pregătire a managerilor de a-şi asuma răspunderea. De cele mai multe ori, această situație a fost corelată cu slabele performanțe ale managementului, în unele cazuri înregistrându-se o interpretare greşită a democrației, unii directori rămânând sub presiunea sindicatelor, ca şi o continuare a mentalității de "proprietar-producător-beneficiar", care a dominat în perioada anterioară. Totuşi, se poate face observația că tocmai aceasta este problema-cheie a realității economice şi sociale a României de astăzi, şi anume de a găsi instrumentele specifice, originale de a realiza această împăcare, acest compromis - în sensul bun al cuvântului - între realizarea privatizării cu perspectiva obținerii unor câştiguri economice dar şi a unor condiții reale, clare şi asigurătorii de echitate socială.

Părerile populației privind natura în care, după 1989, schimbările din țara noastră au favorizat sau defavorizat diferite grupuri şi categorii sociale sunt relevante şi pentru procesul de privatizare din industrie (anexa 3.6). Se remarcă

faptul că muncitorii, țăranii şi intelectualii (fără funcții de conducere), sunt considerate categoriile sociale cele mai prejudiciate.

În industrie, procesul de privatizare a fost mai accentuat în industria prelucrătoare (anexa 3.7). Pe viitor, se apreciază că un proces benefic va reprezenta spargerea monopolului regiilor autonome de interes național şi local în domeniul energiei, petrolului, ceea ce va asigura întărirea procesului concurențial, inclusiv înființarea de autorități autonome de reglementare şi supraveghere a piețelor.

În prezent, programele guvernamentale vizează accelerarea privatizării, punând accent nu atât pe criteriile cantitative, cât mai ales pe cele calitative (adecvarea metodei de privatizare la specificul societății, obținerea unui preț de vânzare cât mai ridicat în condițiile pieței; asigurarea unei competiții sporite între potențialii investitori, dezvoltarea pieței de capital, performanțe economico-sociale sporite şi efecte de programe benefice în perioada postprivatizare etc).

Pentru a avea bune rezultate, politica socială trebuie să țină seama şi de situația sănătății şi a educației populației şi să ofere un sistem fiabil de protecție socială (ajutoare de şomaj, asigurări de sănătate, ajutor social, alocații familiale, pensii de asigurări sociale etc). Se apreciază că aceste deziderate pot fi realizate, într-o măsură apreciabilă, printr-o mai bună organizare a muncii, în special în activitățile industriale.

În acest sens, prezentăm câteva opinii formulate pe plan internațional, în legătură cu aspectele sociale ale calității muncii care au efecte majore asupra:

- capacității de inovare a companiilor şi lucrătorilor;
- stabilității comunităților şi familiilor;
- numeroaselor aspecte ale stării sănătății şi stării mentale;
- puterii instituțiilor democratice.

În ceea ce priveşte realitatea socială, problemele organizării muncii pe plan internațional, mai ales în țările dezvoltate, se semnalează dileme, opinii diferite referitor la soluțiile efective de politică a muncii.

Astfel, s-a impus părerea că strategiile de creştere economică axate pe salarii scăzute nu influențează favorabil dezvoltarea forței de muncă de înaltă calificare, care conduce de fapt, la creştere economică. Ca modalitate de creştere economică, economia de piață susține ideea salariilor mici şi costuri de asigurări sociale,. ce revin întreprinzătorilor (proprietarilor) reduse. Totuşi, alți economişti sunt de părere că dezvoltarea capitalului uman, a investițiilor în dezvoltarea experienței şi calificării profesionale este calea cea mai sigură de dezvoltare economică.

O a doua dilemă este omisiunea aşa-numitor costuri de producție soft *(soft costs of production).* Astfel, neluarea în considerare a insecurității fiecărei meserii sau profesiuni, a intensității muncii şi a riscurilor de accidentare poate duce la deteriorarea întregii calități a vieții, cu toate că, în acelaşi timp, aspectele cantitative ale producției se îmbunătățesc. De asemenea, nu sunt luate în considerare efectele asupra calității forței de muncă a unei cantități prea mici

sau prea mari de muncă. De exemplu, în Europa, nu se cunosc destul de bine implicațiile aşa-numitei maşini de creare de locuri de muncă din SUA. Astfel, cu toate că în SUA rata şomajului este de 6%, jumătate din nivelul din Europa, rata insecurității locului de muncă este mult mai mare decât pe continentul european, de 40-50%. Statisticile economice nu evidențiază cât plăteşte un om care trăieşte cu această teamă, cu această nesiguranță, dar este sigur că reprezintă o scădere importantă a bunăstării sociale. Alte costuri, care sunt omise din tributul plătit cauzat de stresul creşteri intensității producției, sunt şi cele aferente exigențelor mai mari fizice şi psihologice de participare în procese productive tot mai competitive, performante. Aceste fenomene îşi pun amprenta asupra stării mintale şi a calității vieții, în general.

O a treia dilemă este omisiunea beneficiilor soft ale producției *(soft benefits of production).* Beneficiile relațiilor sociale sunt inseparabile de producția efectivă în sectorul serviciilor dar nu sunt vizibile în economia de mărfuri care ia în considerare necesitatea existenței serviciilor numai pentru a menține stabilitatea ocupării forței de muncă. Scopul echității distributive în societate este considerat atins numai prin oferirea de aşa-numite locuri de muncă decente tuturor membrilor societății, în țările avansate fiind vizați, în special, femeile şi membrii grupurilor minoritare. Sursa acestor locuri de muncă este deseori sectorul serviciilor, a cărui activitate este reflectată destul de neadecvat de economiile de mărfuri. Astfel, nu se face o evaluare corectă, plenară a serviciilor de îngrijire a sănătății, educației, de îngrijire a copiilor şi bătrânilor pentru că nu sunt comensurate relațiile sociale benefice aferente şi, ca urmare, aceste servicii sunt produse într-un volum insuficient.

Transformările istorice din ultimele decade au determinat includerea tuturor activităților - inclusiv a serviciilor de sănătate, de îngrijire a bătrânilor şi copiilor - în sfera pieței şi, astfel, le-au integrat şi competiției internaționale, pentru creşterea eficienței lor. Dar, această eficiență este cea adecvată unui model de producție care nu este potrivit naturii beneficiilor oferite de aceste servicii. În plus, s-a constatat că privatizarea acestor servicii a creat presiuni nedorite în direcția reducerii acestor activități, a reducerii veniturilor salariale respective şi în direcția limitării rolurilor sociale a femeilor şi membrilor grupurilor minoritare.

O a patra dilemă constă în faptul că democrația este amenințată de însuşi succesul structurilor producției de mărfuri pe care le-a generat chiar procesul democratic. Este de reținut că democrația este amenințată atunci când se înregistrează o pasivitate, o retragere a cetățenilor din procesele politice şi o amplificare a dezechilibrelor între instituțiile economice, care subminează platformele de securitate socială ale trecutului, fără să le înlocuiască cu altele noi.

Societatea civilă reprezintă o platformă pentru dezvoltarea economică. O economie bazată pe o organizare neadecvată a muncii poate să-şi distrugă, pe termen lung, propria platformă de capital social. Munca organizată potrivit unui

model economic convențional, pentru a oferi producție-marfă la preț scăzut, poate determina, pe termen lung, rezultate negative.

Activitățile care îi fac pe oameni să devină pasivi, în timp, pot distruge posibilitățile unor relații sociale pentru cea mai mare parte a populației. Îi pot determina pe mulți salariați să se retragă de la participări sociale, extraprofesionale. Această pasivizare diminuează capacitatea inovativă şi de adaptare profesională.

În fine, s-a constatat că există o dispută din ce în ce mai accentuată între noile concepte referitoare la organizarea muncii şi conceptul de valoare - respectiv de productivitate a muncii – aşa cum se prezintă noile forme de procese ale muncii. Exemplele mai recente de coordonare a muncii în multe industrii prezintă un potențial crescând de relații sociale, de dezvoltare a specializării şi a calității forței de muncă. Ele sunt în contrast cu concepția socială de valoare care se bazează numai pe profitul privat şi pe posesiunea de bunuri materiale.

*

* *

În concluzie, putem desprinde unele aspecte atât pozitive, dar şi, destul de multe, negative ale situației sociale din România legate de dezvoltarea industriei.

Astfel, principalele **aspecte pozitive** sunt următoarele:

- S-au înregistrat numeroase inițiative legislative, în special în domeniul pensiilor, al măsurilor de reintegrare pe piața muncii, al asistenței sociale şi, într-o măsură mai redusă, al sistemului de asigurări de sănătate.
- S-a încercat realizarea unui sistem de pensii care să asigure o protecție socială a vârstnicilor.
- S-au lansat măsuri de reintegrare a şomerilor pe piața muncii, considerându-se că simpla menținere a ajutorului de şomaj la niveluri scăzute nu este suficient pentru a stimula reangajarea lor.
- Pe lângă măsurile cu caracter general, de care au beneficiat şi lucrătorii din industrie, efecte pozitive mai reduse, din cauza amplorii atenuate a fenomenelor, au rezultat din activitățile de privatizare, de încurajare a înființării de întreprinderi mici şi mijlocii.

Desigur, au fost mai sesizabile **aspectele negative,** dintre care menționăm:

- măsurile de politică socială au, în general, un caracter accentuat reparatoriu în loc să prevină accentuarea deteriorării vieții populației;
- s-a înregistrat un eşec în cazul unor măsuri de suport social de tip pasiv, cum este ajutorul de şomaj, dar şi la nivelul şomajului şi asistenței sociale. Se remarcă lipsa unor programe şi politici active în domeniul cererii de locuri de muncă şi al stimulării inițiativelor antreprenoriale;

- cu toate că s-au înregistrat unele progrese, legislația în domeniul protecției sociale este încă lacunară, existând încă zone neacoperite legislativ (legiferarea sistemului de asistență socială, în domeniul protecției copilului etc);
- se constată o slabă capacitate a administrațiilor publice de diagnosticare a problemelor sociale, de evaluare şi monitorizare de programe sociale.

În legătură cu aspectele menționate, se relevă următoarele direcții posibile şi priorități a relației progres social-dezvoltare industrială:

- realizarea unei restructurări a industriei prin dezvoltarea industriei orizontale, ceea ce ar contracara tendința actuală de declin a ocupării forței de muncă;
- inițierea de programe active de specializare a lucrătorilor, de consiliere în direcția întreprinderii unor activități cu succes antreprenorial;
- realizarea procesului de privatizare, astfel încât să ofere condiții echitabile de participare socială tuturor membrilor societății şi, totodată, să constituie "motorul" unei reale relansări industriale, economice;
- Acordarea unei atenții sporite unor activități cu potențial benefic asupra întregii societăți, deci şi a activităților industriale, cum sunt îngrijirea sănătății, sistemul asigurărilor sociale, prin luarea în considerare a elementelor necuantificate încă, ținând mai mult de aspectele umane şi la care economia bazată pe producție materială manifestă o obtuzitate marcată.

3.2. Analiza situației forței de muncă din industrie. Propuneri pentru promovarea laturilor pozitive şi limitarea celor negative în perspectiva realizării unei dezvoltări industriale durabile

Problemele deosebite care sunt luate în considerare în strategia de dezvoltare durabilă se referă la conceperea şi aplicarea efectivă a unui sistem organizat privind perfecționarea pregătirii profesionale şi manageriale în concordanță cu evoluția tehnică şi tehnologică mondială, reabilitarea activității de cercetare dezvoltare şi oprirea exodului de specialişti cu înaltă calificare în alte țări şi reconversia forței de muncă disponibilizată, îndeosebi pentru dezvoltarea şi specializarea serviciilor.

Dezvoltarea industrială durabilă trebuie să aibă o componentă socială care să se încadreze armonios în evoluția viitoare a societății româneşti. Politicile privind resursele umane la nivelul industriei naționale trebuie să urmărească realizarea unui echilibru real între politicile active şi cele pasive privind piața muncii şi completarea cadrului legislativ. Fiecare industrie are par-

ticularitățile ei, ceea ce face necesară realizarea unor politici specifice în domeniul forței de muncă, politici a căror aplicare să ducă în final la realizarea obiectivului strategic de includere a capitalului social şi uman în strategia globală de dezvoltare economică durabilă a României.

În prezent, problema principală cu care se confruntă societatea românească este situația personalului ce va fi disponibilizat în urma restructurării marilor combinate industriale, restructurare impusă de scăderea continuă în ultimii zece ani a producției industriale, închiderea a numeroase capacități de producție uzate fizic şi moral precum şi necesitatea stringentă de creştere a productivității muncii.

Procesul de restructurare a personalului din marile platforme industriale nu poate fi demarat fără realizarea unor condiții prealabile minimale, condiții care să asigure posibilități reale de reconversie a forței de muncă. Principalele probleme incluse în strategia națională privind restructurarea forței de muncă vizează:

- elaborarea unui program cadru care să întrunească adeziunea tuturor factorilor implicați;
- existența unui pachet legislativ coerent care să permită o abordare corectă, simplă şi eficientă a problemelor ridicate de procesul de restructurare a personalului din industrie;
- crearea de facilități fiscale, financiare etc. pentru investițiile realizate în zonele monoindustriale, zone cu un puternic risc social;
- asigurarea unor condiții de finanțare care să permită includerea în aceste programe a tuturor fondurilor provenite din multiple surse;
- demararea activității efective a instituțiilor abilitate să acționeze în acest domeniu.

Problemele sociale ce vor apărea în urma restructurării personalului din industrie, ca urmare a restrângerii locurilor de muncă disponibile, vor fi soluționate prin unele măsuri specifice care vizează în principal următoarele aspecte majore:

- formarea şi reorientarea profesională în cadrul întreprinderii;
- utilizarea temporară a forței de muncă pentru lucrări de utilitate socială;
- stimularea mobilității interregionale a forței de muncă;
- stimularea plecărilor voluntare etc.

Datorită multiplelor probleme specifice pe care le au unele industrii, în cadrul acestora, organizațiile patronale şi sindicatele de ramură şi-au creat propriile strategii şi programe de reconversie socială. Astfel, în siderurgie, patronatul şi sindicatele au încheiat Convenția de Acompaniament Social al Restructurării Metalurgiei Româneşti care urmăreşte cu prioritate dezvoltarea durabilă a zonelor siderurgice şi trecerea forței de muncă dintr-o activitate aflată în declin în activități sigure. Conform acestei convenții, aplicarea măsurilor

de acompaniament social a personalului care părăseşte industria siderurgică intră în atribuțiile Uniunii Naționale de Reconversie în Metalurgie (UNIRMET) şi ale Centrelor de Reconversie a Personalului din Metalurgie (CRPM) - agenții teritoriale ale UNIRMET. UNIRMET şi CRPM funcționează ca interfață între factorii implicați în procesul de acompaniere social, respectiv, sindicate, societate comercială, administrație locală, administrație centrală, Agenția Națională de Ocupare şi Formare Profesională, Guvern, organisme internaționale, investitori etc.

Eforturile financiare necesare creării unui nou loc de muncă pentru o persoană disponibilizată se ridică la cea. 3.000 dolari, ceea ce înseamnă cea. 120 milioane dolari. În afara acestor fonduri, costurile necesare acompanierii personalului disponibilizat din metalurgie se ridică la peste 160 milioane dolari, fiind asigurate de M.M.P.S. 80 milioane dolari, contribuția întreprinderilor 49,7 milioane dolari, contribuția salariaților 4,2 milioane dolari, alocații bugetare 30,7 milioane dolari.

Personalul existent în siderurgie la sfârşitul anului 1998 era de 144.150 persoane, urmând ca la sfârşitul restructurării numărul acestora să fie de 77.205 persoane, ceea ce înseamnă o reducere cu aproape 50% a personalului. Disponibilizările de personal se vor face pe cale naturală, 7.220 persoane, prin asistența pasivă, 19.860 persoane şi prin asistența activă a 39.865 persoane.

Industria extractivă ridică şi ea, din punctul de vedere al restructurării forței de muncă, o serie de aspecte majore:

- contextul economico-social al zonelor miniere are ca specific dezvoltarea monoindustrială;
- posibilitățile de recalificare a forței de muncă din minerit sunt minime datorită în principal, nivelului scăzut al pregătirii socioprofesionale a unei mari părți din personal;
- productivitatea redusă şi costurile mari de exploatare, datorate în mare măsură unor cauze obiective - conținuturi mari de cenuşă în cărbune, conținuturi scăzute de metal în minereuri, fiabilitate redusă a utilajelor etc. determină în mod clar necesitatea restructurării personalului.

Modificări importante în privința numărului de salariați au avut lor începând cu anul 1997. Masiva reducere de personal s-a făcut prin desprinderi de activități, pensionări şi disponibilizări cu acordarea de plăți compensatorii (Ordonanța de urgență a Guvernului, nr. 22/1997). În numai doi ani personalul din minerit s-a redus cu aproape 50%, de la 175.879 de persoane în 1997 la 84.645 de persoane la sfârşitul anului 1998. Închiderea exploatărilor miniere nerentabile va continua, conform programului existent, până în anul 2003, urmând a fi închise cea. 140 de obiective de producție minieră (anexa 3.8).

Pentru reducerea impactului social al restructurării prin crearea de noi locuri de muncă în zonele miniere s-a înființat Agenția Națională pentru Dezvol-

tare şi Implementare a Programelor de Reconstrucție a Zonelor Miniere şi s-a dat şi Ordonanța de urgență a Guvernului, nr. 24/1998 privind stimularea investițiilor în zonele miniere prin reducerea fiscalității, prin acordarea de credite nerambursabile sau cu dobândă redusă etc.

La nivelul altor industrii - prelucrarea lemnului, pielărie, încălțăminte etc. - problemele care apar legate de restructurarea personalului sunt mai puțin ample. Programele existente se orientează cu prioritate spre restructurarea managerială şi organizatorică.

Pentru aceste industrii politicile aplicate în domeniul resurselor umane se ocupă foarte puțin de reconversia forței de muncă, această problemă fiind lăsată în totalitate în sarcina statului prin Agenția de Dezvoltare a Resurselor Umane.

Programe speciale în domeniul resurselor umane există şi la nivelul Companiilor Naționale - Electricitate, Gaze, Petrol. Aceste programe se ocupă cu prioritate de restructurarea managerială şi organizatorică.

În industria lemnului lucrau, la sfârşitul anului 1998, 216.630 de persoane. După părerea specialiştilor din acest domeniu, numărul de salariați din industria lemnului se va menține şi în următorii ani la acelaşi nivel, fluctuațiile numărului de salariați nu vor depăşi fluctuația naturală provenită din pensionări şi migrări volitive. În cazul în care unele capacități de producție îşi vor reduce activitatea, forța de muncă în exces va putea fi uşor absorbită prin crearea de întreprinderi mici şi mijlocii de producție a subansamblelor prefabricate pentru mobilier şi construcții din lemn.

O problemă specifică industriei lemnului o constituie forța de muncă utilizată în exploatarea lemnului, forță de muncă cu caracter sezonier care va trebui parțial permanentizată prin îmbinarea activităților silvice cu cele de recoltare a materialului lemnos.

Principalele măsuri ce urmează a fi luate în industria lemnului în vederea dezvoltării resurselor umane în scopul asigurării unei forțe de muncă competitive sunt următoarele:

- menținerea la un nivel optim a structurii de vârstă a personalului;
- creşterea nivelului de pregătire profesională concomitent cu crearea unei noi concepții asupra muncii prin promovarea unor tehnici moderne de management în politica de personal.

Activitatea industrială în sectorul pielărie-încălțăminte s-a redus în perioada 1990-1998 cu cea. 30%, numărul de salariați micşorându-se de la 122.500 la 83.100 de persoane.

În acest sector mutații spectaculoase s-au produs în perioada analizată la nivelul formei de proprietate şi al dimensiunilor societăților. La sfârşitul anului 1998 gradul de privatizare a atins 83%, iar numărul societăților mici şi foarte mici deținea o pondere de aproape 90%. Din aceste considerente, la nivelul ramurii este dificil să se aplice o politică unitară în ceea ce priveşte forța de muncă. Totuşi, evaluările efectuate la nivelul MIC, indică cuprinderea unui

număr relevant de persoane în programul de formare profesională şi reconversie a forţei de muncă (anexa 3.9).

În acest sector, datorită concurenţei dure existente atât pe plan intern cât şi extern, la nivelul întreprinderilor mici s-a făcut simţită o îmbunătăţire continuă a actului managerial.

SNP PETROM SA îşi propune, în principal, operaţionalizarea managementului prin obiective:

- implementarea managementului prin bugete în scopul descentralizării manageriale şi economice în interiorul societăţii;
- implementarea managementului prin proiecte.

Analiza datelor, cuprinse în anexa 3.10, pune în evidenţă următoarele aspecte majore ale politicii de resurse umane la nivelul SNP:

- creşterea cu 25% a productivităţii muncii în principial pe baza reducerii numărului de personal;
- numărul relativ redus al personalului propriu instruit prin diverse forme de perfecţionare profesională (3,4% în 1998 şi 5,12% în 1999);
- creşterea venitului mediu lunar pe seama micşorării numărului de salariaţi.

Îmbunătăţirea structurii organizatorice şi a managementului, în vederea integrării activităţilor din cadrul SNP se va realiza prin:

- aplicarea unui program de instruire şi perfecţionare a personalului în vederea implementării unor noi concepţii de management;
- creşterea gradului de motivare a personalului prin utilizarea unor concepte moderne de management;
- identificarea nevoilor de şcolarizare pentru personalul existent.

Compania Naţională de Electricitate îşi orientează programul în domeniul resurselor umane îndeosebi spre integrarea managementului resurselor umane în managementul societăţii, cu accente pe redefinirea raporturilor administraţie - sindicate, un nou sistem al contractelor colective de muncă şi schimbarea culturii organizaţionale.

Politica de resurse umane la nivelul Companiei Naţionale de Electricitate urmăreşte integrarea managementului resurselor umane în managementul societăţii în scopul recunoaşterii şi aderării întregului personal la o cultură organizaţională puternică care trebuie să conştientizeze şi să creeze premisele trecerii de la orientarea tehnică a companiei spre cea comercială. Totodată, se urmăreşte trecerea de la responsabilitatea difuză, caracteristică în societăţile cu capital de stat, spre responsabilităţi reale, spre administrarea riscurilor şi a schimbării, caracteristice proprietăţii private.

Acţiunile prioritare în domeniul resurselor umane vor viza în cadrul Companiei Naţionale de Electricitate, următoarele aspecte majore:

- redefinirea raporturilor administraţie-sindicate;
- stabilirea unui nou sistem de salarizare bazat pe evaluarea postului şi performanţele obţinute;

- adaptarea sistemului de asigurări sociale la politica de resurse umane:
- realizarea unui nou sistem de informații în domeniul resurselor umane;
- creşterea performanței prin reanalizarea şi îmbunătățirea proceselor de pregătire profesională.

Analiza succintă a componentei sociale, a programelor de restructurare existente la nivelul industriei prelucrătoare în general, cu trimiteri speciale la nivelul industriilor siderurgice şi miniere, precum şi a programelor, existente la nivelul unor companii naționale, scoate în evidență necesitatea promovării şi a dezvoltării aspectelor pozitive conținute în aceste programe. Dintre acestea amintim:

- existența în cadrul programelor de restructurare a unor capitole speciale dedicate problemei restructurării personalului;
- stimularea motivației personalului pentru calitate şi performanță;
- ameliorarea calității capitalului uman prin măsuri de susținere a serviciilor de sănătate şi învățământ;
- îmbunătățirea managementului uman la toate nivelurile de decizie;
- aplicarea unor politici şi măsuri active de gestionare a pieței muncii care să ducă la un echilibru real între politicile active şi cele pasive ale pieței muncii, crearea unui sistem informațional viabil în domeniul cererii şi ofertei forței de muncă;
- promovarea unor programe speciale de integrare a politicii economice cu cea de protecție a mediului;
- salarizarea pe criterii de performanță;
- realizarea unor politici coerente de salarii şi venituri care să stimuleze performanța şi calitatea muncii, precum şi realizarea unui echilibru real între diferitele categorii de venituri şi, în special între sectorul public şi cel privat;
- corelarea costurilor cu utilitatea angajaților şi a funcțiilor deținute.

În scopul îmbunătățirii semnificative a programelor ce vizează forța de muncă considerăm oportune următoarele măsuri:

- realizarea unor corelații directe între dezvoltarea industrială durabilă şi dezvoltarea socială;
- reducerea numărului foarte mare de structuri organizatorice cu atribuții în domeniul protecției sociale a personalului dispo-nibilizat, ceea ce ar face posibilă aplicarea unitară a programului guverna-mental în domeniu;
- promovarea unui pachet legislativ coerent care să permită o abordare unitară, simplă şi eficientă a problemelor ridicate de procesul de restructurare a personalului din industrie;
- extinderea temporară a facilităților acordate investitorilor din zonele cele mai defavorizate, din zonele monoindustriale;
- Îmbunătățirea programelor de reconversie a forței de muncă.

Bibliografie

Elena Zamfir, Cătălin Zamfir (coord.), Social Policy, România în the European Context. Alternative Publishing House, Bucharest, 1996.

Pierre Lonart, Gestion des Ressources Humaines, Eyrolles Universite, Paris, 1991.

Constanța Mihaescu, în capitolul: Reconversiunea profesională reocupare-reintegrare, din lucrarea: Piața muncii în România în perioada de tranziție, Mecanisme şi politici de ocupare a forței de muncă şi combatere a şomajului, Centrul de Informare şi Documentare Economică, Bucureşti, 1992.

*** Labour Market changes and fob Insecurity: A challenge for Social Welfare and Health Promotion, Who Regional Publication, European Series, no. 81, Copenhaga, Danemarca, 1999.

*** *Sustaining Social Security,* U.N. New York, 1997.

*** Industry and Sustainable Development. Industry and economie development, E/CN.17/1998/add. 1-4, U.N.

*** Report on the World Social Situation, E/CN.5/1997/8, U.N.

*** Changing Perspectives on Human Resources Development, U.N. New York, 1998.

*** Raportul național al dezvoltării umane, România, 1998, Bucureşti, 1998.

*** Proiectul de declarație şi Proiectul de program de acțiune al Conferinței Mondiale la Nivel înalt pentru Dezvoltare Socială, U.N., 1994.

*** Strategia națională pentru dezvoltare durabilă în România, Ed.Nova, Bucureşti, 1999.

*** *Anuarul statistic al României,* 1998, Comisia Națională pentru Statistică, Bucureşti, 1999.

*** Piața muncii în România - ocupare, flexibilitate, dezvoltare umană - Centrul de Informare şi Documentare Economică, Bucureşti, 1994.

*** *Raport de studii asupra formării profesionale în Franța,* în cadrul Seminarului Național de Studii şi Propuneri, organizat de Misiunea PHARE în România, Iaşi, 13-14 decembrie 1993.

Capitolul 4 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ŞI PROTECȚIA MEDIULUI

În capitolul 4 ne propunem evidențierea principalelor aspecte ce privesc mediul înconjurător, impactul acestuia cu activitatea industrială. Analiza se face cu scopul de a defini traiectoriile industriei româneşti, astfel ca acestea să tindă către o dezvoltare durabilă.

4.1. Situația protecției mediului în România şi poluarea produsă de industrie

Activitatea industrială este una din cauzele principale pentru deteriorarea mediului înconjurător. Se modifică ireversibil mediul prin valorificarea resurselor naturale neregenerabile: acumularea sterilului depus pe sol, realizarea infrastructurii în exploatare, valorificarea şi transportul materiilor prime etc, prin exploatarea dincolo de limitele de echilibru a resurselor naturale regenerabile, prin emisii de substanțe poluante în aer, descărcarea unor afluenți poluanți în apele de suprafață şi freatice etc.

Datele statistice sunt edificatoare pentru a fixa locul industriei în ansamblul poluatorilor mediului în România /1, 5/, astfel:

- din totalul cantității de substanțe poluante deversate în apele de suprafață (7500 mii t în anul 1998), industria a contribuit cu 60,2%;
- deşeurile solide depozitate pe sol (357 milioane t) provin, preponderent din industrie; extracția cărbunilor (243 milioane t), a minereurilor (42 milioane t), chimice şi petrochimice (10,7 milioane t), termoenergetice (17 milioane t de cenuşă) etc;
- la poluarea aerului, industria a intervenit cu peste 100 mii t/an, din care, energetica cu 70%, metalurgia cu 14%.

Se apreciază că în România, 4,0 - 4,5 milioane locuitori se află sub incidența poluării din care, sub impact permanent, 1,2-1,5 milioane de persoane corespunzând unei arii locuite de aproximativ 10% din suprafața țării. Ca urmare a prezenței substanțelor poluante în factorii de mediu, sănătatea populației şi calitatea mediului au fost puternic afectate. Zonal, speranța de viață a locuitorilor scade cu 8-12 ani față de media pe țară (Baia Mare, Zlatna etc).

Efectele poluării industriale asupra mediului înconjurător pot fi regăsite în:

- degradarea calității apei râurilor: 18% din totalul rețelei hidrografice a țării - care este de 19.700 km - se încadrează în categoria a IV-a (apă improprie oricărei utilizări); 12% în categoria a II-a (care poate, cu cheltuieli mari, să fie încă utilizată). Situația se datorează faptului că

cele 4500 staţii şi instalaţii de epurare a apelor uzate, existente în industrie, au tratat numai 50% din apele uzate provenite din fabricaţie;

- dispariţia faunei pe segmente importante de râuri: Ialomiţa pe o lungime de 52% din traseu, Oltul - 43%, Şiretul - 31%, Vedea - 28%;
- În cazul poluării aerului, se remarcă prezenţa SO_x (1,7 milioane t/an) care este regăsit sub forma ploilor acide responsabile de uscarea pădurilor şi de acidiflerea solului. Cea. 3,5 mii. ha de păduri sunt afectate de prezenţa $S0_2$. Pagubele datorate acestui poluant sunt incomplet cunoscute în România; în ţările membre ale UE se evaluează că economiile naţionale suportă daune anuale ce pot ajunge la 3-5% dinPIB;'
- În cazul poluării solului, deşeurile industriale ocupă o suprafaţă de cea. 300 milioane ha, din care, 2/3 conţin substanţe ce au în compoziţia lor metale grele, toxice. În zonele cu nivel de poluare critice, concentraţia metalelor grele în orizonturile superioare ale solului depăşesc de 2-3 ori limitele admise, depăşirea ce are ca efect şi reducerea indicelui de creştere a arborilor cu 28-100%.

Cauzele poluării mediului înconjurător. Cadrul legislativ existent până în anul 1989 a fost corect conceput, cuprinzător şi modern pentru acea etapă; au lipsit instrumentele corespunzătoare ca acest cadru legislativ să devină efectiv, să fie realizat.

Instalaţiile industriale puse în funcţiune în ultimii 20-30 ani aveau, în general, prevăzute tehnologiile, aparatura, echipamentele capabile să trateze emisiile poluante până la nivelul standardelor naţionale. A existat şi există o atenţie minoră, acordată instalaţiilor de poluare, acestea fiind primele decuplate în cazul restricţiilor la energia electrică şi termică, fiind operate cu personal de calificare redusă.

Structura industriei este poluantă, detaşându-se petrochimia şi chimia, industria extractivă, energetica, fiecare predominând poluarea unui factor de mediu; energetica - 70% a aerului; chimia/petrochimia - 73% a apei; industria minieră - 94% a solului etc.

Resursele naturale au un potenţial ridicat de poluare ca: minereuri cu conţinut redus în substanţe utile; lignit cu material inert în structură şi cu conţinut de sulf, steril de la extracţia uraniului etc.

Tehnologiile "curate", biotehnologiile nu sunt uzuale în industria românească, marea majoritate a tehnologiilor reprezintă nivelul anilor 1960-1980, perioada maximei industrializări a ţării. Deşeurile de fabricaţie nu au devenit surse de materii prime pentru alte tehnologii şi nici produsele finite, după ce acestea şi-au încheiat ciclul de viaţă economică şi au fost luate în considerare de către industrie. Ecoindustria, ecobusiness-ul, serviciile ecologice nu sunt semnificativ reprezentate în activitatea industrială din România.

Haosul indus în industrie în ultimii 10 ani (decapitalizarea, regimul incert al proprietăţii, politizarea conducerii unităţilor industriale, divizarea excesivă a

acestora, afacerism primitiv, sindicalism exagerat etc.) a ținut departe atenția managerilor de grija protecției mediului.

Gradul de poluare s-a redus, nu ca urmare a unor măsuri manageriale ci, ca urmare a involuției industriei; responsabilitatea pentru daunele aduse mediului nu au generat reacții la nivelul instituțiilor guvernamentale sau a conducerii unităților industriale, respectarea prevederilor legislației de mediu (cât există) a rămas facultativă.

Monitoringul de mediu. Supravegherea calității factorilor din mediu este organizat de MAPPM *IM.* Pe profil de specialitate, factorii de mediu se supraveghează şi de către Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare, precum şi de către Ministerul Sănătății.

Automonitoringul (urmărirea emisiei cantităților de poluanți, prelucrarea şi transmiterea datelor) ar trebui să se realizeze de către ministerele şi agenții economici implicați în afectarea factorilor de mediu. Aceasta se realizează parțial, pe bază de bilanț, nedispunându-se de echipamente şi aparatură necesară.

La nivel național este organizată activitatea de monitorizare, ce include o rețea de supraveghere a calității factorilor de mediu şi de colectare a datelor la emisii, transmiterea, prelucrarea şi stocarea lor. Transmiterea se face la Centrul Dispecer în flux lent şi în flux rapid. Fluxul rapid serveşte la intervenția imediată în cazuri de poluare excepțională.

Pe factori de mediu, monitoringul este astfel organizat: calitatea aerului este urmărită prin monitorizarea poluării de fond care cuprinde patru stații localizate la altitudini de peste 1000 m, unde se măsoară concentrațiile medii zilnice de $S0_2$, NO_x, ozon, precum şi parametrii fizici şi chimici ai precipitațiilor. Monitorizarea poluării de impact cuprinde cea. 750 de puncte de recoltare pentru determinarea sistematică a indicatorilor practicați pe plan mondial ($S0_2$, $N0_X$, NH_3, pulberi, SH_2, S_2C, fenoli, clor, metale grele, HCI etc).

Cu o asemenea rețea de monitorizare, se poate evalua *IM* că, pe ansamblul țării, cantitatea de poluanți emisă în România, raportată la numărul de locuitori este, la multe substanțe poluante mai mică decât media țărilor din UE. O situație aparte însă o prezintă municipiul Bucureşti în care locuieşte 10% din populația țării.

Aici, diferite zone sunt puternic poluate cu $S0_2$, $C0_2$, $N0_X$ de la cele cinci mari centrale termoelectrice şi de la cele peste 40 de centrale mici sau de la traficul rutier, iar cu poluanți specifici - de la unitățile industriale.

De exemplu, în cartierele Militari, Titan, Colentina, Grozăveşti, concentrațiile de $S0_2$, $N0_X$ depăşesc, în unele perioade, de 1,5 - 10 ori concentrația maximă admisibilă pe 30 min. şi pe 24 ore. Pe unele artere cu trafic intens (Piața Universității, Piața M. Kogălniceanu, Calea Victoriei, Şoseaua Ştefan cel Mare ş.a.) concentrația de oxizi de azot depăşeşte, în orele de dimineață cu calm atmosferic, de 30 ori concentrația maximă admisibilă pe 30 minute. O

situaţie asemănătoare o prezintă şi poluarea cu plumb. Materialele sedimentabile depăşesc, de asemenea, limitele admisibile.

În zonele industriale Dudeşti, Ghencea, Ferentari, Jilava ş.a. aerul este poluat atât de surse specifice urbane, cât şi de sursele specifice activităţii uzinelor şi fabricilor (pulberi în suspensie cu conţinut de plumb, fluoruri, fenoli, formaldehide). La pulberi sedimentabile, poluanţi cu plumb, substanţe volatile etc. Bucureştiul este în medie mai poluat decât alte oraşe ale Europei. Datele de mai sus au fost publicate în anul 1996 *IM,* bazându-se pe statistica anului 1993; până în anul 1998, parcul de autovehicule a crescut cu aproximativ 50% şi este de aşteptat ca situaţia poluării aerului în Bucureşti să fie mult mai gravă în prezent.

Monitorizarea aerului se extinde la poluarea sonoră (în oraşe, pe arterele principale de circulaţie, cu trafic greu, poluarea sonoră depăşeşte frecvent cu 20-30 dB nivelul de 70 dB considerat admisibil. Se monitorizează, de asemenea, ploile acide (92 puncte de prelevare a probelor de precipitaţii) şi radioactivitatea mediului (24 staţii standard, staţii regionale, staţii speciale şi regionale).

Calitatea apei râurilor se urmăreşte în 276 secţiuni de supraveghere, din care 7 pe Dunăre. Lungimea sectoarelor supravegheate din punct de vedere al calităţii este de 20.500 km şi reprezintă lungimea de referinţă. Totalul cursurilor de apă însumează peste 120 mii km, însă un interes major pentru economie şi protecţia mediului prezintă râurile pe care s-a organizat activitatea de supraveghere şi control.

S-a constatat că bazinele hidrografice cu lungimile cele mai mari ale cursurilor de apă degradată (raportat la lungimea totală a râului respectiv) sunt: Ialomiţa (58%), Oltul (24%) şi Someşul (21%).

Pentru epurarea apelor uzate au fost realizate 2770 de staţii de epurare la diverşi poluatori punctiformi, de diverse mărimi şi de diverse tipuri. În anul 1994, dintre staţiile de epurare existente, 300 nu au funcţionat iar 535 au funcţionat defectuos. De menţionat că în România nu sunt staţii de epurare a apelor uzate cu treaptă terţiară de epurare (pentru eliminarea fosforului şi azotului), motiv pentru care, în foarte multe lacuri de acumulare şi lacuri naturale apare fenomenul entrofizării, având drept consecinţe modificarea caracteristicilor organoleptice ale apei; pentru care tehnologiile actuale de potabilizare nu sunt adecvate, iar fluctuaţiile diurne ale concentraţiilor în oxigen duc la exterminarea faunei piscicole.

Marea Neagră este supusă în zona litoralului românesc unui proces de poluare prin aportul de poluanţi al Dunării şi al altor râuri, prin deversările directe de ape uzate, insuficient epurate sau chiar neepurate, prin activitatea portuară, a şantierelor navale.

Se poate aprecia, în concluzie, că apele ţării au suferit o degradare importantă pe unele sectoare şi în unele zone, cu substanţe nocive provenite, în special, din industrie şi agricultură. Cea. 3000 km de râuri se află în stare de

degradare - aproape fără viață. Zone importante de ape subterane freatice sunt, de asemenea, puternic impurificate cu azotați.

Calitatea solurilor. Sistemul de monitorizare cuprinde 940 de amplasamente (situuri) reprezentative, din care 670 pe suprafețele agricole şi 270 pe suprafețele cu folosință silvică.

Poluarea solului, în sensul larg al cuvântului, provine din acțiunea multor factori, dintre care cei antropici sunt preponderenți; industria (anexa 4.1.). intervine pe o suprafață de aproape 1 milion hectare.

Starea de sănătate a pădurilor. Supravegherea forestieră se desfăşoară la trei niveluri:

- nivelul 1 - bazat pe rețelele naționale de 2 x 2 km şi 2 x 4 km precum şi pe rețeaua europeană de 16 x 16 km, cu sondaje permanente pentru evaluarea anuală a defolierii coroanei arborilor;
- nivelurile 2 şi 3 - bazate pe o rețea intensă de supraveghere a principalilor parametri de stare a ecosistemelor forestiere.

În termeni statistici, gradul de defoliere pus în concordanță cu procentul de pierderi arată că:

- defolierea uşoară se manifestă pe 11-25% din totalul suprafeței pădurilor;
- defolierea modestă - 26-60%;
- defolierea forte-61-90%;
- defolierea nulă - 0-10%.

Starea de sănătate relativ proastă a pădurilor poate fi explicată prin prezența secetei excesive, poluare locală şi trans-frontalieră, factorii agresivi biotici şi abiotici etc. Industria intervine astfel (anexa 4.2.): se consideră că starea de sănătate a pădurilor este în declin, mai ales în ultimii ani, procentul de defoliere avansată a pădurilor, în special a foioaselor, a ajuns în zonele cele mai afectate la 40-45%, stejarul fiind cel mai vătămat. Iar din acest punct de vedere, reducerea poluării este de importanță strategică, ştiind că un hectar de pădure sănătoasă produce cea. 101 de oxigen pe zi.

Legislația de mediu. Conştientizarea la nivel planetar a gravelor probleme ecologice şi desfăşurarea primei Conferințe Mondiale a ONU asupra Mediului (Stockholm, iunie 1972) au impus şi în România o nouă concepție referitoare la conservarea şi protecția mediului ambiant, sub raport legislativ, în anul 1973 s-a adoptat Legea privind protecția mediului înconjurător (Legea nr. 9/1973), ca o reglementare-cadru, atotcuprinzătoare, care a consacrat, pe de o parte, regimul juridic general al ocrotirii mediului, iar, pe de altă parte, a stabilit o serie de reguli aplicabile principalilor factori naturali /6/.

Pe această bază juridică generală s-au adoptat, în vederea dezvoltării şi particularizării reglementărilor de principiu, unele acte normative vizând protecția unor factori de mediu ca:

- *APA* - Legea apelor nr.8/1974 şi Legea nr. 5/1989 privind gospodărirea rațională, protecția şi asigurarea calității apelor;
- *SOLUL* - Legea privind fondul funciar nr. 58/1974; Legea privind sistematizarea teritoriului şi localităților urbane şi rurale nr. 59/1974;
- *PĂDURILE* - Legea nr. 2/1987 privind conservarea, protejarea şi dezvoltarea pădurilor, exploatarea lor rațională, economică şi menținerea echilibrului ecologic.

Ca o expresie a dominației strategiei dezvoltării planificate, au fost elaborate şi investite cu putere de lege şi o serie de programe privind protecția unor importanți factori de mediu, cum ar fi:

- Programul național de perspectivă pentru amenajarea bazinelor hidrografice, Legea nr. 1/1976;
- Programul național pentru conservarea şi dezvoltarea fondului forestier în perioada 1976-2010, Legea nr. 2/1976. Chiar dacă, din punct de vedere formal, al prescripțiilor şi conținutului lor, reglementările corespundeau standardelor internaționale în materie, acestea nu erau aplicate, rămânând la stadiul de simple declarații de intenție.

După 1989, numeroase acte normative sau programe au fost abrogate expres şi total şi, în asemenea condiții, au rămas în situația de "vid juridic", până la adoptarea unor noi reglementări, importante sectoare ale ocrotirii juridice a mediului. Procesul de legiferare în domeniu s-a dovedit a fi deosebit de anevoios. Astfel, în anul 1993, a fost adoptată Legea nr. 82 privind Constituirea Rezervației biosferei "Delta Dunării", apoi în anul 1995, după o adevărată "odisee parlamentară", începută în 1992, Parlamentul României a adoptat Legea protecției mediului. Această nouă lege-cadru în materie a intrat în vigoare la data de 30.12.1995.

Ulterior, au fost adoptate alte acte normative, precum Codul silvic (Legea nr. 26/1996), noua Lege a apelor (Legea nr. 107/ 1996) sau unele Hotărâri Guvernamentale care reglementau o serie de probleme precum stabilirea şi sancționarea unor contravenții la normele pentru protecția mediului (Hotărârea de Guvern nr. 127/1994), a apelor (Hotărârea de Guvern nr. 138/1994), regimul importului deşeurilor (Hotărârea de Guvern nr. 340/1992 etc).

De asemenea, în această perioadă, România a ratificat ori a aderat la numeroase convenții, tratate ori alte documente internaționale. Constituția actuală a României acordă tratatelor internaționale o atenție sporită, din examinarea dispozițiilor acesteia urmând a fi reținute unele reguli, şi anume:

- obligația statului de a respecta tratatele internaționale, indiferent de caracterul lor bilateral sau multilateral, întocmai şi cu bună credință;
- tratatele internaționale ratificate de Parlament fac parte din dreptul intern şi au pe teritoriul României putere de lege.

Cu incidență asupra industriei, dintre convențiile şi acordurile referitoare la protecția mediului, ratificate de România, se menționează:

- Convenția privind folosirea substanțelor aditive periculoase, Geneva, adoptată la 21.10.1991;
- Convenția asupra poluării atmosferice transfrontaliere pe distanțe lungi, Geneva, 13.11.1979, ratificată prin Legea nr.8/1991;
- Convenția - cadru de la Viena privind protecția stratului de ozon, Viena, 20.03.1985, ratificată prin Legea nr.84/1993;
- Protocolul de la Montreal relativ la substanțele ce epuizează stratul de ozon, Montreal, 16.09.1987;
- Convenția de la Basel privind controlul transportului transfrontalier al deşeurilor periculoase şi al eliminării acestora, Basel, 22.03.1984;
- Convenția privind protecția Mării Negre împotriva poluării, Bucureşti, 1.04.1992;
- Convenția - cadru privind schimbările climatice, Rio de Janeiro-5.06.1992.

Cu privire la felul cum legislația a servit intereselor protecției mediului în România, în cele ce urmează se prezintă două considerațiuni, ale Comisiei UE (Agenda 2000) şi ale autorilor acestui capitol.

Astfel, în evaluarea modului cum România îndeplineşte acquis-ul comunitar se menționează că acesta este alcătuit din cca. 200 de acte juridice care acoperă un evantai larg de domenii. Se recunoaşte că România este confruntată cu probleme ecologice grave în toate domeniile-cheie: calitatea apei, gestiunea deşeurilor, poluarea solului şi a aerului.

Starea resurselor de apă provoacă numeroase semne de întrebare: calitatea apei potabile este foarte slabă, legăturile de canalizare ca stațiile de epurare sunt insuficiente, iar nivelul de tratare nesatisfăcător. Se constată o poluare importantă a apelor freatice şi a Dunării.

Legislația privitoare la gestiunea deşeurilor este aproape inexistentă, noțiunea de deşeuri periculoase nu a fost definitivă, iar incinerarea acestora nu este practicată decât ocazional.

Poluarea aerului este, de asemenea, o problemă gravă, principalele surse de emisie a poluanților fiind centralele de producere a energiei electrice, precum şi a altor ansambluri industriale, în special, întreprinderile de producție a metalelor grele, ca şi traficul auto, încălzirea domestică. Ploile acide au devenit şi ele o problemă gravă.

Până în prezent, în România, problemele legate de protecția mediului nu au fost abordate de o manieră eficace. Nivelul investițiilor este foarte scăzut în comparație cu UE, iar situația este agravată din cauza absenței unor instrumente de finanțare pentru protecția mediului. În anul 1995 a fost adoptată o lege cadru (Legea nr. 137/1995) care acordă prioritate gestiunii deşeurilor, dar aplicarea ei lasă de dorit, din cauza absenței unor motivații, existenței unor tehnologii vechi şi poluante, lipsei finanțării şi resurselor umane, precum şi nivelului slab de participare publică.

În ansamblu, până în prezent au fost întreprinse prea puține măsuri pentru a apropia legislația românească de mediu de cea din UE. Nu există nici un plan specific pentru adoptarea şi aplicarea restului legislației conținute în acquis-ul de mediu. Aplicarea practică şi consolidarea acquis-ului privind protecția mediului este o perspectivă îndepărtată, necesitând investiții masive din partea Guvernului şi a întreprinderilor, ca şi punerea la punct a unor structuri adecvate de aplicare şi consolidare. Strategia României ar trebui să cuprindă un calendar precis de punere în practică a legislației comunitare de mediu, care să înceapă, printre altele, cu implementarea directivelor-cadru şi a directivei privind controlul şi prevenirea integrală a poluării.

În concluzie, se poate înțelege că situația calității factorilor de mediu în România este departe de standardele UE. Dar această constatare este dublată de o alta mult mai gravă: acțiunile guvernamentale sunt minime în domeniul protecției mediului şi nu se întrevăd modificări în reacția decidenților pe termen scurt, ceea ce va mai îndepărta momentul în care România va reuşi să îndeplinească acquis-ul impus de aderare la Uniunea Europeană.

În România, problema deşeurilor industriale şi orăşeneşti menajere a devenit tot mai acută, din cauza creşterii pe de o parte a cantității lor, iar pe de altă parte, a impactului lor negativ tot mai pronunțat asupra factorilor de mediu. La acestea se adaugă faptul că nu s-au definit încă soluții, metode de gospodărire corespunzătoare, de valorificare a deşeurilor. Starea de curățenie a oraşelor s-a deteriorat față de trecut, în special din cauza neglijenței şi a nepăsării administrației, dar şi a populației.

În anul 1994 s-au produs cea. 268 milioane tone de deşeuri, (din care, steril de la exploatări miniere şi cariere - 160,6 milioane tone, nămoluri reziduale - 25,5 milioane tone, cenuşi şi zguri de la producerea energiei electrice - 13,8 milioane tone, deşeuri metalurgice - 5,4 milioane tone etc), din acestea, 260 milioane tone sunt industriale şi cca. 8 milioane tone deşeuri sunt menajere. Sistemul de monitorizare al deşeurilor, în special al deşeurilor orăşeneşti este deficitar /1/.

Un inventar incomplet (anexa 4.3.) al reglementărilor juridice în domeniul gestiunii deşeurilor solide (colectare, reciclare, depozitare) dovedeşte existența a cel puțin 23 de legi, ordonanțe, hotărâri guvernamentale etc. În acest domeniu, dar rezultatele pe teren sunt foarte departe de o situație normală (pentru protecția sănătății oamenilor, a mediului înconjurător, a recuperării componentelor în valoare economică etc), similară țărilor vecine sau celor membre ale UE.

În cazul de față, în cadrul legislativ lipseşte şi întreg mecanismul care să facă legile obligatorii şi eficiente pentru țară. Tot acest mecanism ori nu este conceput, ori este puternic alterat (autoritățile locale, justiția, educația publică, instrumente coercitive etc).

4.2. Pasivul de mediu

Protecția mediului înconjurător nu presupune numai diminuarea potențialului poluant al întreprinderilor industriale, al activităților economice, antropice, în general, ci şi remedierea daunelor provocate factorilor de mediu de activitățile anterioare.

Daunele ireversibile aduse mediului marchează istoria civilizației actuale şi influențează traiectoriile evoluției umane viitoare. Modificările reversibile (externalități de mediu) pot forma obiective de preocupare pentru industrie, societate, autorități locale, guvernamentale şi instituții internaționale de a fi remediate şi asigurate integritatea calității factorilor de mediu.

Cu privire la răspunderea întreprinderilor industriale asupra daunelor aduse mediului a apărut noțiunea de pasiv de mediu, noțiune importantă pentru România în etapa procesului de privatizare, proces ce trebuie să ia în seamă dimensiunile acestui pasiv de mediu.

Prin pasiv ecologic se înțelege expresia valorică a tuturor pagubelor pe care o firmă le-a pricinuit mediului înconjurător şi de care, într-un fel sau altul, trebuie să răspundă în acord cu legislația în vigoare /3/.

Din punct de vedere legal, conceptul general de răspundere se referă la situațiile în care o persoană fizică sau juridică produce o pagubă altei persoane şi trebuie să aducă compensații pentru paguba produsă. Răspunderea poate fi de natură contractuală sau necontractuală - formă a răspunderii civile - impusă de legile generale ale societății pentru a reglementa situațiile în care o persoană este păgubită de o altă persoană sau entitate şi care solicită să fie recompensată.

Răspunderea civilă poate fi de două feluri: răspundere din culpă şi răspundere obiectivă. Răspunderea din culpă se referă la situațiile în care autorul unei pagube devine responsabil în fața persoanei păgubite dacă şi-a încălcat o îndatorire de serviciu, nu a respectat prevederile unor standarde etc.

Conceptul de răspundere obiectivă s-a dezvoltat la începutul secolului XIX ca urmare a revoluției industriale şi are la bază teoria răspunderii pentru risc şi, ca atare, orice persoană care desfăşoară o activitate economică riscantă este deplin răspunzătoare pentru eventualele pagube produse.

Responsabilitatea pentru daune aduse mediului este ultima dezvoltare a conceptului de răspundere obiectivă. Noul concept a fost introdus în literatura şi practica juridică şi economică din Europa în perioada 1960-1965 şi este strâns legat de principiul "poluatorul plăteşte".

Conceptul de responsabilitate pentru daunele aduse mediului furnizează mijloacele prin care poluatorii să fie făcuți răspunzători, din punct de vedere material, pentru daune aduse mediului, sănătății oamenilor etc.

Dimensiunea economică a pasivelor de mediu devine foarte importantă în cazul procesului de privatizare, pasivul de mediu trebuie să fie inclus în prețul privatizării. Aceasta înseamnă că poluarea trecută (pasivul de mediu,

pasivul ecologic) trebuie reconsiderat conform principiului poluatorul plăteşte, iar noul proprietar devine responsabil pentru aceasta.

Costurile pentru decontaminarea mediului afectat de activități industriale sunt de multe ori foarte mari, modificând gradul aparent de atractivitate al unor întreprinderi impuse procesului de privatizare. Câteva exemple edificatoare ca ordin de mărime, întăresc afirmația de mai sus. Astfel, în SUA, decontaminarea solului presupune cheltuieli de 50-300 dolari/t, decontaminarea apei freatice, 200 miliarde dolari; a poluării cu azbest, 5 miliarde dolari. În Germania, decontaminarea zonelor poluate din noile landuri cer cheltuieli de 82-321 miliarde mărci etc. /3/.

Cheltuielile pentru refacerea mediului deteriorat (contaminat) cuprind trei mari categorii:

- cheltuieli pentru decontaminarea mediului;
- cheltuieli legate de refacerea stării de sănătate a populației şi de reducerea productivității datorate poluării;
- • cheltuieli legate de respectarea standardelor şi normelor de protecție a mediului.

Pentru o firmă ce va fi privatizată este foarte important să se estimeze nivelul cheltuielilor pentru decontaminarea mediului, deoarece existența poluării factorilor de mediu va diminua prețul de achiziție.

Estimarea cheltuielilor pentru decontaminare trebuie să se facă cu metodologii cunoscute, acceptate de proprietarii şi cumpărătorii unităților industriale, deci să aibă o accepțiune internațională. Pentru a veni în întâmpinarea unei asemenea dorințe, Guvernul României a elaborat două reglementări şi anume:

- Hotărârea de Guvern nr. 457/august 1997 pentru aprobarea Normelor metodologice privind procedurile de privatizare şi condițiile de organizare şi desfăşurare a vânzărilor de acțiuni, de părți sociale şi de active;
- Ordinul nr. 184/1997 al MAPPM sau Reglementarea privind evaluarea poluării mediului (bilanțul de mediu nivel zero pentru procesul de privatizare, clasificarea activităților de impact negativ asupra mediului, conținutul obiectivelor de mediu minim acceptate etc).

Din Hotărârea de Guvern nr. 457/august 1997 se rețin următoarele:

- În situațiile în care transferul dreptului de proprietate asupra unui pachet de acțiuni sau asupra părților sociale creează, în sarcina cumpărătorului, obligații de confirmare cu cerințele pentru protecția mediului, Fondul Proprietății de Stat (FPS) are obligația includerii, atât în documentele de ofertă, cât şi în contractul de vânzare-cumpărare a obiectivelor de mediu minim acceptate (OMMA), stabilite prin aplicarea procedurilor prevăzute în Hotărârea de Guvern nr. 457/1997. Obligațiile de mediu sunt ierarhizate astfel:

- OMMA reprezintă un set de obiective, aprobat de autoritatea de mediu competentă, în baza unui bilanț de mediu, realizat anterior formulării ofertei de vânzare. OMMA se stabilesc prin luarea în considerare a obiectivelor calitative şi cantitative minime de mediu şi a duratei maxime admisibile pentru realizarea programului de conformare cu cerințele de mediu;
- obligațiile de mediu tip A sunt acele răspunderi care identifică obligațiile de mediu cunoscute la momentul vânzării, legate atât de daunele din trecut, cât şi de cele viitoare, cu responsabilitățile legislației. Acestea se tratează prin specificarea în documentele de ofertă şi în contractul de vânzare-cumpărare a OMMA;
- obligațiile de mediu de tip B sunt acele răspunderi care identifică surse potențiale pentru protecția mediului, protecție a muncii şi a sănătății ale căror costuri nu pot fi cunoscute cu precizie şi care depind de cadrul legislativ viitor, de comportamentul terților şi de informațiile disponibile în viitor. Ca instrumente, pentru stabilirea OMMA, a obligațiilor de mediu tip A şi B se folosesc bilanțurile de mediu (studiile de impact), elaborate în trei variante:
- bilanț de mediu de nivel zero care se prezintă sub forma unei fişe de verificare, completată de societatea comercială, care conține informațiile necesare pentru a determina dacă societatea comercială are impact de mediu şi pentru a stabili OMMA;
- bilanțul de mediu de nivel I, este un studiu de mediu fără preluarea de probe şi fără analiza factorilor de mediu, dar care prezintă toate elementele necesare unei analize tehnice şi ecologice necesare luării unei decizii privind dimensiunea impactului de mediu efectiv, prezentat de societatea comercială care se privatizează. O secțiune a acestui bilanț conține recomandări pentru OMMA, o descriere atât a obligațiilor de mediu de tip B cât şi a răspunderii potențiale legate de mediu, identificate în afara bilanțului contabil;
- bilanțul de mediu de nivelul II necesită un studiu de mediu asupra întreprinderii care se privatizează sau asupra activului care se vinde, efectuat pentru a se cuantifica dimensiunea contaminării factorilor de mediu, prin prelevarea de probe şi analize chimice sau fizice. O secțiune a acestui bilanț conține recomandări de OMMA, descrierea obligațiilor de mediu tip B şi răspunderi potențiale legate de mediu, identificate în afara bilanțului contabil.

Analiza legislației privitoare la pasivul de mediu permite conturarea următoarelor observații:

- sunt lăsate în afara procesului de evaluare a procesului de poluare situurile întreprinderilor lichidate juridic; şantiere de construcții, perimetre adiacente unităților industriale, care nu aparțin juridic unității,

dar care a fost poluată în timp; construcții sociale proprii unității industriale (cămine, şcoli etc.) şi care sunt, în prezent, părăsite, sonde de petrol dezafectate, halde neorganizate de deşeuri industriale etc;

- Hotărârea de Guvern nr. 457/1997 şi Ordinul Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului nr. 184/1997 au fost elaborate, preponderent în vederea privatizării a aproximativ 8000 de întreprinderi industriale. În condițiile în care acest proces practic fost întrerupt de cea. două ori, pasivul de mediu a crescut ca dimensiune, el nu a format obiectivul politicilor sau strategiilor de firmă de remediere a acestui pasiv;
- industria, cercetarea-dezvoltarea, întreprinzătorii privați, băncile comerciale nu s-au organizat pentru a oferi servicii pentru decontaminarea situurilor industriale şi de a da contur economic, în condiții de profit, acestei activități de remediere, decontaminare a terenurilor;
- marile întreprinderi, ce funcționează sub capacitatea de producție, puteau să-şi organizeze sectoare proprii, care să funcționeze pe principii economice, pentru decontaminarea terenurilor poluate. Se evită şomajul, se obține profit.

De pildă, între Brăila şi Galați, pe Dunăre sunt ancorate câteva sute de nave, clasate. Ele se vând, uneori, la prețuri derizorii, străinilor pentru a le transforma în fier vechi.

Şantierele navale (Brăila, Galați) în colaborare cu Sidex Galați ar putea să-şi organizeze sectoare comune (holding) pentru transformarea navelor clasate în fier vechi în interesul siderurgiei româneşti şi al economiei naționale (export de fier vechi). Sute de muncitori şi-ar găsi de lucru, ar fi valorificată infrastructura de producție existentă, mediul acvatic ar fi protejat.

Decontaminarea unor suprafețe de teren (Copşa Mică, Neferal etc.) se poate face cu personalul propriu unor unități ce s-au lichidat, cu şomerii din zonă etc. Fondurile financiare puteau fi asigurate din acordarea a 10-15 salarii, în avans, unor categorii de şomeri. Aceştia evitau statutul de şomeri şi ar fi putut să se profileze, profesional, la decontaminarea situurilor şi a zonelor poluate.

Decontaminarea zonelor poluate de activitatea industrială

Depoluarea terenurilor afectate de activitatea industrială se impune, în România, din următoarele motive:

- suprafața de teren agricol poluată este de cea. 1 milioane ha, la care se adaugă cca. 150 mii ha păduri sau peste 10% din suprafața agricolă a țării;
- schimbarea formei de proprietate, privatizarea unităților industriale impune luarea în considerare a nivelului (intensității) fenomenelor de poluare, în special a platformelor industriale (situurilor). Responsa-

bilitatea pentru poluarea trecută (pasivul de mediu), costurile depoluării şi regăsirea acestora în cuantumul tranzacției dintre FPS şi investitori sunt aspecte reale de care trebuie ținut seama;

- lichidarea unor întreprinderi industriale obligă FPS la refacerea terenului poluat (Valea Călugărească, de exemplu);
- scoaterea din funcțiune a unor unități din motiv de poluare excesivă a mediului (Carbosim Copşa Mică, Combinatul Chimic Giurgiu), nu poate fi eficace pentru protecția mediului dacă nu se continuă cu depoluarea situurilor industriale;
- experiențe investiționale nereuşite (exploatarea sulfului în Munții Călimani, termoenergetica şisturilor bituminoase etc.) trebuie urmate de remedieri a acestor terenuri;
- restructurarea industriei de extracție a cărbunilor (ca şi a altor surse naturale) trebuie urmată de reconstrucția zonelor de exploatare. Se asigură, pe o anumită perioadă, locuri de muncă pentru personalul disponibilizat, se readuc în circuitul natural sau economic suprafețe însemnate de teren, se reduce pericolul pentru mediul înconjurător (Gorj, Valea Jiului etc.);
- existența unor reglementări în acest scop (Hotărârea de Guvern nr. 457/1997, Ordinul Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecției Mediului nr. 184/1997, Constituția României din 8 decembrie 1991, art. 41.(5), 134(2) litera e etc).

În termeni ai protecției mediului, se anihilează (în cazul ideal) pasivul de mediu, factorii de mediu apropiindu-se de starea de echilibru normală. După parcurgerea acestor etape (laborioase, scumpe) se aşteaptă ca fabricația să se încadreze în limitele standardelor de calitate a factorilor de mediu. Este o concretizare a principiului poluatorul plăteşte, o internalizare parțială a costurilor sociale de mediu şi, în final, o contribuție la dezvoltarea durabilă a mediului înconjurător.

În termeni ecologici, anularea pasivului de mediu poate facilita atingerea unui nivel mai ridicat de remediere a mediului poluat şi anume reconstrucția ecologică, etapă care se referă la refacerea ecosistemelor şi care poate fi luată în considerare în cazul unor cursuri de apă poluată, terenuri agricole, silvice, spații verzi etc.

În termeni economici, preocuparea pentru pasivul de mediu este un prilej de transfer de profit: de la generatorul de poluanți către cel ce asigură serviciile de remediere. În acest ultim caz, avantajele sunt foarte importante, în sensul că:

- În SUA, costul mediu pentru decontaminarea unei arii (sit) poluate este de 25-30 milioane dolari, iar timpul mediu de remediere este de 7 ani;

- în Olanda, curățirea zonelor industriale poluate (depuneri, arii contaminate etc.) va costa 125 miliarde de guldeni şi programul va dura 50 ani;
- în SUA, decontaminarea scurgerilor de la rezervoarele subterane solicită până la 200 miliarde de dolari;
- dacă în SUA s-ar depolua numai jumătate din situurile poluate, aceasta ar costa 350 miliarde de dolari până în anul 2010;
- Polonia cheltuieşte, în prezent, 3,5 miliarde de dolari/an şi va ajunge, în viitor, la 8 miliarde de dolari/an;
- În Norvegia, costul mediu pe situu poluat este de 350.000 de dolari /9/;
- dă prilejul profilării unor întreprinderi cu specialitate de refacere a mediului înconjurător care, în esență, în afară că sunt benefice pentru calitatea mediului, aducătoare de profit, asigură locuri de muncă pe termen lung.

În termeni tehnologici, se elaborează, în mod continuu, tehnici şi echipamente pentru tratarea/decontaminarea solului contaminat cu diverse substanțe poluante. Materialele de construcții din zonă sunt şi ele supuse contaminării prin tehnici specifice. Se consolidează o piață a know-how-ului, a produselor (substanțe stabilizatoare pentru haldele de cenuşă etc.) a serviciilor de decontaminare. Spre exemplificare, SC PETROM SA a cumpărat din Canada o instalație de regenerare a solului contaminat cu Şlam, produse petroliere, apă sărată, țiței. Instalația a costat 800.000 de dolari şi a fost instalată în localitatea Siciu din Prahova.

Deşeurile solide depozitate pe sol (haldele de steril, de cenuşă, deşeuri tehnologice etc.) va trebui să fie tratate (acoperite cu humus, cu plante sau arbori) sau valorificate comercial. Este ocazia imaginării a numeroase tehnologii şi utilaje specifice acesteia. Drumul ce-l are de parcurs România, în acest sens, poate fi sesizat din următoarea ştire preluată din mass media (13 oct. 1997): "primul lingou de aur produs de SC AURUL SA din Baia Mare (societate mixtă româno-australiană) va fi realizat în august 1998. Uzina va prelua în următorii 8 ani, peste 15 mii. tone steril de flotație din iazurile de decantare ale SC Romplumb SA din Baia Mare. Construcția uzinei a întârziat din cauză că au fost cerute 237de avize".

Ca o idee generală asupra diversității tehnologiilor de decontaminare, anexa 4.4. inventariază câteva din acestea care ar putea stimula preocupările industriei şi ale cercetării din România.

În termeni sociali, remedierea pasivului de mediu înseamnă protecția sănătății oamenilor, a muncitorilor, a uzinelor poluante, a locuitorilor din zonă. A se reaminti tragismul locuitorilor din Baia Mare, Zlatna etc. a căror speranță de viață este mai redusă cu până la zece ani, față de media pe țară.

O parte din terenurile decontaminate, reconstruite ecologic, pot fi concesionate şomerilor unităţilor industriale şi care pot să-şi desfăşoare activităţi proprii.

Locuri de muncă noi se înregistrează în domeniile cercetării-dezvoltării, serviciilor propriu-zise de decontaminare, de monitorizare a calităţii solurilor etc.

În termeni financiari, cheltuielile pentru anularea datoriei de mediu pot fi acoperite astfel:

- din fondurile obţinute prin privatizarea unităţii;
- din fondurile proprii unităţilor de producţie (în special, în industria extractivă, unde reconstrucţia ecologică este paralelă cu procesul de extracţie);
- din fondurile de la stat (responsabilitate pentru activitatea industrială anterioară unităţilor ce se privatizează /3/;
- din alte surse (fondurile de mediu, subvenţii de diverse tipuri etc.).

*

* *

Industria din România evoluează (involuează în realitate) foarte departe de cerinţele unei dezvoltări durabile. Stoparea involuţiei industriei, orientarea acesteia către creştere economică, transformarea creşterii economice în dezvoltare şi imprimarea de performanţe tipice dezvoltării durabile sunt etape ce aşteaptă a fi abordate şi realizate de către decidenţi.

În această perioadă de tranziţie - de la involuţie la dezvoltarea durabilă, evaluarea şi anihilarea pasivului de mediu se prefigurează ca o etapă obligatorie şi a cărei concretizare în practica economică cere hotărâre, seriozitate, voinţă, cunoştinţe din partea decidenţilor. Premise precum respectarea legilor existente, completarea cadrului legislativ, însuşirea treptată a acquis-ului Uniunii Europene, educaţia ecologică în şcoală şi în afara şcolii etc. vor condiţiona serios politicile şi strategiile industriale de protecţie a mediului.

In privinţa decontaminării, reconstrucţiei (ecologice) a situurilor poluate, a calităţii factorilor de mediu afectaţi de activitatea industrială, acestea sunt ca o afacere generatoare de profit ce interesează în mare măsură, în prezent, industria din România, sectoarele de cercetare-dezvoltare, autorităţile locale, instituţiile guvernamentale de protecţie a mediului.

Pentru aceasta pot fi folosite instrumente ca:

- suport financiar acordat de Agenţia Naţională pentru Ştiinţă şi Tehnologie pentru susţinerea unor teme care să stimuleze elaborarea de tehnologii, echipamente şi utilaje specifice;
- completarea cadrului legislativ existent şi punerea în operă a întregului cadru (Legea nr. 137/1995, 176, 457/1997, Ordinul Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului nr. 184/ 1997 etc.) în favoarea protecţiei mediului, mediu afectat de activitatea industrială;

- stimularea înfiinţării şi consolidării IMM care vor să activeze în domeniul decontaminării/reconstrucţiei situurilor industriale poluate. Instrumentele cunoscute pot fi puse în practică, prin:
- scutirea de impozite pe venit;
- transfer (gratuit) de echipamente şi utilaje disponibile în marea industrie;
- facilităţi bancare (dobânzi reduse);
- facilităţi fiscale pentru utilaje ce se aduc din import;
- facilităţi pentru unităţile de cercetare-dezvoltare ce vor să se implice în activitatea de decontaminare, reconstrucţie a situurilor poluate, pe baze comerciale (unităţi economice de sine stătătoare, cu activitate productivă);
- interesarea (cointeresarea) salariaţilor disponibilizaţi din marea industrie pentru a se reprofila profesional pentru decontaminarea situurilor poluate.

Bibliografie

Ministerul Apelor, Pădurilor şi Protecţiei Mediului, Strategia protecţiei mediului, Bucureşti, 1996.

Europa durabilă, orizont 2010 - studiu de caz, România, în: Supliment de economie teoretică şi aplicată, nr. 37, 1996.

Victor Platon, Protecţia mediului şi dezvoltarea economică, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997.

Angheluţă, Vădineanu, Dezvoltarea durabilă, ed. Universităţii, Bucureşti, 1998.

Gh. Manea, Industria şi datoria de mediu în România, în: Ecologie industrială, 1998. Legislaţia mediului - mijloc de acţiune, ed. Milieucontact - Oast - Europe, Amsterdam-Olanda, 1997. Monitorul oficial, nr. 213, 28 august 1997.

Geoff Ricks, Environmental considerations in mine closure planning, în UNEP Industry and Environment, vol. 20, nr. 4, 1997.

Per Antonsen, Beate Folkestad, Contaminated land în Norway, în: UNEP Industry and Environment, sept. 1993, p. 7-9.

Capitolul 5 -
REPERE PENTRU ELABORAREA UNEI POLITICI NAȚIONALE DE DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ DURABILĂ. LIMITE ALE APLICABILITĂȚII CONCEPTULUI LA ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE

Puncte de reper rezultate din analiza perspectivelor creşterii industriei mondiale

Proiectarea unei dezvoltări industriale durabile la nivel național, presupune, în mod obligatoriu, luarea în considerare a perspectivelor creşterii industriei mondiale în deceniul următor şi după. Analiza acestora, permite evidențierea câtorva concluzii importante pe care le prezentăm în continuare:

Rata industrializării şi dezvoltării tehnologice în țările în curs de dezvoltare (TCD) şi în economiile în tranziție (TT) continuă să fie extrem de inegală. Deşi au fost înregistrate creşteri spectaculoase ale producției industriale şi ale exportului în anumite țări est-asiatice şi, la o scară mai mică, şi în unele economii latino-a-mericane, creşterea industrială a continuat să fie înceată în majoritatea celorlalte economii menționate, deteriorându-se chiar, în Africa Subsahariană. Prăpastia tehnologică între țările industrializate şi majoritatea TCD şi TT continuă să crească rapid mai ales în ceea ce priveşte aplicarea şi dezvoltarea de noi tehnologii generice precum informatica, biotehnologiile şi materialele noi.

Impactul dezvoltării economice generale şi al tendințelor cu privire la inovațiile tehnologice, globalizarea şi liberalizarea comerțului şi investițiilor ce a urmat acordurilor Rundei Uruguay, este probabil să fie semnificativ pentru țările în curs de dezvoltare şi economiile în tranziție. Întreprinderile din aceste țări au din ce în ce mai multă nevoie să devină competitive pe piețele internaționale. Subsectoarele industriale şi ariile specializate cu potențial de export va trebui identificate, iar întreprinderile aferente, va trebui nu numai să-şi perfecționeze tehnologiile folosite şi calitatea produselor, dar şi să dezvolte capacități inovative pentru produse, procese şi servicii cu desfacere pe piețele externe.

Reformele în sfera politicii industriale din țările în curs de dezvoltare şi economiile în tranziție vor fi axate din ce în ce mai mult pe măsuri concertate în sprijinul creşterii producției orientate către export, iar guvernele acestor țări va trebui să-şi asume o politică de intervenții selective, atent direcționate pentru a facilita restructurarea industrială. În contextul dat, un accent special urmează a fi pus pe promovarea IMM-urilor şi micilor întreprinzători în regiunile mai puțin dezvoltate, inclusiv rurale, pentru a facilita creşterea gradului de ocupare al

populației şi a veniturilor pentru segmentele mai vulnerabile ale acesteia, în special femei.

Perspectivele creşterii industriei accentuează necesitatea de servicii industriale specializate care presupun un suport instituțional internațional. Dezvoltarea şi modernizarea capacităților tehnologice, creşterea producției competitive orientate către export şi marketingul, restructurarea industrială a subsectoarelor cu posibilități de creştere şi a întreprinderilor orientate spre export, promovarea alianțelor şi legăturilor externe şi rolul cheie al guvernelor în țările în curs de dezvoltare cer, fără îndoială, servicii de sprijin specializate de amploare şi complexitate crescândă. Modelul (tiparul) industrializării într-un climat mondial de competitivitate crescândă trebuie să se bazeze pe o strategie industrială integrată, acoperind funcțiunile interrelaționate, servicii şi programe. Este vital, pentru scopul propus ca programe de sprijin tehnologic bine definite şi alte categorii de elemente de sprijin să fie oferite la nivel internațional economiilor în tranziție şi țărilor în curs de dezvoltare, pentru a exista siguranța că o creştere industrială susținută şi competitivă poate fi atinsă în aceste țări în următorul deceniu.

Creşterea industrială, creşterea gradului de ocupare, o dezvoltare mai echitabilă şi protecția mediului în țările în curs de dezvoltare şi, în mod particular, în economiile în tranziție sunt, de asemenea, importante pentru țările dezvoltate. Într-o economie internațională din ce în ce mai interdependentă, globalizarea comunicațiilor şi aspirațiilor de consum trebuie să fie completate de globalizarea tiparelor de producție, oportunități de angajare şi venituri în creştere. Acestea sunt cele mai bune metode pentru a întâmpina necesitățile crescânde ale consumatorului internațional şi pieței investițiilor şi cea mai bună platformă pentru pace şi stabilitate pe glob. Aceste obiective nu pot fi lăsate forțelor pieței mondiale şi sectorului privat exclusiv. Ele cer, mai mult ca oricând, cooperare internațională pentru dezvoltare industrială prin instituții specializate şi rețele. UNIDO, creat pentru aşa un scop, este de aceea mai important ca oricând, atât pentru țările în curs de dezvoltare, cât şi pentru țările dezvoltate.

Puncte de reper ce derivă din impactul proceselor de globalizare şi liberalizare asupra economiilor în tranziție

Problemele esențiale, a căror rezolvare corectă condiționează realizarea unei dezvoltări industriale durabile sunt prezentate sintetic în continuare:

Amplificarea rapidă a interdependenței economice dintre națiuni - trăsătură marcantă a globalizării din ultimele decenii - s-a manifestat, în mod particular, printr-o creştere sensibilă a participării țărilor în curs de dezvoltare la fluxurile comerciale şi financiare internaționale, ceea ce a condus la o mai bună diviziune a muncii şi, în consecință la o mai corectă repartiție a câştigurilor şi investițiilor în lume. La un astfel de rezultat se poate ajunge însă,

numai prin punerea în practică la nivel național a unor politici macroeconomice stabile şi judicioase şi a unui set de politici comerciale "extravertite" adică orientate prioritar spre exterior şi, în particular, spre susținerea exporturilor.

Principalul motor al globalizării este astăzi posibilitatea extinderii surselor de obținere a profitului de la scară națională la scară planetară. Liberalizarea comerțului internațional ca rezultat al diverselor "cicluri" de negocieri, a deschis practic toate piețele, întreprinderile fiind nevoite să-şi reînnoiască strategiile, astfel încât acestea să le permită exploatarea tuturor surselor de competitivitate disponibile - costul forței de muncă, a capitalului şi a materiilor prime, avantajele geografice, prezența partenerilor etc. - în țările alese pentru efectuarea investițiilor directe de capital pentru aceste întreprinderi, prioritatea absolută trebuie acordată atingerii unei capacități de producție şi de export care să îi permită să facă față concurenței intenaționale, fără a compromite totodată stabilitatea internă în domeniul politic şi social.

Este ştiut faptul că în sensul cel mai larg al termenului, concurența este sinonimă cu "să supraviețuiască cei mai capabili"; se mai spune, de asemenea, că de fapt "concurența omoară concurența". Prin urmare, intervenția statului este necesară pentru a garanta corectitudinea mediului concurential din punct de vedere structural şi funcțional. Altfel spus, pentru ca globalizarea şi liberalizarea să conducă la creşterea competitivității şi dezvoltarea durabilă sunt necesare politici industriale şi măsuri legislative eficace în domeniul concurenței, astfel încât avantajele oferite de diminuarea restricțiilor comerciale tarifare şi non-tarifare să nu fie anulate de obstacolele create de anumite întreprinderi cu poziție dominantă sau de alte măsuri, luate de autoritățile publice, care să lezeze libera concurență pe piață. Un astfel de exemplu ar putea fi facilitățile cu totul excepționale oferite de Guvernul României firmei Renault la achiziționarea de către acest concern a pachetului majoritar de acțiuni al Uzinelor "Dacia" Piteşti.

Chiar dacă majoritatea specialiştilor din domeniul economiei dezvoltării sunt de acord cu principiile expuse mai sus, ei sunt, în egală măsură, de acord cu ideea că asigurarea concurenței trebuie realizată diferențiat, cu mijloace specifice care să țină cont de caracteristicile şi problemele fiecărei țări, în funcție de nivelul ei de dezvoltare.

În acest sens, considerăm necesar să subliniem un element deosebit de important pentru inițierea unei dezvoltări industriale durabile şi anume că, în timp ce "concurența" stimulează, în mod normal, câştiguri de eficacitate statice pe termen scurt, revine autorităților publice datoria de a lua decizii corecte, de perspectivă, în concordanță cu interesul național, în ceea ce priveşte structurile de piață cel mai bine adaptate specificului fiecărei economii, capabile de a produce câştiguri de eficacitate dinamice, obtenabile pe termen lung.

(IDC). Teoretic, concurența internațională stimulează o mai bună repartiție şi o utilizare mai eficientă a resurselor, favorizând astfel dezvoltarea. Totuşi, experiența ultimilor 10 ani, a dovedit, în special în țările în tranziție, că

expunerea necondiționată a unor piețe imature, cvasiinexistente - în raport cu exigențele economiei capitaliste - la asaltul concurențial al produselor din import, nu a stimulat dezvoltarea industriilor acestor țări, ci a condus la dispariția cvasitotală a unor sectoare industriale care în condițiile unei economii capitaliste mature ar fi avut şanse de supraviețuire. Este cazul celei mai mari părți a industriilor româneşti care, chiar în condițiile unor avantaje competitive clare, au sucombat, nefiind pregătite să reziste liberalizării bruşte a comerțului României.

Globalizarea - restructurarea şi transformarea economiei mondiale - schimbă regulile jocului pentru toți participanții dar, în acest proces decalajul devine din ce în ce mai evident între acele națiuni care au atins masa industrială critică necesară pentru a deveni competitive într-o economie mondializată şi cele rămase în urmă. Dezvoltarea în domeniile tehnologice revoluționare ca, de exemplu, în informatică, biotehnologii şi materiale noi, are un impact major asupra produselor şi proceselor şi, de asemenea, asupra politicilor industriale şi managementului.

Întreprinderile - indiferent de mărimea lor - se află în centrul acestei economii globalfzate. În mod ideal ele trebuie să dispună de capacitatea de a se adapta cu suplețe şi rapiditate la dinamica inovării tehnologice, a evoluției cererii şi intrării constante de noi concurenți pe piață, lucru ce se întâmplă fără îndoială în numeroase țări dezvoltate, dar care rămâne numai un deziderat pentru cea mai mare parte a țărilor în curs de dezvoltare (TCD) ca şi pentru cele în tranziție (TT).

Concurența internațională ca şi investițiile străine directe (ISD) pot, cu certitudine, să amelioreze competitivitatea, dar, pentru un număr dintre acestea, cum este şi cazul multor întreprinderi româneşti, există riscul ca lucrurile să se petreacă invers: confruntate cu concurența internațională sau cu rivale puternice, implantate în țară cu ajutorul ISD, unii operatori economici din industrie îşi pot pierde stabilitatea, intrând în derivă. Teoretic, probleme similare se pun, la nivel mondial, în ceea ce priveşte, spre exemplu, protecția drepturilor de proprietate intelectuală. Se poate conchide că politica şi legislația în domeniile concurenței, trebuie să fie armonizate cu alte obiecte şi instrumente de ordin general, în scopul promovării unei creşteri şi dezvoltări industriale durabile şi, de asemenea, să fie strâns corelate cu obiectivele referitoare la ocuparea forței de muncă şi cu cele privind atenuarea disparitatilor între veniturile diferitelor categorii sociale, statul urmând să se implice activ în procesul de redistribuție a veniturilor.

În condițiile globalizării economiei în general şi industriei, în particular, şi liberalizării comerțului şi investițiilor, marile întreprinderi internaționale se comportă în economia mondială ca şi cum ar activa pe o piață şi într-un spațiu de producție unic. În acest climat, se vorbeşte acum despre piețe "concurențiabile" sau "contestabile", avându-se în vedere nu numai concurența efectivă în domeniul comerțului cu bunuri şi servicii dintr-o anumită zonă a lumii ci, în plus,

concurența potențială a întreprinderilor finanțate prin intermediul ISD. Toate acestea au resuscitat controversele pe marginea efectului creşterii investițiilor internaționale a marilor companii asupra competitivității pieților naționale. Pornind de la aceste realități, devine din ce în ce mai evident că dezvoltarea industrială durabilă presupune conştientizarea necesității de a implementa, la nivel național, o politică de concurență care să împiedice concentrarea pe piață şi abuzul de poziție dominantă concomitent cu luarea de măsuri ferme vizând direct ameliorarea competitivității întreprinderilor naționale.

Aşa cum era de aşteptat, globalizarea producției industriale a dat naştere la noi forme de cooperare, pe de o parte, dar şi la noi tipuri de rivalități între întreprinderi, de altă parte. Spre exemplu, acordurile de cooperare şi alianțele strategice între marile întreprinderi în domeniul CS-DT pot contribui, în ciuda concurenței ulterioare în ceea ce priveşte exploatarea rezultatelor obținute, la accelerarea progresului tehnic şi tehnologic dar, în acelaşi timp, aceste acorduri şi alianțe pot, de asemenea, să amplifice obstacolele deja existente la intrarea pe piața mondială, în special a întreprinderilor din țările în curs de dezvoltare sau aflate în procesul de tranziție.

În aceste cazuri, politicile şi legislația națională în domeniul concurenței trebuie să creeze condițiile necesare pentru ca cei care doresc să se implanteze pe piață să-şi poată ameliora competitivitatea, astfel încât să surmonteze inconvenientele cumulate, datorate unei sosiri tardive pe piață.

Elaborarea unor politici naționale de dezvoltare industrială durabilă trebuie, de asemenea, să țină seama, între altele de impactul globalizării asupra proceselor concurențiale existând presiuni în favoarea unei concurențe "cu arme egale" în cazul operațiunilor internaționale ale întreprinderilor, ceea ce presupune întărirea disciplinei comerciale multilaterale şi obligativitatea acesteia pentru toate țările, ca şi negocierea de reglementări în domenii de interes noi, cum ar fi politicile industriale şi cele sociale. Apar, de asemenea, oportune acordurile regionale vizând realizarea unei integrări mai strânse, ce nu s-ar putea realiza la nivel multilateral, pentru a permite întreprinderilor crearea de rețele de producție regionale.

Atingerea obiectivelor dezvoltării industriale durabile presupune, din partea țărilor ce au ales această cale, eforturi consecvente în direcția operationalizarii politicilor industriale, care să le permită atingerea de niveluri de eficacitate ridicate (ca urmare a liberalizării comerțului şi investițiilor, a dereglementării şi privatizării) care, în acelaşi timp, să nu compromită realizarea obiectivelor socioeconomice majore. Este necesar, de asemenea, ca accesul lor pe piața mondială să nu fie obstrucționat de practici anticoncurențiale.

Prin urmare, principala dificultate ce trebuie surmontată pentru realizarea obiectivului propus constă în concilierea liberalizării comerțului şi investițiilor cu măsurile absolut necesare asigurării unei creşteri industriale sănătoase.

Fără a fetişiza virtuțile creşterii industriale în sine, considerăm că pentru România nu este acceptabilă, pe termen mediu şi lung, o aşa-zisă "creştere

negativă" sau "zero" (aşa cum s-a întâmplat în ultimii ani); acest mod de a numi declinul dramatic al industriei naționale sugerează, în fond, ideea unei creşteri calitative în condițiile unei descreşteri cantitative. Din păcate, acest fenomen nu a avut loc nici pe de parte, nefiind vizibile modificări de substanță în calitatea structurii industriei naționale şi, în consecință, "creşterile negative" nu sunt altceva decât un pretext pentru a atenua o realitate din ce în ce mai crudă.

De altfel, este cunoscut faptul că guvernele țărilor ce au depăşit punctul critic în evoluția industriei naționale au reuşit să găsească căile potrivite şi să ia măsurile adecvate pentru a pune concurența (națională ori internațională) în serviciul anumitor obiective de dezvoltare.

În concluzie, încheiem prin a afirma că, cel puțin în accepțiunea prezentei lucrări, dezvoltarea industrială durabilă presupune între altele un răspuns adecvat din partea industriilor naționale, în sensul eficacității la problemele majore pe care le ridică globalizarea, intensificarea de o manieră fără precedent (ridicată la rang de politică de stat) a concurenței, necesitatea stringentă a creării şi menținerii competitivității în domeniile de specializare națională şi internațională şi asigurarea unei dezvoltări pe termen lung viabile, care să țină seama de necesitatea prezervării condițiilor de mediu la un nivel capabil să asigure supraviețuirea generațiilor viitoare.

În contextul celor de mai sus, ne propunem ca în anii ce urmează să analizăm detaliat impactul pe care fiecare dintre componentele menționate îl va avea, în perspectivă, asupra dezvoltării industriei naționale.

ANEXE

Anexa 1.1. Criterii ale dezvoltării durabile

Criteriul	Aria de cuprindere
Protecția biosistemelor	Sănătatea oamenilor Sănătatea animalelor Conservarea biodiversității Protecția pădurilor Protecția solului Protecția apelor Protecția aerului
Eficiența capitalului natural şi material	Consumul de energie Raportul surse regenerabile/surse neregenerabile Randamente de transformare PIB/locuitor Productivitatea muncii Productivitatea solului
Echitatea	Intre țări: - Fenomene globale de poluare *Regional:* - Poluarea transfrontalieră - Poluarea apelor de graniță - Poluarea marilor bazine hidro - Gradul de epuizare a resurselor - Repartizarea costurilor sociale ale Protecției mediului - Raportul săraci/bogați *Local:* - Resurse regenerabile - Numărul populației - Comportamente ecologice

Anexa 3.1. Cheltuielile publice sociale (pondere în PIB)

-%-

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Cheltuieli publice sociale totale, din care:	16,6	17	16,5	15,2	15,5	16	15,7	15,9
A. Sănătate	2,9	3,3	3,3	2,7	3,1	2,9	2,8	2,6
B. Educație, învățământ	3	3,6	3,6	3,2	3,1	3,4	3,6	3,3
C. Securitate socială, din care:	10,7	10,1	9,6	9,3	9,3	9,7	9,3	10
1. Transferuri monetare di-	10,7	9	9	8,9	8,8	9	8,6	8,4

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
recte:								
- pensii	6,5	6	6,4	6,5	6,5	6,9	6,9	5,6
- şomaj	0	0,3	0,7	0,8	0,9	0,8	0,6	1
- alocații familiale	3,8	1,9	1,3	1	1	0,8	0,7	1,2
- ajutor social	-	0,03	0,1	0,1	0,03	0,1	0,1	0,1
asistență socială -transferuri în bani	0,75	0,8	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,5
2. Transferuri indirecte:	0,02	1,1	0,6	0,4	0,5	0,7	0,7	1,6
- protecție socială -servicii	0,02	0,5	0,1	0,2	0,2	0,4	0,4	
- alte cheltuieli sociale	0	0,6	0,5	0,2	0,3	0,3	0,3	

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane - România, 1998.

Anexa 3.2. Dinamica principalilor indicatori ai producției de bunuri şi servicii de consum pentru populație (1990 = 100)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Producția industrială:							
alimentară şi băuturi	81	66	57	65	66	64	53
textilă şi produse textile	83	58	57	57	56	46	41
confecții pielărie şi încălță-	89	62	59	86	105	145	146
minte	84	60	59	66	71	64	53
Producția agricolă	101	87	96	97	101	103	106
Servicii comerciale pentru populație	63	53	31	38	45	46	37
Locuințe terminate	58	57	62	78	74	61	58

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane, România, 1998.

Anexa 3.3. Populația ocupată pe activități ale industriei (la sfârşitul anului)

- mii persoane -

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOTAL	1045 8	1006 2	1001 1	9493	9379	9023
A. Total industrie	3301	3030	2882	2714	2741	2450
%	31,2					27,1
- Industrie extractivă	272	259	256	250	250	184
%	2,6					2,0
- Industrie prelucrătoare	2865	2606	2456	2293	2302	2079
%	27,3					23,0
- Energie electrică şi termică, gaze şi apă	164	165	170	171	189	187
%	1,3					2,1
B. Alte activități	7157					6573
%	68,8					72,9

Sursa: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1998.

Anexa 3.4. Numărul mediu al salariaților în industrie, pe activități

- mii persoane -

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Industrie, total	3245	3017	2856	2615	2586	2443
1. Industrie extractivă	271	263	260	253	251	225
Extracția şi prepararea cărbunelui	100	98	99	97	95	81
Extracția petrolului şi a gazelor naturale	79	83	81	79	79	79
Extracția şi prepararea minereurilor metalifere	61	50	54	53	52	44
Alte activități extractive	26	28	22	21	21	17
2. Industrie prelucrătoare	2811	2590	2426	2192	2148	2032
Alimentară şi băuturi	243	255	244	231	219	213
Industria tutunului	6	6	8	7	5	5
Textilă şi produse textile	328	273	221	185	189	159
Confecții din textile, blănuri şi piele	206	200	208	189	203	180
Pielărie şi încălțăminte	105	96	98	83	83	83
Prelucrare lemn (exclusiv mobilă)	89	80	83	77	66	69
Celuloză, hârtie, carton	36	32	28	27	28	27
Edituri, poligrafie, reproducere înregistrări pe suporți	24	32	28	22	21	21
Prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunilor şi tratarea combustibililor nucleari	32	35	36	36	35	39
Chimie, fibre sintetice şi artificiale	156	151	143	126	126	133
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	70	55	54	49	48	45
Alte produse din minerale nemetalice	154	138	136	123	119	118
Metalurgie	175	164	165	147	149	146
Construcții metalice şi produse din metal	181	153	136	123	110	110
Maşini şi echipamente	444	391	362	323	293	253
Mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	4	3	3	3	3	3
Maşini şi aparate electrice	92	85	75	75	73	67
Echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicații	27	26	24	18	15	17
Aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optice şi ceasornicărie	38	25	26	20	18	19
Mijloace de transport rutier	118	110	100	105	105	99
Alte mijloace de transport	114	109	91	75	85	82
Mobilier şi alte activități neclasificate	161	163	150	141	148	129
Recuperarea deşeurilor	8	8	7	7	7	15
3. Energie electrică şi termică, gaze şi apă	163	164	170	170	187	186
Producția, transportul şi distribuția de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	132	135	137	137	139	140
Captarea, tratarea şi distribuția apei	31	29	33	33	48	46

Sursa: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1998.

Anexa 3.5. Raportul dintre câştigurile salariale medii nete în principalele ramuri şi câştigul mediu net pe economie

-%-

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOTAL	100	100	100	100	100	100	100	100
Industrie	99	101	102	104	104	108	109	108
- extractivă	131	146	154	166	165	159	152	152
- prelucrătoare	95	95	93	95	93	98	101	99
- energie electrică, termică, gaze şi apă	117	134	154	163	161	150	147	157
Agricultură	106	91	85	82	80	81	79	72
Construcţii	111	107	106	107	116	106	103	98
Transporturi	111	119	125	120	117	120	124	123
Poştă şi telecomunicaţii	89	97	97	110	115	126	120	136
Comerţ	87	92	90	88	87	80	78	80
Hoteluri şi restaurante	84	79	73	70	69	69	67	71
Activităţi ale instituţiilor financiare şi bancare	94	114	148	143	165	184	213	248
Activităţi de asigurări şi ale caselor de pensii							138	138
învăţământ	96	99	93	91	93	92	86	86
Sănătate şi asistentă socială	96	107	98	92	89	76	72	76
Administraţie publică	112	110	104	105	106	107	95	92

Sursa: Raportul naţional al dezvoltării umane, România, 1998.

Anexa 3.6. Aprecierea măsurii în care, după 1989, schimbările din ţara noastră au favorizat sau defavorizat diferite grupuri şi categorii sociale

-%-

	Hotărât, au favorizat	Mai degrabă, au favorizat	Nici n-au favorizat, nici n-au defavorizat	Mai degrabă au defavorizat	Hotărât, au defavorizat	Nu ştiu
Muncitorii	0,9	5,1	10,6	43,3	29,8	9,4
Ţăranii	2,2	21,3	15,4	36,9	22,9	6,8
Intelectualii (fără funcţii de conducere)	1,6	13,1	23,7	27,9	11,7	20,6
întreprinzătorii	25,1	46,5	6,7	5,3	1,6	13,7
Directorii şi alt personal de conducere din întreprinderi şi instituţii	35,7	37,4	7,0	2,6	1,0	15,4
Oamenii politici	52,8	28,20	2,5	1,4	1,1	13,4

Sursa: Raportul naţional al dezvoltării umane, România, 1998.

Anexa 3.7. Populația ocupată pe forme de proprietate şi pe activități ale industriei

	Anul	Forme de proprietate											
		Total		Publică		Mixtă		Privată		Cooperatistă		Obştească	
		mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
TOTAL	1997	9023	100	2633		1046		5186		142		16	
Industrie, total	1997	2450	100	974		672		727		76		1	
- Industrie extractivă	1997	184	100	110		72		2		-		-	
- Industrie prelucrătoare	1997	2079	100	686		594		722		76		1	
Energie electrică şi termică, gaze şi apă	1997	187	100	178		6		3		-		-	

Sursa: *Anuarul statistic al României, C.N.S., 1998.*

Anexa 3.8 Evoluția numărului de personal angajat în industria minieră în perioada 1997-1999

- număr persoane -

	Personal existent la 1 ian. 1997	Personal disponibilizat în ian. - iul.1997	Personal ieşit din sistem în perioada august-decembrie 1997				Total disponibilizat în anul 1997	Personal rămas la 1 ian. 1998	Personal rămas la 1 ian. 1999
			Total	Desprindere în soc. corn.	Disponibilizați cu plăți compensatorii	Alte cauze			
CNH Petroşani	45141	2105	19796	424	18190	1182	21901	23240	20735
CNLO Tg.Jiu	51044	1376	26528	7212	19165	151	27904	23140	21000
SNC Ploieşti	16184	209	5775	-	5667	107	5983	10201	9323
CNC Deva	25633	50	10204	2000	8152	52	10254	15379	14247
CNMPN Baia Mare	27500	1103	13225	288	12268	669	14328	13172	12650
CNU Bucureşti	5805	214	1505	-	1427	78	1719	4086	3070
SNS Bucureşti	4572	295	683	-	593	90	978	3594	3478
TOTAL	175879	5352	77715	9924	65462	2329	83067	92812	84645

Sursa: M.I.C., 1999.

Anexa 3.9 Prognoza de formare profesională şi reconversie a forței de muncă în perioada 1999-2000 în sectorul pielărie-încălțăminte

Domenii	1999	2000
Perfecționare resurse umane	13000	15600
Promovare profesională	4400	6200
Reconversie profesională	1200	1800

Sursa: date furnizate de MIC, 1999.

Anexa 3.10 Indicatorii privind activitatea de resurse umane în cadrul SNP PETROM SA Bucureşti

Indicator	U.M.	Perioada		1999/ 1998 %
		1998 (program)	1999 (pro-gram)	
Număr mediu salariați	persoane	90611	68343	75
Fond salarii	mii.lei	2,61	2,26	86
Venit mediu lunar	mii.lei/pers.	2,4	2,755	118
Productivitatea muncii	tone țiței/pers,/an	73	91	128
Număr muncitori cuprins la cursuri de calificare, policalificare şi reconversie profesională	persoane	2054	2100	102
Număr persoane cuprinse la forme de perfecționare profesională	persoane	3096	3800	113

Anexa 4.1. Principalii factori industriali de poluare ai terenurilor agricole

Factorii restrictivi	Suprafața, mii ha	
	Agricolă	Arabilă
Distrugerea solului prin diverse excavări	15,0	
Acoperirea terenurilor cu deşeuri şi reziduuri solide	18,0	11,2
Poluarea chimică a solului, din care: - poluare excesivă - poluare cu petrol şi apă sărată - poluare cu substanțe purtate de vânt	900,0 200,0 50,1 147,3	82,1

Anexa 4.2. Suprafaţa pădurilor afectate de fenomenul de poluare industrială (1995)

Fenomenul de poluare	Suprafaţa afectată de poluare, mii hectare
Pulberi de la fabricile de ciment şi var	18,8
Reziduuri lichide şi solide (industriale şi zootehnie)	0,5
Compuşi ai sulfului, pulberi şi gaze din termocentrale	98,5
Compuşi ai azotului şi alte gaze şi pulberi	22,8

Sursa: Anuarul statistic al României, 1998.

Anexa 4.3 - Reglementări româneşti în domeniul gestiunii deşeurilor solide

Reglementare	Număr	Publicat în Monitorul oficial numărul	Conţinutul reglementării
Lege	6/1991	18/1991	Deşeuri solide
Hotărâre de Guvern	340/1992	201/18.08.1992	"
Hotărâre de Guvern	437/1992	201/18.08.1992	"
Hotărâre de Guvern	511/1994	222/17.08.1994	"
Ordonanţă guvernamentală	33/1995	202/31.08.1995	"
Hotărâre de Guvern	516/1995	160/25.07.1995	"
Hotărâre de Guvern	517/1995	160/25.07.1995	"
Ordinul Ministrului Industriilor	1621/1995	295/21.12.1995	"
Hotărâre de Guvern	12/1996	13/20.01.1996	"
Hotărâre de Guvern	277/1996	93/08.05.1996	"
Hotărâre de Guvern	516	Interes local	"
Hotărâre de Guvern	735	280/09.11.1992	Salubritate
Ordinul Ministrului Muncii şi Protecţiei Sociale	89/1996	87/29.04.1996	
Hotărâre guvernamentală	690/1995	210/13.09.1995	Igienizare
Ordonanţă guvernamentală	33/1995		Reciclare
Hotărâre guvernamentală	257/1995	87/09.05.1995	Depozitare
Ordonanţa Ministrului Sănătăţii	863/1995	59/22.03.1998	Depozitare
Hotărâre de Guvern	127/1996	51/13.03.1998	Reziduuri
Lege	6/1991	18/1991	Deşeuri solide
Hotărâre de Guvern	480/1993	239/05.10.1993	"
Lege	25/1996		"
Lege	69/1991	Republicată în mai, 1996	"
Hotărâre de Guvern	127/1994		"

Sursa: ECOSENS, AFDESO, 5 febr.1997, p.5.

Anexa 4.4. Exemple de tehnici de decontaminare a situurilor industriale

Tehnica	Țara	Observații	Sursa
Tratarea complexă a deşeurilor solide şi lichide de pe o platformă cocsochimică	Germania Lubeck	Valoare 100 mii.dolari 1,5 mii.mc. substanțe contaminate în zonă	Camera Internațională de Comerț; A doua conferință mondială pentru industrie şi managementul mediului înconjurător, Rotterdam, 10-12 aprilie 1991 (în traducere).
Decontaminarea terenului prin: *Excavare şi depozitare:* - în incinta situului; - în afara situului. *Separare (etanşare):* *fizică:* - apreciere - bariere verticale - straturi izolante *hidraulică:* - separare - managementul gradientului hidraulic - tratare: *În afara situului:* - incinerare	Danemarca	Fiecare din aceste tehnici are setul propriu de norme de calitate, cele mai multe fiind de tip ISO (internațional), DIS (proiect ISO), CD (comunitar) etc.	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhaga, 14-18 oct. 1991.
- vitrifiere - solidificare - separarea particulelor - extracție cu solvenți - tratament biologic - declorificare - absorbție termică *în incinta situului:* - tratare biologică - extracția în vacuum - stoparea cu abur - oxigenare electroacvatică - stablizare			
Decontaminarea apei sărate şi apă dulce prin: - impermeabilizarea sedimentelor din apă (poluată) - tratare biologică - izolare hidraulică, fizică între bazin şi poluanți - incinerarea substanțelor	Norvegia	450 situuri poluate vor solicita 300-500 mii. dolari pentru decontaminare	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhaga, 14-18 oct. 1991.

Tehnica	Țara	Observații	Sursa
organice poluante - excavarea solului poluat şi tratarea ulterioară a acestuia			
- solidificare sol poluat cu metale grele în ciment - extracție produse petroliere din sol sau apă freatică			
Acoperirea cu vegetație a haldelor de steril din industria de extracție a cărbunelui	Bulgaria, Marea Britanie	Găsirea celei mai potrivite specii de arbori pentru a răspunde condițiilor geoclimatice	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhaga, 14-18 oct.1991.
Incinerarea în situ (17% din total) Incinerare în afara situului (13%) solidificare (stabilizare) (26%) spălarea solului (4%) extracția cu solvenți (1%)* tratarea biologică (9%) spălare în situu (3%) extracție cu vapori din sol (17%) declorinare (1%) vitrifiere în situu (21%) tratament chimic (1%) desorbtie termică (5%) alte metode (3%)	SUA	Sunt disponibile 210 tehnologii noi de decontaminare. Din acestea, 12 se aplică apelor freatice. Din cele 210 tehnologii, 48 sunt în operare, 156 în omologare, 11 omologate.	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhaga, 14-18 oct.1991.
Izolarea situului poluat stabilizare, solidifica re excavare şi tratare în afara situului tratament termic tratament fizico-chimic: spălarea solului volatizare degradarea microbiologică Tehnici de dezvoltare: oxidare supercritică electromigrare extracție în gaz lichefiat declorurare catalitică	Franța	Decontaminrea se execută după o corectă diagnosticare Se aplică procedee combinate de decontaminare	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhaga, 14-18 oct. 1991.
Tehnologii ex situu: *metode fizice:* incinerare desorbție termică extracție cu vapori a solului segregarea automată a solului radioactiv *metode chimice:* spălarea solului solidificare/stabilizare/	Uniunea Europeană		Industry and Sustainable Development, sesiunea a şasea, 20 aprilie -3 mai 1999;

Tehnica	Țara	Observații	Sursa
absorbție fixare chimică dehalogenare extracție cu solvenți			
reducere/oxidare chimică şi fotochimică *metode biologice:* cultivarea terenurilor biorectoare, filtre microbiene decontaminarea apei: tratarea apei freatice tatarea apei reziduale *Tehnologii în situ:* *metode fizice:* extracția cu vapori a solului electrode-contaminare stoparea feno-menului *metode chimice:* spălarea solului stabilizare, solidifica-re, fixare chimică. *metode biologice:* biodecon-taminare fitoremediere			

Sursa: World Wide Waste Management, vol.9, nr.2, martie 1999, p.13-16; UNEP: Industry and Environment, iulie-sept. 1993; ECE: Compendium of Soil Clean-up technology and Soil remediction, New York, 1997.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 5-6-7/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ
- TEORIE ŞI PRACTICĂ -

dr. Carmen Beatrice PĂUNA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 143

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DE ECONOMIE SOCIALĂ DE PIAȚĂ - DE LA W. EUCKEN LA A. MŰLLER-ARMACK 156

1.1. W. Eucken şi neoliberalismul german. Principiul ordinii 156

1. 2. Alfred Müller-Armack - creatorul conceptului de economie socialã de piaţã 160

1.3. Şanse şi riscuri ale economiei sociale de piaţã 164

1.4. Evoluția raportului teorie - practicã, în economia germanã - privire istoricã 165

CAPITOLUL 2 - COMPONENTELE SISTEMULUI ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ - ANALIZĂ CRITICĂ 172

2.1. Politica economicã 172

2.2. Politica socialã 176

CAPITOLUL 3 - PARTICULARITĂȚI ALE TRANSFORMĂRII DE SISTEM ÎN NOILE LANDURI GERMANE 196

3.1. Caracterul unic al tranziției landurilor est-germane la un nou sistem economic şi politic . Efortul financiar 196

3.2. Privatizarea şi politica structuralã 199

CAPITOLUL IV - ÎN LOC DE EPILOG - CÂT DE SOCIALĂ MAI POATE SĂ FIE ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ 210

1. Tensiunile apărute în modelul german în noul context intern şi internațional 210

2. Limitele statului social 213

3. Germania în fața dilemei schimbare - continuitate 221

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 228

INTRODUCERE

Modelul renan şi locul lui în dinamica internațională

La ora mondializării financiare şi comerciale, nici o regiune din lume nu va putea rămâne o oază de prosperitate.[1]

Miracolul asiatic a apus o dată cu criza începută la mijlocul anului 1997. "Dragonii asiatici" (în afara Taiwan-ului) s-au lăsat ademeniți de cursa dezvoltării economice pe baza capitalului de risc, neluând în calcul pericolul ocupării unor poziții avantajoase în economia şi finanțele asiatice de către capitalul internațional, evoluție favorizată şi de condițiile impuse, în astfel de cazuri, de FMI şi Banca Mondială. Japonia, o țară bogată şi puternică, nu s-a putut sustrage nici ea recesiunii. Pentru a depăşi această stare ar trebui să poată recapitaliza băncile şi societățile de asigurări, fără ca prin aceasta să sufoce sectorul privat. Şansele acordate Japoniei de către analişti par a fi o minune, în opinia acestora, Japonia urmând să cunoască o creştere zero încă pentru câțiva ani[2].

A venit apoi rândul Rusiei care se zbate în furtuna începută pe 17 august 1998, când rubla a căzut zgomotos, ceea ce a semnalat o dată în plus că economia materiilor prime, accelerată de criza asiatică, a precipitat falimentul rusesc.

Lumea îşi îndreaptă, acum, privirile îngrijorate spre America Latină. Deocamdată, America de Nord şi Europa (Occidentală) nu par a fi contaminate de criză, dar aceasta nu înseamnă că nu sunt preocupate de "cea mai serioasă criză din ultimii 50 de ani", prima criză serioasă, de altfel, de după căderea comunismului.

Pentru preşedintele primei puteri mondiale, SUA, criza actuală reprezintă *o provocare politică majoră*, aceea de "a construi un sistem care să întărească protecția socială, instituțiile democratice în aşa fel încât toată lumea să poată beneficia de roadele creşterii"[3]. El a cerut comunității internaționale, cu prilejul reuniunii amintite, să acționeze concertat pentru a pune capăt şi "a stăpâni angrenajul infernal al ciclurilor creştere-recesiune"[4]. Accentul pus pe politic reiese şi din afirmația potrivit căreia "*trebuie să dăm o față umană economiei*

---

[1] Allan Greenspan - preşedintele Băncii Federale a SUA, în *Internațional Herald Tribune*, 3.10.1998.

[2] Patrick Artus - şeful serviciului de studii economice al Casei de Depozite şi Consemnațiuni din Franța, în revista franceză *Capital*, 9.09.1989.

[3] Bill Clinton - preşedintele SUA, în Internațional Herald Tribune, 3.10.1998.

[4] Sursa citată

mondiale", pentru că "o piață internațională care nu funcționează în beneficiul cetățeanului de rând nu va câştiga sau nu va merita niciodată încrederea şi sprijinul acestuia"[1].

Apelul adresat de reprezentantul superputerii mondiale, SUA, factorilor politici de pe întreg mapamondul, este parcă o confirmare a prezicerii formulate de Michel Albert[2], la scurt timp după prăbuşirea comunismului, potrivit căreia, pe fondul accentuării frământărilor sociale[3], atât în America, cât şi în țările din Est "va trebui să înceapă să se trezească interesul pentru *capitalismul cu față umană*"[4], adică pentru ceea ce renumitul analist politic denumeşte modelul renan.

Deşi se bucură de aceeaşi rădăcină ideologică, aceea a doctrinei economice liberale, cele două mari tipuri ale capitalismului contemporan – *capitalismul neoamerican şi cel renan* - au cunoscut evoluții marcate de deosebiri profunde, care explică, de altfel, puterea de seducție manifestată de modelul american asupra oamenilor, sub multiple aspecte: economic, cultural, etc.

Fără a avea pretenția de a fi un "model european", dar concentrând trăsăturile caracteristice ale unui "nucleu dur" al economiei europene, modelul renan s-a impus în timp ca rival al modelului neoamerican, lupta între influențele celor două modele asupra evoluției economice a țărilor dezvoltate, fiind mai actuală, ca oricând.

Modelul renan sintetizează caracteristicile Germaniei, dobândindu-şi numele de la fluviul Rin, pe malul căruia, în stațiunea Bad-Godesberg, din apropiere de Bonn, social-democrația germană a decis în 1959, aderarea la capitalism.

În opinia specialiştilor[5], modelul renan întruchipează o sinteză izbutită între idealurile capitalismului şi cele ale social-democrației, ceea ce a favorizat dezvoltarea unei variante proprii a economiei liberale capitaliste: **Soziale Marktwirschaft**, adică economia socială de piață.

Dar "reprezentări ale modelului renan de capitalism se pot întâlni nu doar de-a lungul fluviului european, din Elveția şi până în Olanda, ci, în mare măsu-

---

[1] Sursa citată

[2] Michel Albert - fost comisar general al Planului şi preşedinte al asigurărilor Generale ale Franței, autor a numeroase eseuri de pedagogie economică şi socială.

[3] Explicate de autor astfel: " ...nu este departe clipa când ruptura dintre noii îmbogățiți şi noii sărăciți, care caracterizează în momentul de față, socie-tatea americană, se va manifesta la scară mare şi cu o violență ieşită din comun şi în țările din Est." Citat din *Capitalism contra capitalism*, p.157, autor Michel Albert, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, versiunea originală a apărut în 1991 (Capitalisme contre capitalisme - Edition du Seuil). Ideea unor posibile revolte populare în America se regăseşte şi la Kevin Philips în lucrarea sa *The Politics of Rich and Poor* sau în alte publicații, ca de ex. *The Economist*, 4.05.1990.

[4] Michel Albert, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p.157.

[5] Idem, p. 79.

ră, şi în Scandinavia şi, mai ales - cu diferențele culturale inevitabile - în Japonia"[1].

Cum de un secol încoace, japonezii sunt supranumiți *nemții Asiei*, prin analogia sistemelor de finanțare, a rolului social pe care întreprinderea îl deține, ca şi a contribuției uriaşe a exportului la desăvârşirea economică, în cele două țări, Germania şi Japonia în literatura economică a fost introdus termenul "modelul germano-nipon".

Merită semnalat faptul că în afara elementelor menționate, care apropie țările renane de Japonia, există o analogie profundă şi între doctrina protestantă, îmbrățişată de o parte a Europei Occidentale şi filosofia confucianistă, răspândită printre popoarele asiatice.

Spiritul de toleranță şi etica muncii predicată de unii înțelepți, ca de pildă, Baigan, pornind de la confucianism, pot fi comparate cu ideile doctrinei protestante"[2] de încurajare a muncii şi a vieții active.

Corelația dintre etica religioasă şi componentele economice a fost surprinsă într-un mod magistral de Max Weber[3], care a evidențiat influențele ideilor religioase în geneza capitalismului, într-o anumită zonă geografică a lumii, respectiv a Europei Occidentale de astăzi.

Deşi, modelul renan are unele neajunsuri[4], ca urmare a dezvoltării continue a statutului social, "trăsăturile care îl caracterizează îi conferă o stabilitate, un dinamism şi o putere din ce în ce mai mare"[5], în lupta dintre influențele celor lor două tipuri de capitalism în țările dezvoltate. Performanțele economice deosebite, înregistrate de Germania, după cel de-al doilea război mondial, au fost

---

[1] Sursa citată, p.20.

[2] Conform doctrinei protestante a predestinării, elaborată de Calvin (1509-1564), unii oameni sunt aleşi, iar alții, damnați." Soluția oferită de Calvin este ca omul să se comporte ca şi cum ar fi ales, respingând orice îndoială sau tentație, munca fiind în optica sa, singura apărare împotriva tentațiilor, a îndoielilor". Doctrina protestantă pune accentul pe devotamentul față de o activitate, pentru care individul constată că are vocație, chemare, de unde, termenul preluat din limba germană, drept corespondent pentru "profesie" : *Beruf*, care provine de la *Ruf*, adică vocație. Tocmai în această etică protestantă, care subliniază ascetismul spiritual, este identificată de către Weber legătura dintre calvinism şi *spiritul capitalismului*.
Max Weber - *Etica protestantă şi spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993.

[3] Lucrarea citată.

[4] Analiza critică asupra modelul renan, respectiv asupra *economiei sociale de piață*, cu evidențierea trăsăturilor specifice - calități sau defecte, va fi prezentată amănunțit pe parcursul prezentei lucrări.

[5] Michel Albert - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p.120

favorizate pe termen mediu şi lung, şi de coeziunea societăţii germane, omogenitatea şi armonia ei.

La baza economiei sociale de piaţă stau principii definitorii şi indispensabile, interdependente:

- proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie şi libera formare a preţurilor, pe baza concurenţei de pe piaţă;
- crearea unei ordini concurenţiale şi asigurarea concurenţei;
- convingerea că economia de piaţă este cel mai bun sistem pentru urmărirea valorilor finale: libertate, egalitate, bunăstare, securitate, fără a fi nevoie ca vreunul dintre ele să fie sacrificat;
- recunoaşterea limitelor pieţei şi sublinierea necesităţilor intervenţiei statale pe baza principiului conformităţii (cu cerinţele pieţei);
- aşezarea principiului conformităţii nu numai la baza politicii sociale, dar şi a întregii politici economice
- securitatea socială, egalitatea socială şi progresul social (ajutor social, pensie socială şi de vârstă, ajutor de boală, ajutor de şomaj, pentru familie, pentru îngrijirea copiilor, pentru tinerele mame, pentru invaliditate, pentru vârstnici);
- dezvoltarea componentei sociale prin introducerea în guvernarea societală a conceptului de cogestiune (Mitbestimmung);
- un sistem financiar bazat pe bănci;
- adoptarea politicii monedei stabile (Banca de emisiune independentă, stabilitatea bugetului statului, asigurarea echilibrului economic extern).

Chiar dacă principiile ei sunt valabile în timp, economia socială de piaţă este un sistem deschis. Ea se pretează, cred la verificări şi îmbunătăţiri o dată cu acumularea de noi valori şi cunoştinţe.

În Germania, aplicarea consecventă a acestor principii, a determinat formarea unei clase mijlocii extrem de puternice şi cu rol precumpănitor în economia ţării, dar şi a lumii.

"Ordinea socială", parte integrantă a conceptului economiei sociale de piaţă, include măsurile menite să soluţioneze problemele sociale, consfinţite chiar în Constituţia Germaniei. Aceasta este deci un complex de măsuri protectoare privind individul, care creează cadrul necesar desfăşurării concurenţei loiale pe piaţă. A devenit clasic în acest sens, exemplul oferit de A. Müller-Armack[1] referitor la locuinţele sociale: proprietarul este lăsat să închirieze la preţul pieţei imobilul şi în condiţii egale, iar statul intervine prin ajutorul financiar oferit categoriilor de populaţie defavorizate (şomeri, bătrâni etc.) pentru plata acestor chirii.

[1] Alfred Müller-Armack - *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, Köln, 1965.

Elementele definitorii ale "ordinii sociale" se referă la un spectru larg de legi şi norme, vizând protecția socială în întregul ei pe fluxul vieții omului: sistemul de asistență socială şi medicală, sistemul de pensii, de şomaj, protecția copiilor şi a bătrânilor. De altfel, în Germania există o Chartă a legilor sociale. De reținut că toate aceste măsuri sunt aplicate de instituții autonome de profil care sunt independente de guvern. Finanțarea sistemului de pensii, de exemplu, se face prin alocarea unui procent de 19% din venituri, 9,5% fiind contribuția patronului şi, tot atât, a salariatului. Pentru asigurarea de sănătate se alocă 13%, procent împărțit, de asemenea, în două, între patron şi salariați. Aportul pentru şomaj este de 6,5%, şi el reprezintă 65% din ultimul salariu care se acordă timp de 312 zile. În cazul în care salariatul respectiv nu reuşeşte în acest interval reangajarea, primeşte 58% din salariu pe timp nelimitat ceea ce explică de ce în Germania nu există "muritori de foame".

Calculând toate sumele, cuantumul lor total se ridică la cca. 30% din salariu, iar dacă mai adăugăm şi impozitul pe venit nu pare foarte mult. Numai că la salariu se adaugă tot felul de sporuri care, de cele mai multe ori, se ridică la 100% față de acesta, ceea ce uşurează efortul financiar al salariatului.

Să mai spunem că democrația economică este foarte bine pusă la punct în Germania, ceea ce ajută salariatul şi patronii să coabiteze normal. De pildă, în consiliul de administrație muncitorii au ca reprezentanți jumătate dintre membrii acestuia, dar preşedintele are dreptul la un vot în plus. În executivul întreprinderii există un director care îi reprezintă exclusiv pe salariați.

Spre deosebire de modelul neoamerican, considerat varianta dură şi pură a capitalismului, modelul renan pledează pentru ideea, conform căreia "numai grație corectivelor pe care puterea publică şi societatea civilă le impun legilor mecanice ale pieței, capitalismul poate devini mai performant"[1].

Confruntarea ideologică dintre cele două mari forme ale capitalismului contemporan izvorăşte din optica diferită asupra:

- *Pozițiile angajatului în întreprindere.* Dialogul social este asigurat prin crearea cadrului de manifestare a coresponsabilității, sau mai bine spus, a cogestiunii definite prin termenul celebru **Mitbestimmung;** tendința de atenuare a problemelor din întreprindere se întâlneşte şi în Japonia şi este întruchipată de termenul specific japonez, aproape intraductibil "amae" În totală contradicție cu atmosfera din întreprinderile americane, dialogul social încurajat în modelul germano-nipon, a determinat sociologii americani să-l denumească "modelul stackeholder", în opoziție cu "stockholder model", care are în centrul lui deținătorul de acțiuni (stock)[2];

[1] Michel Albert - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994.
[2] Sursa citată, p. 74.

- *Securității sociale.* Considerată în Europa drept urmarea firească a progresului economic, securitatea socială este privită în America drept un factor de favorizare a lenei şi lipsei de răspundere. Noua teorie a economiştilor americani ilustrează revenirea la încrederea în individ şi în legile pieței, tocmai prin diminuarea transferurilor sociale;
- *Economisirii.* Ridicată în Europa şi Japonia la rang de virtute națională (fiscalitatea încurajând înclinația spre economisire a populației) în America, dimpotrivă, economisirea este total sfidată;
- *Pieței* în societate;
- *Libertății de mişcare a capitalului.* Economia americană optează pentru înlocuirea băncii de către bursă, ceea ce i-a atras şi denumirea de "economia-casino";
- *Ordinii economice,* sau ceea ce numeşte Michel Albert "ordinea legală" în economia națională şi cea mondială.

În ciuda faptului că SUA au urmat îndeaproape, după *marea criză* din 1929-1933, vreme de aproape o jumătate de secol, evoluția europeană în direcția unui capitalism mai temperat, America nu a mers atât de departe, după război, ca "Bătrânul Continent", în edificarea *statului providențial.*[1]

Momentul, care marchează însă naşterea unei noi ideologii a capitalismului, cea a *neocapitalismului anglo-saxon*, este venirea la putere a Doamnei de Fier, Margaret Thacher, în Anglia şi a lui Ronald Reagan în America, care vor declanşa r*evoluția conservatoare* în materie de politică economică: *revoluția statului minimal*[2].

În interiorul modelului anglo-saxon se delimitează însă datorită propriilor caracteristici, *modelul neoamerican*; delimitarea are loc mai ales din cauza deosebirilor radicale în domeniul social, Marea Britanie - țara protecției sociale universale şi gratuite - ajungând să fie în acest domeniu, exact opusul Americii. Astfel, curentul Welfare State (întemeiat de lordul Beveridge) vede în statul social, ca şi **Soziale Marktwirtschaft** (protecția socială dezvoltându-se în cadrul acestui tip de economie, pe baza tradiției asigurărilor inițiate de cancelarul Bismarck şi a puternicei influențe a teoriilor lordului Beveridge) apărătorul protecției sociale şi a liberei negocieri între partenerii sociali, în contrast cu America, unde mobilitatea socială face parte chiar din mitul fondator al acestei țări.

Urmărind reducerea rolului statului la un domeniu minim de competență şi lăsând să acționeze cât mai liber forțele pieței, noua ideologie a capitalismului apreciază *protecția socială* - considerată, până în acel moment, drept o *achiziție a societății moderne* - ca pe un factor de descurajare a dinamismului şi a curajului individului.

---

[1] Termen utilizat de Michel Albert în lucrarea menționată.
[2] Sursa citată, p. 5.

În fața dificultăților de natură financiară, impuse de finanțarea unui sistem generos de securitate socială, devenit aproape nefinanțabil (nivelul deja ridicat al contribuțiilor sociale suportate de cetățeni, riscă să crească tot mai mult ca urmare a modificărilor demografice, în sensul sporirii ponderii populației în vârstă în totalul populației), a accentuării tendinței spre individualism în cadrul societății contemporane, a mirajului succesului rapid ilustrat de societatea americană, tradiția țărilor aparținând modelului renan începe să fie puternic contestată.

Referindu-ne strict la germani se pune întrebarea, în ce măsură aceştia vor şti pe viitor să păstreze o economie solidă, care să îmbine creşterea dinamică cu stabilitatea pe multiple planuri şi cu aspectele solidarității şi justiției sociale.

A discuta despre destinul viitor al Germaniei se poate transforma într-un act de subtilă evaluare, dacă luăm în considerare caracterul enigmatic al acestui popor, care, după aprecierile lui Thomas Mann, "a adus lumii atâtea frumuseți şi măreții incontestabile şi care în acelaşi timp, i-a pus neîncetat atâtea piedici nefaste"[1].

Oscilarea între o Germanie "malefică şi alta bună"[2] încurajează "gânditorul", fie el filosof, fie el politician să se întrebe dacă, poporului german îi este dat, ca o dată la 50 de ani să traverseze o etapă de purificare. Un moment al acesteia îl reprezintă cu siguranță, reunificarea Germaniei din 1990.

După reunificarea Germaniei s-au deschis noi perspective pentru avântul economic şi social în noile landuri federale est-germane. Prin acest act s-a produs nu numai o schimbare a monedei, dar şi a ordinii politice, juridice, a întregului sistem economic. S-au preluat practic toate componentele regimului din Germania Occidentală. Pentru cetățenii din noile landuri, aceasta a însemnat o terapie de şoc, o totală reorientare. Perioada de adaptare la noile condiții impuse de reunificare s-a dovedit destul de îndelungată, abia în anul 1998 Germania semnalând progrese pe ansamblul economiei, nu doar în partea de vest a țării. De altfel, experții OCDE au prevăzut pentru anul 1999 o creştere a PIB de aproape 3%; atingerea acestui nivel ar califica Germania, pentru prima dată după reunificare, ca prima națiune - alături de Canada - din punct de vedere al creşterii economice, în cadrul celor şapte mari țări industrializate ale lumii.

La tensiunile interne însă se adaugă cele provenite din aprofundarea integrării europene şi din accelerarea proceselor de globalizare. Aceste tensiuni sunt reflectate de complexitatea vieții economice şi politice din Germania de astăzi şi trebuie puse în legătură şi cu experiențele altor țări din Europa conti-

[1] Thomas Mann - *Germania şi germanii*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, p.171.
[2] Sursa citată, p.198.

nentală şi din Scandinavia. Consensualismul şi solidaritatea nu pot să nu sufere ajustări legate de globalizarea concurenței.

Internaționalizarea comercială şi industrială a economiei provoacă enorme fluxuri financiare internaționale, ceea ce consolidează puterea pieței în sfera economică. Dar, "intensificarea fluxurilor financiare internaționale, progresul tehnic şi dereglementarea"[1] sunt principalii factori care favorizează difuziunea şi propagarea modelului ultraliberal, adică a modelului neoamerican.

Dacă adăugăm la toate acestea, şi explozia comunicării, a mediatizării economiei americane, triumful acesteia este desăvârşit.

Date obiective pledează însă în spiritul aceleiaşi idei. Astfel, analizând principalii indicatori economici se constată că SUA se afla în 1998 în al optulea său an de creştere economică robustă, (chiar dacă pentru acest an se preconiza o creştere mai scăzută, şi anume de 3%[2]), bucurându-se de una dintre cele mai lungi perioade ale sale de avânt conjunctural.

Rata şomajului a fost sub 5%, înregistrându-se nivelul cel mai scăzut din ultimii 25 de ani. Inflația, un adevărat flagel cu nu prea mulți ani în urmă, pare să fi dispărut de la orizontul economiei. Numărul şomerilor aflat în continuă scădere, în paralel cu inflația redusă, constituie un fenomen destul de rar întâlnit pe plan internațional, pe care unii economişti ai curentului "New Economics" îl consideră deja ca fiind rezultatul unei noi ordini economice.

În fața acestor cifre remarcabile, majoritatea europenilor au reacționat prompt, căutând slăbiciunile acestei creşteri economice, considerată de ei, artificială. Dezaprobând soluția americană către prosperitate, considerată limitată, Europa încearcă încă să depisteze alte metode de dobândire a bunăstării. Pledând în continuare, parcă, pentru economia tradițională, economiştii europeni[3] avansează ideea potrivit căreia, succesul american ar avea totuşi cauze mai puțin spectaculoase.

Cel mai puternic factor al creşterii economice americane îl constituie, în pofida aşteptărilor, nu cererea din sectorul public, ci cererea din sectorul privat. În cadrul acesteia din urmă, contribuția cea mai însemnată la creşterea economică o aduce nu cererea de consum, ci cererea de investiții, ca şi exportul.

Investițiile pentru echipament industrial reprezintă punctul forte al economiei americane. În perioada la care ne referim, respectiv, 1991-1997, aceste in-

---

[1] Michel Albert - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 135.

[2] Biletin Informativ *IWD* nr. 37, septembrie 1998, p. 4.

[3] Cristoph Schröder - *Employment and Unemployment: An International Comparison,* 1995; Bernd Hof - *Recent Labour Market Trends,* 1997; Bernd Meier - *Technological Progress and Employment,* 1995; Waltraut Peter - *A Comparision of Work Incentives inj the German, British and American Public Assistance Systems,* IW Trends, Köln, octomber 1998.

vestiții au crescut pe ansamblu cu 55%, dinamizând stocul de capital şi potențialul creşterii economice.

Consumul privat este un alt domeniu în cadrul economiei americane care a cunoscut până la sfârşitul anului 1998, asemeni investițiilor pentru echipament industrial, o creştere importantă. În ciuda valorilor scăzute înregistrate de consumul privat până la jumătatea anului 1998, statisticienii americani[1] au prognozat o creştere globală anuală a consumului privat de 4%. Înclinația sporită spre consum a americanilor se explică prin acțiunea conjugată a mai multor factori:

- creşterea gradului de ocupare a populației, precum şi a salariilor;
- scăderea nivelului dobânzilor care determină o accentuare a atractivității cumpărăturilor într-o cantitate mai mare;
- creşterea puternică a valorilor averilor acumulate în ultimii ani, mai cu seamă în privința acțiunilor şi fondurilor de investiții, datorită căreia atitudinea multor consumatori față de greenback a devenit mai relaxată. De la ultima recesiune din 1991 şi până la jumătatea anului 1998, cursurile acțiunilor la Bursa din New York au crescut cu 177%. Cele mai recente scăderi ale cursurilor pot aduce însă o oarecare nesiguranță, şi putând frâna pe viitor înclinația către consum a populației.

Comerțul exterior al SUA nu va cunoaşte în viitorul apropiat o evoluție deosebită, ca urmare a conjuncturii internaționale. Pe de o parte, datorită crizei asiatice - cca. 28 % din exporturile americane îndreptându-se în 1997 către țările Asiei. Pe de altă parte, datorită revalorizării dolarului - numai în anul 1997, acesta a crescut în comparație cu celelalte valute concurente cu mai bine de 6 procente.

Şi totuşi însumând aceste aspecte, SUA au putut beneficia timp de 7 ani, de un avânt economic deosebit, pe ansamblu.

Din 1991, produsul social american real a crescut cu o medie de 2,8% pe an, rata inflației s-a înjumătățit la 2%, şi rata şomajului a scăzut de la 7,5% la 4,5%.

Miracolul economic american este pus de unii pe seama unei "*noi economii,* în care au fost lăsate în urmă constrângerile tradiționale ale producției şi riscurile inflației, iar de alții pe seama dispariției ciclurilor economice"[2].

Încercarea de a elucida acest secret al performanței americane a dus la apariția a două curente de gândire economică în "țara posibilităților nelimitate":

● Reprezentanții *New Economics*[3] văd cum se apropie o nouă eră tehnologică, în care economia americană poate creşte puternic în continuare,

---

[1] Departament of Commerce, Bureau of the Census, 1998, Statistical Abstract of the United States 1997, Washington, DC.
[2] Olivier Blanchard - *Project Syndicate*, april 1998.
[3] Conform studiului - *TW - Trends,* september 1998.

şi în care pericolul inflației este practic eliminat. Pentru că în SUA, prin noile implementări ale tehnologiei, se obține o creştere substanțială a productivității şi pentru că SUA sunt cele care stabilesc standardul valabil în lumea întreagă, aproape că se poate spune că, dispun de o sursă inepuizabilă de creştere economică, de ocupare a forței de muncă şi de scădere a inflației.

● Reprezentanții *economiei tradiționale*[1] estimează ca iluzorie această nouă paradigmă economică. Ei nu cred nici în avântul economic nelimitat, nici în dispariția totală a inflației. Ca atare, explicația pe care o dau ei în privința "minunii economice" nu este deloc spectaculoasă, ci se bazează pe cunoştințe fundamentale, care au un caracter de model pentru alte țări: economia americană a explodat în principal pentru că țara a adoptat o politică financiară orientată către stabilitate şi s-a îngrijit să instituie piețe flexibile ale forței de muncă, precum şi o politică economică deschisă ofertei.

În plus, conjunctura robustă este susținută de eforturi considerabile de consolidare, care au adus Statelor Unite, prima dată după decenii întregi, un surplus bugetar.

Pornind de la aceste constatări se naşte însă întrebarea, dacă renaşterea spectaculoasă din perioada 1991-1997 a economiei americane este cu adevărat întemeiată, sau se datorează mai degrabă unor atuuri specifice, cum ar fi: moştenirea de bunuri sub formă de capital sau alte forme de după cel de-al doilea război mondial, resursele naturale, tehnologia câştigată îndeosebi prin atragerea "materiei cenuşii" de pe întreaga planetă, faptului că moneda națională serveşte drept monedă de referință în tranzacțiile internaționale, influențelor puternice exercitate de America asupra altor popoare pe plan cultural.

În condițiile actualei crize, asemeni celorlalți doi coloşi economici, reprezentanți ai modelului renan şi neoamerican, a căror poziție americană am încercat să o creionăm, şi modelul japonez devine un mit care începe să se destrame.

Cu toate acestea, modelul japonez a exercitat, ani de zile, o atracție specială, explicată de unii exegeți ai fenomenului nipon prin cel puțin două trăsături ale acestui model: controlul statului asupra activității firmelor prin politicile de planificare (elaborându-se planuri de dezvoltare pe diferite termene) şi structura de organizare a economiei nipone care permite concentrarea puterii de decizie în mâinile unui grup foarte mic de persoane.

Numărul mare de studii despre Japonia, abordate din cele mai diferite unghiuri de vedere, s-au dovedit utile pentru cunoaşterea acestui univers deosebit al "Țării Soarelui Răsare", dar au lăsat încă nedesluşite, o serie de taine ale societății nipone în întregul ei şi în cele mai intime resorturi, concentrate în ceea ce numim adesea *niponism*.

---

[1] Conform studiului - *TW - Trends,* september 1998.

Civilizația japoneză actuală este în esență o civilizație de imitație a celei industriale occidentale, combinată cu elemente specifice tradiționale. Cu alte cuvinte, Japonia este o societate capitalistă[1], controlată şi dirijată prin pârghii şi principii capitaliste însă după metode şi tradiții nipone.

Doctrina economică şi politică a niponismului, înțeleasă ca ansamblu de idei ale doctrinelor şi teoriilor capitaliste binecunoscute, aplicate potrivit conceptului japonez de a fi şi a acționa în limitele mentalității de clan, de grup, este o doctrină[2] strâns legată de paternalismul nipon[3] (atitudine asemănată întreprinderilor germane de a realiza dialogul social), dirijismul în stil japonez şi *capitalismul supravegheat de stat*[4].

Fără îndoială că dezvoltarea economică "miraculoasă" a Japoniei s-a realizat într-o măsură apreciabilă şi datorită condițiilor internaționale favorabile create - în perioada postbelică - de SUA şi de evoluția pieței internaționale. Japonia s-a folosit de aceste condiții importând - aşa cum a făcut de altfel de-a lungul întregii ei istorii - tehnologia americană cea mai înaltă, beneficiind şi de implicarea SUA în zona Extremului Orient, îndeosebi în Coreea.

Începând cu anii '50, Japonia a reuşit să se desprindă de caracteristicile specifice țărilor în curs de dezvoltare şi să ajungă printre cele mai avansate țări industrializate, având unul dintre cele mai mari venituri pe locuitor. Până în anii '90 economia japoneză a cunoscut un ritm de creştere mai rapid decât cel înregistrat de multe alte economii naționale[5]. Astfel produsul intern brut a crescut anual, în perioada 1960-1995 în medie cu 5,6%, adică cu aproape 3 puncte procentuale mai mult față de media înregistrată în țările OECD[6]. Deşi în anii '60 Japonia avea un nivel de trai pe jumătate față de cel al Germaniei Federale (apreciat în funcție de paritatea puterii de cumpărare), economia reuşise deja să elimine acest decalaj, spre sfârşitul anilor '80. De la această

---

[1] Idee dezvoltată în cartea *The Mainsprings of Japonesse Growth: A Turning Point ?* de către Shigeto Tsuru, considerat a fi cel mai talentat economist pe care l-a dat Japonia până în prezent.

[2] Robert Guillan, unul dintre cei mai perseverenți cercetători ai societății arhipelagului nipon, a afectat o parte însemnată a lucrării sale *The Japanese Chalenge*, sistemului ingenios de împletire în organizarea economiei nipone a elementelor liberale cu cele ale planificării, care amintesc de socialism.

[3] "Este o orientare teoretică şi o modalitate practică prin care se urmăreşte, în mod concret întreținerea în fabrici şi companii a unei atmosfere *familiare*, de supunere față de pater"; Florea Țuiu, *Niponism*, Editura Politică, Bucureşti, 1987, p. 138.

[4] Pentru a prelua numele generic acordat acestui tip de capitalism de către Michel Albert în cartea sa *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, 1994, p. 163.

[5] Hakan Hedberg arăta în cartea sa *Le Défi Japonais,* între altele, că Japonia nu numai că avea (la vremea apariției cărții) cel mai înalt ritm de dezvoltare economică din lume, dar şi că ajunsese la un stadiu în care, pe kilometru pătrat era mai dezvoltată decât SUA.

[6] Karl Lichtblau, Wilhelm Breuer - *Industriepolitik internaționale Japan auf dem Weg zur Normalität*, Deutscher Instituts-Verlag, Köln, 1996, p. 4.

dată încolo, s-a instaurat treptat părerea unanimă, potrivit căreia, Japonia s-ar afla într-o perioadă de creştere nesfârşită. Orice speranță, în acest sens era depăşită de realitate: cursurile de la bursă şi prețul pământului atinseseră valori-record. Ponderea crescândă pe piață, cucerirea unor poziții de vârf pe piața semiconductorilor sau a altor tehnologii înalte, succesul înregistrat în aplicarea managementului de calitate, întăreau convingerea, că economia japoneză depăşise celelalte economii naționale, devenind centru de gravitație al lumii. Acest proces a fost însoțit de o acordare expansivă de credite de către băncile japoneze care au finanțat aproape fiecare investiție, pe baza creşterilor preconizate a valorii întreprinderilor şi a costurilor scăzute de capital care ar fi rezultat de aici.

Şi totuşi economia japoneză a căzut într-o adâncă recesiune. Urmările nefaste nu sunt atât de însemnate ca în timpul crizei petrolului din 1973, dar criza durează deja de câțiva ani, fiind cea mai lungă, de după cel de-al doilea război mondial.

Faptul că ar fi existat încă de la sfârşitul anilor '80, semne ale unei societăți în declin, a fost semnalat chiar de unii dintre economiştii japonezi. Astfel, Takeuchi Hiroshi[1] aprecia că Japonia va înregistra cu timpul un ritm de dezvoltare mai mic, comparativ cu perioadele precedente, în principal, din cauza: naturii progresului tehnologic (pe măsura perfecționării tehnicii, aceste noi ramuri nu mai pot antrena dezvoltarea altor industrii), a schimbărilor de comportament intervenite în viața japonezilor, a scăderii entuziasmului angajaților japonezi de a dobândi un prestigiu în cadrul companiei (în spiritul tradiției japoneze).

Totuşi nu ar trebui trecută cu vederea capacitatea deosebită a economiei japoneze, a politicii şi administrației, aceea de a se adapta rapid şi în mod flexibil la noile condiții. Criza actuală nu înseamnă neapărat, că economia japoneză îşi va pierde poziția puternică pe plan mondial.

După cum reiese din scurta incursiune efectuată în evoluția țărilor ce încarnează modelul germano-nipon şi modelul neoamerican, situația acestora se deteriorează pe zi ce trece, în condițiile în care, nici un stat nu poate să rămână izolat de restul economiei mondiale. Aflate sub vraja exercitată de perioada îndelungată de avânt economic, pe care America o traversează încă, țările dezvoltate, marcate altădată de propriile tradiții, îşi manifestă tot mai adesea interesul pentru "rețetele succesului american".

Există însă o excepție de proporții la noua tendință a economiilor naționale de a prelua reperele modelului neoamerican, şi anume, societățile transnaționale care se inspiră, mai curând din modelul renan. Astfel, aceste întreprinderi multinaționale s-au dezvoltat, în principal, datorită introducerii noțiunii

[1] Idei exprimate în acest sens de autor în lucrări ca *Japan's Economic Flexibility*, sau *Grass-Roots Economics.*

de "planificare de întreprindere" şi a cultivării "ataşamentului față de întreprindere", puncte total atipice pentru modelul neoamerican.

Reuşita celor mai multe dintre aceste societăți transnaționale este un argument în sprijinul ideii că forma de organizare a întreprinderilor multinaționale ar putea oferi, "pentru viitor, perspectiva unei *sinteze de optimizare între cele două modele ale capitalismului contemporan*"[1].

[1] Michel Albert, - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 159.

CAPITOLUL 1 -
Conceptul de economie socială de piață - de la W. Eucken la A. Műller-Armack

La sfârşitul celui de-al doilea război mondial se purta o discuție controversată asupra viitoarei configurații a ordinii economice germane.

În condițiile din 1947, când lupta dintre fronturile "războiului rece" s-a înăsprit, George Marshall, pe atunci ministru de externe al SUA, a inițiat un program pentru reconstrucția Europei, în care a fost inclus şi Vestul Germaniei. În acelaşi timp, administrațiile militare americană şi engleză au decis să unească din punct de vedere economic într-o zonă "bipartidă" regiunile ocupate de ele în Germania şi să transmită conducerea procesului economic unui "consiliu economic" format din politicieni germani, orientați spre realizarea politicii de piață. Unul dintre directorii acestui consiliu economic a fost Ludwig Erhard, ale cărui idei despre economie corespundeau în mare măsură celor furnizate de Walter Eucken şi de promotorii Şcolii de la Freiburg. Din confruntările ideologice dintre aceştia şi alte grupări sociale susținătoare ale diverselor variante ale socialismului - "creştin", "liberal", "democratic" - (Oswald, Nell Breuning, Wilhwlm Weber ş.a.) s-a impus treptat, în perioada 1947-1949 (1949: primele alegeri ale Bundestagului - Camera inferioară a Parlamentului german) economia socială de piață. Economia socială de piață s-a dezvoltat, ca o ordine economică alternativă la economia condusă de către stat, pentru refacerea Germaniei postbelice.

1.1. W. Eucken şi neoliberalismul german. Principiul ordinii

Conceptul de economie socială de piață se bazează pe experiențele istorice negative ale sistemelor economice intervenționiste şi derivă din observația că politica economică nu poate fi eficientă, fără o integrare clară a planurilor agenților economici *ex ante* sau *ex post,* prin intermediul pieței. Reprezentanții ordoliberalismului în cadrul "Şcolii de la Freiburg" (Walter Eucken, Franz Böhm, Friedrich A.Hayek, Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow şi alții) au dezvoltat din această recunoaştere *o teorie a ordinii economice,* care presupunea o *ordine-cadru* clară bazată pe asigurarea concurenței.

În contrast cu "vechiul liberalism", şi economia de tip "laissez-faire"[1], statului îi revine un rol activ. Din punct de vedere al ordinii politice, conform

[1] "Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui-męme" celebra deviză, atribuită lui Adam Smith, care sintetizează filosofia liberalismului economic şi a proprietății private

teoriei lui Alfred Müller Armack[1], reprezentantul poate cel mai important, denumit părintele spiritual al economiei sociale de piață, aceasta reprezintă o concepție, "al cărei țel este ca, pe baza economiei concurențiale să se îmbine libera inițiativă cu progresul social, asigurat tocmai prin funcționarea economiei de piață".

Economia socială de piață este mai mult decât o noțiune economică. Ideea ei conducătoare se referă nu numai la scopurile economice, şi la cele politice şi sociale care trebuie văzute ca părți componente definitorii ale *politicii ordinii*[2] unei societăți, diversele domenii ale vieții oamenilor netrebuind să fie

- care stau la originea fundamentării teoretice a trăsăturilor şi componentelor structurale ale sistemului economic de piață. Potrivit concepției lui Adam Smith, "o mână invizibilă" ar realiza, în condiții de libertate, optima alocare a resurselor într-un spirit profitabil tuturor. Aceasta presupune, pe de o parte, crearea unui cadru legal şi înlăturarea abuzurilor şi, pe de altă parte, deplina acțiune, în limitele fixate, cu respingerea oricărei intervenții din partea statului.

[1] Alfred Müller Armack, - *Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft. Frühschriften und weiterführende Konzepte*, Berna, 1981.

[2] "Propun introducerea termenului de "politica ordinii", întâlnit în literatura de specialitate sub denumirea de *Ordnungspolitik*, şi pe care *Witschaftslexikon - Stichworte zur Sozialen Marktwirtschaft* îl explică după cum urmează:

Politica ordinii este o parte a politicii economice. Contrar politicii curente care tratează evenimentele economice în curs, politica ordinii economice şi sociale fixează *condițiile-cadru* pe termen lung pentru desfăşurarea proceselor economice în ansamblul unei economii naționale. Această politică este concretizată în constituția statului şi stabileşte dacă economia trebuie să se desfăşoare principial după un model al economiei de piață, al economiei planificate sau după un model mixt. Suportul principal al politicii ordinii economice şi sociale este deci *cadrul legislativ*.

Politica ordinii economice şi sociale în Republica Federală Germania este menită să susțină şi să îmbunătățească ordinea economiei de piață. Sâmburele acestei ordini economice şi sociale este *politica concurențială*. Țelul ei este de a păstra piața în condiții funcționale.

Măsurile de natură economică se subordonează următoarelor principii importante ale politicii ordinii economice şi sociale:

- statul trebuie să asigure libertatea concurențială individuală şi de grup şi nu trebuie să-şi extindă inutil activitatea în derularea proceselor economice, intervențiile sale trebuie să fie conforme cu piața;
- politica socială trebuie să corespundă principiului "ajutor în scopul stimulării abilității de autoajutorare" (principiul subsidiarității);
- subvențiile trebuie oferite numai ca "ajutor de adaptare" şi nu în alte scopuri (susținere, finanțare ca atare, etc.);

Dintre măsurile importante ale politicii ordinii economice şi sociale, introduse de la înființarea Republicii Federale Germania, amintim:

- promulgarea Legii împotriva limitării concurenței (Legea cartelului), în anul 1957 şi modificarea Legii cartelului cu introducerea controlului fuziunii, în 1973;

privite izolat; de aceea ele nici nu pot fi modelate după principii contrare, dacă dorim să fie capabile să funcționeze în complexul hățiş al relațiilor sociale.

Liberalismul: de la economia de piață liberă la cea "socială"

Ideile care au dus la construirea economiei sociale de piață au primit împulsuri decisive, din studiul critic al mecanismelor economice aplicate în cazul economiei de piață libere, în contextul liberalismului din secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea. Alte impulsuri importante pentru a continua, ceea ce s-a început au rezultat din cercetările teoretice ale unor oameni de ştiință din domeniul economiei, care sunt denumiți deseori în literatură, drept reprezentanți ai "neoliberalismului" sau ai "ordoliberalismului".

Neoliberalismul

Pentru a ține funcțional principiul general al politicii ordinii economice concurențiale, pentru realizarea intereselor, este totuşi indispensabilă introducerea anumitor principii metodologice constitutive şi reglementate prin politica economică de stat. Walter Eucken[1], un reprezentant important al neoliberalismului, identifică şapte principii constitutive ale unei ordini economice concurențiale, care au fost de importanță majoră şi pentru dezvoltarea economiei sociale de piață a Republicii Federale Germania.

- cel mai important principiu constitutiv este formarea unui sistem funcțional de prețuri pe piețele de bunuri şi servicii. Nici ofertanții, nici solicitanții nu trebuie să fie în situația de a influența prețurile pieței în favoarea lor (formarea prețurilor în cazul deplinei concurențe).
- o altă premisă importantă este o politică monetară, care să garanteze stabilitatea banilor, astfel încât să se prevină oscilații generale ale nivelului prețurilor (inflația şi deflația).
- întrucât presiunea concurențială poate fi accentuată prin apariția unor noi şi puternici ofertanți şi solicitanți pe piață, ordinea economică concurențială trebuie sprijinită de garanția unui acces liber, nestânjenit pe

- fondarea unei bănci de emisiune independente o dată cu Legea asupra Băncii Federale Germane (Deutsche Bundesbank) din 1957;
- diversele legi din 1969 pentru reforma menajelor (gospodăriilor);
- Introducerea posibilității pentru salariați de a participa la deciziile luate în cadrul întreprinderii, pe cale instituțională (Comitetul de întreprindere etc.);
- Aderarea Republicii Federale la Comunitatea Economică Europeană (CEE) în anul 1957 şi semnarea alături de alte state a Actelor Europene de Unificare în 1986;
- Privatizarea diverselor întreprinderi federale (de exemplu VEBA, VIAG) în 1982;
- Unificarea economică, monetară şi socială cu fosta Republică Democrată Germanică şi preluarea sistemului ordinii economice, şi anume, cel al economiei sociale de piață în cele cinci noi landuri federale, în anul 1990.

[1] W. Eucken, - *Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirlichung* în *Ordo-Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, vol. 2, Düsseldorf, 1949.

piață (de exemplu inadmisibilitatea impunerii de către stat a unor restricții de import, ca şi în materie de investiții etc.);

- întrucât competența decizională trebuie descentralizată, în acelaşi timp cu dreptul de a dispune de mijloacele de producție, căci o concentrare a puteri private sau de stat privind dispunerea de mijloace de producție în forma monopolului de stat sau a cartelului privat duce (după Eucken) întotdeauna la neajunsuri economice şi sociale;
- libertatea contractuală este necesară, pentru a proteja deciziile în cadrul unui sistem organizatoric al planificării descentralizate a procesului economic;
- principiul deplinei responsabilități a proprietarului este necesar în cazul proprietății particulare asupra mijloacelor de producție, pentru că în acest fel se evită fenomenul, conform căruia proprietarii mijloacelor de producție aruncă riscurile economice, care pot apărea din decizii eronate, asupra altora (de exemplu creditorii);
- ca un ultim principiu constitutiv se solicită o constanță pe termen scurt şi lung a politicii economice, pentru a se realiza o stabilizare a *condițiilor-cadru* şi decizionale.

Dovada obținută de-a lungul anilor, conform căreia concurența nu poate să ducă în nici un caz la rezultate pe piață, care sunt de dorit din punct de vedere politico-social, i-a dat lui Eucken[1] prilejul să mai evidențieze, în mod suplimentar, încă patru principii reglementative pentru politica economică. Ele au toate, sarcina de a impune o corectură proceselor economice în desfăşurare:

- tendința ce zace latent în competiție, de formare a pozițiilor de putere pe piață (poziții monopoliste) urmează să fie prevenită printr-o activitate de supraveghere şi control al monopolurilor, efectuată consecvent de stat;
- repartizarea produsului social, este, într-o economie de piață, de asemenea, rezultatul procesului concurențial, şi nu al aplicării vreunor criterii de justiție şi echilibru social. De aceea, repartizarea produsului social în economia de piață trebuie corectată de o politică activă de stat, privind veniturile (un instrument fiind impozitarea progresivă);
- din cauza reacției "anormale" a ofertei de muncă (în cazul unui nivel salarial scăzut ofertantul de servicii ale muncii trebuie să-şi extindă oferta sa de muncă) statul trebuie să contracareze efectele economice şi sociale negative prin garanții privind salariul minim;
- întrucât deciziile gospodăriilor private determină nu rareori, costuri pe care nu le suportă ele însele, ci alții sau societatea, se vădeşte necesară şi în această situație intervenția statului în procesul concurențial

[1] W. Eucken, - *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, ed. a VIII - a. rev., Berlin, Heidelberg, New York, 1965.

(de ex. protecția surselor naturale contra jafului, reglarea timpului de lucru, protecția mediului înconjurător).

Cu aceste principii constitutive şi reglementative, statului îi revine sarcina importantă de a completa peste tot politica ordinii economice concurențiale prin intervenții active, acolo unde economia dă greş sau duce la rezultate sociale nedorite. Prin semnalarea necesității unui stat puternic - ca garant al prevenirii unor neajunsuri sociale, care pot apărea într-o concurență liberă -, "concepția neoliberală" se detaşează foarte clar, de conceptul liberalismului economic.

1. 2. Alfred Müller-Armack - creatorul conceptului de economie socialã de piaţã

Motto: "*Economia socială de piață solicită cetățeanul, dar nu dispune de el. Spre deosebire de oricare altă ordine economică, economia este capabilă să mențină egalitatea şanselor, proprietatea, bunăstarea şi progresul social*"

Helmut Kohl

Noțiunea de economie socială de piață se confundă de cele mai multe ori cu ordinea economică reală a Republicii Federale Germania, ceea ce reprezintă însă o simplificare a acestei concepții. De altfel, economia socială de piață a cunoscut în decursul timpului mai multe accepțiuni - respectiv de: concept, stil, sistem sau model economic, accepțiuni care însă nu pot fi strict delimitate, o oarecare diferențiere încercându-se doar în scop pur didactic.

În anul 1946, formularea unei teorii a economiei de piață, cu țeluri şi posibilități sociale în care se avea în vedere o ordine economică mai bună pentru păturile largi, a fost surprinzătoare.

Prof. dr. *H.C. Alfred Müller-Armack* (1901-1978), secretar de stat pe atunci, *creatorul conceptului de economie socială de piață,* a prelucrat şi a dezvoltat mai departe ideea de stil de politică economică în spiritul teoriei menționate. În calitate de cel mai apropiat colaborator al lui Ludwig Erhard (1897-1977) în Ministerul Federal al Economiei şi ca preşedinte al Comisiei Comunității Economice Europene (în perioada 1960-1963) a putut să participe la realizarea economiei sociale de piață în momentele hotărâtoare şi să influențeze competent rezolvarea problemei integrării europene. Puțini economişti au fost în situația să îmbine într-un mod atât de fericit şi plin de succes, teoria şi practica politicii economice.

Deşi ideea economiei sociale de piață s-a impus şi a devenit baza politicii economice germane a ultimilor decenii, la început a întâmpinat o oarecare neîncredere.

Cu toate că a preluat multe puncte importante din curentul neoliberal, rădăcinile acestei idei a economiei sociale de piață sunt teoria dinamică şi antropologia filosofică, care s-au dezvoltat în anii '20. Funcțiile coordonatoare

ale economiei sociale de piață nu corespund neapărat regulilor mecanice ale concurenței. Configurația principiilor corespunde statului şi societății care îşi arată valoarea şi răspunderea în sistemul total al economiei sociale de piață. Economia socială de piață nu este o teorie exclusivă a concurenței, economia tinde spre o coordonare liniştită a domeniilor vieții, pieței, a statului şi a grupurilor sociale. Economia este o concepție dialectică care cuprinde într-un întreg, politica economică şi socială. În această măsură, ideea economiei sociale de piață este considerabil mai puțin tehnică decât ideea neoliberalismului. Ideea preia în cadrul pozițiilor sale privind concepția asupra lumii, concepții sociale care nu sunt încă cuprinse în angrenajul tehnic al unei ordini concurențiale. Printre omisiunile oficialităților germane se numără şi faptul că lăsând la o parte succesul extern al economiei sociale de piață, s-a neglijat preocuparea pentru elaborările teoretice care îi stau la bază.

După cum afirma însuşi A. Müller-Armack[1], "economia socială de piață, la începuturile nu a fost numai un cuvânt "minune" plin de succes, ci o teorie elaborată şi gândită a întregii ordini economice şi sociale". Autorul şi-a exprimat adesea regretul că prelucrarea spirituală a acestei idei nu a avut loc mai temeinic şi într-un cerc mai larg. Adesea s-a pus accentul prea mult pe aspectul politic al acestei concepții, neglijându-se conținutul acestei idei.

Aşadar, conceptul de economie socială de piață, aşa cum a fost el dezvoltat în esență de A. Müller-Armack şi consacrat politic de Ludwig Erhard în R.F. Germania, s-a întemeiat pe idei din arsenalul gândirii economice neoliberale. Aceste idei au cunoscut însă modificări şi completări în unele domenii.

Cel mai clar apare diferența față de concepția "neoliberală" în clasificarea obiectivelor sociale în funcție de priorități. Concurența se vădeşte a fi în continuare un fundament economic pentru o creştere a securității sociale şi pentru o accelerare a progresului social, fiind recunoscută, în principiu, ca factor regulator al repartizării veniturilor.

În mod suplimentar, o politică socială activă devine pentru stat o obligație. Economia nu trebuie să diminueze diferențele sociale din cadrul societății (de exemplu constituirea proprietății în mâna angajaților, cerința de a economisi) printr-o politică activă a repartizării veniturilor şi a patrimoniului, ci să faciliteze o asigurare a existenței precum şi o participare la progresul economic, al celor care nu pot participa la competiție, (sistemul securității sociale).

Politicii sociale îi revine protejarea, prin reglementări legale, a oamenilor, considerați ca ofertanți ai serviciilor legate de muncă (de exemplu protecția sănătății, dreptul asupra dezvoltării personalității, consensul).

Față de economia socialistă, bazată pe administrația centrală, economia socială de piață se deosebeşte, în principal, prin faptul că în acest caz este

[1] A. Müller-Armack - *Soziale Marktwirschaft*, în Handwörterbuch der Sozialenwissenschaften, vol.9, Stuttgart, Tübingen, Göttingen, 1956, p. 390.

vorba de un sistem economic bazat pe concurență, ținând de forma descentralizată a procesului economic în sine, mijloacele de producție fiind preponderent private.

După o serie de lucrări de fundamentare a conceptului economiei sociale de piață, A. Müller-Armack elaborează - la distanță de circa zece ani față de acestea - o nouă serie de lucrări[1], în care, de data aceasta conceptul capătă noi dimensiuni, impuse de dinamica societății. După un deceniu de verificare a economiei sociale de piață a apărut necesară prezentarea aprofundată a laturii ei politico-sociale. Din păcate eforturile lui A. Müller-Armack au fost "reconsiderate" abia după cinci ani, în 1965, prea târziu şi într-o formă "nefericită", după cum afirma însuşi autorul[2]. Obiectivele politicii sociale au fost puse după 1965, de mulți politicieni, în special sub semnul "investițiilor sociale", ceea ce nu concorda cu formulările făcute de A.Müller-Armack cu mult înainte. Conform afirmațiilor sale, trebuie să se păstreze noțiunea globală a economiei sociale de piață şi nu să se opereze cu noțiuni noi, în concepte deja elaborate"[3].

Tot în spiritul ideilor lui A.Müller-Armack, se menționa că asigurarea unui pronunțat caracter stiințific al politicii economice este o sarcină primordială a timpului nostru. Fără un fundament ştiințific, politica ar putea deveni fără direcție şi s-ar prinde în capcana problemelor cotidiene. În acest sens, A. Müller-Armack scria: "cred că nu opera politicienilor, ci ideea poate să mişte istoria"[4].

Economia socială de piață a fost înțeleasă de susținătorii ei mai mult ca un model valabil pe termen lung, pentru o politică de promovare a unei ordini economice şi sociale, a cărui idee de bază să fie împletirea principiului pieței libere cu acela al echității sociale. Dintre aceştia, înainte de toți, părintele spiritual al economiei sociale de piață, A. Müller-Armack, n-a înțeles însă economia socială de piață ca pe un sistem definitiv, care este conceput o dată pentru toate timpurile şi care va rămâne neschimbat, ci ca pe un model susceptibil de ajustări în funcție de scopurile şi instrumentele politicii economice şi sociale, orientându-se permanent după principiile ferme ale politicii ordinii economice.

---

[1] Este vorba de lucrările îngemănate sub titlul *Die zweite Phase der Sozialen Marktwirtschaft. Ihre Ergänzung durch das Leitbild einer neuen Gesellschaftspolitik* - din anul 1960. De altfel, acest articol împreună cu lucrările inițiale de fundamentare - elaborate în perioada 1950-1960 au format volumul de sine stătător *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik, Studien und Konzepte zur Sozialen Marktwirtschaft und zur Europeischen Integration*, Köln 1965.

[2] A. Müller-Armack - *Die wissenschaftlichen Ursprünge und die künftige Verfassung der Sozialen Marktwirschaft*, în W. Detling (edit), Beiträge zur Theorie und Politik der Verbände, München, Wien, 1976

[3] Sursa citată.

[4] Sursa citată.

După A. Müller-Armack care a făurit conceptul de "economie socială de piață" din 1947 (după cum am mai menționat), ideea fundamentală a acestei concepții consta "în corelarea liberei inițiative cu un progres social, asigurat chiar de funcționarea economiei de piață, pe baze concurențiale"[1].

"Conceptul de economie socială de piață este un proiect pentru practică", afirma într-una din lucrările[2] sale Egon Tuchtfeld. Cu acesta s-a încercat să se înlăture toate neînțelegerile, pe care un astfel de concept le poate întâlni în practică. Trebuie menționat aici, că prin concept s-a înțeles de fapt chiar realitatea. Reprezentanții economiei sociale de piață n-au avut nici o îndoială că acest concept al lor nu va fi înțeles ca un *model* pentru politica promovată în mod practic. Cât de puțin justă a fost această egalitate făcută între concept şi realitate o dovedeşte faptul că economia socială de piață s-a înfăptuit la dimensiuni foarte diferite în diversele domenii economice. Se pune aici întrebarea, în ce măsură s-a reuşit să se transpună conceptul în practică? Un lucru însă este sigur: economia socială de piață a imprimat Republicii Federale Germania un avânt economic nemaiîntâlnit. De la ruinele din anii '40, pricinuite de război, s-a ajuns la societatea caracterizată prin hightech şi timp liber a anilor '90.

Prin aplicarea acestui sistem al economiei sociale de piață s-a încercat dezvoltarea unei politici sociale al cărei rol consta în dezvoltarea unui sistem de măsuri care să facă acceptabilă economia de piață pentru toți.

Această idee de bază este de o importanță colosală. Întrucât economia de piață nu poate atinge eficiența maximă, decât în cazul desfăşurării nestingherite a proceselor pieței, măsurile de intervenție în funcționarea mecanismelor pieței ar trebui să fie anulate, chiar şi atunci când ele par necesare din punct de vedere social. Politica socială nu ar trebui să intervină în mecanismul de reglare a pieței. Menirea politicii sociale este doar aceea de a corecta sub aspect social efectele care rezultă din jocul pieței - în special repartizarea veniturilor. Din perspectiva acestei concepții, "economia socială de piață" poate fi interpretată ca "o economie de piață căreia I se aplică corecturi de natură socială"

Deosebiri fundamentale de păreri există asupra limitelor corecturilor de natură socială aplicate rezultatelor funcționării pieței. Dar aceste corecturi nu costă doar bani. Ele pot diminua şi disponibilitatea individului de a realiza ceva, de a da randament, slăbind prin aceasta eficiența economică pe ansamblu sau pot frâna şi chiar stopa creşterea economică - premisa îmbunătățirilor social-politice. Această discuție se poartă între două poziții extreme: concepția minimală care consideră necesară doar politica socială la nivel primar, pentru combaterea sărăciei şi concepția maximală care aspiră la realizarea statului

[1] A. Müller-Armack, - *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftpolitik,* Köln, 1965.
[2] *Soziale Marktwirtschaft und Globalsteuerung*, în *Soziale Marktwirtschaft im Wandel*, Freiburg I. Br. 1973, p. 159-188.

social, a statului "protector" al întregii populației, care să asigure bunăstarea tuturor.

Economia socială de piață este după Constituția Republicii Federale Germania una dintre multiplele forme posibile ale ordinii economice. Aceasta înseamnă în mod concret că după Constituție sunt posibile din punct de vedere juridic şi alte ordini economice. Jurisdicția Constituțională Federală, ca cel mai înalt for juridic din Republica Federală Germania, a accentuat în mod expres, pentru prima dată în documentul despre Legea Auxiliară a Investițiilor din 1954 şi mai târziu în documentul despre Legea Participării la Decizii (Mitbestimmungsgesetz) din 1979, caracterul deschis față de ordinea economică. Acest caracter deschis are totuşi limite. Legiuitorul este liber să modeleze ordinea economică, ținând însă cont de drepturile de bază, caracterul statului de drept şi de principiul statului social.

1.3. Şanse şi riscuri ale economiei sociale de piață

Conform principiilor economiei sociale de piață, efectele sociale negative, manifestate pe parcursul proceselor de ajustare structurală, trebuie amortizate prin subvenții limitate în timp. Acelaşi lucru este valabil şi pentru măsurile de creare a locurilor de muncă în cadrul politicilor active pe piața muncii, pentru a răspunde la problemele tranziției. Astfel de intervenții devin însă discutabile, dacă ele nu sunt temporare ci de durată.

- **Avertismentul lui Erhard**

Ludwig Erhard a fost printre cei dintâi care a semnalat pericolul extinderii rețelei sociale fără a ține cont de posibilele efecte asupra capacității de funcționare a economiei de piață. Acest avertisment se baza pe cunoaşterea faptului că bunăstarea unui stat depinde în primul rând de capacitatea economică de a produce şi disponibilitatea de a produce a cetățenilor săi, ambele însă scăzând o dată cu majorarea impozitelor şi taxelor.

- **Transpunerea în practică**

Retrospectiv, se pare că temerile lui Erhard nu erau neîntemeiate: astfel, în anii '70, când politica economică era impregnată de credința în puterea conjuncturii şi a creşterii economice, activitățile statului, de natură politico-socială, crescuseră semnificativ - o dezvoltare care nu era conformă cu principiile fundamentale ale economiei sociale de piață, întruchipate în politica odinei economice şi sociale, ceea ce de altfel nu a rămas fără efecte asupra capacității de funcționare a mecanismelor economiei de piață, în special asupra pieței muncii (principiul "ajutor pentru autoajutorare", în scopul de a permite individului să-şi poarte singur de grijă, se pare că a avut drept rezultat, de fapt, o creştere a dependenței individului față de prezența ocrotitoare a statului).

În această privință, pentru buna înțelegere a economiei sociale de piață, este necesar să se facă distincție, între modelul inițial pentru politică economică şi transpunerea lui în practică, pe de altă parte.

1.4. Evoluția raportului teorie - practicã, în economia germanã - privire istoricã

În analiza evoluției de ansamblu a economiei sociale de piață, de la începuturile ei şi până la stadiul actual, par a se contura şase mari faze de dezvoltare, delimitare în timp după cum urmează:

Aşa-numitul "Miracol economic" (1950-1965), cu cele două subfaze ale sale:

- Faza I a economiei sociale de piață (1950-1960);
- Faza a II-a a economiei sociale de piață (1960-1965), ambele dezbătute amplu de A. Müller-Armack în lucrarea "Wirtschaftsordnung und Wirtschaftpolitik" Această operă prezintă de altfel, nu numai o antologie, ci şi o documentare asupra economiei sociale de piață de la începuturile ei în literatura economică de specialitate prin diversele stadii ale realizării ei. Lucrarea oglindeşte astfel, transformările structurale socioeconomice adânci care au schimbat înfățişarea Republicii Federale Germania;
- Euforia conducerii (dirijării) globale a politicii economice (1966-1974);
- Criza de structură şi a creşterii (1975-1990);
- Perioada de tranziție a economiei germane după reunificare (1990-1997);
- Începutul perioadei de relansare a economiei germane după reunificare (o dată cu anul 1998).

Miracolul economic german (1950-1965) - Fazele I şi a II-a

Faptul că teoria economiei sociale de piață a putut să se impună relativ uşor a depins de condițiile speciale ale anilor 1945-1946 în care şi-au găsit o deosebită audiență lucrările sau articolele cu conținut politico-economic ale lui A. Müller-Armack destinate asociațiilor şi persoanelor din sfera vieții publice.

Inițial luată în râs şi criticat în unele cercuri sau înțeleas în mod eronat ca slogan publicitar de partid politic, conceptul de economie socială de piață a fost confirmat ulterior, în mod strălucit şi preluat şi de alte țări.

În prima fază (1950-1960) s-a considerat că ideile economiei sociale de piață sunt o soluție specific germană.

Între timp social-democrația, prin persoana principalului ei teoretician, Karl Schiller, s-a apropiat nu de formula respectivă, ci de cauza respectivă. S-a pus atunci problema dacă această formă a politicii economice nu-şi poate găsi aplicabilitate şi în alte țări. La câțiva ani după introducerea în Germania,

economia socială de piață a fost acceptată ca model politico-economic în special datorită activității ministrului Kamitz şi datorită economiştilor austrieci, care l-au aplicat în politica economică austriacă (Sozialpartnerschaft). Surprinzător de mare a fost interesul legat de concepția economiei sociale de piață în spațiul lingvistic italian şi spaniol.

Ideea de economie socială de piață se afirma ca o abordare progresistă, "necesară nu numai în Germania, ci şi în restul lumii"[1]. În prima fază a economiei sociale de piață, aceasta s-a dovedit a fi un experiment prin care s-a încercat crearea societății maselor, bazată pe inițiativa şi concurență liberă luându-se în considerare şi aspectele sociale (siguranța familiei etc.).

În faza a doua (1960-1965) sarcinile economiei sociale de piață au devenit mai cuprinzătoare pe planul sociopolitic. Democratizarea posibilităților de consum, consensul intereselor de bază, dovedit prin experiență, al tuturor grupurilor, şi în plus, creşterea generală au asigurat o bază pe care s-a putut dezvolta o asemenea politică. O politică economică condusă de o idee a ordinii economice este în acelaşi timp o politică socială.

Soluționarea problemelor de producție în prima fază a avut în cea de a doua fază a economiei sociale de piață, o serie de consecințe, dintre care menționăm:

- mutațiile petrecute în cadrul structurii forței de muncă, veniturilor şi proprietății au permis apariția unei societăți fără clase, în care problema nu o mai prezenta clasa şi nivelul ei, ci fiecare în parte: omul;
- atmosfera de nelinişte care s-a creat odată cu noua societate, izvora din lipsurile mediului înconjurător, a cărui evoluție nu ținea pasul cu dezvoltarea tehnico-productivă.
- creşterea cererii forței de muncă calificată a determinat accesul unui mare număr de oameni la meserii calificate, printr-o înmulțire a posibilităților de acces la învățat şi studiu.
- instituționalizarea formelor de asigurare, pentru a oferi oamenilor condiții pe care ei înşişi nu şi le pot oferi prin propriile acțiuni;
- un stabilizator esențial al mediului social a fost asigurarea instituțională a folosirii depline a forței de muncă şi a unei permanente expansiuni a acesteia, printr-o politică conjuncturală instituționalizată.
- Creşterea preocupărilor pentru asigurarea stabilității valutare.

S-a constata ulterior faptul că în mod curios în această perioadă de timp nu a fost elaborată în plan conceptual nici o politică economică de stat, ceea ce a atras mai târziu critici asupra programelor conjuncturale intervenționiste; şi anume, că renunțarea la politica economică de stat ar fi cea mai bună atitudine din partea statului. De netăgăduit este însă faptul că favorizarea unilaterală a

[1] Afirmație convingător argumentată în materialul *40 Jahre Soziale Marktwirschaft in der Bundesrepublik Deutschland*, întocmit de Bundesministerium für Wirtschaft, 1990.

impozitării întreprinderilor a constituit fundamentul problemelor redistribuirii, iar mai târziu a determinat grave nedreptăți în distribuirea veniturilor personale şi cele naționale.

A treia fază (1965-1974) a economiei sociale de piață a fost marcată de profunde schimbări.

Când în toamna anului 1966, conjunctura expansionistă se termina în Republica Federală Germania şi Erhard trebuia să se retragă, se vorbea de renunțarea la economia socială de piață şi de trecerea la o nouă ordine economică, la o economie de piață dirijată.

Vechea ordine economică era denumită ca liberalism "laissez-faire" cu caracter social, pus în mişcare de conducerea (dirijarea) globală de către stat a economiei.

În cadrul discuțiilor privind ordinea economică se făceau însă prea puține distincții între concepția teoretică a economiei sociale de piață, propusă în 1946 de A. Müller-Armack şi care s-a realizat cu aproximație în anii '50, şi între politica economică dusă în prima jumătate a anilor '60.

Conceptual, economia socială de piață este cu totul altceva decât liberalismul "laissez-faire" Pe lângă ordinea economică concurențială, programul economiei sociale de piață conținea mai multe elemente, şi anume: politica securității sociale, politica conjuncturală, de structură, cea a creşterii economice, politica monetară, fiscală şi a comerțului exterior, politici care ar fi trebuit fi puse în slujba stabilizării conjuncturale, deşi realitatea s-a depărtat pe alocuri de teoria lui A. Müller-Armack.

În anul 1967, Republica Federală Germania a suferit cea mai profundă recesiune de la introducerea economiei sociale de piață. Pentru prima dată de la reforma monetară, rata de creştere a produsului brut social a coborât la o valoare de -0,1%. Simultan rata şomajului a crescut la 2,1%, un nivel la care nu se mai ajunsese din 1959 (2,6%).

Guvernul Federal a încercat prin două programe conjuncturale să sporească cererea economică globală pentru a depăşi faza de recesiune. În realitate, căderea conjuncturală nu a durat decât scurt timp, curând sistemul propus de Schiller, de conducere globală după metoda keynesiană, avea să fie salutat ca o nouă rețetă de succes în politica economică.

O dată cu Legea de Stabilitate şi Creştere, din 8 iunie 1967 (o sinteză a concepțiilor lui Eucken şi Keynes asupra politicilor economice), a apărut o nouă iluzie, anume aceea de a se fi găsit soluția depăşirii fluctuațiilor conjuncturale.

Aşteptările euforice au fost însă de scurtă durată. Pe de o parte, s-a depăşit problema ocupării (rata şomajului a oscilat în perioada 1968-1973 între 1,5% şi 1,2%, ajungând în 1970 chiar la cel mai redus nivel 0,7%, atins doar în 1962, 1965 şi 1966); pe de altă parte, prețurile au înregistrat o creştere accelerată, care în 1973 a atins valoarea maximă de 7,0%.

Faza a patra (1975-1990) a economiei sociale de piață devine tot mai contradictorie. Problema ocupării începe să se agraveze, până la nivelul record

atins în 1985 de rata şomajului, şi anume de 9,3%, ulterior nemodificându-se prea mult. Rata inflației s-a mărit considerabil, influențând în mare măsură ciclurile conjuncturale.

Un alt element care s-a accentuat în sens negativ în această perioadă a fost deficitul bugetar, care începând din anii '70 creşte tot mai mult, (de exemplu de la 18,7% în anul 1970 la 38,4%) din produsul național brut, în decursul acestei faze.

Pentru această criză permanentă de structură şi de creştere din ultimii ani, au fost făcuți răspunzători mai mulți factori economici, printre care: căderea şi alunecarea cererii de pe piețele naționale spre cele internaționale, creşterea cheltuielilor salariale, şocurile petroliere, ca şi puternicele oscilații în nivelul ratei dobânzilor şi a inflației pe plan internațional.

Dacă se încearcă o sinteză a întregii dezvoltări a Germaniei de Vest din această perioadă se observă că nu a existat nici un concept economic ferm, care să înlăture problemele de natura mai sus menționată sau care să garanteze rezolvarea lor. Oscilațiile tehnologice au accentuat această situație în mod special. Deşi se preconizase pentru anul 1989 o creştere a produsului social brut real până la 2,5%, în condiții de relativă stabilitate a prețurilor, rata şomajului a cunoscut o sporire constantă până la cca. 9,0%. Cu toate că istoriei nu-i plac repetițiile, se crease o conjuncție de evenimente, care prin intensitatea şi problemele prezentate ducea cu gândul la situația din urmă cu 45 de ani, când poporul german era pus la o grea încercare: *reconstrucția.*

Faza a cincea (1990-1997) s-a desfăşurat sub semnul demolării zidului Berlinului şi a reunificării, dar şi a asperităților generate de diferențele considerabile de cultură, educație, nivel de trai etc., între cele două state germane, unite oarecum "peste noapte", în stil "văzând şi făcând", aparent fără o estimare a "costurilor" reale pe care le vor avea de suportat cetățenii din Vest cât şi din Est.

În această fază, se constată depărtarea şi mai mult față de conceptul inițial de economie socială, punându-se accentul pe latura socială a modelului în detrimentul mecanismelor economice (ale pieței). Astfel, în perioada imediat următoare căderii Zidului Berlinului, s-au manifestat cu prisosință atributele statului intervenționist. Făcându-se abstracție de forțele pieței, tânăra democrație est-germană s-a bucurat de sprijinul financiar generos din partea fostei Germaniei Federale a țării, în scopul reconstrucției economiei şi al asigurării protecției sociale pentru populația landurilor est-germane confruntată în mod brutal cu cote alarmante ala şomajului.

Amplul proces de redresare economică a părții de est a țării a fost susținut de transferurile masive publice şi investițiile private din Germania Occidentală către fosta Republica Federală Germania. Valoarea netă a acestor transferuri s-a ridicat în perioada 1991-1996, conform datelor oficiale, la aproximativ 900 mld. DM - adică aproape jumătate din PIB-ul realizat de noile landuri.

Din analizele retrospective ale specialiştilor germani a reieşit că trecerea de la economia centralizat-planificată la economia socială de piață în landurile est-germane a fost însoțită de tulburări economico-sociale comparabile cu cele manifestate cu ocazia crizelor din 1932-1933. Construirea unei economii competitive-ca prioritate absolută în landurile est-germane - a constituit mobilul pentru care s-a înființat Agenția germană de privatizare "Treuhand", căreia i s-a transferat o parte importantă a acestei sarcini.

În calitate de *Agenție pentru administrarea în custodie a proprietății poporului*, "Treuhandanstalt" a avut menirea de a "transfera economia socială de piață în fosta Republica Federală Germania ", uzitând diverse instrumente economice în scopul de a face această trecere de la un sistem economic şi politic la altul cât mai suportabilă din punct de vedere social pentru locuitorii landurilor est-germane.

Prin reunificarea Germaniei, economia socială de piață capătă noi impulsuri, aflându-se într-un proces continuu de adaptare.

Treuhand a fost mai mult decât o simplă agenție de privatizare a fostului patrimoniu de stat, această instituție având în vedere şi elemente de restructurare economică.

Faza a şasea, declanşată din 1998 este marcată de progrese înregistrate, pentru prima dată de la Reunificarea Germaniei din 1989, la nivelul întregii economii, nu numai în partea de vest a țării. La începutul anului 1998 se constata o armonizare aproximativă a nivelului în cele două Germanii (mai puțin în ceea ce priveşte problema şomajului care atingea cote dezastruoase în Germania de Est, şi anume de 17%), se desăvârşea uniunea economică şi socială a Germaniei reunificate, creându-se un climat favorabil dezvoltării societății informaționale şi a "societății ecologice"[1] sub auspiciile noii coaliții între social-democrați şi "verzi", întemeiată în urma alegerilor din 27 septembrie 1998.

La baza conceperii programului de guvernare al coaliției roşu-verde a stat ideea - "inovație şi justiție socială" Cu concursul declarat al noului cancelar al Germaniei, G.Schröder, se urmăreşte examinarea sistemului de securitate socială şi a costurilor sale; profitând de consensul guvernelor din Uniunea Europeană în acest sens, noul cancelar doreşte chiar un pact european pentru forța de muncă. De altfel, lupta împotriva şomajului, reprezintă o prioritate absolută a noului guvern, în noul context al mondializării, piața muncii fiind supusă mai mult ca oricând unei presiuni de adaptare din ce în ce mai mare.

În noul context creat de globalizare, Germania are de contracarat o serie de dezavantaje apărute pe măsura consolidării statului social.

În această fază aflată în plină desfăşurare s-a conştientizat, credem, de către decidenți, necesitatea imperioasă de revenire treptată, dar hotărâtă la

[1] Conform *Soziale Marktwirtschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordnung*, p. 139, Colectiv de autori, Köln, 1997.

dimensiunea autentică a elementelor care se regăsesc în conceptul de economie socială de piață, aşa cum au fost ele prefigurate de creatorul conceptului, A. Müller-Armack.

Ca urmare a transformărilor profunde la care este supusă astăzi societatea, datorită fenomenului intens de îmbătrânire a populației, a modificării stilului şi ritmului de muncă, a schimbării structurii tradiționale a familiei, susținerea unui sistem generos de securitate socială - din fondurile publice - nu va mai putea fi practic finanțată.

În aceste condiții societatea germană, va fi dominată în opinia noastră de depistarea modalităților de realizare a unui cadru stabil de dezvoltare a personalității umane - prin acoperirea nevoilor vitale ale individului (apelându-se la asigurări obligatorii prin lege, împotriva riscurilor minime - boală, îmbătrânire, maternitate) accentuându-se însă preocupările pentru întărirea răspunderii personale - poate după modelul neoamerican - în sensul cultivării înclinației populației de a se asigura în mod privat contra riscurilor vieții, în funcție de propriul venit.

Revizuirea politicii sociale promovate până în prezent de statul german, se încadrează de altfel în spiritul manifestat şi pe plan mondial, atât timp cât costul politicii sociale devine pur şi simplu de nesusținut, o atitudine impasibilă față de acest pericol, transformă politica socială într-o politică iresponsabilă ...

În scopul modificării configurației actuale a sistemului securității sociale, reprezentanții politici germani vehiculează o serie de concepte reformatoare, cum ar fi "asigurarea de bază" sau "asigurare socială de bază" sau "pensie minimă", toate însă având ca scop o nouă orientare a *politicii ordinii* asupra securității sociale.

Sub deviza împrumutată de la sistemul american de securitate socială "back to the roots" ("înapoi către rădăcini"), instituțiile reprezentative pentru viața economică a Germaniei, cum ar fi BDA (Asociația Federală a Federațiilor Germane a Patronilor) utilizează pentru administrarea pe baze reactualizate a celor *doi piloni ai sistemului de securitate socială - asigurarea de pensie şi cea de sănătate* (în sensul stabilirii lor la cote care să acopere strict nevoile vitale ale individului, la acestea adăugându-se bonusuri din economiile acumulate pe parcursul vieții, dividende de pe urma patrimoniului individual, sau alte surse de venit).

Economiştii germani menționează tot mai des ca o soluție viabilă pentru reconsiderarea politicii sociale, alături de reforma pensiilor bugetarilor, încurajarea creării de fonduri de pensii, după modelul dezvoltat în SUA şi Marea Britanie.

Alunecarea modelului german spre cel anglo-saxon nu poate fi prezisă cu certitudine, dar un lucru se prefigurează cu siguranță: sub influența amețitoare a succeselor înregistrate în ultimii opt ani de economia americană, sub presiunea accentuată a globalizării, economia germană va renunța la

unele aspecte tradiționale în favoarea unor elemente spectaculoase care caracterizează capitalismul de tip "cazinou".

Societatea germană, dezvoltată sub semnul stabilității şi al consensului social, îşi va păstra aceste caracteristici, în opinia noastră, fiind însă receptivă la provocările impuse de mondializare, cea mai recentă dovadă în acest sens fiind "fuziunea secolului" dintre Deutsche Bank şi Bankers Trust, înscrisă în megatrendul fuziunilor.

Dezideratul viitorului se va referii la pregătirea economiei pentru a face față noii dimensiuni a concurenței globalizate, deziderat ilustrat de inițiativele statului german de înfăptuire a reformei în plan multiplu: economic, social şi politic.

Astfel în condițiile unei "mobilități" crescâde a economiei se vor intensifica eforturile de depăşire a modelului unei societăți "rigide", obişnuite cu sisteme secundare de garantare a existenței.

Nu este de mirare deci că în epoca globalizării, dezbaterea privind *reconstituirea statului social* s-a internaționalizat.

În ciuda acestor eforturi de realizare a unei economii competitive după criteriile internaționale şi a preocupărilor de revenire la principiile binecunoscute ale unei economii de piață, factorii politici din Germania reunificată au decis totuşi prelungirea acordării sprijinului financiar, până în anul 2004, pentru susținerea economiei în landurile est-germane, procesul de reducere a decalajelor dintre est şi vest, dovedindu-se mai îndelungat decât s-a apreciat inițial.

CAPITOLUL 2 - COMPONENTELE SISTEMULUI ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ - ANALIZĂ CRITICĂ

2.1. Politica economicã

2.1.1. Sistemul obiectivelor economiei sociale de piață - Triunghiul magic

Elaborarea şi făurirea politicii economice se orientează după obiectivele sociale, care vor fi acceptate ca bază comună de majoritatea unei societăți. Astfel de obiective "supreme", spre a căror realizare este orientată politica economică a economiei sociale de piață, sunt: *libertatea, dreptatea, bunăstarea.* Din cauza dificultății de a numi mai exact obiectivele în vederea elaborării unei politici economice sociale de piață, s-au reliefat acele obiective economice globale care urmează să faciliteze o realizare a obiectivelor politico-sociale. Spre ele este orientată politica economică a economiei sociale de piață.

- **Triunghiul magic**

Pornind de la aspirațiile fundamentale ale acestui stil economic, care este economia socială de piață, A. Müller-Armack[1] asemăna obiectivele de atunci ale economiei sociale de piață, cu colțurile unui "triunghi magic", reprezentate de: *libertatea personală, securitatea economică şi socială, creşterea economică.* Acestui mănunchi de obiective i se atribuie epitetul "magic", deoarece, aceste obiective nu pot fi simultan corelate în deplină armonie şi îndeplinite.

Pentru prima fază, A. Müller-Armack a pus în sarcina economiei sociale de piață destinderea în mijlocul Europei, efect care va iradia şi asupra politicii externe. Observăm actualizarea tezelor lui A. Müller-Armack, viziunea aproape perfectă pe care a avut-o marele învățat asupra evoluției economice viitoare, atât pe plan intern, cât şi extern.

- **Patrulaterul magic**

Pe linia tezelor lui A.Müller-Armack, realitatea evenimentelor ulterioare a lărgit sistemul obiectivelor în societatea anilor '70.

Astfel, obiectivele economice globale deveniseră: stabilitatea monetară, un ridicat grad de ocupare, echilibrarea permanentă a balanței de plăți şi o creştere economică suficientă. Urmărirea realizării acestui mănunchi de obiective s-a făcut cu priorități alternante şi succese diferite. Din cauza

[1] În lucrarea *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, Köln, 1965.

imposibilității de a realiza simultan şi optim toate obiectivele se vorbeşte de "patrulaterul magic" (grafic nr.1).

- **Heptagonul magic**

Fără îndoială că discuția asupra "patrulaterului magic", în cadrul țelurilor economice globale este recunoscută atât în mod public, cât şi în literatura de specialitate ca fiind foarte importantă. Din păcate însă adesea nu mai sunt constatate şi nici prezentate şi alte scopuri devenite între timp la fel de necesare bunei desfăşurări a economiei. Dezvoltarea socioeconomică a Republicii Federale Germania nu a rămas pe loc de la Legea Stabilității din 1967, diverse teme fiind înnoite, dezvoltate sau mai precis, formulate, ceea ce a avut efecte corelate în plan sociopolitic. A ține cont doar de "patrulaterul magic" înseamnă a nu vrea să recunoaştem semnele timpului. Odată cu dezvoltarea economică s-au impus în mod firesc încă alte trei țeluri în mănunchiul de scopuri urmărite în cadrul economiei sociale de piață. Din punct de vedere al apariției, acestea sunt în ordine cronologică:

- *distribuirea mai echitabilă a veniturilor (aproximativ din 1969);*
- *mediul înconjurător capătă dimensiuni noi în viața oamenilor (cca. din 1972);*
- *distribuirea mai echilibrată a forței de muncă existente (de la începutul anilor '80).*

1.2. Politica în domeniul concurenței în economia socială de piață

Obiectivele *echității şi securității sociale şi ale progresului social* care rezultă nemijlocit din concepția economiei sociale de piață asupra politicii ordinii economice, nu sunt cuprinse în catalogul obiectivelor economice globale recomandate din punct de vedere legislativ (Legea privind formarea unui consiliu de expertiză pentru avizarea dezvoltării economice globale, Legea consiliului de expertiză din 14.02.1963 şi Legea privind stimularea stabilității şi a creşterii economice, Legea stabilității din 8.06.1967), deşi legătura între obiectivele economice globale, pe de o parte, şi cele sociale, pe de altă parte, nu este de trecut cu vederea: împiedicarea şomajului şi inflația constituie premisa necondiționată a realizării echității şi securității sociale. Politica economică a economiei sociale de piață a sprijinit direct progresul social.

Obiectivele economice globale şi sociale sunt completate în economia socială de piață cu obiective structurale. Guvernul Federal a recunoscut printre altele, în 1968 în "Principiile politice sectoriale ale structurii şi cele ale politicii economice regionale", însemnătatea politicii infrastructurii, a politicii structurale pe branşe pentru realizarea obiectivelor economice globale şi sociale.

Obiectivele economico-sociale globale şi structurale ale politicii economice şi sociale se află într-un reciproc raport de dependență.

Grafic nr.1

Patrulaterul magic al politicii economice

Sursa datelor: *Oficiul Federal de Statistică. Pentru 1991 datele se referă doar la Germania de Vest.*

2.1.2.1. Concurența - fundament al organizării pieților

Regulile de menținere a competiției (premisa indispensabilă a asigurării drepturilor individuale la libertate şi a derulării fireşti a proceselor pieței) sunt cuprinse în Legea împotriva concurenței neloiale (UWG), în Legea rabatului şi în Decretul asupra adaosului. Țelul UWG este acela, de a supune amenințării cu pedeapsa, acțiunile de concurență "neloială".

2.1.2.2. Legea cartelului - baza juridicã a ordinii concurențiale

De o mare importanță pentru menținerea ordinii concurențiale este politica ordinii economice împotriva diferitelor forme ale limitării competiției. După & 1 din Legea împotriva limitelor concurențiale (GWB din 1.01.1958) au devenit inoperante, neeficiente toate contractele şi înțelegerile dintre întreprinderi privind producția şi raporturile de piață în vederea limitării concurenței. Aceste convenții ale pieței sunt denumite şi înțelegeri ale cartelurilor. Prin noțiunea de "cartel" se înțeleg legăturile contractuale dintre întreprinderile care rămân independente din punct de vedere juridic şi economic în vederea reglementării raporturilor pieței unei anumite mărfuri. De aceea, prin GWB ("Legea cartelului") s-a exprimat o interdicție de principiu a cartelurilor.

O economie de piață este, după cum s-a constat din evoluția societăților dezvoltate, de neimaginat fără concurență. Pentru ca spiritul întreprinzător şi concurența să poată supravieţui într-adevăr, statul german a creat un *cadru legislativ* care să poată asigura manifestarea concurenței în limitele loialității:

- *interzicerea contractelor care reglementează nivelul prețurilor practicate pe piață;*
- *supravegherea abuzurilor;*
- *controlul fuziunii.*

Reînnoirea Legii cartelului în concordanță cu reglementările europene în acest domeniu

Dreptul de concurență - Reglementări protectoare pentru întreprinderile mijlocii

Încă dinaintea alegerilor din 1998 pentru Bundestag, guvernul federal dorea reformarea fundamentală a Legii cartelurilor. Scopul înnoirii consta în introducerea unor modificări în textul legii, întărirea concurenței şi armonizarea reglementărilor germane cu dreptul european.

2.1.3. Funcțiile şi obiectivele politicii conjuncturale - politica de stabilitate şi dirijare globală

Dezvoltarea economică în Republica Federală Germană este caracterizată de oscilații în activitatea economică aşa cum evidențiază saltul economic, înregistrat în decursul ultimilor ani. Oscilațiile se pot recunoaşte

după modificările survenite în venitul populației, în gradul de ocupare, în producție, în gradul de utilizare a capacităților de producție, în nivelul comenzilor, ca şi al prețurilor.

- **Oscilații conjuncturale**

În trecut, politica stabilității a fost orientată preponderent după concepția preconizată de John Maynard Keynes (1883-1946). Conform acesteia, *dezvoltarea cererii globale* a unei economii naționale determină nemijlocit gradul de ocupare, producția şi venitul poporului. Dacă cererea economică globală de bunuri şi servicii este scăzută, atunci capacitățile de producție, forța de muncă, maşinile ş.a. nu sunt utilizate corespunzător. Urmările sunt: regresul producției, şomajul şi venitul scăzut al populației. Cazul invers se produce, când cererea globală este mai mare, dacă capacitățile de producție sunt integral folosite şi forța de muncă integral ocupată atunci, cererea cea mai mare duce la creşteri de prețuri (reflație).

- **Politica de stabilitate**

Politica de stabilitate încearcă să utilizeze această corelație pentru obiectivele ei. Întrucât cererea economică globală se compune din cererea menajelor, din cererea bunurilor de investiții ale întreprinderilor particulare, din cererea de stat şi din cererea străinătății, statul poate să exercite prin modificarea veniturilor şi a cheltuielilor sale, o influență directă asupra cererii globale. În condiții de declin economic, statul poate să împiedice regresul cererii prin creşteri ale cheltuielilor şi prin scăderi ale impozitelor; în condiții de relansare economică statul ar trebui, dimpotrivă, să atenueze cererea economică globală prin scăderi ale cheltuielilor şi majorări ale impozitelor. Măsurile legate de impozitare acționează prin veniturile disponibile ale întreprinderilor particulare asupra cererii de consum şi prin câştigurile disponibile ale întreprinderilor particulare asupra cererii de bunuri de investiții.

2.2. Politica socialã

2.2.1. Concept, funcții, obiective şi principii

2.2.1.1. Concept

Măsurile întreprinse pe baza cadrului legal constituit, în sco-pul atingerii dezideratelor impuse de o viață socială echilibrată: justiție şi securitate socială, în concordanță cu cerințele impuse de dezvoltarea economică globală a societății, formează politica socială.

Conceptul de *politică socială* a apărut în anii '60 ai secolului al XIX-lea în Imperiul German şi a reprezentat o încercare de soluționare a problemelor ridicate de pauperizarea maselor de muncitori din capitalismul timpuriu. Ulterior, conceptul a fost dezbătut de mediile academice care au reuşit să

semnaleze, iar cu timpul să impună intervenția statului în scopul îmbunătățirii condițiilor de muncă ale muncitorilor din industrie prin reglementări legale (timp de muncă etc.), şi asigurării acestora a unor venituri *compensatorii,* provenite din asigurări sociale, în cazul pierderii capacității de muncă din diferite motive (boală etc.).

Începutul politicii sociale moderne promovate azi de statul german îl constituie introducerea de către Bismarck a legilor pentru asigurarea de sănătate (1883), pentru asigurarea în caz de accident (1884) şi pentru invaliditate şi bătrânețe (1889). Ele au fost emise mai puțin din motive umanitare, şi mai mult cu scopul strategic de a atenua spiritul revoluționar al muncitorilor. Introducerea lor a avut într-adevăr succes, contribuind la transformarea mişcării muncitoreşti într-o forță radicală, dar mai temperată, pe planul reformelor sociale.

2.1.2. Funcțiile politicii sociale

În concepția sa asupra politicii sociale, A.Müller-Armack[1] pune accent pe funcția de *solidaritate* exercitată de concurență. Acest lucru este valabil atât la scara comerțului mondial, în cazul desființării barierelor comerciale, cât şi la scară individuală. Atât timp cât bunurile nu stau la dispoziția tuturor în măsura dorită, concurența este de neevitat. Referindu-se la concurența pe planul rezultatelor celor ce muncesc în mod efectiv, el consideră că această concurență afectează cel mai puțin cadrul social al oamenilor, deoarece este vorba de o luptă paralelă şi nu de o concurență care să urmărească să pună piedici, să izgonească în mod special pe cineva sau să nimicească. În plus, concurenții se pot solidariza în scopul unei loialități concurențiale.

Pentru Eucken[2], justiția socială şi securitatea socială erau realizate în mod firesc în concepția sa, *de o ordine a economiei de schimb* (Verkehrswirtschaft). Repartiția care rezultă prin concurență este în opinia acestuia justă. Politica socială este în primul rând o *politică de asigurare a ordinii concurențiale.* Dar, pentru că ordinea (adică regulile impuse) economiei de schimb nu poate rezolva toate problemele sociale Eucken acceptă asigurarea socială, politica familială, sprijinul din partea statului pentru bunăstare, o impozitare progresivă, legi de protecție a muncii şi în cazul unor reacții anormale pe piața muncii, chiar şi salariul minim garantat. După părerea sa, şi sindicatele sunt necesare şi legitime pentru echilibrarea forțelor pe piața muncii, atât timp cât politica lor de salarii este orientată spre creşterea productivității. Teza fundamentală a lui Eucken o constituie deci păstrarea ordinii concurențiale, adică politica socială trebuie să reprezinte un *ajutor spre autoajutorare* (un ajutor minim cu care individul trebuie să-şi construiască singur existența), fără a diminua disponibilitatea întreprinzătorului de a investi.

---

[1] A. Müller-Armack - *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, Köln, 1965

[2] W. Eucken - *Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirlichung* în *Ordo-Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, vol.2, Düsseldorf, 1949.

Eucken subliniază pericolul unei transformări a ordinii economice în direcția unei conduceri centralizate printr-o politică amplă, socială şi de ocupare a forței de muncă, asemănător modului în care s-a întâmplat după primul război mondial. Astfel ia naştere inflația, ca şi pierderea individualității şi tutela statului. Pentru Eucken, aceasta reprezintă "noua problemă socială" care priveşte toate categoriile profesionale şi care poate fi rezolvată prin economia de schimb.

Şi Erhard [1] consideră că economia este cu atât mai liberă cu cât este mai socială, deoarece abia atunci realizările personale pot fi stimulate optim, fiind posibilă pentru toți bunăstarea ("Wohlstand für alle"). Erhard subliniază importanța conştiinței de sine - respectiv al puterii de a-şi purta singur de grijă - şi a principiului subsidiarității, el acceptă însă şi *asigurarea socială,* care ar trebui structurată după principiul echivalenței: contribuțiile şi plățile ar trebui să corespundă prețurilor pieței, dar să fie supuse unei corelații stricte. Din acest moment Erhard consideră necesar un anumit echilibru între diversele şanse de început (diferențe de venit, de avere sau inconveniente de altă natură). Acestui echilibru ar trebui să-i servească politica de instruire (învățământ), neurmărindu-se însă o egalitate deplină. Echitatea se realizează inițial prin piață. Un *stat al bunăstării,* care protejează cetățeanul toată viața, este respins cu toată convingerea de Erhard, pentru faptul că astfel ar fi diminuate sentimentul de responsabilitate şi disponibilitatea de a întreprinde şi de a mai realiza ceva.

Concepția sociopolitică a lui A. Müller-Armack se suprapune cu cea a lui Eucken şi a lui Erhard, dar este în multe puncte mai concretă şi mai pragmatică. Şi A. Müller-Armack [2] susține teza, că numai într-o ordine economică de piață idealurile libertății şi ale justiției sociale se pot conjuga. El răspunde însă şi la întrebarea - cum ar fi posibil acest lucru, într-un mod diferit de cel al lui Erhard. A. Müller-Armack nu este întru-totul împotriva ideii lărgirii statului social. Principiul reglării intervențiilor sociale este compatibil în opinia sa cu principiul dirijării de către piață a producției şi a formării veniturilor. Pentru a se asigura această trăsătură, politica socială trebuie să țină cont de două aspecte care se referă la *calitatea mijloacelor* şi la *volumul redistribuirii veniturilor*.

a) *Măsurile politicosociale* trebuie să fie conforme cu piața, adică mecanismul prețurilor nu trebuie să fie dereglat prin fixarea prețurilor (salarii, chirii).
b) *Volumul redistribuirii veniturilor* trebuie să țină cont de două limite. Ca limită inferioară se consideră volumul sub care stabilitatea sistemului de piață este în pericol datorită opoziției politice, iar ca limită superioară, trebuie considerat volumul care ar împiedica dezvoltarea capacității

[1] L. Erhard - *Deutsche Wirtschaftspolitik, Der Weg zur Sozialen Marktwirtschaft*, Frankfurt/Main, Düsseldorf, Wien, 1962.
[2] Lucrarea citată.

economice, datorită cheltuielilor tot mai împovărătoare pentru întreprinzători şi a prestaţiilor sociale tot mai benefice pentru salariaţi, care reduc, de fapt, impulsul de a muncii.

În cadrul acestor teze fundamentale, A. Müller-Armack a dezvoltat un catalog cuprinzător al *obiectivelor* şi modalităţilor de realizare a politicii sociale: recunoaşterea proprietăţii şi a statutului de autonom al agentului economic (recunoaşterea independenţei întreprinzătorului - Selbständigkeit), protecţia muncii, păstrarea întreprinderilor mici şi mijlocii, politica conjuncturală anticiclică (fără garanţii asupra ocupării depline), scurtarea timpului de lucru, sprijinirea mobilităţii şi a reorientării (recalificării) profesionale, salarii minime, prestaţii sociale din partea statului, asigurarea socială, bănci publice, cooperative, investiţii publice în domeniul învăţământului, sănătăţii, transportului, dezvoltării aparatului de stat. El consideră important, de asemenea, reglementarea de către stat a funcţionării întreprinderilor mijlocii din domeniul agriculturii, ca şi a transporturilor. După un deceniu de la introducerea economiei sociale de piaţă, ca sistem economic, pe baza experienţei acumulate A. Müller-Armack[1] afirma că o redistribuire mai amplă favorizată în mod conştient, nu ar perturba desfăşurarea firească a proceselor de piaţă.

A. Müller-Armack nu se limitează la formula simplă şi abstractă "mai multă piaţă". El reînnoieşte catalogul sarcinilor care revin politicii în scopul adaptării economiei sociale de piaţă la noile poziţii. În 1960 îşi exprimă[2], convingerea, împărtăşită de altfel şi de Erhard, că o dată cu sporirea bunăstării, securitatea socială ar trebui limitată doar la securitatea de bază (vitală) şi completată cu forme suplimentare de securitate, alese de bună voie, şi organizate pe căi private, particulare. A. Müller-Armack era însă de părere, că serviciile publice şi investiţiile în infrastructură nu ar putea ţine pasul cu activităţile economice particulare.

Concepţia sa asupra configuraţiei societăţii este orientată spre păstrarea economiei de piaţă şi a *clasei de mijloc* şi spre reducerea tensiunilor din cadrul societăţii. Dar, în afara principiului de conformitate cu cerinţele pieţei - nu oferă din păcate contururi clare precum cel propagat de Erhard, cel al "*societăţii omogene"* (caracterizate prin structuri aşezate - formierte Gesellschaft). Şi cu toate acestea, concepţia lui A. Müller-Armack este mai amplă şi mai pragmatică decât cea a lui Erhard sau Eucken. El a avut încredere în mecanismul pieţei care trebuie încurajat numai pe principiul conformităţii cu cerinţele pieţei, al mijloacelor politicosociale.

A. Müller-Armack nu este un adept liberal unilateral al econo-miei de piaţă, ci un gânditor politic, care urmăreşte foarte exact apariţia noilor probleme

---

[1] A. Müller-Armack - *Die zweite Phase der Sozialen Marktwirtschaft, Ihre Ergänzung durch das Leitbild einer neuen Gesellschaftspolitik,* 1960, retipărire în *Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft*, Bern, Stuttgart, 1974.

[2] Lucrarea citată, 1960.

şi reacționează, făcând propuneri pentru o politică socială orientată spre viitor. El se diferențiază de teoreticieni ca Hayek sau Friedman, prin înclinația față de o politică socială promovată în mod conştient, față de politica conjuncturală şi cea a întreprinzătorului mic şi mijlociu. De poziția social-democrată îl desparte teza sa asupra conformității politicii sociale cu piața, ca şi participarea muncitorilor la procesul decizional.

Concurența democratică poate însă conduce chiar în domeniul politicii sociale, la modificarea concepției asupra ordinii. Politica socială este susținută în Germania, ca şi în alte țări, de către guvern, cu scopul atragerii electoratului pentru următoarele alegeri. O cercetare asupra politicii sociale a cancelarilor creştin-democrați, efectuată de guvernele federale până în 1968, arată că ponderea legilor de prestații sociale în ansamblul legislației sociale, a crescut întotdeauna spre sfârşitul perioadei legislative. Ambele reforme ale pensiilor din 1957 şi 1972 au fost înfăptuite în ani în care au avut loc alegeri, purtând amprenta luptei pentru putere dintre partide. O astfel de coaliție uriaşă nu este însă în mod sigur în spiritul concepției asupra politicii de ordine.

Specialiştii care elaborează fundamentul economico-teoretic al politicii sociale au tras concluzia analizând aceste evoluții, că aceasta se caracterizează printr-o tendință ireversibilă spre diversificarea prestațiilor sociale, în cadrul societății democratice. Dar, în opinia lui A. Müller-Armack, această situație va conduce în cele din urmă, la dereglarea economiei de piață.

2.2.1.3. Principiile politicii sociale în conformitate cu cerințele pieței

Politica socială în conformitate cu cerințele pieței pune accentul pe principiul asigurării, al echivalenței, al cauzalității şi al subsidiarității. Principiile şi scopurile stau adesea într-un raport de interdependență.

Politica socială a Germaniei este cuprinzătoare, dar configurația ei nu corespunde pe deplin principiului concordanței cu piața, al echivalenței, subsidiarității şi cauzalității.

2.2.2. Relația politică - ordine socială

Conceptul de *ordine socială* se foloseşte în dublu sens.

În sensul mai larg al cuvântului, conceptul se identifică cu acela al ordinii societății şi defineşte totalitatea regulilor acceptate şi a instituțiilor de resort (a competențelor) care veghează asupra societății şi asupra relațiilor dintre membrii acesteia sau dintre diversele grupuri ale societății.

În sens restrâns, prin *ordine socială* [1] se înțelege totalitatea instituțiilor şi a normelor pentru reglementarea poziției sociale a individului şi a grupurilor din societate, atât timp cât sunt condiționate economic (de exemplu prin venit,

[1] H. Lampert, "Die Wirtschafts- und Sozialordnung der Bundesrepublik Deutschland", München, a 8-a ediție, pg.64

avere sau patrimoniu, profesii) - ca şi pentru reglementarea relațiilor sociale dintre membrii societății, întemeiate pe un fundament economic (de exemplu relațiile dintre patroni şi salariați). În acest al doilea sens se va folosi şi în continuare conceptul ordinii sociale. Sub această interpretare se constată că ordinea economică şi ordinea socială sunt în mare măsură interdependente.

Esența socială a unei ordini economice depinde de măsura în care normele sociale reuşesc să se impună în evoluția societății față de normele economice.

Sarcinile principale ale ordinii sociale ar consta deci în realizarea cadrului legal menit să păstreze pacea socială, justiția socială şi securitatea socială pentru membrii societății, în menținerea unor condiții sociale minime în viața economică, în sensul unei umanități a aspectelor economice şi de muncă, mai exact al sporirii acestui grad de umanitate.

Pe parcursul a 50 de ani de economie socială de piață, Germania a dezvoltat *o rețea socială* instituționalizată, densă. Descrierea sa detaliată şi analiza acesteia ar umple multe pagini. De aceea, în cadrul acestei lucrări, ne rezumăm la *prezentarea factorilor fundamentali de realizare a politicii sociale:*

- politica asigurărilor sociale;
- politica de reglementare a funcționării întreprinderii;
- politica pieței forței de muncă.

2.2.3. Sistemul securității sociale

Realizarea *securității sociale* se numără printre sarcinile clasice ale politicii sociale, din perspectiva asigurării cetățenilor a unui statut decent economicosocial şi în cazul apariției riscurilor de viață şi de muncă.

Economia socială de piață reprezintă însă mai mult decât introducerea unei componente sociale în economia de piață. Este vorba în primul rând de crearea unui cadru larg care să asigure ordinea, să protejeze pe cât posibil libertatea individului, asigurând însă simultan *echilibrul social* şi *concurența*. Prin aceasta, economia socială de piață este un model opus liberalismului clasic din secolul al XIX-lea, care dorea să asigure libertatea individului prin limitarea intervenției statului. Într-o economie socială de piață, statul are dimpotrivă un rol activ, reducând în mod conştient riscurile pe care şi le asumă individul. Economia socială de piață constituie baza statului intervenționist, german de astăzi.

Important este deci într-o economie socială de piață, ca statul să creeze un cadru legal pentru rezolvarea problemelor. Aceasta nu înseamnă că statul trebuie să rezolve toate problemele, el însuşi. El deleagă competențele partenerilor sociali din economie, care trebuie să le rezolve de comun acord şi respectând anumite reguli. Din acest cadru fac parte înainte de toate, politica veniturilor - *autonomia tarifară* şi *asigurările sociale*.

Economia socială de piață încearcă să găsească un echilibru între cele două scopuri majore ale sale, şi anume acela de a se asigura "pe cât posibil libertatea individului şi economia de piață", respectiv acela de a "se păstra echilibru social şi egalitatea şanselor". Prea multe intervenții ale statului sub forma taxelor, regularizărilor, impozitelor, subvențiilor sau a prestațiilor sociale, diminuează capacitatea de funcționare a piețelor. Fără piețe funcționale baza bunăstării este periclitată şi nu mai pot fi gospodărite veniturile care sunt necesare pentru îndeplinirea sarcinilor sociale. Această problemă a *dozării* intervențiilor statului se află astăzi în centrul dezbaterilor dintre sindicate şi patroni sau dintre partide.

Sarcina cea mai dificilă a politicii sociale într-o economie de piață, rămâne deci aceea a *dozării*. În societatea germană actuală, politica redistribuirii sociale - considerată necesară - diferă în mod sensibil de politica statului - menită, în mod teoretic să asigure o ofertă socială, fără să prejudicieze înclinația populației de a muncii. Cu alte cuvinte, satisfacerea exagerată a nevoilor de ordin social ale populației prin politica socială, se transformă într-un obstacol al dezvoltării economice, populația nemaifiind suficient motivată pentru a presta o activitate. Acest lucru este oglindit şi de efortul financiar făcut pentru prestațiile sociale care reprezintă o treime din produsul social al Germaniei.

2.3.1. Politica asigurărilor sociale

Prin asigurările sociale - considerate în general "coloana vertebrală a politicii sociale"[1] - statul german a urmărit ameliorarea condițiilor de sănătate, respectiv de trai atât în perioada activă, cât şi în cea inactivă, din viața individului.

Ideea de bază a fiecărei tip de asigurare este aceea de a repartiza eventualele greutăți pe umerii mai multor susținători şi de a face astfel, riscurile suportabile pentru fiecare.

Se pot deosebi, în Germania[2], în principal, două feluri de asigurări: *asigurarea individuală* sau *privată,* pe de o parte, şi *asigurarea socială obligatorie,* pe de altă parte .

---

[1] Ilie Marinescu - *Politica socială interbelică în România*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1995, p. 241. Autorul, renumit economist român, s-a format ca specialist în centre universitare europene, iar în urma unei burse acordate de Fundația Humbold - Mittel Europaüischer Wirtschaftstag, Berlin, a obținut în 1940 titlul de doctor, conferit de Wirtschaftshochschulle Berlin. După această dată, activitatea din țară a autorului se concentrează asupra popularizării cunoştințelor dobândite, în plan teoretic - de la catedră -, practic - în funcțiile sale de conducere deținute la Banca de Investiții, la societatea petrolieră *Creditul Minier* -, şi publicistic - prin nenumăratele sale lucrări.

[2] Joseph Hamacher - *Soziale Sicherung in Deutschland -vier Beispiele*, Institut der Deutschen Wirtschaft, 1996, p. 1.

Cea mai importantă componentă a *rețelei sociale* în Germania este asigurarea socială [1] (obligatorie[2] în Germania prin efectul legii pentru toți salariații - cu excepția funcționarilor superiori de stat - ale căror venituri nu depăşesc o anumită limită, considerându-se că asigurările individuale voluntare nu sunt suficiente). Asigurarea socială obligatorie conține în Germania cinci tipuri - asigurare de sănătate, asigurare pentru pensie, asigurare în caz de accident, asigurare de şomaj, şi asigurare pentru îngrijire în instituții specializate(cămine), în caz de incapacitate fizică şi de invaliditate[3]. Asigurarea socială obligatorie este finanțată în cea mai mare parte prin contribuțiile salariaților şi ale întreprinderilor, parțial însă şi din impozite .

Asigurările sociale acoperă următoarele *riscuri*: reducerea sau pierderea capacității de muncă, bătrânețe, moartea apropiaților, boală, maternitate, şomaj, necesitatea îngrijirii bolnavilor sau a invalizilor. Corespunzător riscurilor pe care le acoperă, în Germania există următoarele categorii de asigurări:

- asigurarea şi ajutorul de şomaj;
- asigurarea de sănătate obligatorie şi privată;
- asigurarea pentru pensie;
- asigurarea socială pentru îngrijire în caz de incapacitate fizică;
- asigurarea de accident.

2.2.3.2. Ajutorul social

Ajutorul social se acordă sub forme deosebit de variate, deoarece *starea de necesitate* a unui individ este extrem de diferențiată în fond şi formă. Ajutorul social este plătit de legiuitor mai ales sub formă de bani, fie ca o plată lunară, fie globală. Sunt mai rare cazurile, în care ajutorul social se acordă sub forma unor servicii de specialitate. Ajutorul social este acordat în asemenea cazuri şi sub formă de consultanță, individual. De exemplu, găsirea unui cămin adecvat sau a unei locuințe.

În principiu, există două forme de ajutor social:

a) ajutorul pentru susținerea traiului;

b) ajutorul acordat în anumite situații de viață.

Ajutorul social se acordă într-o măsură mult mai extinsă decât minimul existențial fizic. Ajutorul social urmăreşte în special asigurarea unui *standard*

---

[1] Colectiv de autori, *Soziale Marktwirtschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordung,* Deutscher Instituts Verlag GmbH, Köln, 1997, p. 53.

[2] În literatura germană de specialitate, vom întâlni termenul *gesetzliche Sozialversicherung*, motiv pentru care voi folosi în lucrare termenul de "asigurare socială obligatorie", deşi conform legislației române (Legea asigurărilor de sănătate nr. 145/1997 şi Legea pensiilor care va intra în vigoare de la 1 ian. 2001), *asigurarea socială* presupune deja obligativitatea din partea cetățeanului de a se asigura în sensul stipulat de lege : pentru prevenirea bolilor, pentru pensie etc.

[3] Introdusă de la începutul anului 1995,conform legislației în vigoare .

minim sociocultural-educativ, care să permită o participare activă la viața societății.

2.2.4. Politica de reglementare a funcționării întreprinderii

În anul 1972 a fost elaborată Legea privind reglementarea funcționării întreprinderii pentru toate firmele particulare care includeau cinci sau mai mulți salariați în vârstă de peste 18 ani. Conform acestei legi, la fiecare patru ani se alege prin vot secret un consiliu al întreprinderii, care în funcție de numărul angajaților, poate cuprinde până la 31 de membri. *Consiliul întreprinderii* reprezintă interesele salariaților față de patron. Legea stabileşte cadrul de colaborare dintre aceştia, obligându-i la o cooperare bazată pe încredere şi bună credință, în folosul salariaților şi al întreprinderii pe ansamblu, respectâdu-se contractele tarifare în vigoare.

Dreptul de a participa la decizii se exercită la angajări, grupări ale personalului, transferuri, regrupări şi concedieri.

Această lege nu se aplică instituțiilor publice, comunităților religioase şi aşa-numitelor organizații cu tendință definită (organizații caritabile, ziare, edituri etc.). De asemenea ea nu se aplică cadrelor de conducere ale întreprinderilor.

În serviciul public, corespondenta acestei legi o reprezintă Legea federală a reprezentanților personalului şi Legea națională a reprezentării personalului a landurilor federale.

În anul 1951 a fost emisă *Legea asupra dreptului de participare la decizii a muncitorilor în Consiliul de administrație (Vorstand) şi Comisia de supraveghere (Aufsichtsrat) a fiecărei întreprinderi din sectorul minier şi a industriei siderurgice (*Legea care reglementează participarea la decizii "Montan" - Montan- Mitbestimmungsgesetz). Prin această lege s–a introdus numirea " la paritate " a comisiilor de supraveghere în societățile cu capital (cum ar fi: societatea cu răspundere limitată - GmbH, societatea pe acțiuni - AG, societatea în comandită pe acțiuni - KGaA) din domeniile mai sus menționate ale industriei.

Din anul 1976, dreptul de participare la decizii a fost lărgit şi asupra celorlalte sectoare economice, respectându-se regulile impuse inițial de legea "Montan". Legea se aplică societăților pe acțiuni, celor cu răspundere limitată, sindicatelor cu personalitate juridică proprie din domeniul minier, ca şi cooperativelor de producție şi celor economice, care au de regulă peste 2000 de salariați. În astfel de cazuri, fac parte din comisia de supraveghere reprezentanți ai posesorilor de acțiuni şi ai salariaților, în proporție egală.

Deşi participarea la decizii a salariaților a devenit un lucru uzual în majoritatea țărilor Uniunii Europene, în nici una dintre ele legislația în acest domeniu nu a cunoscut o paletă mai generoasă ca în Germania.

Participarea la decizii a salariaților din întreprinderile germane se exercită, practic, la două niveluri:

- Pe de o parte, este vorba de participarea la decizii a salariaților *la nivel de unitate spațială, tehnică şi organizatorică* (denumirea germană fiind "Betrieb"; din această categorie fac parte: uzina, fabrica), prin intermediul consiliului unității (Betriebsrat)- adică al acestei unități care are ca scop producerea de bunuri deci cu rentabilitate proprie, şi care este însă subordonată întreprinderii (Unternehmen) din care face parte; din punct de vedere juridic, consiliul unei unități din cadrul unei întreprinderi este un organ de sine stătător.
- Pe de altă parte, există participarea la decizii a salariaților la nivel de *întreprindere coordonatoare* (în limba germană -Unternehmen), prin intermediul organelor, recunoscute din punct de vedere juridic ale întreprinderii, cum ar fi comisia de supraveghere (Aufsichtsrat). Întreprinderea coordonatoare este - spre deosebire de unitatea productivă - o entitate cu personalitate juridică, care se constituie din mai multe unități productive. Această delimitare se întâlneşte şi în alte țări europene.

În întreprinderile cu mai mult de 2000 de angajați, jumătate din comisia de supraveghere este în mâna salariaților, în restul Europei această pondere fiind de numai 1/3.

Cele mai generoase legi din Germania sunt însă valabile pentru întreprinderile din industria minieră şi siderurgică (cazul devenit clasic al opoziției privilegiate a *directorului muncii* - sau altfel spus al şefului de personal). Nu este deci de mirare că întreprinderile caută să-şi consolideze statutul care le dă dreptul la Legea "Montan", chiar şi atunci când oțelul şi cărbunele constituie o activitate secundară în profilul întreprinderii, cum a fost cazul Thyssen/Krupp.

Viitorul participării la decizii a salariaților în întreprinderile europene, în condițiile eforturilor comunitare de armonizare, rămâne încă în discuție. Germania şi Marea Britanie sunt cele care se opun procesului de armonizare în acest sens. Guvernul german se opune cu tărie restrângerii legislației privind participarea la decizii a salariaților, iar britanicii nu vor absolut deloc să introducă acest principiu.

Probabil că se va ajunge la un compromis tipic european: reglementările naționale rămân în vigoare, țările putând decide în mod liber dacă vor prelua sau nu din legislația altor țări unele aspecte. Din experiența de până acum, experții opinează că nemții vor fi receptivi la unele uzanțe ale partenerilor - Uniunii Europene, dar nu este de aşteptat, ca sistemul *mărinimos* de participare la procesul decizional al salariaților din întreprinderile germane să poată fi exportat şi în celelalte țări europene.

2.2.5. Politica pieței muncii

Deşi pe piața forței de muncă pot fi valabile în mod principial aceleaşi reguli ca şi pe piața bunurilor de consum, există totuşi o multitudine de reguli deosebite. În Germania ele se referă la:

- dreptul la protecție (protecția în caz de concediere, planurile sociale);
- dreptul de participare la decizii ale salariaților;
- o formă colectivă de stabilire a salariului (autonomia tarifară).
- o politică de stat asupra pieței forței de muncă.

Considerăm că dintre toate elementele menționate care pot influența piața forței de muncă, un loc aparte îl ocupă - în cazul Germaniei - politica promovată de stat în acest domeniu.

În cadrul politicii active a pieței forței de muncă se încearcă prin metode ca: instruirea, perfecționarea profesională sau ajutoarele acordate în scopul încadrării în muncă, să se intensifice şansele de angajare a şomerilor. Mai mult, statul inițiază, măsuri de favorizare a muncii, creând chiar locuri de muncă în aşa-numitele "întreprinderi virtuale", în principal, în domeniul public.

Tot mai des, landurile şi comunele sunt dispuse să-şi asume responsabilitatea politică de reglementare a pieței muncii. Acestea finanțează din mijloace proprii utilizarea unor instrumente ale politicii pieței muncii. Cu ajutorul acestor operațiuni de co-finanțare, creşte eficiența politicii din domeniul forței de muncă, mai ales în cadrul celei "de-a doua piețe a muncii".

În ciuda divergențelor de opinii ale experților, s-a constatat că în Germania există, încă de mai mult timp, o "a doua piață a forței de muncă", care a fost creată prin inițierea unui ansamblu de măsuri menite să stimuleze activitatea economică a persoanelor aflate în situații mai speciale (şomaj de lungă durată etc.).

Această a doua piață a forței de muncă este caracterizată - în principal de următoarele aspecte:

- încurajarea unor forme de ocupare a forței de muncă, prin realizarea unor locuri de muncă de substituție, care sunt finanțate în mod oficial şi direct;
- categoriile de locuri de muncă nou create au voie să fie oferite doar în mod complementar altor activități principale ale inițiatorului de proiect;
- ocupațiile nou create se bucură de acelaşi nivel tarifar şi de aceleaşi drepturi de muncă cu cele pe care le comportă posturile permanente - din aceeaşi categorie;
- promovarea unor astfel de ocupații este limitată în timp şi orientată strict asupra anumitor categorii de lucrători (şomeri de lungă durată, handicapați etc.);
- permisiunea repartizării unor astfel de locuri de muncă se face numai cu acordul oficiilor sociale şi de muncă - locale.

Toate măsurile care conduc la apariția *celei de-a doua piețe a forței de muncă* au o bază legislativă:

- *măsurile de furnizare a locurilor de muncă* (ABM[1], conform articolelor 91-99 din Legea AFG[2]);
- *promovarea locurilor de muncă în sfera producției,* în conformitate cu Legea promovării locurilor de muncă (AFG, articolele 249 h şi 242 h);
- *ajutorul acordat beneficiarilor de ajutor social, în condițiile prestării unei activități*, în conformitate cu Legea federală de acordare a ajutorului social: (BSHG, articolul 19, aliniatele 1 şi 2).

În întreaga Germanie există în prezent 440.000 de oameni care beneficiază de stimulare a exercitării unei activități - dintre aceştia aproximativ 350.000 în fosta Germanie de Est.

Multe dintre aceste măsuri cad în sarcina administrației federale a muncii (Oficiul Federal al Forței de Muncă etc.), dar tot mai des şi landurile au promovat programe proprii pentru inițierea activităților motivate din punct de vedere social. În practică, aceasta însemnă, că landurile şi comunele inițiază acțiuni, atunci când sunt suficiente locurile de muncă create ca urmare a aplicării măsurilor de tip ABM sau când vărsămintele efectuate pentru plata salariilor în anumite regiuni sau pentru o anumită categorie a populației se dovedesc insuficiente.

Categoriile de populație vizate pentru aplicarea unor astfel de măsuri sunt: şomerii de lungă durată, handicapații şi salariații mai în vârstă, femeile, beneficiarii de ajutor social, ca şi persoanele cu probleme sociale deosebite.

Măsurile de creare a locurilor de muncă de către stat, landuri sau comune (ABM) sunt tot mai controversate, mulți specialişti germani considerând că subvenționarea de către Oficiul Federal al Forței de Muncă (atât a cheltuielilor materiale, cât şi a celor salariale) a unor locuri de muncă favorizează atragerea pe piața muncii a unor oameni, care în condițiile concurenței, în mod normal nu şi-ar fi găsit nici un alt loc de muncă.

În Germania de Vest, astfel de măsuri s-au introdus pentru acele categorii profesionale, cărora li se poate oferi foarte greu un loc de muncă sau pentru situațiile în care întregul personal al unei întreprinderi este în pericol de a intra în şomaj, ca urmare a închiderii întreprinderii.

În noile landuri, acest instrument a fost folosit cu mărinimie pentru a sprijini din punct de vedere social transformările structurale din economie. O mare parte a forței de muncă este integrată adesea, în aşa-numitele "societăți de ocupare" care funcționează ca organe de punere în aplicare a măsurilor privind crearea de noi locuri de muncă. Din 1993, oficiile forței de muncă -

---

[1] Prescurtare folosită în literatura economică germană, pe baza denumirii generice Arbeitsbeschaffungsmanahmen.

[2] Legea de promovare a locurilor de muncă, cunoscută în germană sub denumirea de Arbeitsförderungsgesetz.

îndeosebi din noile landuri - au primit competența de a suporta costurile salariale pentru şomerii integrați în activități din domenii ca: protecția mediului, servicii sociale şi ajutorarea tinerilor, sport de masă, activități culturale libere, îngrijirea monumentelor, iar de curând şi pentru înnoirea şi îmbunătățirea mediului înconjurător din perimetrul locuințelor din oraşe. Până în anul 1992 - care a reprezentat vârful crizei declanşate de transformările de după reunificare şi care au generat un şomaj masiv - au fost create în medie 388.000 de locuri de muncă finanțate de către stat. După acest an numărul locurilor de muncă create în acest sistem a scăzut ajungând, de exemplu, la nivelul anului 1996 la 280.000. Trebuie precizat că programele finanțate de către stat pentru crearea de noi locuri de muncă sunt limitate în timp. Pentru subvenționarea unor asemenea programe, în perioada 1991-1996, s-a cheltuit o sumă uriaşă, şi anume 45 mld. DM.

Avantajele acestor măsuri constau în următoarele:

- *degrevarea pieței forței de muncă de un balast;*
- *efectele sociale benefice*, oamenii având mai puțin sentimentul inutilității în noua ordine a societății;
- *păstrarea păcii sociale în perioada tranziției,* când aceasta este necesară, mai mult ca oricând;
- *contracararea proceselor de descalificare a salariaților,* urmare firească a şomajului de lungă durată.

Trebuie însă subliniat faptul că în ciuda avantajelor incontestabile ale acestor măsuri de creare a noi locuri de muncă, ele antrenează şi unele dezavantaje care nu pot fi neglijate:

- statul finanțează de fapt, *ocuparea aparentă* şi maschează pur şi simplu problema şomajului; el nu poate rezolva problema ocupării într-o economie de piață, pentru că ar îngrădi de fapt procesele pieței pe ansamblu, prin subvenționarea generoasă a ocupării;
- se poate spune că întreprinderile finanțate în mod public, fac o *concurență neloială* firmelor private, prin faptul că ele au cheltuieli mai mici de funcționare. Ca urmare, procesul apariției unor firme particulare în landurile est-germane, unde s-au creat cele mai multe locuri de muncă din surse bugetare, a fost îngreunat. Datorită acestei situații, printre economiştii germani au apărut adevărate dispute între susținătorii şi opozanții aplicării acestor măsuri privind crearea de noi locuri de muncă. Cei din urmă sunt de părere că, aceste măsuri trebui amendate în maniera următoare:

Pentru a nu fi împiedicată manifestarea liberă a concurenței, ar fi necesar, ca aceste măsuri pentru crearea de locuri de muncă să nu fie aplicate, decât atunci când sunt de interes public sau când firmele particulare nu pot crea astfel de tipuri de locuri de muncă, ca de pildă în domeniul mediului înconjurător sau al infrastructurii economice. Cum este dificil de presupus că pot exista

anumite tipuri de activități de interes public, care nu ar putea fi efectuate de către firme particulare, foarte mulți economişti sunt de părere ca statul să sprijine, mai degrabă, întreprinderile particulare, prin facilitățile acordate în cazul angajării şomerilor pentru realizarea acelor *comenzi publice*[1].

- *Împiedicarea transformărilor structurale.* Deoarece în întreprinderile care sunt înființate pentru asigurarea de locuri de muncă, salariații sunt plătiți în conformitate cu un anumit plafon (tarif), aceştia nu mai au nici o motivație să se orienteze spre economică privată, unde multe întreprinderi plătesc forța de muncă sub acest plafon (tarif).

Față de consecințele - multe dintre ele negative - ale măsurilor de favorizare a muncii, este formulată tot mai adesea de către specialişti cerința reformei Legii federale a promovării locurilor de muncă (AFG), în sensul utilizării acestor măsuri cu mai multă eficiență pentru "prima şi reala piață a muncii", pentru înlăturarea şomajului de lungă durată şi întărirea propriei responsabilități a şomerilor.

Trebuie însă menționat că reforma poate avea succes numai coroborată cu activitatea eficientă a factorilor de decizie de pe piața muncii. Nu se poate miza pe rezolvarea situației celor aproape cinci milioane de şomeri, numai printr-o bună politică a pieței forței de muncă. Aceasta este sarcina îndeosebi a politicii sociale şi economice.

Creşterea şomajului în Germania la 4,5 milioane de oameni la sfârşitul anului 1977 - adică la 11,8% din populația activă - a atras după sine criticile atât ale politicienilor, cât şi pe cele ale specialiştilor. "Dinamica economiei nu este atât de puternică pentru a fortifica piața forței de muncă", aprecia în acest context Bernhard Jagoda[2], preşedintele Oficiului Forței de Muncă din Nürenberg. În partea de vest a țării, mai dens populată şi mai puternică economic, rata şomajului a crescut de la 9,5% la 9,9%. În fosta Republică Federală Germană însă rata şomajului a crescut de la 18,3%, cât era în noiembrie 1997, la 19,4%, în decembrie 1997. Estul rămâne cel mai puternic afectat.

Ca efect al eforturilor întreprinse pe mai multe planuri, anul 1998 a profitat ca un an de răscruce în lupta pentru eradicarea şomajului[3].

Se pare însă că rezultatele mai încurajatoare de pe piața muncii s-au lăsat prea mult timp aşteptate, partidul creştin-democrat aflat la guvernare nemaiputând trezi încrederea în continuare în rândul germanilor, fiind nevoit să

---

[1] AFG - Reform, Neuen Herausforderungen angepaßt, Deutscher Instituts - Verlag GmbH, 1996, p. 6.

[2] Ziarul *Süddeutsche Zeitung,* 25.09.1997.

[3] În legătură cu aceasta, Peter Hausmann, purtătorul de cuvânt, al guvernului până la momentul alegerilor, îşi exprimă convingerea că în 1998 vor fi create noi locuri de muncă datorită creşterii produsului intern brut, prognozat să crească cu 3%; Ziarul *Handelsblatt,* 30.07.1998.

se retragă în favoarea social-democraților şi a aliaților acestora, partidul "verzilor", în urma alegerilor care au avut loc la 27 septembrie 1998. Aşa cum reiese din declarațiile noii coaliții, politica Germaniei va fi continuată fără o schimbare radicală, menținându-se obiectivele politicii externe, dar şi interne - cu referire expresă la protecția socială -, punându-se însă un accent mai puternic pe reforma din domeniul social, diminuarea impozitelor în cazul veniturilor mici, lupta împotriva şomajului prin crearea a 100.000 de noi locuri de muncă.

În timp ce reforma votată de guvernul Kohl urmează să intre în vigoare în 1999, reforma sistemului de pensii din Germania riscă să devină un măr al discordiei între democrați şi verzi. Pentru a-şi respecta promisiunile electorale Partidul Social Democrat (PSD) doreşte să anuleze decizia guvernului care-şi încheie mandatul, aceea de a scădea treptat, nivelul pensiilor de la 70% la 64% din salariul net mediu - o măsură dictată de creşterea duratei de viață. Anularea acestei măsuri, care ar costa statul german 700 milioane de mărci (437 milioane de dolari) în 1999, potrivit calculelor actualului ministru al muncii, Walter Riester (SPD), nu are acordul ecologiştilor, fiind considerată de Oswld Metzger[1] - expertul verzilor în chestiuni bugetare, o măsură "complet iresponsabilă". El crede că neglijarea "componentei demografice" în finanțarea pensiilor de către cei activi nu poate fi admisă, în condițiile în care prognozele estimează că până în anul 2040, numărul celor angajați se va reduce continuu, în timp ce ponderea pensionarilor se va dubla.

Deşi dezbaterile asupra momentului de inflexiune a curbei şomajului, continuă între experții germani[2] există o serie de indici obiectivi care pledează pentru recunoaşterea anului 1998, ca un moment de revigorare a pieței muncii. Conform unei anchete de evaluare a pieței muncii, efectuată în primăvara anului 1998 de Institutul Economiei Germane din Köln asupra a 42 de federații economice, a reieşit că s-a înregistrat o reducere a şomajului în cursul anului curent, preconizându-se chiar o creştere a gradului de ocupare, cu efecte benefice şi pentru anul următor. Printre principalele obstacole în calea unor noi angajări, majoritatea federațiilor chestionate au indicat: cheltuielile mari de personal (27%), strategia de restructurare (19%) şi lipsa comenzilor (18%).

Aşadar, piața muncii din Germania se află sub presiunea mai multor factori. Un lucru rămâne însă absolut clar şi evident: independent de aceşti factori obiectivi, oamenii continuă să fie preocupați de problema vitală a găsirii unui loc de muncă. Temerea că societatea nu ar mai putea oferi de lucru membrilor ei, a însoțit, de altfel, întreaga omenire o dată cu schimbarea structurilor societale, începând cu revoluția industrială. Această undă de pesimism s-a accentuat apoi, datorită implicațiilor progresului tehnic şi, mai nou, ale

[1] Ziarul *Süddeutsche Zeitung*, 22.10.1998.
[2] Arbeitslosenstatistik - Mehr Fragen als Antworten, Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft nr.35, 26.08.1998.

globalizării asupra economiilor țărilor participante la circuitul internațional al diviziunii muncii.

Publicistul american Jeremy Rifkin[1] avansa ideea conform căreia, până la 75% din omenire îşi va pierde slujba, ca urmare a progresului tehnic. Mai mult, presiunea maximă a concurenței datorată globalizării ar determina împreună cu progresul tehnic o reducere a volumului de muncă într-o asemenea măsură, încât numai 20% din numărul actual al locurilor de muncă, a fi suficient pentru asigurarea mărfurilor şi serviciilor necesare omenirii (cu alte cuvinte, se presupune că 80% dintre oameni vor rămâne fără un loc de muncă). Omenirea ar fi căzut în "cursa" globalizării, după cum afirmă şi Hans-Peter Martin şi Harald Schumann[2] în bestseller-ul cu acelaşi nume. Îndeosebi în țările avansate din punct de vedere industrial globalizarea afectează echilibrul locurilor de muncă pentru cei cu o calificare redusă.

Realitatea demonstrează însă că țările care au depistat şi analizat cauzele şomajului, dar au şi luat măsurile politice corespunzătoare, au reuşit să creeze noi locuri de muncă. Evoluția situației pe piața muncii în SUA şi Olanda este apreciată de exemplu, drept o nouă "minune a politicii de ocupare"[3]. Pornind de la ideea teoretică, potrivit căreia ocuparea deplină ar fi posibilă, se ajunge la concluzia că acest lucru se poate realiza în condițiile unei politici economice şi salariale corespunzătoare cerințelor pieței.

În SUA dar mai ales în Olanda s-au adoptat modificări în ceea ce priveşte durata, nivelul şi condițiile acordării ajutorului de şomaj.

Creşterea gradului de ocupare în aceste țări a fost posibilă prin: liberalizarea salariului minim, tratative salariale patroni-sindicate în cadrul firmelor şi nu pe ramuri ale economiei, facilități pentru prelungirea timpului de muncă (la sfârşit de săptămână, ore suplimentare neplătite, lucrul în trei schimburi); reglementări mai stricte pentru plata concediilor medicale (primele trei zile de concediu medical nu sunt plătite), concedii "forțate"; legalizarea lucrului în regim de part-time; posibilitatea disponibilizării rapide a forței de muncă.

Este de menționat că în aceste țări s-a diminuat foarte mult rolul sindicatelor.

Spre deosebire de aceste țări, în Germania, s-a exagerat în înțelegerea nevoilor sociale ale salariaților, neglijându-se posibilitățile economice reale ale întreprinderilor, (firmelor) de a se impune pe piețele internaționale, în situația globalizării tot mai intense a comerțului internațional şi apariției masive a concurenței străine (alimentată, în fapt, prin exporturile de tehnologie germană în țări cu salarizare redusă).

Urmarea acestei situații, a fost nu numai creşterea numărului salariaților, ci şi o "translație" a câştigurilor în direcția marilor companii, (concerne) care dispu-

---

[1] *Argumente* nr.10/1998, Deutscher Instituts-Verlag GmbH Köln.
[2] *IWD,* nr.2, 1998, p. 3, Deutscher Verlag.
[3] Robert Hugle, *Die Zukunft der Arbeitswelt*, Deutscher Verlag, 1998, p. 3.

nând de capital au putut să raționalizeze costurile de producție (prin noi tehnologii şi diminuarea numărului salariaților) în detrimentul micilor întreprinderi. Pe scurt, bogații devin tot mai bogați, iar cei mai puțin bogați devin tot mai vulnerabili.

Liberalizarea condițiilor de angajare şi de eliberare a forței de muncă a facilitat un "salt" de productivitate, care la rândul ei a provocat impresionante creşteri ale cotației bursiere obținute de marile firme.

Situația aceasta conduce, treptat şi în Germania la micşorarea influenței sindicatelor în viața socială.

Problema Germaniei în ultimii ani a constat tocmai în dificultatea creării de noi locuri de muncă printr-o politică care să nu împiedice acțiunea firească a forțelor pieței.

Încercând să răspundă la întrebarea, cum va arăta universul muncii în viitor, Organizația Internațională a Muncii[1] a prefigurat o mobilitate mai mare a capitalului, un spațiu mai îngrădit de acțiune a guvernelor, în favoarea unei autonomii sporite a întreprinderilor şi o concurență tot mai accentuată pentru locurile de muncă şi derularea investițiilor. Nivelul salariilor va deveni un factor tot mai important în condițiile unei globalizări a concurenței şi a capacității de adaptare rapidă a legislației economiilor naționale la cerințele economice mondiale.

Pe ansamblu, legislația pieței forței de muncă poate fi privită ca o completare a legislației din domeniul social, reglementările introduse de stat şi intervențiile sale pe piața muncii, fiind motivate mai ales din punct de vedere social.

2.2.6. Declinul statului social german

2.2.6.1. Povara diversificării contribuțiilor sociale

Politica socială este finanțată în proporție de 60% direct din contribuțiile salariaților şi ale patronilor. Restul provine din impozite. Lărgirea rețelei sociale a fost şi este posibilă datorită unor cheltuieli suplimentare suportate de către cetățeni.

După cum se ştie, costurile salariale suplimentare reprezintă un mare handicap pentru crearea noilor locuri de muncă. În ciuda străduințelor, această povară planează în continuare asupra economiei germane (graficul nr.2).

Prin "costuri suplimentare de personal"[2] se înțeleg toate cheltuielile care nu sunt în corelație directă cu munca efectiv depusă (realizată). Aici se încadrează salariile onorate inclusiv pentru zilele libere de muncă, plăți efectuate pentru cazuri speciale, ca şi contribuțiile patronilor la asigurările sociale.

---

[1] Lucrarea citată, p. 9.

[2] Personalzusatz Kosten '97, *IWD* 12; 19.03.1998, Institut der Deutschen Wirtschaft, Köln, p. 8.

Graficul nr. 2a

Costurile suplimentare de personal în industrie,
în DM pentru fiecare 100 DM profit direct
(Întreprinderile cu 10 sau mai mulți salariați)

Graficul nr. 2b

***Sursa**: Edmund Hemmer:* Personalzusatz Kosten in der Deutschen Wirtschaft, *Deutscher Instituts Verlag, 1998; adaptare după schema realizată de autor pe baza datelor Oficiului Federal de Statistică.*

Tendința pe care o conturează autoritățile competente germane din domeniu, de reducere a ponderii cheltuielilor sociale în cadrul produsului social este temerară, în concordanță, de altfel cu obiectivul îndrăzneț - din perspectiva actuală - de creştere anuală a produsului intern brut de 4,5% în perioada 1998-2001). În cazul în care volumul prestațiilor sociale ar creşte mai puternic decât s-a presupus, atunci reducerea prognozată a volumului costurilor sociale la 30,9% în anul 2001 ar rămâne un simplu vis.

Acest lucru poate reprezenta o presupunere optimistă, având în vedere sprijinul financiar încheiat de curând, acordat caselor est-germane de asigurări de sănătate din partea caselor vest-germane. În ceea ce priveşte realizarea medie a prestațiilor sociale către populația din cele două foste state germane, ea se situează aproape la acelaşi nivel. Cheltuielile sociale/persoană în 1997 s-au ridicat în noile landuri la 15.174 DM iar în vechile landuri la 15.329 DM. Avansul de 4.045 DM menținut încă în 1991 (11.841 DM față de 7.795 DM) a fost în esență înlăturat. O dată cu acest aspect, unitatea germană - din punct de vedere sociopolitic a fost desăvârşită însă cu un efort financiar mult prea mare, în opinia specialiştilor.

2.2.6.2. Statul bunăstării şi problemele lui

Trebuie însă recunoscut că societatea germană a fost puternic marcată de politica socială. De la capitalismul neîndurător s-a ajuns la economia socială de piață, model care s-a impus pe plan mondial, cu cele două componente ale sale: ordinea economică bazată pe principiile economiei de piață şi ordinea socială. Cu ajutorul politicii sociale a fost înfăptuit un compromis acceptabil între eficiența economiei, pe de o parte şi imaginea societății asupra egalității şi justiției sociale, pe de altă parte. Prin aceasta s-a putut păstra pacea socială. Astfel, politica socială şi-a adus o contribuție la prosperitatea economică, deoarece tensiunile sociale sunt în detrimentul eficienței economice.

O dată cu reunificarea celor două state germane, politica socială are de depăşit noi obstacole dificile. Într-o formă metaforică, s-a afirmat că prin unificare, societatea germană pe ansamblu ar fi devenit de fapt "societatea două-treimi"[1]: două treimi din cetățeni, cei din vest, au o viață mai bună, spre deosebire de cealaltă treime, respectiv din est, care are o viață mai puțin bună. Această stare nu poate fi depăşită numai cu mijloacele politicii sociale. Egalizarea nivelului de trai a 16 milioane de noi cetățeni federali, față de nivelul de viață înregistrat în Germania de Vest solicită înainte de toate întărirea eficienței economice.

Orice acțiune a statului bunăstării trebuie să fie finanțabilă; presupunerea că pentru finanțarea prestațiilor sociale s-ar putea lua pur şi simplu bani de la cei bogați care să fie redirijați la cei săraci, este o iluzie. Statul social nu este un *Robin Hood modern*[2]. El este de fapt sprijinit de marea masă a cetățenilor care cotizează, căci ceea ce se poate lua de la cei bogați şi superbogați, nu reprezintă prea mult.

- **Reforma politicii sociale**

---

[1] *Die Wohlstands-Maschine; Soziale Marktwirtschaft - Wie sie functioniert und was sie leistet*, Bundesministerium für Wirtschaft, 1991, p. 5, citat din *Cuvânt înainte* al ministrului federal al economiei, Jürgen W, Möllemann.

[2] Lucrarea citată p. 8.

Deficiențele ordinii sociale ale Germaniei sunt explicabile din perspectivă istorică: statul bunăstării a fost dezvoltat pas cu pas, fără să aibă la bază de la bun început un concept asupra structurii şi nivelului cheltuielilor implicate.

De aceea, se impune o reformă socială temeinică. Economiştii liberali propagă în acest sens conceptul "impozitului negativ pe venit."

CAPITOLUL 3 - PARTICULARITĂȚI ALE TRANSFORMĂRII DE SISTEM ÎN NOILE LANDURI GERMANE

3.1. Caracterul unic al tranziției landurilor est-germane la un nou sistem economic şi politic . Efortul financiar

Transformarea unei economii socialiste de comandă într-o economie socială de piață eficientă în noile landuri, a reprezentat un proces fără precedent în istorie. O astfel de transformare nu a fost prevăzută de nici unul dintre marii gânditori ai lumii. Joseph Schumpeter, cel care îi ridicase pe întreprinzătorii dinamici la rangul de "eroi", ajunsese să afirme că ar exista un drum doar cu sens unic, de la capitalism la socialism. Multe dintre pasajele uneia dintre ultimele sale lucrări, *Capitalism, socialism and Democracy*, ar trebui citite în sens invers.

Introducerea economiei de piață în noile landuri est-germane s-a desăvârşit în trei etape principale, marcând următoarele momente:

- trecerea către economia de piață a fost pregătită temeinic printr-o *activitate organizatorică şi de reglementare instituțională* concretizată în crearea cadrului legislativ şi a structurilor micro - şi macroeconomice necesare pentru promovarea unei economii de piață;
- declanşarea propriu-zisă a proceselor caracteristice unei economii de piață s-a produs efectiv, prin ridicarea simultană a tuturor barierelor economice impuse până atunci pe piață (*faza liberalizării*);
- în perioada următoare a *fazei de adaptare*, economia est-germană a fost supusă unor condiții noi de dezvoltare, care au adus cu sine inflație, şomaj la un nivel exploziv (aproximativ 17% în noile landuri), inegalități economice pe plan extern, care au putut fi aplanate, pentru prima oară de la reunificarea Germaniei, abia către jumătatea anului 1998.

Făcând o paralelă cu "Germania lui Erhard", sub îndrumarea căruia, țara a reuşit într-o perioadă relativ scurtă să parcurgă aceste trei faze, am putea avansa ideea, că şi fosta Republica Democrată Germană, cu ajutorul "surorii sale mai mari", a depăşit aceste etape rapid, transformând sistemul economic socialist moştenit într-o economie de piață funcțională şi creând, prin aceasta, premisele a încă unei experiențe de dimensiune istorică, pe care unii s-au hazardat să o numească "al doilea miracol economic german"[1].

---

[1] Concept introdus în studiile elaborate, încă din 1990, de Institut für Wirtschaftsforschung - Hamburg; de exemplu lucrarea *Soziale Marktwirschaft - jetzt; Ein*

Căderea "zidului Berlinului" la sfârşitul anului 1989, a declanşat în partea de est a Germaniei, ca şi a Europei un val de speranțe într-o *societate a bunăstării*.

Pe baza "acordului - cadru" creat între cele două state germane, s-a produs nu numai o schimbare a monedei, dar şi a ordinii politice, juridice, a întregului sistem economic. S-au preluat practic toate componentele regimului din Germania Occidentală, constituindu-se "piața internă comună germană". Ratificarea acordului (în martie 1990) de către ambele state germane a impus acestora obligativitatea de a îndeplini cât mai rapid posibil integrarea lor economică. O dată cu încheierea "Tratatului de reunificare" dintre cele două state germane (3 octombrie 1990) s-au creat premisele desăvârşirii "*uniunii economice, monetare şi sociale.*"

Economia noilor landuri federale a dobândit treptat capacitatea de a se adapta cerințelor impuse de concurența de piață, fiind sprijinită masiv şi constant de către landurile vest-germane, prin intermediul transferurilor publice şi al investițiilor private. Conform datelor oficiale[1], din 1991 şi până în 1996 *transferurile nete către landurile estice s-au ridicat la aproximativ 900 miliarde DM* (tabelul nr.1).

Procesul restructurării a fost mai amplu şi mai profund, desfăşurându-se pe multiple planuri. Au fost înnoite nu numai maşinile şi instalațiile, dar înainte de toate "s-au înnoit" oamenii, ei fiind sprijiniți să se integreze într-un nou sistem de viață. O dată cu îmbunătățirea infrastructurii, a promovării investițiilor private, a modificării administrației de stat, a efectelor declanşate de activitatea de privatizare şi restructurare a Agenției Treuhand[2], nu s-au lăsat aşteptate nici

---

Konzept für die Systemtranformation internaționale der DDR, autori Dieter Lösch şi Peter Plötz.

[1] Date furnizate de Institut der Deutschen Wirtschaft, Köln, în lucrarea *Soziale Marktwirschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordnung*, Deutscher Verlag, 1997, Colectiv de autori, p. 32.

[2] Treuhandanstalt (THA) a reprezentat o instituție de drept public care a luat ființă în 1990 ca urmare a Reunificării germane, şi care a funcționat până la sfârşitul anului 1994, când activitatea ei a fost preluată de cinci întreprinderi succesoare, care aveau menirea, printre altele, de a verifica modul în care angajamentele făcute de investitorii particulari au fost duse la îndeplinire. Treuhandanstalt a avut mandatul de a face "fit" fostele întreprinderi de stat, apte la acea dată, pentru concurență din cadrul economiei libere de piață. În acest scop agenția urma:

- să valorifice cotele-părți deținute de stat în unele întreprinderi, acțiuni şi alte valori patrimoniale ale întreprinderilor, în condițiile pieței;
- să atragă investitori din țară şi din străinătate, pentru restructurarea întreprinderilor din estul țării;
- să desființeze întreprinderile care nu mai erau redresabile din punct de vedere economic.

Pentru a-şi putea îndeplini sarcinile, agenția avea voie să ia credite, să prescrie datorii sau să preia garanții şi ipoteci. Afacerile agenției *Treuhand* au fost realizate de un

aspectele mai puțin plăcute ale economiei de piață - ca cele ale pierderii locului de muncă.

Pentru perspectivă se naşte însă întrebarea, în ce măsură subvențiile, indiferent de forma lor, vor reuşi să creeze structuri economice durabile pe termen lung?

Tabelul nr. 1 - Transferurile financiare de la Vest la Est în Germania

Scopul utilizării	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1991-1995
Economie	36,1	44,1	56,1	61,5	38,8	35,4	272,0
Investiții	4,4	7,4	10,4	11,2	14,2	15,9	63,6
Alte mijloace pt. investiții	0,7	1,4	4,4	4,8	4,6	4,0	19,9
Transport feroviar fără investiții	2,4	2,5	2,5	10,0	9,8	7,7	34,9
Treuhand	23,9	27,5	33,5	30,6	5,1	2,8	123,4
Agricultura	4,7	5,3	5,2	4,8	5,1	5,0	30,1
Infrastructura	21,2	21,7	20,6	18,1	26,5	25,9	134,0
Piața muncii	38,4	44,8	49,5	40,8	38,1	31,4	242,9
Activ	11,4	19,3	18,8	13,5	15,6	13,2	91,7
Pasiv	27,0	25,5	30,7	27,4	22,5	18,2	151,2
Protecție socială	16,8	24,0	26,8	32,1	39,5	39,2	178,4
Asigurări sociale	9,5	15,2	20,0	25,4	31,0	31,1	132,2
Alte prestații sociale	7,3	8,8	6,8	6,7	8,5	8,1	46,2
Alte domenii	51,9	50,4	54,7	52,5	54,3	55,2	319,0
Fond. Unit. Germ. şi al Egalizării Financiare	35,0	33,9	35,2	34,6	39,0	42,0	219,7
Alte domenii	16,9	16,5	19,5	17,9	15,3	13,2	99,3
Transfer brut	164,4	185,0	207,7	204,9	197,1	187	1146,2
Returnări de fond	33,0	37,0	39,0	43,0	45,0	50,0	247,0
Transfer net	131,4	148,0	168,7	161,9	152,1	137	899,2

***Sursa**: Calcule făcute de Institut der Deutschen Wirtschaft*[1].

for conducător, cu sediul la Berlin. Organul de supraveghere era reprezentant de un Consiliu de administrație.

Sursa: Wirtscaftslexikon, Frank W. Muhlbradt Cornelsen Scriptor (Dipl. Kfm. 1951), Verlag Frankfurt. Din 1984 - profesor de Microeconomie Main; în 1992 - a treia ediție realizată la Fachhochschule - Regensburg.

[1] Sursa citată.

3.2. Privatizarea şi politica structurală

3.2.1. Privatizarea - tendință a anilor '80

În perioada postbelică imediată, Europa a fost marcată de încercări contradictorii de înlăturare a urmărilor războiului şi de revigorare a economiilor naționale. Astfel, o variantă a fost cea a țărilor comuniste, care au ales soluția conducerii centralizate a economiei şi socializarea mijloacelor de producție. O altă soluție a fost aceea a multora dintre țările industrializate europene importante - cum ar fi Marea Britanie şi Franța -, care au naționalizat masiv o serie de întreprinderi şi branşe.

În acest context european, Republica Federală Germană s-a hotărât, în urmă cu aproape 50 de ani, asupra economiei sociale de piață. Inițiativa şi proprietatea privată au avut întâietate față de inițiativele şi proprietatea statului, în desfăşurarea proceselor economice. Spre deosebire de alte țări industriale europene, în Germania nu au avut loc, în perioada postbelică, naționalizări de întreprinderi sau ramuri.

Republica Federală Germană este patria acțiunilor de privatizări masive, cu scopul atragerii păturilor largi ale populației la formarea patrimoniului. Încă din 1957, sub conducerea cancelarului Konrad Adenauer, au fost inițiate, de către Ludwig Erhard, acțiuni de privatizare a unor cote-părți deținute de fondul proprietății statului federal în capitalul social al unor întreprinderi (*Bundesbeteiligung*) - ca o componentă de bază a politicii "bunăstare pentru toți". Vânzarea unor acțiuni de către stat la întreprinderile Preussag (1959), VW - Volkswagen (1961) şi VEBA (1965) s-a bucurat de o atenție deosebită. În celelalte țări europene, s-a vorbit de privatizări de asemenea anvergură, de abia în anii '80.

Deşi în anii '70, s-au încercat - în majoritatea țărilor europene dezvoltate - câteva acțiuni de privatizare, procesul a fost, de regulă, ezitant şi incomplet. Numai o dată cu reducerea substanțială a inflației şi cu începerea dezvoltării piețelor de capital în anii '80 (o dată cu venirea la putere în Marea Britanie a "Doamnei de Fier", Margaret Thatcher) a devenit posibilă începerea, modestă inițial, a ceea ce avea să se transforme în marele val al privatizării din a doua jumătate a ultimului deceniu.

Din 1966 până în 1982 - în timpul Marii Coaliții şi a coaliției dintre SPD (Partidul Social-Democrat) şi FPD (Partidul Liberal din Germania) - nu au existat în R.F.G. privatizări masive ale coparticipărilor fondului proprietății de stat la capitalul social al unor mari întreprinderi (*Bundesbeteiligung*). Coaliția dintre SPD şi FPD a abordat o nouă orientare asupra ponderii coparticipărilor statului federal la capitalul social al unor mari întreprinderi. Aceste încercări, de

altfel nereuşite, au fost marcate de elaborarea conceptului de holding federal[1] asupra proprietății industriale, şi mai târziu a conceptului de *concern național al petrolului*[2], şi anume, VEBA-Gelsenberg.

Începând cu 1982, o dată cu formarea coaliției dintre CDU/CSU (Uniunea Creştin Democrată şi Creştin Socială) şi FDP, sub conducerea cancelarului Helmut Kohl, a fost formulat, pentru prima dată de către Guvernul federal german, un "*concept global pentru politica de privatizare a fondului federal al proprietății şi pentru politica co-participării statului la capitalul social al unor întreprinderi mari (Beteiligungspolitik des Bundes)*[3]".

Datorită lucrărilor ample necesare pentru pregătire, programul de privatizare s-a desfăşurat într-un ritm mai lent, dar cu rezultatele scontate, pe ansamblu:

- de la un număr de 808 cazuri în 1982, în care statul federal era coacționar al unor întreprinderi, se ajunsese în 1989 la 132 de astfel de cazuri[4];
- în 1983 existau printre cele 500 de întreprinderi cu cea mai mare cifră de afaceri ale Republica Federală Germană, 45 de întreprinderi care beneficiau de o coparticipare considerabilă a statului la capitalul social; la sfârşitul anului 1989 mai puteau fi menționate doar nouă astfel de situații[5].

Guvernul german, sub conducerea CDU/CSU s-a delimitat, acolo unde a fost posibil, de teoria anilor '60, şi anume cea a "patronului protector"[6]. Conform acesteia, statul în calitate de "patron protector al micilor acționari şi al anumitor întreprinderi", ar trebui să-şi păstreze o coparticipare considerabilă la capitalul social al unor întreprinderi. Contrar acestei teorii, statul federal şi-a retras total participarea, sub guvernarea CDU/CSU, din concerne precum VEBA, Volkswagen, VIAG şi Saltzgitter.

Rezultatele obținute de Republica Federală Germană pe linia privatizării, până în 1989, au impulsionat factorii de decizie să continue privatizarea şi în alte sectoare - ca cel al circulației, comunicațiilor sau poştei -, după modelul unor țări, ca Olanda, Marea Britanie şi Japonia (unde s-a păstrat, însă o supraveghere corespunzătoare din partea statului).

Acest resort rămâne însă şi astăzi un motiv aprins de discuții, o serie de reprezentanți ai landurilor federale germane fiind de părere că sectoare, precum industria siderurgică, minieră, aviatică, parțial sectorul bancar, de radio

---

[1] Concepte regăsite în lucrarea *Privatisierung internaționale der Bundesrepublik Deutschland 1983-1990, Bilanz und Perspectiven*, Deutscher Verlag, 1990, autor Fritz Knauss.
[2] Sursa citată.
[3] Sursa citată.
[4] Sursa citată.
[5] Sursa citată.
[6] Sursa citată.

şi televiziune trebuie să beneficieze în continuare de statutul de sectoare de "monopol", şi prin urmare de coparticipări majoritare ale statului.

În spiritul privatizării şi a acestor întreprinderi, ca şi privatizării unor întreprinderi de dimensiuni mai mici pledează însă activitatea desfăşurată la marile burse ale lumii. Cotarea la bursă înseamnă o confirmare zilnică de către bursă a realizărilor unei întreprinderi pe piață, ceea ce revigorează continuu viața unei societăți. Evaluarea firmelor germane la bursă nu este însă atât de dinamică. În Germania, piața de capital nu cunoaşte o dezvoltare comparabilă cu cea a altor țări industrializate dezvoltate. Aceasta rezidă, printre altele, în faptul că băncile sunt implicate profund în activitatea firmelor pe care le finanțează, având chiar acces direct la activitatea de investiții a acestora. Aceasta este şi o barieră pentru penetrarea capitalului străin în Germania. De altfel, critica fundamentală adusă de economiştii americani la adresa Germaniei este constatarea că, în ciuda existenței unei Legi a falimentului, o bancă germană nu va împinge la faliment o întreprinderi la care deține şi ea acțiuni.

Încă din 1964, într-un Raport[1] al Guvernului asupra gradului de concentrare a economiei, se menționa numărul redus al firmelor cotate la bursă.

După 25 de ani, în ciuda eforturilor depuse de băncile germane în anii '80, numărul global al titlurilor cotate la bursă se dovedea încă nesatisfăcător. Investitorii căutau în zadar, printre titlurile negociate la bursele germane, după acțiuni ale agențiilor de radio şi televiziune germane sau din alte domenii. Piața de capital continua să fie dominată de societățile americane[2].

În urma reunificării celor două părți ale Germaniei la 3 octombrie 1990, se aştepta mărirea şi diversificarea titlurilor de pe piața financiară a Germaniei; nu numai pe baza privatizării întreprinderilor de stat din fosta Republica Federală Germană, ci şi prin continuarea programului inițiat din 1983 în Germania de Vest, de vânzare a acțiunilor deținute de statul federal[3].

Procesul de privatizare în fosta Republica Federală Germană a decurs fireşte în mod deosebit față de Germania de Vest. În timp ce aici se punea problema oferirii acțiunilor întreprinderilor cu mari cifre de afaceri unui număr cât mai mare de investitori, şi simultan a introducerii lor pe piața bursieră, în noile landuri est-germane se impunea vânzarea masivă a întreprinderilor partenerilor din vest, pentru infuzii de capital şi know-how, în vederea restructurării.

---

[1] Bundestagsdrucksache, 1964, IV / 2320 din 5 iunie, *Bericht über das Ergebnis einer Untersuchung der Konzentration der Wirtschaft*.

[2] Helmut Brede - *Privatisierung und die Zukunft der öffentlichen Wirtschaft*, Schriftenreihe der Gesellschaft für öffentliche wirtschaft und Gemeinwirtschaft, Vol.29, 1988.

[3] Theo Waigel - Cuvântarea din 24 august 1990 în fața Cabinetului Federal, *Bilanz der Privatisierungspolitik des Bundes* din 1983 până în 1990.

Aceasta a însemnat, pentru cetățenii din noile landuri, o terapie de şoc, o totală reorientare. În acest proces al tranziției, Agenției Treuhand i-a revenit o sarcină gigantică.

În ce mod a acționat Treuhand în acest proces, vom încerca să prezentăm în continuare.

3.2.2. Privatizarea în landurile est-germane prin Treuhandanstalt - o soluție de succes

În vara anului 1990, sub conducerea primului guvern ales democratic al Republicii Federale Germane, prin hotărârea Adunării Naționale (Volkskammer), aproape întreaga avuție industrială - proprietate de stat a RDG-ului care mai exista încă la aceea vreme, a fost trecută - în custodie fără garanție juridică - spre administrare şi evaluare, Agenției Treuhand.

Legiuitorul a aşteptat din partea Agenției Treuhand ca fosta economie naționalizată a Republicii Federale Germane să fie scoasă de sub tutela statului, într-un ritm cât se poate de alert. Obiectivul propus a fost acela de a încuraja capacitatea concurențială a cât mai multor întreprinderi. De asemenea, s-a urmărit crearea şi asigurarea de locuri de muncă, realizarea unei structuri economice eficiente în Germania de Est, bazată pe proprietatea privată.

Pentru îndeplinirea obligațiunilor impuse de lege, pe care le avea Treuhandanstalt, față de stat şi societate, s-a procedat la crearea bazei organizatorice (Centrala din Berlin şi încă 15 filiale), şi la elaborarea unor noi concepte asupra privatizării şi restructurării, care au fost reconsiderate de mai multe ori pe parcursul existenței de aproape patru ani a agenției, în funcție de prerogativele impuse de evoluția sinuoasă a economiei în landurile est-germane.

Una dintre dificultățile cu care s-a confruntat Treuhandanstalt în activitatea ei de coordonare a privatizării şi respectiv restructurării fostelor întreprinderi de stat a fost lipsa cadrelor de conducere cu experiență dintr-o economie de piață, apelându-se de aceea la transferul managerial al cadrelor calificate din vest către estul țării.

Astfel, transferul managerial s-a dovedit a fi cheia succesului în procesul de transformare care a avut loc în fosta Republica Federală Germană[1].

Calea principală care trebuia să fie urmată în procesul de privatizare în noile landuri federale, pentru ca acest proces să nu contrazică principiile economiei sociale de piață, a fost aceea de a găsi acei investitori particulari, autohtoni sau străini care să fie gata să rişte, gata să aplice inovații şi gata să investească efectiv în unitățile respective, care, urmau să fie restructurate.

---

[1] Birgit Breuel - *Treuhandanstalt: Bilanz und Perspectiven*, în *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Nr. 43-44, Berlin, 1994, p. 20.

Țări ca Franța, Anglia, SUA şi Canada au recunoscut avantajele şi au apreciat eforturile Agenției Treuhand de a crea un serviciu special de depistare a eventualilor investitori, atât în țară cât şi în străinătate. Activitatea depusă în acest sens s-a materializat prin *investiții directe* în noile landuri, făcute de investitori care au folosit această oportunitate de a fi prezenți într-o manieră cât mai solidă, în fosta Republica Democrată Germană şi, implicit pe piața internă a Uniunii Europene.

Investitorii din Japonia însă au preferat pentru noile landuri federale, un alt sistem de penetrare pe piață, cel cunoscut sub numele de *Greenfield-Investment* (înființarea unor amplasamente industriale total noi).

Privatizarea a fost orientată spre formarea sectorului economic de talie mijlocie, considerat motorul procesului de recuperare a decalajului economic dintre cele două părți ale Germaniei.

Treuhand mai avea, în plus, în sarcină să supravegheze, ulterior, rezultatele obținute de întreprinderile privatizate şi să dispună lichidarea întreprinderilor nerentabile. Pentru evitarea falimentelor "brutale" şi a urmărilor acestora, Treuhand a încercat să folosească instrumentarul unei "lichidări paşnice".

Închiderea celor aproximativ 3.500 de întreprinderi nerestructurabile a stopat subvențiile de durată pe de o parte, iar pe de altă parte, a permis împiedicarea dezmembrării patrimoniului prin licitații forțate.

În urma aplicării acestui program de "lichidare paşnică" au putut fi privatizate cca. 600 de secții restructurabile din cadrul unor întreprinderi şi au putut fi vândute numeroase terenuri, în scopul înființării unor noi amplasamente industriale. În acest mod, aproape o treime din locurile de muncă afectate de cerințele restructurării au putut fi salvate.

Acțiunile de restructurare care acompaniau pe cele de privatizare au fost concepute cu scopul de a asigura ocuparea forței de muncă şi impulsionarea transformărilor economice.

În colaborare cu Comunitatea Europeană au fost efectuate unele acțiuni şi mai ample de restructurare care au contribuit la asigurarea şi păstrarea locurilor de muncă la nivel regional şi local, în domenii ca: industria extractivă, industria chimică, industria mineritului şi cea navală. De semnalat aici, strategia deosebită aplicată de Treuhand pentru modernizarea sectorului minier (a societăților miniere LAUBAG şi MIBRAG), restructurarea acestuia, şi în măsura posibilului, a privatizării. Momentul hotărâtor pentru menținerea de către partea est-germană a "Montanindustrie" l-a reprezentat însă, depistarea de către Agenția germană de privatizare a unui consorțiu anglo-american dispus să cumpere şi să investească în societatea minieră MIBRAG.

Situația economică dificilă a făcut aproape imposibilă o creştere a ofertei de locuri de muncă în cadrul multor firme din Germania de Est. În acest context s-a impus o serie de măsuri în plan social.

Costurile acestor reglementări sociale, suportate de Treuhandanstalt s-au ridicat la mai mult de 7 mld. DM[1]. Eforturile financiare întreprinse de Treuhand în plan social sunt oglindite însă cel mai bine de faptul că aproximativ 80%[2] din personalul întreprinderilor aflate sub observația Agenției de privatizare a reuşit să redobândească un loc de muncă, în urma măsurilor de favorizare a muncii[3].

Pentru a sintetiza, menționăm momentele esențiale în activitatea desfăşurată de Agenția Treuhand.

a) Prima fază, cea a *redresării, s-a derulat sub semnul privatizării,* considerată pe atunci (în 1991) formula ideală de redresare economică.

În această primă fază s-au aflat în prim-plan transformarea vechilor combinate în societăți comerciale (SRL-uri sau societăți pe acțiuni), construirea unui sistem informațional de management şi divizarea marilor unități în părți susceptibile de restructurat. Simultan s-au angajat în întreprinderi oameni noi în funcții manageriale şi în consiliile de supraveghere. Cu acest prilej au putut fi atraşi şi mulți manageri experimentați din vest. De o *importanță* deosebită politico-structurală au fost, în special, *deciziile de divizare* pe baza Legii disocierii, conform căreia se stabilea care dintre componentele ansamblurilor industriale erau considerate viabile din punct de vedere managerial deci care erau apte pentru restructurare şi, în cele din urmă, pentru privatizare.

Divizarea a facilitat privatizarea şi a reprezentat indirect un vot împotriva restructurării economice "sub căciula" Treuhandanstalt.

În faza inițială a activității de restructurare s-a aflat în prin-plan asigurarea lichidității întreprinderilor. Treuhandanstalt a acordat fără o selecție prea mare credite "pentru a împiedica distrugerea unor părți şi mai mari ale economiei"[4]. Din iulie până în septembrie 1990 s-au acordat credite de 25,4 mld. DM. Până la 31 martie 1991 volumul s-a majorat la 30 mld. DM[5], din care 19,5 mld. de la întreprinderi. O altă măsură imediată a fost preluarea dobânzilor la credite vechi, care au împovărat închiderea anuală semestrială pe 1990 cu 4,3 mld. DM (75% din totalul cheltuielilor). La aceasta s-a adăugat preluarea pierderilor înregistrate de întreprinderi. ceea ce în 1991 a reprezentat aproape o treime din cheltuielile Treuhandanstalt.

b) Depăşindu-se faza "subvenționării efective" a întreprinderilor "Treuhand", pentru a împiedica distrugerea unor părți şi mai mari ale economiei, s-a pus accentul în faza a doua, începând din august 1991 pe

---

[1] Treuhandanstalt - Informationen, în Wirtschaftsnachrichten aus der Treuhandanstalt für die neuen Bundesländer, Nr. 21, Dezember, 1994.
[2] Sursa citată.
[3] Vezi capitolul 2.
[4] Treuhandanstalt (THA) - *Leitlinien der Gescäftspolitik*, Berlin, 1990.
[5] Dirk Nolte - *Struktupolitik internaționale Sachsen - Sanierungskooperation zwischen dem Freistaat und der Treuhandanstalt,* în WSI-Mitteilungen, 1993, p. 56-59.

consolidarea economică a întreprinderi "Treuhand", în vederea privatizării lor efective. Din acest moment s-a putut vorbi de *restructurare*.

Pe fundalul unei situații alarmante a economiei, reprezentanții politici ai landurilor au solicitat o politică activă de reabilitare, bazată pe criterii clare de politică structurală, în care să se țină seamă de specificitatea landurilor estice, în sensul menținerii unor ramuri industriale, ca de exemplu a industriei siderurgice, cu scopul de a se asigura o protecție socială populației est-germane.

Prin restructurare s-a încercat, în esență, ieşirea de pe piață, datorită incapacității de plată. Totodată nu s-a vrut să se acționeze înaintea deciziilor strategice privind investițiile viitorilor cumpărători. Restructurarea economică reală urma să aibă loc după privatizare. Măsurile luate în această fază vizau de aceea, îmbunătățirea pe termen scurt a competenței concurențiale prin reducerea personalului, curățarea paletei de produse, reducerea integrării verticale sau prin dezafectarea unor părți de întreprindere.

O adaptare activă prin introducerea unor produse noi, competitive pe piață, a noilor tehnologii de producție sau a metodelor moderne de marketing şi desfacere rămânea în continuare, în afara discuției. Siebert vorbeşte, de aceea, de *adaptare pasivă*[1]. O importantă piatră de temelie a acestei strategii a fost conceptul "investiției neutre din punct de vedere al investitorului". Treuhandanstalt a aprobat numai acele investiții, care din punct de vedere rațional, ar fi fost tentante pentru investitori după preluare.

c) Faza a treia, impune între 1991-1992, în mod necesar şi obiectiv preocuparea pentru o restructurare, conform noilor coordonate rezultate în urma "subvenționării", şi consolidării întreprinderilor cu scopul finalizării nestânjenite a privatizării. Se vorbeşte aici de o *restructurare activă*. Acest proces de modificare a conceptului de restructurare se explică prin faptul că situația economică a celor cinci landuri est-germane constituie o premieră pentru politica ordinii economice. Astfel s-a declanşat un proces creativ şi autoperfectabil pe plan teoretic şi practic.

Această fază se evidențiază, în special, prin înlocuirea conceptului de "investiții neutre" cu o restructurare activă a întreprinderilor aflate sub observația agenției. Implicit, este vorba de o accentuată luare în considerare a aspectelor politico-structurale, în special pentru păstrarea, primirea sau înnoirea aşa-numitelor nuclee industriale. Fundalul acestei mutații conceptuale îl constituie o cădere masivă în industrie, care şi-a găsit ecoul în dezbateri, prin termenul de "dezindustrializare".

Conceptul de *restructurare activă* a cunoscut mai multe *forme organizatorice*, dintre care cele mai importante sunt următoarele:

- *Eliberarea mijloacelor investiționale*. Cea mai simplă formă din punct de vedere organizatoric este eliberarea de mijloace investiționale în

[1] Horst Siebert - *Das Wagnis der Einheit*, Stuttgart, 1992.

vederea finanțării unui program de restructurare conceput pe termen mediu;

- *Management KG (societatea în comandită de management).* Treuhandanstalt a deschis o altă cale din punct de vedere concepțional o dată cu înființarea aşa-numitelor societăți în comandită de management. În această categorie au fost incluse 10-15 întreprinderi într-o societate în comandită, sub conducerea responsabilă a unui manager experimentat în restructurarea economică;
- *Modelul ATLAS.* Întrucât presiunea principală venea de la landuri, în sensul unei accentuate activități de redresare economică, nu este de mirare că ele însele au trecut la propuneri de modificare. Modelul cel mai mult luat în considerare a fost inițiativa - ATLAS a Landului Sachsen. ATLAS înseamnă: întreprinderi sub egida Treuhand alese de Land, pentru restructurare economică (conform definiției date de Ministerul de Stat pentru Economie şi Muncă)[1]. Ideea de bază consta în aceea că landul definea anumite întreprinderi de importanță regională, după audierea economiştilor şi a sindicatelor, iar Treuhandanstalt făcea propuneri de restructurare economică. La restructurarea întreprinderilor la care Treuhandanstalt constata disponibilități de restructurare economică, colabora şi landul şi agenția. Concret, aceasta însemna că Treuhandanstalt pregătea un buget de redresare economică, iar landul sprijinea întreprinderea cu instrumentarul său de stimulare, în special prin sporuri investiționale în cadrul sarcinii comunității - definită prin deviza: "îmbunătățirea structurii regionale a economiei". Acest aranjament a fost convenit în linii mari în "Declarația Schommer - Brenel" la 30 aprilie 1992[2]. Inițiative similare au existat şi în alte landuri, ca de pildă Mecklenburg-Vorpommern (proiectul Anker).

Agenția Treuhand a fost astfel, implicată decisiv în procesul transformațional: la crearea şi atribuirea drepturilor de proprietate şi patrimoniale, în privatizarea şi scoaterea din uz a întreprinderilor, la formularea politicii manageriale, la finanțarea vechilor deficite din fosta Republica Federală Germană. *Sui generis* această instituție care a fost Treuhand este de aceea considerată *cea mai importantă instanță politică de restructurare.* Lucru este valabil indiferent de ce fel de imagine politico-structurală a stat la baza deciziilor Agenției Treuhand .

Din punct de vedere al politicii structurale, Agenția Treuhand era ea însăşi importantă, din cauza bugetului ridicat aflat la dispoziția ei (181 mld. DM

---

[1] Dirk Nolte - *Struktupolitik internaționale Sachsen - Sanierungskooperation zwischen dem Freistaat und der Treuhandanstalt,* în WSI-Mitteilungen, 1993, p. 56-59.

[2] Staatministerium für Wirtschaft und Arbeit des Freistaates Sachsen, *Modernisierung von Treuhandunternehmen Sachsen*, Declarație de presă din 30.04.1992.

pentru restructurare economică în perioada 1990-1993) şi a puterii de a dispune de o mare parte a imobilelor şi a terenurilor din noile landuri. Agenția Treuhand avea deci nu numai competența decizională, ci şi mijloace suficient de mari pentru a efectua procesele de restructurare. Modul în care *politica structurală* a influențat politicile de privatizare şi restructurare asumate de Treuhandanstalt sunt reflectate cel mai bine de acțiunile de:

- privatizare a şantierelor navale;
- privatizarea societății de uleiuri minerale Minol - Leuna;
- privatizarea industriei potasiului şi a sării.

Ca urmare a tranzacțiilor încheiate atât cu cumpărătorii est-germani, vest-germani cât şi din străinătate - a fost posibil ca până la sfârşitul lui iunie 1994 Treuhandanstalt să strângă un total de aproape 200 mld. DM fonduri de investiții şi să gestioneze 1,5 mil. locuri de muncă în cadrul noilor investiții. Investițiile externe s-au ridicat la 20 mld. DM, permițând crearea unui număr de 150.000 de locuri de muncă pentru est-germani[1].

Spre deosebire de fostele țări socialiste în care au activat instituții având obiective asemănătoare, în Germania de Est s-a optat în momentul în care sarcina Agenției germane de privatizare fusese îndeplinită în proporție de aproape 95%, pentru continuitatea activității Agenției Treuhand, prin intermediul a cinci întreprinderi distincte, desemnate drept succesoare ale acestei instituții. Acest moment a marcat trecerea la o nouă formă de restructurare şi descentralizare economică, promovată, de altfel, de Treuhandanstalt pe toată durata activității sale.

Trecerea la acest tip nou de organizare s-a făcut începând cu ianuarie 1995, când s-a hotărât transformarea şi divizarea simultană, în funcție de noile obiective ale Agenției Treuhand în cele cinci întreprinderi succesoare[2], care urmau şi ele să fie privatizate cât mai curând posibil.

Experiențele pozitive ca şi cele negative avute de Treuhand, în activitatea sa de consultanță acordată întreprinderilor aflate în tranziție către economia socială de piață, au fost urmărite cu mare interes de specialiştii țărilor reformatoare din Estul şi Centrul Europei. În scopul transferului de "know-how" în domeniul privatizării şi al sprijinirii procesului de reformă şi de privatizare din aceste țări, Treuhandanstalt a înființat o societate de

---

[1] Treuhandanstalt - *Fragen und Antworten zur Privatisierung ehemaligen Volksvermögens den neuen Bundesländern*, Treuhandanstalt Abteilung Öffentlichkeitsarbeit, Berlin, 1994.

[2] Conform *Treuhand - eine Privatisierungs-Ära geht zu Ende*, din revista *Informationsdienst des Instituts der Deutschen Wirtschaft,* nr. 51/52 din 20/22 decembrie 1994. Cele cinci instituții succesoare ale agenției Treuhandanstalt sunt: Bundesanstalt für vereinigungsbedingte Sonderaufgaben BVS, Beteiligungs -Management-Gesellschaft mbH Berlin BMGB, Treuhand-Liegenschaftsgesellschaft mbH TLG, Bodenverwertungs- und Verwaltungsgesellschaft mbH, şi DV-Informations Systeme, Organisation und Service GmbH- DISOS.

consultanță pentru Europa de Est - Treuhand Osteuropa Beratungsgesellschaft (TOB), care are în prezent reprezentanțe în 16 țări şi care a contribuit la proiectele de privatizare din Estonia şi din capitala Rusiei. TOB a fost la rândul său, privatizată în vara anului 1994.

Chiar dacă deosebirile, între infrastructura juridică, disponibilitățile de capital şi expertiza din Republica Federală Germană şi cele din țările în tranziție din Centrul şi Estul Europei sunt enorme, itinerarul parcurs de Treuhandanstalt rămâne un reper inconturabil.

Deşi nu se pot omite condițiile de "laborator" în care s-a desfăşurat tranziția în fosta RDG, acest proces poate fi un reper şi pentru România, oferind o experiență care nu poate fi ignorată. Cu atât mai mult cu cât cei mai autorizați factori din România au afirmat că, Treuhandanstalt a servit drept model pentru crearea Fondului Proprietății de Stat (FPS), deşi, desigur, condițiile din România sunt diferite de cele din Germania şi, respectiv, landurile estice. Nu se poate trece cu vederea că pentru privatizare, restructurarea întreprinderilor, reabilitarea forței de muncă şi asistență socială s-au cheltuit sume enorme, menționate de altfel mai sus.

3.2.3. Politica structurală

Politica structurală promovată de statul german a îmbrăcat în funcție de obiectivele urmărite, forma unei politici orientate spre păstrarea structurilor economice existente (politică structurală conservatoare) sau pe cea a unei politici dinamice, orientate spre modificarea structurilor economice, o dată cu evoluția teoriei şi realității economice obiective (politică structurală flexibilă).

3.2.4. Perspectiva privatizării în Germania reunită, după încheierea mandatului Agenției Treuhand

"Diminuarea pachetului de acțiuni deținute de stat prin intensificarea privatizării" este decizia sub care Guvernul federal a încurajat politica privatizării după1997[1]. Aceasta în contextul în care visteria era aproape goală (atributele statului social devenind aproape nefinanțabile) iar presiunea criteriilor impuse de Tratatul de la Maastricht pentru aderarea la Uniunea Europeană era tot mai apăsătoare. Numărul pachetelor de acțiuni (cote-părți, în original *Beteiligungen)* deținute de stat care erau luate în calcul pe atunci, pentru a fi reduse sau chiar pe deplin vândute se ridica la 20, printre acestea figurând numele unor companii binecunoscute, cum ar fi AutobahnTank &

[1] Deviza respectivă se regăseşte în titlul unui capitol al Raportului Economic Anual prezentat de Guvernul Republicii Federale Germania la începutul anului 1997, publicat şi de revista *Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft,* nr. 34/21, august, 1997.

Rast, Lufthansa, Telekom, Postbank sau Gästehaus Petersberg, care promiteau valori ridicate[1] .

Privatizarea nu este însă peste tot de natură să dureze. De exemplu în Bayern, după ce au fost vândute cu ceva timp în urmă acțiunile statului la uzina de producere a energiei Bayernwerk AG, la scurt timp după aceasta statul a reinvestit pe piața energiei. Cel mai întins (ca suprafață) land s-a angajat, după fuziunea uzinei Bayernwerk AG cu VIAG AG, cu un pachet considerabil de acțiuni în noul concern.

În ciuda aprecierilor făcute de numeroşi experți - în legătură cu necesitatea intensificării privatizării pe ansamblul Germaniei -, acest proces dinamic, aflat în plină desfăşurare, poate suporta uneori influența unor interese acute ale statului, viitorul rezervându-ne o evoluție a privatizării, care nu poate fi conturată cu precizie.

[1] Experți ai compartimentului de cercetare din cadrul Deutsche Bank au evaluat câştigurile provenite din vânzarea unui pachet de acțiuni de stat, de exemplu la Telekom la aproximativ 10 mld. DM.

CAPITOLUL IV - ÎN LOC DE EPILOG - CÂT DE SOCIALĂ MAI POATE SĂ FIE ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ

1. Tensiunile apărute în modelul german în noul context intern şi internațional

Capitalism de tip cazino, turbo-capitalism sau liberalism vulgar sunt câteva dintre sintagmele folosite în peisajul mediatic de către economişti, pentru a da expresie revoltei împotriva forțelor pieței mondiale într-o economie devenită extrem de mobilă pe plan internațional. Dezvoltarea simultană a piețelor, globalizarea structurilor economice este receptată de mulți mai curând ca o amenințare, decât ca o şansă.

Unii specialişti[1] sunt de părere că ne-am afla într-o capcană a globalizării. Întrecerea internațională privind amplasamentele ar duce la o concurență ruinată între state. Impozitele ar scădea atât de mult, încât obiectivele publice nu ar mai putea fi luate în considerare, ceea ce ar afecta considerabil statul social. De asemenea concurența globală de pe piețele muncii ar putea avea urmări mai puțin îmbucurătoare pentru anumite state. De aceea, această cursă ar trebui să aibă loc pe baza unor înțelegeri internaționale privind impozitele şi standardele sociale.

Cu toate acestea, construirea unui atotcuprinzător cartel de condiții al statelor se dovedeşte a fi o iluzie. Țările aflate în tranziție, cum ar fi cele din Europa de Est, Asia sau America Latină, ca de altfel nici țările industrializate nu ar putea fi constrânse în această direcție. Luxemburg-ul, de exemplu, nu se va lăsa niciodată înregimentat în disciplina impozitelor Uniunii Europene. Pentru unele țări, tocmai costurile mai scăzute ale forței de muncă sau nivelul mai redus al impozitării reprezintă avantajele lor în competiția internațională.

Dar megatrendul globalizării nu a fost descoperit de capitaliştii rău intenționați, pentru a îngropa statul bunăstării. Interconexiunile globale ale economiilor sunt mai mult rezultatul unei evoluții în tehnica comunicațiilor, ce a fost însoțită de piețele de mărfuri şi financiare de etape de liberalizare pe plan mondial.

Se impune însă, mențiunea că economiile naționale sunt supuse, din cauza globalizării, unei presiuni de adaptare din ce în ce mai mare, care se manifestă cel mai acut pe piața muncii. Acest efect nu poate fi, însă, atribuit exclusiv globalizării, ci mai degrabă disponibilității insuficiente a societății de adaptare la modificările structurale. În epoca economiei mobile, societatea "nu

---

[1] Gerhard Fels, "Globalisierung- nur eine mentale Falle" , Deuthscher Veralg, Köln, 1997, pg. 2.

are voie" să rămână imobilă (*rigidă*) mai mult timp. Acest lucru e valabil în special pentru statele Europei. Ele nu sunt pregătite suficient pentru această nouă dimensiune a concurenței între obiective economice internaționale. Aplicarea unor corecturi economiilor respective ar spori nu numai capacitatea concurențială a acestora pe plan internațional, ci ar îmbunătăți şi în plan intern premisele creşterii economice şi ale gradului de ocupare.

Problema creării locurilor de muncă pentru perspectivă pare indisolubil legată de sfera serviciilor.

În statele OCDE ponderea serviciilor în economie este de aproape 70%. Țările moderne industrializate poartă, de fapt, pe nedrept acest titlu, căci ele au evoluat de mult timp spre un nou stadiu, devenind veritabile societăți ale serviciilor. Mai exact exprimat, noi trăim acum în era timpurie a informațiilor. În literatura de specialitate se menționează tot mai des necesitatea făuririi unei tranziții "mai blânde" către această nouă societate, pentru a se evita turbulențele înregistrate la trecerea de la societatea agrară la cea industrială.

Economia vest-germană se orientează şi economia tot mai mult spre această direcție. Astfel, ocuparea în sfera serviciilor a crescut în vechile landuri din 1970 în 1975 cu aproximativ 55%.[1]

Deşi rezultatul pare impresionant, în comparație cu cel înregistrat de SUA el devine relativ. Căci, în SUA numărul locurilor de muncă din sectorul serviciilor, în aceeaşi perioadă de timp, aproape s-a dublat. Această evoluție trebuie, însă, corelată cu modificările total diferite ale gradului de ocupare în cele două țări: dacă în Germania de Vest a crescut numărul tuturor persoanelor angajate doar cu 7%, în SUA s-a consemnat un plus de 54%.

Cu siguranță că societatea germană n-a epuizat, încă, potențialul de expansiune, pe care-l oferă societatea serviciilor ce revin la 1000 de locuitori. Astfel, în comparație cu SUA, există în Germania aproximativ 7 milioane[2] de locuri de muncă disponibile în sfera serviciilor.

În afară de aceasta, potențialul pe care-l oferă sfera serviciilor în societatea germană se explică şi prin mentalitatea populației. Noțiunea de "servicii" are în limba germană o conotație peiorativă. Nici "a servi"[3], nici "a presta" nu sunt aici deosebit de populare - căci ambele verbe reflectă virtuți secundare. Un japonez care trăieşte în Germania, a scris nu de mult, că Germania ar fi un "deşert al serviciilor", iar "amabilitatea redusă față de clienți" chiar o virtute germană. Fiecare vrea să câştige, dar nimeni nu vrea să servească (tot aici s-ar putea încadra şi cruda realitate a prestării activităților de igienizare a locurilor publice, a străzilor sau a altor munci necalificate, aproape în totalitate doar de către imigranți şi nu de către germani). Chiar dacă acestea par a fi

[1] Sursa citată
[2] Sursa citată
[3] În limba germană este vorba de verbele "dienen" şi respectiv "leisten"

exagerări, mentalitatea populației germane în această direcție se conturează tot mai mult ca o problemă de perspectivă.

Sfera serviciilor poate, însă satisface nu numai persoanele ocupate, ci şi statul sau partenerii tarifari.

În opinia specialiştilor[1], dezideratul viitorului, acela al dereglementării, ar trebui să se concentreze mai ales pe piața muncii şi a serviciilor. O altă componentă a acestui "edificiu" ar trebui să se materializeze în sprijinirea şi stimularea întemeierii de noi amplasamente, piața capitalului de risc în Germania fiind subdezvoltată. De asemenea, pe linia acestor modificări, specia-liştii insistă pentru depistarea modalităților de reintegrare pe piața muncii a şomerilor cu calificare redusă. Desigur că ajutoarele acordate şomerilor de lungă durată îşi găsesc justificarea în continuare, dar se impune o nouă grilă de impozitare a salariilor, care să favorizeze salariile mai mici, oferind în felul acesta o şansă şi forței de muncă slab calificate. De altfel, reforma impozitelor pe ansamblu face deja obiectul unor discuții aprinse în cadrul coaliției dintre social-democrați şi verzi, instalată în Germania în urma alegerilor din 27 septembrie 1998.

Globalizarea şi terțiarizarea sunt, aşadar, două tendințe care se completează reciproc. Globalizarea nu trebuie să conducă neapărat la şomaj, dacă societatea este pregătită să promoveze terțiarizarea. Orientarea societății în această direcție nu va fi lipsită de dificultăți, după cum se pare, dar analizând lucrurile realist, specialiştii[2] sunt înclinați să creadă că globalizarea nu va conduce totuşi spre o prăpastie. Dimpotrivă, obiectivul este: mai multă bunăstare pentru toți într-o nouă economie mondială.

Vasta rețea socială pe care statul german o pune la dispoziția salariaților a determinat, însă, o creştere fără precedent a impozitelor şi a contribuțiilor băneşti ale cetățenilor în scopul finanțării acesteia, determinând o stare latentă de nemulțumire în rândul populației.

În acelaşi timp, finanțarea rețelei sociale este asigurată şi de patroni, care suportă o serie de *cheltuieli suplimentare de personal*, cum ar fi contribuții sociale, plata salariilor şi în caz de boală a salariaților, bani pentru concedii, pentru constituirea patrimoniului, etc. În Germania de Vest s-a ajuns astfel, să fie plătite cele mai ridicate costuri salariale suplimentare, şi anume până la 81% din salariu, față de numai 42% în Marea Britanie - un concurent redutabil al Germaniei. O dată cu căderea "Cortinei de Fier", discrepanța între costurile muncii în Europa a devenit şi mai mare.

Costurile salariale suplimentare adăugate salariilor efectiv plătite pentru o oră de muncă, care şi ele sunt foarte ridicate în Germania comparativ cu alte

---

[1] În conformitate cu studiul realizat de Institut der deutschen Wirtschaft, pe baza sondajului printre 2055 de întreprinderi reprezentative din Germania de Vest şi de Est asupra globalizării.

[2] Sursa citată

țări, au făcut ca în această țară să fie practicate cele mai ridicate costuri de muncă. Din acest motiv, *Germania a devenit cel mai scump loc de producție din lume.*

În condițiile intensificării concurenței pe plan mondial şi ale accentuării nemulțumirii populației se impune, de aceea, pentru Germania reconsiderarea politicii sociale promovate de stat. În noul context internațional devine aproape imposibilă dezvoltarea unei politici sociale naționale exclusiv după criterii proprii. Aceasta nu înseamnă că statul german nu va mai promova o politică socială. Dimpotrivă, după cum reiese din lucrările specialiştilor, politica socială va reprezenta şi pe viitor o componentă esențială a economiei sociale de piață, fiind supusă, însă, rigorilor unei reforme profunde.

În noul context creat de globalizare, Germania are de contracarat şi alte dezavantaje apărute pe măsura consolidării statului social.

Astfel, timpul de muncă reprezintă un alt factor care diminuează posibilitățile de producție ale Germaniei comparativ cu alte țări. Dintre țările industrializate, în Germania oamenii beneficiază de cel mai scurt timp anual de muncă, având (în Germania de V) 40 de zile de concediu şi sărbători legale, față de 23 de zile în America. Conform calculelor unor economişti germani, dacă şi în Germania de Vest s-ar acorda acelaşi număr de 23 de zile concediu ca în America, s-ar putea obține o producție globală cu 5%[1] mai mare decât în condițiile date. Tot cu titlu de comparație, unele studii de specialitate[2] indică faptul că japonezii, de exemplu, muncesc în 3 ani cât germanii în 4 ani.

Capacitatea concurențială a Germaniei este afectată pe plan internațional şi de nivelul ridicat al impozitelor practicate în economie. Ca atare, reacția investitorilor străini a fost promptă, ei îndreptându-se spre țările cu impozite reduse. Țări, precum Portugalia, Marea Britanie, Olanda s-au transformat într-un veritabil magnet pentru capitalul străin.

Competitivitatea produselor germane pe plan mondial pare afectată în ultimul timp şi de cheltuielile pentru protecția mediului înconjurător care înregistrează un nivel tot mai ridicat. Numai în Danemarca, ponderea cheltuielilor pentru protejarea mediului în produsul social este mai mare decât în Germania.

Internaționalizarea piețelor reprezintă deci pentru economia germană, sub aspectele enumerate mai sus, un fenomen care afectează profund Germania, tipul clasic al unei *țări exportatoare.*

2. Limitele statului social

În țările "Bătrânului Continent", societatea suferă în prezent, o transformare profundă, datorită fenomenului intens de îmbătrânire a populației, a modificării modelelor de muncă, a schimbării structurii tradiționale a familiei.

[1] Sursa citată
[2] Sursa citată

Având în vedere numărul de 17 milioane[1] şomeri din cadrul Uniunii Europene, reiese clar că, politica ocupării - de altfel, politica economică în ansamblu - este inseparabil legată de politica socială. Şi aceasta, deoarece doar o rată ridicată a ocupării asigură acoperirea necesarului crescând de asistență socială primordială, respectiv asigurarea de pensie şi sănătate. În programul de acțiuni pentru perioada 1995-1997, prezentat de Comisia Europeană în aprilie 1995, se sublinia, că politica socială nu are voie să fie apreciată neapărat în mod statistic, ci să se adapteze în mod flexibil la necesitățile actuale. Astfel, pe ordinea de zi stă pe primele locuri lupta împotriva şomajului şi crearea de noi locuri de muncă. Activitatea desfăşurată la nivel european nu ar trebui însă, să se limiteze doar la piața muncii şi problemele dreptului muncii legate de aceasta, ci să stimuleze şi să încurajeze integrarea oamenilor din întreaga UE la politica socială europeană.

În perspectivă se prefigurează o nouă orientare pentru politica socială în cadrul Uniunii Europene.

Această opinie este împărtăşită şi de Germania, care alături de Franța - prin potențialul lor economic, politic şi diplomatic, precum şi prin comportamentul lor -, reprezintă *motorul* Uniunii Europene, a Europei Unite, în ansamblul său.

Astfel, fostul şef al diplomației germane, Klaus Kinkel, anunța în 1997, în fața Bundestagului (Camera Inferioară a Parlamentului german) că guvernul de la Bonn este gata să adauge Tratatului de la Maastricht şi un capitol referitor la drepturile sociale, mai precis la şomaj şi crearea de locuri de muncă. Acesta nu a uitat însă să precizeze că este vorba de susținerea unor programe care să nu fie imposibil de finanțat şi prea costisitoare (pentru Germania). Kinkel a mai afirmat că "o mai bună coordonare a măsurilor naționale la nivel european ar putea să ne ajute să avansăm"[2]. De menționat, că declarația ministrului german de externe intervenea la o zi după ce sindicatele europene anunțaseră mişcări revendicative, cerând printre altele ca acordurile privind viitorul Europei să nu eludeze criteriile sociale.

Încercând să se găsească remedii la "flagelul" şomajului care afectează aproape 24 de milioane de persoane din țările Germania-7, se pune totuşi tot mai des problema dereglementării în profunzime a pieței muncii în vederea adaptării la mondializarea economiei şi a creării de noi locuri de muncă. Cu prilejul unei reuniuni la nivel înalt la Lille (Franța) în 1996, între cei 19 miniştri din cele şapte țări cele mai industrializate (Germania-7), s-a ajuns chiar la concluzia că în viitor, piața muncii se va baza pe capacitatea fiecărui individ de a trece de la un loc de muncă la altul, situație ce ar trebui facilitată printr-o formație profesională care să se desfăşoare pe parcursul întregii vieți. Evident, o decizie finală era greu de luat. Puşi în situația de a alege, miniştrii au refuzat

[1] European Comunities, 1997, "Labour Force Survey. Results 1996, Luxemburg.
[2] Ziarul "Bild" nr.34 / 6 / 1997

să opteze categoric pentru o alternativă sau alta - mai precis, fie pentru modelul american, care oferă milioane de locuri de muncă în detrimentul veniturilor şi protecţiei sociale, fie pentru cel european, care are în vedere o protecţie socială maximă, plătită cu o rată înaltă a şomajului. Ei au refuzat şi ideea unei a treia căi, propusă în deschiderea dezbaterilor de preşedintele francez Jacques Chirac. "Nu trebuie să alegem între o agravare a şomajului şi o inegalitate a veniturilor", se spune în declaraţia finală a reuniunii. Cum se ştie, Chirac a pledat pentru o cale de mijloc între o Europă în care "protecţia socială este mai bună, dar ocuparea forţei de muncă mai puţin dinamică şi o Americă în care, deşi progresia locurilor de muncă este foarte accelerată, prestaţiile sociale sunt mai puţin generoase" "În timp ce o expansiune mondială durabilă se află în mod cert în faţa noastră, este necesar ca mondializarea să reuşească, ceea ce înseamnă de fapt a reuşi să-i facem pe toţi oamenii să beneficieze de roadele creşterii mondiale"[1], a mai afirmat preşedintele Chirac.

Prin acceptarea în acest fel a evoluţiei spre o dereglementare sporită a economiei mondiale şi spre o mai mare flexibilitate a pieţei muncii, miniştrii Germania-7 au aderat în mare măsură la concepţiile economice anglo-saxone, chiar dacă ţările europene, îndeosebi Germania şi Franţa consideră foarte important să se menţină totuşi o serie de "achiziţii sociale" care reprezintă de fapt o componentă de bază a culturii şi a istoriei lor. "Putem trage foarte bine învăţăminte din experienţa Statelor Unite în materie de flexibilitate, dar modelul american nu poate fi în nici un caz copiat", a ţinut să precizeze ministrul german - de atunci[2] - al economiei, Guenter Rexrodt. Drept urmare, singura concluzie clară o reprezintă faptul că această reuniune de la Lille a consacrat evoluţia economiei mondiale: indivizii trebuie să înveţe să "slăbească centura securităţii" pentru a se putea adapta la o mai mare flexibilitate a pieţei muncii. Cum se explică totuşi această înclinaţie spre modelul american ?

Fără îndoială prin faptul că americanii au ratat la Lille câteva rezultate economice demne de invidiat: 8 milioane locuri de muncă create şi o rată a şomajului de numai 5,6%.

Revenind la poziţia tradiţională europeană faţă de politica socială, Guvernul Germaniei - a cărei economie va fi mai mare - preconizează, de exemplu un model german pentru viitoarea evoluţie europeană, ceea ce presupune dezvoltarea puterii economice pentru asigurarea unui anumit nivel al protecţiei sociale.

Evoluţia Republicii Federale Germania în cei peste 40 de ani de făurire a economiei sociale de piaţă, constituie fără îndoială un reper în abordarea problematicii sociale.

În ciuda multor elemente favorabile oferite de "ordinea socială", Germania parcurge, însă, cea mai dureroasă reconsiderare a politicii sale

[1] Revista "Times" nr. 16 / 3 / 1996.
[2] Sursa citată

sociale. Dr. Kurt Biedenkopf, primul ministru al landului Saxonia afirmă într-o analiză[1] asupra cauzelor acestei modificări că, ceea ce face *statul german* tot mai discutabil este extinderea sa, de-a lungul anilor, cu mult dincolo de cei ce au cu adevărat nevoie de protecție socială. Germania dispune de un sistem supradimensionat, foarte costisitor, cu un impact împovărător asupra comunităților mai mici şi a stimulentelor individuale.

Kurt Biedenkopf este, de altfel, unicul politician german care cere în mod deschis reconsiderarea sistemului social, în sensul asigurării unei "*pensii a cetățeanului*" (*Bürgerrente*), denumită şi "*pensie de bază a la Biedenkopf*" (*Grundente*), situată la un nivel decent, dar dimensionată după nevoile vitale ale unui pensionar - pe principiul potrivit căruia, în decursul vieții, oamenii reuşesc să-şi completeze veniturile şi prin alte instrumente: cum ar fi cele de formare a propriului patrimoniu, dividende din economii, asigurări pe viață, alte tipuri de asigurări încheiate în mod privat.

Mai mult decât atât, creşterea - devenită inevitabilă - a fondurilor de pensii, ar însemna pentru industria serviciilor financiare un succes deosebit în Germania. În 1995, Germania deținea doar 5,8%[2] din produsul intern global (GDP) ca active (*asset*) în fondurile sale de pensii, în comparație cu America care deținea 61% sau cu Marea Britanie, care beneficia de un procentaj de 80%. Sperând într-o accentuare a tendinței actuale, Banca din Frankfurt apreciază, pentru următorii câțiva ani, creşterea activelor din acest domeniu cu 25% pe an.

Pornind de la considerente asemănătoare, şi alți politicieni germani, pe lângă K. Biedenkopf, vehiculează concepte reformatoare, tot în scopul modificării configurației actuale a sistemului securității sociale. Cu toate acestea, programele celorlalte partide nu sunt atât de îndrăznețe, modelul Biedenkopf fiind apreciat ca prea radical.

Pentru a sugera esența proiectelor reformatoare în domeniul politicii sociale, reprezentanții celorlalte partide folosesc în materialele prezentate pe această temă, termeni precum "*asigurare socială de bază*" (SPD - Partidul Social Democrat), "*asigurare de bază orientată după necesități*" (Alianța 90, sau Partidul Ecologist "Verzii").

"Asigurarea socială de bază", concept care a fost de altfel introdus de politicienii Partidului Social Democrat - Mascher, La Fontaine şi Dressler, nu este nimic altceva decât un ajutor social special pentru pensionari. Asigurarea socială de bază se plăteşte, în concepția acestor politicieni, în acelaşi mod ca şi ajutorul social din prezent, deci numai în cazul de necesitate. Ceea ce înseamnă că, numai cel care dovedeşte că nu are venituri suficiente sau alte surse de avere, poate primi un supliment bănesc. Astfel, acest sistem nu

[1] Ziarul "Die Welt" 30.06.1997
[2] Sursa citată

urmează să înlocuiască actualul sistem, ci să fie introdus suplimentar, pentru a preîntâmpina sărăcia bătrânilor.

Altfel arată, însă, modelul Biedenkopf pentru pensiile de bază: el doreşte eliminarea totală a pensiei calculate în funcție de aport şi performanță şi înlocuirea ei cu o sumă, calculată după alte criterii. Din punctul lui de vedere, îndreptățiți la pensie, sunt numai aceia care, după încheierea perioadei regulamentare de vechime, vor fi plătit impozitul timp de 25 de ani. Cât a câştigat fiecare în timpul activității nu contează în cazul modelului Biedenkopf - toți primesc aceeaşi pensie. Plățile de contribuții nu intră în discuții, pentru că "pensia cetățeanului" este finanțată prin intermediul impozitelor. Opus conceptului de "asigurare socială de bază" al SPD-ului, acest concept înseamnă o schimbare totală a sistemului, modificând aşadar întru totul politica de pensii.

Necesitatea promovării de către statul german a unei politici sociale se impune în mod obiectiv:

- *din motive economice*: şomajul accentuat şi preluarea unor sarcini suplimentare în urma reunificării Germaniei au sporit în mod îngrijorător cheltuielile sociale şi de muncă. De aceea, va cădea în sarcina noului guvern ales, să impulsioneze investițiile şi prin acesta crearea de noi locuri de muncă - unul din punctele centrale ale programului electoral al SPD, de altfel, care a şi atras o mare parte a populației de partea acestui partid.
- *din motive demografice*: îmbătrânirea populației, ale cărei efecte se vor simți puternic - în opinia specialiştilor[1] -, începând cu 2010 şi creşterea speranței de viață a populației vor conduce la imposibilitatea finanțării sistemului actual de securitate socială, datorită raportului între populația activă şi cea aflată la pensie (în prezent unei persoane active îi revin trei persoane aflate la pensie, "contractul între generații" devenind în viitor tot mai dificil de derulat).
- *din motive ale justiției sociale*: concepute inițial, în scopul cetățeanului, numeroasele reglementări apărute pe parcursul timpului în domeniul social sau îndepărtat de esența politicii sociale, aceea de a sprijini cu deosebire pe cei neajutorați. Promovarea unui sistem care pune accentul pe solidaritate în detrimentul principiului subsidiarității, a determinat cimentarea unei mentalități, înclinate, mai degrabă, spre dependența față de ajutorul oferit de către stat "în mod îndreptățit", decât spre propria inițiativă.
- *ca reacție la schimbările intervenite în universul muncii*: în condițiile accentuării progresului tehnic şi al globalizării vor cunoaşte modificări majore forma, durata (part-time, în schimburi, pe o anumită perioadă de timp determinată, etc.), locul de desfăşurare a muncii (în sensul creşterii activităților care vor putea fi desfăşurate de salariații firmelor, chiar de acasă - prin intermediul computerului), societatea pe ansamblu ei. În astfel de situații marcate de nesiguranță şi modificări conti-

[1] Robert Hugle, "Sozialstaat im Umbruch", Deutscher Verlag, Köln, 1998, pg.12

nue, politicii sociale îi revine sarcina de a proteja individul doar împotriva riscurilor "vitale, de bază", încurajând individul să devină mai flexibil la nou, să hotărască în mod liber asupra destinației venitului pe care îl produce, într-un cuvânt să întâmpine viața prin propriile puteri.

"Back too the roots"[1] sună deviza sub care se încearcă o nouă orientare a *politicii ordinii* asupra securității sociale.

Pe acelaşi slogan se sprijină şi filozofia *Asociației Federale a Federațiilor Germane ale Patronilor* (BDA)[2], care pledează pentru reconsiderarea sistemului securității sociale - devenit prea scump, atât pentru patron cât şi pentru salariați - în sensul limitării sale doar la "asigurarea de bază" (*Basissicherung*).

Reducerea contribuțiilor pentru prestațiile sociale se poate obține, conform programului propus de această asociație, prin modificarea concepției asupra celor doi piloni ai sistemului de securitate socială: asigurarea de pensie şi cea de sănătate.

Soluțiile care apar ca viabile în literatura de specialitate, pentru reconsiderarea politicii sociale germane, sunt luate în discuție tot mai atent de factorii competenți, concentrându-se numai asupra anumitor aspecte, dintre care spicuim, în continuare, pe cele mai importante.

Pensiile pentru limită de vârstă în sectorul public urmează să fie reconsiderate, în sensul evitării unor discrepanțe majore față de pensiile celorlalte categorii de pensionari cu activități şi pregătiri similare (cum este cazul în prezent, datorită unei baze diferite de la care se pleacă în acordarea pensiei pentru bugetari în comparație cu salariații din sectorul privat, existând un plafon minim de 2040 DM lunar al pensiei, indiferent de profesia practicată şi funcția ocupată anterior, a unor bonusuri acordate în funcție de diverse criterii, a asigurării celei de a 13 pensii anuale, etc.)

- **Fonduri de pensii**

Pentru multe firme, pensiile acordate de întreprinderi presupun în ultimul timp costuri prea ridicate. Alternativa cea mai rentabilă pentru angajați şi patroni, o reprezintă fondurile de pensii atât de populare în SUA şi în Marea Britanie. În orice caz, ministrul german de finanțe a întârziat să-şi dea acordul în acest sens, temându-se de scăderea aporturilor de impozit la buget cu sume de miliarde.

- **Pensia pentru limită de vârstă acordată de întreprindere**

Acordarea pensiei pentru limită de vârstă acordat de întreprinderi - pe ansamblul Germaniei, cunoaşte abia din anul 1997 o perioadă mai puțin dificilă după anii de recesiune 1992/1993. Unei noi suplimentări a celei de a doua

[1] În traducere: "Înapoi către rădăcini", în conformitate cu stufiul "Soziale Sicherung" întocmit de Institut der deutschen Wirtschaft, în "Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft" nr. 22/28.05.1998, Köln, pg.2.

[2] Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände (BDA)

componentă a pensiilor pentru limită de vârstă i se opun în primul rând, motive legate de costuri.

- **Garantarea pensiilor pentru limită de vârstă acordate de întreprinderi.**

Întreprinderile îşi garantează, începând din anul 1974 plățile pensiilor, şi în cazul insolvabilității prin intermediul Asociației de Garantare a Pensiilor Bazate pe Reciprocitate (PSVaG)[1]. Membrii sunt, în conformitate cu Legea pensiilor acordate de întreprindere, toate acele întreprinderi care asigură plata pensiilor oferite de întreprinderi prin contribuții directe sau prin intermediul unor bugete proprii de susținere. Ele trebuie să plătească asociației o cotă anuală al cărei nivel se calculează în funcție de obligațiile la fondul de pensii şi în cazurile de pierderi.

Grafic nr. 3 - Structura bugetului social pe baza surselor de finanțare povara principală apasă pe umerii contribuabililor

- Ponderea surselor de finanțare în procente -

până în 1990: Germania de Vest; 1995 şi 1996 Germania reunificată din 1997: previziuni statistice;

***Sursa**: Date ale Ministerului Federal al Muncii publicate în "Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft" nr. 17 / aprilie 1998.*

[1] Der Pensions-Sicherung-Verein auf Gegenseitungkeit

Din PSVaG nu fac, însă, parte acele întreprinderi, care au încheiat cu angajații lor o asigurare directă.

O revigorare a situației PSVaG s-a înregistrat abia în anul 1998, când numărul cazurilor de insolvabilitate s-a diminuat considerabil iar volumul despăgubirilor a scăzut cu 1/3. Această conjunctură favorabilă a permis reducerea contribuțiilor ajutată de membrii PSVaG de la 2,7 la mie la aproape 1,2 la mie, prefigurând o perspectivă mai bună pentru întreprinderi, mai ales pentru cele mijlocii.

- **Politica ocupării**

Țările care dispun de o gamă largă de salarizare îşi pot permite, de regulă, să preîntâmpine dificultățile cele mai mari, în situația creşterii personalului angajat. Această politică se reflectă în venituri salariale mai mari: cu cât sunt puse la dispoziția populației unei țări mai multe locuri de muncă, cu atât țara respectivă este mai bogată. Criticii germani se tem însă, că oferta locurilor slab retribuite va declanşa sărăcie în ciuda existenței unui volum mare de muncă.

- **Ajutorul social**

Şi Statele Unite luptă cu problema costurilor sociale crescânde. Numai între 1990-1995, alocațiile bugetare federale pentru asistență publică au crescut în termeni reali cu peste 50% şi înghit între timp aproape fiecare al treilea dolar de la buget. De aceea, în toamna anului 1996 Washington-ul a frânat cheltuielile de ajutor social, oricum restrictive în comparație cu cele ale Germaniei. Motto-ul ultimei reforme este: *întărirea răspunderii personale*.

În general, privind peste Atlantic, Germania are motive întemeiate de invidie. În timp ce în economia germană s-au pierdut din 1991[1] peste 2 milioane de locuri de muncă, americanii au creat peste 11 milioane de noi posturi. Şi totuşi, politicienii europeni nu pot fi convinşi de modelul american, ei atrăgând atenția asupra numărului crescând de americani care trăiesc sub pragul de sărăcie.

Încercând să sintetizăm, putem afirma că sistemul german al securității sociale este supus unei puternice provocări, în condițiile modificărilor interne ale societății germane şi ale mondializării.

Schimbarea structurii de vârstă a populației, în sensul îmbătrânirii ei şi creşterea speranței de viață cor conduce, la o situație în care sistemul social sub forma actuală să nu mai poată fi finanțat, ceea ce va impune, în opinia noastră, o schimbare fundamentală a acesteia, după cum urmează:

[1] Sursa citată

- Sistemul securității sociale se va limita la o "asigurare de bază" pentru fiecare individ, al cărei cuantum se va reduce substanțial față de cel actual.
- În scopul completării asigurării individuale, la nivelul cerințelor fiecăruia, se vor plăti contribuții individuale pentru fondurile de pensii, sau alte forme de asigurări private (asigurări pe viață, etc.).
- Urmarea va fi o reorientare a mijloacelor financiare, care alimentează astăzi asigurările sociale publice, spre fondurile de pensii sau asigurări private, care la rândul lor vor investi aceste mijloace mai puternic pe piața de capital, adică în acțiuni, etc.
- Aceasta înseamnă o revigorare a pieței de acțiuni (şi a cele de bonduri) precum şi creşterea ofertei pentru întreprinderi de a deveni "acționari", probabil prin intermediul finanțărilor de credite asigurate de bănci.
- Premisa pentru aceasta o constituie desigur o bună piață funcțională a acțiunilor, cu reguli stricte şi îndatoriri clare pentru întreprinderi. Rolul tot mai puternic pe care se pare că îl va juca Bursa din Frankfurt, întăreşte perspectivele acestei tendințe.

3. Germania în fața dilemei schimbare - continuitate

3.1. Turnura opțiunilor politice ale electoratului la început de mileniu

Germania, simbolul stabilității şi prosperității economice din Europa Centrală, se află la răscruce.

La numai câțiva ani de la modificarea radicală a sistemului economic, prin trecerea de la economia de comandă la cea de piață, RFG trebuie să facă față unei noi schimbări, nu de aceeaşi intensitate, dar neimaginată de învinşi (creştin-democrați) şi nesperată de către învingători (social-democrați) şi cu atât mai puțin de către ecologişti.

În răstimpul care a trecut de la căderea Zidului Berlinului, țara a atins câteva dintre dezideratele propuse - reconstrucția parțială a estului, ridicarea nivelului de trai al populației est-germane, consolidarea poziției de lider pe piața exporturilor mondiale - după SUA, toate acestea cu prețul şomajului, a clătinării încrederii oamenilor în sistemul securității sociale, a îndatoririlor explozive a bugetului, şi a adâncirii nemulțumirii populației atât din partea de vest a țării - datorită contribuției plătite pentru reconstrucția estului, pentru asigurările sociale tot mai scumpe -, cât şi a populației din est -, datorită neatingerii unui nivel similar celui din vestul țării.

După o perioadă de tranziție, 1990-1997, în care landurile estice au fost supuse - cu sprijinul financiar masiv din partea de vest a țării - unei re-

construcții asidue, anul 1998 a marcat o cotitură favorabilă în evoluția economică pe ansamblul întregii economii.

Dar criza manifestată pe plan mondial - pe piețele financiare internaționale - îşi va pune amprenta, în viitor şi pe evoluția economiei în Germania. Conform previziunilor[1], PIB va creşte, astfel numai 2 procente în comparație cu 2,75 procente în anul 1998. Înainte de toate, se cuvine menționat că, exportul (creştere de 5% în 1999 față de 8% în anul precedent) nu va mai juca rolul de "locomotivă conjuncturală" Nici investițiile (creştere de 5%, mai mică față de anul precedent) - aflate sub presiune - nu vor avea o evoluție mai favorabilă, întrucât reforma impozitelor avansată de coaliția roşu-verde va cauza cheltuieli suplimentare întreprinderilor. Analiştii sunt de părere chiar că aceste măsuri vor afecta pe termen mediu şi piața muncii (se prefigurează un număr de 4.055.000 şomeri pentru 1999, rata şomajului în estul țării fiind mult mai mare decât în vest).

Norii adunați pe cerul conjuncturii mondiale în urma crizelor din Asia de Sud, Japonia, Rusia şi America de Sud nu prevestesc o perspectivă îmbucurătoare nici pentru Germania. Posibilitățile de desfacere a produselor în exterior se îngustează. Presiunea concurenței cu celelalte țări creşte, datorită faptului că multe dintre ele şi-au devalorizat moneda națională sub influența crizei de pe piețele financiare. În condițiile unei monede stabile, ca marca germană, comenzile din exterior se diminuează simțitor. În acest context multe dintre întreprinderile germane semnalează o înrăutățire a climatului de afaceri care va afecta şi creşterea economică în anul 1999.

Referitor la decalajul din partea de vest şi est a țării, analiştii[2] avansează chiar ideea că, Germania de Est ar putea deveni, în condițiile menținerii măsurilor de sprijinire a părții de est a țării de către stat (până în momentul de față s-a stabilit ca ajutorul financiar să fir acordat Estului până în 2004) o regiune similară Sudului Italiei.

În ciuda efortului financiar uriaş, factorii responsabili nu sunt încă, în situația de a şti când se va finaliza reconstrucția estului. La această necunoscută se adaugă şi evoluția - plină de incertitudini şi neconcordanțe de platformă politică - sub auspiciile noii coaliții dintre social-democrați şi ecologişti, în urma alegerilor ce au avut loc la 27 septembrie 1998.

Odată cu anunțarea victoriei lui Gerhard Schöder la alegerile din Germania din 1998 şi a coaliției neaşteptate formate între social-democrați şi ecologişti, au început şi semnele de întrebare privind viitoarea politică internă, dar şi externă, a gigantului european, prima putere economică de pe bătrânul continent şi a treia în lume, după Statele Unite ale Americii şi Japonia.

Metamorfoza țării era în mişcare de mai mult timp. După traumatismul războiului, Germania a ieşit din cochilie şi faptul îl datorează *fostului cancelar*

---

[1] Konjunktur 1999: Der Motor kommt ins Stottern în revista "Argumente" nr.12 / 1998.
[2] "The Economist" nr.8105, vol.350, pag.16

Helmut Kohl: el a reuşit reunificarea şi a propulsat reunificarea europeană până la punctul în care nimeni să nu pună la îndoială abandonarea mărcii germane în favoarea euro, de la întreprinderi ianuarie 1999. Germania şi-a pierdut şi complexele, în Bosnia sau în Kosovo nu a ezitat să participe la operațiunile NATO, iar în anul 2000, îşi va regăsi, la Berlin, fosta capitală imperială, plantată chiar în inima unei Europe istorice. După cum consideră şi presa străină[1], ar fi nedrept să ignorăm viziunea istorică a lui Kohl de a construi "o Germanie mare în sânul unei Europe unite" La scurt timp după alegeri, presa[2] avansa chiar ideea, potrivit căreia Helmut Kohl a fost învins de un lider "mai german şi mai puțin european"

Deşi în materie de politică europeană nu pare a avea convingeri la fel de ferme ca Helmut Kohl, pe plan intern, noul cancelar oferă soluții sensibil diferite de cele ale predecesorului său.

Noul cancelar a pledat în cadrul discursului său de politică generală pronunțat în fața Bundestagului, în favoarea unei "concentrări a prestațiilor sociale cele mai necesare"; în opinia sa "prestațiile sociale trebuie să devină o trambulină" cu ajutorul căreia fiecare din cei ce au temporar nevoie de susținere să poată ieşi rapid spre o viață deplin responsabilă, fiindcă e mai normal "să, fie finanțată munca, decât să fie plătit şomajul"[3].

Pe de altă parte, puternic impregnat de "tenta" verde, acordul de coaliție prevede renunțarea la energia nucleară şi, de asemenea, un impozit ecologic pe energie pentru finalizarea parțială a facilităților fiscale (10 miliarde DM până la sfârşitul legislaturii, în 2002)[4].

În ceea ce priveşte revizuirea Codului cetățeniei (bazat pe dreptul sângelui), partenerii de coaliție au stabilit să acorde paşaport german copiilor născuți în Germania din părinți străini, cu condiția ca unul dintre părinți să fie însă, şi el născut în Germania.

În afara dosarelor interne prioritare evocate, noul guvern german va trebui să-şi asume în curând responsabilități internaționale de prim plan. Între acestea, cea de a asigura preşedinția Uniunii Europene în primul semestru al anului 1999.

În această privință, rămâne de văzut în ce măsură speculațiile privind o oarecare distanțare de Franța şi o apropiere de Marea Britanie se vor adeveri.

Sub auspiciile dificilei coaliții între social-democrați şi verzi (cu puncte divergente asupra abandonării energiei nucleare sau a creşterii exponențiale a taxelor pe hidrocarburi, ceea ce ar periclita tocmai obiectivul propus de social-democrați, acela al stabilității economice), cabinetul lui Schröder va trebui să

---

[1] Ziarul "El Mundo" / 28.10.1998

[2] Cotidienele "El Pais", "La libre Belguque", "Efterotypia" / 10.1998

[3] "Volfskrant" nr.35 / 10.1998

[4] "Aufbruch und Erneuerung - der Vertrag", în "Süddeutsche Zeitung" nr. 242 / 21.10.1998, pg.14

dea dovadă de multă iscusință politică, fiindcă Germania este factorul principal pentru realizarea Europei Unificate.

Tabăra socialiştilor europeni salută cu entuziasm venirea noului cancelar german Gerhard Schröder, precum şi victoria ulterioară a premierului italian, ex-comunistul Massima D'Alema, în virtutea ideii că o nouă zonă roşie pe harta Europei va permite stângii pluraliste să se prevaleze de "un model social-european" mai omogen.

Alunegarea Germaniei şi Italiei spre stânga este în fapt o continuare a tendinței materializate anterior în Franța, prin alegerea lui Lionel Jospin, şi Marea Britanie, prin venirea la putere a lui Tony Blair, demonstrând că, alungată din est, stânga s-a repliat în vestul continentului.

Reorientarea spre stânga a Germaniei - "țară cheie" a integrării europene în ultimii 50 de ani, alături de Franța - va permite o inflexiune s în Europa. "după victoriile laburiştilor în Marea Britanie şi a Partidului Socialist în Franța, o schimbare de guvern în Germania va permite reorientarea şi intensificarea eforturilor de construcție europeană către o Europă mult mai s şi mai apropiată de cetățenii săi[1], conform afirmațiilor socialiştilor francezi.

Tot pe plan extern, o atenție deosebită va trebui să acorde noua coaliție germană la definitivarea reformelor Uniunii Europene în prima jumătate a anului 1999, când Germania preia preşedinția rotativă a UE , succedând Austriei.

Momentul este crucial pentru Europa, întrucât tot la 1 ianuarie 1999 se lansează moneda unică europeană în 11 din cele 15 țări membre ale UE.

Pe lângă problemele inerente acestei lansări, Germania va trudi să ducă la capăt negocierile privind finanțarea politicilor europene până în anul 2006.

Alte puncte de pe agenda extrem de încărcată a acestui mandat sunt cele referitoare la dezvoltarea unei politici externe şi de securitate comună, pregătirea până în iunie 1999 a unui acord asupra unei strategii europene de luptă împotriva şomajului, reforma instituțiilor UE care trebuie negociată în vederea primirii de noi membrii.

Dar cele mai dificile şi delicate vor rămâne discuțiile privind bugetul european. Principalele țări ale UE pun din ce în ce mai deschis problema rediscutării repartiției sarcinilor bugetare pe fiecare membru al comunității. Germania, care este principalul contribuabil la bugetul Uniunii Europene, nu mai este de acord să continue să poarte principala povară financiară a comunității.

Coincidența preluării preşedinției Uniunii Europene de către Germania cu lansarea euro sporeşte considerabil responsabilitatea Germaniei față de deciziile pe care le va lua în numele Comunității Europene, decizii care vor fi de o importanță crucială pentru viitorul acesteia.

Naşterea monedei unice europene va favoriza operațiunile transfrontaliere, care vor permite economii importante în domeniul costurilor. Sub influ-

[1] "Le Figaro" / 28.09.1998

ența mondializării, fenomenul "megafuziunilor" a cunoscut de altfel, în anul 1998 un bilanț fără precedent de fuziuni între întreprinderi gigant din toate sectoarele.

De menționat că în majoritatea tranzacțiilor de amploare, figurează ca partener şi numele unei mari companii germane, ca de exemplu: în industria automobilistică, BMW a cumpărat Rover şi Rolls-Royce, sau Volkswagen a fuzionat cu Bentley, sau răsunătoarea fuziune dintre Daimler-Benz şi Crysler, cifrată la 40,4 miliarde $[1]; în lumea cărților, Bertelsmann a devenit cel mai mare editor de literatură engleză prin cumpărarea lui Random House; în domeniul farmaceutic, Hoechst fuzionează cu Rhone-Poulenc.

Fuziunile bancare nu s-au lăsat nici ele mai prejos, ele fiind tot mai favorizate în viitor prin naşterea euro.

În peisajul fuziunilor bancare, un loc special îl ocupă cea dintre Deutsche Bank şi Bankers Trust.

Semnarea actului de fuziune cu Bankers Trust reprezintă cea mai mare operațiune transatlantică. Când această acțiune se va încheia, Deutsche Bank va deveni primul grup bancar mondial.

Această fuziune este poate una dintre cele mai convingătoare dovezi ale posibilităților viitoare de cooperare transfrontalieră, pe fondul întăririi monedei unice europene pe piețele internaționale.

Perspectiva unei evoluții favorabile a euro a convins chiar şi pe britanici, care şi-au manifestat disponibilitatea aderării în viitor la moneda unică. Semnalul lansat de Marea Britanie nu poate fi interpretat decât ca o apropiere între Londra şi Bonn, care nu va pune însă, în pericol, conform declarațiilor premierului britanic, "motorul tradițional al construcției europene"

Pe plan politic, Blair nu-şi ascunde satisfacția față de venirea la putere a liderului social-democrat, în care întrevede "o a treia cale" între socialism şi liberalism, un fel de social-democrație cu pretenții de modernitate.

Această alternativă politică, menită să îmbine competitivitate economică cu o societate mai umană, a fost lansată de Tony Blair în 1998, în ajunul transmiterii preşedinției Uniunii Europene către Austria. În opinia sa, "a treia cale" ar consta în a recunoaşte faptul dă guvernul are un rol important, deşi limitat, în crearea condițiilor pentru ca cetățenii şi întreprinderile să se poată dezvolta sub semnul mondializării.

Inițiativele premierului Tony Blair sunt sprijinite şi de preşedintele american, Bill Clinton, un suporter convins al conceptului politic "al celei de-a treia căi"[2].

Deşi "capitalismul renan" s-a dorit o astfel de "cale", dificultățile acumulate în cei 40 de ani - de modelul german, îndeamnă politicienii la reconsi-

[1] Sursa citată

[2] Conform declarației preşedintelui american publicată de ziarul "The Guardian" / 21.09.1998

derarea acestuia, păstrându-se însă, elementele fundamentale care l-au consacrat.

Cum va arăta societatea germană în următorii ani? Cum va reuşi să îşi păstreze poziția solidă în Europa şi în lume? Răspunsul la aceste întrebări îl vom avea probabil, abia la începutul mileniului III.

3.2. "Mobilitatea" economiei versus "rigiditatea" societății

La mijlocul anilor '70, în discuțiile oamenilor de ştiință, apărea pentru prima dată noțiunea de *societatea post-industrială*, şi anume societatea axată pe servicii. "Informația" devenea, în acest context, conceptul cheie al analizei sociale. La vremea aceea, sociologul Helmut Schelsky[1] punea deja întrebarea, dacă scopul viitor al *politicii ordinii* va fi omul independent sau cel tutelat (sprijinit de colectivitate în diverse situații, ca de exemplu, de boală, bătrânețe, accident, etc.). Figura dominantă a omului tutelat îşi putea susține şi pretinde valabilitatea în mod deosebit, la începutul erei industriale. Această figură şi-a pierdut însă reprezentativitatea în faza evolutivă actuală.

Si totuşi, politica economică şi socială a Republicii Federale Germania - neluând în considerare progresul tehnic, internaționalizarea crescândă a economiei şi evoluția mondială structurală, îndreptată spre societatea de prestări servicii şi informațională, precum şi modificarea ierarhiei valorilor - a evoluat într-o direcție, care a adoptat ca simbol de bază, mai degrabă omul tutelat, decât pe cel independent. Astfel, o *economiei tot mai mobilă* întâlneşte o societate care este obişnuită cu sisteme secundare de garantare a existenței. De aici sunt generate conflicte economice şi social-politice care nu pot fi trecute cu vederea. Aceste sisteme au dat naştere unui mod de comportare socială, din care, în *epoca globalizării*, poate rezulta, ca un fapt socio-economic, o nouă problemă socială, în sensul unei *rigidizări a societății (gesellschaftliche Erstarrung).*

Este posibil ca simptomele unei societăți rigide să fie astăzi reflexe la ceea ce Herman Lübbe[2] denumea "dispariția conştiinței față de viitor"; "odată cu dinamica civilizației, creşte numărul evenimentelor şi al proceselor raportate în unitatea de timp, care modifică structural situația noastră de viață şi complementar cu acest fenomen, se înregistrează o scădere a gradului de previzibilitate" Lübbe a ajuns la următoarea teză: "Nu stagnarea este cea care ar trebui să caracterizeze starea de spirit actuală, ci mobilitatea, de care ar trebui să dispunem, într-o măsură mai mare, pentru a ne putea adapta modificărilor economice razante"[3]. Astfel, *mobilitatea socială* reprezintă una dintre cele mai importante premise pentru stabilitate şi, mai mult, un garant

[1] Helmut Schelsky, "Der selbständige und der betreute Mensch", Stuttgart, 1976, pg.15
[2] Herman Lübbe, "Zeit-Verhältnisse. Zur Kulturphilosophie des Fortschritts", Graz, 1983, pg.34.
[3] Sursa citată, pg.37

pentru ca sărăcirea şi înstrăinarea prezise odată de Karl Marx, să nu se instaleze şi pentru a nu lua naştere un proletariat post-industrial.

Analiza, ceva mai timpurie, făcută de Helmut Klages[1], asupra tendinţelor psiho-sociale ale indivizilor în cadrul statului social, arăta că orientarea producţiei spre consolidarea bunăstării indivizilor, determină pretenţii crescânde ale cetăţenilor asupra bunurilor comune, favorizând astfel formarea unei *societăţi rigide*. Privind din această perspectivă, Klages explică: "După părerea mea, în viitor, trebuie să se insiste mai mult, decât până acum, să se ajungă la faza în care, prin intermediul tuturor mijloacelor aflate la dispoziţia statului, să fie stimulat acel om care acţionează şi dispune pe propria răspundere, dezvoltându-şi în acest mod competenţa individuală" În trecut, şi în parte şi astăzi, s-a dezvoltat tendinţa transformării aproape totale a răspunderii faţă de satisfacerea nevoilor personale de existenţă - de partea statului şi a comunităţilor sociale. Acest lucru a condus la o permanentă dezvoltare a politicii sociale, bazată pe un comportament al indivizilor cu "pretenţii (considerate îndreptăţite de către cetăţeni) tot mai mari asupra veniturilor provenite din bunurile comune"[2].

Un asemenea comportament al cetăţenilor nu concordă, însă, cu cerinţele societăţii moderne, care se diferenţiază de cea anterioară tot mai prin disponibilitatea indivizilor de a-şi urma responsabilitatea propriilor acţiuni, şi de a dobândi anumite performanţe în activitatea lor.

În acelaşi timp, însăşi modernizarea societăţii industriale a permis dinamizarea aspiraţiilor şi aşteptărilor sociale, dincolo de starea de fapt dată, datorită urbanizării[3].

Nu este de mirare, aşadar, că dezbaterea privind *reconstruirea statului social*, s-a internaţionalizat.

În Germania, în ciuda unei încercări timide de reformă socială, se semnalează o serie de deficienţe în plan social, care indică în mod clar, necesitatea schimbării fundamentului socio-politic. Şi aceasta, pentru că supraîncărcarea comunităţii cu sarcini privind problemele existenţei individului a devenit tot mai evidentă în cursul procesului de *globalizare economică*.

Schimbarea structurală care se prefigurează în viitor, precum şi discuţiile social-politice privind reconstrucţia statului social, permit identificarea acelor necesităţi, evidenţiate şi de ultimul raport al Clubului de la Roma, referitor la viitorul muncii. Astfel, între altele, aşa numita muncă voluntară nemonetizată, şi deci, neretribuită, va avea în societatea modernă o valoare sporită în cadrul producţiei ce urmăreşte consolidarea bunăstării, în sensul de a contribui sub o

---

[1] Helmut Klages, "Überlasteter Staat - verdrossene Bürger ? Zu den Dissonanzen der Wohlfahrtgesellschaft", Frankfurt/Main, 1981, pg.37

[2] Sursa citată

[3] Sursa citată, pg.29

anumită formă la asigurarea existenței[1]. Această tendință indică faptul că, adaptarea profilului muncii la noile condiții aparține unei democrații reale şi unui sistem de piață funcțional, fiind deci posibilă redescoperirea unor modalități de asigurare a existenței. În sprijinul acestei tendințe sunt menționate de către specialişti[2] modificările de natură structurală, modalitățile variate de organizare a întreprinderilor, progresul tehnic şi schimbările sociale intervenite odată cu acestea, toate acestea solicitând tocmai reforme economice şi sociale paradigmatice, în sensul indicat de teoria lui Schelsky şi de raportul Clubului de la Roma.

Astfel, calitatea situației economice este determinată prin capacitatea de reformă social-politică, precum şi disponibilitatea de adaptare şi mobilitate individuală. Întrebarea decisivă este în ce măsură este pregătită societatea să renunțe la satisfacerea unor necesități individuale de către colectivitate, ca până acum, pentru a nu pierde în procesul de globalizare ci pentru a câştiga mai multă libertate, în sensul ideii de "sustainable development" al propriei supraviețuiri. Politica economică şi socială se află, aşadar, mai aproape decât oricând, de delimitarea fundamentală, privind *politica ordinii* formulată de către Helmut Schelsky. "În fapt, decizia asupra problemei care se ridică astăzi şi pentru deceniile viitoare, în Germania Federală, şi mai departe, în Vestul democratic, se situează la nivelul întrebării dacă păstrarea libertății individuale sau îndeplinirea justiției sociale trebuie privită ca fiind mai importantă sau mai presantă"[3]. În continuare, dacă într-adevăr se va produce o modificare a valorilor înspre aşa-numitul post-materialism, în sensul câştigării unei mai pronunțate puteri de autodeterminare şi desăvârşire personală, atunci aspirația către *realizarea omului independent, în cadrul unei societăți mobile*, va fi devenit deja un program determinat de mişcările sociale, pentru a contribui la recâştigarea unei responsabilități sporite, deplasată de pe planul colectiv pe cel individual

Bibliografie selectivă

1. Albert Michel, Cpitalism contra capitalism, Buc,1994
2. Babeți Adriana- coordonator, Cornel Ungureanu, Europa Centralã - Nevroze, dileme, utopuu, 1997
3. Bartel Rainer, Einführung internaționale die Umweltpolotik, WISO Kurzlehrbücher, München, 1994
4. Bean Charles, Layard Richard, Nickel Stephen, The Rise internaționale Unemployment: A Multi-Country Study, în Economica, vol. 53, pg. 51-522

[1] Orio Giarini, Patrick MUNCĂ. Liedtke, "Wie wir arbeiten werden. Der neue Bericht an den Club of Rome", Hamburg, 1998, pg. 255

[2] Sursa citată

[3] Helmut Schelsky, "Der selbständige und der betreute Mensch", Stuttgart, 1976, pg.19

5. Beyfuß Jörg, Kitterer B.H., Deutsche Direktinvestitionen im Ausland, Bestandaufnahme und Ergebnisse einer Unternehmenbefrangung, Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik des Instituts der Wirtschaft Köln, nr.181, Köln 1990
6. Beyfuß Jörg, ş.a., Globalisierung im Spiegel von Theorie und Empirie, internaționale Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik des Instituts der Wirtschaft Köln 1997
7. Biedenkopf Kurt, Miegel MUNCÃ., Die programmierte Krise, Stuttgart, 1979
8. Biedenkopf Kurt, Sozialpolitik und Arbeitsrecht, în J.Mommsen, Industrielles system und politische Entwicklung internaționale der Weimarer Republik, Düsseldorf, 1974, pg.290-302
9. Blum Reinhard, Soziale Marktwirtschaft - Wirtschaftpolitik zwischen Ordoliberalismus und Neoliberalismus, în Schriften zur angewandten Wirtschaftsordnung, vol.18, Tübingen, 1969
10. Blum Reinhard, Wirtschaftpolitik, în Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaft nr.23, Stuttgart, New York, 1980
11. Blum Reinhard, Un al treilea drum - Principii organizatorice ale economiei naționale, Noi baze microeconomice pentru economia de piață, Editura Universității "Al.I.Cuza", Iaşi, 1994
12. Borchardt Knut, Die wirtschaftliche Entwicklung der Bundesrepublik nacj dem "Wirtschatswinder", în Franz Schneider - Der Weg der Bundesrepublik. Von 1945 bis zur Gegenwart, München, 1985
13. Böhm F., Die Ordnung der Wirtschafts als geschichtliche Aufgabe und rechtsschöpferische Leistnung, Ordnung der Wirtschaft, broşura 1, Stuttgart, Berlin, 1937
14. Born K. E., Sozialpolitische Probleme und Bestrebungen in Deutschland von 1848 bis zur Bismarckschen Sozialgesetzgebung, în VSWG nr.46, 1959, pg.29-44
15. Bös M., Privatizion: A teoretical Treatment, Oxford, 1991
16. Bös Dieter, Gunter Kayser, Management buy-out as an instrument of privatization in east Germany, University of Bonn, 1995
17. Bös Dieter, The Treuhand A Never-Ending Story, University of Bonn, 1996
18. Bös Dieter, Mass Privatization, Mangement Control and Efficiency, University of Bonn, 1996
19. Bötcher Erich, Dietrich Bömer, Ernst Helmstädter, Vermögenspolitik im soziale Rechtstaat, Tübingen, 1985
20. Braun J., Weikard H.P.. Action Models of Privatizion of Agricultural Land in Eastern Germany, în Diskussionbeitrag 9506, Institut für Agrarökonomie der Universität Göttingen, 1994
21. Brede Helmut, Privatisierung und die zukunft der öffentlichen Wirtschaft, în schriftenreihe der Gesellschaft für öffentliche und Gemeinwirtschaft, vol.29, 1998
22. Breul Birgit, Kernregionen müssen erhalten bleiben, în Handelsblatt 4.11.1991
23. Brunner Petra, Wolfgang Ochel, Die Europäische Union zwischen Vertiefung und Erweiterung, în Ifo-Schnelldienst, 32, pg.9-20, anul 1995
24. Burtless Gary, International Trade and the Rise in Earning Unequality, în Journal of Economic Literature, vol.33, pg.800-816

25. Busch Berthold, Europäische Union: Erwartungen an die Regierungskonferenz 1996
26. Biehl Dieter, Die EG-Finanzverfassung: Struktur, Mängel und Reformmöglichkeiten, în Rudolf Widenmann, Staatwerdung Europas ?, 1991. pg.355-391
27. Beyfuß Jörg, Karl Lichtblau, Japans Außenhandel im Zeichen wirtschatlichen Strukturwadels, Deutscher Verlag, 1995
28. Cassel Dieter, Gernot Gutmann, Hans Jörg Thieme, 25 Jahre Marktwirschaft in der Bundesrepublik Deutschland. Konzeption und Wirklichkeit, Stuttgart, 1972
29. Cassel Dieter, Bernd-Thomas Ramb, H.Jörg Thieme, Ordnungspolitik, München. 1998
30. Clapham Ronald, Das Konzept der Sozialen Marktwirtschaft, în Detlev-Preuße, Grundstrukturen des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland, Mainz, 1987
31. Cloes Roger, Die parlamentarische Kontrolle der Treuhand, în Deutsch-Deutsche Rechtzeitschrift, pg.291-292, 1991
32. Cloes Roger, Die Treuhandanstalt und ihre Kontrolle, în Die Bank nr.7, pg.377-381, anul 1992
33. Dathe Dietmar, Fritsche Bernd, Ziele, Tätigkeiten und Perspektiven der Treuhandanstalt, RWI-Papiere, nr.31, Essen. 1992
34. Dooley Michael, A Suvey of Literature on Controls over International Capital Transactions, în IMF Staff Papers, 1996, vol.43, pg.639-687
35. Eisold Hoger, Soziale Marktwirschaft: Konzept und Wirklichkeit, Bundesarbeitgemeinschaft Schule-Wirtschaft, Köln, 1991
36. Erdmann G., Die Entwicklung der deutschen Sozialgesetzgebung, Göttingen, 1957
37. Erhard Ludwig, Politischer Föderalismus uns wirtschaftlicher Zentralismus. Aufgaben und Grenzen zentraler Wirtschaftsverwaltungsstellen, în der Wirtschaftsspiegel / 1947
38. Erhard Ludwig, Wohlstand für alle, Düsseldorf / Wien, 1957
39. Erhard Ludwig, Deutsche Wirtschaftspolitik - Der Weg zur Sozialen Marktwirtschaft, Frankfurt/Main, Düsseldorf/Wien, 1962
40. Erhard Ludwig şi Müller-Armack A., Soziale Marktwirtschaft, Ordnung der Zukunft, Manifest 62, Frankfurt/Main, Berlin, Wien, 1972
41. Eucken Walter, Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirklichung, în ORDO-Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft, vol.2, Düsseldorf-München, 1949
42. Eucken Walter, Die Grundlagen der Nationalökonomie, ed. a VIII, rev. Berlin, Heidelberg, New York, 1965
43. Fack Fritz, Ulrich Peter Hort, Soziale Marktwirschaft. Stationen einer freiheitlichen Ordnung, Freiburg/Würzburg, 1990
44. Fabricius Fritz, Unternejmenrechtsreform und Mitbestimung in einer Sozialen Marktwirschaft, Rechtstheoretische Grundlagen, Stuttfart/Berlin/Mainz, 1982
45. Fels Gerhard, Verteilungsprobleme in der Industriegesellschaft, Köln, 1983
46. Fibel der Sozialen Marktwirtschaft, colectiv: von F.Böhm, Walter Euken, F.A.Hayek, K.F.Maier, L.Miksch, A.Müller-Armack, W.Röpke, F.A.Lutz, A.Rüstow, von C.A. Schleussner, Düsseldorf, 1953

47. Fitter Jorn C., Wirschaftssysteme und Wirtschaftsordnungen, Köln, 1975
48. Friederike Bosse, Rezession und strukturell Veränderungen setzen den japanischen Mittelstand unter Druck, în Japan 1994/1995 Politik und Wirtschaft, Hamburg
49. Franz Wolfgang, Der Arbeitsmarkt. Eine ökonomische Analyse, Mannheim, 1993
50. Franz Wolfgang, Der westdeutsche Arbeitmarkt im strukturellen Anpassungsprozeß, Baden-Baden, 1995
51. Freyend Eckhard John von, Die Aufgaben der Treuhandstalt, în Fermann Hill - Erfolg im Osten, Baden-Baden, 1992, pg.68-76
52. Friedrich Peter, Die Politik der Treuhsnsanstalt 0 Erfolge und umbewältigte Probleme, în Schriften des Vereins für Socialpolitik, vol.239, 1994
53. Fuchs Michael, Niedenhoff Horst-Udo, Sozialpartnerschaft - Meinungen, Visionen, Vorschläge, Köln, 1993
54. Fuest Winfiredm Rolf Krocker, Deutschland-Produktionsstandort mit unübersehbarea Schwächen, în Wirtschftsdienst nr.2/1997, pg. 75-81
55. Galbraith J. Kenneth, The new industrial state, Zürich, 1972
56. Galbraith J. Kenneth, Economics and the public Purpose, Zürich, 1970
57. Gemählich Peter, Erfahrungen und Politik der Treuhanstaltm în Dirk Ipsen und Egbert Nickel, Ökonomische und rechtliche Konsequenzen der deutschen Einheit, Marburg, pg.55-64, anul 1992
58. Gladen A., Geschichte der Sozialpolitik in Deutschland, Wiesbaden, 1974
59. Grimm Dieter, Die sozialgeschichtliche und verfassungsrechtliche Entwicklung zum Sozialstaat, în Peter Koslowski/Philip Kreuzer/Reinhard Löw, Chancenund Grenzen des Sozialstaats. Staatstheorie-Politische Ökonomie - Politik, Tübinge, 1983
60. Grömling Michael, Neuere Interpretationen der Kuznetz-Kurve, în Wirtschaftswissenschaftliches Studium, vol.1/1996, pg.29-32
61. Grossekettler Heinz, Der Beitrag der Freiburger Schule zur Theorie der Gestaltung von Wirtschaftssystemen, Münster, 1987
62. Grundlach Erich, Währungsreform und wirtschaftliche Entwicklung. Westdeutschland 1948, Kiel, 1987
63. Hamacher Joseph, Soziale Sicherung in Deutschland - vier Beispiele, Institut der deutschen Wirtschaft, 1996
64. Harris Stephen L., Charles A. Pigott, Changed Landscape for Financial Services, în OECD Obsercer, nr.206 / 1997, pg.28-31
65. Hayek F.A. von, Die Verwertung des Wissens in der Gesellschaft, în Individualismus und wirtschaftliche Ordnung, 1952, pg.103-121
66. Hayek F.A. von, Die Verfassung der Freiheit, Tübingen, 1971
67. Hayek F.A. von, Der Wettbewerb als Entdeckungsverfahren, în Freiburger Studien, vol.5, Tübingen
68. Helmstter Ernst, Perspektiven der Sozialen Marktwirschaft: Ordnung und Dynamik des Wettbewerbs, Münster,1996
69. Hensel Paul, Grundreformen der Wirtschaftsordnung. Markteirtschaft - Zentralverwaltungswirtschaft, München, 1978

70. Hettlage Robert, Mitbestimmung und Wirtschaftsordnung, Eine Retrospektive in 12 Thesen, în Paul Trappe, Mitbestimmung in Wirtschaft und Gesellschaft, Wiesbaden, 1983
71. Hohmann Karl, Wolfgang Stützel, Christian Watrin, Hans Willgerodt, Zeugnisse aus zweihundert Jahren ordnungspoliticher Diskussion, Stutgart, New York, 1981
72. Hohmann Karl, Wolfgang Stützel, Christian Watrin, Hans Willgerodt, Grundtexte zur Sozialen Marktwirschaft, vol.2, Das Soziale in der Sozialen Marktwirschaft, Stuttgart, New York, 1988
73. Hochmeister Frank Udo, Handlungsbefugnisse der Treuhandanstalt und Rechtsschutzmöglichkeiten Betroffener, în Betrieb-Berater, vol.5, pg.285-290, 1992
74. Hugle Robert, Die Zukunft der Arbeitswelt, Deutscher Verlag, 1998
75. Hugle Robert, Sozial Staat im Umbruch, în Thema Wirtschaft nr.51 / 1998, Köln
76. Issing Otmar, Globalisation of financial markets - challenges for monetary policy, în Deutsche Bundesbank, auszüge aus Presseartikeln, nr.28 / 1997, pg. 6-12
77. Jones Ronald W. Stanley L. Engerman, Trade, Technology and Wages: A Tale of Two Countries, în The American Economic Review, Papers and Proceedings, vol.86, nr.2 /1996, pg.35-40
78. Keynes J.M., Teoria generalã a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii şi a banilor, 1936
79. Kinsky Ferdinand, Föderalismus: ein gesamteuropäisches Modell, 1995
80. Klemmer Paul, Grundlagen eines mittelfristigen umweltpolitischen Aktionsplans. Untersuchungen des Rheinisch-Westfällischen Instituts für Wirtschaftsforschung, vol.10, Essen, 1994
81. Kremmer Johannes, Reform der Sozialen Marktwirschaft, Köln, 1993
82. Kloten Norbert, Der Staat in der Sozialen Marktwirschaft, Tübingen, 1986
83. Knaus Fritz, Privatisierung in der Bundesrepublik Deutschland 1983-1990. Bilanz und Perspektiven, în Beiträge zur Wirtschfts- und Sozialpolitik Institut der deutschen Wirtschft Köln nr.183 / 1990
84. Kraus Willy, Soziale Marktwirschaft - Marktwirschaftliche und soziale Umorientierung in der Deutschen Demokratischen Republik, Bonn, Editor: Ludwig-Erhard-stiftung, 1990
85. Krägenau Henry, Wolfgang Wetter, 1995, Maastricht II: Europäische Integration auf dem Prüfstand, în Wirtschaftsdienst, pg.525-532
86. Krugmann Paul, Growing World Trade: Causes and Consequences, în Brooking Papers on Economic Activity, Washington, 1995, pg.327-377
87. Kurz Rudi, Angebotsorientierte Wirtschaftspolitik in den USAL Grundlagen, Praxis und Konsequenzwn, Türbingen, 1993
88. Lampert Heinz, Lehrbuch der Sozialpolitik, Berlin, 1985
89. Lampert Heinz, Wirtschafts- und Sozialordnung der Bundesrepublik Deutschland, München/Wien, a 12-a ediție, 1995
90. Lampert Heinz, Bassert Albrecht, Sozialstaat Deutschland: entwicklung-GEstaltProbleme, München, 1992
91. Lane Jan-Erik, State and market. The politics of the public and the private, London, 1985

92. Lange Oscar, Fred Taylor- On the Economic Theory of Socialism
93. Lange Thomas, Sozialpolitik, în Schriften des Vereins für Sozialpolitik, NF, vol.100, Berlin, 1989
94. Lawrence Robert Z., Single World - Divided Nations ?, Paris, 1996
95. Lawrence Robert Z., Globalization and trilateral labor markets: The United States, Report to the Commission, vol.49, New York / Paris / Tokio, 1996, pg.20-44
96. Leamer Edward, Wage Inequality from International Competition and Technical Change, în American Economic Review, 1996, pg.309-414
97. Leijonhufvud A., Über Keynes und den Keynesianismus, Köln, 1973
98. Lichtblau Karl, Privatisierungs nd Sanierungsarbeit der Treuhandanstalt, în Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik, Institut der deutschen Wirtschaft Köln nr.209/1993
99. Lichtblau Karl, Von der Transfer in die Marktwirschaft, Strukturpolitische Laitlinien für die neuen Länder, Köln, 1995
100. Lichtblau Karl, Wilhelm Breuer, Industriepolitik in Japan auf dem Weg zur Normalität, Deutscher Verlag, Köln, 1996
101. Lösch Dieter, Plötz Peter, Soziale Marktwirtschaft - Jetzt ein Konzept für die Systemtransformation in der DDR, Institut für Wirtschaftsforschung Hamburg, 1989
102. Markovits Andrei, The political economy of West Germany. Modell Deutschland, New York, 1982
103. Mann Thomas, Germania şi germanii, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998
104. Martin Hans-Peter, Harald Schumann, Die Globalisierungsfalle, Der Angriff auf Demokratie und Wojlstand, Hamburg, 1996
105. Mc Creary E., Social Welfare and Business: The Krupp Welfare Program 1860-1914, în BHR nr.42, pg.24-50
106. Meier Bernd, Technischer Fortschritt und Mobilität. Neue Herausforderungen durch die Globalisierung, în Beiträge zur Wirtschfts- und Sozialpolitik - Institut der deutschen Wirtschaft, Köln, 1997
107. Meier Bernd, Zwischen Freuheit und Erstarrung - Wie reagiert die Gesellschaft auf die Mobilität der Wirtschaft ?, în Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik nr.246 / 1998, Köln
108. Mestmäcker Ernst-Joachim, 1994, Can there be a European law ?, în European Review, vol.2, nr.1, pg.1-13
109. Miksch L., Wettbewerb als Aufgabe, Grundsätze einer Wettbewerbsordnung, ed. a II-a lărgită, Godesberg, 1947
110. Modrow H., Die Treuhand-Idee und Wirklichkeit, în Horst van der Meer und Lothar Kruss, vom Industirestaat zum Entwicklungsland, Frankfurt, 1991, pg.197-203
111. Mohr Hugo, Da haben wir die Wirtschaft, Deutscher Instituts-Verlag, Köln 1990
112. Molitor Bruno, Wirtschaftstätigkeit des States in der Markrwirschft, în Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik, 1985
113. Molle Wilhelm, 1994, The economics of European integration, 2
114. Molnar Maria, Venitul minim garantat în sistemele de securitate socială, în Probleme economice nr.19-21 /1996, Academia Română

115. Müller-Armack Alfred, Wirtschaftsordnung und Wirtschftspolitik. Studien und Konzepte zur Sozialen Marktwirtschaft und zur Europäischen Integration, Köln, 1965
116. Müller-Armack Alfred, Genealogie der Sozialen Marktwirschaft. Frühschriften und weiterführende Konzepte, Berna, 1981
117. Müller-Armack Alfred, Soziale Marktwirtschaft, în Handwörterbuch der Sozialenwissenschaften, vol.9 Stuttgart, übingen, Göttingen, 1956
118. Müller-Armack Alfred, Die wissenschaftlichen Ürsprünge und die künftige Verfassung der Sozialen Marktwirschaft, în W.Detling, Beiträge zur Theorie und Politik der Verbände, München, Wien, 1976
119. Müller Hans-Michael, Konsument und Marktwirschaft-eine praktische Orientierungshilfe, Verlag C.H.Beck, München, 1991
120. Nawroth I.E., Die Sozial - und Wirtschaftsphilosophie des Neo-liberalismus, Heidelberg, Löwen, 1961
121. Niedenhoff Horst-Udo, Mitbestimmung in der Bundesrepublik Deutschland, a 10-a ediție, Köln, 1995
122. North D.G., Thomas R.T., An Economic Theory of the Growth in the Western World, Seatle, 1970
123. Noelle-Neuman Elisabeth, Globalisierung. Eine Dokumentation des Beitrags în "Frankfurter Allgemeinen Zeitung" /29.04.1998, Allensbach, 1998
124. Opre Gheorghe, Economia socialã de piaţã - Concepte şi aplicații, CIDE, 1997
125. Paque Karl-Heinz, Weltwirtschaftlicer Strukturwandel und die Folgen, în aus Politik und Zeitgeschuchte- Beilage zur Wchenzeitung Das Parlament, 1 de. 1995, pg.3-11
126. Petersen H.G., Sozialokonomik, Stuttgart, 1989
127. Pilz Franz, Das System der Sozialen Marktwirschaft. Politisch-okonomische Grundlegung der Konzepte, Prinzipien und Strategien, München 1981
128. Pohl Hans, Kartelle und Kartellgesetzgebung in Praxis und Rechtsprechung von 19 Jahrhundert bis zur Gegenwart, Stuttgart, 1985
129. Pohl Rüdiger, Herausforderung Ostdeutschland, Fünf Jahre Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion, Berlin, 1995
130. Poenaru Maria, Restructurarea securitãții sociale şi economice, în Probleme economice nr.2 / 1996, Academia Românã
131. Preiser Erich, Die soziale Problematik der Marktwirschaft, Schriftenreihe der Hochschule für politische Wissenschaften, H.15, München, 1951
132. Recktenwald Horst Claus, Ordnungstheorie und ökonomische Wissenschaft, Erlangen / Nürnberg, 1985
133. Reuter Dieter, Die Rolle des Arbeitsrechts im marktwirschaftlichen System. Eine Skize, în Ordo-Jahrbuch für Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft, 1985
134. Rinberd Hammer Hans: Wirtscaftswachstum und internationaler Handel
135. Röpke W., Civitas Humana, Grundfragen der Gesselschafts- und Wirtschaftsreform, ed. a III-a, Erlenbach, Zürich, 1949
136. Rüstow Alexander, Soziale Marktwirtschaft als Gegenprogramm gegen Kommunismus und Bolschewismus, in Wirtschaft ohne Wunder, Editor: von Albert Honold, Zürich, 1953

137. Rüstow Alexander, Zwischen Kapitalismus und Kommunismus, în Ordo Zeitschrift für dir ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft, Tübingen, vol.2
138. Rüthers Bernd, Die offene Arbeitgesellschaft. Regeln für soziale Beweglichkeit, Zürich, 1985
139. Samuelson Paul A., Stolper Wolfgang, Protection and Real Wages, in Readings in the Theory or International Trade, London, 1958
140. Sappington D., Stiglitz J., Privatization, Information and Incevtives, în Journal of Policy analysis and Management, nr.6, 1987, pg.567-582
141. Schelsky Helmut, Der selbständige und der betreute Mensch, Stuttgart, 1976
142. Achneider Nicole, Wohnmobilität und Wohnverhältnisse in West- und Ostdeutschland, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Berlin, 1997
143. Schoser Franz, Sozialer ausgleich bei freien Marktkräften, în Franz Schoser, Werner Dollinger, Egon Tuchtfeldt, Zwischen Utopie und Realität. Zur Philosophie der Sozialen Marktwirtschaft, Bonn, 1982
144. Schönwitz Dietrich, Hans-Jürgen Weber, Ansatzpunkte systemkonformer Sozialpolitik, în Orientierungen zur Wirtschfts- und Gesellschaftspolitik 1985, vol.23
145. Schumpeter J., Capitalism, Socialism and Democracy, New York, 1941
146. Schumpeter J., Theorie der wirtschsftlichen Entwicklung. Eine Untersuchung über Unternehmergewinn, Kapital, Kredit, Zins und den Konjunkturzyklus, a 7-a ediție, Berlin, 1987
147. Seager Joni, Der Öko-Atlas, Bonn, 1993
148. Schlesct Otto, Wohlstand für ganz Europa: mit einer neuen marktwirtschaftlichen Offensive, Bonn, 1995
149. Schüller Alfred, Hans Günter Krüsselberg, Grundbegriffe zur Ordnungstheorie und politischen Ökonomik, Marburg, 1991
150. Schröder Gerhard, Startprogramm. Aufbruch für ein modernes und gerechtes Deutschland, Bonn-Berlin, 1998
151. Siebert Horst, Das Wagnis der Einheit, Stuttgart, 1992
152. Siebert Horst, Einführung in die Volkswirtschaftslehre, a 11-a ediție, Stuttgart, 1992
153. Siebert Horst, Geht den Deutschen die Arbeit aus ? Wege zu mehr Beschäftigung, München, 1994
154. Smith Adam, Avuția Națiunilor, cercetare asupra naturii şi cauzelor ei, Bucureşti, vol.I - 1962, vol.II - 1965
155. Soltwedel Rüdiger, Zur staatlichen Marktregulierung in der Bundesrepublik, Kiel, 1987
156. Soziale Marktwirschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordnung, Colectiv de autori, Deutscher Instituts- Verlag GmbH, Institut der deutschen Wirtschaft, Köln, 1997
157. Sozialequetete-Kommision, Wirtschaftspolitische Probleme der Sozialen Sicherung, Stuttgart/New York, 1981
158. Startbatty Joachim, Die soziale Marktwirtschft aus historisch-teoretischer Sicht, în Enstehung und Entwicklung der Sozialen Marktwirtschaft, Stuttgart, 1986
159. Stihl Hans Peter, Ist der Wirtschaftsstandort Deutschland in Gefahr ? Forum, Vortragsreihe des Instituts der deutschen Wirtschaft Köln, vol.38, 1992

160. Streißler Erich, Christian Watrin, Zur Theorie Marktwirtschaftlicher Ordnungen, Tübingen, 1980
161. Stützel Wolfgang, Marktwirtschaft mit systemkonformer Sozialpolitik. Der sozialpolitische Aspeckt, in Verband Deutscher Maschinen- und Anlagenbau, Produktivität, Eigenverantwortung, Beschäftigung. Für eine wirtschaftspolitische Vorwärtsstrategie, Köln, 1983
162. Tobin James, A Proposal dor International Monetary Reform, in Eastern Economic Journal, vol.4 / 1978, pg.153-159
163. Toepel Kathlen, Regionale Strukturpolitik in den Bundesländern unter Berücksichtigung des EU-Engagements, in Aus Politik und Zeitgeschichte-Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament, î decembrie 1995, pg.31-38
164. Tinbergen Jan, Economic policy: Principles and design, 1956
165. Tuchrfeld Egon, Soziale Marktwirtschaft und Globalsteuerung, in Soziale Marktwirtschaft im Wandel, Freiburg 1973, pg.159-188
166. Tuchrfeld Egon,Soziale Marktwirschaft als wirtschafts- und gesellschafts-politische Aufgabe, în Politische Studien, vol. 290, anul 1986
167. Ţuiu Florea, Niponism, Editura Politicã, Bucureşti, 1987
168. Walterkirschen Ewald, Wirtschaftpolitik in kleinen offenen Wirtschaften, Wien, 1994
169. Weber Max, Etica protestantã şi spiritul capitalismului, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993
170. Weng Wolfgang, Privitisierung - eine Daueraufgabe, in Neue Bonner Depesche, 1989
171. Werner Georg, Bessere Berichterstattung des Staates über seinen Unternehmenbesitz, în Schriftenreihe des Karl-Bräuer-Instituts der Steuerzahler, nr.68, Wiesbaden, 1990
172. Wetter Wolfgang, Die wirtschaftliche Bedeutung des Staates, in Deutschland. Portrait einer Nation, vol.3, Wirtschaft Gütersloh, 1985
173. Woll Artur, Wirtschaftspolitik, München, 1984
174. Wünsche Horst Friedrich, Ludwig Erhards Gesellschaftskonzeption und Wirtschaftskonzeption. Soziale Marktwirtschaft als Politische Ökonomie, Stuttgart, 1986.
175. Wünsche Horst Friedrich, Traktat über das Verschwinden von Ordnungstheorie und - politik, în Orientierungen zur Wirtschfts- und Gesellschaftspolitik, 1989, vol.39
176. Wünsche Horst Friedrich, Welcher Marktwirtschaft gebühr das Beiwort "sozial" ?, Stuttgart/New York, 1988
177. *** Alfred-Herrhausen-Gesellschaft für internationalen Dialog, Arbeit der Zukunft - Zukunft der Arbeit, Stuttgart, 1994
178. *** Arbeitsgemeinschaft deutscher wirtschaftlicher Forschungsinstitute, Die Lage der Weltwirtschaft und der deutschen Wirtschaft im Herbst 1990, Berlin, 1990 şi Essen 1991, München 1991, Hamburg 1992
179. *** Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik Institut der deutschen Wirtschaft Köln, colecţia 1990-1998
180. *** Bundesanstalt für vereinigungssbedingte Sonderaufgaben, Abschlußstatistik der Treuhandanstalt per 31.12.1994

181. *** Bundesanstalt für vereinigungssbedingte Sonderaufgaben, Zwischenbilanz, septembrie 1996
182. *** Bundesministerium für Wirtschaft, Ein internationaler Standort mit Zukunft: Die neue deutschen Bundesländer, Bonn, 1992
183. *** Bundesministerium für Wirtschaft, Die Wohlstandsmaschine, soziale Marktwirtschaft- wie sie funktioniert und was sie leistet, Bonn, 1991
184. *** Bundesministerium für Wirtschaft, 40 Jahre Soziale Marktwirtschaft in der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 1989
185. *** Bundesverband der Deutschen Industrie, Weiterentwicklung des Treuhandkonzeptes, Köln, 1991
186. *** Bulletin der Europäischen Gemeinschaften, 1994, nr.6, Brüssel, Luxemburg
187. *** Bulletin der Europäischen Gemeinschaften, 1996, Brüssel, Luxemburg
188. *** Bündnis' 90 - Die Grünen, Vierjahresprogramm zur Bundestagswahl' 98. Neue Mehrheiten nur mit uns, Bonn, 1998
189. *** Bündnis' 90 - Die Grünen, Programm zur Bundestagswahl' 98. Grün ist der Wechsel, Bonn, 1998
190. *** CEPR (Centre for Economic Policy Research), 1995, Flexibile Integration: Towards a More Effective and Democratic Europe
191. *** Council of Economic Advisers 1997, Annual Report 1997, în Economic Report of the President, Washington, pg.7-424
192. *** Deutschaland in der Sozialen Schieflage ? Fakten staft Emotionen, Deutscher Verlag, 1997.
193. *** Deutsche Bundesbank, Die Deutsche Bundesbank. Geldpolitische Aufgaben und Instrumente, Frankfurt/Main, 1985
194. *** Eurofocus, 1995, nr.18: Radikale Kursänderung in der europäischen Sozialpolitik, pg.4-6.
195. *** Europäische Kommision, 1995 b, Social protection in Europe, Report from the Commision, COM (95)457
196. *** Europäische Kommision, Für ein soziales Europa, 1996
197. *** Grundfragen der Ökonomie - Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1989
198. *** IMF, World Economic Outlook, Washington, 1997
199. *** "iwd" - Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft, Köln, colecția 1990-1998
200. *** "IW-trends", Quartalshefte zur Empirischen Wirtschaftsforschung, Institut der deutschen Wirtschaft Köln, colecția 1990-1998
201. *** Ludwig-Erhard-Stiftung, Materialien zur Wirtschafts- und Währungsreform 1948, Bonn, 1978
202. *** Ludwig-Erhard-Stiftung, Die Neuordnung von 1948 und die Verantwortung für die Zukunft. Discurs la cea de a 40-a zi aniversarã a Reformei economice şi monetare, Bonn, 1988
203. *** Ludwig-Erhard-Stiftung, die Korea-Krise als ordnungspolitische Herausforderung der deutschen Wirtschaftspolitik. Texte und Dokumente, Stuttgart, New York, 1986
204. *** Periodice: Revista francezã "Capital" colecția 1989
205. "International Herald Tribune" / colecția 1998
206. "Financial Times" / colecția 1998

207. "Süddeutsche Zeitung" / colecția 1998
208. "Handelsblatt" / colecția 1998
209. "Die Welt" / colecția 1998
210. "Frankfurter Allgemeine Zeitung" / colecția 1998
211. *** Prisma, Informații despre Republica Federalã Germania, 1991
212. *** SPD-Wahlprogramm für die Bundestagswahl 1998, Arbeit, Inovation und Gerechtigkeit, Bonn, 1998
213. *** Tatsachen über Deutschland, Presse und Informationsamt der Bundesregierung, Societäts-Verlag, Frankfurt/Main, 1997
214. *** The federal states - An except from "Facts about Germany", Press and Office of the Federal Government, Societäts-Verlag, Frankfurt/Main, 1996
215. *** Treuhandanstalt, Arbeiten für die soziale Marktwirtschaft, Berlin, 1990
216. *** Treuhandanstalt, Die Feststellung der DM-Eröffnungsbilanz / 1990, / 1991, în Treuhand-Informationen
217. *** Treuhandanstalt, Fragen und Antworten zur Privatisierung ehemaligen Volksvermögens in den neuen Bündesländern, Berlin 1992/1993
218. *** Treuhandanstalt, Informationen- ultima ediție, decembrie 1994
219. *** Treuhandanstalt, Personalbericht zu Treuhandunternehmen, Berlin, 1992/1993
220. *** Treuhandanstalt, Jahresplan / 1992d, Berlin, 1993
221. *** Treuhandanstalt, 1992d, Entschlossen sanieren, Berlin
222. *** Treuhandanstalt, Monatsinformationen der THA, Berlin, colecția 1993
223. *** Colecția "Tribuna economicã", 1996-1998
224. *** US Departament of Labour, Employment and Earnings, Washington, 1997
225. *** Wirtschaftslexicon - Stichworte zur Sozialen Marktwirtschaft, 1991
226. *** World Bank, World Development Report 1997. The state in A Changing World, Washington, 1997

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 8/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

DE LA "LIMITELE CREŞTERII ŞI ALE CERTITUDINII" LA "INCERTITUDINEA CONSTRUCTIVĂ A CONCURENȚEI"

Prof. univ. dr. Theodor PURCĂREA
Membru al Consiliului Concurentei

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 245

1. TESTAREA MERSULUI REFORMEI STATULUI ÎN FUNCȚIE DE NIVELUL OPERAȚIONALIZĂRII OBIECTIVELOR POLITICII ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI 247

2. MEDIUL ECONOMIC ÎN ROMÂNIA ŞI APLICAREA LEGISLAȚIEI CONCURENȚEI 251

3. PROMOVAREA RELAȚIILOR AUTORITĂȚILOR CONCURENȚEI CU AGENȚII ECONOMICI, ORGANISMELE NEGUVERNAMENTALE ŞI COMUNITATEA OAMENILOR DE AFACERI DIN ROMÂNIA 256

4. ÎNCURAJAREA COOPERĂRII ÎNTRE REGLEMENTARE ŞI OPERAȚIUNEA ECONOMICĂ DE PIAȚĂ..... 258

5. CÂND NU POT SAU NU OBȚIN PIEȚELE CONCURENTIALE REZULTATELE SCONTATE? 261

Introducere

Într-un interviu luat de Nathan Gardels celebrului oceanograf şi ecologist JACQUES COUSTEAU în ianuarie 1996, acesta din urmă afirma că: "sistemul pieței face mult rău planetei deoarece totul are un preț, dar nimic nu are valoare; confuzia colosală între preț şi valoare face ca viața economică actuală să devină o nerealitate fundamentală, o abstracție: **sistemul pieței este din ce în ce mai mult preocupat de lucruri care nu există decât de lucruri care există;** "derivatele" financiare, în special speculația asupra speculației, redau distanța de la piață la realitate; **valoarea reală se pierde pe drum, iar realitatea nu mai contează"**[1]**.**

Noțiunea de "limite ale creşterii" economice ("The Limits to Growth, a report to the Club of Rome", Denis Meadows, Universe Books, New York, 1972) a fost considerată **"un trăsnet** pe **un cer albastru senin".** Aceste "limite ale creşterii" constituie cu precădere limitele unui tip specific al creşterii economice dezvoltat cu succes de către revoluția industrială, pe parcursul unei perioade de 200 de ani ("Dialogue on Wealth and Welfare, a report to the Club of Rome, Orio Giarini, Pergamon Press, Oxford, 1980). Cheia progresului economic a constituit dintotdeauna problema unei mai bune alocări a resurselor. **Sistemul pieței libere este important, el reprezintă însă doar un subsistem al economiei în ansamblu.** Sistemele de piață imperfecte constituie un pilon important pentru o economie care avansează şi are nevoie de incertitudine pentru a funcționa în mod adecvat, făcându-se **distincție între incertitudinea distructivă (care trebuie redusă) şi cea constructivă (care trebuie acceptată ca o provocare). Singura certitudine este incertitudinea. "Limitele certitudinii" sunt considerate a fi tocmai semnalele de-a lungul drumului** care ne stă în față indicând frontiere dincolo de care va fi posibilă dezvoltarea potențialului nostru moral şi material. Dacă sunt acceptate incertitudinile prezentului, viitorul devine materie primă pentru acțiune, răspunzând provocărilor, fiind solidari în incertitudine[2].

Generalizarea creşterii economice, progresele inimaginabile ale tehnicilor informaționale, de telecomunicații au alimentat pretutindeni **iluzia că se poate obține bunăstarea prin liberalizarea pieților,** atrage atenția MARIA D. POPESCU. **Vulnerabilitatea** statelor, îndeosebi a economiilor naționale **față de presiunile globalizării,** nu este apreciată cu circumspecția şi responsabilitatea necesare în perioada tranziției. **Riscurile globalizării şi ale integrării**

---

[1] *GARDELS, M. - "Schimbarea ordinii globale", Ed. ANTET, 1998, pag. 159-160.*

[2] *GIARINI, O., - "Limitele certitudinii. Înfruntând riscurile in noua economie a serviciilor". Ed. STAHEL, R. W. - EDIMPRES-CAMRO, Bucureşti, 1996, pag. 36-37, 45, 312, 330, 336-337.*

europene scot în relief **nevoia unei anumite şi relative specializări în scopul evitării paralelismelor şi confruntărilor concurențiale,** precum şi necesitatea punerii în valoare a domeniilor de complementaritate care pot contribui la armonizarea intereselor naționale cu cele comunitare şi globale. Nu întâmplător se afirmă că **economia lumii se află în fața unei triple provocări:** globalizarea şi implicațiile acesteia asupra competitivității economiilor naționale; contradicția dintre legile pieței (logica economică) şi datoria statelor de a asigura un anumit grad de "justiție distributivă" (logica socială); contradicția dintre logica economică şi necesitatea protecției mediului, în scopul asigurării supraviețuirii. Se contează tot mai mult pe **soluții manageriale revoluționare, alternând concurența cu cooperarea şi generând efectul de loialitate, atenuând confruntările concurențiale** de astăzi, când: până şi scopul creşterii economice sau productivitatea intră în colimatorul reconsiderărilor; trebuie căutată cea mai favorabilă formă de articulare între organizare şi sistemul de gestiune pentru ca fiecare nivel de responsabilitate - de la întreprindere, localitate, regiune, țară, sistem de integrare şi mondial - să participe la realizarea obiectivelor strategice[1].

[1] *POPESCU, D., M. - "Globalizarea şi dezvoltarea trivalentă", Ed. Expert. 1999, pag. 13, 16, 21-23, 59, 96, 113.*

1. Testarea mersului reformei statului în funcție de nivelul operaționalizării obiectivelor politicii în domeniul concurenței

Cu prilejul conferirii de către Universitatea din Craiova a titlului de Doctor Honoris Causa unuia dintre cei mai importanți economişti români, **profesorul CONSTANTIN IONETE** - membru de onoare al Academiei Române, director general al Institutului Național de Cercetări Economice - sărbătoritul s-a referit în discursul de răspuns la **reforma statului în tranziție**[1], pornind de la faptul că: de aproape trei decenii **suntem martorii reconsiderării rolului statului în societatea modernă;** în demersul evoluției multimilenare a instituțiilor puterii politice exercitate asupra populației pe un anumit teritoriu s-au decantat concepte devenite valori universale în teoria statului; progresele dificile social-economice ale popoarelor, pătrunderea regulilor de convieţuire în tradiție şi în legi, reacțiile de refuz la exercitarea discreționară a puterii pe perioade îndelungate, alcătuiesc conținutul tensionat al istoriei formării statelor democrate, care, pentru anumite zone ale lumii, nu s-a încheiat încă; ne aflăm într-o perioadă marcată de lucrări remarcabile dedicate interacțiunii stat-transformări. **Reforma statului în contextul tranziției,** apreciază distinsul economist, **depăşeşte atributele consacrate ale acestuia, succesul depinzând de schimbarea în profunzime a conținutului şi sferei funcțiilor sale.** Obiectivele acestei reforme s-au cristalizat prin valorificarea experienței tranziției, diferențierea formelor specifice datorându-se atât gradului de dezvoltare diferit de la o țară la alta, însoțit de tradiții şi mentalități specifice, cât şi inerției agresivității ideologilor care acaparează în slujba lor statul. **Nucleul reformelor a fost constituit de democratizare, inițiativă privată şi trecerea statului de la administrare la metode indirecte pentru susținerea echilibrului macroeconomic.** Accentul pe liberalizarea comerțului, susținut de organismele internaționale devenite partenere, prin practica dezamorsării asimetrice a taxelor la început, a devenit un mecanism de promovare a reformelor prin rezultate, iar trendul pozitiv al acestora nu a întârziat să se arate. În schimb, abaterile de la cursul reformelor s-au dovedit multiplicatoare de costuri sau declanşatoare de crize de proporții când s-a menținut intervenția statului în funcționarea unor segmente importante ale pieței. Dacă în țările dezvoltate, semnalul reformei statului (dat de Anglia şi de Statele Unite şi extins şi în alte zone geografice; ținta principală a constituit-o eliminarea administrării directe a unor sectoare din economie, devenite proprietate publică

---

[1] *IONETE, C. - "Tranziția la economia de piață şi reforma statului", în Marketing - Management, nr. 1-2/1998, pag. 3-8.*

prin valul naționalizărilor de după al doilea război mondial, sub presiunea ideologiilor colectiviste; cunoscut sub denumirea de Revoluția Thatcher) a imprimat un curs cu efecte benefice, cel deal treilea val al tranziției, apărut o dată cu eşecul prăbuşirii comunismului şi administrării de către statul totalitar a tuturor activităților şi structurilor din economie, a evidențiat recent că **inconsecvența şi fisurile acoperite din sistemul reformelor au avut urmări catastrofale, ce depăşesc posibilitățile de soluționare locală.** A devenit limpede faptul că **reforma statului depăşeşte granițele naționale,** fiind parte integrantă a răspunderilor asumate prin semnarea acordurilor internaționale cu Organizația Mondială a Comerțului, precum şi cele de asociere la Uniunea Europeană pentru țările din zona din care facem şi noi parte, cadru în care eficiența reformei se verifică prin promovarea celor patru libertăți, şi anume: libera circulație a produselor, a serviciilor, a capitalului şi a persoanei. Procesele implică unitatea de voință a structurilor puterii, sprijinită în adâncime de coeziunea socială, adevărat garant al credibilității actului de guvernare. Prin urmare, în tranziție, statul coeziunii sociale se realizează prin exercitarea funcțiilor cu un conținut schimbat, care lasă loc mecanismelor economice şi concurențiale.

Existența unui mediu concurențial determină alocarea resurselor către operatorii economici cei mai eficienți, societatea profitând în ansamblul ei. Concurența este cea care realizează selecția naturală a întreprinderilor. **Funcționarea piețelor concurențiale este considerată a fi mecanismul cel mai potrivit pentru punerea la dispoziția operatorilor economici a unor informații esențiale în luarea deciziilor economice corecte.** Atingerea obiectivelor legate de eficiență şi de dezvoltarea economică este îngreunată de distorsiunile din sistemul de prețuri, de acțiunile de împărțire a piețelor, de existența unor bariere la intrare (în lipsa unor bariere la intrare, de exemplu, piața va fi "contestată" de noi concurenți) ş.a. lată de ce **este nevoie de o politică eficientă în domeniul concurenței** care: să prevină practicile anticoncurențiale şi modificările în structura industrială care le facilitează; să promoveze concurența în scopul creşterii eficienței economice şi a bunăstării consumatorilor[1].

Proprietatea particulară generează libera inițiativă pe care se întemeiază manifestarea cererii şi a ofertei, iar **concurența** este tocmai **forma activă a liberei inițiative,** care atestă raportul dinamic de forțe dintre participanții la actele de vânzare-cumpărare. **Baza concurenței este libertatea de alegere.** Concurența şi mecanismele concurențiale (legăturile între acțiunile subiective ale operatorilor economici şi cadrul obiectiv al desfăşurării acțiunilor respective) diferă de la o etapă la alta şi de la o țară la alta. În timp, în țările cu economie de piață consolidată s-au impus mai multe tipuri de piețe concurențiale: cu

[1] *xxx - "Protecția concurenței în România. Principii şi reglementări", Consiliul Concurenței, Bucureşti, 1997, Ed. Pământul, pag. 5, 7-8.*

concurenţă perfectă (model teoretic de analiză); cu concurenţă monopolistică (omogenitatea produsului este înlocuită cu diferenţierea produsului); cu concurenţă imperfectă (influenţarea prin acţiuni unilaterale a raportului dintre cererea şi oferta de mărfuri şi nivelurile şi dinamicile preţurilor); piaţă de monopol, respectiv de monopson. Din întrepătrunderea tuturor acestor forme de pieţe rezultă **concurenţa efectivă.** Ţărilor cu economie de piaţă le este specifică combinaţia dintre concurenţa perfectă şi monopolul controlat[1].

Statul trebuie să intervină în economie pentru a corecta situaţiile de "eşec al pieţei" (concurenţa imperfectă, generarea de externalităţi negative ş.a.), urmând valorificarea maximă a valenţelor pozitive a mecanismelor pieţei, generarea de concurenţă, eliminarea oricăror bariere la intrarea şi ieşirea de pe piaţă. Politica consecventă de protejare şi promovare a concurenţei ajută la crearea structurilor economice sănătoase şi generatoare de performanţe, constituind totodată un suport indispensabil obţinerii unei stabilităţi macroeconomice solide şi durabile, disciplinând modul de constituire şi utilizare a resurselor bugetare şi furnizând pârghii economice de moderare a evoluţiei preţurilor[2].

În prima fază a procesului de tranziţie a ţărilor din Europa Centrală şi de Est **măsurile de liberalizare a preţurilor şi de macrostabilizare economică au fost însoţite de o serie de fenomene economice negative** (scăderea PIB, creştere a şomajului, persistenţă a inflaţiei, deficite fiscale ş.a.). Pentru eliminarea rigidităţilor apărute la nivel microeconomic şi continuarea procesului reformator, o a doua fază a fost marcată de **accentul pus pe privatizare şi restructurare a sistemului industrial, în special a întreprinderilor de dimensiuni mari. Î**n cazul ţării noastre, de exemplu, restructurarea în cauză a fost caracterizată de manifestarea unor procese de deconcentrare şi concentrare sub diverse forme a operatorilor economici români, conform criteriilor EUROSTAT având loc o diminuare a întreprinderilor de mari dimensiuni.

Specialiştii apreciază că deciziile de politică industrială (politica industrială este menită să salveze sau să ducă la apariţia unor noi locuri de muncă, să creeze campioni naţionali, indiferent de consecinţele anticoncurenţiale) trebuie luate într-o manieră transparentă, permiţând ca orice interacţiune cu concurenţa să fie evidentă. Liberalizarea preţurilor şi a pieţelor în fostele economii centralizate nu au fost suficiente pentru a asigura existenţa concurenţei, barierele la intrare existând încă (restricţii de credit pentru noile firme; lipsa resurselor şi facilităţilor necesare precum terenuri, sedii, reţele de distribuţie,

---

[1] *DOBROTĂ, N. - "Economie politică", Editura Economică, Bucureşti, 1997, pag. 164-168.*

[2] *NEGRESCU, D. - "Demantelarea structurilor neconcurenţiale din economia românească - căi şi priorităţi", în "Dificultăţi şi soluţii în relansarea reformei economice în România", Centrul pentru Studii Politice şi Analiză Comparativă, Proiectul: Consolidarea sectorului privat în România, Finanţat de Center for International Private Enterprise, 1997.*

inconsistența politicii fiscale față de entitățile economice ale statului ş.a.), şansele firmelor noi intrate pe piață de a contesta poziția monopoliştilor fiind reduse. Dezvoltarea piețelor şi asigurarea eficienței acestora în considerarea intereselor consumatorilor, precum şi integrarea acestora pe piața globală constituie un scop al țărilor Europei Centrale şi de Est, care au acceptat provocarea de a alinia legislația națională celei europene[1].

În România, este recunoscut faptul că există o legătură indisolubilă între pregătirea pentru aderare şi funcționarea normală a tuturor proceselor orizontale din administrația publică centrală şi din economie, o prioritate imediată fiind punerea în funcțiune a mecanismului instituțional intern pentru asigurarea coerenței demersurilor de politică externă cu măsurile de politică internă pe linia adoptării şi aplicării "acquis-lui" comunitar, a reformei, macrostabilizării şi relansării economice, a reformei şi consolidării capacității administrative şi instituționale a societății româneşti[2].

---

[1] *REYNOLDS, M. - "EU: Competition Policy in the Aftermath of Central Planning", traducere de Gelu Goran cu titlul "Concurența în economiile în tranziție", în "PROFIL: CONCURENȚA", nr. 1/1998, pag. 10, Editor: Consiliul Concurenței.*

[2] *xxx - "Programul integrării europene", "Tribuna economică", nr. 4, din 26 ianuarie 2000, pag. 67.*

2. Mediul economic în România şi aplicarea legislației concurenței

Existența şi funcționarea economiei de piață, precum şi **capacitatea de a rezista presiunii competitive a forțelor pieței în cadrul Uniunii Europene sunt două criterii economice pentru aderare** stabilite de Consiliul European la Copenhaga şi care se adaugă la problematica unor capitole din "acquis-ul" comunitar (ştiință şi cercetare, educație şi instruire, cultură şi politica audiovizualului, telecomunicații, politică industrială, întreprinderi mici şi mijlocii, politică externă şi de securitate comună). Primul dintre criteriile enunțate mai sus vizează o serie întreagă de aspecte **(realizarea echilibrului cerere/ofertă prin jocul liber al forțelor pieței** - comerțul şi prețurile liberalizate; **garantarea accesului liber pe piață al noilor firme, cât şi al ieşirii prin faliment, lichidare;** reglementarea dreptului de proprietate, stabilitatea macroeconomică conferită de capacitatea de finanțare a cheltuielilor publice; echilibrul conturilor externe: cont curent, balanță de plăți, stabilitatea prețurilor - nivel al inflației; convergența politicienilor şi societății civile asupra sensului dezvoltării economice; capacitatea sectorului financiar-bancar de a canaliza economiile către investiții productive), analizate **în cadrul unei anchete realizate anual** (în rândul unor specialişti din instituții financiar-bancare internaționale şi de cercetare economică) **de publicația Central European Economic Review** asupra a 27 de țări în tranziție. Conform indicatorului sintetic de rang general rezultat din agregarea a zece indicatori în funcție de domeniile investigate (stabilitatea politică, stabilitatea prețurilor, inflația, climatul investițional/stabilitatea monedei naționale, forța economică, lichiditatea - acces la investiții de portofoliu, integrarea în economia mondială, echilibrul balanței de plăți, domnia legii şi eticii în afaceri), țara noastră se situează abia pe locul 11, în creştere totuşi anul trecut față de 1998 (locul 13)[1].

Pe data de 13 ianuarie 2000, cu ocazia primirii titlului de Doctor Honoris Causa al A.S.E. Bucureşti, ROMANO PRODI, preşedintele Comisiei Europene arăta în discursul său că: **procesul de aderare implică un efort uriaş susținut din partea țărilor candidate** pentru a se adapta la economia de piață şi a se pregăti să facă față presiunilor concurențiale din cadrul Uniunii; globalizarea economică este tendința majoră a acestui început de mileniu, un aspect esențial al ei fiind trecerea la o societate bazată pe cunoaştere, utilizând în condiții optime noile tehnologii informaționale; promovarea integrării şi participării sociale presupune o modernizare a mediului economic de natură a

---

[1] *GEORGESCU, I. - "Soarele pe ulița Balcanilor. Negocierile cu UE dau şansă țărilor din Europa de Est", in "Capital", nr. 5, din 3 februarie 2000, pag. 15.*

asigura o mai echitabilă distribuție a oportunităților, noile tehnologii informaționale şi de comunicații transformându-se într-un instrument de coeziune socială; procesul de extindere nu este uşor, dar **miza este mult** prea **mare, globalizarea economică continuând, iar revoluția Internet neaşteptând.** Parcă pentru a-l confirma şi completa, în acelaşi timp, CRISTIAN TUDOR POPESCU ne semnaliza după cea. 20 de zile, cu prilejul unei corespondențe din Tokyo, că primul concept pe care-l vehiculează raportul înaintat cu puțin timp în urmă de o comisie de studii strategice (înființată de primul ministru al Japoniei în martie 1999) având ca temă obiectivele Japoniei în secolul XXI este **"alfabetizarea globalistă"** a japonezilor (capacitatea de a lucra cu computerele şi cu Internetul, precum şi stăpânirea limbii engleze).[1] Ca în aceeaşi zi, ROMULUS CĂPLESCU să-şi completeze la rândul său, colegul de redacție cu o **chemare la reguli globale care să guverneze procesul globalizării,** pentru că un sistem global cu adevărat funcțional va trebui să integreze diferite sensibilități, priorități şi interese regionale, **astfel încât diferitele țări să-şi poată exprima interesele[2].**

Într-un studiu realizat în cadrul programului **"Evaluarea stării economice** naționale" al Academiei Române, AUREL IANCU, membru corespondent al Academiei Române, arăta că: **"în condițiile globalizării mondiale şi a extinderii pieței unice europene, România nu-şi poate permite să adopte politici economice extreme** - inspirate fie dintr-un liberalism naiv, fie dintr-un protecționism obtuz - care să o îndepărteze de realizarea obiectivelor sale fundamentale. **Dar nici nu poate asista neputincioasă la propria sa ruinare economică** de dragul unor dogme sau a unei obediențe rău înțeleasă. **Ea trebuie să adopte o strategie pe termen mediu şi lung în cadrul căreia politica de deschidere să fie strâns corelată cu politica de protejare a unor ramuri sensibile însă puternic susținută de o politică industrială activă, care să aibă ca obiectiv principal ridicarea nivelului de competitivitate a firmelor româneşti pe piața internă şi pe piețele externe,** iar ca mijloc de realizare, pe de o parte, restructurarea din temelii a ramurilor mature, care apun, pentru a elimina pierderile acestora şi pentru a le adapta la nevoile pieței, iar, pe de altă parte, dezvoltarea puternică a unor ramuri şi activități industriale şi neindustriale noi, moderne care să absoarbă forța de muncă disponibilă şi să folosească eficient munca de înaltă calificare"[3].

---

[1] *POPESCU, C. T. - "Insulele japoneze o iau de-a curmezişul Pacificului", în Adevărul, nr. 3002, din 2 februarie 2000, pag. 1.*

[2] *CĂPLESCU, R. - "De la Seattle la Davos", în Adevărul, nr. 3002, din 2 februarie 2000, pag. 9.*

[3] *IANU, A. - "România între liberalism şi protecționism", în Evaluarea Stării Economiei Naționale, Raport 1999, Centrul Român de Economie Comparată şi Consensuală, Academia Română, martie, 2000.*

Într-un studiu[1], realizat de un colectiv de specialişti din cadrul Departamentului Trezoreriei SUA acreditat să colaboreze cu Ministerul român al Finanțelor, se realizează o estimare în baza unui model econometric monetarist a dimensiunilor economiei subterane româneşti între anii 1993-1998, concluzionându-se printre altele că: există două tipuri paralele de activități economice: economia oficială sau "la vedere", slăbită şi fragilă după o decadă de creştere reală negativă, iar, pe de altă parte, o sumă de activități economice subterane, cu un caracter stabil şi aflate într-o perioadă de expansiune (datele confirmă ritmul de creştere mai robust al economiei subterane, față de cel al economiei "la vedere", pe toată perioada studiului, nivelul actual al indicatorilor macroeconomici nesugerând o răsturnare a acestei dinamici în viitorul apropiat); se remarcă alocarea necorespunzătoare a resurselor şi declinul productivității muncii, descreşterea puterii de cumpărare a salariilor şi, în general, a nivelului de trai pentru angajați în activități economice "oficiale"; rezultatele acestei cercetări identifică efectul advers pe care economia subterană va continua să-l exercite asupra bugetelor de stat viitoare, în cazul în care nu se trece la măsuri radicale de combatere; aceste investigații scot la lumină transferul continuu de resurse strategice de la economia "la vedere" către activități economice nocive, pe măsură ce investițiile sunt strânse în subteran în baza unui sistem de stimulente, format exclusiv pe alte criterii decât alocarea optimă a resurselor; existența unei economii subterane semnificative distorsioneaza indicele deflator PIB, care reprezintă, în fond, media ponderată a componentelor PIB, a căror pondere se schimbă de la an la an (Indicele Prețului de Consum este un indice cu pondere fixă; consumul umbreşte celelalte componente, în cazul actualizării cu indicele deflator PIB, ceea ce face recomandabilă utilizarea IPC); din punct de vedere al implicațiilor de politici macroeconomice în cazul evaluării economiei subterane, rata de creştere este mai importantă decât nivelul propriu-zis al acesteia; în cazul României, faptul că economia subterană s-a dublat în ultimii doi ani, conținuți în studiu, constituie principalul semnal de alarmă.

Deschiderea economiei naționale spre exterior, resimțirea efectelor globalizării pieților, accentuarea proceselor de concentrare economică şi desigur imperativul îndeplinirii obligațiilor asumate prin Acordul de Asociere prevăzând instituirea regulilor de concurență şi armonizarea acestora cu legislația comunitară, au concurat la stimularea apariției Legii concurenței nr. 21 publicată în Monitorul Oficial din 30.04.1996 şi intrată în vigoare la 1 februarie 1997.

În mod evident, țara noastră se află în plin proces de modificări economice şi instituționale, eficiența şi gradul de consolidare a instituțiilor pieței libere influențează modul de implementare a legii concurenței, mod care uneori poate fi agresiv-ostentativ datorită unei erori metodologice sau recunoaşterii slăbiciunilor momentane ale instituțiilor şi mecanismelor pieței. Nici România nu a fost scutită, de exemplu, de tensiuni apărute între necesitatea păstrării mediului

[1] *FRENCH, R. - "Economia subterană sub lupă", în "Mesagerul economic", nr.* 5 *(483/31.1 - 6.11. 2000, pag. 1-2).*

concurențial şi cea a unei privatizări rapide. Cert este că cu cât sistemul instituțional şi piața de capital permit investițiilor private să răspundă rapid semnalelor transmise de piață (în primul rând prețurile şi profiturile) cu atât mai mici sunt pierderile de eficiență determinate de apariția operatorilor economici cu putere de piață[1].

Pe de altă parte, nu trebuie neglijat nici aportul însemnat şi necesar pe care trebuie să-l aducă în normalizarea mediului concurențial reglementarea monopolurilor (în sensul intervenției nediscreționare a statului) şi aplicarea Legii nr. 143 privind ajutorul de stat publicată în Monitorul Oficial din 3 august 1999 şi intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 2000.

După cum este cunoscut, Consiliul Concurenței, în baza prevederilor Legii concurenței nr. 21/1996, întocmeşte anual un raport privind activitatea desfăşurată în domeniul politicii de concurență, contribuie semnificativ la conştientizarea importanței respectării şi aplicării efective a regulilor concurenței şi la adaptarea comportamentului agenților economici la acestea. De altfel, cea mai mare parte a raportului este consacrată deciziilor Consiliului Concurenței în legătură cu aplicarea legii privind practicile anticoncurentiale şi concentrările economice.

Din Raportul Consiliului Concurenței pe anul 1998[2] rezultă că au fost analizate 231 cazuri, din care: 43 înțelegeri, decizii şi practici concertate (13 plângeri, 8 cereri de neintervenție, 1 cerere de exceptare individuală, 22 notificări pentru acordarea exceptării pe categorii de înțelegeri); 30 abuzuri de poziție dominantă (30 de plângeri); 50 concentrări economice; 57 avize; 7 puncte de vedere şi diverse cereri de clarificare; 44 alte cazuri (39 plângeri şi 5 autosesizări). Dacă se compară cazurile analizate în anul 1997 (de la intrarea în vigoare a legii concurenței la 1 februarie 1997) cu cele din anul 1998 se observă că: ponderea cea mai mare o dețin cazurile de practici anticoncurentiale; a avut loc o creştere a numărului de cazuri de concentrări economice, ponderea acestora în totalul cazurilor analizate ajungând la 22% în anul 1998, față de 6% în anul 1997:

Cazuri	1997	1998
Înțelegeri, decizii şi practici concertate (Art. 5) şi abuz de poziție dominantă (Art. 6)	72	73
Concentrări economice (Art. 11)	10	50
Avize	41	57
Puncte de vedere şi diverse cereri de clarificare	19	7
Alte cazuri	29	44
Total	171	231

[1] *OPRESCU, Gh. - "Legea Concurenței în România: O abordare restrospectiv-prospectivă (I), în "PROFIL: CONCURENȚA", nr. 1/1999, pag. 10 şi 12.*

[2] xxx - *"Raport anual", Consiliul Concurenței, 1998, Editor: Regia Autonomă Monitorul Oficial, Bucureşti, 1999, pag. 6-8.*

În data de 8 martie 1999 a avut loc la Bruxelles, Reuniunea de SCREENING bilateral - Capitolul Concurență. Scopul acestei reuniuni a fost examinarea şi evaluarea de către Comisia Europeană a modalității în care s-a transpus şi s-a pus în aplicare "aquis-ul comunitar" în domeniul concurenței. Autoritățile concurenței din România au prezentat Comisiei "testul de compatibilitate" privind modul de tratare şi reglementare. Prezentările făcute de delegația română (Reprezentanții Consiliului Concurenței şi Oficiului Concurenței, precum şi ai departamentului pentru integrare Europeană şi Misiunii României pe lângă Uniunea Europeană) şi răspunsurile date la întrebările puse, au consolidat părerea că legislația românească în domeniul concurenței (Legea organică nr. 21/1996 şi legislația secundară) este armonizată cu Dreptul comunitar al concurenței şi că România dispune de infrastructura administrativ-instituțională pentru aplicarea "aquis-ului comunitar". A fost evidențiată funcționarea efectivă a autorităților de concurență în aplicarea legii concurenței, prin numărul de cazuri instrumentate şi finalizate prin decizii ale Consiliului Concurenței. De asemenea, a fost apreciată strânsa colaborare dintre serviciile comunitare şi autoritățile concurenței din România, exprimându-se disponibilitatea în continuare pentru sprijin şi colaborare.

3. Promovarea relațiilor autorităților concurenței cu agenții economici, organismele neguvernamentale şi comunitatea oamenilor de afaceri din România

Eforturile susținute de promovarea în această direcție sunt de altfel reliefate de primele două rapoarte ale Consiliului Concurenței. Astfel s-a avut în vedere încă de la înființare ideea fundamentală în teoria concurenței, conform căreia aplicarea efectivă a legii este substanțial facilitată în situația în care publicul, agenții economici, sprijină efectiv atât ideea cât şi autoritatea concurenței. O primă acțiune de importanță deosebită în acest sens, a avut loc chiar înainte de intrarea în vigoare a legii, prin participarea la reuniunea-dialog cu tema "Impactul legii concurenței asupra activității agenților economici", organizată de camera de Comerț şi Industrie a României şi a Municipiului Bucureşti (C.C.I.R.B.) pe data de 28 noiembrie 1996. În prezența reprezentanților camerelor teritoriale, ai organizațiilor patronale şi a sute de agenți economici şi invitați, a fost luat în dezbatere ceea ce săptămânalul Camerei de Comerț şi Industrie a României şi a Municipiului Bucureşti, "Mesagerul economic" (nr. 51/321/2-8.XII, 1996) definea ulterior ca "act normativ deosebit de important aşteptat cu justificat interes şi speranță de întreaga comunitate de afaceri din țara noastră" şi ca "instrument de revoluționare a gândirii şi practicii manageriale", fiind evidențiată susținuta activitate a Consiliului Concurenței de elaborare a regulamentelor şi instrucțiunilor de aplicare. Aceeaşi reuniune -dialog a fost evidențiată şi de "Adevărul economic", nr. 3/253/17-23.1.1997, sub titlul "Cum se asigură protecția intereselor de afaceri" şi subtitlul "Ce trebuie să facă în această perioadă agenții economici?". De altfel, aceleaşi publicații economice de specialitate au abordat şi problematica Conferinței cu tema "Concurența şi sprijinul statului", organizată de C.C.I.R.B. pe data de 29 ianuarie 1997, la care a luat parte domnul Jean Francois Pons, director general adjunct, D.G.IV, Comisia Europeană.

Legea concurenței era în mod evident o noutate pentru domeniul economic şi legislativ din țara noastră. Tocmai de aceea autoritățile concurenței au acordat în continuare o permanentă atenție popularizării în rândul agenților economici a prevederilor legii, un rol aparte în acest sens revenind dezbaterilor în cadrul seminariilor şi simpozioanelor organizate pentru perfecționarea profesională a personalului Consiliului Concurenței şi Oficiului Concurenței, la care au fost invitați şi agenți economici. Aceste acțiuni s-au desfăşurat în toate zonele țării, de cele mai multe ori beneficiind de asistență din partea unor specialişti din Uniunea Europeană sau SUA. Seminariile şi simpozioanele au asigurat furnizarea unor explicații de cel mai înalt nivel profesional din partea specialiştilor de vârf ai forurilor organizatoare - Consiliul Concurenței şi Oficiul

Concurenței - în ceea ce priveşte diferitele aspecte referitoare la: acordurile de exclusivitate, concentrările economice, prețurile excesive, livrările sub cost la export, refuzul de a trata cu anumiți beneficiari. Valoarea acestui mod de acțiune este conferită de: informațiile pe care, la rândul lor, specialiştii în domeniu le obțin din sfera pieței într-un mod direct grație discuțiilor la obiect cu agenții economici; efectul pe termen scurt, mergând până la încetarea de către unii agenți economici a practicilor anticoncurențiale, cu efecte pozitive din punct de vedere economic, social şi chiar al economiei efortului pe care autoritățile îl pot reorienta către rezolvarea altor cazuri de încălcare a legii; efectul pe termen lung al informației propagate în mediul economic[1].

De remarcat că, pe baza experienței acumulate în activitatea desfăşurată în primii doi ani de la intrarea în vigoare a Legii concurenței, Consiliul Concurenței "a acționat în continuare printr-o mai strânsă colaborare cu organismele neguvernamentale şi în mod deosebit cu Camera de Comerț şi Industrie a României şi a Municipiului Bucureşti (C.C.I.R.B.), Consiliul Național al întreprinderilor Private Mici şi Mijlocii (C.N.I.P.M.M.), Asociația Națională a Exportatorilor şi Importatorilor din România (A.N.E.I.R.), Comitetul Român al Distribuție (C.R.D.), Asociația pentru Protecția Consumatorilor din România (A.P.C.), precum şi cu agenții economici indiferent de mărimea acestora şi forma de proprietate, participând activ la dezbaterile organizate cu prilejul unor seminarii, simpozioane sau întâlniri de lucru organizate la nivel național sau internațional. De altfel, unul dintre membrii Consiliului Concurenței se numără printre cele 51 de personalități ale vieții economice a României onorate cu titlul de membru onorific al C.C.I.R.B. (titlu atribuit în premieră în ziua de 8 iulie 1998, potrivit art. 8 din Statutul C.C.I.R.B., unor oameni de ştiință, cadre didactice universitare, specialişti de înaltă formație profesională). Această modalitate de lucru a asigurat schimbul de informații între agenții economici din sfera producției şi distribuției şi între aceştia şi consumatori, specialiştii din cadrul Consiliului Concurenței abordând la cel mai înalt nivel profesional problemele cu care s-au confruntat în soluționarea cazurilor ce au fost instrumentate, cum au fost: acorduri de exclusivitate, concentrări economice, participarea, în mod concertat, cu oferte trucate la licitații sau la orice alte forme de concurs de oferte, aplicarea în privința partenerilor comerciali a unor condiții inegale la prestări echivalente; eliminarea de pe piață a altor concurenți, limitarea sau împiedicarea accesului pe piață[2].

---

[1] *xxx - "Raport anual pe 1997", Consiliul Concurenței, editor: R.A. Monitorul Oficial, 1998, pag. 56.*

[2] *xxx - "Raport anual pe 1998", Consiliul Concurenței, editor: R.A. Monitorul Oficial, 1999, pag. 66.*

4. Încurajarea cooperării între reglementare şi operațiunea economică de piață

Sunt bine cunoscute necesitățile şi corelațiile statuate de Constituția României: libertatea comerțului, protecția concurenței loiale, crearea cadrului favorabil pentru valorificarea factorilor de producție, protejarea intereselor naționale. Imperativul punerii în practică a acestor necesități şi corelații, pe bază de norme juridice, este evident. Legea concurenței nr. 21/10 aprilie 1996 a răspuns practic acestui imperativ, pentru că numai generând perspectiva aplicării legii se poate realiza potențialul complet al pieței şi accelera astfel integrarea acesteia în Piața Internă a Uniunii Europene, o piață cu dimensiune socială în care este încurajată concurența activă, regulile concurenței reglementând atât comportamentul firmelor, cât şi al statelor.

Pentru a lupta contra creşterii prețurilor şi a favoriza consumatorii, se precizează în "Cartea Verde a Comerțului" elaborată de Comisia Europeană, contează să prevezi piețele concurențiale în comerț ca şi în alte sectoare ale economiei. Regulile concurenței joacă un rol important. Protecția, menținerea şi stimularea concurenței şi a unui mediu concurențial normal, în vederea promovării intereselor consumatorilor reprezintă, de altfel, scopul Legii concurenței nr. 21/10 aprilie 1996. Această lege interzice orice înțelegere între agenții economici, practici concertate, decizii de asociere, care au ca obiect sau pot avea ca efect restrângerea, împiedicarea sau denaturarea concurenței pe piața României sau pe o parte a acesteia, cu excepția acelora care, în anumite condiții, pot contribui la: ameliorarea producției ori distribuția de produse; promovarea progresului tehnic; îmbunătățirea calității produselor şi a gradului de competitivitate a acestora, pe piața internă şi externă; întărirea pozițiilor concurențiale ale întreprinderilor mici şi mijlocii. Cât priveşte deținerea unei poziții dominante pe piața românească, în acest caz se intră sub incidența legii numai în măsura în care se abuzează de poziția dominantă, prin recurgerea la fapte anticoncurențiale având ca obiect sau efect afectarea comerțului ori prejudicierea consumatorilor. Pe de altă parte, concentrările economice, realizabile prin acte juridice care operează transferul proprietății sau al folosinței asupra bunurilor, drepturilor şi obligațiilor unui agent economic pe calea furnizării ori a dobândirii direct sau indirect a controlului asupra unuia sau mai multor agenți economici, sunt interzise numai în măsura în care, având ca efect crearea sau consolidarea unor poziții dominante, conduc sau ar putea conduce la afectarea concurenței pe piața românească sau pe o parte a acesteia. Ele pot fi admise, dacă, în urma analizei efectuate în baza criteriilor stabilite de lege, se apreciază că sunt compatibile cu un climat con-curențial normal, iar agenții economici implicați dovedesc că sunt îndeplinite cumulativ unele condiții cum sunt: creşterea eficienței economice şi a competitivității la export, asigurarea de avantaje de care să beneficieze şi consumatorii prin

preţuri reale mai reduse, efectele favorabile ale concentrării compensează efectele nefavorabile ale restrângerii concurenţei.

Autorităţile concurenţei nu se implică în practicile sau litigiile dintre agenţii economici când acestea nu au impact asupra funcţionării pieţei. Consiliul Concurenţei intervine, numai când piaţa este perturbată sau riscă să fie perturbată prin acte, fapte, practici sau comportamente ale agenţilor economici (înţelegeri anticoncurenţiale, abuz de poziţie dominantă sau concentrări) sau ale organelor administrative publice centrale sau locale (prin decizii emise sau reglementări adoptate). Prin urmare, Consiliul previne sau sancţionează practicile anticoncurenţiale, deciziile sale fiind bazate pe studiul pieţei relevante, identificându-se produsele şi agenţii economici care se află în concurenţă directă. Pe de altă parte, prevederile Legii nr. 21/1996 nu constituie un obstacol în menţinerea şi adoptarea de măsuri de reglementare în domeniul serviciilor de interes public, în care se manifestă tendinţe de deschidere spre concurenţă (telecomunicaţii, poştă, transporturi, distribuţia energiei electrice)[1].

Orice evaluare a gradului de concurenţă de pe o piaţă trebuie să pornească de la faptul că pieţele sunt rareori statice. Un anumit gen de acţiune sau o situaţie particulară care reduce competiţia nu este automat şi condamnabilă.

Linia de demarcaţie între ceea ce este anticoncurential şi concurential viguros este foarte dificil de trasat, lată de ce politica concurenţei trebuie să fie orientată spre eficienţa economică a operaţiunii de piaţă, spre promovarea intereselor consumatorilor, a interesului public în sens mai larg. De aici şi necesitatea îmbunătăţirii permanente a cooperării între reglementare şi operaţiunea economică de piaţă.

Legea Concurenţei trebuie să prezinte încredere, să fie respectată şi aplicată în mod "fair". Politica concurenţei are drept scop general încurajarea şi accentuarea procesului competitiv. În acest proces există în mod inevitabil atât cei care câştigă, cât şi cei care pierd. Nu protejarea operatorilor economici posibili a fi afectaţi de competiţie este vizată prin politica de concurenţă, ci nefrustarea procesului competitiv.

Eficienţa operaţiunilor de piaţă presupune un element esenţial: concurenţa. Ea încurajează spiritul antreprenorial şi extinde posibilitatea de alegere, permite consumatorului să cumpere bunurile dorite la cel mai bun preţ posibil. Concurenţa pe piaţa internă, indiferent dacă are loc între operatorii economici autohtoni sau între aceştia şi cei externi, contribuie, totodată, prin încurajarea eficienţei în industrie, la competitivitatea internaţională.

Operatorii economici români, în contextul internaţionalizării pieţei româneşti, trebuie să fie conştienţi că: urmărirea echilibrului între orientarea spre client şi cea spre concurenţă este esenţială; implementarea strategiei de marketing presupune analiza concurenţilor (identificare, puncte tari şi slabe, obiective, strategii, moduri de reacţie), evitând de la bun început "miopia

[1] *MOŞTEANU, T. , PURCĂREA, Th. - "Concurenţa - Ghidul afacerilor performante", Editura Economică, Bucureşti, 1998, pag. 260-261.*

concurențială" (ignorarea cumpărătorilor de produse substituibile care îndeplinesc o funcție similară); este necesară scanarea mediului concurential pentru identificarea potențialelor noi intrări de produse similare din punct de vedere tehnic sau de substituire care pot invada piața (problema localizării în avans a sursei substitutului). Managementul marketingului în noul context mai presupune, printre altele şi: identificarea factorilor cheie de succes pe piața relevantă (inovativitate, putere financiară, asistență tehnică pentru clienți, calitate a produsului, calificare a forței de muncă, acces la canale de distribuție); monitorizarea continuă a strategiilor de poziționare a concurenților; cunoaşterea istoriei, tradițiilor şi personalităților manageriale ale concurenților; identificarea gradului variabil al vizibilității acțiunilor de marketing ale concurenței etc. Adoptarea conceptului de marketing modern trebuie să îmbunătățească performanța afacerii. Proba va consta în efectul obținut în materie de profitabilitate şi cotă de piață. Alegerea efectuată de client va depinde întotdeauna de crearea de către operatorul economic a unei valori (valoarea rămâne obsesia marketingului) ceva mai mari comparativ cu concurența, "extra valoarea" respectivă fiind adăugată prin stabilirea unui avantaj concurential al întreprinderii. Concurența corectă, nedistorsionată are nevoie de reguli care să coopereze cu operațiunile economice pe piață.

Politica de concurență trebuie să se adapteze permanent la nevoile şi prioritățile cetățenilor şi economiei, jucând un rol esențial în crearea unui mediu favorabil întreprinderilor, necesar creşterii durabile a economiei şi creşterii ocupării resurselor umane. Ea constituie un instrument care concurează la o alocare optimă a resurselor, care favorizează progresul tehnic şi permite atingerea gradului de suplețe necesar adaptării la un mediu în schimbare. Întreprinderile care au obişnuința unei concurențe puternice şi ajung să prospere pe piețe deschise şi dinamice sunt apoi capabile să lărgească câmpul de acțiune, fie că este vorba de alte piețe geografice, fie că este cazul general al unei economii în curs de mondializare. Prin urmare, politica de concurență şi politica de competitivitate, complementare, urmăresc aceleaşi obiective constând în crearea condițiilor indispensabile dezvoltării şi menținerii unei industrii performante şi concurențiale, îmbunătățirii fără încetare a calității produselor şi serviciilor oferite cetățenilor şi asigurării stabilității mediului economic. O industrie rentabilă şi competitivă se dezvoltă ca atare pe o piață unde regulile urmăresc să împiedice ca obstacolele, în calea schimburilor, născute din reglementare să nu fie înlocuite de restricții de ordin privat sau public având aceleaşi efecte. Regulile de concurență sunt adesea complexe, ele trebuind să opereze într-un context economic, juridic şi politic complex şi în evoluție constantă[1].

[1] xxx - *"Al 25-lea Raport asupra politicii de concurență, 1995, Comisia Europeană, CECA-CE-CEEA, Bruxelles-Luxembourg, 1996, pag. 7-8, 15, 20.*

5. Când nu pot sau nu obțin piețele concurentiale rezultatele scontate?

Concurența este cel mai eficient sistem pentru asigurarea prețurilor celor mai scăzute ale produselor şi calității dorite de consumatori, dar rezultatele perfecte depind de piețe perfecte. Sigur însă că perfecțiunea rămâne doar un deziderat. În acest context vom încerca în continuare **o clasificare a celor mai evidente "limite" ale concurenței,** aşa cum au rezultat în urma unei discuții purtate la mijlocul lunii februarie 2000 cu RUSSELL DAMTOFT, reprezentantul Federal Trade Commision (SUA) pe lângă Consiliul Concurenței al României.

A. Monopoluri naturale

Concurența nu acționează în cazurile de monopol natural. În cazul unui monopol natural, numărul maxim de concurenți eficienți este unul. Ceea ce este normal în sectoarele unde este nevoie de un înalt nivel al investiției pentru fiecare nou consumator, dar costurile pentru fiecare unitate livrată sunt joase. Cele mai comune exemple sunt distribuția apei, electricității şi a gazelor naturale, precum şi sistemele de telefonie locală prin cablu. **Deoarece concurența nu va acționa în această situație, singura soluție este de a reglementa prețurile şi serviciile.**

Dacă un monopol natural este reglementat, este necesară totuşi o cercetare atentă, în mod constant, a pieței pentru **a fi siguri că este încă vorba de o piață de monopol natural.** De exemplu, serviciul de telefonie locală a constituit multă vreme preocuparea unui monopol natural, însă apariția telefoanelor celulare poate face piața concurențială. Dacă aceasta se întâmplă, sistemul de reglementare va deveni învechit şi ar trebui modificat sau eliminat. Examinarea pieței este necesară totodată pentru **a afla dacă piața poate fi concurentiala în parte.** De exemplu, transmiterea energiei electrice este probabil un monopol natural, dar generarea energiei electrice nu este nevoie să fie. În acest caz, poate fi concurentiala generarea, şi numai transmiterea necesitând a fi reglementată.

B. Bariere la intrare impuse de stat

În unele cazuri o piață poate fi concurentiala (nu este un monopol natural), dar concurența este limitată deoarece statul reglementează piața într-un mod care o face dificilă pentru intrarea noilor concurenți. Dacă barierele la intrare reduc numărul concurenților la zero, va fi necesară reglementarea. În cazul telecomunicațiilor, de exemplu, în România numai o întreprindere are un monopol impus de stat în domeniul convorbirilor telefonice internaționale. În

acest caz este necesară reglementarea la fel ca şi în cazul unui monopol natural.

Cea mai importantă întrebare în asemenea cazuri este dacă bariera impusă de stat este necesară pentru a proteja un important interes de stat. În unele cazuri există aceste necesități. De exemplu, întreprinderile farmaceutice nu pot intra pe piață până nu îndeplinesc cerințele unor reglementări stricte şi costisitoare. Aceasta sporeşte costurile şi reduce numărul concurenților. Totuşi, o reglementare de acest fel este necesară pentru protecția sănătății.

În cele mai multe cazuri, totuşi, reglementările nu sunt necesare sau merg dincolo de ceea ce este necesar. În SUA, de exemplu, au existat timp de mulți ani liste de prețuri minime aprobate de stat pentru serviciile oferite de avocați. Aceste reglementări elimină concurența pe baza prețului şi în unele cazuri a serviciilor, ceea ce reprezintă o limită a concurenței care poate fi şi ar trebui să fie eliminată. În SUA aceste limite au fost găsite ca încălcând dreptul concurenței. Beneficiarii acestor limite ale concurenței susțin în mod uzual că ele sunt necesare pentru a proteja consumatorii, însă acestor argumente le sunt găsite de obicei, la o examinare amănunțită, deficiențe.

C. Ignoranța consumatorului

În multe cazuri, există o piață concurențială, dar consumatorii nu beneficiază de informație sau experiență pentru a face alegeri utile între concurenți. De aceea, ei nu pot beneficia de avantajul unei piețe concurențiale. Ceea ce este o problemă în toate țările, cu toate că în unele țări, cum este cazul celor aflate în tranziție, situația este mai proastă, datorită mentalității consumatorilor, în evoluție desigur. Această problemă apare cel mai adesea atunci când consumatorii trebuie să achiziționeze un produs la un preț ridicat care nu se cumpără frecvent, cum este cazul autoturismului. În asemenea cazuri, cea mai bună soluție este educarea consumatorului. În cazurile unde există probleme persistente reglementarea guvernamentală poate fi necesară, dar aceasta ar trebui să se facă numai în măsura în care vânzătorii doresc să facă dezvăluiri consumatorilor care să le permită acestora alegerea. Nu ar trebui să reglementeze prețul sau calitatea.

D. Concurenții nu sunt interesați în respectarea clienților

În unele cazuri, piața cade,deoarece concurenții nu doresc să concureze pe linie de preț şi calitate. Aceştia vor să înşele consumatorii, să le ia banii şi să dispară în noapte. În această situație, prezumția pieței că vânzătorii au un stimulent în a-şi construi o reputație prin prețuri bune şi servicii este incorectă, fiind necesară aplicarea riguroasă a legii. Cu atât mai mult în situațiile în care consumatorii nu pot să spună ei înşişi adevărul.

E. Concurența împinge prețurile în jos, spre o limită finală

În unele cazuri, o piață concurențială, de succes, obține o limită finală, ceea ce se întâmplă atunci când concurența este atât de intensă încât prețurile

nu pot să se ducă în jos mai mult sau calitatea nu poate fi îmbunătățită în continuare fără o scădere a profiturilor până la punctul din care nu mai este posibil să concurezi. Această limită a concurenței poate fi depăşită numai de către vânzătorii care recurg la noi inovații sau găsesc căi eficiente de a face afaceri, ceea ce de altfel şi dorim să se întâmple. Când aceasta este singura limită a concurenței pe care o identificăm, înseamnă că responsabilii cu aplicarea concurenței şi-au făcut datoria.

Într-o economie în tranziție însă această situație poate crea o problemă unică. Dacă prețurile erau ținute jos în mod artificial, de-a lungul perioadei nu de mult timp depăşite, prin subvenții, modul de schimbare către o piață concurențială presupune ca adevăratele costuri de producție să fie reflectate în preț. În acest caz, prețurile pot să urce sau calitatea poate realmente să scadă. Ceea ce este greu pentru populație, în mod deosebit la început. Totuşi, acesta nu sugerează existenta unei limite a concurentei.

De aici rezultă şi dificultatea trasării cu precizie a liniei de demarcație de care aminteam anterior, ca şi necesitatea îmbunătățirii permanente a cooperării între reglementare şi operațiunea economică de piață, alternând concurența cu cooperarea, articulând în mod optim organizările şi sistemele de gestiune şi făcând posibile parteneriatele în realizarea obiectivelor strategice, prin armonizarea logicii economice cu cea socială.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 9-10/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ŞI CONSENSUALĂ

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE
- 1990-1999 -

Documentar alcătuit de
VALERIU IOAN-FRANC

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Traducerea textelor:
din limba engleză - Mircea FAȚĂ
din limba franceză - Aida SARCHIZIAN

CUPRINS

ARGUMENT 271

1. ECONOMIA CA ŞTIINȚĂ, O RECUNOAŞTERE TÂRZIE. CINE SUNT LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE? 273

2. LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE 1990-1999. SCURTE CARACTERIZĂRI ALE TEORIILOR ŞI CONTRIBUȚIILOR PREMIATE 277

1990: HARRY MARKOWITZ, MERTON MILLER, WILLIAM SHARPE - FINANȚELE REINTRĂ ÎN DREPTURI 277
- a) De la calculul individual a lui H. Markowitz 277
- b) ...la CAPM al lui W. Sharpe 278
- c) Miller sau paradoxurile firmei 279
- d) Referințe bibliografice 279

1991: RONALD COASE - LA GRANIȚA DINTRE ECONOMIE ŞI DREPT 280
- a) Costurile de tranzacție 280
- b) Drepturile de proprietate 280
- c) Dreptul reexaminat din perspectivă economică 281
- d) Referințe bibliografice 282

1992: GARY BECKER - IMPERIALISMUL RAȚIONALITĂȚII 282
- a) O singură metodă de analiză... 282
- b).... aplicabilă domeniilor eclectice 283
- c) Câteva critici 284
- d) Referințe bibliografice 284

1993: ROBERT W. FOGEL, DOUGLAS C. NORTH - REVOLUȚIA CLIOMETRICĂ 285
- a) Alegerea metodologică 285
- b) Analiza contrafactuală 285
- c) Schimbarea instituțională şi creşterea economică 286
- d) Referințe bibliografice 287

1994: JOHN F. NASH, JOHN C. HARSANYI, REINHARD SELTEN: ECONOMIA, UN JOC DE STRATEGII 287
- a) Echilibrul Nash 288
- b) Mâna tremurândă a lui Selten 289
- c) Informația incompletă a jucătorilor lui Harsanyi 289
- d) Referințe bibliografice 289

1995: ROBERT E. LUCAS - REÎNTOARCEREA LA HOMO OECONOMICUS 290
a) (In)Eficacitatea politicii economice 290
b) Critica lui Lucas 292
c) Referințe bibliografice 292

1996: JAMES A. MIRRLEES, WILLIAM S. VICKREY - INVESTIGĂRILE ÎN SERVICIUL ECONOMIEI PUBLICE 293
a) De la problemele construirii tarifelor 293
b).... la acelea de licitație 294
c) Incitare şi impozitare 294
d) O idee, două concepții 295
e) Referințe bibliografice 295

1997: ROBERT C. MERTON, MYRON S. SCHOLES - OPȚIUNEA CEA BUNĂ 296
a) Formula Black-Scholes 296
b)... aplicabilă imediat 297
c)... şi cu importanță ştiințifică considerabilă 298
d) Referințe bibliografice 298

1998: AMARTYA KUVAR SEN - ECONOMIA ESTE O ŞTIINȚĂ MORALĂ 298
a) Etică şi economie 299
b) Preferințe individuale şi decizii colective 299
c) Indicii bunăstării şi ai sărăciei 300
d) Foametea contemporană 300
e) Referințe bibliografice 301

1999: ROBERT A. MUNDELL - DE LA MACROECONOMIE INTERNAȚIONALĂ LA EURO 301
a) Modelul Mundell-Fleming 301
b) Dinamica monetară 303
c) Evitarea instabilității economice 303
d) Influența asupra cercetării 304
e) Zonele monetare optimale 304
f) Alte contribuții 305
g) Referințe bibliografice 305

3. CINE AR PUTEA FI PREMIANȚII NOBEL DE MÂINE 306
a) Câteva nume 306
b) Imperialismul economic 308
c) Contraatacul empirismului 310
d) Către economia experimentală 311

E) SE VA DESCHIDE ECONOMIA CĂTRE ALTE ŞTIINȚE? 313

ARGUMENT

1. Cunoaşterea cât mai aprofundată a contribuției Laureaților Nobel pentru economie la dezvoltarea ştiinței economice nu este o preocupare de dată prea recentă a cercetătorilor economişti din România. Sistematizarea acestei preocupări, chiar instituționa-lizarea ei, s-a produs însă cu doar 2-3 ani în urmă când, în programul de cercetare al Institutului Național de Cercetări Economice a fost inclusă - la inițiativa acad. Tudorel Postolache - tema *"Laureații Nobel pentru economie şi limbajul economic național. Cercetări de epistemologie economică".*

Centrul de Informare şi Documentare Economică a răspuns imediat provocării unei teme de asemenea anvergură şi importanță şi, într-un timp scurt, a derulat un complex de activități menite să asigure "materia primă" pentru cercetarea respectivă: identificarea surselor bibliografice, contactarea deținătorilor drepturilor editoriale, achiziționarea fondului documentar şi sistematizarea lui, traducerea, prelucrarea, procesarea textelor şi, nu în ultimul rând, identificarea eventualilor sponsori ai proiectului.

2. Includerea temei în programul Centrului Român de Economie Comparată şi Consensuală a dinamizat derularea cercetării, un colectiv de înalt prestigiu ştiințific - coordonat de acad. Tudorel Postolache şi prof. univ. Mugur Constantin Isărescu - finalizând structura în 52 de volume a colecției *"Laureații Nobel în economie"* (structură prezentată în Addenda 1), din care câteva sunt deja sub tipar sau în diverse etape redacțional-editoriale.

În noiembrie 1999 a fost lansat preprintul volumului 20, cartea I, consacrat profesorului american Lawrence R. Klein, care ne-a vizitat țara la invitația Academiei Române şi a Băncii Naționale a României.

Colecția *"Laureații Nobel pentru economie"* se bucură de o susținere financiară din partea Băncii Naționale a României, care a marcat momentul lansării primei cărți a colecției prin emiterea unei medalii eveniment, bătută în argint, medalie recunoscută foarte repede ca o emblemă a calității şi meritului academic în cercetarea economică.

3. Documentarul de față, alcătuit în Centrul de Informare şi Documentare Economică, propune cercetătorilor, studenților, elevilor şi tuturor celor interesați - într-o formă sau alta - de opera Laureaților Nobel în economie, micro-prezentări ale laureaților, respectiv caracterizări ale teoriilor şi contribuțiilor premiate, completate de reperele bibliografice cele mai importante.

Un scurt istoric al Premiului Băncii Suediei în memoria lui Alfred Nobel pentru economie este destinat familiarizării cititorului mai puțin avizat cu procedurile decernării, iar lista laureaților şi structura pe țări (naționalități) a acestora completează, alături de alte câteva considerații de ordin general, conținutul documentarului.

Secvența finală a caietului nostru aduce în discuție câteva opinii - extrase din presa internațională de specialitate - cu privire la o posibilă panoplie viitoare a Laureaților deceniului viitor.

4. În structurarea documentarului am optat pentru o prezentare invers cronologică, astfel încât în paginile care urmează este redată perioada 1990-1999, urmând ca în alte două caiete să acoperim (în semestrul I al anului curent) integral perioada de 31 de ani de când se atribuie Memorialul Nobel pentru Economie. Până atunci însă, Editura Expert va prezenta cu siguranță câteva din volumele colecției pentru a căror achiziționare şi consultare documentarul de față nu este decât o invitație preliminară.

Aduc cele mai alese mulțumiri colegilor mei Mihaela Burugă, Mircea Față, Luminița Login, Aida Sarchizian pentru entuziasmul şi profesionalismul cu care mi-au fost alături în alcătuirea de față şi, cu toată certitudinea, în cele care vor urma.

Valeriu IOAN-FRANC
Aprilie 2000

Începând cu anul 1969, data creării sale, patruzeci şi trei de economişti au obținut premiul memorial Nobel pentru economie. Cine sunt aceştia? Cum au fost ei aleşi? Care sunt principalele caracteristici ale operelor lor? Prin ce se deosebesc ei de ceilalți premiați cu premiul Nobel (fizică, chimie, literatură, medicină şi pace)? Care este influența lor?

De la bun început trebuie spus că această pleiadă de savanți a aprofundat concepte foarte diferite, adesea foarte specifice şi frecvent în relație cu alte ştiințe, fie că este vorba de ştiințe exacte sau ştiințe sociale.

1. ECONOMIA CA ŞTIINȚĂ, O RECUNOAŞTERE TÂRZIE. CINE SUNT LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE?

În fiecare an în luna octombrie, luna în care s-a născut Alfred Nobel (s-a născut în 1833), sunt anunțați Laureații premiului care poartă numele renumitului om de ştiință norvegian.

Premiile Nobel pentru pace, fizică, chimie, medicină şi literatură au fost decernate pentru prima dată în 1901. Conform dorinței lui Nobel, laureații trebuie să fie autori de "descoperiri ştiințifice care au contribuit în mod semnificativ la fericirea umanității". S-au scurs ani buni până când a fost recunoscut interesul prezentat de lucrările economiştilor din perspectiva unor "servicii incomparabile aduse omenirii". Atunci când Nobel a hotărât să recompenseze anual marile realizări sociale şi ştiințifice, el nu se gândea la ştiințele sociale în general, nici la economie în special. De altfel, această disciplină nu constituia atunci nici obiectul învățământului universitar.

În cursul anilor treizeci, economia a fost, încetul cu încetul, recunoscută ca ştiință, la început doar prin câteva mici grupuri de economişti. După cel de-al doilea război mondial au fost create, aproape pretutindeni, facultăți de economie.

În ciuda denumirii sale, *"Premiul pentru ştiințe economice în memoria lui Alfred Nober,* premiul Nobel pentru economie nu depinde de fundația acestui donator. El a fost creat în 1968 de Banca Centrală a Suediei, pentru comemorarea celei de-a 300-a aniversări, fiind anual decernat începând cu anul 1969. În ciuda acestei recunoaşteri tardive, intențiile lui Alfred Nobel.sunt urmate.

J. Tinbergen, cel care împreună cu R. Frisch a obținut primul premiu memorial Nobel pentru economie în 1969, susține că "fericirea oamenilor poate depinde de politica economică, care ea însăşi depinde de ştiințele economice".

Cum se face alegerea laureaților?

În fiecare an sunt consultate universități, institute de cercetări, profesori din lumea întreagă. Un comitet format din cinci economişti suedezi, aleşi de Academia Regală de Ştiințe din Suedia, solicită unor economişti de reputație internațională un studiu aprofundat asupra operei unui număr de candidați care a crescut - cu timpul - de la 20-30, la peste o sută în 1999. Apoi, prin votul majorității simple a Academiei este ales laureatul.

Lista laureaților din Addenda 1, demonstrează puternica dominație a economiştilor din Statele Unite, în număr de 36. Cu toate acestea, nu toți

laureații americani sunt născuți în Statele Unite şi nu toți sunt cetățenii acestei țări.

Cei care sunt născuți în altă parte sunt Kuznets şi Leontief (Rusia), Koopmans (Țările de Jos), Debreu (Franța), Modigliani (Italia), Coase (Marea Britanie) şi Harsanyi (Ungaria). Lewis avea dublă naționalitate, britanică şi americană. Von Hayek, cetățean britanic, era născut în Austria.

Urmează apoi Marea Britanie (8), Norvegia (2), Suedia (2), Rusia (1), Canada (1), Germania (1), Franța (1), Țările de Jos (1) şi India (1).

Universitățile din Chicago, Cambridge, Harvard şi Massachusetts Institute of Technology (MIT) au obținut premiul de mai mult de două ori. Universitatea din Chicago, considerată net neoliberală, numără numeroşi laureați (M. Friedman, T. Schultz, G. Stigler, M. Miller, R. Coase, G. Becker, R. Fogel şi R. Lucas).

Alți economişti celebri, precum P. Samuelson, K. Arrow, F. von Hayek, T. Koopmans, H. Simon, L. Klein, G. Debreu, J. Buchanan, T. Haavelmio şi M. Scholes, au frecventat de asemenea această universitate.

Adesea, poate nejustificat, predilecția Academiei Suedeze pentru Universitatea din Chicago se atribuie schimbării politice care s-a produs în Suedia, atunci când această țară a abandonat **statul providență** pentru o economie mai liberală în care puterile publice joacă un rol mai modest.

Este surprinzător faptul că Academia Suedeză nu acordă premiul autorilor teoriilor economice recente. Mai mult decât în celelalte discipline, Premiul memorial Nobel în economie este decernat autorilor care au depăşit de mult timp culmea carierei lor.

Se pare că teoriile trebuie să reziste la proba (încercările) timpului pentru ca autorii lor să fie recompensați.

Vârsta medie a unui laureat în economie este de 67 de ani, în timp ce a unuia în fizică sau chimie este de 52 de ani. Această diferență este fără îndoială legată de natura particulară a economiei ca ştiință socială, validitatea unei teorii neputând fi corect apreciată decât după mai mulți ani.

Este de asemenea posibil ca, datorită faptului că memorialul Nobel pentru economie nu există decât de puțin timp, Academia să fi dorit să decerneze acest premiu celor care s-au distins mult înainte ca acest premiu să fi existat[1].

Datorită acestor cauze Academia a omis numeroşi economişti eminenți din epoci mai îndelungate, precum J. Stiglitz, G. Akerlof, E. Phelps, R. Musgrave şi F. Hahn.

---

[1] Premiul nu poate fi decernat postum (post mortem). Economişti de mare valoare, precum J. Viner (mort în 1970), Kalecki (1970), F. Knight (1972) şi R. Harrod (1978) ar fi putut primi premiul dacă ar fi existat înainte de dispariția lor (n.n.).

În sfârşit, trebuie remarcată în alegerea teoriilor mai puțin recente legătura deseori strânsă care există între teoria economică şi politica economică.

Este posibil ca Academia să nu dorească ca acest premiu să poată fi interpretat ca o preferință acordată unei ideologii sau unei formațiuni politice.

De două ori Academia a onorat simultan trei laureați şi de 9 ori doi laureați.

Cu toate că este conceput ca premiul să fie împărțit între doi autori ale căror lucrări sunt total independente, el este aproape întotdeauna decernat pentru a răsplăti lucrări strâns legate între ele. Este cazul primilor doi beneficiari, R. Frisch şi J. Tinbergen. Cercetările lui T. Koopmans şi L. Kantorovich au fost realizate independent, dar se referă la acelaşi domeniu, Academia ar fi putut proceda la asocieri diferite, de exemplu, Samuelson şi Hicks, Arrow şi Debreu, Modigliani şi Miller. În economie, cercetările originale, mai mult decât în ştiințele naturii şi mai ales în medicină, sunt opera unui singur individ, iar nu a unei echipe.

Acest lucru s-ar putea schimba în viitor, fiindcă în revistele specializate de economie, articolele au din ce în ce mai mulți autori. Cu toate acestea, este încă prea devreme pentru a atribui acestui tip de colaborare reînnoirea modalității de împărțire a premiului în anii '90, după nominalizări exclusiv individuale din deceniul precedent.

Cu toate că distincția macroeconomie-microeconomie poate fi obiectul discuțiilor, macroeconomia domină net cu două treimi din cercetările premiate, față de o treime din cele de microeconomie. O altă caracteristică este aceea că marea parte a lucrărilor tratează domenii foarte distincte.

Premiul a fost, de asemenea, atribuit şi unor lucrări interdisciplinare, ceea ce demonstrează că Academia are o concepție largă asupra ştiinței economice.

Verificarea practică a teoriilor premiate

Numeroşi laureați au deținut responsabilități politice, fiind astfel în măsură să influențeze, direct sau indirect, politica economică a țării lor. Tinbergen, Samuelson, Tobin, Friedman, Lewis şi Modigliani au fost consilieri ai guvernului sau ai altor organisme publice din diferite țări, ca şi ai unor instituții internaționale. În Suedia, G. Myrdal a fost senator în timpul mai multor guverne social-democrate şi B. Ohlin a fost preşedinte al partidului liberal suedez. D. North a fost consilier pe probleme de privatizare în guvernul ceh.

Dată fiind preponderența americanilor printre laureații premiului Nobel, nu este surprinzător faptul că, după cel de-al doilea război mondial, politica economică a Statelor Unite a fost influențată de lucrările acestora. Acesta a fost şi cazul, în anii '60 cu neo-keynesienii. În calitate de consilieri ai diferitelor organisme publice (Departamentul Trezoreriei, Consiliul consilierilor economici,

Banca federală de rezerve), în timpul preşedinției lui Kennedy, Samuelson şi Tobin au jucat un rol activ în formularea politicii economice.

Aceasta viza, în acea epocă, garantarea muncii depline, dezvoltarea sistemelor de ajutor social în scopul asigurării unei mai mari egalități a cetățenilor, precum şi liberalizarea schimburilor externe. Dar măsurile luate au atras un deficit bugetar, care în mod progresiv a condus la creare monetară şi la o progresie puternică a inflației. Monetarismul, ca reacție în fața acestei evoluții, şi-a intrat în drepturi pentru prima dată la sfârşitul anilor '60 sub preşedinția lui Nixon, atunci când Friedman, pe atunci consilier al Departamentului Trezorerie, a participat la formularea politicii economice. La rândul lor, restricțiile monetare severe au provocat o creştere rapidă a şomajului, fiind abandonate după 1970. În urma crizelor petroliere şi a accelerării inflației, tezele şcolii din Chicago au triumfat, devenind piatra de temelie a "Reaganomics" în Statele Unite şi "Thatcherisme" în Marea Britanie.

Chiar fără a participa activ la formularea politicii economice, unii laureați ai memorialului Nobel şi-au văzut teoriile aplicate în practică. De exemplu, guvernul american a aplicat politica penală represivă în urma analizei criminalității făcută de Becker. **Cu toate acestea, rolul laureaților s-a limitat adesea doar la exprimarea aprecierii lor asupra politicii în curs sau a politicii viitoare sau doar la sprijinirea acesteia.**

Astfel, în 1996, Becker a susținut programul economic a lui Bob Dole, candidat republican la preşedinție, care prevedea scăderi ale impozitelor. Acest program a fost criticat de Vickery, căruia, cu câteva zile înaintea morții, i-a fost conferit premiul Nobel. Pe de altă parte, mai mulți laureați, printre care Buchanan, au criticat unificarea monetară în Europa. Lucas, de exemplu, estima că acest proiect nu avea sens în plan economic, dat fiind faptul că prezenta în acelaşi timp avantaje şi inconveniente, per total având efecte minime. Vickery s-a opus excesului de austeritate impus de tratatul de la Maastricht în perspectiva adoptării monedei unice. Se pare că teoria laureaților Merton şi Scholes a cunoscut mai multe aplicații practice. Formula lui Black şi Scholes pentru evaluarea cursului opțiunilor asupra acțiunilor a apărut în 1973, chiar la data la care prima piață a opțiunilor a fost deschisă la Chicago. Operatorii au adoptat imediat această formulă pentru a-şi limita riscurile. Grație operei acestor laureați, s-a putut realiza în ultimele decenii progresul puternic al cursurilor pe piețele financiare în general şi mai ales pe acelea ale produselor derivate. Datorită acestui fapt, mai mult decât pentru originalitate, ca formulă, Black şi Scholes au primit premiul.

2. LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE 1990-1999. SCURTE CARACTERIZĂRI ALE TEORIILOR ŞI CONTRIBUȚIILOR PREMIATE

1990: Harry Markowitz, Merton Miller, William Sharpe -Finanțele reintră în drepturi

Premiul pentru anul 1990, după cel atribuit în 1985 lui Modigliani, confirmă recunoaşterea importanței piețelor financiare ca instrument de alocare a resurselor şi de valorificare a întreprinderilor. Munca recompensată a trei cercetători cuprinde în acelaşi timp o teorie microeconomică (alegerea valorilor mobiliare individuale dezvoltată de Markowitz) şi o analiză a echilibrului piețelor financiare (dezvoltată de Sharpe şi Miller).

a) De la calculul individual a lui H. Markowitz ...

Aportul lui Markowitz a început cu un articol publicat în 1952 intitulat **"Portofolio selection".**

El dezvoltă o teorie de gestiune a valorilor mobiliare care determină investiția optimală în active financiare al căror randament şi risc diferă. Calculul **investitorului** determină combinarea rentabilității aşteptate a valorilor mobiliare şi riscul lor măsurat prin varianta lor. Pentru că investitorul doreşte să reducă riscul pe care-l suportă diversificându-şi titlurile, riscul privind valorile sale imobiliare nu mai depinde doar de variațiile de randament ale diferitelor active luate separat, ci şi de covariențele ansamblului de active luate împreună. Astfel, un activ se caracterizează mai puțin prin riscul său absolut, decât prin contribuția sa la riscul global al valorilor mobiliare.

Într-adevăr, riscul unui grup de active nu corespunde neapărat cu media riscurilor individuale. Riscul nediversificabil se numeşte risc de piață. Investitorul determină compoziția optimală a activelor sale alegând titluri care minimalizează riscul pentru un randament dat. Pentru aceasta, el recurge la o programare matematică, furnizoare a unui ansamblu de active numite eficiente, care formează ceea ce se numeşte granița de eficiență.

Datorită lui Markowitz, alegerea multidimensională a investitorului se reduce la o problemă cu două dimensiuni, aceea a unui model mediu-varianță (randament-risc), care traduce maxima binecunoscută "a miza totul pe o singură carte" într-o teorie operațională a alegerii în incertitudine.

b) ...la CAPM al lui W. Sharpe

Pornind de la modelul mediu-varianță, Sharpe trece la echilibrul general al formării prețului activelor financiare pentru a formula Capital Asset Pricing Model (CAPM sau MEDAF - Model de Echilibru al Activelor Financiare).

La baza CAPM se află un model activ considerat fără risc -bunurile de tezaur - a cărui remunerare este dobânda. În funcție de atitudinea sa față de risc, investitorul alege o combinare a activului fără risc cu activele cu risc.

Ecuația centrală a CAPM poate fi dedusă relativ uşor din ideea conform căreia, la echilibru, toate activele trebuie să dea acelaşi randament pentru acelaşi risc. Costul acestui risc este determinat de riscul pieței (β_1)[1], activul multiplicat de intervalul tip σ_m al randamentului pieței, multiplicat de prețul riscului[2] care se calculează prin diferența între randamentul pieței r_m şi acela al activului fără risc r_f, divizată cu σ_m. La echilibru, randamentul unui activ *i*, ținând cont de prima sa de risc, este de asemenea egal cu acela al activului fără risc r_f:

$$r_i - \beta_i (r_m - r_f) = r_f$$

După transformare obținem ecuația centrală a lui CAPM care exprimă randamentul scontat *E(r)* a unui activ *i*:

$$E(r) = r_f + \beta_i (r_m - r_f)$$

CAPM a introdus o adevărată "revoluție β": comunitatea financiară a început să calculeze β a tuturor acțiunilor pentru a avea astfel un indice al volatilității (sau al riscului) activului în raport cu piața. Dacă $\beta > 1$, efectul activului asupra riscului agregat al tuturor activelor este superior mediei (activ numit "agresiv"), în caz contrar activul este considerat ca fiind "defensiv" ($\beta < 1$) sau neutru ($\beta = 1$). În cadrul unei piețe eficiente, prima de risc (şi deci randamentul) creşte cu beta.

CAPM se află astăzi în chiar centrul teoriei moderne a piețelor financiare.

Este foarte folosită nu numai de gestionarii activelor imobiliare, ci şi de finanțele moderne în ansamblul lor.

Cu toate acestea, se impune o anumită prudență față de rezultatele CAPM, fiindcă testul său empiric direct este cvasi-imposibil: ar fi vorba să se verifice **ex post** dacă adevăratul activ al pieței este eficient.

Acest activ imobiliar nu este totuşi observabil, fiindcă conține toate activele materiale şi imateriale (acțiuni, monedă, pământ, capital uman etc.).

---

[1] β descrie riscul unui activ relativ cu acela al pieței $\beta_i = \text{cov}(r_i, r_m)/\sigma(r_m)$ cu r_i, activul respectiv şi r_m activele pieței, β descrie în acest caz sensibilitatea randamentului unui activ la mişcările pieței.

[2] Geometric, această primă de risc este măsurată prin înclinarea unei drepte, numită dreaptă de piață care leagă activul fără risc de activele pieței.

c) Miller sau paradoxurile firmei

Împreună cu Modigliani, Miller este unul din fondatorii teoriei financiare a întreprinderii. Ei au formulat două teoreme surprinzătoare.

Prima arată că **valoarea de piață a firmei** este independentă de **structura sa financiară**. Cea de-a doua teoremă avansează ideea că valoarea firmei este de asemenea independentă oricare ar fi dividendele distribuite.

După exemplul celor două teoreme de independență, ne putem pune întrebarea de ce întreprinderea nu se îndatorează cât mai mult posibil, ținând cont mai ales de avantajul fiscal al datoriei, fiindcă valoarea sa nu depinde de aceasta.

Dar, aşa cum a demonstrat Miller, efectul de pârghie este anulat de impozitarea venitului acționarului.

Costurile de faliment ale întreprinderii (pierderea creanței, costurile sociale etc.) constituie o altă frână care limitează contractarea de împrumuturi de către firme.

Astfel, structura financiară a firmei este de aşa manieră încât avantajele fiscale obținute din datorie sunt exact egale cu costurile de faliment. Valoarea firmei este deci funcție de structura sa financiară.

d) Referințe bibliografice

Markowitz H. (1952), «Portofolio Selection», Journal of Finance, vol. 7, mars, p. 77 - 91.

Markowitz H. (1959), Portofolio Selection, Efficient Diversification of Investments, Wiley and Sons, New York.

Sharpe W. (1964), «Capital Asset Prices: a Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk», Journal of Finance, vol. 19, septembre, p. 425 - 442.

Sharpe W. (1992), «Asset Allocation: Management Style and Performance Measurement», Journal of Portofolio Management, vol. 18, n° 2, p. 7 - 19.

Sharpe W. (1966), «Mutual Fund Performance», Journal of Business, javier, p. 119 - 138.

Modigliani F. et Miller M. (1958), «The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investments», American Economic Review, juin, p. 261 - 297.

Modigliani F. et Miller M. (1961), «Dividend Policy, Growth and the Valuation of Shares», Hournal of Business, vol. 34, octobre, p. 411-433.

1991: Ronald Coase - La granița dintre economie şi drept

Economist sau jurist? Analiză micro sau macroeconomică? Premiul memorial Nobel al anului 1991 a fost atribuit unui cercetător original, Ronald Coa-

se, ale cărui câmpuri de investigaţie merg dincolo de ştiinţa economică *stricto sensu.* Coase a fost deci recompensat de două ori: pentru evidenţierea **costurilor de tranzacţie şi** a **drepturilor de proprietate,** pe de o parte, şi, pe de altă parte, pentru evidenţierea rolului important pe care acestea din urmă îl joacă în **structura instituţională şi în funcţionarea economiei.**

a) Costurile de tranzacţie

În 1937, în articolul său de-acum celebru **"The Nature of the Firm",** Coase îşi punea două întrebări fundamentale:

- de ce există întreprinderi?
- de ce nu există o singură întreprindere?

Răspunsul economistului la prima întrebare ţine de existenţa **costurilor de tranzacţie. Î**n lipsa întreprinderii, fiecare agent economic trebuie să treacă prin piaţă ca să-şi efectueze tranzacţiile. Aceste operaţii sunt costisitoare datorită căutării de informaţii, elaborării contractelor, respectării **drepturilor de proprietate** etc. Coase numeşte toate aceste costuri, **costuri de tranzacţie. Î**ntreprinderea apare atunci când, pentru un agent este mai puţin costisitor să se integreze cu propriile operaţii în aceeaşi organizaţie, decât să recurgă direct la piaţă.

Pe de altă parte, mărimea unei întreprinderi nu este infinită şi există mai multe întreprinderi, nu numai una. Există, de asemenea, costuri pentru a crea şi a administra o singură întreprindere, pentru a încheia şi gestiona contracte de muncă, activităţi scumpe şi un ciclu lung în timp. În mod similar, sistemul de gestiune al întreprinderii poate fi greoi şi va duce la apariţia **costurilor de organizare.** Mărimea unei întreprinderi are deci un cost.

Coase a găsit răspunsul la cea de-a doua întrebare: orice întreprindere are o mărime determinată în funcţie de opţiunea făcută între a realiza ea însăşi toate operaţiile de producţie sau a recurge la piaţă pentru o parte dintre ele.

Orice firmă prezintă o structură contractuală concisă, care conduce o distribuţie amănunţită a drepturilor şi obligaţiilor membrilor săi. Lucrările lui Coase introduc aici premisele cercetărilor privind teoria agenţiei (relaţia între un mandant şi un mandatar) şi teoria organizaţiilor. Ele fac o legătură logică cu cel de-al doilea câmp de analiză: **drepturile de proprietate.**

b) Drepturile de proprietate

Într-o lume fără cost de tranzacţie şi în concurenţă perfectă, Coase postulează că, în fapt, crearea bogăţiei prin utilizarea resurselor economiei este independentă de repartizarea drepturilor de proprietate. Agenţii pot într-adevăr cu uşurinţă să schimbe drepturile asupra acestor resurse pentru a produce fiecare, obţinând profit din acest schimb.

Prin urmare, ansamblul de legi referitoare la aceste drepturi este inutil. Alocarea resurselor se poate face direct de către piaţă în mod optim şi fără in-

termediul unui cadru administrativ sau instituțional. Argumentarea este în mod curent enunțată ca "teorema lui Coase".

Un exemplu faimos este acela de "polueur-payeur" (cine poluează plăteşte). O întreprindere care varsă reziduuri într-un râu trebuie să cumpere o parte din drepturile de proprietate asupra apei, deținute inițial de victimele potențiale, pentru a putea produce[1]. Statul nu trebuie deci să intervină decât o singură dată pentru a asigura funcționarea economiei, atribuind inițial **drepturile de proprietate.** Remarcăm, în trecere, faptul că R. Coase se opune lui Pigou care apără intervenția durabilă a statului în economie[2].

Din păcate, aşa cum recunoştea Coase, costurile de tranzacție nu sunt niciodată nule. A face cunoscut şi a respecta drepturile individuale de proprietate se dovedeşte a fi deosebit de costisitor pentru orice agent. De aceea, puterile publice intervin pentru a le stabili clar şi mai ales pentru a putea asigura respectarea lor.

Structurile instituționale ale economiei pot fi deci analizate şi explicate sub unghiul **costurilor de tranzacție.** Aceste structuri sunt rodul imperfecțiunilor pieței. Ele permit reducerea din acestea a costului de funcționare. Intervenția statului în sfera economică nu are deci ca scop atât de a acționa direct asupra alocării resurselor, cât de a minimiza costurile de tranzacție. Se poate, de asemenea, remarca faptul că această teorie a inspirat mişcarea de dereglementare a economiei amorsată la sfârşitul anilor 70, furnizând, în acelaşi timp, o justificare economică normativă existenței instituțiilor internaționale.

În sfârşit, aşa cum Coase explică mărimea întreprinderilor prin costurile lor interne de funcționare, teoria sa privind drepturile de proprietate oferă o explicație structurilor şi taliei instituțiilor economice.

c) Dreptul reexaminat din perspectivă economică

Aprofundând cercetările sale asupra instituțiilor economice, Coase se găseşte, de asemenea, la originea analizei economice a dreptului. El face mai ales un studiu precis al legislației şi al aplicării sale, adică un studiu al comportamentului curților de justiție.

Coase avansează astfel ideea conform căreia deciziile în justiție definesc distribuția drepturilor diferitelor părți pentru a obține o situație care să permită un acord. Judecătorii înlocuiesc mecanismul pieței atunci când acesta nu poate funcționa din cauza costurilor de tranzacție.

---

[1] Se vorbeşte, de asemenea, de efectul extern negativ. Efectul extern există atunci când activitatea unui agent are repercusiuni asupra utilității sau profitului altor agenți, fără să existe tranzacția pe piață.

[2] Pentru Pigou (1877-1959), economist englez şi discipol al lui Marshall, taxarea este legitimă atunci când efectele externe negative sunt provocate de o activitate şi dăunează celor care nu le-au cauzat.

Această ipoteză a servit, de atunci, ca bază a unui nou curent de gândire şi a unei noi discipline «Droit et economie» (Law and Economics). Extensiile sale în analiza ştiinţifică a dreptului sunt de asemenea numeroase.

d) Referinţe bibliografice

Coase R. (1937), «The Nature of the Firm», vol. 4, p. 386 - 405.
Coase R. (1946), «The Marginal Cost Controversy», Economica, vol. 13, p. 169 - 182.
Coase R. (1960), «The Problem of Social Cost», Journal of Law and Economics, vol. 3, p. 1 - 44.
Coase R. (1972), «Industrial Organization: A proposal for Research», in V.R. Fuchs, Industrial Organization, Cambridge, 1991, nr. 58, p. 15-21.
Coase R. (1988), «The Firm, the Market and the Law», University of Chicago Press.

1992: Gary Becker - Imperialismul raţionalităţii

Originalitatea de necontestat a operei lui Gary Becker este conferită de aplicarea sistematică a individualismului metodologic la un ansamblu foarte vast de probleme umane. Acest demers îl conduce la studierea unor domenii deosebit de diverse, precum **discriminarea între indivizi, capitalul uman, alocarea timpului, crima şi pedeapsa, familia şi luarea deciziei politice.**

a) O singură metodă de analiză...

Prin metoda sa de analiză, abstracţie făcând de natura cercetărilor sale, Gary Becker se situează pe linia iniţiată de Alfred Marshall. El nu abordează practic deloc teoria echilibrului general, dar face din analiza cererii şi a ofertei principalul instrument al studiului său privind lumea economică.

De asemenea, el se interesează mai mult de teoria aplicată decât de teoria pură. El tratează, de asemenea, datele realului în mod foarte clasic şi nu acordă decât puţin interes abordării econometrice.

El îşi defineşte "metoda de abordare economică" în următorul mod: "Asocierea ipotezelor de maximizare a bunăstării, a echilibrului pieţei şi a stabilităţii preferinţelor, folosită fără rezerve şi în mod continuu, formează partea centrală a analizei economice, aşa cum o concep eu" (1976). Becker îşi fundamentează astfel lucrările pe **analiza costuri-avantaje.**

Echilibrul pieţei se presupune că există de asemenea în domenii în care nu există preţ de piaţă în sensul obişnuit al termenului, ci doar preţuri fictive. În ceea ce priveşte stabilitatea preferinţelor, el presupune că aceasta trebuie înţeleasă nu numai ca stabilitate în timpul preferinţelor individului izolat, ci şi ca pe aceea a grupurilor.

Pe de altă parte, estimând faptul că diferențele de comportamente ale gospodăriilor nu se explică doar prin prețuri şi venituri, ci şi prin inegalitățile în "tehnologiile lor de producție" (adică a modurilor diferite de organizare legate de echipamente de uz casnic), ceea ce-l diferențiază pe Becker de ceilalți economişti este absența din opera sa a oricărei teorii normative.

Cu excepția lucrărilor sale privind crima şi sancțiunile pentru aceasta, el nu formulează în nici un moment recomandări concrete. Această atitudine poate fi explicată de ideea pe care Becker şi-o face despre natura statului. El este rezervat mai ales asupra rolului binevoitor al acestuia în economia bunăstării. Din acest punct de vedere, el este foarte aproape de un economist al şcolii opțiunilor publice, precum James Buchanan (Laureat Nobel pentru economie în 1986).

b).... aplicabilă domeniilor eclectice

Primele sale cercetări se referă la discriminarea rasială. El porneşte de la ideea că o discriminare intervine atunci când agenții economici arată că ei sunt dispuşi să plătească pentru a nu încheia contract cu alți agenți cu caracteristici diferite de ale lor, mai ales cu cei care au o altă culoare a pielii. Este posibil să se definească "coeficientul de discriminare" al unui patron. El arată că discriminarea poate fi o stare de echilibru suboptimal din punctul de vedere al comunității care discriminează.

Ideea de bază a teoriei **capitalului uman** este de a considera că, din punctul de vedere al individului, **educația este o investiție.** Valoarea acesteia depinde direct de costul monetar al educației şi de câştigurile viitoare anticipate procurate de informație. Aceasta reprezintă o investiție profitabilă dacă valoarea netă actualizată a costurilor şi a avantajelor este pozitivă. În plus, salariul fiind reflectarea productivității marginale reale a muncii, investiția în **capital uman** este de asemenea o investiție profitabilă din punctul de vedere al societății.

Educația procură deci câştiguri sociale superioare câştigurilor private. Această externalitate pozitivă justifică, pe de altă parte, pentru unii intervenția statului dacă nu în economie, cel puțin în luarea în sarcina sa a sistemului educativ.

Pentru patron, distincția între educația generală şi formarea specifică a individului capătă o importanță capitală. Într-adevăr, formarea specifică creşte productivitatea individului doar la patronul său. Acesta din urmă poate, prin urmare, să nu recupereze fructul investiției.

El a precizat, de asemenea, modul de aplicare a raționamentului economic atât la o teorie pozitivă a comportamentului criminal, cât şi la o teorie normativă a politicii optimale privitoare la crimă.

Astfel, criminalul potențial va acționa în funcție de parametrii formulați în următoarea ecuație:

$$AN = B - C - S(pr \cdot pe)$$

AN - constituie avantajul net care reiese din crimă;
B - este valoarea prăzii;
C - este costul pregătirii şi realizării actului criminal;
S - este valoarea salariilor abandonate cu această ocazie;
pr - este probabilitatea de a fi condamnat, în modul în care
prevede individul; pe - este valoarea pedepsei legate de crima prevăzută.

Pornind de la analiza costuri-avantaje în cadrul economiei bunăstării şi conform unei funcții de pierdere socială, Becker se întreabă care este suma totală optimă a cheltuielilor publice pentru a asigura respectarea legii, ca şi nivelul optimal al pedepsei pentru delincvenți.

El a reintrodus, de asemenea, studiul familiei în câmpul analizei economice: formarea şi destrămarea sa, diviziunea muncii şi repartizarea resurselor în cadrul ei. El arată, de exemplu, că decizia de a avea copii poate fi analizată ca o cerere de bunuri durabile. Părinții au anumite preferințe în ceea ce priveşte cantitatea şi calitatea copiilor lor, calitatea fiind determinată de cheltuielile pe care părinți doresc să le consacre copilului.

c) Câteva critici

Lucrările lui Becker au fost obiectul unei duble critici: empiric, predicțiile teoriilor nu au fost întotdeauna verificate, şi, teoretic, specialiştii altor ştiințe sociale i-au reproşat că a vrut să exerseze un adevărat "imperialism economic" asupra câmpului lor de studiu, aşa cum ilustrează analiza sa privind sinuciderea, opusă celei elaborate de un sociolog precum Durkheim.

d) Referințe bibliografice

Becker G. (1957), «The Economics of Discnmination», University of Chicago Press. Becker G. (1964), «Human Capital», Columbia University Press, 1964.

Becker G. (1968), «Crime and Punishment: An Economic Approach», Journal of Political Economy, vol. 76, nr. 2, p. 196-217.

Becker G. (1976), «Child Endowments and the Quantity and Quality of Children», with Nigel Tomes, in G.S. Becker, Essays, in Labor Economics in Honor of H. Gregg Lewis, Journal of Political Economy 84 (nr. 4, pt. 2), p. 143 - 162.

Becker G.; Stigler G.J. (1977), «De Gustibus Non Est Disputandum», The American Economic Review 67 (nr. 2), p. 76 - 90.

Becker G. (1981) - «A Treatise on the Family», Harvard University Press.

Becker G. (1983) - «A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence», Quarterly Journal of Economics, XCVII (nr. 3), p. 371 - 400.

1993: Robert W. Fogel, Douglas C. North - Revoluția cliometrică

Prin distincțiile acordate lui Robert W. Fogel şi Douglas C. North, Academia Suedeză Regală de Ştiințe a atribuit pentru a doua oară memorialul Nobel în economie unor istorici. Fogel şi North au contribuit la o analiză mai bogată a istoriei economiei, punând laolaltă istoria şi teoria economică, dând abordării neoclasice o viziune mai puțin statică şi incluzând în analiza fundamentelor economice rolul fundamental al instituțiilor. Ei au fost recompensați pentru a fi lansat la începutul anilor '60 "La Nouvelle Histoire Economique" sau cliometria (Clio este muza poeziei epice şi a istoriei).

a) Alegerea metodologică

Aportul original al lui Fogel şi North rezidă, primordial, din alegerea făcută în materie de metodologie şi de paradigmă de referință, fiindcă în ceea ce priveşte obiectul de studiu, şcoala Analelor ştiințifice lărgise de mai mult timp câmpul de analiză istorică la fenomenele economice şi sociale. Şi ideea de a fonda analiza istorică pe legi economice nu era nouă, fiindcă şcoala marxistă o făcuse de mult.

Fogel şi North au dezvoltat proiectul unei istorii economice "ştiințifice": cliometricienii au dorit aplicarea unor reguli ştiințifice la problemele de istorie economică. Ei au folosit din plin serii de date istorice cantitative. Exigențele lor în materie metodologică au fost următoarele: dreptul de a aplica modele de comportament explicite, coerente, riguroase şi testabile empiric. Or, ştiința economică şi metodele sale răspund la asemenea exigențe.

b) Analiza contrafactuală

Fogel a jucat un rol determinant în introducerea **analizei contrafactuale** sau analiza la ireal a trecutului în istoria economiei. Această metodă constă în măsurarea influenței unui factor asupra unei evoluții prin diferențe între această evoluție observată real şi aceea ipotetică, aceea la care s-ar fi asistat dacă factorul la care s-a făcut referire n-ar fi existat.

Această situație din urmă este construită econometric pornind de la alți factori. El va aplica această metodă la studiul a trei domenii: **revoluția transporturilor şi dezvoltarea economică** a **sec. XIX, sclavia ca sistem economic şi relația între nivelurile de viață şi creşterea economică modernă în SUA.**

De multă vreme, în istoria economică a Americii sec. XIX, căile ferate au jucat un rol preponderent ca factor stimulent de creştere. Fogel a repus în discuţie această opinie curentă. El şi-a pus întrebarea, cât de diferit ar fi fost PNB-ul SUA în 1890, dacă n-ar fi existat căile ferate. În lipsa lor, alte modalităţi de transport, precum canalele navigabile sau trăsurile trase de cai, ar fi fost mai mult folosite. Câştigul social (sau plusul la venitul naţional) depinde deci de diferenţele de costuri între transportul feroviar şi alte modalităţi de transport. Fogel ajunge la concluzia că, câştigul social era slab. PNB în 1890 n-ar fi fost decât cu 5% mai puţin. De fapt, "decolarea" SUA nu ar fi fost foarte diferită cu sau fără căile ferate.

Iniţial, înainte de lucrările lui Fogel, era admis în mare măsură faptul că **sclavia** în SUA a constituit un sistem economic ineficient. Pornind de la teoria şi seriile statistice lungi, Fogel şi Engerman au evidenţiat că sclavia era un sistem eficace şi rentabil, mai ales pe marile plantaţii unde era posibilă folosirea muncii în echipă şi realizarea economiilor de scară. Validitatea tezei lor este demonstrată printr-un studiu comparativ al productivităţii şi al rentabilităţii factorilor în plantaţiile din Sud şi în exploatările din Nord.

c) Schimbarea instituţională şi creşterea economică

Aportul cel mai de seamă a lui North este acela de a fi arătat că, cunoaşterea factorilor teoriei neoclasice de la originea mecanismelor **creşterii economice** este insuficientă pentru buna înţelegere a acestora. Este necesară analiza modului în care se realizează transformările vieţii publice şi a dreptului, care permit apariţia formelor economice care generează creşterea.

Pornind de la exemplul SUA din sec. XIX şi al Europei Occidentale de la 900 la 1800 (mai ales Ţările de Jos, Franţa şi Spania în sec. XVII), el a arătat modul în care instituţiile pot crea un mediu economic şi politic favorabil şi că cheia mecanismelor de creştere a unei economii rezidă, în definitiv, în organizarea eficace a acesteia. Teza fundamentală a lui North revine la afirmaţia că inovaţia, economiile de scară, educaţia şi acumularea de capital nu constituie cauzele creşterii, ci doar manifestările sale. Cauzele trebuie căutate de partea **amenajărilor instituţionale** care vor fi mai mult sau mai puţin favorabile creşterii.

Cele două concepte care conferă coerenţa teoriei sunt: conceptul costului de tranzacţie şi cel al drepturilor de proprietate. Primul, împrumutat de la R. Coase (premiat Nobel în 1991), explică raţiunea pentru care rolul instituţiilor este fundamental.

Într-o lume fără fricţiuni, în care informaţia ar fi gratuită, toate formele instituţionale ar fi într-adevăr echivalente, ceea ce nu este desigur cazul în lumea reală. Instituţiile eficace permit o economie de cost de tranzacţie care va stimula creşterea.

Cel de-al doilea concept, acela al **drepturilor de proprietate,** stă la baza diferențelor de performanță ale instituțiilor. Cele care permit o însuşire individuală a beneficiilor creşterii, a tehnologiei şi a ştiinței sunt mai eficiente decât acelea care impun o gestiune comunitară a resurselor.

Un număr de istorici au reproşat acestor pionieri ai "Noii Istorii Economice", că nu au făcut cercetare de istoric. Ei critică mai ales faptul că teoria economică afirma *apriori* universalitatea în timp şi eventual în spațiu a comportamentelor individuale. Pentru ei, sarcina unui istoric este tocmai de a le verifica *aposteriori.*

d) Referințe bibliografice

Fogel R.W. (1964), «Railroads and American Economic Growth: Essays in Econometric History», John Hopkins Press, Baltimore.

Fogel R.W. (1974), «Time on the Cross», vol.1: The Economics of American Slavery, Little Brown & Co, Boston.

North D.C. (1966), «The Econometric Growth of the United States, 1790-1860», W.W. Norton, New York.

North D.C; Davis L, (1971), «Instituțional Change and American Economic Growth», Cambridge University Press, Cambridge.

North D.C; Thomas R. (1976), «The Rise ofthe Western World, A New Economic History», Cambridge University Press, Cambridge.

North D.C. (1981), «Structure and Change in Economic History», WW Norton, New York.

1994: John F. Nash, John C. Harsanyi, Reinhard Selten: Economia, un joc de strategii

J. Nash, J. Harsanyi şi R. Selten au fost recompensați pentru contribuțiile lor diferite la analiza echilibrelor în **teoria jocurilor** şi mai ales în teoria jocurilor noncooperative.

Teoria jocurilor oferă un cadru de analiză care permite studierea situațiilor conflictuale în care indivizii sunt în interacțiune. Nu întotdeauna un individ, într-un anumit număr de situații economice, poate neglija reacțiile celorlalți. Astfel, atunci când unele firme domină o piață sau când unele țări încheie un acord privind politica comercială, agenții implicați (indivizi, firme, stat) trebuie să ia în considerare reacțiile altora şi să anticipeze propriile lor decizii.

Dacă A. Cournot a elaborat, în sec. XIX, o analiză a interacțiunilor strategice[1], O. Morgenstern şi J. von Neumann au elaborat şi prezentat mai târziu

[1] Echilibrul lui Cournot este un "echilibru noncooperativ în cantitate". Se presupune că variabila strategică pe care o controlează fiecare întreprindere este cantitatea pe care

în lucrarea lor *"Theory of games and economic behavior"* (1944) o metodologie generală asupra analizei jocurilor cu sumă nulă, în care câştigurile realizate de un jucător sunt egale cu pierderile altui jucător. Astăzi, teoria jocurilor a devenit un domeniu predominant al cercetării şi mai ales ramura jocurilor noncooperative.

a) Echilibrul Nash

Nash a formulat conceptul de soluție universală a unui joc, care implică un număr mare dar finit al jucătorilor la preferințele date; această soluție poartă numele: **echilibrul lui Nash.**

Dacă un vector al strategiilor $S^* = (s_1^*, s_2^*,...,s_j^*,...,s_N^*)$ care pentru fiecare jucător *i* aparținând unei populații de *N* jucători descrie o strategie sau un plan de acțiune specific, se spune că s^* defineşte un echilibru al lui Nash dacă nici un jucător *i* din *N* nu are posibilitatea de a-şi îmbunătăți situația alegând o strategie S_i diferită de *şi** *după ce ceilalți jucători au optat pentru strategiile de echilibru* s_i^*.

Aceste echilibre sunt autorealizatoare. Jucătorii sunt susceptibili să ajungă la acorduri a căror execuție este asigurată doar de ei înşişi, fiindcă au interesul.

Nash demonstrează, pe de altă parte, că pentru fiecare joc cu un număr finit de jucători există, de asemenea, un echilibru cu strategii mixte. În cazul unei strategii mixte, în loc să se aleagă cutare sau cutare strategie, un jucător poate decide să recurgă la o tragere aleatoare din ansamblul strategiilor sale sau să stimuleze probabilitățile acțiunilor dintre care el trebuie să aleagă, apoi să aplice strategia care iese din această tragere. În ciuda utilității sale, există limite ale conceptului de **echilibru Nash.** Dacă un joc admite mai multe echilibre Nash, criteriul de selecție al echilibrului nu poate fi folosit pentru a prezice rezultatul jocului. Compatibilitatea acestui echilibru cu ipoteza de raționalitate este o altă problemă. Într-adevăr, un asemenea echilibru presupune că fiecare jucător deține o informație completă asupra situației altor jucători. Pare ireaiist sau irațional ca un jucător să decidă adoptarea unei anumite strategii într-o manieră mioapă, altfel spus, ca el să ignore total ceea ce vor face ceilalți jucători.

---

ea decide să o vândă, prețul fixându-se pe piață în aşa fel încât suma acestor cantități să devină egală cu cererea. Se constata că, la echilibru, fiecare firmă vinde o cantitate mai mică decât aceea pe care ar fi ales s-o producă dacă s-ar fi comportat în mod concurențial şi realizează această vânzare la un preț mai ridicat decât prețul concurențial.

b) Mâna tremurândă a lui Selten

Pentru a reduce numărul echilibrelor posibile şi pentru a evita echilibrele aberante în termeni economici, Selten introduce conceptul de echilibru perfect în **subjoc.** Acest echilibru survine atunci când, în secvența de lovitură care constituie jocul, jucătorii dau, la fiecare lovitură, un răspuns mai bun **subjocului** care rămâne. Există totuşi situații în care conceptul de echilibru perfect în subjoc nu este suficient. De aceea, Selten a elaborat teoria echilibrelor raționale secvențial adică **"teoria mâinii tremurânde".**

Mâna tremurândă se fundamentează pe ideea că jucătorii comit erori în momentul alegerii strategiilor lor de echilibru, având fiecare o probabilitate redusă de a alege strategii care nu conduc la realizarea echilibrului. Aceste concepte au fost aplicate mai ales în economia industrială.

c) Informația incompletă a jucătorilor lui Harsanyi

Până la cei trei laureați, jucătorii erau presupuşi a avea o informație completă. Informația este incompletă atunci când jucătorul ignoră unul din componentele jocului (numărul şi identitatea altor jucători, strategiile care sunt la dispoziția jucătorului sau a altor jucători, câştigurile care decurg din aceste strategii). Este cazul, de exemplu, atunci când firme şi piețe financiare nu cunosc cu exactitate preferințele Băncii Centrale în ceea ce priveşte negocierea inflație-şomaj.

Pentru a vorbi de aceste jocuri cu **informație incompletă,** Harsanyi propune o metodă: el postulează că toți jucătorii sunt de mai multe feluri, în care fiecare tip corespunde unui joc de preferințe posibile pentru fiecare jucător şi unde sunt atribuite probabilități subiective pe tipurile altor jucători (Banca Centrală poate fi de două tipuri cu probabilitățile aferente: fie că ea pregăteşte o politică monetară restrictivă fiindcă doreşte combaterea inflației, fie ea încearcă să combată şomajul cu ajutorul dobânzilor scăzute). Fiecare jucător într-un joc cu informație incompletă îşi alege strategia pentru fiecare din aceste tipuri.

Harsanyi arată că, pentru fiecare joc cu informație incompletă, există un joc echivalent cu informație completă. El transformă deci aceste jocuri cu informație incompletă în joc cu **informație imperfectă.**

Asemenea jocuri pot fi, în acest caz, tratate cu metode standard.

d) Referințe bibliografice

Nash J.F. (1950), «The Bargaining Problem», Econometrica, nr. 18, p. 155 - 162.

Nash J.F. (1950), «Equilibrium in N-Person Games», Proceedings of the National Academy of Siences of the USA, nr. 36, p. 48-49.

Nash J.F. (1951), «Non-Cooperative Games», Annals of Mathematics, nr. 54, p. 286 - 295.

Nash J.F. (1953), «Two-Person Cooperative Games», Econometrica, nr. 21, p. 128 - 140.

Selten R. (1965), «Spieltheoretische Behandlung eines Oligopomodells mit Nachfragetătigkeit», Zeitschaft fur die gesamten Staatswissenschaften, nr. 12, p. 301-324 şi p. 667-689.

Selten R. (1975), «Re-examination of the Perfectness Concept for Equilibrium Points in Extensive Games», The International Journal of Games Theory, nr. 4, p. 25 - 55.

Harsanyi J.C. (1967/1968), «Games with Incomplete Information Played by Bayesian Players», Management Science, p. 159-182, p. 320 - 324, p. 486 - 502.

1995: Robert E. Lucas - Reîntoarcerea la Homo oeconomicus

R. E. Lucas a fost recompensat pentru a fi dezvoltat şi aplicat ipoteza **anticipațiilor raționale.** El a transformat analiza macroeconomică şi puterea noastră de înțelegere privind politica economică.

Înainte de lucrările lui Lucas, dar şi a celor lui T. Sargent, E. Prescott, R. Barro şi J.F. Muth şi în ciuda importanței lor în studiul deciziilor agenților, anticipațiile erau fie specificate arbitrar, fie presupuse statice (nivelul viitor al prețurilor era considerat identic cu acela constatat în momentul anticipației), în cel mai bun caz, chiar adaptative. În acest din urmă caz, nivelul viitor anticipat al prețurilor era ajustat mecanic la distanță între nivelul prețurilor de astăzi şi nivelul prețului anticipat anterior.

A presupune că anticipațiile sunt raționale înseamnă că previziunea subiectivă a agenților se fundamentează pe previziunea obiectivă a teoriei. Altfel spus, fiindcă integrează evenimentele viitoare, alocațiile sunt esențialmente aceleaşi ca previziunile obiective ale teoriei.

Adoptarea unei asemenea ipoteze a avut consecințe importante în materie de politică economică, ca şi în construcția de modele econometrice. Ea i-a permis, de asemenea, lui Lucas să-şi formuleze celebra **critică** care-i poartă de acum numele.

a) (In)Eficacitatea politicii economice

Curba lui Phillips arată existența unei relații pozitive între inflație şi şomaj. Un guvern poate alege între relansarea economiei şi, prin urmare, munca la preț de inflație mai mică şi frânarea creşterii şi încetinirea inflației la preț de un surplus de şomaj (grafic 1). Friedman (premiul memorial Nobel în 1976) şi Phillips au criticat această interpretare datorată lui Samuelson (Laureat Nobel în 1970) şi Solow (Laureat Nobel în 1987). Ei susțin că, dacă pe termen scurt există o relație pozitivă, pe termen lung curba devine o dreaptă verticală. Un

guvern care ar relansa economia într-o primă fază ar reduce şomajul, dar la preţul unei inflaţii mai ridicate (trecerea de la T la U în graficul 2).

Adaptarea agenţilor la inflaţie mai mare ar conduce pe termen lung rata şomajului la nivelul său "natural" (trecerea de la U la Z).

Graficul 1: Curba lui Phillips

(A) exprimă alegerea unei inflaţii mari şi a unei rate a şomajului scăzută; (B) invers; (C) indică rata şomajului pentru o inflaţie nulă.

Graficul 2: Phillips vs. Friedman

Dacă ipoteza anticipaţiilor adaptative ce se pot adopta autorizează un arbitraj exploatabil pe termen scurt, aceea a **anticipaţiilor raţionale** distruge, chiar şi pe termen scurt, un asemenea arbitraj. În modelul lui Lucas, agenţii îşi

ajustează instantaneu anticipațiile de preț şi de salarii la noua politică economică. Este deci inutilă orice politică economică? Nu neapărat, dacă modificările aduse au autoritatea economică conform **regulilor** clar negociate şi sunt "bine" interpretate de agenții economici.

Ele au în acest caz un efect mai mare asupra economiei decât modificările de politică economică lăsate la **discreția** guvernelor.

b) Critica lui Lucas

Ipoteza **anticipațiilor raționale** conduce, de asemenea, la reexaminarea binelui - bazat pe modele econometrice. Un model econometric este un sistem de ecuații reprezentativ al unei teorii având ca proiect explicarea evoluției cantitative a unui anumit număr de variabile (numite endogene), în funcție de un anumit număr de variabile predeterminate (numite variabile exogene). Coeficienții care intervin în aceste ecuații sunt estimați cu ajutorul tehnicilor econometrice.

Ipoteza anticipațiilor raționale conduce agenții privați să anticipeze comportamentul autorităților şi schimbările de politică economică. Ei îşi modifică la rândul lor comportamentul. De fapt, coeficienții funcțiilor de comportament ai sectorului privat nu sunt constanți, ci depind de funcțiile de reacție ale autorităților. Or, econometria nu estimează niciodată un asemenea coeficient variabil depinzând de parametrii funcțiilor de reacție ale autorităților. Deci, nu poate măsura corect efectele schimbărilor de politică economică.

Pentru a evita asemenea erori, Lucas a folosit un nou program de cercetare. Acesta trebuia să formuleze modele econometrice care să nu fie sensibile la schimbările de politică economică. Dacă principiul de a construi modele de echilibru cu anticipații raționale este uşor de formulat, realizarea sa practică se izbeşte de mai multe probleme. Lucas a dat un termen de 5 ani pentru ca un model de echilibru macroeconomic cu anticipații raționale să poată produce rezultate empirice bune. Acest calendar n-a putut fi respectat. De asemenea, erorile de previziune, mai ales în cursul anilor '60, reies mai puțin din neluarea în seamă a **criticii lui Lucas,** decât din omiterea, pentru majoritatea modelelor, a şocurilor ofertei (mai ales şocuri petroliere).

c) Referințe bibliografice

Lucas R.E. (1972), «Expectations and the Neutrality of Money», Journal of Economic Theory, 4, p. 103 - 124.

Lucas R.E. (1973), «Some International Evidence on Output-Inflation Trade-Offs», American Economic Review, 63, p. 326 - 334.

Lucas R.E. (1975), «Econometric Policy Evaluation: A Critique», în K. Brunner şi A. Meltzer, The Phillips Curve and Labor Markets, North-Holland.

Lucas R.E. (1977), «Understanding Business Cycle», în K. Bunner şi A. Meltzer, Stabilization of the Domestic and International Economy, North-Holland.

Lucas R.E. (1981), «Studies in Business-Cycle Theory», Cambridge, MIT Press.

Lucas R.E., Sargent T. (1978), «After Keynesian Macroeconometrics», în After the Phillips Curve, Federal Reserve Bank of Boston, conference series, nr. 19, p. 49-72.

Muth J.F. (1961), «Rational Expectations and the Theory of Price Movements», Econometrica, 29, p. 315 - 335.

1996: James A. Mirrlees, William S. Vickrey - Investigările în serviciul economiei publice

După supremația macroeconomiei în anul 1995, anul 1996 a pus la loc de onoare din nou microeconomia. Mirrlees şi Vickrey fac parte ambii dintre pionierii analizei problemelor **de investigare în asimetrii de informații,** ca şi a consecințelor acestora asupra funcționării piețelor şi pentru politicile publice. În timp ce Vickrey a studiat mult aplicarea acestor asimetrii la problemele de licitații şi de tarifare publică, Mirrlees s-a interesat mai mult de problemele de impozitare.

La prima vedere, lucrările lui Mirrlees şi Vickrey par foarte formalizate şi abstracte. Ei adoptă un demers normativ. Cu toate acestea, studiile lor se pretează la aplicații practice foarte concrete, cum ar fi aplicarea practică a politicii economice, mai ales realizarea misiunilor care-i revin statului (de exemplu, fixarea prețurilor practicate de întreprinderile publice) şi structura încasărilor necesare pentru îndeplinirea lor.

a) De la problemele construirii tarifelor....

Vickrey este unul dintre primii care au început în anii '50 să studieze problemele de fundamentare a tarifelor în sectoare precum electricitatea, telecomunicațiile sau transporturile publice. El a studiat, mai ales, în amănunțime, tarifele metroului new-yorkez şi a demonstrat că tarifarea uniformă care se aplica era foarte ineficientă.

În toate aceste sectoare, producția bunurilor nondurabile sau de servicii se caracterizează prin randamente de scară crescânde, ceea ce înseamnă că, costurile medii, chiar uneori costurile marginale, sunt descrescânde. În general, această producție întâlneşte o cerere puțin stabilă şi sezonieră, ceea ce atrage după sine constituirea de stocuri şi de strangulări.

În acest cadru, Vickrey se întreabă dacă nu există un sistem de prețuri care ar putea garanta o alocare eficientă a resurselor utilizate. În locul tarifelor

unice în vigoare, soluția Vickrey propune tarife modulate în timp şi spațiu, în aşa fel încât fiecare consumator să plătească în final un preț corespunzător costului marginal social pe termen scurt, indus de consumul său.

Un asemenea sistem răspunde următoarelor trei criterii: (1) prețul trebuie să țină seama de externalitățile provocate de cerere; (2) costurile unitare trebuie să fie măsurate în funcție de substituirea instrumentului de producție; (3) prețul trebuie să corespundă cu valoarea de consum a unei unități suplimentare.

Vickrey a aplicat apoi cercetările sale la cazuri foarte practice, cum ar fi, de exemplu, **road pricing** (prețul de drum) din 1950, care constituie un sistem de prețuri variabile în funcție de timp, loc şi grad de saturare a utilizării drumurilor publice.

b).... la acelea de licitație

Două situații de **asimetrie a informației** se prezintă în cazul licitațiilor: comisarul-evaluator ignoră predispoziția spre plată a potențialilor cumpărători şi cei din urmă nu cunosc predispoziția concurenților lor. Pe de altă parte, obiectivul licitației este de a maximiza prețul de vânzare al bunurilor de referință. Or, cei ce licitează sunt tentați să-şi limiteze oferta pentru a plăti cât mai puțin posibil.

Vickrey propune un sistem alternativ - **licitațiile la mâna a doua.** Este vorba de un sistem cu licitații sigilate în care cel care oferă cel mai mult câştigă licitația, dar plăteşte prețul mai mare al celei de-a doua licitații.

Cei ce licitează sunt, astfel, înclinați să-şi demonstreze adevărata dispoziție de a plăti. Într-adevăr, dacă oferă mai puțin, licitația riscă să le scape, iar dacă oferă mai mult, riscă să plătească o sumă superioară aceleia pe care şi-ar dori-o dacă un alt licitant a propus o sumă care îi este chiar uşor superioară.

c) Incitare şi impozitare

Mirrlees a reluat ideea asupra căreia economiştii reflectau de mult timp, aceea a **impozitului optimal** (mai ales asupra venitului). Pentru un randament fiscal dat, un anumit impozit - cu caracter redistributiv - vizează maximizarea bunăstării sociale fără a crea incitări care ar putea reduce potențialul productiv al persoanelor implicate.

Cu toate acestea, dificultatea constă în faptul că indivizii au nu numai un potențial economic diferit, dar şi în faptul că ei sunt singurii care-l cunosc. Meritul lui Mirrlees este de a fi propus o modelare riguroasă a acestei probleme, mai ales prin modelul bazat pe salariu şi numărul de ore lucrate. Venitul nu este un bun exogen, ci produsul salariului orar şi al numărului de ore lucrate.

Asimetria de informație se referă la cunoştințele pe care statul le are despre venitul individului. El nu cunoaşte decât venitul, dar nu cunoaşte nici salariul orar, nici experiența individului şi cu atât mai puțin productivitatea sa.

Care sunt, în acest cadru, proprietățile impozitului optimal asupra venitului? Cum trebuie să varieze taxa marginală asupra venitului? După Mirrlees, **impozitul marginal,** este "aproximativ linear" (chiar dacă, cu ordonata la origine pozitivă, sistemul fiscal devine pozitiv).

d) O idee, două concepții

Importanța lucrărilor lui Mirrlees este aceea că a trasat calea studierii problemelor de asimetrii ale informațiilor. Asemenea situații apar, de exemplu, în relațiile asigurant-asigurat, medic-pacient sau împrumutator-împrumutat. În toate aceste cazuri, partea care este mai puțin bine informată are interes să propună un contract incitant, care să-l conducă pe celălalt fie să descopere alte informații pertinente, fie să efectueze într-adevăr prestația dorită.

Chiar dacă obiectul analizei lui Vickrey şi Mirrlees este acelaşi, percepția lor privind rolul economistului variază foarte mult. În timp ce Vickrey pare înainte de toate preocupat de aplicarea ideilor sale de către decidenții publici, Mirrlees se adresează mai mult comunității ştiințifice.

Acest lucru poate să ajute la înțelegerea faptului că recunoaşterea lucrărilor lor nu s-a făcut simultan: lucrările lui Vickrey au fost mult timp neglijate, cele ale lui Mirrlees au avut un succes (ştiințific) aproape instantaneu.

e) Referințe bibliografice

Mirrlees J. (1971), «An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation», Review of Economic Studies, p. 175- 208.

Mirrlees J. (1976), «The Optimal Structure of Incentives and Authority within an Organization», Bell Journal of Economics, p. 105-131.

Mirrlees J. (1997), «Information and Incentives: The Economics of Carrots and Sticks», Economic Journal, vol. 107, p. 1311-1329.

Vickrey W. (1945), «Measuring Marginal Utility by Reactions to Risk», Econometrica, vol. 13, p. 319 - 333.

Vickrey W. (1955), «A Proposal for Revising New York's Subway Fare Structure», Journal of the Operations Research Society of America, vol. 3, p. 38 - 69.

Vickrey W. (1961), «Counterspeculation, Auctions and Competitive Sealed Tenders», Journal of Finance, vol. 16, p. 8- 37.

1997: Robert C. Merton, Myron S. Scholes - Opțiunea cea bună

În anul 1997 premiul memorial Nobel pentru economie a fost aproape în totalitate obținut de o formulă matematică. Rod al muncii comune a trei specialişti în economie financiară, Fisher Black (mort în 1995), Robert C. Merton şi Myron S. Scholes, această formulă permite rezolvarea unei probleme cvasicente-nare, aceea a valorizării opțiunilor[1] pe acțiune.

Problema a fost pusă încă din 1900 de un matematician francez, Louis Bachelier, într-o teză intitulată: *"Theorie de la speculation".* Formula elaborată atunci lua ca ipoteză o dobândă nulă şi accepta ca, în fapt, cursul acțiunii să fie negativ. În mod progresiv au fost aduse numeroase îmbunătățiri fără ca, totuşi, să se ajungă la o formulă generală. Cercetările se sprijineau pe calculul primei de risc necesare evaluării opțiunii. Această primă, care traduce în acelaşi timp riscul de variație a cursului acțiunii şi atitudinea investitorului în raport cu riscul, este într-adevăr greu de observat.

a) Formula Black-Scholes....

Datorită colaborării cu Merton, Black şi Scholes au ajuns în 1973 să enunțe celebra lor formulă de calcul a prețului unei opțiuni pe adțiune. Cercetările lor se sprijină la origine pe **modelul MEDAF** (modelul de echilibru al acțiunilor financiare[2], care în 1990 i-au adus lui Sharpe, Markowitz şi Miller premiul memorial Nobel pentru economie).

Black, Scholes şi Merton conturează problema pusă prin evaluarea primei de risc. Ei consideră, într-adevăr, că nu este util să fie calculată, fiind deja cuprinsă în prețul acțiunii.

Valoarea opțiunii de cumpărare depinde de cursul actual al acțiunii. Cu cât cursul este mai ridicat (respectiv coborât), cu atât valoarea opțiunii este mai mare (respectiv mai ridicată, căci probabilitatea pe care ea o exercită creşte).

Formula care determină prețul de opțiune trebuie, deci, să reflecte aceste variații. Investitorul este, aşadar, în măsură să se protejeze contra riscului de variație a titlurilor sale, contractând opțiuni asupra acțiunilor pe care le deține. Profiturile şi pierderile provocate de fluctuațiile de curs se compensează. Portofoliul astfel constituit (de acțiuni şi de opțiuni) prezintă deci un randament fără risc care trebuie, în lipsa arbitrajului piețelor, să fie egal cu acela al unui bon de tezaur.

Pe măsură ce se apropie data exercițiului de opțiune şi pe măsură ce cursul acțiunii fluctuează, compoziția portofoliului trebuie să evolueze pentru a menține un randament fără risc.

---

[1] O opțiune pe acțiune este un drept de vânzare sau de cumpărare a acțiunii (a activului subiacent) la un preț dat şi la o dată dată. O opțiune pe acțiune permite agenților să se apere de riscurile fluctuației cursului activului subiacent.

[2] Sau CAPM (capital asset pricing model).

Presupunând că nu există curs de tranzacție, lucrările lui Black, Scholes şi Merton ajung la celebra formulă:

$$C = SN(d) - Xe^{-rt}N(d - \sigma\sqrt{t})$$

$$cu: d = \frac{In\frac{S}{X} + \left(r + \frac{\sigma^2}{2}\right)t}{\sigma\sqrt{t}}$$

cu *C* valoarea opțiunii de cumpărare; *S* cursul actual al acțiunii; *N (d)* probabilitatea ca o variabilă distribuită după o lege normală să aibă o valoare inferioară sau egală lui *d* ($N(-\infty)=0$, $N(0)=0,5$ şi $N(\infty)=1$); *X* este prețul de exercițiu al opțiunii; *r* este dobânda fără risc; σ este distanța tip (σ^2 reprezintă varianța) a cursului acțiunii a cărei valabilitate o descrie; *t* este timpul străbătut până la data scadențe opțiunii.

În această formulă *N(d)* dă rata de acoperire a opțiunii (adică numărul de acțiuni care trebuie deținute în portofoliu pentru a neutraliza riscul variațiilor activului subiacent datorită opțiunii).

Valoarea opțiunii este de fapt egală cu o investiție în N(d) acțiuni mai puțin un împrumut de $Xe^{-rt}N(d-\sigma\sqrt{t})$. Prețul de opțiune depinde, deci, în special de volatilitatea anticipată a activului subiacent şi de timpul rămas înainte de data scadenței. Parametrii ecuației sunt estimabili şi pot fi repede estimați: influența practică a acestor lucrări este imediată şi imensă.

b)... aplicabilă imediat...

Lucrările lui Black, Merton şi Scholes au avut loc într-un moment în care instrumentele derivate erau cvasiinexistente, căci evaluarea lor era dificilă. Totuşi, cererea de acoperire pe piețele financiare contra fluctuațiilor cursurilor se dovedea foarte puternică, mai ales ca urmare a primului şoc petrolier sau ca urmare a exploziei sistemului monetar internațional.

Formula lui Black şi Scholes se află astfel la originea dezvoltării spectaculoase a piețelor produselor derivate. Doar după şase luni de la apariția sa, Texas Instruments publica o promoție în Wall Street Journal care lăuda meritele unui calculator care permitea obținerea "valorilor lui Black şi Scholes". Începând cu 1975, operatorii au început să utilizeze formula. Să subliniem că această punere în practică rapidă şi generală a unui rezultat economic teoretic nu este atât de frecventă.

Formula **valorizării opțiunilor** este limitată de ipotezele care o susțin. Timpul care rămâne înaintea scadenței opțiunii şi lichiditățile sale, pe care le ignoră, sunt mai ales considerate ambele ca factori care influențează sensibil prețul opțiunilor.

c)... şi cu importanță ştiințifică considerabilă

Anvergura lucrărilor lui Black, Merton şi Scholes merge dincolo de determinarea prețului produselor derivate. Contribuția lor majoră ține de fapt de analiza teoretică, extinsă la evaluarea altor numeroase produse decât opțiunile asupra acțiunii.

După 1973, formula a evoluat pentru a permite calculul altor opțiuni (asupra ratei dobânzii, devizelor etc). Ea este, de asemenea, utilizată pentru a evalua întreprinderile, investițiile sau contractele de asigurare. În fine, ea a servit lucrărilor lui Arrow şi Debreu (Laureați Nobel în 1972 şi respectiv 1983) asupra teoriei dinamice a piețelor financiare.

d) Referințe bibliografice

Black F. (1989), «How We Came up with the Option Formula», The Journal of Portfolio Management, vol. 15, p. 4-8.

Black F.; Scholes M.S. (1973), «The Pricing of Options and Corporate Liabilities», Journal of Political Economy, vol. 81, p. 637 -654.

Merton R.C. (1973), «Theory of Rațional Option Pricing», Bell Journal of Econom ies and Management Science, vol. 4, p. 637 - 654.

Merton R.C. (1973), «An Intertemporal Capital Asset Pricing Model», Econometrica, vol. 41, p. 867 - 887.

Merton R.C. (1977), «On the Pricing of Contingent Claims and the Modigliani-Miller Theorem», Journal of Financial Economies, vol. 5, p. 241 - 249.

Scholes M.S.; Williams J. (1977), «Estimating Betas from Nonsynchronous Data», Journal of Financial Economics, vol. 5, p. 309 - 327.

1998: Amartya Kuvar Sen - Economia este o ştiință morală

Academia Regală de Ştiințe a Suediei a căutat să restabilească o anumită morală atribuind premiul memorial Nobel pe 1998 lui Sen? într-adevăr, această conferire intervenea la un an după ce Merton şi Scholes au fost recompensați, cu acelaşi prestigios premiu, cei doi fiind apoi atinşi de scandalul falimentului fondului american LTCM[1].

Sen a reînnoit abordarea economiei dezvoltării şi a bunăstării. El a clarificat axiomele teoriei **alegerii sociale.** A definit indicatorii bunăstării şi ai sărăciei mai satisfăcătoare. În domeniul studiilor empirice, aplicațiile abordării sale teoretice au permis îmbunătățirea înțelegerii mecanismelor economice care se află la originea foametei şi sărăciei.

[1] LTCM, fond mutual falimentat în SUA, în a cărui construcție s-au implicat în proporții şi cu fundamentări adumbrite Merton şi Scholes (n.n.).

a) Etică şi economie

Atitudinea generală a economiştilor, în numele credibilității ştiințifice a disciplinei, este de a declara morala străină obiectului lor. Pentru Sen, un asemenea demers deformează realitatea complexă a societăților umane. După el, comportamentele umane sunt normate de valori morale şi nu numai de considerații economice. Fără un anumit număr de calități morale, cum ar fi sinceritatea şi încrederea, un număr mare de schimburi nu ar putea avea loc, costurile de tranzacție ar deveni repede nesuportabile.

Virtutea, departe de a dăuna economiei, joacă aici un rol esențial, făcând mai eficientă funcționarea sa. Fiindcă aminteşte că economia este o ştiință morală, Sen a fost prezentat ca fiind un economist atipic. Combinând instrumentele analizei economice şi ale filozofiei, el a redat o dimensiune **etică** discutării problemelor economice fundamentale.

Teoria **alegerii sociale** are ca obiect analiza relației între preferințele individuale şi deciziile colective. Întrebarea fundamentală ridicată de această teorie este următoarea: este posibil ca din preferințele colective să derive preferințe individuale? Răspunsul este indispensabil pentru a stabili o ordine, o evaluare a diferitelor stări sociale şi a construi indicatori pertinenți ai bunăstării sociale.

b) Preferințe individuale şi decizii colective

În acest domeniu, regula majoritară este probabil aceea care este cea mai folosită pentru a lua decizii colective. Ea nu este totuşi scutită de critici (neluarea în considerație a minorității, act strategic, vezi paradoxul lui Condorcet[1]).

La începutul anilor '50, Arrow (Laureat Nobel în 1972), stabilindu-şi teorema privind imposibilitatea de agregare a preferințelor individuale pe diferite reguli posibile, demonstrase că nici o regulă nu îndeplinea condițiile care să permită degajarea unei relații de preferință colectivă coerentă. Această teoremă a trecut drept obstacol insurmontabil în calea progresului ramurii normative a ştiinței economice. Lucrările lui Sen de la mijlocul anilor '60 au fost determinante în temperarea acestui pesimism. El a specificat condițiile generale care elimină intrarezitivitățile regulii majoritare. El a inițiat un câmp în întregime nou în teoria **alegerii sociale,** demonstrând modul în care, pornind de la analiza informației asupra bunăstării indivizilor, diferite ipoteze asupra comparației interpersonale afectează posibilitatea găsirii unei reguli de decizie nondictatorială pentru decizii colective.

---

[1] În 1785, Condorcet a evidențiat problema luării deciziei în majoritate în situațiile în care mai mult de două alegeri sunt posibile. De exemplu, dacă trei soluții A, B, C sunt posibile, costul poate ajunge la următorul rezultat: A este preferat lui B, B lui C şi C lui A, ceea ce este paradoxal.

c) Indicii bunăstării şi ai sărăciei

Indicii obişnuiți de măsurare a sărăciei (în funcție de un prag de sărăcie) ridică un anumit număr de probleme, cum ar fi, de exemplu, dificultatea evaluării gradului de sărăcie printre săraci.

Sen propune o nouă măsură a acesteia, punând la punct următorul indice de sărăcie:

$P = H[L + (1-L).G],$

unde (G) este coeficientul Gini (care măsoară gradul de inegalitate a veniturilor) şi (L) este un indice (cuprins între 0 şi 1) al repartiției venitului, ambele fiind calculate doar pentru indivizi aflați sub linia de sărăcie (H fiind partea populației situate sub această linie).

În plus, chiar dacă datele sunt eterogene, pot fi făcute comparații. În ceea ce priveşte indicatorii bunăstării, cei folosiți în mod uzual pentru efectuarea de comparații între diferite societăți, cum ar fi venitul pe locuitor, iau în considerație doar condițiile medii. Sen a pus la punct alți indicatori care cuprind de asemenea distribuția veniturilor. El insistă asupra faptului că venitul este pertinent datorită oportunităților pe care le creează. Dar aceste oportunități sau capacități, cum le numeşte el, depind de alți factori, cum ar fi sănătatea, care trebuie luată în considerare la măsurarea bunăstării.

Indicatorul dezvoltării umane este construit după acest principiu (IDU este media a trei indicatori: speranța de viață la naştere, nivelul de educație, nivelul de viață măsurat de PIB-ul real corectat pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare. Valoarea IDU este cuprinsă între 0 şi 1).

Începând cu anul 1990, IDU este un indicator de referință al PNUD, care monitorizează studiul întocmirii IDU într-un număr important de țări[1].

d) Foametea contemporană

Sen a adus, de asemenea, o contribuție decisivă la înțelegerea mecanismelor economice aflate la originea foametei. Interesat de foametea din Bangladesh din 1974, Sen a repus în discuție opinia curentă conform căreia lipsa de hrană constituie cauza principală a foametei. El arată că adesea foametea este indusă când cantitatea de hrană disponibilă este insuficientă. Analiza factorilor economici şi sociali care influențează diferitele grupuri ale societății şi oportunitățile lor reale este deci esențială pentru a înțelege în mod pertinent mecanismele care se află la baza crizelor şi foametei contemporane.

---

[1] În România, începând cu 1996, sub coordonarea PNUD - rezidentul la Bucureşti -, se editează rapoarte anuale asupra dezvoltării umane naționale. Ultimele patru ediții au fost realizate de Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române, titularul acestui documentar numărându-se printre autori.

e) Referințe bibliografice

Sen A.K. (1969), «Quasi - Transitivity, Rațional Choice and Collective Decisions», Review of Economic Studies, vol. 36, p. 36, p. *381-393.*

Sen A.K. (1970), «Collective Choice and Social Welfare», San Francisco, Holden Day şi Oliver and Boyd (Amstersdam).

Sen A.K. (1972), «Interpersonal Aggregation and Parțial Comparahilty: A Correction», Econometrica, 40, p. 959.

Sen A.K. (1973), «On Economic Inequality», Oxford, Clarendon Press.

Sen A.K. (1974), «Informațional Bases of Alternative Welfare Approaches», Journal of Public Economics, 3, p. 287 - 403.

Sen A.K. (1976), «Poverty: An Ordinal Approach to Measurement», 44, Econometrica, p. 243 - 262. Sen A.K. (1981), «Poverty and Famines: An Essay on Entitiement and Deprivation», Oxford, Clarendon Press.

Sen A.K. (1982), «Choice, Welfare and Measurement», Oxford, Basil Blackwell.

1999: Robert A. Mundell - De la macroeconomie internațională la euro

Canadianul Robert Mundell, profesor la Universitatea din Columbia (New York, SUA), a primit premiul memorial Nobel în economie pentru analiza sa privind politicile monetare şi bugetare sub diferite sisteme de schimb, ca şi pentru analiza originală asupra zonelor monetare optimale.

Mundell a pus bazele teoriei care domină adaptarea de politici monetare şi bugetare în economia deschisă. Lucrările sale privind dinamica monetară şi zonele monetare optimale au inspirat mai multe generații de cercetători.

a) Modelul Mundell-Fleming[1]

În mai multe articole publicate la începutul anilor '60 şi reluate în lucrarea *"International Economics"* (1968), Mundell şi-a dezvoltat analiza privind politicile monetare şi bugetare în economia deschisă. În articolul său pregătitor (1963), el a introdus comerțul exterior şi mişcările de capital în modelul de economie închisă IS-LM, dezvoltat la origine de Hicks (Laureat Nobel, 1972). Acest lucru i-a permis să demonstreze modul în care efectele unei politici de stabilizare depind de gradul de mobilitate a capitalului. În special, el scoate în

[1] Marcus Fleming (mort în 1976) se afla în fruntea departamentului de cercetare al FMI de mai mulți ani atunci când l-a întâlnit pe Mundell. Aproape în aceeaşi perioadă, Fleming a prezentat o analiză a politicii de stabilizare în economia deschisă asemănătoare cu aceea a lui Mundell, fapt ce explică citarea în manuale a modelului Mundell-Fleming.

evidență rolul primordial jucat de regimul de schimb - într-un regim de schimburi flexibile, politica monetară devine un instrument eficace atunci când politica bugetară nu este instrument eficace şi viceversa într-un regim de schimburi fixe.

Mai întâi, se presupune o mobilitate perfectă de capitaluri. Dobânzile naționale şi internaționale coincid (rata de schimb fiind presupusă a fi fixă). *Într-un regim de schimburi fixe,* Banca Centrală intervine pe piața de schimb pentru a satisface cererea de monedă străină.

Astfel, Banca Centrală pierde controlul masei monetare care în mod automat se ajustează la cerere (lichiditățile naționale). Tentativele de punere în practică a politicii monetare recurgând la operațiunile de tip *open market* nu dau nici un rezultat, fiindcă nici dobânda, nici rata de schimb nu pot fi modificate. În schimb, o Creştere a cheltuielilor publice permite o creştere a activității economice şi a venitului național, care nu pot fi frânate printr-o creştere a dobânzii sau printr-o rată de schimb mai ridicată.

Într-un *regim de schimburi flexibile***,** rata de schimb este determinată de forțele pieței. Banca Centrală se fereşte să intervină asupra monedei. În acest caz, politica bugetară devine ineficientă. Dacă politica monetară este neschimbată, o creştere a cheltuielilor publice atrage după sine o creştere a cererii de monedă şi tinde să ridice nivelul dobânzii. Aceasta din urmă provoacă o pătrundere de capitaluri şi o creştere a valorii ratelor de schimb.

O reducere a exporturilor, însoțită de mărirea dobânzilor, contracarează în momentul acela efectul expansionist al creşterii cheltuielilor publice. În schimb, în cadrul aceluiaşi regim de schimburi flexibile, *politica monetară devine un instrument eficace* pentru influențarea activității economice.

O creştere a masei monetare antrenează o scădere a dobânzii, care favorizează activitatea națională şi o apariție a capitalurilor. Scăderea ratei de schimb care rezultă din acest fenomen favorizează, de asemenea, creşterea exporturilor şi deci creşterea activității economice.

Efectul politicii economice asupra PIB

	Politica bugetară	**Politica monetară**
Regim de schimburi fixe ...	**(+)**	**(-)**
Regim de schimburi flexibile ...	**(-)**	**(+)**

Dacă o rată de schimb flexibilă şi o mobilitate puternică a capitalului caracterizează sistemul monetar actual al mai multor țări, analiza acestor elemente, la începutul anilor '60, a trebuit să treacă printr-o *ciudățenie academică.* În acea perioadă, aproape toate țările erau legate de rate de schimb prin sistemul Bretton Woods.

Mişcările de capitaluri internaționale erau de asemenea foarte limitate. Totuşi, în anii '50, Canada - țara lui Mundell - a lăsat flotant cursul monedei în raport cu dolarul american şi a început să ridice restricțiile asupra mişcărilor de capitaluri şi de schimb. Analiza sa ca precursor devine din ce în ce mai perti-

nentă în anii '60, o dată cu deschiderea pieţelor internaţionale de capitaluri şi căderea sistemului Bretton Woods în 1971.

Modelul original Mundell-Fleming are, fără îndoială, limitele sale. De exemplu, aceea că la orice analiză macroeconomică din acea epocă, ipotezele referitoare la anticipaţiile privind pieţele financiare sunt foarte simplificate şi preţurile pe termen scurt sunt rigide[1].

b) Dinamica monetară

Spre deosebire de alţi cercetători din acea epocă, Mundell nu s-a mulţumit cu analizele pe termen scurt. *O analiză monetară dinamică* constituie problema centrală a celor mai multe articole ale sale. El a reliefat mai ales diferenţele vitezei de ajustare a ofertei şi a cererii de pe diverse pieţe[2].

c) Evitarea instabilităţii economice

În timpul perioadei de după război, deficitele şi excedentele balanţei de plăţi constituiau o problemă importantă. Toate cercetările privind aceste dezechilibre se bazau pe modele statice, care puneau accentul pe factorii economiei reale şi fluxurile comerţului exterior. Inspirat de mecanismul clasic de ajustare a preţurilor la nivel internaţional al lui David Hume, axat pe factorii monetari şi pe rezerve, Mundell a definit modelele dinamice care descriu cum pot apărea şi cum pot fi eliminate dezechilibrele dinamice. *El a demonstrat că o economie se adaptează în mod progresiv în funcţie de impactul excedentelor sau deficitelor balanţelor asupra activelor financiare din sectorul privat (şi deci asupra bogăţiei sale).*

Într-un regim de schimburi fixe, de exemplu, în caz de mobilitate imperfectă a capitalurilor, o politică monetară expansionistă va reduce dobânzile şi va creşte cererea internă. Deficitul balanţei de plăţi care va decurge va crea un flux monetar către exterior care, la rândul său, va reduce nivelul cererii înapoi până la echilibrul balanţei de plăţi[3].

Înaintea lui Mundell, nu numai teoria politicii economice raţiona într-un cadru static, dar ea susţinea, de asemenea, că toate instrumentele de politică economică trebuie să fie fixate, controlate şi coordonate de aceeaşi autoritate. Mundell a utilizat un model dinamic simplu pentru a examina dacă instrumentele

---

[1] Mai târziu, unii cercetători au atenuat aceste neajunsuri demonstrând că ajustarea graduală a preţurilor şi anticipaţiile raţionale pot fi încorporate în analiză fără a-i schimba în mod deosebit rezultatele.

[2] Diferenţele respective au fost evidenţiate de propriii săi studenţi şi de alţi cercetători care au arătat modul în care rata de schimb îşi putea rata temporar "ţinta", ca urmare a unor disfuncţionalităţi.

[3] Abordare care, reluată de numeroşi cercetători, se va numi abordarea monetară a balanţei de plăţi. Mult timp ea a constituit o referinţă pentru analiza politicii de stabilizare în economia deschisă. Punctele de vedere ale acestei analize au fost frecvent folosite în practica politicilor economice, mai ales de economiştii FMI.

monetare şi bugetare ar trebui să aibă drept obiective fie echilibrul intern, fie echilibrul extern, fie amândouă. Acest lucru implică faptul că una din cele două instituţii, guvernul sau Banca Centrală, să fie responsabilă pentru propria sa politică de stabilizare. Concluzia lui Mundell este clară: *pentru a evita instabilitatea economică, trebuie să se tină cont de eficacitatea relativă a instrumentelor, adică să se asocieze politica monetară cu echilibrul extern şi politica bugetară cu echilibrul intern.*

Principala preocupare a lui Mundell nu a fost descentralizarea puterilor, dar, precizând condiţiile acesteia, el a devenit precursorul ideii, devenită mult timp după, acceptată de comun acord, şi anume aceea că Banca Centrală trebuie să fie independentă şi responsabilă de stabilitatea preţurilor.

d) Influenţa asupra cercetării

Lucrările lui Mundell constituie o schimbare de direcţie pentru cercetarea macroeconomică internaţională. Ele se caracterizează printr-o abordare dinamică pertinentă, bazată pe o distincţie foarte netă între variabilele de flux şi de stocuri, precum şi printr-o analiză a interacţiunii lor în timpul perioadei de ajustare a unei economii către o stabilitate durabilă. Lucrările lui Mundell au pus, de asemenea, bazele unei legături necesare între analizele pe termen scurt ale lui Keynes şi analizele pe termen lung ale clasicilor. Modelele sale au fost dezvoltate, încorporând deciziile pe termen lung ale gospodăriilor şi ale întreprinderilor, mai multe tipuri de active financiare ca şi ajustări mai complete ale preţului şi ale balanţei de plăţi. Analizele lui Mundell pe termen scurt şi pe termen lung converg către aceeaşi concluzie fundamentală asupra condiţiilor de realizare a unei politici monetare.

O ţară nu poate opta să aibă în acelaşi timp rate fixe de schimb, o libertate de mişcare a capitalurilor şi o politică monetară independentă. Acest *triunghi de incompatibilitate* este astăzi universal recunoscut.

e) Zonele monetare optimale

Ratele de schimb fixe erau predominante la începutul anilor '60. Doar câţiva cercetători discutau de beneficii sau costuri ale ratelor de schimb flexibile. Dar nimeni nu relua în discuţie existenţa unei monede naţionale. De aceea, problema ridicată de Mundell în articolul său despre *"zonele monetare optimale"* (ZMO) în 1961 a apărut ca fiind radicală: când este oportun (profitabil) pentru un anumit număr de ţări să renunţe la suveranitatea lor monetară în beneficiul unei monede unice?

Articolul lui Mundell trece repede în revistă beneficiile monedei unice, precum şi scăderea costurilor de tranzacţie şi o reducere a incertitudinii asupra preţurilor relative. El descrie amănunţit costurile. Cel mai mare dezavantaj este că, dacă o regiune anume doreşte să menţină locurile de muncă, ea va fi obligată, din cauza lipsei de flexibilitate a ratelor de schimb, să reducă salariile reale, ca urmare a fluctuaţiilor cererii sau ca urmare a altor "şocuri asimetrice".

Mundell subliniază importanța unei mobilități ridicate a muncii pentru a atenua asemenea disfuncționalități. Pentru el, o zonă monetară optimală constituie un ansamblu de regiuni a cărui tendință spre migrare este suficient de mare pentru a asigura ocuparea deplină atunci când una dintre ele suferă un şoc asimetric.

Alți cercetători au dezvoltat teoria sa şi au identificat alte criterii, cum ar fi mobilitatea capitalului, specializarea țării şi solidaritatea financiară între regiuni. Cu toate acestea, modul în care Mundell a formulat problema la început a continuat să influențeze generații de economişti. Problemele ridicate de Mundell, acum câteva decenii, sunt încă de actualitate. Mobilitatea mereu mai mare a capitalurilor în economia mondială a şubrezit sistemele ratei de schimb, vremelnic fixe, dar ajustabile. Uniunea monetară sau ratele de schimb flexibile, cele două cazuri definite în articolul lui Mundell, sunt considerate de numeroşi observatori ca fiind cele mai realiste două alternative. Fără îndoială că atenția acordată analizei lui Mundell în contextul monedei unice europene a fost deosebit de mare. Cercetătorii care au analizat avantajele şi dezavantajele UEM (Uniunii economice şi monetare) şi a spațiului euro, în particular, au luat ca punct de plecare ideea unei zone monetare optimale.

Într-adevăr, o problemă esențială în acest context este aceea a mobilității lucrătorilor ca răspuns la şocurile asimetrice.

f) Alte contribuții

Mundell a adus şi alte contribuții la macroeconomie. El a arătat în ce fel o creştere a inflației poate determina investitorul să-şi reducă rezervele pentru a-şi mări capitalul fix. În acest fel, chiar o anticipare a inflației poate avea un efect asupra economiei reale, efect ce a fost apoi denumit efectul Mundell-Tobin. Mundell a adus de asemenea o contribuție durabilă la teoria comerțului internațional. El a demonstrat modul în care mobilitatea internațională a muncii şi a capitalului duce la egalizarea prețului mărfurilor între țări, chiar dacă barierele vamale obstrucționează comerțul internațional[1].

g) Referințe bibliografice

Mundell R.A. (1961), «A Theory of Optimum Currency Areas», American Economic Review, 51, p. 657-665.

Mundell R.A. (1963), «Capital Mobility and Stabilization Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates», Canadian Journal of Economics, 29, p. 475-485.

Mundell R.A. (1968), «International Economics», New York, Macmillan.

[1] Această teorie poate fi considerată ca fiind rodul faimoasei teorii a lui Heckscher-Ohlin-Samuelson (HOS) conform căreia liberul schimb tinde să egaleze remunerările muncii şi ale capitalului între țări, chiar dacă mişcările de capital şi migrațiile sunt limitate.

3. CINE AR PUTEA FI PREMIANȚII NOBEL DE MÂINE

La începutul anului 2000, pe paginile web consacrate subiectului nostru - posibilii autori laureați Nobel în economie -figurau cca. 100 de nume. Îmbucurător şi măgulitor pentru ştiința economică românească este faptul că printre acestea figurează şi un cercetător român.

În fiecare an, nominalizarea premiului Nobel pentru economie naşte numeroase pariuri în mediile economice şi universitare, atunci când nu este accesibilă pe web. A vedea mai departe şi a prognostica premiile viitorului deceniu este o sarcină foarte grea, fiindcă previziunea pare în fiecare an mai aleatoare.

Acum zece ani, prestigiosul "The Economist", publica un articol despre primii 8 tineri economişti din lume, cadre universitare cu vârsta de 35 de ani şi mai mult care au atins deja statutul de star al profesiunii lor. Este satisfăcător să vezi tot ceea ce aceşti bărbați, fiindcă nu există femei printre ei, au putut să facă în afara perimetrului universitar, în deceniul care s-a scurs. Trei dintre ei sunt celebrități, cel puțin pentru cititorii ziarelor financiare.

Cine sunt economiştii de 35 de ani şi sub această vârstă prognosticați ca fiind viitorii premianți Nobel? Iată o întrebare incitantă asupra căreia, în efortul de documentare pentru această secțiune a lucrării de față, considerăm că merită să insistăm.

a) Câteva nume

Dezvoltarea teoriei "anticipațiilor raționale", din anii ′70 ca reacție la gândirea keynesiană susținută de ideea conform căreia indivizii trag folos din erorile lor, a consacrat dominarea curentului neoclasic. Neoclasicii trăiau într-o lume matematică, puternic teoretizată de Or, această lume nu există fără modelele acestor economişti, iar disciplina părea amenințată de pierderea oricărei pertinențe.

Acest pericol a fost înlăturat la mijlocul anilor '80 datorită, în principal, unui grup de tineri economişti cu un talent excepțional, lucrând în majoritatea lor la Universitatea Harvard sau la Massachusetts Institute of Technology. Acest grup a **aplicat instrumentele analitice sofisticate ale revoluției anticipațiilor raționale** la lumea reală, o lume în care actorii dețin informații imperfecte şi în care piețele pot fi failibile.

A fost prima generație care s-a aplecat asupra teoriei anticipațiilor raționale şi s-a preocupat de politica economică, combinație care s-a dovedit a fi fructuoasă.

Este frapant să constați, zece ani mai târziu, că marea majoritate a celor opt aleşi a exersat o influență depăşind cu mult turnul de fildeş al universității, în timp ce aceia care au rămas în continuare în cercetarea economică activă sunt relativ mai puțini.

Larry Summers şi Jeffrey Sachs exemplifică această tendință. Primul a petrecut ultimul deceniu în ministerele politicii economice internaționale, mai întâi ca economist şef al Băncii Mondiale, apoi la Trezorerie[1].

El este, fără nici o îndoială cel mai puternic economist din lume. Cel de-al doilea este mai faimos (unii spun mai degrabă infam) arhitect al "terapiei de şoc" al reformelor economice în Polonia în 1990. De atunci a fost consilier mai mult sau mai puțin oficial a numeroase țări în dezvoltare şi în tranziție. Pledoariile sale continue, criticile sale publice acerbe (mai ales vizavi de Fondul Monetar Internațional) şi zelul său pasionat au influențat deciziile economice începând cu Bulgaria până în Bolivia, pentru a cita doar țările cu care începe lista alfabetică a țărilor în care a intervenit.

J. Sachs nu este singura dintre stelele care au părăsit turnul de fildeş universitar ca urmare a prăbuşirii comunismului. **Andrei** perfecțiunea concurenței, a informației şi a raționalității, o lume în care tehnica furnizează explicații foarte clare.

Shleifer, tot din Harvard, celebru datorită cercetărilor sale privind comportamentul piețelor financiare, a avut o influență profundă asupra politicii economice din țara sa de baştină, Rusia, unde a jucat un rol de seamă (şi controversat) în programul de privatizare. El a continuat să conducă cercetări interesante, cuprinzând păreri personale privitoare la corupție şi conducerea întreprinderii, chiar dacă acestea erau o latură secundară a lucrărilor sale.

Paul Krugman de la Massachusetts Institute of Technology (MIT) îşi exercită puterea mai mult cu condeiul, decât cu programe de politică economică. Autor a mai multor bestsellers şi a numeroase articole în presă, colaborator permanent la revistele *Fortune* şi *Slate* (ultimul pe Internet), el influențează discuțiile neprotocolare, "bârfele" din timpul dineurilor de talk-show *(chattering classes)* mai mult decât oricare economist, cel mai recent exemplu fiind pledoaria sa pentru controlul capitalurilor în Asia.

Alt "harvardian", **Gregory Mankiw** s-a specializat, de asemenea, mai mult în arta scrisului decât în cercetare, activitate care s-a dovedit a fi incomparabil mai rentabilă. El şi-a susținut titlul universitar prin cercetări asupra relației între dovezile pe termen scurt şi pe termen lung, iar recent se ocupă cu realizarea de manuale. Primul dintre ele, Macroeconomics (Worth Publishers) a devenit un bestseller pentru studenți, ceea ce i-a adus un avans de 1,4 milioane $, folosit pentru un manual introductiv în economie, Principles of Economics (la Dryden Press).

---

[1] Lawrence Summers ocupă postul de secretar de stat la Trezoreria americană din 2 iulie 1999.

Sanford Grossman, în prezent la Wharton Business School, a părăsit de asemenea cercetarea pentru activități mai lucrative. El şi-a creat propria întreprindere, prevalându-se de reputația sa în materie de modele privind rolul informației pe piețele financiare, ceea ce face să fie de departe cel mai bogat din cei 8 posibili laureați.

Alte două staruri din 1998 au petrecut ultimii zece ani continuându-şi cercetările. Consilier politic şi cronicar în presă în Italia natală, **Alberto Alesina** şi-a continuat analizele de pionierat privind efectele economice ale ciclului electoral prin cercetări ale legăturilor între politică şi economie. El a examinat canalele politice prin care inegalitatea poate împiedica creşterea economică şi cercetările sale empirice aprofundate au arătat că reducerile de impozite nu sunt neapărat purtătoare de recesiune şi se pot dovedi din punct de vedere politic, populare.

Ultimul din cei 8, **Jean Tirole,** deja un microeconomist remarcabil în 1988, continuă să ducă o activitate de cercetător, fidel turnului de fildeş universitar şi cantonat pe microeconomia tradițională. Poate datorită acestui fapt este cel mai puțin cunoscut din acest grup.

Nu este deloc surprinzător că mari nume ale cercetării de acum zece ani nu se mai află în avangardă în acest domeniu. Unii dintre laureații Nobel şi-au construit reputația pe una sau două mari publicații pentru ca apoi să treacă mai mulți zeci de ani fără să producă nimic nou. Dar este surprinzător că sunt priviți, încă, drept miracole tinere ale profesiunii.

Câțiva din cei aleşi în 1988 au fost menționați cu ocazia unei anchete de către profesori mai în vârstă care au afirmat că nu mai există cercetători cu acelaşi talent ca al acestora.

b) Imperialismul economic

Mai mulți profesori au avansat ideea conform căreia profesiunea de economist nu mai poate atrage asemenea talente. Băncile şi cabinetele de consultanță au oferit studenților, în acest deceniu, cele mai strălucitoare salarii de debut, depăşind net salariul unui profesor titular. Un post la Goldman Sachs[1] poate fi mai tentant decât pregătirea masteratului sau a unui doctorat şi Wall Street conferă din ce în ce mai mult tinerilor economişti ocazia de a combina satisfacția profesională cu o bună remunerare, mai ales dacă aceştia se interesează de macroeconomie şi piețe. Este deci vorba de o nouă cerere pentru talent.

Dar, pentru a-i face față, trebuie să se stabilească o nouă sursă de ofertă şi mondializarea învățământului superior permite acum celor mai bune universități americane (care sunt leagănul cercetării de vârf) să-şi aleagă candidații dintr-un grup foarte mare de candidați.

---

[1] Birou de consultanță economică şi financiară, celebru în toată America şi nu numai (n.n.).

Pe de altă parte, această lipsă perceptibilă de staruri se poate explica prin faptul că **nivelul de talent disponibil fluctuează,** trecând de la abundență la penurie. Acest raționament comportă fără îndoială un mic adevăr, dar se poate avansa o explicație mai convingătoare, conchizând că tinerele staruri din anii '80 dispuneau de un program de cercetare bine definit şi concis care, în prezent, este mai mult sau mai puțin desăvârşit: aplicarea teoriei anticipațiilor raționale la domeniul politicii economice.

Tinerele cadre universitare talentate de astăzi trebuie să caute mai departe subiecte bogate în idei şi, în anumite cazuri, care să poată să fie aplicate unei realități situate dincolo de granițele tradiționale ale disciplinei lor. Este vorba de cercetarea de vârf, dar în domenii în care economiştilor mai vârstnici le este greu să detecteze "sămânța de stea".

Aplicarea metodelor economice la alte discipline nu este ceva nou. Economiştii de la Universitatea din Chicago fac deseori incursiuni în domenii ale dreptului şi ale ştiințelor sociale. În anii '50, Gary Becker a fost primul care a aplicat instrumentele economice la studiul comportamentului familiei. Apoi a fost pionierul utilizării economiei în domeniul sociologiei, cercetare cu care a primit memorialul Nobel. Tinerii economişti de astăzi îi urmează exemplul, orientându-se către subiecte care, în mod tradițional, erau apanajul specialiştilor în sociologie, ştiințe politice, învățământ, epidemiologie sau chiar criminologie.

Cinci tineri cercetători au această tendință observată în lucrările lor cu teme diverse, printre care şi calea de transmitere a SIDA, finanțarea bandelor de traficanți ai drogurilor şi chemarea către religie.

Michael Kremer de la MIT a câştigat o notorietate precoce prin două articole scrise atunci când încă era doctorand. Unul dintre acestea, **"The O-ring Theory of Economic Development"** propunea economiştilor **un nou mod de a cerceta procesul de producție.** "Funcțiile de producție" tradiționale presupuneau că întreprinderile pot substitui calitatea cantității. M. Kremer a recunoscut că este cazul într-un mare număr de procese moderne complexe.

Erori în anumite etape ale procesului de producție pot reduce în mod considerabil valoarea produsului final, aşa cum sensibilitatea la temperatură a rosturilor circulare (O-rings) ale rachetei cu propergol solid a dus la distrugerea navetei spațiale Challenger.

Cadrul de gândire creat de această teorie contribuie la explicarea unor fenomene economice moderne, de la inegalitatea crescândă a veniturilor la existența unui număr mai mare de întreprinderi mici în țările sărace.

Articolele lui Kremer, provocatoare şi creative, abordând probleme ale țărilor în dezvoltare cuprind modele privind supraviețuirea elefanților, virusul HIV şi modalitățile de transmitere a bolii şi politicile de reformă fiscală. M. Kremer are potențialul unui economist care-şi marchează profund disciplina, cu toate că, potrivit temerilor exprimate de unii colegi mai vârstnici, aspectul fragmentar al operelor sale nu pare să-i confere durabilitate.

Alt cercetător excelent în domenii marginale, **Edward Glaeser,** de la Harvard, concepe şi testează **modele teoretice care explică existenţa oraşelor şi cercetează factorii care le determină mărimea.**

În epoca industrială, costul ridicat al transporturilor constituia un factor important de concentrare a activităţilor în oraşe dar, în economia modernă, câştigurile datorate exploziei informaţionale contează mai mult. El a analizat minuţios fenomenele urbane, de la costul segregaţiei urbane pentru cetăţenii de culoare, la costurile sociale ale controlului chiriilor. În prezent lucrează la elaborarea unor modele pentru explicarea motivaţiei de frecventare a bisericilor.

Casey Mulligan, din Chicago, s-a făcut remarcat prin incursiunile sale similare în **subiecte considerate în mod normal ca ţinând de sociologie.** Teza sa de doctorat, sub coordonarea lui M. Becker, elabora modele de altruism între generaţii. El a evidenţiat faptul că factorii sociali, cum ar fi etica de muncă a părinţilor, contribuie mai mult la inegalitate decât constrângerile financiare. Lucrările sale recente l-au condus la subiecte clasice, dar cu bieuri originale; de exemplu el a dezvoltat cu M. Becker modele care încearcă să descopere cauzele pentru care un sistem de impozitare ineficace se poate dovedi mai bun decât un sistem eficace (după aportul factorilor sociali).

c) Contraatacul empirismului

Ceilalţi doi din seria de cinci cercetători menţionată, ale căror lucrări nonconformiste se disting prin calitatea lor sunt **Steve Levitt** din Chicago, care se consacră criminalităţi, şi **Caroline Hoxby,** de la Harvard, care analizează incitaţiile în cadrul sistemului educativ. **Ei dau contur unei alte laturi a profesiunii lor - folosirea din ce în ce mai creativă a analizei empirice.** Acum 10 ani, munca de organizare a statisticilor şi calculul regresiilor constituiau opere vaste şi economişti empirici îşi puteau face un nume doar din colectarea şi analiza multitudinii de date. În zilele noastre, calculatoare sofisticate permit studenţilor să facă analize regresionale în câteva minute[1]. Orice fel de date sunt uşor accesibile pe Internet. Prin urmare, **economiştii trebuie să depună un efort suplimentar de imaginaţie pentru a conduce lucrări empirice care să poată reţine atenţia.** Cele mai bune publicaţii actuale folosesc modele ingenioase pentru analiza unor subiecte noi şi găsesc tehnici novatoare pentru a le testa validitatea.

Una din cele mai mari probleme empirice constă în dificultatea de a distinge **cauzalitatea de corelaţie.** Economiştii au folosit, în ultimii ani, tehnici din

[1] În răspunsul său la acordarea titlului de Doctor Honoris Causa al Academiei de Studii Economice din Bucureşti, L.R. Klein, Laureat Nobel în economie în 1980, vorbea studenţilor economişti tocmai de aceste noi posibilităţi oferite de tehnicile informaţionale actuale, îndemnându-i să le folosească pentru a-i depăşi pe înaintaşii lor. Şi pe domnia sa, chiar (n.n.).

ce în ce mai sofisticate pentru a ocoli această dificultate. Ingeniozitatea este de a găsi o **"variabilă instrumentală"** care poate înlocui o variabilă (proxy variable) într-o analiză statistică, dar care în mod clar nu este în relație cu celelalte. Domnul Levitt şi Domnişoara Hoxby sunt experți în acest lucru şi au exportat acest know-how dincolo de frontierele tradiționale ale economiei.

Într-una din publicațiile sale, **Steve Levitt examinează relațiile între creşterea populației încarcerate şi scăderea criminalității.** Şi, apriori, putem găsi rațiuni pentru care această creştere ar putea amplifica şi nu reduce numărul crimelor violente (de exemplu considerând închisorile ca locuri de perfecționare a crimei). S. Levitt a rezolvat această problemă găsind o variabilă cu impact clar asupra încarcerării, dar greu de legat direct de rata criminalității, adică plângerile în justiție din cauza suprapopulării închisorilor. Se demonstrează că acolo unde acest tip de plângeri sunt depuse (şi acolo unde populația încarcerată scade), criminalitatea creşte.

Într-un alt articol, precizează legătura între efectivele polițieneşti şi rata criminalității. După examinarea variațiilor ratei criminalității în timpul ciclurilor electorale, el a ajuns la concluzia că ea scade în timpul anilor electorali, perioade în care efectivele polițieneşti sunt multiplicate.

Domnişoara Caroline Hoxby a utilizat tehnici empirice analoge în **domeniul învățământului.** Chiar dacă această idee a fost virulent contestată în mediile educative, opinia publică tinde să creadă că nivelul calitativ scăzut al învățământului în SUA provine într-un fel din puterea sindicatelor profesorilor.

Această teză este greu de demonstrat. Expunând schimbările legislative care au efectuat direct puterea sindicatelor, C. Hoxby a arătat că scăderea puterii sindicatelor profesorilor are, simultan, drept consecință o reducere a cheltuielilor per elev şi mai bune rezultate şcolare. Examinând relația între calitatea învățământului şi alegerea parentală, care este mai puternică acolo unde densitatea circumscripțiilor şcolare este mai mare, şi conştient de faptul că, calitatea scăzută poate constitui o forță care să conducă la crearea de circumscripții, ea a folosit numărul de râuri din diferite colțuri ale Americii ca o "variabilă instrumentală" (în măsura în care atunci când s-au stabilit la origine circumscripțiile şcolare, limitele sale erau în funcție de frontierele naturale). Acest studiu a demonstrat legătura dintre alegerea parentală şi rezultatele şcolare.

d) Către economia experimentală

Aceşti ultimi cinci economişti menționați ilustrează în acelaşi timp atât imperialismul economic actual, cât şi tendința spre combinare a teoriei cu munca empirică.

Alți tineri cercetători valoroşi s-au conturat pe un singur câmp de acțiune. **Glenn Ellison** de la MIT este considerat unul dintre cei mai străluciți teoreticieni din generația sa. El este renumit prin lucrări **teoretice extrem de sofisticate în domeniul teoriei jocurilor şi a modelelor de învățare.** Dar,

conformându-se tendinței actuale de a amesteca teoria şi cifrele, el a realizat împreună cu **Judith Chevalier** (University of Chicago Business School) articole empirice remarcabile.

Alți teoreticieni construiesc modele pentru a înțelege politica. **Wolfgang Pesendorfer,** partizan al teoriei aplicate la Universitatea din Princeton, a avansat împreună cu **Timothy Freddersen,** de la Kellog School of Business, **o** teorie interesantă şi curioasă asupra motivațiilor pentru care alegătorul nu răspunde la toate întrebările de pe buletinul de vot. Economiştii explică în mod tradițional reținerea prin costul pe care-l implică acțiunea de a vota, dar acest raționament cade dacă te afli deja în cabina de vot.

W. Pesendorfer sugerează existența unui "blestem al alegătorului nehotărât" (swing voters)[1] analog cu "blestemul celui căruia i s-a adjudecat obiectul" cunoscut în economia vânzărilor la licitație. Aproape prin definiție, toți participanții la o vânzare prin licitație vor să câştige şi toți, cu excepția câştigătorului, consideră că obiectul licitat valorează mai puțin decât prețul final adjudecat.

Un licitant naiv, când câştigă, este foarte probabil să plătească foarte scump. În acesta constă blestemul, cel mai bun mod de a-l evita este de a realiza licitații mai puțin scumpe. Asupra a numeroase probleme care le sunt ridicate, alegătorii sunt confruntați cu un blestem similar şi un raționament analog permite să se înțeleagă că reținerea este pentru ei cea mai bună modalitate de a-l evita dacă ei se consideră dezinformați.

În timp ce majoritatea tinerilor economişti străluciți invadează teritoriile altor ştiințe sociale, se observă în subteran un contra-curent de fond. Mica şcoală comportamentală câştigă în influență. Dincolo de psihologie, aceşti economişti iau în considerare ceea ce ştiu toți şi fiecare: nu întotdeauna suntem conduşi în mod egoist nici chiar rațional.

O nouă stare de spirit au adus-o economişti precum **Dick Thaler** din Chicago. Aceştia au început să integreze în modele matematice formale fenomene cvasiraționale, adică dificultatea de a te comporta aşa cum ai dori, sau ponderea dată viziunilor idealizate ale lumii al cărui aspect irealist este cunoscut, şi au început să le testeze empiric folosind date din realitate.

Doi tineri economişti se conformează acestei tendințe: **Matthew Rabin,** la Berkeley, California, cunoscut ca unul din principalii teoreticieni ai economiei contemporane; el este specialist în elaborarea unor modele formale care cuprind fenomene comportamentale observate de psihologi, fiind apreciate lucrările sale despre echitate, şi **David Laibson,** de la Harvard, care şi-a concentrat studiile asupra psihologiei economisirii şi a dezvoltat ideea "actualizării hiperbolice", conform căreia individul reține un procent mai scăzut de actualizare pentru evenimente foarte îndepărtate în viitor decât pentru evenimente mai

[1] Swing voters sunt, în SUA, indecişii care votează nu în funcție de afinități de partid, ci în funcție de evenimente, dar care tocmai din acest motiv au o contribuție decisivă la prefigurarea rezultatelor scrutinului.

apropiate. Lucrările sale empirice au demonstrat că acest cadru de analiză contribuie la explicarea schemelor de economisire reală mai bine decât modelele tradiționale. El sugerează de asemenea că politicile guvernamentale care "încuie" agoniseala în vederea pensionării (în conturi speciale pentru pensie) pot ajuta la depăşirea problemei controlului asupra propriei agoniseli.

e) Se va deschide economia către alte ştiințe?

Aceşti cercetători vor exersa probabil un impact imediat mai slab asupra realității decât au făcut-o predecesorii lor de acum zece ani.

Va mai trece timp până când specialiştii în criminologie, sociologie sau învățământ vor aprecia cu clarviziune economia şi de asemenea va trece timp până când economiştii vor înțelege subtilitățile domeniilor către care se vor îndrepta.

Pe de altă parte, aceste câmpuri noi de cercetare a noului val de economişti comportă implicații politice mai curând la nivel local decât național.

În următorii zece ani va fi greu nu numai de diferențiat economiştii empirici de teoreticieni, dar şi de eliberat economia din chingile ştiințelor sociale. Tinerii cercetători de azi aduc poate mai puține schimbări în politicile economice, dar ei contribuie la revitalizarea ştiinței economice în general.

Addenda 1

Laureații NOBEL în economie

Colecție coordonată de

Acad. **Tudorel POSTOLACHE** și prof.univ.dr. **Mugur ISĂRESCU**

Apare sub egida

ACADEMIEI ROMÂNE și a BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Colegiul de avizare științifică a volumului:

Prof. Lawrence R. KLEIN,
Laureat Nobel în economie
Președinte de onoare
al
Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Tudorel POSTOLACHE
Director fondator
al
Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Viorel BARBU; dr. Gheorghe CERCELESCU; dr. Constantin CIUPAGEA; dr. Aurelian DOCHIA; prof.univ.dr. Gheorghe DOLGU; dr. Luoana DULGHERU; acad. Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, prof.univ.dr. Paul FUDULU; prof.univ.dr. Aurel IANCU, membru corespondent al Academiei Române; Valeriu IOAN-FRANC; prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU; conf.univ.dr. Henri LUCHIAN; prof.univ.dr. Matilda MARIOȚEANU CARAGIU, membru corespondent al Academiei Române; dr. Nicușor RUIU; prof.univ.dr. Alexandru TAȘNADI

Facsimil pagina de gardă

Colecția

LAUREAȚII NOBEL ÎN ECONOMIE

cuprinde 52 volume:

Volumul 1
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Ragnar Anton Kittil FRISCH
Jan TINBERGEN
Paul A. SAMUELSON
Simon KUZNETS
John R. HICKS
Kenneth J. ARROW
Wassily LEONTIEF
Gunnar MYRDAL
Friedrich von HAYEK

Volumul 2
Scrieri alese
Ragnar Anton Kittil FRISCH

Volumul 3
Scrieri alese
Jan TINBERGEN

Volumul 4
Scrieri alese
Paul A. SAMUELSON

Volumul 5
Scrieri alese
Simon KUZNETS

Volumul 6
Scrieri alese
John R. HICKS

Volumul 7
Scrieri alese
Kenneth J. ARROW

Volumul 8
Scrieri alese
Wassily LEONTIEF

Volumul 9
Scrieri alese
Gunnar MYRDAL

Volumul 10
Scrieri alese
Friedrich von HAYEK

Volumul 11
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Tjalling Charles KOOPMANS
Leonid KANTOROVICI
Milton FRIEDMAN
James MEAD
Bertil OHLIN
Herbert SIMON
Sir Arthur LEWIS
Theodore SCHULTZ
Lawrence Robert KLEIN

Volumul 12
Scrieri alese
Tjalling Charles KOOPMANS

Volumul 13
Scrieri alese
Leonid KANTOROVICI

Volumul 14
Scrieri alese
Milton FRIEDMAN

Facsimil pagina 3

Volumul 15
Scrieri alese
James MEAD

Volumul 16
Scrieri alese
Bertil OHLIN

Volumul 17
Scrieri alese
Herbert SIMON

Volumul 18
Scrieri alese
Sir Arthur LEWIS

Volumul 19
Scrieri alese
Theodore SCHULTZ

Volumul 20
Scrieri alese
Lawrence Robert KLEIN
Cartea I
Cartea a II-a

Volumul 21
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James TOBIN
George J. STIEGLER
Gerard DEBREU
Richard STONE
Franco MODIGLIANI

Volumul 22
Scrieri alese
James TOBIN

Volumul 23
Scrieri alese
George J. STIEGLER

Volumul 24
Scrieri alese
Gerard DEBREU

Volumul 25
Scrieri alese
Richard STONE

Volumul 26
Scrieri alese
Franco MODIGLIANI

Volumul 27
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James BUCHANAN
Robert SOLOW
Maurice ALLAIS
Trigve HAAVELMO
Harry MARKOVITZ
Merton MILLER
Wiliams SHARPE

Volumul 28
Scrieri alese
James BUCHANAN

Volumul 29
Scrieri alese
Robert SOLOW

Volumul 30
Scrieri alese
Maurice ALLAIS

Volumul 31
Scrieri alese
Trigve HAAVELMO

Volumul 32
Scrieri alese
Harry MARKOVITZ

Facsimil pagina 4

Volumul 33
Scrieri alese
Merton MILLER

Volumul 34
Scrieri alese
Wiliams SHARPE

Volumul 35
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Ronald COASE
Gary S. BECKER
Robert William FOGEL
Douglass C. NORTH
John C. HARSANYI
John F. NASH
Reinhard SELTEN
Robert LUCAS

Volumul 36
Scrieri alese
Ronald COASE

Volumul 37
Scrieri alese
Gary S. BECKER

Volumul 38
Scrieri alese
Robert William FOGEL

Volumul 39
Scrieri alese
Douglass C. NORTH

Volumul 40
Scrieri alese
John C. HARSANYI

Volumul 41
Scrieri alese
John F. NASH

Volumul 42
Scrieri alese
Reinhard SELTEN

Volumul 43
Scrieri alese
Robert LUCAS

Volumul 44
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James A. MIRRLEES
William VICKREY
Robert C. MERTON
Myron S. SCHOLES
Amartya SEN
Robert MUNDELL

Volumul 45
Scrieri alese
James A. MIRRLEES

Volumul 46
Scrieri alese
William VICKREY

Volumul 47
Scrieri alese
Robert C. MERTON

Volumul 48
Scrieri alese
Myron S. SCHOLES

Volumul 49
Scrieri alese
Amartya SEN

Facsimil pagina 5

Volumul 50
Scrieri alese
Robert MUNDELL

Volumul 51
Addenda
Laureaţii Nobel în economie
SECOLUL XX
Privire de ansamblu

Volumul 52
Discursuri de recepţie
în memoria lui Alfred NOBEL
Laureații anilor 2000-2004

Facsimil pagina 6

Addenda 2

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1969-1999

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
1969	**R. Frisch J. Tinbergen**	Norvegia Țările de jos	Oslo The Netherlands School of Economics	dezvoltarea, aplicarea modelelor dinamice la analiza proceselor economice
1970	**P.A. Samuelson**	Statele Unite	MIT[2]	dezvoltarea teoriei economice în statică şi în dinamică şi pentru ridicarea nivelului de analiză în ştiința economică
1971	**S. Kuznets**	Statele Unite (URSS)	Harvard	interpretarea empirică a creşterii economice şi a noilor clarificări privind structurile economice şi sociale şi procesul de dezvoltare care decurge din acestea
1972	**J. Hicks K.J. Arrow**	Marea Britanie Statele Unite	AII Souls Oxford Harvard	contribuțiile la teoria echilibrului general şi la teoria bunăstării
1973	**W. Leontief**	Statele Unite (URSS)	Harvard	dezvoltarea metodei input-output şi aplicarea sa la probleme economice importante
1974	**G. Myrdal F. von Hayek**	Suedia Marea Britanie (Austria)	New York Albert-Ludwigs (Fribourg-en-Brisgau)	contribuțiile la teoria monedei şi a fluctuațiilor economice precum şi analizele privind interdependența fenomenelor economice, sociale şi instituționale
1975	**L. Kantorivici T.C. Koopmans**	URSS Statele Unite (Țările de jos)	Moscou Yale	contribuția la teoria alocării optimale a resurselor
1976	**M. Friedman**	Statele Unite	Chicago	rezultatele în materie de analiză monetară şi a consumului şi demonstrația privind complexitatea politicilor economice de stabilizare
1977	**B. Ohlin J.E. Meade**	Suedia Marea Britanie	Stockholm Cambridge	contribuțiile decisive la teoria comerțului internațional şi la mişcările internaționale de capital
1978	**H.A. Simon**	Statele Unite	Carnegie-Mellon	cercetarea în procesul de decizie în cadrul organizațiilor economice
1979	**T.W. Schultz A. Lewis**	Statele Unite Marea Britanie	Chicago Princeton	cercetările privind dezvoltarea economică şi mai ales problemele țărilor în dezvolta-

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
				re
1980	**L.R. Klein**	Statele Unite	Pennsylvania - Philadelphie	crearea modelelor econometrice şi aplicarea lor la analiza fluctuațiilor economice şi politicilor economice
1981	**J. Tobin**	Statele Unite	Yale	analiza privind piețele financiare şi relațiile acestora cu deciziile privind cheltuirea, forța de muncă, producția şi prețurile
1982	**G.J. Stigler**	Statele Unite	Chicago	studiile privind structurile industriale, funcționarea piețelor şi cauzelor şi efectele reglementărilor publice
1983	**G. Debreu**	Statele Unite (Franța)	Berkeley	integrarea noilor metode analitice în teoria economică şi reformu-larea sa privind teoria echilibrului general
1984	**R. Stone**	Marea Britanie	Cambridge	contribuțiile la dezvoltarea sistemelor de conturi naționale şi astfel la îmbunătățirea bazelor de analiză economică empirică
1985	**F. Modigliani**	Statele Unite (Italia)	MIT	analizele privind economisirea şi piețele financiare
1986	**J.M. Buchanan**	Statele Unite	Center for study of Public Choice-Fairfax	dezvoltarea privind fundamentele contractuale şi constituționale ale teoriei deciziei economice şi politice
1987	**R.M. Solow**	Statele Unite	MIT	contribuțiile la teoria creşterii
1988	**M. Allais**	Franța	Ecole normale superiieur des Mines	contribuțiile la teoria piețelor şi de alocare optimă a resurselor
1989	**T. Haavelmo**	Norvegia	Oslo	clarificările privind fundamentarea teoriei probabilistice a econo-metriei şi analizele sale referitoare la structurile economice simultane
1990	**H.M. Markowitz M.H. Miller W.F. Sharpe**	Statele Unite Statele Unite Statele Unite	City university New York Chicago Stanford	lucrările privind teoria economiei financiare
1991	**R.H. Coase**	Statele Unite (Marea Britanie)	Chicago	cercetările privind costurile de tranzacție şi drepturile de proprietate şi efectele lor asupra structurii instituționale şi funcționarea economiei

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
1992	**G.S. Becker**	Statele Unite	Chicago	extinderea domeniului de analiză microeconomică la ansamblul comportamentelor umane şi la relațiile lor
1993	**R.W. Fogel**	Statele Unite	Chicago	reînnoirea cercetării în istoria economică aplicând teoria şi metodele cantitative în scopul explicării schimbării economice şi instituționale
1994	**J.C. Harsanyi** **J.F. Nash** **R. Selten**	Statele Unite Statele Unite Germania	Berkeley Princeton Bonn	analizele privind echilibrele în teoria jocurilor non-cooperative
1995	**R.E. Lucas Jr.**	Statele Unite	Chicago	dezvoltarea şi aplicarea ipotezei anticipației raționale şi pentru transformarea analizei macroeconomice şi a politicii economice
1996	**J.A. Mirrlees** **W. Vickrey**	Marea Britanie Statele Unite (Canada)	Cambridge Columbia -New York	contribuțiile la teoria economică a incitațiilor în asimetria informației
1997	**R.C. Merton** **M.S. Scholes**	Statele Unite Statele Unite	Harvard Stanford	o nouă metodă de caicul a valorii produselor derivate
1998	**A.K. Sen**	India	Trinity College Cambridge	contribuția la economia bunăstării
1999	**R.A. Mundell**	Canada	Columbia New York	analiza privind politicile monetare şi bugetare sub diferite regimuri de schimb ca şi pentru analiza privind zonele monetare optimale

[1] Între paranteze naționalitatea de naştere
[2] Massachusetts Institute of Technology (MIT)

Addenda 3

Laureați Nobel în economie 1969-1999: 90 de cuvinte-cheie pentru caracterizarea generală a contribuției laureaților la dezvoltarea gândirii economice

Instrumentele de analiză

- Multicolinearitate (Frisch)
- Maximizare sub constrângere (Samuelson)
- Dinamică comparativă (Samuelson)
- Model ISLM (Hicks)
- Tabel intrări-ieșiri (Leontief)
- Coeficienți tehnici (Leontief)
- Programare lineară (Koopmans, Kantorovici)
- Revoluție keynesiană (Klein)
- Model LINK (Klein)
- Metodă axiomatică (Debreu)
- Contabilitate națională (Stone)
- Analiza economică a politicii (Buchanan)
- Model milesimal (Solow)
- Generații suprapuse parțial (Allais, Samuelson)
- Inferența statistică (Haavelmo)
- Identificarea modelelor (Haavelmo)
- Analiză costuri-avantaje (Becker)
- Analiză contrafactuală (Fogel)
- Echilibrul lui Nash (Nash)
- Informație incompletă și imperfectă (Harsanyi)
- Teoria jocului (Nash, Harsanyi, Selten)
- Subjoc și mână tremurândă (Selten)
- Critica lui Lucas (Lucas)

Economia internațională

- Paradoxul lui Leontief (Leontief)
- Abordarea monetară a balanței de plăți (Meade, Mundell)
- Teorema HOS (Heckscher, Ohlin, Samuelson)
- Rata Tobin (Tobin)
- Zone monetare optimale (Mundell)

Finanțe și monedă

- Suprainvestiție (Hayek)
- Economie și investiție (Myrdal)
- Monetarism (Friedman)
- Venit permanent (Friedman)
- Selecția și alegerea activelor (Tobin, Markowitz)
- Ciclul de viață (Modigliani)
- Teoria riscului (Allais)
- CAPM (Markowitz, Miller, Sharpe)
- Valorizarea opțiunilor (Merton, Scholes)
- Efect Mundell-Tobin (Tobin, Mundell)

Întreprinderile

- Rata Tobin (Tobin)
- Structura financiară și valoarea firmei (Modigliani, Miller)
- Costurile tranzacției (Coase)
- Teoria reglementării (Stigler)
- Economia industrială (Stigler)

Sistemul global

- Ciclul endogen (Frisch)
- Oscilator (Samuelson)
- Măsura creșterii (Kuznets, Solow)
- Cicluri (Kuznets)
- Echilibrul general (Arrow, Hicks, Debreu)
- Teorema imposibilității (Arrow, Sen)
- Liberalism contra socialism (Hayek)
- Lipsă și calcul marginalist (Kantorovici)
- Șomaj natural (Friedman)
- Economie duală (Lewis)
- Regulă de decizie (Buchanan)
- Model de creștere (Solow)
- Neutralitatea progresului tehnic (Solow)
- Regula de aur a creșterii (Allais)
- Dezvoltare (Lewis, Schultz, Sen)
- Schimbare instituțională și creștere (North)
- Alegere socială (Sen)
- Etică (Sen)
- Analiza perioadelor de foamete (Sen)

Indivizii

- Preferințe revelate (Samuelson)
- Evoluția inegalităților (Kuznets)
- Discriminare rasială (Myrdal)
- Raționalitate limitată, procedurală, substanțială (Simon)
- Capital uman (Schultz, Becker)
- Anticipații raționale (Lucas)
- Asimetria informației (Mirrlees)
- Licitații (Vickrey)
- Sărăcie (Sen)

Piețele

- Alocarea optimală a resurselor (Koopmans)
- Teoreme ale economiei bunăstării (Samuelson, Arrow, Hicks, Debreu, Allais)
- Rigiditatea salariilor (Tobin)
- Economia informațiilor (Stigler)
- Echilibrul concurențial (Allais, Debreu)
- Surplus distribuabil (Allais)
- Drepturi de proprietate (Coase)
- Teorema lui Coase (Coase)
- Licitații la mâna a doua (Vickrey)

Statul

- Funcția de preferință a statului (Frisch)
- Reguli de politică economică (Tinbergen, Mundell)
- Bun colectiv pur (Samuelson)
- Planificare (Kantorovici, Myrdal)
- Reglementare (Stigler)
- Alegere publică (Buchanan)
- Regulă contra-discreție (Lucas)
- Multiplicator al bugetului echilibrat (Haavelmo)
- Impozit optimal (Vickrey)
- Triunghiul de imposibilitate (Mundell)

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 11/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII
MINISTERUL MUNCII ŞI PROTECȚIEI SOCIALE
OFICIUL CENTRAL DE PLATA PENSIILOR
FEDERAȚIA NAȚIONALĂ A PENSIONARILOR DIN ROMÂNIA

CONDIȚII DE TRAI ALE PENSIONARILOR DIN ROMÂNIA

- Studiu realizat pe baza unei anchete sociologice –

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Autori:
dr. Gheorghe BARBU, cercetător ştiinţific principal (coordonator)
drd Adina MIHĂILESCU, cercetător ştiinţific principal
Corneliu PRISĂCARU, cercetător ştiinţific principal

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 329

1. CARACTERISTICI ALE VIEȚII FAMILIILOR DE PENSIONARI DIN ROMÂNIA, ÎN PREZENT 332
   1.1. Veniturile - în decalaj mare în raport cu nevoile de consum 332
   1.2. Implicații ale nivelului veniturilor asupra condițiilor de trai ale familiilor de pensionari 337
   1.3. Locuința şi problemele derivate 341
   1.4. Modul de folosire a timpului de care dispun pensionarii în afara celui necesar pentru satisfacerea nevoilor fiziologice 342

2. DESTĂINUIRI AMARE 344

3. ALTE DOVEZI ALE SITUAȚIEI DEFAVORABILE A PENSIONARILOR 346

4. MODALITĂȚI DE A VEDEA SCHIMBAREA 348

CUVÂNT ÎNAINTE

Unul dintre subiectele care s-au impus, mai ales cu începere de la jumătatea secolului al XX-lea, atenției unor organisme internaționale, instituțiilor statale din multe țări şi institutelor de cercetări cu profil sociologic este **populația vârstnică**. Interesul crescând manifestat față de această parte a populației îşi are explicația, pe de o parte, în mărirea ponderii sale în totalul populației globului şi mai ales într-un număr de țări, în principal în cele dezvoltate economic şi, pe de altă parte, în problemele care sunt generate de procesul de "îmbătrânire" demografică.

Referitor la primul aspect, este de arătat că, în timp ce în anul 1900, persoanele de peste 65 de ani reprezentau mai puțin de un procent din populația mondială, în 1992 acestea au ajuns la 6,2%, iar pentru 2050 se prevede să crească la circa 20%. Pe ansamblul Europei, la începutul ultimului deceniu al sec. al XX-lea, populația menționată era de peste 14%, iar în S.U.A. de peste 12%[1]. În România, ponderea numărului de persoane de peste 65 de ani în totalul populației a crescut de la 6,4%, cât era la începutul anului 1956, la aproape 13% la 1 ianuarie 1999.

Creşterea proporției populației vârstnice amplifică responsabilitățile statelor şi ale societății civile în ceea ce priveşte rezolvarea problemelor specifice ale acestei populații. Asemenea responsabilități reprezintă, în fapt, o datorie morală față de generațiile ajunse la stadiul neputinței, dar care prin activitatea lor, depusă în perioada vieții active, au contribuit atât la dezvoltarea zestrei preluate şi folosite de generațiile succesoare, cât şi la alimentarea fondurilor sociale din care au primit venituri persoanele aflate la pensie în timpul când pensionarii de astăzi erau persoane active. Aceste susțineri au reprezentat şi reprezintă, într-un anumit fel, un contract nescris între generații.

Responsabilitățile se referă la întregul evantai de condiții de trai, dar se manifestă cu pregnanță în privința mărimii veniturilor (pensiei) de care beneficiază aceştia, precum şi în ceea ce priveşte soluțiile oferite pentru îngrijirea sănătății, crearea de instituții de ocrotire, asigurarea securității personale ş.a.

Experiența arată că gradul de satisfacere a acestor responsabilități este dependent, în principal, de situația economică şi de modul de folosire a forței de muncă active. Realitatea din lume confirmă astfel de legături.

În România ultimului deceniu al secolului care se încheie, datorită involuției economice (cu consecințe asupra diminuării personalului salariat), nivelului

---

[1] Le vieillissement de l' espčce humaine; Rev. Problčmes économiques nr. 2377 din 25 mai 1994.

scăzut al productivității muncii, perturbărilor din raportul ce trebuie să existe între evoluția veniturilor salariale şi evoluția productivității muncii, precum şi altor cauze (toate cu efecte nefaste asupra inflației şi asupra puterii de cumpărare a veniturilor oricărei familii), majoritatea persoanelor vârstnice au cunoscut, asemenea celei mai mari părți a populației, o deteriorare a condițiilor de viață. Chiar dacă, sub aspect material (datorită unui venit lunar asigurat fie el chiar foarte mic în raport cu nevoile reale de consum, deținerii unei locuințe şi unor bunuri de folosință îndelungată, procurate cu mulți ani înainte), cea mai mare parte din populația vârstnică are o situație ceva mai bună decât multe din familiile monoparentale cu copii, din familiile de şomeri sau de țărani cu pământ puțin şi fără vite, lipsurile pe care le resimt constituie o povară greu de suportat. La aceasta contribuie şi faptul că cei mai mulți, fie că nu mai pot, fie că nu mai au unde să lucreze pentru obținerea de venituri de completare. Pentru majoritatea, condițiile actuale de trai sunt cu mult sub aşteptările pe care şi le-au imaginat în timpul vieții active, ceea ce le provoacă decepții dureroase şi stări depresive.

Pentru a cunoaşte realitatea vieții populației de "vârsta a treia" din România, Institutul de Cercetare a Calității Vieții a inițiat şi realizat, în 1999 (declarat an internațional al vârstnicilor), o anchetă sociologică în rândul pensionarilor. Fiind efectuată cu ajutorul Federației Naționale a Pensionarilor din România[1], ancheta s-a desfăşurat în 15 centre urbane (Alexandria, Bacău, Baia Mare, Botoşani, Braşov, Brăila, Constanța, Galați, Moreni, Oradea, Piatra Neamț, Ploieşti, Suceava, Târgu-Mureş, Zalău) şi în capitală, localități în care această organizație are filiale proprii. Pe lângă limitele impuse în alegerea localităților urbane, acțiunea a exclus, din acelaşi motiv, în totalitate, populația vârstnică din mediul rural, precum şi persoanele aflate în instituții de ocrotire.

Deoarece obiectul observării l-a constituit un segment distinct de persoane (respectiv de familii nu de gospodării), efectuarea anchetei a presupus cunoaşterea numelor şi a adreselor acestora[2]. De aceea s-a apelat la Oficiul Central de Plata Pensiilor, care a furnizat liste cu pensionarii care urmau să fie contactați. Criteriile principale pe baza cărora s-au elaborat listele au fost: 1. categoria de pensie, luându-se în considerare beneficiarii de pensie pentru limită de vârstă şi vechime completă, cei care primesc pensie pentru limită de vârstă şi vechime incompletă şi cei cu pensie de urmaş (persoane în vârstă, nu copii); 2. mărimea pensiei în luna mai 1999; 3. perioada pensionării. Norma de reprezentare a persoanelor din liste a fost de 1 la 500 de pensionari pentru lo-

[1] I.C.C.V. a recurs la această colaborare deoarece nu a dispus de fondurile băneşti necesare pentru realizarea cercetărilor de teren, respectiv pentru efectuarea anchetei sociologice.

[2] Sub aspectul relațiilor cu alte persoane din gospodărie, informațiile obținute prin anchetă arată că, din totalul lotului, 36,8% locuiau la un loc cu descendenții direcți, iar restul, fie că trăiau separat (32,2%), fie că nu aveau urmaşi în viață (31,0%).

calitățile din provincie şi de 1 la 2000 de pensionari în Municipiul Bucureşti. În cazul capitalei, s-a recurs la o rată mai scăzută de reprezentativitate, în principal datorită concentrării unui număr mare de beneficiari de pensie; de aici apariția de dificultăți în a asigura numărul de pensionari care să acționeze ca operatori voluntari. Totodată, s-a ținut seama că la nivelul acestui centru urban a fost realizată o anchetă similară în anul anterior (1998), iar concluziile desprinse din ancheta respectivă au fost prezentate în broşura "Bătrânii - segment al populației defavorizate", editată, în 1999, de Centrul de Informare şi Documentare Economică.

Ca urmare a unor greutăți întâmpinate, pe teren, de persoanele delegate cu realizarea interviurilor, în structura lotului de pensionari intervievați au apărut unele abateri față de structura avută în vedere inițial şi acest aspect reiese din următoarele date:

Tabelul nr.1 - Date referitoare la structura lotului de pensionari avut în vedere şi cel realizat

- în % -

	TOTAL	Pensionari pentru munca depusă şi limita de vârstă	din care:		Pensionari cu pensii de urmaş
			cu vechime integrală	cu vechime incompletă	
Lotul propus	100,0	86,5	78,5	21,5	13,5
Lotul realizat	100,0	88,6	80,8	19,2	11,4
Diferențe (+)	-	+2,1	+2,3	-2,3	-2,1

Comparând structura pe categorii de pensii a eşantionului propus cu structura eşantionului realizat, reiese că diferențele sunt acceptabile (+ 2,3%), iar rezultatele anchetei pot fi luate în considerare, fără rezerve.

Grupului de anchetatori, constituit din pensionari, membri ai Federației Naționale a Pensionarilor din România, îi aducem multe mulțumiri pentru munca depusă, muncă plină de dificultăți atât datorită distanțelor care a trebuit să fie parcurse cât şi unor greutăți de comunicare. O mențiune specială o facem pentru pensionarii-operatori de la filialele Alexandria, județul Teleorman, Tg. Jiu, județul Gorj, Baia Mare, județul Maramureş ş.a. care au realizat ancheta şi au completat chestionarele în mod exemplar.

1. CARACTERISTICI ALE VIEȚII FAMILIILOR DE PENSIONARI DIN ROMÂNIA, ÎN PREZENT

În țara noastră, persoanele aflate la pensie (şi nu numai ele) trăiesc, de câțiva ani, aşa cum uşor se poate observa, în nelinişte, au un puternic sentiment de frustrare. Această stare de spirit este rezultatul dificultăților, în continuă creştere, la cea mai mare parte din respectiva categorie de populație, de a-şi putea satisface nevoile de consum, nevoi, care, în bună parte, au fost modelate în perioada vieții active şi uşor modificate de noul statut de viață şi de vârsta înaintată.

Este ştiut că cei mai mulți dintre pensionari au depus, înainte de a ieşi la pensie, o muncă susținută, au avut condiții decente de viață şi, în consecință, s-au aşteptat la un trai fără privațiuni dureroase în anii pe care îi au de trăit în postura nouă, de pensionari. Realitatea este însă cu totul alta.

Informațiile culese prin ancheta efectuată reflectă stări de fapt şi de trăiri, plasate, în marea lor majoritate, în zona cenuşie a vieții. Fiecare familie de pensionari resimte, pe lângă dificultățile pe care le întâmpină majoritatea familiilor din țara noastră, propriile sale dificultăți şi are un fel propriu, mai grav, de a le percepe. Ca urmare, este neindicată cuprinderea varietății situațiilor într-o singură sintagmă.

Deoarece lucrarea de față nu şi-a propus analiza fiecărui caz în parte, cu dramele şi necazurile proprii, pentru evidențierea unor particularități s-a recurs la utilizarea metodei grupărilor. În sine, această metodă, deşi înseamnă sintetizare şi deci o anumită rupere de realitate, permite să se realizeze o reflectare succintă a unor condiții diverse şi marcarea varietății problemelor cu care se confruntă, în prezent, familiile de pensionari.

1.1. Veniturile - în decalaj mare în raport cu nevoile de consum

Prin situația lor, familiile de pensionari şi mai ales cele din centrele urbane mari au ca sursă principală de venit (la cele mai multe chiar singura) **pensia**. Din răspunsurile date la întrebarea: "Dvs. aveți şi alte venituri permanente sau ocazionale?" aproximativ 92% au răspuns: "Nu". În cazul altor resurse, acolo unde acestea au apărut, cu o frecvență mai mare se înscriu **pensia de veteran de război** şi **dobânda** din depunerile în lei, la bănci sau la C.E.C.

Dependența aproape totală a veniturilor acestor familii de fondurile de asigurări sociale de stat a făcut ca, în condițiile declinului economic al țării care a marcat sever perioada de după 1989, ale neachitării de către cele mai multe din întreprinderile de stat, a sumelor destinate alimentării fondurilor de asigurări

sociale, precum şi ale reducerii numărului de contribuabili (ca efect al şomajului), să se producă înrăutățirea raportului dintre veniturile şi nevoile de consum ale pensionarilor.

Datele din tabelul nr. 2 relevă trei aspecte principale:

1. Proporția cea mai mare a familiilor de pensionari cuprinse în anchetă, peste patru cincimi (81,3%) aveau - în mai 1999- un venit care nu depăşea 650000 de lei de persoană, din care aproape 40% aveau până la 450000 de lei. **Comparativ cu nivelul minim de subzistență**, stabilit pentru luna respectivă de un colectiv de cercetători din I.C.C.V., pensionarii cu venituri de până la 650000 de lei nu erau în măsură să-şi acopere decât cel mult strictul necesar[1].

În luna mai 1999, lună pentru care au fost obținute informații de la persoanele intervievate, sub aspectul venitului mediu pe persoană, cele 769 de familii de pensionari se grupau astfel:

Tabelul nr. 2 - Structura familiilor de pensionari după venitul mediu pe persoană, în luna mai 1999

- în % -

Grupe de venituri - lei	Total lot	din care:			
		Familii formate dintr-o singură persoană	Cupluri:		
			Total	din care:	
				cu o pensie	cu două pensii
până la 350000	17,0	14,3	73,2	89,6	23,4
350001-450000	14,3	18,0	4,7	10,0	5,6
450001-550000	20,7	21,9	5,7	0,4	17,7
550001-650000	29,3	33,6	5,9	-	19,0
650001-750000	12,4	8,9	6,2	-	20,3
peste 750000	6,3	3,3	4,3	-	14,0

La ponderea mare a familiilor de pensionari din grupele de venituri pe persoană de până la 650000 de lei au contribuit, între altele:

a) preponderența persoanelor pensionate înainte de 1990; aproape 85% din aceşti pensionari, care reprezintă tot atâtea familii, nu aveau venituri pe persoană mai mari de 650000 de lei; veniturile lor, cu toate indexările şi recorelările aplicate sunt mici, rămânând cu mult în urma urcă-

[1] Potrivit metodei bazate pe norme de consum, metodă utilizată de colectivul care a stabilit minimul de trai, în luna mai 1999 suma de bani necesară unei familii de pensionari, constituită din două persoane, din mediul urban, pentru a-şi asigura un nivel minim de subzistență se ridică la cel puțin 1240000 de lei.

rii preţurilor şi tarifelor la bunurile şi serviciile de consum. Efectul perioadei de pensionare asupra mărimii pensiei este evidenţiat clar de modificarea ponderii numărului de pensionari cu pensii de peste 650000 de lei. Dacă se iau pensionarii cu pensie de limită de vârstă şi vechime integrală în muncă incluşi în ancheta efectuată, în cazul foştilor muncitori, în luna mai 1999, ponderea pensionarilor cu pensie de peste 650000 de lei a cunoscut următoarele valori: 15,6% pentru cei pensionaţi înainte de 1990, 28,6% pentru cei ieşiţi la pensie între 1990-1992, 45,5% în cazul celor care au căpătat acest statut în perioada 1993-1996 şi 50% pentru cei pensionaţi după 1996;

b) predominanţa persoanelor cu nivel scăzut de pregătire şcolară, fapt ce nu a permis accesul majorităţii acestora la activităţi mai bine retribuite în timpul vieţii active şi, în consecinţă la pensii mai mari; această situaţie este evidentă mai ales la pensionarii ale căror venituri medii pe persoană ajung până la 450000 de lei (din totalul pensionarilor înregistraţi în anchetă cu asemenea venituri, circa 70% absolviseră cel mult şcoala generală); se constată însă că în grupele de venituri cuprinse între 450001-650000 de lei, peste 53% din pensionari sunt absolvenţi a cel puţin unei şcoli profesionale; deci nivelul de şcolarizare nu este argumentul cel mai puternic pentru explicarea micimii veniturilor pe persoană.

2. Deosebit de gravă este situaţia cuplurilor de vârstnici care îşi durează existenţa pe o singură pensie, ca venit permanent. În ansamblul lotului avut în vedere, circa 30% din familii sunt într-o asemenea postură şi, din acestea, aproape 90% aveau, în mai 1999, un venit pe persoană care nu depăşea 350000 de lei, ceea ce reprezenta **puţin mai mult din jumătatea strictului necesar**.

3. În poziţia cea mai bună se află familiile de vârstnici în care există două pensii. Datele anchetei arată că **mai mult de jumătate** din familiile supuse atenţiei şi care întruneau condiţia menţionată (adică beneficiau de două pensii) dispuneau de venituri care depăşeau 550000 de lei pe persoană, iar din aceştia, aproape două treimi aveau, în mai 1999, peste 650000 de persoană.

Remarci aparte pot fi făcute asupra structurii pensionarilor intervievaţi după grupele de venituri, în funcţie de ocupaţia dinaintea pensionării. În această privinţă, datele se prezintă după cum urmează:

Tabelul nr. 3 - Structura familiilor de pensionari pe grupe de venit pe persoană, în funcţie de statutul socioocupaţional dinaintea pensionării

- în % -

Grupele de venit pe persoană - în lei -	Munci-tor	Tehnici-an sau maistru	Funcți-onar	Intelec-tual	Casnică	Altul
până la 350000	13,9	16,4	2,6	1,4	83,0	16,7
350001-450000	17,4	9,0	11,5	12,7	14,6	25,0
450001-550000	23,9	19,4	21,1	31,0	-	16,7
550001-650000	26,8	38,8	41,9	22,5	2,4	25,0
650001-750000	14,2	10,4	14,1	14,1	-	16,6
peste 750000	3,8	6,0	8,8	18,3	-	-

Din datele cuprinse în tabelul nr. 3 reies următoarele:

a) casnicele, care, în general, sunt **beneficiare de pensie de urmaş**, sunt cuprinse, în marea lor majoritate (97,6%), în grupele de venituri care nu depăşesc 450000 de lei şi sunt masate mai ales în grupa cu până la 350000 de lei; este de reținut că în această grupă de venituri ele dețin o pondere de peste 50%.

b) ponderea pensionarilor foşti muncitori este în creştere până la grupa de venituri de 550001-650000, după care scade foarte mult; o situație similară este întâlnită şi la foştii funcționari, cu deosebirea că proporția acestora în primele trei grupe de venituri este mult mai redusă şi sensibil mai mare la ultimele trei;

c) pensionarii proveniți din profesionişti cu statut de intelectual cunosc, comparativ cu alți pensionari, cea mai scăzută pondere în prima grupă de venituri şi cea mai ridicată în ultima, aspect ce poate fi considerat pozitiv şi normal; ponderea cea mai mare, de 31%, a acestui tip de pensionari în grupa de venituri pe persoană de 450001-550000 de lei este însă un fapt extrem de negativ, mai ales dacă se compară cu situația de ansamblu, în care ponderea cea mai ridicată (de peste 29%) este întâlnită la pensionarii cu venituri cuprinse între 550001-650000 şi cu situația pensionarilor proveniți din funcționari sau din tehnicieni şi maiştri; la aceste ultime grupe de pensionari, ponderea cea mai ridicată - de aproximativ 42% şi respectiv de aproape 39% - este localizată tot la grupa cu venituri (pe persoană) cuprinse între 550001 şi 650000 de lei. Latura negativă iese şi mai bine în relief dacă se însumează ponderile pensionarilor proveniți din profesionişti cu statut de intelectual din primele trei grupe de venituri şi se compară cu aceeaşi situație caracteristică pensionarilor care au fost funcționari în viața activă; în timp ce la aceştia din urmă o asemenea pondere este de 35,2%, la ceilalți ajunge la 45,1%, fiind cu circa 10 puncte procentuale mai nefavorabilă.

Anomaliile evidenţiate mai sus îşi au, în bună parte, explicaţia în mărimea veniturilor salariale, mărime care a fost şi continuă să fie defavorabilă (cu unele excepţii) activităţilor intelectuale.

Dincolo de diferenţele care apar în mărimea veniturilor pe ansamblu sau la nivel de grup, este de semnalat că dificultăţile în ceea ce priveşte satisfacerea nevoilor de consum sunt prezente la majoritatea familiilor de pensionari. La întrebarea: "În ce măsură veniturile de care dispuneţi acoperă nevoile dvs. de consum?", întrebare formulată în chestionarul folosit în realizarea anchetei, **două treimi** din subiecţi au răspuns: "În foarte mică măsură", iar 28%, "În mică măsură". Predominanţa răspunsurilor "În foarte mică măsură" este caracteristică grupelor de venituri până la 650000 de lei, după care se observă o schimbare de situaţie. Relaţia dintre mărimea veniturilor pe persoană şi gradul de acoperire a nevoilor de consum, aşa cum a rezultat aceasta din aprecierile persoanelor intervievate, pune în evidenţă legătura obiectivă strânsă dintre cele două variabile. Datele de mai jos arată acest lucru:

Tabelul nr. 4 - Ponderea răspunsului "În foarte mică măsură" în totalul răspunsurilor, pe grupe de venituri

Grupe de venit pe persoană - lei -	Până la 350000	350001-450000	450001-550000	550001-650000	650001-750000	Peste 750000
Ponderea răspunsurilor menţionate în total răspunsuri (%)	78,6[1]	82,2	67,3	60,4	48,4	36,7

O parte (sub 50%) din familiile de pensionari care au urmaşi în viaţă (proporţia este într-o uşoară scădere, pe măsură ce venitul mediu creşte) se bucură de un anumit sprijin din partea acestora. Sprijinul este acordat, în cele mai multe cazuri, sub forma **ajutorului** (permanent sau sporadic) la **treburile gospodăreşti**. **Ajutorul sub formă bănească**, la fel ca şi **cel în produse alimentare**, are un caracter întâmplător şi nu cunoaşte dimensiuni mari nici în ceea ce priveşte proporţia beneficiarilor, nici în privinţa mărimii sale. Caracteristicile atitudinii manifestate de descendenţii direcţi faţă de părinţii lor, pensionari, se datoresc, în multe situaţii, nu atât indiferenţei, cât mai ales lipsei de posibilităţi. Unii din urmaşi sunt ei înşişi pensionari sau, ceea ce este şi mai

[1] Ponderea mai redusă la această grupă de venituri, a tipului de răspuns avut în vedere, comparativ cu următoarea, se explică şi prin prezenţa mare a subiecţilor femei, în principal a văduvelor, care, la o vârstă înaintată, sunt, în general, mai modeste în pretenţii.

grav, şomeri; alții sunt muncitori cu salarii modeste sau au activități casnice, în special în cazul persoanelor de sex feminin. De aceea, un număr însemnat din pensionarii părinți se află ei înşişi în postura de a da ajutor urmaşilor lor, ajutor care se concretizează în efectuarea de treburi gospodăreşti (mai ales dacă locuiesc împreună), în alimente, în îngrijirea nepoților şi chiar în bani. Aşadar, în cazul pensionarilor de la oraşe, **ajutorul acordat de copii nu se dovedeşte o variantă consistentă de ameliorare a condițiilor de trai ale pensionarilor**.

Pentru peste 46% din familiile de pensionari incluse în anchetă, una din căile de completare a resurselor financiare necesare acoperirii cheltuielilor pentru satisfacerea nevoilor de consum este **împrumutul.** Aproape 37% din totalul familiilor care apelează la împrumuturi, recurg la această soluție **des**, iar restul **sporadic**. Reținerea manifestată de cele mai multe familii de pensionari - aproape 54% din familiile de pensionari fac parte din această categorie - față de împrumut se datorează temerii de a nu putea să facă față obligației pe care şi-o asumă: aceea de a-şi achita datoria la termenul stabilit.

Pentru a-şi uşura accesul la împrumuturi, o proporție însemnată din familiile de pensionari au devenit membrii ai caselor de ajutor reciproc. În această situație se află mai mult de jumătate din numărul familiilor de pensionari cuprinse în anchetă. Proporția pensionarilor membrii C.A.R. cunoaşte diferențieri în funcție de grupele de venituri şi de perioada pensionării; ponderea cea mai ridicată este întâlnită la familiile de pensionari cu venituri cuprinse între 450001-550000 de lei pe persoană, după care urmează cele cu venituri între 350001 şi 450000 şi 550001-650000. Familiile de pensionari din grupele de venituri sub 350000 de lei şi mai ales cele cu peste 750000 de lei pe persoană apelează într-o măsură mai redusă la asemenea instituții de ajutor reciproc: primele din cauză că nu au bani pentru cotizații şi din teama de a nu-şi putea achita împrumuturile făcute, celelalte - pentru că simt mai puțin nevoia unor resurse suplimentare.

1.2. Implicații ale nivelului veniturilor asupra condițiilor de trai ale familiilor de pensionari

În ceea ce priveşte nevoile cele mai afectate, şi în cazul acestei categorii de populație pe primul loc, la toate grupele de venituri, se înscriu cele **alimentare**[1], după care urmează cele legate **de sănătate**; **întreținerea locuinței** ocupă locul trei la pensionarii cu venituri până la 450000 de lei şi locul patru la cei cu venituri mai mari, iar **nevoile de îmbrăcăminte-încălțăminte** locul patru la pensionarii cu venituri până la 450000 de lei şi locul trei la ceilalți. Poziția diferită pe care o ocupă ultimele două grupe de nevoi după gradul de afectare,

[1] Mai mult de jumătate din totalul pensionarilor incluşi în anchetă au apreciat că nevoile alimentare sunt lovite cel mai puternic de insuficiența veniturilor proprii.

în funcție de mărimea veniturilor pe persoană, are o explicație simplă: pensionarii cu venituri mici fac mai greu față cheltuielilor legate de întreținerea locuinței, care, pe lângă faptul că cele mai multe au crescut, au şi caracter imperativ şi ca urmare constituie motive de angoasă, pe când cele care privesc ținuta vestimentară mai pot fi amânate; la pensionarii cu venituri mai mari, există condiții să fie acoperite mai uşor cheltuielile cu locuința şi să simtă mai clar privațiunile în primenirea sau completarea garderobei.

Concludentă în privința precarității alimentației multora din familiile de pensionari este şi **lipsa permanentă sau pe perioade mai mari**, din consum, a unor produse cu putere de nutriție ridicată, cum ar fi: carnea, peştele, laptele şi produsele lactate, ouăle şi, mai ales, în cazul vârstnicilor, fructele. În acest sens este de arătat că în cele şapte zile dinaintea dialogului cu fiecare subiect[1], puțini peste 2% din cei intervievați au consumat sortimente din toate grupele de produse menționate, circa 60% n-au consumat nici un pic de carne sau de produse din carne, la aproape 90% le-a lipsit în totalitate peştele, aproape 30% n-au consumat nici cea mai neînsemnată cantitate de lapte sau de produse lactate , la aproape 30% au lipsit ouăle şi mai puțin de o pătrime a mâncat fructe şi acestea în cantități modeste. Parțial, prezența slabă a fructelor în consumul pensionarilor poate fi şi rezultatul faptului că în prima decadă a lunii iunie, perioada în care a fost efectuată cea mai mare parte din anchetă, sezonul fructelor indigene este încă la început.

Dintre persoanele al căror venit mediu lunar s-a situat sub 350000 de lei, peste 60% au consumat cel mult unul sau două din produsele menționate, îndeosebi lapte sau produse lactate. La pensionarii cu venit mediu lunar de peste 550000 de lei, pe persoană, o proporție mare o dețin cei care au consumat trei sau patru produse şi mai ales carne, lapte şi produse lactate, ouă. Şi aceste date învederează legătura strânsă dintre venituri şi structura consumului alimentar al vârstnicilor.

Caracterul deficitar al alimentației pensionarilor este evidențiat şi de proporția mare a familiilor care, la masa principală din timpul zilei, **consumă un singur fel de mâncare**. Mai mult de 51% din familiile cuprinse în lot se găsesc într-o asemenea situație. Într-o anumită măsură, rezumarea la un singur fel de mâncare este explicabilă prin singurătatea celei mai mari părți din pensionari, stare care generează apatie chiar şi față de pregătirea mâncării. Datele rezultate din anchetă arată însă că există o legătură puternică între mărimea veniturilor şi numărul felurilor de mâncare consumate la cea mai importantă masă din timpul zilei. Iată cum se prezintă această relație în cazul celor 769 de familii de pensionari:

[1] A fost stabilită o perioadă apropiată şi scurtă, ținându-se seama de slăbirea memoriei, fenomen caracteristic multor persoane de vârsta a treia.

Tabelul nr. 5 - Distribuția familiilor de pensionari după numărul de feluri de mâncare consumate la masa principală, pe grupe de venituri

Grupele de venituri pe persoană - în lei -	În %, după numărul felurilor de mâncare		
	unu	două	trei şi mai multe
până la 350000	61,1	38,2	0,7
350001-450000	58,2	40,9	0,9
450001-550000	54,7	42,8	2,5
550001-650000	50,7	48,9	0,4
650001-750000	35,8	63,2	1,0
peste 750000	28,6	69,4	2,0

Modificarea, în sensuri diferite, comparativ cu grupele de venituri, a datelor din coloanele care indică primele două situații referitoare la numărul de mâncăruri consumate demonstrează clar că insuficiența resurselor financiare este cauza principală a limitării numărului de sortimente culinare consumate de cele mai multe familii de pensionari. Acest aspect este întărit de însuşi faptul că peste 90% din subiecți au menționat că mâncarea este preparată în familie (cu forțe proprii sau de rude apropiate) şi deci nu există constrângeri de altă natură (lipsa de mijloace tehnice, nepricepere ş.a.).

Dezechilibrul alimentar, manifestat prin lipsa unor produse cu rol esențial în hrănirea organismului, prin limitarea la un singur fel de mâncare, prin monotonia sortimentală şi altele, le-a determinat pe cele **peste patru cincimi** din persoanele incluse în lot să aprecieze ca **nesatisfăcătoare** alimentația proprie. O asemenea proporție este întâlnită la pensionarii din toate grupele de venit, cu excepția celor din grupa cu peste 750000 de lei, la care aprecierea de "nesatisfăcătoare" înglobează aproximativ două treimi din subiecți.

Efectul veniturilor mici se resimte şi în **înnoirea sau completarea articolelor de îmbrăcăminte şi încălțăminte**. Cu toate că majoritatea oamenilor vârstnici şi-au procurat multe din articolele necesare pentru îmbrăcat în perioada vieții active apar, totuşi, situații (uzură fizică avansată, deprecierea etc.) când trebuie să înlocuiască cel puțin o parte din aceste articole. La întrebarea: "Vă amintiți când v-ați cumpărat ultimul articol de îmbrăcăminte sau de încălțăminte?" peste 80% din pensionarii intervievați au răspuns: "Nu-mi mai amintesc"[1]. Proporția celor care au dat astfel de răspuns se apropie de 90% la grupele cu venituri până la 550000 de lei lunar (luna mai 1999) şi scade continuu la grupele următoare, ajungând, ca, la grupa de venituri de peste 750000 de lei, să fie sub 60%. Cea mai mare parte din celelalte răspunsuri (peste 18%) se

[1] Răspunsurile: "În mai puțin de un an" şi "Cu peste un an în urmă" au o pondere mică în ansamblu: 2 şi respectiv 2,5%.

localizează la varianta: "Acum trei-patru ani", variantă care cunoaşte o proporție în creştere, pe măsură ce veniturile sunt mai mari. Cele arătate mai sus sunt confirmate de datele din tabelul următor:

Tabelul nr. 6 - Structura familiilor de pensionari în funcție de perioada în care au cumpărat articole mai importante de îmbrăcăminte, după grupa de venituri

- în % -

Perioada când s-a realizat cumpărarea / Grupele de venit pe persoană - în lei -	În ultimul an	Cu peste un an în urmă	Acum trei-patru ani	Nu-mi mai amintesc
până la 350000	1,5	2,3	9,2	87,0
350001-450000	-	1,8	12,9	85,3
450001-550000	1,3	-	11,3	87,4
550001-650000	1,3	3,1	15,6	80,0
650001-750000	3,2	2,1	22,1	72,6
peste 750000	10,2	10,2	20,4	59,2

Insuficiența veniturilor este, de asemenea, **una dintre cauzele principale directe ale morbidității** ridicate în rândul populației de pensionari. Circa 70% din persoanele cu care s-a purtat discuția şi peste 63% din partenerii de familie (din cele 231 de cupluri) cunosc o **stare de sănătate proastă.** De hipoacuzie sau de slăbirea vederii ori de afecțiuni ale aparatului locomotor şi ale inimii, precum şi de alte afecțiuni sunt marcate peste 95% din persoanele aparținând grupului investigat. Pe lângă consecințele negative induse asupra sănătății prin dezechilibrul alimentar, prin stres şi prin alte cauze (între care îmbătrânirea), lipsa banilor creează **dificultăți în procurarea de medicamente** şi deci în eradicarea bolilor sau în ameliorarea sănătății celor care, prin firea lucrurilor, se înscriu în categoriile de populație mult mai vulnerabile la agenții patogeni. Peste 84% din persoanele intervievate au menționat că principala dificultate în procurarea de medicamente este **lipsa banilor,** absența produselor respective din farmacii fiind reclamată de mai puțin de 4%. Şi trebuie arătat că medicamentele solicitate sunt recomandate de specialişti, cei mai mulți dintre pensionari (circa 80%) recurgând, când apar complicații, la cabinete medicale sau la spitale şi nu sunt rezultatul unor idei ipohondrice.

1.3. Locuința şi problemele derivate

În ceea ce priveşte **locuința,** în cazul celor 769 de familii incluse în ancheta sociologică şi care au fost stabilite pe baza datelor Oficiului Central pentru Plata Pensiilor, problema cea mai complicată este cea a **suportabilității cheltuielilor de întreținere**.

Din totalul familiilor intervievate, mai puțin de 6% au apreciat că aceste cheltuieli sunt suportabile; peste 94% consideră că cheltuielile respective sunt **greu de suportat** sau **insuportabile.** Ultimele două aprecieri cunosc schimbări de ponderi în funcție de mărimea veniturilor. La pensionarii cuprinşi în grupele de până la 550000 de lei venit lunar pe membru (în luna mai 1999), preponderentă este aprecierea "insuportabile", pe când la celelalte - "greu de suportat".

Fiind vorba de persoane cu domiciliu, lipsa de spațiu locativ n-a fost întrevăzută, ca posibilă, la respectivele familii şi această prezumție a fost confirmată pe teren. Datele arată că circa 75% din aceste familii dispun de locuință aflată în proprietatea lor, mai mult de o zecime (10,4%) locuiesc în spații care aparțin copiilor, puțin peste 3% în locuința vândută sau donată unei familii care şi-a asumat răspunderea de a-i îngriji până la moarte pe pensionarii respectivi, iar restul (aproape 12%) în spații închiriate de la stat şi mai puțin de la particulari. Sub aspectul cerințelor, locuințele pensionarilor, de asemenea nu ridică probleme. În acest sens este grăitor că, la întrebarea: "Doriți să aveți **altă** locuință", peste 95% din familiile contactate au răspuns: "Nu" şi numai 3,4% şi-au manifestat această dorință; motivele invocate în cazul celor din urmă sunt, în principal, două: spațiu insuficient[1] şi confort scăzut din cauza lipsei unor instalații (lift, calorifere ş.a.). Deşi circa 94% din familii au apreciat că sunt insuportabile sau greu de suportat, cheltuielile cu întreținerea locuinței numai 1% din subiecți şi-au susținut, cu acest motiv, dorința de a avea o altă locuință. În bună parte, un asemenea paradox îşi are explicația în puternica legătură care există, mai ales la vârstă înaintată, între om şi mediul în care viețuieşte.

Ca şi locuința, **dotarea cu bunuri de folosință îndelungată**, în special cu bunuri electrocasnice, nu reprezintă o problemă pentru marea majoritate a familiilor de pensionari; sunt excepții cazurile când nu dispun de cel puțin un aragaz. Peste 75% din familiile de pensionari care nu locuiesc în casa copiilor sau în casa vândută sau donată unei familii tinere (cazuri în care folosesc bunurile proprietarilor locuinței), dispun de trei şi mai multe bunuri de uz îndelungat şi în principal de aragaz, frigider, radio şi televizor[2]. Este de menționat că,

---

[1] La întrebarea: "De câte camere beneficiați", mai mult de o treime (circa 37%) au răspuns: "De o cameră", restul având la dispoziție două şi mai multe încăperi. După numărul camerelor aflate la dispoziție, familiile constituite din cupluri (231) se structurează astfel: 13,4% beneficiază de o cameră (garsonieră), 59,3% de două camere, iar restul de trei şi mai multe.

[2] Deținătorii de autoturisme reprezintă sub 2% din totalul familiilor incluse în anchetă.

în general, familiile de pensionari şi-au procurat astfel de bunuri în perioada activă a vieții lor şi, datorită vârstei lor înaintate[1], bunurile respective sunt vechi, caracterizându-se printr-un grad ridicat de uzură morală.

1.4. Modul de folosire a timpului de care dispun pensionarii în afara celui necesar pentru satisfacerea nevoilor fiziologice

Dificultățile financiare, sănătatea şubredă a multora, vârsta înaintată, nivelul de instruire scăzut al unui număr însemnat de pensionari şi altele se fac simțite şi în modalitățile de folosire a timpului de care dispun aceştia. În cazul a peste 54% din persoanele intervievate (în iunie 1999), timpul rămas dincolo de somn şi mâncare este folosit în cel mult două modalități[2]; între acestea, pe primul loc se înscrie efectuarea de treburi gospodăreşti, după care urmează statul în pat, fie datorită unei boli, fie din nevoia de relaxare. Pe ansamblul lotului de pensionari avut în vedere, chiar şi atunci când timpul neacordat satisfacerii nevoilor fiziologice cunoaşte mai multe modalități de folosire, rezolvarea treburilor gospodăreşti reprezintă cea mai frecventă variantă, fiind întâlnită la un număr foarte mare de pensionari. Poziția următoare este deținută de vizionarea emisiunilor T.V., după care urmează, în ordine, audițiile radio, cititul presei, plimbările prin oraş şi prin parcuri, ajutorul acordat copiilor ş.a.

Efectul veniturilor asupra folosirii timpului luat în considerare este deosebit de concludent la grupa de venit de până la 350000 de lei lunar (mai 1999) de persoană. În totalul familiilor de pensionari incluse în anchetă şi care nu depăşeau venitul menționat, aproape 70% nu apelau la mai mult de două variante de folosire a acestui timp (pe primul loc situându-se treburile gospodăreşti, după care urmează statul în pat), în timp ce majoritatea celor cu peste 750000 de lei de persoană este beneficiara a patru şi mai multor modalități de utilizare a timpului respectiv.

În mod firesc, la pensionari, folosirea timpului specificat este dependentă şi de vârstă, aceasta având urmări asupra vigorii organismului. Datele anchetei arată că, în ansamblul pensionarilor de peste 80 de ani, ponderea numărului persoanelor care îşi petrec timpul stând în pat este mai mare decât cea din alte grupe de vârstă, iar ponderea persoanelor care efectuează treburi gospodăreşti este mai mică, comparativ cu cea din alte grupe.

Datorită dificultăților existente, folosirea timpului liber a ajuns să nu mai constituie o preocupare pentru persoanele vârstnice. Autorii au tras această concluzie analizând răspunsurile date de persoanele intervievate la întrebarea:

---

[1] Aproape 77% din persoanele intervievate au peste 70 de ani, din care peste 55% depăşesc 80 de ani.

[2] Potrivit datelor din ancheta efectuată în iunie 1999, pensionarii fără şcoală şi cu şcoală primară neterminată care recurg la mai mult de două modalități de folosire a timpului liber sunt excepții.

"Ce consideraţi că ar trebui să existe pentru o mai plăcută utilizare a timpului liber?". Peste 63% din numărul persoanelor respective au menţionat: "Nu ştiu", proporţia acestui răspuns fiind mai mare la pensionarii cu venituri până la 450000 de lei de persoană (în mai 1999) dar nu mult mai redusă la cei cu venituri de peste 750000 de lei.

Un oarecare interes îl reprezintă spaţiile amenajate pentru întâlnirea vârstnicilor (de exemplu, cluburi) care n-ar necesita cheltuieli din partea persoanelor respective şi, la distanţă mai mare, tarifele reduse la spectacole de teatru şi operă.

2. DESTĂINUIRI AMARE

Ținând seama de datele prezentate înainte, percepția pensionarilor cu privire la situația actuală (mai precis cea din iunie 1999) este întru totul verosimilă. Comparativ cu anii anteriori, date de raportare fireşti în viața oricărui om şi mai ales a celor vârstnici, aceştia se consideră serios loviți în condițiile de trai. La întrebarea: "Cum apreciați nivelul dvs. de trai în prezent, comparativ cu situația de dinainte de 1990?", peste nouă zecimi au răspuns: "Mai scăzut" şi numai 2,6% au apreciat ca fiind: "Mai ridicat". Proporția foarte mare a primului răspuns este întâlnită la pensionarii din toate grupele de venituri, fiind puțin atenuată, aproape 88%, la cei cu venituri de peste 750000 de lei. Proporțiile răspunsului nefavorabil sunt apropiate şi dacă se urmăreşte situația pe grupe de vârstă, cu singura deosebire că la pensionarii de peste 80 de ani ponderea răspunsurilor respective este puțin mai redusă decât la alte grupe de vârstă, iar a răspunsului: "Mai bun" este ceva mai ridicată.

Structura răspunsurilor nu cunoaşte modificări substanțiale nici dacă se compară condițiile de trai din prezent cu cele din 1996, anul dinaintea venirii la conducerea țării a actualei puteri. La întrebarea: "Cum sunt condițiile dvs. de trai în prezent față de 1996?" 90% (cu circa 3 puncte procentuale mai puțin) au răspuns: "Mai proaste", dar s-a redus (la 1,4%) ponderea celor care le-au apreciat ca fiind: "Mai bune".

Extrapolarea concluziilor trase pe baza anchetei sociologice din iunie 1999 (care n-a inclus unele categorii extrem de defavorizate de pensionari) la întreaga masă a pensionarilor oferă o imagine îngrijorătoare asupra dimensiunilor pe care le are starea de nemulțumire.

Pentru a cunoaşte mai bine **cauza directă** a nemulțumirilor proprii, pensionarilor contactați le-a fost adresată, prin intermediul chestionarului utilizat, întrebarea: "Care considerați că este problema cea mai gravă a vieții dvs., în prezent?", întrebare la care s-a cerut un singur răspuns din şase posibile. Circa 80% din întregul lot au precizat că **insuficiența veniturilor şi grija zilei de mâine** reprezintă problemele principale ale vieții lor. Aproape 14% au considerat că **sănătatea precară** se înscrie pe primul loc în ansamblul problemelor grave cu care se confruntă şi circa 6% au acordat întâietate **singurătății**. **Sentimentul inutilității** este întâlnit la sub 1% din grupul de pensionari chestionați şi este resimțit de persoane care au peste 70 şi mai ales peste 80 de ani. Ponderea scăzută a numărului de pensionari care au apreciat ca valabilă pentru ei ultima variantă de răspuns poate fi considerată ca un aspect pozitiv deoarece aceasta arată, pe de o parte, că starea depresivă n-a atins cote îngrijorătoare în rândul respectivei categorii de populație, iar, pe de altă parte, că se manifes-

tă o atitudine lucidă față de propria-i putință, mai ales în cazul persoanelor de peste 80 de ani.

Dacă singurătatea a fost reclamată de circa 6% din pensionarii intervievați ca problema cea mai gravă a vieții lor, pentru internarea într-un cămin de bătrâni s-au pronunțat categoric numai 2%; 5% au arătat că nu ştiu şi sub 1% au legat internarea de anumite condiții.

Interesul scăzut manifestat de pensionari, persoane aflate la vârstă înaintată, față de cămine îşi are explicația, după părerea autorilor studiului de față, în două cauze: prima şi cea mai importantă este dificultatea desprinderii din mediul cu care sunt obişnuiți şi, cea de a doua, necunoaşterea (datorită lipsei de informații) a condițiilor pe care le oferă aceste instituții de ocrotire.

3. ALTE DOVEZI ALE SITUAȚIEI DEFAVORABILE A PENSIONARILOR

Imaginea dificultăților în care se zbat pensionarii din România, aşa cum rezultă acestea din ancheta efectuată în cele 769 de familii de pensionari din mediul urban, este întărită de concluzii care reies din analiza situației de ansamblu, situație privită în dinamica înregistrată în ultimii patru ani (1996-1999), față de 1995. Comparând pensia primită, cu nivelul minim de trai estimat pentru pensionari, rezultă că pe total pensionari de limită de vârstă, de invaliditate şi de urmaş (în care nu sunt incluşi pensionarii proveniți din M.A.N., M.I. şi S.R.I.), din 1995 până în 1999, luând de fiecare dată luna decembrie[1] ca bază de calcul, proporția celor care s-au situat **sub nivelul minim de trai decent** a crescut de la circa trei sferturi în 1995 la 87% în 1996, în continuare menținându-se la aceeaşi dimensiune. În acelaşi timp, numărul pensionarilor care trăiesc sub minimul de subzistență a crescut de la 45%, în 1995, la aproape 59%, în 1999. Chiar şi în rândul persoanelor care beneficiază de pensii pentru limită de vârstă şi vechime completă s-a mărit proporția celor care se află sub cele două niveluri. Astfel, dacă în 1995, numărul pensionarilor din această categorie care se situa sub nivelul minim de trai decent reprezenta sub 50%, în 1996 a ajuns la 73,5%, iar în 1999 a crescut la 74,2%. Deosebit de grav este faptul că în timp ce în decembrie 1995 şi 1996 numărul persoanelor cu pensie pentru limită de vârstă şi vechime completă care se situa sub minimul de subzistență a fost total nesemnificativ, în decembrie 1999 a reprezentat mai mult de o cincime (21,3%). În realitate, procentul persoanelor afectate de nivelul scăzut al pensiilor este sensibil mai mare dacă se ia în considerare faptul că într-un număr însemnat de cupluri de pensionari nu există decât o singură pensie.

Pensia reală, indicator de sinteză care exprimă puterea de cumpărare a pensiei, a fost, în trim. III 1999, comparativ cu anul 1989, de 51,8%. În decembrie 1999, față de decembrie 1995, aceasta s-a situat la 91,9% în cazul pensionarilor cu vechime completă, la 75,2% la cei cu vechime incompletă, la 84,9% pe ansamblul pensionarilor de invaliditate şi la 70,7% la cei cu pensie de urmaş. Diminuarea continuă a capacității de convertire a pensiei în bunuri materiale şi în servicii destinate consumului reprezintă, pentru populația vârstnică - în cadrul căreia cea mai mare parte nu poate să-şi completeze veniturile pe alte căi - o cauză reală de proliferare de decepții şi de stări depresive.

---

[1] Recurgerea la luna decembrie se justifică prin aceea că această lună surprinde schimbările care au avut loc în mărimea pensiei, în fiecare an.

Expresia clară a diminuării puterii de cumpărare a pensiei o reprezintă modificarea cantităților de produse alimentare cumpărate (calculate în medie pe persoană), în gospodăriile de pensionari. Potrivit datelor publicate de Comisia Națională pentru Statistică, în timp ce la pâine şi produse de franzelărie, fasole, cartofi, ceapă şi varză, în 1999, media lunară a cumpărăturilor a fost mai mare comparativ cu anul 1995, la carne proaspătă, lapte, ouă, zahăr, mere şi pere a fost mai mică[1].

[1] A se vedea buletinele "Veniturile, cheltuielile şi consumul populației" pu-blicate de C.N.S. în anii 1995-1999.

4. MODALITĂȚI DE A VEDEA SCHIMBAREA

Faptul că pensiile au rămas mult în urmă față de veniturile salariale şi mai ales față de prețuri este înțeles uşor de pensionari şi, în consecință, majoritatea zdrobitoare (aproape 97% dintre cei chestionați) consideră că mărirea pensiilor este soluția principală la care este necesar să se recurgă pentru îmbunătățirea situației lor.

Ponderea celor care consideră această cale de diminuare a dificultăților este ridicată în toate grupele de venit, dar se apropie de 100% în cele cuprinse între 350001-750000 de lei. Accentul pus pe mărirea pensiei şi foarte puțin fie pe prestarea unei activități, plătite în paralel cu primirea pensiei, fie pe îngrijirea din partea unor persoane ori pe internarea într-un cămin, îşi are explicația, pe de o parte în incapacitatea celei mai mari părți de a presta o muncă şi mai ales munca efectuată în perioada activă a vieții, iar, pe de alta, în neacceptarea dependenței de alte persoane fie ele chiar şi rude apropiate (copii, frați etc.). Coordonatele menționate sunt, aşadar, suficiente pentru a înțelege că mărirea pensiei, bineînțeles, ținând seama de o serie de condiții, este o necesitate, un imperativ al organelor de decizie competente.

Mărirea pensiilor apare, după părerea autorilor acestei lucrări, ca soluția principală de rezolvare a situației majorității pensionarilor şi din analiza discrepanțelor mari, intolerabile, existente între pensiile stabilite pentru activități, funcții şi vechimi similare, discrepanțe rezultate din momentele diferite de pensionare.

*

* *

Situația dificilă în care se zbat cei mai mulți pensionari din țara noastră a impus - cum era, dealtfel, necesar - ca, inclusiv în condițiile grele pe care le cunoaşte activitatea economică internă, să se treacă la ameliorarea condițiilor de trai ale acestora.

Astfel, începând cu luna ianuarie a anului curent (2000), **cuantumul pensiilor minime a fost majorat**, după cum urmează: pensia pentru limită de vârstă şi vechime completă este de 645840 de lei, cea pentru limită de vârstă şi vechime incompletă - de 477753, pensia de invaliditate gr. I - 550753 de lei ş.a.m.d. Aceste cuantumuri lunare includ şi contribuțiile datorate asigurărilor sociale de sănătate.

Una dintre măsurile avute în vedere, în continuare, este aceea a **recorelării pensiilor**, avându-se în vedere discrepanțele existente între sumele primite

de pensionarii care au desfăşurat aceeaşi activitate, au îndeplinit aceleaşi funcții şi au avut aceeaşi vechime în muncă, dar au fost pensionați în ani diferiți. O asemenea măsură urmează a fi transpusă în fapt în mod treptat, începând cu persoanele pensionate înainte de 1980 şi terminând cu cele care s-au pensionat în 1997. Deocamdată, momentul când se va încheia acțiunea de recorelare este incertă, operațiunea implicând fonduri suplimentare mari. Speranța modificării favorabile şi durabile a condițiilor de trai pentru toată populația şi deci şi pentru pensionari poate fi construită numai pe un alt curs al vieții economice şi acesta este de neconceput în afara proprietății care impune interes, rigoare, eficiență. Însăşi transpunerea integrală în practică a prevederilor noii legi a pensiilor, presupune un timp îndelungat şi acest proces este strâns legat de schimbările pozitive previzibile, în principal, în economie şi în zona productivității muncii.

În seria Politici sociale au mai apărut:

1. *Prof. dr. Cătălin Zamfir şi colectiv - **Liniamente ale politicii de protecție socială pentru România anilor '90**,1991.*
2. *Dr. Gheorghe Barbu, Gheorghe Viorel, dr. Hildegard Puwak - **Dimensiunea sărăciei în România**,1992.*
3. *Dr. Hildegard Puwak - **Sărăcia în România (Distribuția teri-torială şi intensitatea manifestării fenomenului sărăciei)**, 1992.*
4. *Mihaela Codin, Mirela Zecheriu - **Starea de şomaj şi comportamentul şomerilor**, 1992.*
5. *Dr. Andrei Novak - **Evaluarea calității unor servicii sociale şi autorității publice**, 1992.*
6. *Dr. Gheorghe Barbu şi colectiv - **Analiza comparativă a nivelului de trai în Republica Moldova şi România**, 1992.*
7. *Dr. Gheorghe Barbu şi colectiv - **Tendințe ale raportului dintre veniturile salariaților şi pensionarilor în România şi nivelul minim de trai**, 1992.*
8. *Prof dr. Elena Zamfir, prof. dr. Cătălin Zamfir - **Populația de rromi (situația socioeconomică şi coordonatele unui program de sprijin)**, 1993.*
9. *Prof dr. Elena Zamfir, prof. dr. Cătălin Zamfir - **Situația socio-economică a copilului în România: propunerea unui program prioritar de urgență de protecție**, 1993.*
10. *Dr. Gheorghe Barbu, dr. Andrei Novak şi colectiv - **Minimul de trai (instrument util pentru determinarea dimensiunilor sărăciei şi pentru o politică socială adaptată la realitate),** 1993.*
11. *Corneliu Prisăcaru - **Pensionarii în perioada 1990-1995**, 1996.*

12. *Dr. Gheorghe Barbu şi colectiv -* ***Caracteristici socioeconomice şi culturale ale familiilor sărace cu copii****, 1997.*

13. *Corneliu Prisăcaru şi colectiv -* ***Şomajul în România în anii 1991-1996****, 1997.*

14. *Dr. Gheorghe Barbu, Adina Mihăilescu şi Corneliu Prisăcaru -* ***Bătrânii - segment al populației defavorizate****,1999.*

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 12/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

SECTORUL MINIER ŞI GEOLOGIC DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Considerații asupra unei strategii nedirectionate de-rulate în intervalul 1996-2000

Prof. univ. dr. ing. Ioan GÂF-DEAC

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A SECTORULUI ŞI LOCUL ACESTUIA ÎN ANSAMBLUL ACTIVITĂȚII INDUSTRIALE 357

2. CE S-A ÎNTÂMPLAT ÎN SECTORUL MINIER ŞI GEOLOGIC ÎN PERIOADA 1996-2000 363

3. CAPACITĂȚILE DE PRODUCȚIE, DESTINAȚIA PRODUCȚIEI, NIVELUL TEHNIC AL PRODUSELOR, TEHNOLOGIILOR ŞI DOTĂRILOR 366

4. O STRATEGIE PENTRU COSTURILE DE PRODUCȚIE ŞI SUBVENȚIONAREA PRODUSELOR MINIERE 368

BIBLIOGRAFIE 372

1. STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A SECTORULUI ŞI LOCUL ACESTUIA ÎN ANSAMBLUL ACTIVITĂȚII INDUSTRIALE

Prin procedeele tehnice şi economice ce se adoptă în desfăşurarea activității, industria extractivă minieră este una din primele verigi ale lanțului ce interferează şi intercondiționează evoluția producției şi a prețurilor în aproape toate sectoarele industriale ale economiei. *Fiecare sector industrial şi industria în ansamblu încorporează sub o formă sau alta produse miniere.* Consumatorii principali sunt producătorii de energie electrică şi termică, metalurgia neferoasă, siderurgia, industria chimică, industria materialelor de construcții, industria alimentară, populația.

La baza creării şi menținerii capacităților de producție stă activitatea de cercetare geologică pentru cunoaşterea, inventarierea şi promovarea resurselor (rezervelor) de substanțe minerale utile în vederea exploatării.

Ponderea produselor miniere în consumul industrial şi casnic în România la principalele produse este de: 98% la cărbune, 79% la metale neferoase, 98% la nemetalifere, 100% la sare şi ape minerale.

În perspectiva anilor 2000 rezervele geologice de substanțe minerale solide utile, care - în diverse stadii de cunoaştere - se află în subsolul teritoriului României, reprezintă cantități apreciabile care asigură, cu tehnologiile actuale, baza continuității producției miniere, diferențiat pe substanțe, pentru 30-100 ani, iar în uneie cazuri chiar după secolul XXI.

Rezervele geologice totale exploatabile cu tehnologiile actuale la cărbune, minereuri şi substanțe nemetalifere puse în evidență - cu diferite grade de cunoaştere - *însumează peste 12 miliarde tone. Valoarea acestor produse miniere utilizabile* după extracție şi prelucrare, la nivelul tehnologiilor actuale (cărbune net, metal în lingou, substanțe nemetalifere finite), însumează *circa 120 miliarde dolari.*

Derularea în timp a cercetărilor geologice a fost condiționată de necesitățile economiei naționale, iar rezultatele obținute au permis dezvoltarea largă a industriei extractive.

Cele mai mari eforturi ale cercetării geologice şi ale activității de extracție s-au făcut în timp în domeniile combustibililor energetici şi minereurilor metalifere.

• *Pentru hidrocarburi lichide şi gazoase* este bine studiată treapta de adâncime până la 4.000 m„ fiind posiM *ca în* viitor să se continue cercetarea Ea adâncimi de peste 4.000 *m,* atât pe uscat, cât şt pe platforma continentală din zona românească a Mării Negre.

• *La cărbuni* - huilă, lignit şi cărbune brun - *rezervele conturate asigură continuitatea producţiei pe o perioadă de 8-120 ani.* Perspectivele identificării de noi rezerve sunt limitate.

• *Există rezerve de uraniu care* pot satisface necesarul de combustibil pentru toate grupurile atomo-electrice ce urmează a fi puse în funcţiune pe baza programului energetic nuclear al ţării.

• Dintre preocupările pentru asigurarea cu substanţe *energetice* se menţionează *cercetarea geologică şi tehnologică pentru apele geotermale.* Acestea, deşi prezintă un potenţial important, sunt în prezent insuficient valorificate.

• Un grad avansat de studiere geologică şi tehnologică se remarcă în *domeniul minereurilor cuprifere şi polimetalice (plumb şi zinc)* cu un potenţial mineral însemnat, comparabil cu cel mondial, pentru treapta de adâncime de până la 500 m. Randamentul de recuperare a substanţei utile din zăcăminte - în special la plumb şi zinc - poate fi mărit atât în procesele de extracţie şi prelucrare (preparare) minieră, cât şi în industria metalurgică, ceea ce oferă un domeniu larg de intervenţie pentru modernizări tehnologice şi reutilări atât în infrastructura minieră, cât şi în metalurgie. Din rândul altor substanţe metalifere, un potenţial ridicat îl prezintă minere-urile de titan şi zirconiu, a căror valorificare este în fază incipientă, datorită dificultăţilor în procesul de exploatare, dar mai ales în procesele de preparare.

• *Substanţele nemetalifere* puse în evidenţă prezintă pentru valorificare o gamă variată de produse (argile refractare şi caolinoase, bentonită, cuarţuri şi nisipuri cuarţoase, caolin, baritină, talc, sulf, feldspat, mică, diatomite, calcare, dolomi-te şi altele). Alte produse de interes şi cu rezerve importante sunt *sulful* şi *distenul.* Pentru sulf există atât studii de produs, cât şi studii pentru fabricarea acidului sulfuric. Pentru disten nu sunt studiate soluţiile de valorificare în condiţii de economicitate.

• România este recunoscută pe plan mondial ca fiind printre puţinele ţări care dispun de un *mare potenţial de rezerve de sare* (circa 6 miliarde tone). Aceasta a permis crearea şi dezvoltarea industriei clorosodice, cu posibilităţi de extindere în continuare.

• în subsolul teritoriului sunt cantonate şi importante resurse de *roci pentru construcţii.*

• Este important de subliniat *existenţa apelor minerale* ca resurse importante cu calităţi deosebite. Potenţialul României este de 33 miliarde litri pe an.

La mijlocul actualului deceniu (în anul 1995), sectorul minier şi geologic a fost structurat organizatoric în *8 regii autonome şi 8 societăţi comerciale de producţie minieră, 10 societăţi comerciale cu profil geologic şi 45 societăţi comerciale cu profil complementar* (cercetare-proiectare, construcţii-montaje miniere, reparaţii utilaj minier, transporturi, informatică, servicii sociale şi altele). În anul 1995, sectorul a folosit în total *circa 225 mii salariaţi* cu formaţie

profesională la nivel competitiv, care împreună cu membrii familiilor reprezenta peste 4% din populația țării. Problematica înființării şi funcționării regiilor suscită numeroase opinii şi poziții. Uneori privirea este unilaterală, doar în spiritul conținutului unor legi, care au fost elaborate într-un timp în care *logica acțiunilor nu* a fost precedată eficient de o logică a *schimbărilor.*

Esențial rămâne faptul că, într-adevăr în ramurile strategice ale economiei naționale, s-au putut înființa regii *autonome.*

În enunțul de mai sus, înțelegerea este că *ramura minieră* strategică (convențional considerată) a avut structura dominată de forma de organizare în "regie autonomă".

Dorința de a trece la economia de piață a *generat* următoarea situație (fig. nr. 1):

a) există intenția de a trece de la o economie centralizată la o economie descentralizată (de piață), însă în mod real această piață *trebuie construită;*

b) în mod brutal. În 1990. s-au instituit structuri organizatorice descentralizate care s-au concretizat în realitate sub formă de regii.

Figura nr. 1 - Sensul tranziției în ramurile strategice

Între a) şi b) trebuie instituit un sistem de *relații compatibile* care să asigure funcționarea de ansamblu a sistemului economic strategic.

Se apreciază că, în multe cazuri, *relațiile de piață* între subsisteme pot fi brutal avansate, decalate înainte, în timp ce economia de piață nu este încă funcțională complet. În multe țări procesul tranzițional pierde din vedere acest decalaj.

Pe această bază, în domeniul resurselor minerale s-au parcurs faze care au avut în vedere inițial *schimbarea cu orice preț* cu o logică doar suficientă a acțiunilor, astfel (fig. nr. 2):

Figura nr. 2 - Identificarea intersecției optime P între structuri şi relații

Nouă centrale şi combinate miniere s-au c*oncentrat* în şase regii autonome. Acțiunea pare paradoxală, deoarece în prezent se are în vedere procesul invers. Schimbările structurate nu trebuie forțate, fără să fie acoperite de o logică a acțiunilor. Față de concentrarea de mai sus, s-a asistat la *descentralizarea relațională* ("S-au luat mâinile de pe regii" - doar sunt autonome).

Astăzi trebuie identificată intersecția optimă P între structuri şi relații. Deci schimbările pot fi dominate de acțiune, şi nu întotdeauna şi de logică.

Se precizează că în anii 1991-1994 s-au formulat câteva aprecieri şi propuneri chiar din partea agenților economici minieri cu privire la procesul tranziției acestui sector sintetic; acestea se prezintă după cum urmează:

• Este oportună analiza desprinderii în continuare a unor module din entitățile miniere, care sâ funcționeze în regim de societăți comerciale, însă trebuie înțeleasă şi percepută o limită. Nu par a fi oportune desprinderile sau transformările care nu se regăsesc într-un cadru concurențial real (să existe *zonal,* nu pe întreg teritoriul țării, cel puțin trei organizații cu activități similare, pentru a se putea crea starea de competiție).

• Trebuie modificată radical, respectiv refăcută legislația cu privire la controlul întreprinderilor miniere. Astăzi statulrămâ-ne la distanță, abia îndrăzneşte să intre în aceste întreprinderi, cu toate că este proprietar-administrator.

• Este posibilă instituirea *"conversației în autonomie"* a fiecărei regii, dar în limitele de interes ale statului.

• Regiile nu trebuie să rămână cu profit. Când există profit, de acesta beneficiază statul, iar când sunt pierderi, statul intervine şi sprijină regia. Se creează astfel cadrul logic de compensație.

• Locurile de muncă în regii sunt mai sigure decât în societăți comerciale.

• Statul trebuie să fie de acord strict, periodic, cu nivelurile de salarizare în regii (inclusiv să participe la fundamentare).

• Statul sâ gireze temporar o "comandă de stat" pe termen scurt, mediu sau lung.

În ceea ce priveşte *ponderea ramurii extractive miniere în totalul activității industriale* din România, se menționează că în 1995 aceasta reprezenta 3,7% din cifra de afaceri, 8,4% din numărul total de salariați şi circa 22,5% din volumul de investiții.

Fenomenul economic care a caracterizat o perioadă industria minieră din România, diferit de cel care s-a manifestat la nivel macroeconomic, *este creşterea producției fizice industriale.* La lignit şi cărbune brun, creşterea, în anul 1995 față de 1994, a fost de 10,1%; la huilă netă de 10,2%; la huilă energetică de 10.4%.

Evoluția ascendentă a nivelului producției miniere, comparativ cu evoluția producției globale a ansamblului ramurilor industriale, a fost influențată de doi factori determinanți: *existența cererii de piață; asigurarea în limite acceptabile a finanțării de la buget a producției şi reproducției.*

• *Încă din anii 1991-1992, s-au formulat soluții pentru problemele privind reducerea costurilor de producție,* reconversia unor perimetre adiacente şi închiderea câmpurilor miniere nerentabile, fără perspectivă.

• *Un număr de 60 capacități de producție cu rezervele epuizate au fost transformate sau lichidate.* După primii trei ani ai tranziției s-a putut observa mărirea decalajului d_p dintre sectorul minier R_M relansat şi economia in ansamblu R_{ec}, în acest fel, apărând o *temporizare a cererii de produse miniere cu influențe negative în sectorul minier* (fig. nr. 3).

• Se distinge clar că *sectorul minier din România, prin sensul său ascendent* (relansat) în privința producției fizice, a *încercat "să tragă" şi celelalte ramuri* ale economiei naționale *în fluxul redresării* de ansamblu. S-a creat în fapt o acțiune de tip "insulă" în contextul redresării. Domeniul conturat prin rezultate pozitive în acest caz este mineritul.

• Agenții economici din *celelalte ramuri* ale economiei *au - în mod real - nevoie de produse miniere. Relansarea lor nu s-ar putea realiza sub nici o formă fără produse miniere.*

În aceste condiții, într-un posibil scenariu teoretic de perspectivă, momentul limită de *decalaj d_p între minerit şi economie poate să determine stagnarea* pe un interval l_s, iar *apoi este posibil chiar declinul ramurii R_M* cu panta α_2. Pentru a evita momentul critic de colaps ai industriei miniere T_{cm}, se *impune inter-venția statului* prin instrumente economico-financiare de care dispune sau pe care trebuie să şi le creeze la momentul inter-mediar T_{12}, în vederea stopării declinului şi eventualei relansări cu panta β_2.

Figura nr. 3 - Traiectoria prezentă şi de perspectivă a industriei miniere R_M în raport cu celelalte sectoare naționale R_{ec} (un scenariu)

Acțiunea de intervenție a statului se susține şi prin faptul că, datorită relațiilor de producție ale domeniului minier şi geologic cu celelalte ramuri din economie (furnizori, beneficiari), variația volumului de activitate a sectorului conduce la disfuncții economice şi sociale care pot afecta un număr important de persoane.

În concluzie, *începutul de tranziție a caracterizat sectorul minier şi geologic prin:*

• *scăderea bruscă a nivelului producției fizice în anii 1990-1991;*

• *diminuarea capacităților de producție minieră* începute în 1990 ca urmare a lipsei de disponibilități financiare pentru cheltuieli de capital cel puțin pentru menținere;

• *existența reală a cererii* în celelalte ramuri ale economiei (însă cererea a evoluat fluctuant în conformitate cu sensul de scădere sau creştere din ramurile respective);

• *revirimentul şi relansarea efectivă* a ramurii miniere *începând cu anul 1992* (în contextul contribuției bugetului la anumite capitole de finanțare);

• *continua conexiune (în sensul revirimentului) a geologiei cu sectorul minier,* ca principal beneficiar de activități de cercetare.

Încă începând cu 1992 s-a pus pregnant problema ajustării şi restructurării de fond în domeniu, fiind identificate puncte de sprijin în transformările pentru etapele următoare.

2. CE S-A ÎNTÂMPLAT ÎN SECTORUL MINIER ŞI GEOLOGIC ÎN PERIOADA 1996-2000

Strategia de restructurare a sectorului minier şi geologic în România elaborată în 1992-1994 a fost validată în Comitetul pentru Energie al Comisiei Economice ONU de la Geneva, întrunind aprecieri unanime la Congresul Mondial Minier de la Sofia (Bulgaria, 1994) şi adnotări de excelente aprecieri în "Mining Journal" (11 noiembrie 1994, Londra). Această strategie a fost, începând cu anul 1996, "completată" cu un singur concept dominant, exclusiv, şi anume "închiderea minelor".

Întregul grup de funcționari ministerial a trebui să-şi delocalizeze preocupările interdisciplinare şi de practică managerială constructivă pentru identificarea şi instalarea eficienței în sectorul de resurse minerale, în zona devastatoare a închiderilor şi lichidărilor de infrastructură.

În Strategia şi Programul de restructurare a industriei miniere, refinalizată în februarie 1999 la Ministerul Industriei şi Comerțului, pentru a sprijini motivat avântul lichidărilor, s-a trecut la modificarea tendențioasă a unor parametri ai infrastructurii prin reconsiderarea valorilor reale, după cum urmează:

- rezervele geologice de resurse utile care pot fi exploatate cu actualele tehnologii nu mai sunt de 5 miliarde tone la ignit şil cărbune brun, ci doar de 3 miliarde tone. La sare, zăcămintele exploatabile nu mai au volumul de 6 miliarde tone, ci doar de 4 miliarde tone;
- în subsolul teritoriului țării nu se mai află un număr important de substanțe utile exploatabile care erau evidențiate clar de cercetările geologice anterioare;
- valoarea metalurgică (valoarea produselor metalurgice) a unei tone de rezervă din zăcămintele exploatate în România este reconsiderată, fără nici o fundamentare, de la 10 dolari/tonă la 5 dolari/tonă, pentru a "demonstra forțat" lipsa de atractivitate față de resursele minerale româneşti.

Noua administrație a reglat structura organizatorică a activităților miniere şi geologice într-o mulțime formată din 96 de agenți economici cu capital de stat (7 societăți şi companii naționale cuprinzând 105 exploatări miniere, 8 societăți comerciale pentru producția de bauxită şi substanțe nemetalifere, 10 societăți pentru cercetare geologică şi 94 societăți cu profil conex activității de extracție).

Cea mai mare scădere față de 1996 a înregistrat producția de cărbune net total în anul 1998, cu o scădere de 15,6 milioane tone (de la 41,8 milioane tone în 1996 la 26,2 milioane tone în 1998, adică-37,4%).

Tabloul sintetic al scăderilor dirijate de producție este redat în tabelul următor.

Tabelul nr. 1 - Scăderea producției la principalele substanțe minerale între 1996-1998

	UM	1996	1998	±% fizic	%1998/ 1996
Cărbune net total, din care:	mil.t	41,8	26,2	-15,6	62,6
- lignit şi cărbune brun	mil.t	36,5	23,0	-13,5	63,0
- huilă netă	mil.t	5,3	3,2	-2,1	60,3
- plumb în concentrate	mii t	18,8	15,1	-3,7	80,3
- zinc în concentrate	mii t	31,3	25,7	-5,6	82,1
- sare	mil.t	2,6	2,2 |	*-0,4*	84,6

Sursa: *Strategia restructurării industriei miniere, MIC,* februarie *1999.*

Prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 22/1997 s-au instituit plățile compensatorii către personalul disponibilizat. Caracteristica anului 1997 a fost masiva reducere a personalului din unitățile miniere, adică peste 83.000 persoane au ieşit forțat din sistem, dintre care 65.460 au primit compensări băneşti (10-20 salarii) pentru a fi determinați să părăsească sistemul.

Un program agresiv de închideri prevede lichidarea în intervalul 1998-2003 a unui număr de 143 obiective de producție minieră, iar dimensiunea cheltuielilor reprezintă pentru întreaga perioadă 3.020 miliarde lei (la prețurile anului 1998).Toate aceste măsuri au fost luate pentru a se demonstra necesitatea instaurării unei "creşteri negative" "de însănătoşire".

În temeiul OG. nr. 64/1997 şi al HG. nr. 69/1998 este organizată şi funcționează Agenția Națională pentru Dezvoltarea şi Implementarea Programelor de Reconstrucție a Zonelor Miniere, cu un număr aprobat de 117 angajați în schemă. În fapt, această instituție are în viziune primul aspect fundamental impus: lichidarea minelor.

În prezent se manifestă o efervescență accentuată pentru identificări de obiective de infrastructură (cât mai multe) pentru a fi lichidate, organizarea de licitații (şi direcționarea ideilor despre acestea) pentru proiecte de închidere, angajarea s.r.l-urilor diverse pentru operațiunile de dezafectare şi blindare a minelor.

Sume importante angajate de la Banca Mondială (rambursabile sau nerambursabile aparent) sunt cheltuite cu discernământ discutabil pentru diminuarea rapidă a infrastructurii de resurse minerale româneşti.

Nu s-au întocmit încă pentru perioada de închideri scenarii financiare alternative pentru comparații. De exemplu, pare interesantă însumarea următoarelor elemente:

- volumele anuale ale subvențiilor încă asigurate prin bugetul public (pentru producție);
- volumele anuale ale investițiilor (cheltuielilor de capital) alocate încă prin bugetul public pentru sectorul minier

- volumele anuale ale susținerilor financiare (alocațiilor) prevăzute încă prin bugetul public pentru cercetarea geologică şi ştiințifică (şi proiectare);
- volumul total al compensațiilor salariate pentru persoanele disponibilizate;
- volumul creditelor de la Banca Mondială şi alte bănci din exterior garantate sau negarantate guvernamental;
- volumul fondurilor nerambursabile;
- echivalentul economiei anuale relative față de continua scădere a subvențiilor prin eficientizarea exploatării la uneie substanțe;
- sumele prevăzute anual în capitole diferite ale bugetului public național pentru investiții cu caracter divers în zonele miniere aflate în restructurare;
- capitalurile străine deja investite sau potențial plasabile în zonele respective etc.

Însumarea de mai sus este posibil să ofere o resursă finală agregată care să sprijine transformarea structurală reală a sectorului minier şi geologic spre eftcientizare, şi nu lichidarea nesăbuită, cu orice preț, a infrastructurii în domeniu.

Închiderile de capacități miniere sunt ireversibile. Relansarea economiei româneşti (creşterea) nu se poate realiza fără creşterea corelată a cererii de substanțe minerale utile şi îndeosebi de energie.

Economia românească - după acest atentat haotic de distrugere a infrastructurii reale (şi nu de transformare structurală, de restrângere prin retehnologizare, reabilitare şi eficientizare) - se va trezi în fața unei situații neasigurătoare de intrări de purtători de energie primară în sistemul productiv şi reproductiv de ansamblu.

În completarea imaginii se adaugă situațiile sociale dezastruoase care sunt traversate de către personalul care "a fost plătit să plece din sistem" fără nici o perspectivă, măcar teoretică, de reconversie.

În plus, Agenția de Restructurare a stabilit că trebuie să-şi creeze o infrastructură birocratică nouă (automobile jeep, computere, telefonie mobilă), iar dezafectarea efectivă a minelor să fie realizată de către firme particulare de profil diferit de cel minier, în timp ce chiar întreprinderile miniere supuse lichidării ar fi putut fi - în extremis - implicate în propria restructurare.

3. CAPACITĂȚILE DE PRODUCȚIE, DESTINAȚIA PRODUCȚIEI, NIVELUL TEHNIC AL PRODUSELOR, TEHNOLOGIILOR ŞI DOTĂRILOR

Capacitățile de producție minieră au un caracter specific prin care se deosebesc esențial de celelalte sectoare, şi anume:

• capacitățile *se realizează prin tehnologii proprii miniere* (lucrări miniere de deschidere) *pe baza existenței de rezerve de substanțe minerale puse în evidență de cercetarea geologică, au durată mare de construcție (5-10 ani) şi costuri ridicate de execuție;*

• orice mină sau carieră îşi *consumă capacitatea de producție creată pe măsură ce îşi desfăşoară activitatea de extracție;* pentru menținerea capacității sunt necesare investiții continue (lucrări miniere de deschidere a zăcămintelor) în scopul înlocuirii capacității consumate, alături de investițiile ce se fac pentru crearea de noi capacități în vederea creşterii potențialului pentru deschiderea în extindere a zăcămintelor şi/sau reorganizarea fluxurilor de producție prin retehnologizare sau reutilare;

• rezervele naturale de substanțe minerale utile din subsolul teritoriului țării (proprietate a statului) se pun în evidență şi îşi ridică gradul de cunoaştere prin execuția continuă de lucrări de cercetare geologică (prospecțiuni şi explorări); *prin exploatare, rezervele geologice se epuizează (au caracter limitat şi neregenerabil);*

• pentru asigurarea desfăşurării activității miniere productive este permanent necesară *punerea în evidență de* noi *rezerve. la gradul necesar de cunoaştere,* pentru fundamentarea investițiilor şi elaborarea strategiilor în cadrul mecanismului cerere-ofertă.

Sectorul minier şi geologic este dominat şi de alte aspecte, după cum urmează:

• *produsele miniere sunt practic în totalitate destinate să constituie bază de materii prime minerale pentru industriile prelucrătoare;*

• *exportul de produse miniere este limitat practic la sare, cretă, argile caolinoase,* dar gama largă de substanțe nemetalifere poate oferi alternativă pentru înlocuirea produselor similare din import. La sfârşitul acestui secol, piața externă s-a îngustat pentru sare şi a devenit practic cvasiinexistentă pentru celelalte produse nemetalifere, ca urmare a desființării CAER şi a situațiilor conjuncturale nefavorabile, în special din țările vecine (în principal Iugoslavia pentru sare);

• *datorită condițiilor naturale geologico-miniere* ale zăcămintelor *mai defavorabile* față de acumulările ce se exploatează pe plan mondial, în ceea ce priveşte conținutul în substanță utilă şi asocierea naturală a unor elemente nedorite, *calitatea produselor miniere indigene este în câteva cazuri mai redusă* decât a produselor similare din import;

• *tehnologiile de extracție şi preparare a substanțelor minerale utile, ca* şi tipurile de dotare tehnică *sunt la nivel competitiv cu cele utilizate pe plan mondial,* însă *performanțele acestora sunt în unele cazuri limitate în mare parte datorită condițiilor geologico-miniere* mai grele.

4. O STRATEGIE PENTRU COSTURILE DE PRODUCȚIE ŞI SUBVENȚIONAREA PRODUSELOR MINIERE

Volumele de producție ce pot fi prevăzute, alături de alocațiile de capital acordate şi de perfecționările tehnoiogice, pot influența pozitiv costurile de producție. La produsele care necesită în continuare susținere din partea statului, nivelul subvenției pe tonă trebuie să fie în scădere.

Apare ca necesară continuarea aplicării politicii de *subvenționare pe termen definit* a unor produse miniere, strict necesare acoperirii nevoilor economiei naționale, care trebuie *să fie menținută, dar cu diminuarea treptată a subvenției pe unitatea de produs.* Se menționează că subvențiile acordate în intervalul 1990-1996 la principatele produse au prezentat o *dinamică descrescătoare.*

Evoluția gradului de subvenționare evidențiază următoarele concluzii:

- pe total sector mine-geologie. *curba subvenționării are sens descendent (de* la 50% în 1990 la 40,8% în 1995); aceasta demonstrează că în ansamblu s-au respectat prevederile strategice instituite în această perioadă pentru domeniul minier, având drept scop diminuarea efortului de participare a bugetului ia activitatea industrială minieră şi geologică;
- se remarcă *evoluția puternic descendentă a gradului* de *subvenționare pentru sectorul de extracție a lignitului* (de la 39% în 1990 la 7,5% în 1995, ajungând în 1997 la eliminarea toată a susținerii statului în domeniu). Aceasta, ca urmate a puternicelor transformări tehnologice şi manageriale care s-au petrecut la RAL - Tg. Jiu;
- la extracția huilei, în ansamblu, tendința a fost, de asemenea, de scădere (de la 50% în 1990 la 42,1% în 1995).

În legătură cu nivelul de subvenționare a produselor din domeniul *minereurilor neferoase,* se desprind aspecte esențiale care influențează radical indicele de scădere, după cum urmează:

1. Prețul minier se stabileşte încă după relația:

$$P_{minier} = P_{minier\ mondial} - P_{prelucrare\ la\ metalurgia\ internă}$$

În ultimii ani, datorită influențelor produse de schimbările de pe piața europeană şi mondială, prin aportul de produse neferoase la preț de dumping practicat de țările din C.S.I. şi din Europa de Est, numai în contracte pe termen scurt, prețul minier mondial a înregistrat scăderi de conjunctură.

În România, preţul de prelucrare în metalurgie a rămas constant datorită faptului că în sector nu s-a înregistrat aport masiv de capital şi retehnologizări semnificative. În această situaţie, diferenţa dată de relaţia:

$$COST_{minier} - PREŢ_{minier} = SUBVENŢIE$$

a operat cu sume mai mari ale subvenţiei, în mod deosebit *din cauza preţului minier redus.*

2. Sectorul minier a încercat *alinierea în timp a preţului intern la preţui extern.* Sectorul metalurgic nu a modificat accentuat cheltuielile proprii de prelucrare.

3. Se înregistrează o creştere accelerată a preţurilor la *produsele ce intră în costul minereurilor neferoase.*

În consecinţă, proporţia intrări-ieşiri în cost-preţ nu este păstrată în prezent, ceea ce conduce la *aplatizarea scăderii nivelului real de subvenţionare.* Într-o astfel de situaţie, zona produselor miniere se conturează ca o *insulă* cu potenţial de generare a unei stabilităţi a preţurilor, într-un context în care poate exista tendinţa ca ele să crească, aşa cum se întâmplă în cazul produselor petrolifere.

4. Gradul de subvenţionare a produselor neferoase româneşti este influenţat de *neconcordanţa existentă între ponderile de participare a materiei prime şi a cheltuielilor de prelucrare în structura valorii metalului obţinut în final.*

Valoarea metalului la bursă, în general pe plan mondial, include o *pondere mai ridicată pentru participarea "extracţiei şi preparării".* De exemplu, în valoarea Pb în metal, la bursă, pe plan mondial, participarea "extracţiei şi preparării" este de 40%, iar la Zn în metal, este în medie de 55%. În România valoarea Pb în metal are o pondere de participare de numai 10,2%, iar la Zn de 36,9%.

În condiţiile alinierii preţurilor la cele aplicate pe piaţa internaţională *ar fi posibilă creşterea preţului minier de livrare.*

5. Concentratele de minereuri neferoase asupra cărora se aplică subvenţia şi care se livrează la metalurgie pentru prelucrare conţin şi alte produse valorificabile, cum sunt: bismut, cadmiu, stibiu, seleniu etc. Acestea, cu toate că se obţin inerent în procesele metalurgice, sunt valorificate de către uzinele respective *fără a fi plătite sectorului minier,* căruia, în consecinţă, în mod corespunzător, îi revine o creştere a subvenţiei. Acelaşi fenomen se petrece şi la sulful din concentrate care nu este plătit de către metalurgie sectorului minier, cu toate că acest produs poate fi folosit pentru fabricarea acidului sulfuric.

Pentru a imprima un ritm mai accentuat de scădere a gradului de subvenţionare pentru produsele din minereuri neferoase, sunt posibile următoarele alternative:

Alternativa I. Se poate prevedea ca nivelul *producției fizice să rămână constant,* în schimb companiile naționale miniere să opereze în costuri, în mod drastic, cu măsuri distincte cum sunt:

- concentrare pe zone rentabile;
- desprinderea de activități indirect subvenționate;
- modificări în structura producției;
- izolare contabil-financiară a activitâții auxiliare;
- investiții de retehnologizare.

Alternativa a II-a. Se poate accepta *să se reducă producția fizică,* menținând aceiaşi grad de subvenționare pentru o perioadă în care bugetul statului are interes de susținere conjuncturată, de tranziție, cu condiția însă ca, pe total sector mine-geologie, nivelul subvențiilor să fie în scădere.

Alternativa a III-a are în vedere *liberalizarea prețurilor* produselor miniere. În acest context, cererea şi oferta şi, respectiv, puterea comparativă de achiziție de către metalurgie a produselor din minereuri neferoase vor avea un rol determinant.

Alternativa a IV-a are caracter mixt şi prevede *liberalizarea parțială* a prețurilor produselor miniere (între anumite limite), ia care se *adaugă o participare secvențială a bugetului statului cu subvenție* mai redusă.

Față de cele prezentate, în baza analizei soluțiilor, variantelor şi alternativelor propuse, se desprinde concluzia că atât instituțiile abilitate în construcția bugetului statului, cât şi producătorii minieri şi agenții economici care prelucrează produsele din minereuri neferoase *pot întreprinde demersuri de reglementare cu soluții pentru eliminarea disfuncționalităților* într-una din variantele care prezintă interes comun conjugat (agregat), pe cât posibil, *cu alternativa a IV-a.*

Pentru etapa până în anul 2002, obiectivul esențial îl poate reprezenta scăderea continua şi accentuată a subvențiilor şi *lichidarea succesivă* a acestora la majoritatea produselor miniere.

Ținând seama de cerințele reformei şi dificultățile prin care trece industria de transformare, sectorul minier îşi poate aduce corecțiile structurale necesare. Pentru aceasta, pe bază de studii elaborate pe fiecare unitate în parte, se pot determina trei categorii de mine, şi anume:

- mine la care costurile unitare de producție pot fi reduse şi care îşi vor continua şi chiar dezvolta activitatea sau unități miniere care se pot reabilita ca urmare a unor programe speciale;
- mine care pot fi trecute temporar în conservare;
- mine (sectoare, zone) care nu au nici o perspectivă de ameliorare, neprezentând necesitate stringentă pentru mediul economic real şi pentru care urmează să se definitiveze alternative, inclusiv cele de conversie reală a personalului.

În ceea ce priveşte modalitățile de alocare de la bugetul de stat a fondurilor pentru cheltuieli de capital şi pentru subvenționarea produselor miniere, se pot lua în considerare următoarele variante:

Varianta 1: cuprinderea în buget, *în capitole distincte, a cheltuielilor de capital* şi, respectiv, a *subvenției* fundamentate;

Avantajele acestei variante se rezumă la:

- se individualizează subvenția;
- se poate urmări la orice nivel reducerea subvenției pe unitatea de produs;
- se departajează clar cheltuielile de capital care se folosesc strict pentru lucrări de investiții.

Dezavantajul principal este dat de faptul că nu există la nivelul unităților flexibilitatea necesară pentru trecerea unor fonduri de subvenții (a capitolul alocații pentru investiții, în situația în care se pot face economii la susținerea din bugetul public.

Varianta 2: *conexarea alocației pentru cheltuielile de capital şi a subvenției fundamentate* pentru produsele miniere într-un singur capitol al bugetului.

Avantaje:

- regiile autonome pot stabili în cadrul subvenției totale cuantumul fondurilor pe care le alocă pentru cheltuielile de capital;
- este posibilă creşterea interesului regiilor autonome pentru reducerea subvenționării produselor;
- creşte responsabilitatea regiilor autonome pentru folosirea fondurilor alocate.

Dezavantaje:

- nu există încă un cadru legal adecvat;
- ar putea slăbi interesul regiilor autonome pentru cheltuielile de capital, în favoarea consumăm fondurilor alocate în aite scopuri.

Varianta 3: *dispariția subvenției* pentru produsele miniere şi *alocarea numai a fondurilor fundamentate pentru cheltuielile de capital.*

Avantaje:

- cheltuielile de capital se pot repartiza direct pe obiective;
- se evită posibilitatea efectuării cheltuielilor de capital în zone nerentabile sau cu potențial redus.

Dezavantaje:

- toate minele care în prezent produc cu subvenție îşi vor reduce sau opri activitatea;
- se generează cheltuieli imediate pentru dezafectare sau conservare a minelor care produc în prezent cu subvenție;

- se creează impact social major care necesită fonduri importante pentru şomaj şi reconversie.

Varianta 4: *dispariția* atât a *subvențiilor* pentru produsele miniere, cât *şi a alocațiilor pentru cheltuieli de capital.* Această alternativă prezintă numai dezavantaje:

- diminuarea capacităților de producție existente;
- oprirea totală a activității miniere şi geologice în 3-5 ani;
- fonduri importante pentru închiderea minelor şi carierelor,
- impact social deosebit de important.

În Europa, de exemplu, în principalele țări producătoare de cărbune se menține acordarea de subvenții pentru activitatea curentă, volumul acestora sau modul de acordare variind de la țară la țară. Astfel, în Germania, subvenția acordată de guvern reprezintă diferența de preț la tona de cărbune intern produs față de prețul pe piața internațională şi este acoperită prin contracte pe termen lung, încheiate cu beneficiarii de produse (în condițiile în care producția de cărbune a crescut de la 900 tone pe zi şi abataj la 1.900 tone pe zi, cu o reducere a personalului de la 360 mii la 95 mii persoane).

În concluzie, se reține că pentru sectorul de producție minieră (inclusiv activitatea de cercetare geologică aferentă) nu se poate lua decizia de eliminare sau reducere forțată imediată a alocațiilor şi subvențiilor de la buget. Concomitent, sectorul trebuie să-şi aducă corecții din interior pentru reducerea la nivelul strict necesar al acestor subvenții şi alocații, prin măsuri tehnice, tehnologice şi organizatorice, până la atingerea limitei finale care înseamnă eliminarea lor din structura de cheltuieli.

Bibliografie

1. I. Gâf-Deac - *Management şi marketing pentru resurse minerale,* Ed. Tehnică, Bucureşti, 1997;
2. I. Gâf-Deac - *Tehnologiile complexe de exploatare şi presiunea minieră,* Ed. Tehnică, Bucureşti, 1995;
3 *** - *World mining needs more vision - New paradigms - The strategy of restructuring the mineral industry in România* - Mining Journal, London, November, 11, 1994;
4. *** - *Strategia restructurării sectorului minier şi geologic din România* - Ministerul Industriilor (coordonator: Departamentul Minelor şi Geologiei, Bucureşti, 1994);
5. *** - *Strategia şi programul de restructurare a industriei miniere* (coordonator: Direcția Generală Mine-Geologie, MIC, Bucureşti, februarie 1999).

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 13/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

TRANZIȚIA ECONOMIEI MONDIALE

Dr. Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. UN CONCEPT VECHI ÎN HAINE NOI 379

2. CE NI SE OFERĂ PE TAVĂ 381

2.1. Maurice Guernîer - "Tiers Monde -Trois Quartes de Monde" (1980) 381

2.2. John Nassbit, Patricia Abrudene -Anul 2000 Megatendințe 381

2.3. Lester Thurow - Head to Head - the cotning economic battle among Japon, Europe and America (1992) 382

2.4. Hisao Kanamorii - Japan to Prosper in the XXI century (1991) 382

2.5. Jacque Attali - Winners and Losers in the Corning World Order (1991) 382

2.6. Regionalism sau lumea multipolară 383

2.7. Globalizarea economiei mondiale sau lumea unipolară 383

3. GLOBALIZAREA ECONOMIEI, ÎN FOLOSUL CUI? 385

3.1. Criza umană planetară 385

3.2. Scopul ocult al globalizării 386

3.3. Statistica versus globalizare 388

1. UN CONCEPT VECHI ÎN HAINE NOI

Ajunşi la un anumit nivel de putere şi de influenţă, marii potenţaţi ai tuturor vremurilor şi-au propus dintotdeauna să instaureze o "nouă ordine mondială" sub pretextul avansat al unei ordini mai bune şi mai drepte, în fapt, o ordine care să le fie lor pe plac şi în care să-şi păstreze puterea. Istoria este veche, de mai bine de 200 de ani şi a fost şi este încă dorinţa unor personalităţi din lumea întreagă, de ieri şi de azi:

- Iluminiştii de pe la 1780;
- Colonelul Edward Mandelf House," aghiotantul lui Woodrow Wilson pe la 1917;
- Adolf Hîtler pe la 1938;
- Nelson Rockefeller pe la 1968;
- Manifestul umanist II (1973);
- Richard N. Gardner, fost secretar de stat sub-adjunct pentru organizaţiile internaţionale, sub Preşedinţii John F. Kennedy şi Lyndon B. Johnson;
- Jimmy Carter;
- Benjamin Creme - lider New Age ş.a.

Tranziţia economiei mondiale a fost şi este intim legată de mişcarea polilor politici, de schimbarea evoluţiei puterii politice şi militare în lume, de ceea ce se întâmplă în culisele puterii. Cum puterea politică şi militară s-au localizat când într-o ţară sau alta, când într-o regiune sau alta, ***tranziţia economiei mondiale a fost permanentă,*** urmând schimbările în plan economic, social, politic şi militar.

Originea sintagmei ***noua ordine mondială*** *se* află în iniţiativa lui Adam Weishaupt (din 1776) care a lansat o mică societate secretă numită Ordinul Iluminiştilor care îşi propunea răsturnarea guvernelor civile, a bisericii şi a proprietăţii private şi aducerea la putere a unui grup de "adepţi" sau "iluminaţi". În schema acestei ideologii şi-a aflat sorgintea comunismul mondial, într-o filiaţiunea lipsită de dubii dintre Revoluţia franceză, Iluminişti şi comunism. Relaţia directă dintre Revoluţia franceză din 1789 şi comunism este atestată de identitatea dintre spiritualitatea comunistă constând din ateism, distrugerea proprietăţii, ura faţă de guvernarea civilă, domnia nemiloasă a terorii, minciunile şi înşelătoriile, erorile grosolane de gospodărirea resurselor lumii. În 1848, odată cu apariţia ***Manifestului Partidului Comunist***se spera într-o nouă ordine mondială în care clasele muncitoare urbane ale lumii urmau să conducă împotriva patronilor o revoluţie care să se finalizeze într-o societate fără stat şi fără clase.

Cu toate acestea, la începutul secolului XX noua ordine mondială era încă un concept neclar. Era doar o idee, o formulă prezentă în conversaţiile sa-

vanților şi ale mentorilor politici care se întâlnau la Pratt House, la Sixty-Eighth şi Park, în New York City, dar suficient de a oferi un mijloc adecvat de exprimare pentru viziunea prematură a lui Woodrow Wilson despre o unitate mondială care i-a declanşat Planul în Paisprezece Puncte şi păguboasele speranțe ale unei Ligi a Națiunilor.

Încă de pe vremea lui Wilson conceptul unei noi ordini mondiale s-a transformat într-o paradigmă utilă pentru exprimarea imaginii unei ***economii globale administrate.*** Ea a servit viziunii unei arte a guvernării şi a rolurilor ***ce le reveneau de drept națiunilor.***

Noua ordine mondială a părăsit, în practică, viziunea utopică şi a dus la totalitarism în care nici un domeniu al vieții omeneşti nu a rămas în afara cătuşelor statului. Tranziția economiei mondiale, în această fază, a dus la scindarea în două părți distincte ale lumii, aproape două miliarde de oameni fiind izolați de Cortina de Fier. Ordinea mondială de după cel de-al doilea război mondial s-a caracterizat prin remiza nucleară dntre cele două superputeri, Statele Unite şi Uniunea Sovietică.

Din noua realitate bipolară a lumii şi din neputința înfrângerii comunismului s-a creat un alt conținut al noii ordini mondiale ce urma să se finalizeze în reunirea cu Uniunea Sovietică prin contopirea comodă între Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Astfel de concepții veneau în favoarea unei noi tranziții a economiei mondiale care urmărea reducerea substanțială a cheltuielilor militare, de ambele părți. Prin convertirea lui Gorbaciov la ***perestroica*** **şi** ***glasnost*** s-a ieşit dintr-o "fundătură" şi s-a intrat într-o nouă ordine mondială, ordinea mondială "Bush-Gorbaciov" în care America şi Rusia "se contopesc comod".

"Într-un articol pentru numărul special al revistei «World» despre noua ordine mondială, Mark Amstutz atrăgea atenția că principiile fundamentale ale noi ordini mondiale sunt conturate în mandatul aparatului Națiunilor Unite de menținere a păcii. Aceste principii sunt: (1) integritatea granițelor teritoriale şi independența politică a națiunilor-state; (2) legimitatea forței în respingerea agresiunilor; şi (3) legitimitatea apărării colective şi pedepsirea agresiunilor."[1] Dimpotrivă, "trăsătura comună care caracterizează o mare parte din gândirea despre o nouă ordine mondială implică patru premise de bază: (1) eliminarea proprietății private; (2) eliminarea guvernelor şi a suveranității naționale; (3) eliminarea teismului iudeo-creştin tradițional; şi (4) un guvern mondial controlat de o elită formată din cei considerați a fi superiori sau, în sens ocult «adepți» ori «iluminați»."[2]

---

[1] Pat Robertson - *Agenda ordinii mondiale. Drumul spre sclavie,* Editura ALMA TIP, Bucureşti, 1991, p. 63

[2] *Idem,* p. 92.

2. CE NI SE OFERĂ PE TAVĂ

Distinsul profesor de Economie mondială Constantin Mecu sintetizează în studiul său[1] scenarii concepute de iluştri cercetători cu privire la evoluții posibile ale economiei mondiale, pe care ne permitem să le sintetizăm în continuare.

2.1. Maurice Guernîer - "Tiers Monde -Trois Quartes de Monde" (1980)

Curentul de opinie care domina perioada în care a fost scrisă aceasta carte cu privire la o posibilă evoluție a economiei mondiale era cel neomercantilist. Potrivit autorului lumea, în general şi "lumea a treia", în special, este dispersată în 114 microstate (micro-naționalisme) care nu se pot dezvolta singure în mod real. Lumea planetară, împărțită în lumea dezvoltată şi "lumea a treia", nu va putea supraviețui pe baza organizării de ieri şi de azi. De aceea, soluția viabilă o reprezintă formarea comunităților economice regionale, caracterizate prin liberul schimb. Guernier respinge soluția mondialistă nu pentru că n-ar fi logică , ci pentru că este utopică "pe de o parte, pentru că omenirea este departe de stadiul unui guvern mondial, iar, pe de altă parte, pentru că multe concepții ideologice despart" diferitele grupe de state. Astfel, el prefigurează 5 mari comunități ale Nordului (America de Nord, Europa, U.R.S.S., Japonia, China) şi 5 ori 6 comunități ale Sudului (comunitatea Americii Latine, comunitatea Africii de Nord, comunitatea Orientului Apropiat, comunitatea subcontinentului indian, comunitatea Asiei de Sud). Dar chiar şi aşa piedicile care se opun dezvoltării Sudului (suprapopulata, deficitul alimentar, occidentalocentrismul, dominația Nordului, politica ajutoarelor, penuria de energie, degradarea ecologică) nu vor putea fi surmontate decât, eventual, prin negocieri - pe calea tratativelor cu Nordul.

2.2. John Nassbit, Patricia Abrudene -Anul 2000 Megatendințe

Autorii anticipează 10 megatendințe, dintre care interesează aici chiar prima, intitulată "Avântul economiei globale în anii '90". În anii '90, susțin autorii, întreaga lume va intra într-o perioadă de prosperitate prin apariția unei economii globale care va domina sfera politică. Comerțul va fi liber în paralel cu o

---

[1] Constantin MECU - *Economia mondială în tranziție. Relocalizarea României în noile structuri ale acesteia,* în *Probleme ale tranziției la economia de piață în România. Studii (I),* coordonator N. N. Constantinescu, Editura Fundației "România de Mâine", Bucureşti, 1997, p. 146-198.

menţinere a protecţionismului. Se va crea o alianţă între sistemul economic şi sistemul de telecomunicaţii ceea ce va sprijini perfectarea acordurilor între partenerii din diferitele părţi ale lumii. Vor exista din belşug toate avuţiile pământului, va dispărea criza energetică, impozitele se vor diminua substanţial, produsele se vor miniaturiza etc., etc.

Supremaţia în această economie globală va aparţine, potrivit analizelor autorilor, Statelor Unite ale Americii.

2.3. Lester Thurow - Head to Head - the cotning economic battle among Japon, Europe and America (1992)

Thurow susţine fără echivoc faptul că secolul al XXI-lea va fi european, aşa cum secolul al XX-lea a fost american, iar cel al XIX-lea, englez. El îşi susţine afirmaţia pe 5 puncte forte pe care le va avea Europa, comparativ cu alte regiuni ale globului (Uniunea Europeană va reprezenta o piaţă cu un potenţial de 850 milioane de locuitori, cu educaţie şi formare profesională înaltă; în Europa se află un "campion" la toate categoriile comerciale şi co-lider mondial în domeniul tehnologiilor de producţie - Germania; Europa va deţine toate premisele succesului: ştiinţa fundamentală rusă, design-ul franco-italian, ştiinţa producţiei germane şi ingineria financiară engleză; Europa este singurul ansamblu comunitar care a reuşit compromisul între capitalismul comunitar şi capitalismul individualist; Europa va fixa în viitor regulile în comerţul mondial).

2.4. Hisao Kanamorii - Japan to Prosper in the XXI century (1991)

Acest autor susţine că Japonia va fi polul puterii deoarece are mai multe atuuri ca orice altă regiune sau stat: moştenirea antebelică (experienţa managerială la nivel de firmă, o populaţie înalt educată, spirit democratic); management tânăr inovativ; relaţii armonioase între muncitori şi management; birocraţie vizionară cu rol major în planificarea şi proiectarea viitorului; energia întreprinderilor mici şi mijlocii, care asigură 80% din locurile de muncă din economia japoneză ş.a.

2.5. Jacque Attali - Winners and Losers in the Corning World Order (1991)

Attali susţine că este prematur să se facă previziuni privind locul în care va exista noul centru al puterii. El face următoarele constatări:

-în S.U.A. se manifestă o lipsă de hotărâre şi efort în ceea ce priveşte producţia bunurilor ce-i sunt necesare, epuizarea forţelor active ale dezvoltării pe fondul unei mutaţii culturale, constând din cultul pentru câştigul imediat, în lipsa de internaţionalism, în scăderea solidarităţii sociale globale, în abandona-

rea valorilor care i-au adus cândva succesul. Cu toate acestea, S.U.A. nu pot fi, deocamdată, eliminate din calculele privind păstrarea supremației mondiale, mai ales dacă ele se vor conjuga cu colaborarea altor centre de putere ca zona Pacificului, dacă vor depune eforturi pentru dezvoltarea prioritară a vestului şi sudului S.U.A, dacă vor strânge legăturile de cooperare cu țările Asiei de sud şi sud-est sau dacă vor penetra structurile şi centrele vitale ale Europei;

-un pol al puterii va putea fi reprezentat de Japonia şi zona Pacificului (Oceania, Coreea de Sud, Malayezia, Indonezia, Singapore, Taiwan), inclusiv țările din Asia de Sud şi de Nord (cu excepția Chinei şi Vietnamului) care au cunoscut recent o dezvoltare explozivă. Japonia se transformă într-o metropolă care, dacă se va uni cu China, va face nu numai ca secolul următor, dar şi mileniul viitor să aparțină Asiei, țărilor Zonei Pacificului;

-Europa va putea deveni un pol al puterii, împreună cu America, dacă va realiza cu bine integrarea vest-europeană şi, apoi, integrarea cu țările est-europene în tranziție.

2.6. Regionalism sau lumea multipolară

Organizarea şi funcționarea economiei mondiale actuale sub forma regionalismului sunt clamate ca un adevărat triumf: "Putem, aşadar, conchide - afirmă Constantin Mecu - că ne aflăm într-o etapă a dezvoltării economiei mondiale în care regionalismul a triumfat" (op. cit., p. 177). Argumentul îl reprezintă genul de interdependențe care domină astăzi în lume: fie cel ***federalist,*** bazat pe dialog şi pe relații de complementaritate între state, fie cel ***funcționa/ist*** constând din cedarea progresivă de părți de suveranitate de la nivel național la nivel regional. Şi exemplele abundă:

- Uniunea Europeană;
- în America de Nord: Zona de Comerț Liber (NAFTA) constituită din S.U.A., Canada şi Mexic;
- în America Latină: Asociația Latino-Americană a Liberului Schimb (ALALC) înlocuită de Asociația Latino-Americană de Integrare (ALADI), incluzând toate țările latino-americane (cu excepția Cubei);
- în Africa: Uniunea Vamală şi Economică a Africii Centrale (UDEAC), inclusă ulterior în Comunitatea Africii Centrale (CEEAC);
- în Asia: Asociația Națiunilordin Asia de sud-est (ASEAN).

2.7. Globalizarea economiei mondiale sau lumea unipolară

Regionalismul reprezintă o fază a tranziției economiei mondiale spre globalizare, fenomen recent manifestat - de trei-patru decenii -constând din spargerea frontierelor dintre blocurile regionale, astfel încât să se constituie o

economie mondială unică, prin intermediul unor fenomene în derulare, şi anume: internaționalizarea producției şi a tehnologiei; globalizarea pieților de mărfuri şi servicii; integrarea pieților financiare mondiale.

Este foarte probabil ca globalizarea economiei să necesite apariția unui poi unic de putere (un guvern mondiai) care să gestioneze resursele şi veniturile economiei mondiale.

3. GLOBALIZAREA ECONOMIEI, ÎN FOLOSUL CUI?

3.1. Criza umană planetară

Practicile de dezvoltare economică utilizate mai mult timp îşi erodează din interior capacitatea de a fi rodnice, devenind un accelerator al polarizării sociale care, potențial, devin fatale: "Multe dintre aceste cazuri (experiențe latfno-americane, n.n., V.S.) aveau un mesaj tulburător: «dezvoltarea» impusă din exterior submina grav relațiile umane şi viața comunitară, cauzând greutăți mari chiar şi oamenilor care, chipurile, ar urma să culeagă roadele ei. Prin contrast, atunci când oamenii îşi găseau libertatea şi încrederea de sine să se dezvoite iiber, ei demonstrau un enorm potențial de a crea o lume mai bună"[1].

Trebuie recunoscut şi acceptat făptul că ***ajutoarele străine în bani nu pot înlocui necesitatea ca țările să-şi valorifice mai bine capacitatea oamenilor, să-şi controleze şi să-şi folosească mai eficient resursele interne reale de care pot dispune*** deoarece "cea mai mare parte a intervențiilor din domeniul dezvoltării transferă controlul resurselor locale în mâinile unor instituții tot mai mari şi mai centralizate, *fără vreo răspundere fată de localnici şi indiferente la nevoile lor* (subl. ns., V.S.). Cu cât este mai mare suma de bani care circulă prin aceste instituții centrale, cu atât mai dependenți devin oamenii, cu atât au mai puțin control asupra vieților şi resurselor lor, şi cu atât mai repede se adânceşte prăpastia dintre cei care dețin puterea centrală şi cei care se luptă să-şi câştige existența în cadrul comunităților locale"[2].

Criza umană cunoaşte în prezent trei forme: sărăcia crescândă, deteriorarea mediului înconjurător şi dezintegrarea socială ale căror rădăcini se află în modelele care fac din creşterea economică țelul dezvoltării şi care tratează oamenii ca simple instrumente.

Oricum am privi lucrurile este evident faptul că modul de dezvoltare din ultimele decenii este discriminatoriu - nu funcționează echitabil pentru majoritatea umanității - săracii lumii subdezvoltate şi săracii megalopusurilor fiind victimele permanente ale țărilor care au un standard de viață ridicat, caracterizat de extravaganțe risipitoare, de dominarea politicilor globale care împing inexorabil lumea spre autodistrugere socială şi ecologică. În locul politicilor globale *lumea afacerilor trebuie astfel rânduită încât să se redea puterea celor mărunți şi comunităților locale*.

Ne amintim ce a însemnat prima revoluție industrială pentru apariția cohortelor de şomeri care şi-a găsit soluția în colonizare. După epuizarea granițelor fizice s-a reconstituit problema şomajului la scară mondială şi, din lipsa unei

---

[1] David C. Korten - *Corporațiile conduc lumea,* Editura ANTET, Bucureşti, 1995, p. 12.
[2] David C. Korten - *op. cit,* p. 13-14.

supape, excedentul relativ de populație, s-a transformat în enclave ale foametei şi violenței, ale cerşetorilor fără adăpost, beneficiari de alocații sociale sau rezidenți ai lagărelor de refugiați.

3.2. Scopul ocult al globalizării

Alunecând pe panta dezintegrării sociale şi ecologice din cauza creşterii de cinci ori a producției economice din 1950 încoace, care a suprasolicitat ecosistemul dincolo de limita regeneratoare a resurselor naturale, lumea se confruntă cu fenomene grave care se amplifică de la o zi la alta: sărăcia, şomajul, inechitatea, criminalitatea, destrămarea familiilor, deteriorarea mediului înconjurător ş.a.

În starea actuală la care s-a ajuns, guvernele sunt absolut incapabile să soluționeze ***durabil*** problemele cu care se confruntă omenirea, ceea ce dezvăluie eşecul birocrațiilor guvernamentale: "Este o criză de guvernare născută din convergența forțelor ideologice, politice şi tehnologice aflate în spatele unui proces de globalizare economică, ce transferă puterea din mâinile guvernelor responsabile pentru binele public, în cele ale câtorva corporații şi instituții financiare, mânate de un singur imperativ, căutarea profitului financiar pe termen scurt."[1]

Puterea guvernelor pare să se fi transferat în mâinile corporațiilor trans- şi multinaționale care sunt conduse de o elită de câteva persoane care continuă să se îmbogățească chiar în condițiile actuale ale agravării conflictului dintre bogații şi săracii planetei, pe fondul unei agresive şi de subînțelese propagande a consu-merismului: "Un mecanism activ de propagandă, controlat de cele mai mari corporații ale lumii ne reasigură că, consumerismul e calea spre fericire, restricțiile guvernamentale impuse exceselor pieței fiind cauza nefericirii noastre, şi că ***globalizarea economică este atât un proces inevitabil, cât şi un avantaj pentru specia umană*** (subl. ns., V.S.). De fapt, toate acestea sunt mituri, propagate ca să justifice lăcomia dezmățată şi să mascheze măsura în care transformarea globală a instituțiilor umane a devenit o consecință a complicatelor, binefinanțatelor şi deliberatelor intervenții ale unei elite cu mijloace financiare care îi dau posibilitatea să trăiască într-o lume de iluzii, separat de restul omenirii."[2]

În fapt, trăim o epocă a ***tiraniei pieței*** iar, în măsura în care sistemul economic a devenit ***apatrid*** şi domină instituțiile democratice, marile corporații ale lumii sunt prinse, chiar şi ele, în plasa unui sistem financiar globalizat, în cadrul căruia crearea banilor s-a separat de crearea avuției reale şi recompensează mai mult investițiile extractive (financiare) decât pe cele productive. "Problema nu o reprezintă întreprinderea sau piața în sine, ci ***un sistem economic mondial foarte corupt*** (subl. ns., V.S.), care gravitează foarte departe

[1] David C. Korten - *op. cit,* p. 22.
[2] David C. Korten - *op. cit,* p. 22-23.

de controlul uman. Dinamica lui a devenit atât de puternică şi perversă încât le e din ce în ce mai greu directorilor de companii să le conducă în interesul public, indiferent cât de puternice sunt valorile şi conştiinţa lor morală."[1]

Trebuie să dezvăluim adevăratul scop al noii colonizări la scară planetară prin intermediul globalizării economice, parte integrantă din planul actual al noii ordini economice: "migrarea din Marea Britanie în ultima parte a secolului al XIV-lea şi prima parte a secolului al XX-lea sugerează că opinia generală potrivit căreia colonialismul a adus avantaje popoarelor din ţările coloniale e în mare parte un mit. *Situaţia a fost mult mai ambiguă şi are foarte multe în comun cu noul colonialism corporatist al globalizării economice* (subl. ns., V.S.). În cea mai mare parte, avantajele sale s-au îndreptat către clasele avute, nu către cetăţeanul obişnuit.... Deşi investitorii bogaţi au profitat de pe urma investiţiilor făcute în colonii, păturilor mijlocii le-au revenit numai impozitele care au întreţinut uriaşul mecanism militar, necesar menţinerii imperiului... «Imperialismul poate fi privit cel mai bine ca un mecanism de transferare a veniturilor de la categoriile mijlocii la cele avute.*».Globalizarea economică este în mare parte o versiune modernă a fenomenului imperialist, şi are aproximativ aceleaşi consecinţe* (subl. ns., V.S.)."[2]

De pildă, în Sud, problema suveranităţii nici nu se pune. Sărăcia şi mizeria sunt probleme fundamentale. *Nordul agravează starea de lucruri din Sud.* "Belgia nu numai că nu ajută Zairul (fosta ei colonie, n.n., V.S.) să se descurce singur cu producţia de păsări, ci efectiv inundă piaţa zaireză cu găini ia preţuri de dumping, mai ieftine decât cele necesare fermierilor zairezi pentru a creşte pui în propria lor ţară. Evident, e periculos să generalizăm pe baza unor informaţii fragmentare, dar cred că nici Europa şi nici Statele Unite nu ard de nerăbdare ca Zairul să devină un exportator net de produse agricole, la concurenţă cu proprii lor agricultori. Până şi vânzările pe scară largă a cerealelor americane, la preţuri mici, deşi par a fi un gest umanitar, de fapt, tind să coboare productivitatea agriculturii într-o ţară din Lumea a Treia. Poate că problemele din Africa, Uniunea Sovietică şi alte ţări din Lumea a Treia au apărut din cauza ignoranţei, a corupţiei şi a socialismului. Dar este la fel de corect, cred, să ne întrebăm dacă nu cumva, *în scopul de a ne pregăti o nouă ordine mondială, puternice interese economice internaţionale au împins prematur ţările Africii spre libertate, astfel încât paşii şovăitori pe drumul socialismului să le ruineze la rându-le agricultura într-o asemenea măsură încât să nu mai poată sfida agricultura liderilor mondiali, iar vastele bogăţii minerale să poată fi obţinute la un moment dat pe o nimica toată* (subl.ns.,V.S.)"[3]

---

[1] David C. Korten - *op. cit,* p. 23-24.
[2] David C. Korten - *op. cit,* p. 36.
[3] Pat Robertson - *Agenda ordinii mondiale. Drumul spre scalvie,* Editura ALMA TIP, Bucureşti, p.46.

Globalizarea economică este veşmântul de azi pe care îl poartă vechea şi perena idee a noii ordini mondiale, adaptată la nevoile actuale ale valorificării capitalului şi ale controlului planetei: "Ceea ce nu este uşor de explicat, este de ce conceptul de nouă ordine mondială, preluând, aşa cum ştim, atât de multe influenţe de la societăţile secrete şi oculte, a putut fi predat şi apoi transmis într-o progresie strict naturală pe o perioadă de timp atât de îndelungată... Trebuie să fi acţionat o altă putere, reuşind să modeleze şi să contureze politica publică a Statelor Unite pentru un ţel clar - *un guvern mondial* (subl. ns., V.S.) - din generaţie în generaţie la rând... Nu impulsuri de acest fel (de a transforma lumea într-un întreg unitar pentru a o controla, n.n., V.S.) nu izvorăsc dintr-o inimă umană, sau, la o adică, din inima lui Dumnezeu. Apar, în schimb, din adâncul a ceva malefic, nici bineintenţionat, nici binevoitor."[1]

3.3. Statistica *versus* globalizare[2]

Producţia economică mondială a crescut de la 3,8 mii de miliarde în 1950 la 18,9 mii miliarde în 1992 (în dolari constanţi 1987), o creştere de aproape cinci ori. Astfel, în fiecare din ultimele patru decenii producţia mondială a crescut mai mult .decât din momentul în care primul locuitor al peşterii a sculptat un topor din piatră până la mijlocul acestui secol. În aceeaşi perioadă, exportul a crescut de la 308 miliarde de dolari la 3554 miliarde de dolari (în dolari constanţi 1990), deci o creştere de 11,5 ori. Dar numai un miliard de oameni se bucură în prezent de abundenţă. Astfel, "lucrurile pe care ni le dorim cel mai mult, ca de exemplu mijloace sigure de existenţă, o locuinţă decentă, alimente sănătoase şi necontaminate, un sistem adecvat de învăţământ şi îngrijire a sănătăţii pentru copiii noştri, un mediu natural curat şi viu, par tot mai de neatins pentru cei mai mulţi dintre oamenii pământului pe zi ce trece... Până şi în cele mai bogate ţări ale lumii, nivelurile înalte ale şomajului, restructurarea întreprinderilor şi reducerea salariilor săptămânale reale, o mai mare dependenţă de locurile de muncă temporare şi cu jumătate de normă, fără beneficii, precum şi slăbirea puterii sindicatelor creează un sentiment crescând al nesiguranţei economice şi restrânge pătura de mijloc a societăţii."[3]

Este demn de subliniat faptul că aproximativ un milion de oameni din populaţia lumii se luptă în disperare să supravieţuiască cu mai puţin de un dolar pe zi. În acelaşi timp, jumătate din copiii din S.U.A. sunt crescuţi în familii destrămate, cu un singur părinte; zilnic, 100.000 de copii americani aduc arme cu ei la şcoală şi patruzeci dintre ei sunt răniţi sau chiar ucişi.

În ţările în curs de dezvoltare, se estimează că două treimi din soţii sunt maltratate fizic. La flecare 2.000 de femei din lume, una este o victimă declara-

---

[1] Pat Robertson - *op. cit,* p. 21-22.
[2] David C. Korten - *op. cit.*
[3] David C. Korten - *op. cit,* p. 27.

tă a unui viol. S-ar putea să fie 9.000 de decese legate de zestre în rândul femeilor din India în fiecare an.

După cel de-al doilea război mondial peste 20 de milioane de oameni au murit în conflicte armate. Numai trei din cele 82 de conflicte armate care au avut loc între 1989 şi 1992 au fost între state. Restul au fost războaie în care combatanții îşi ucideau proprii conaționali. Nouăzeci la sută din pierderile de război la începutul acestui secol au fost din rândul militarilor. La sfârşitul secolului, 90% sunt din rândul civililor. Creşterea numărului de războaie interne este cauza primordială a creşterii numărului de refugiați în lume; în 1960, O.N.U. a înregistrat 1,4 milioane de refugiați internaționali. Din 1992, numărul a crescut la 18,2 milioane. Se estimează că încă 24 milioane de oameni sunt dislocați între granițele propriilor lor țări.

Pe de altă parte, dovada că am depăşit limitele ecologice se află pretutindeni. Ploaia acidă a distrus 31 milioane de hectare de pădure numai în Europa. La nivel global, în fiecare an, deşertul încorporează încă şase miliarde de hectare dintr-un pământ odinioară arabil, iar suprafața terestră acoperită de pădurile tropicale s-a redus cu 11 milioane hectare. Are loc o pierdere netă de 26 miliarde tone de sol din pricina oxidarii şi eroziunii şi 1,5 miliarde hectare de pământ agricol de primă calitate sunt abandonate datorită salinizării, apărute ca urmare a proiectelor de irigații. Producția de cereale pe locuitor a scăzut începând din 1984. Cinci la sută din stratul de ozon de deasupra Americii de Nord şi, probabil, la nivel global s-a epuizat între 1980 şi 1990. S-a înregistrat o creştere cu 25% a nivelului de dioxid de carbon în atmosferă în ultimii o sută de ani.

Gradul de alfabetizare a Arabiei Saudite este mai mic decât cel din Sri Lanka, cu toate că venitul ei pe locuitor este de 15 ori mai mare. Rata mortalității infantile din Brazilia este de patru ori mai mare decât cea din Jamaica, deşi venitul primei pe locuitor este de două ori mai mare.

Astfel, pentru majoritatea oamenilor, problema dacă nevoile lor fundamentale sunt satisfăcute sau nu depinde mai puțin de nivelul absolut al venitului pe locuitor, decât de modul în care producția este distribuită. Într-adevăr, creşterea economică adesea sporeşte mai repede veniturile celor bogați, decât pe cele ale săracilor. Chiar dacă s-ar întâmpla ca veniturile tuturor să sporească cu aceeaşi viteză, urmarea ar fi cam aceeaşi. Decalajul absolut dintre bogați şi săraci ar creşte. E vorba de o socoteală aritmetică simplă. Să luăm, ca exemplu, creşterea uniformă, globală, anuală de 3% a venitului pe locuitor, pe care Comisia Brundtland cu privire la Mediul înconjurător şi Dezvoltare a propus-o ca răspuns la problemele mondiale ale sărăciei şi deteriorării mediului înconjurător. Acest lucru s-ar traduce în primul an într-o creştere a venitului pe locuitor (calculat în dolari americani) de 633 dolari pentru Statele Unite, 3,60 dolari pentru Etiopia, 5,40 dolari pentru Bangladesh, 7,50 dolari pentru Nigeria, 10,80 dolari pentru China şi 10,50 dolari pentru India. La sfârşitul unei perioade de 10 ani, o asemenea creştere economică ar fi sporit venitul anual pe locuitor

al Etiopiei cu numai 41 dolari, ceea ce nu i-ar fi suficient pentru combaterea sărăciei, în vreme ce venitul pe locuitor al Statelor Unite va fi crescut cu 7257 dolari, reprezentând o creştere per capita a puterii de cumpărare a Statelor Unite de 177 de ori mai mare decât cea a Etiopiei.

În pofida acestor calcule elementare, ca şi a realităților lumii înconjurătoare, Fondul Monetar Internațional, instituție care promovează globalizarea, continuă să glorifice efectele benefice ale creşterii economice pentru eradicarea sărăciei. Mai mult, el vede în sărăcie obstacolul pe care trebuie să te sprijini pentru a depăşi dificultățile actuale: "Nici un scop nu este mai important ca cel de a umaniza globalizarea, ceea ce semnifică, mai ales, faptul de a învinge în lupta împotriva sărăciei extreme, luptă care are două dimensiuni: una națională şi alta internațională. În sfera internă, ***va trebui ca sărăcia să genereze o creştere de înaltă calitate*** (subl. ns., V.S.). Aceasta este cel mai important. Şi, dată fiind relația vitală care mediază între creşterea economică şi dezvoltarea socială, politicile sociale care combat sărăcia aşează bazele unei creşteri economice susținute."[1]

Din păcate, în lumea noastră modernă, rareori populația locală deține controlul. Cel mai adesea el este exercitat fie de birocrațiile guvernării centrale, fie de corporații de la mare distanță, cărora le lipseşte atât capacitatea, cât şi interesul de a se ocupa de nevoile locale. Rezultatul este o criză de încredere în instituțiile noastre majore şi o supremație a corporațiilor internaționale care suprimă neinițiaților dreptul la fericire.

[1] *Camdessus se refiere a la globalizacion y a la "injusticia patente" de la pobreza mundial,* în FMIBOLETTN, 20 decembrie 1999, p. 386.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 14-15/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

STIMULAREA INIȚIATIVELOR LOCALE ŞI DEZVOLTAREA DURABILĂ

(I)

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Colectiv de cercetare:
Gabriela FRENȚ - cercet.şt.pr. – coordonator
Ileana DUMITRESCU - cercet.şt.pr.
Carmen PĂUNA - cercet.şt.pr.
Cristina MARCU - cercet.şt.
Valentin RÂMBOACĂ - asist.cercet.
Mădălina CONSTANTINESCU - asist.univ. (colaborator)

CUPRINS

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DEZVOLTĂRII LOCALE ŞI AL INIȚIATIVELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ. FACTORII STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE 397
1.1. Dezvoltarea locală şi teritoriul 397
1.2. Argumente în favoarea politicilor de dezvoltare locală 399
1.3. Contextul şi originea inițiativelor de dezvoltare locală 405
1.4. Sprijinul central acordat inițiativelor de dezvoltare locală 408
1.5. Microfactorii inițiativelor locale 409
1.6. Factori stimulativi ai apariției inițiativelor locale 410
1.7. Premise exogene necesare stimulării inițiativelor de dezvoltare locală 412
1.8. Efectele inițiativelor locale 413
1.9. Inițiativele Economice Locale (IEL) 414
1.10. Mijloace de stimulare a inițiativelor locale în tara noastră 420

CAPITOLUL 2 - LOCUL DEZVOLTĂRII LOCALE ÎN POLITICA UNIUNII EUROPENE 428
2.1. Ingineria dezvoltării locale 429
2.2. Coordonarea dezvoltării locale cu politica regională a Uniunii Europene 430
2.3. Dezvoltarea locală concepută ca economie la scară umană 432
2.4. Rolul Comisiei Europene în dezvoltarea locală 432
2.5. Evoluția concepției Uniunii Europene asupra utilizării Fondurilor Structurale (ERDF) 435
2.6. Rolul întreprinderilor mici şi mijlocii în țări ale Uniunii Europene 436

ANEXE 437

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DEZVOLTĂRII LOCALE ŞI AL INIȚIATIVELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ. FACTORII STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE

1.1. Dezvoltarea locală şi teritoriul

Termenul de dezvoltare locală se referă la o politică de dezvoltare economică acoperind o anumită zonă, în general mai mică decât o regiune, implementată la nivel local. Măsurile politice sunt menite să adapteze structurile socio-economice şi comportamentale, astfel încât resursele locale să fie utilizate ca un lot, ca un întreg şi prin aceasta să se pregătească condițiile pentru crearea de afaceri şi a unor locuri de muncă stabile.

Spațiul economic trebuie înțeles în relație cu deosebirile spațiale pe care le-au introdus, într-o anumită zonă, fiecare din sistemele productive succesive şi astfel în relație cu schimbările din interiorul structurii zonei şi al relațiilor sociale (D. Massey).[1] Istoric, fiecare comunitate teritorială a fost modelată de interesele şi relațiile grupurilor ei sociale, acestea determinând propria lor identitate şi cultură şi făcând să se deosebească o comunitate de alta.

Astfel, teritoriul poate fi înțeles ca materialul (substanța, elementul) tuturor tipurilor de interese ale comunității teritoriale şi aceasta permite ca el să fie perceput ca un "agent" al dezvoltării locale.

Azi, acest concept, teritoriul, este semnificativ nu numai pentru explicarea realității unor areale mai mult sau mai puțin mărginaşe A. Scott[2] recunoscând importanța a ceea ce înseamnă "local" şi în zonele metropolitane avansate. Realitatea actuală a acestora, configurația lor fizică, pot fi explicate numai având în vedere rolul jucat de dimensiunea locală a sistemului productiv, a pieței muncii, a vieții comunității şi a sistemului administrativ şi de management.

În timpul perioadei de creştere economică ce a urmat celui de-al doilea război mondial, diferențele, deosebirile locale au fost utilizate de guvernele naționale şi întreprinzători, iar mai târziu şi de "actori" internaționali (incluzând firme multinaționale) pentru a adapta economiile locale la "noua diviziune (calitativă şi cantitativă) a muncii" (H.Muegge şi W.Stohr).[3] Impactul spațial al aces-

---

[1] *D. Massey, "Spatial Division of Labour", Londra: MacMillan, 1984.*

[2] *A. Scott, "Production, work and territorial development: a theoretical synthesis", Lucrare expusă în cadrul Comisiei Sistemelor Industriale, Nebian, 20-26 august, 1984.*

[3] *H. Muegge şi W. Stohr, "International Restructuring and the Regional Community", Aldershot: Gower, 1987.*

tui proces a fost prezent în mai mare măsură, în economiile dezvoltate, decât în țările industrializate mai târziu.

Aceste condiții au făcut să apară o nouă concepție a dezvoltării teritoriale în ultimii 10-15 ani. Pornind de la potențialul endogen, dezvoltarea autonomă şi autodezvoltarea (W. Stohr; M. Bassand şi alții)[1], *dezvoltarea locală, teritorială este definită ca un proces de creştere internă şi schimbări structurale care conduc la un standard de viață îmbunătățit în interiorul comunității regionale şi locale. În interiorul procesului pot fi identificate dimensiunile economice şi socio-culturale. Pe de o parte, întreprinzătorii locali folosesc potențialele locale în mod productiv, astfel încât produsele lor să fie competitive pe piață, iar, pe de altă parte, valorile şi instituțiile locale devin baza proceselor de dezvoltare.*

Procesele de dezvoltare aveau loc în trecut mai mult în mod spontan, fiind mai puțin rezultatul intervenției directe al managerilor publici. În prezent însă, se proiectează şi se implementează politici de promovare a dezvoltării locale. Măsurile prin care se implementează aceste politici trebuie să ducă la crearea unui *environment* economic favorabil pentru dezvoltarea acestor procese, la utilizarea în mod productiv a potențialului local, la rezolvarea problemelor specifice ale fiecărei economii locale şi în cele din urmă, la depăşirea obstacolelor, astfel încât comunitățile locale să poată beneficia de avantajul articulării economiei locale cu sistemul economic național şi internațional şi cu politicile de dezvoltare ale statelor.

În opinia noastră, o *strategie de dezvoltare locală capătă sens numai atunci când este definită în relație cu caracteristicile socio-culturale şi politice ale teritoriului în care urmează a fi implementată. Referitor la țara noastră, considerăm că cele mai adecvate strategii sunt cele care propun măsuri care tind să restructureze sistemul productiv local, puțin câte puțin.*

Fiecare comunitate locală dispune de un sistem productiv cu caracteristici specifice, care trebuie luate în considerare la proiectarea şi implementarea strategiei de dezvoltare. În scopul simplificării, vom exemplifica cu două situații extreme. Sunt areale, zone, în care procesul local de industrializare nu a început încă, dar există aici un important potențial de dezvoltare, a cărui mobilizare ar putea transforma sistemul de producție tradițional. Pe de altă parte sunt zonele unde procesele de dezvoltare, bazate pe inițiative indigene, şi/sau exogene au demarat, dar care trec printr-o perioadă de criză care împiedică continuarea proceselor de dezvoltare începute. Prima situație este caracteristică zonelor rurale, iar a doua, zonelor vechi, industriale.

În fiecare caz, strategia dezvoltării trebuie să precizeze diferite măsuri politice, toate strategiile având în comun câteva aspecte. Astfel, este necesar ca toate strategiile *să corecteze disfuncțiile create,* în timp, de politicile tradiţio-

---

[1] *W. Stohr, "Development from below: The Bottom - up and peripheryinward development paradigm", in Stohr şi Taylor, "Development from above or below? The Dialecties of Regional Planning in Developing Countries", Chichester: Wiley, 1981.*

nale de dezvoltare din sistemele de producție regionale sau locale şi care au împiedicat sau au condiționat apariția şi expansiunea proceselor indigene de dezvoltare. Pentru a realiza acest lucru, o condiție absolut necesară este aceea ca strategia de dezvoltare locală elaborată să fie asumată de toate nivelurile managementului public, ca strategie de dezvoltare şi să fie împiedicate orice acțiuni care blochează comunitatea locală să beneficieze de potențialul lor de dezvoltare. Acolo unde se descoperă existența unui potențial de dezvoltare, trebuiesc luate măsuri politice care să permită mobilizarea completă a acestui potențial. Managerii publici trebuie să acorde o atenție specială pregătirii din punct de vedere instituțional şi economic, care să permită modelului indigen de dezvoltare să opereze în acea zonă, stimulând întreprinzătorii locali prin emulație socială, informare şi finanțare (J.W. Coffey şi M. Polese; M. Quevit)[1].

Definirea şi implementarea unei strategii şi politici de dezvoltare indigenă este posibilă numai acolo unde comunitățile regionale şi locale sunt capabile să-şi dirijeze, să-şi conducă singure politica de dezvoltare teritorială. Este de dorit să se acorde o mai mare competență comunităților teritoriale şi să se creeze un sistem financiar suficient de independent de administrația centrală, care să le permită să controleze procesele şi funcțiile (comerciale, financiare, tehnologice, antreprenoriale) care au loc pe teritoriul lor. Cu alte cuvinte, trecerea responsabilităților la comunitățile locale este o condiție necesară pentru succesul politicii de dezvoltare locală.

În cele din urmă, succesul politicilor de dezvoltare indigenă este condiționat de procesul de formulare a politicii. Dat fiind că procesul indigen de dezvoltare locală impune acțiunea combinată a agenților şi instituțiilor publice şi private, este o condiție necesară ca în proiectarea strategiei, în propunerea măsurilor şi în fiecare etapă a formulării politicii de dezvoltare locală să participe toți agenții la realizarea proiectelor (potențiali investitori, centrele de cercetare şi educație sau instituții financiare) precum şi la procesul de decizie. Acolo unde nu se întâmplă acest lucru, există riscul ca acțiunile prevăzute în programul de dezvoltare să nu poată fi realizate. Este necesar, de asemenea, ca aceste acțiuni să fie coordonate prin angajamente de genul contractelor din Franța, care dau coerență şi fezabilitate acțiunii agenților publici şi privați.

1.2. Argumente în favoarea politicilor de dezvoltare locală

Motivația principală pentru care politicile redistributive centrale sunt ineficiente este aceea că ele nu pot influența climatul antreprenorial şi capacitatea novatoare a comunităților locale cu slăbiciuni structurale (R.Premus,

---

[1] *J.W.Coffey şi M.Polese, "The concept of local development: a stages model of indigenous regional growth", Papers of Regional Science Association, nr. 54/1984. M.Quevit, "Le Pari de l'industrialisation rurale", Lausanne: Aditions Regionales Europeennes, 1980.*

J.Dyckman şi E.A. Swyngedouw)[1]. Concluzii similare au fost trase şi din politicile tradiționale privind piața muncii (Comisia Uniunii Europene; H.E. Maier şi H. Wollman)[2]. Mai concret, motivele pentru care politicile predominant de alocare centrală a resurselor nu au fost capabile să conducă la rezultate satisfăcătoare în ce priveşte dezvoltarea locală, pot fi sintetizate astfel:

- politicile de alocare centrală a resurselor au fost organizate sectorial, având la nivel local, în cele mai multe cazuri, rezultate parțiale, fragmentare. Coordonarea politicilor regionale şi locale, care a constituit sarcina tradițională a politicii de dezvoltare regională şi locală dirijată central, a reprezentat numai prelungirea brațului puterii centrale, capabil, în cel mai bun caz, să asigure coordonarea tehnică a proiectelor (în principal centrale), dar incapabil să mobilizeze şi să coordoneze resursele locale. Autodezvoltarea locală reclamă preponderența agenților economici locali, luarea în mod democratic a deciziilor locale, controlul local al resurselor, inovației şi a beneficiilor locale (W.B. Stohr)[3]. În ultimul timp, o serie de agenți de la nivel național şi chiar internațional au încercat să implementeze direct programe integrate de dezvoltare, regionale şi locale, care însă nu au avut rezultate pozitive convingătoare;
- dacă politicile centrale de alocare a resurselor, din timpul perioadelor de creştere, au avut un anumit succes în atenuarea unor efecte colaterale negative - spațiale şi sociale - ale creşterii (prin politici regional-urbane, de locuințe etc), în actuala perioadă de restructurare economică astfel de politici au devenit ineficiente. O cauză ar fi aceea că ele mai mult sufocă decât motivează inițiativa individuală şi locală, inovația şi antreprenoriatul;
- politicile de alocare centrală a resurselor nu au fost capa-bile să rezolve efectiv problemele cauzate de segmentarea funcțional-economică şi a pieței muncii pe care procesul restructurării economice internaționale a produs-o la nivel regional şi local (D.J.Kamann; M.Storper şi A.Scott)[4];

---

[1] *R. Premus, "Federal technology policies and their regional effects", Londra, 1986. J.Dyckman şi E.A.Swyngedouw, "Public and Private technological innovation strategies in a spațial context: the case of France", Environment and Planning C/1980.*

[2] *Commission of the European Communities, "Gemeinschaftsaktion zur Bekampfung der Arbeitslosigkeit", "Beitrag der ortlichen Beschafligungsinitiativen", Bruxelles, 1983.*

[3] *W.B.Stohr, "Development from below: the bottom - up and peripheryinward development paradigm", in Stohr şi Taylor, "Development from above or below," New York, 1981.*

[4] *D.J.Kamann, "Industrial organisation, innovation and employment", în P. Nijmamp (ed), "Technological Change Employment and Spațial Dynamics", Berlin, 1986.*

- politicile de alocare centrală a resurselor sunt rareori eficiente în introducerea inovației locale. Ele pot să acționeze numai prin structurile novatoare locale sau încercând să promoveze aceste structuri;
- întrucât politicile de alocare centrală sunt eficiente în ce priveşte influențarea cererii şi ofertei, ar însemna ca dezvoltarea noilor structuri ale cererii şi ofertei să necesite politici suplimentare la nivel local (H.E. Maier şi H. Wollmann)[1];
- regiunile cu slăbiciuni structurale sunt de obicei dezavantajate de structurile organizaționale şi tehnologice clasice. Politicile centrale de alocare a resurselor sunt, prin natura lor, clasice şi de aceea nepotrivite să rezolve problemele lor;
- politicile de alocare centrală, în cele mai multe economii de piață şi chiar în unele economii cu planificare centrală, nu au fost eficiente în ce priveşte reducerea disparițiilor sociale din interiorul localităților şi regiunilor pe o bază adecvată; din nou unul din motive este acela că au fost incapabile să modifice condițiile structurale locale.

Mult timp a existat convingerea că în condițiile globalizării economiei, eforturile de dezvoltare pornite "de jos", ar putea fi, cu greu, eficiente; numeroasele inițiative locale au arătat, însă, că inițiativele economice locale şi implicarea populației la nivel local constituie un element esențial pentru orice program național de revigorare economică, care trebuie să se adapteze şi să răspundă unei diversități de probleme locale şi unor oportunități diferite de a le rezolva. Aceasta nu înseamnă totuşi că aceste inițiative locale nu au nevoie să fie ajutate de stat (M. Maershall)[2].

S-a spus adesea că politicile puternice ale guvernului central sufocă inițiativa locală - ipoteză care se aplică atât politicii de dezvoltare regională şi locală (R. Premus; D. Wadley)[3] cât şi politicii privind ocuparea forței de muncă (H.E. Maier şi H. Wollmann)[4]. S-a afirmat că retragerea puterii centrale din aceste domenii ar da inițiativei locale un orizont mai larg de preocupări, deşi zonele cele mai slabe ar putea avea şi potențialul cel mai mic pentru a susține astfel de inițiative, ceea ce ar putea duce la creşterea, în viitor, a disparităților. De aceea se consideră necesar ca inițiativele locale să fie sprijinite de stat, îndeosebi în zonele mai slabe.

M.Storper şi A.Scott, "The geographical foundations and social regulation of flexible production complexes", în J.Wolch şi M.Dear, "Territory and social Reproduction", Londra, 1986.

[1] *H.E.Maier şi H.Wollmann, "Lokale Beschaftigungspolitik", Stuttgart, 1986.*

[2] *M. Marshall, "Long Waves of Regional Development", Londra, 1987.*

[3] *R. Premus, lucrarea citată, 1986; D. Wadley, lucrarea citată, 1986.*

[4] *H.E. Maier şi H. Wollmann, lucrarea citată, 1986.*

Abordarea dezvoltării locale din perspectiva inițiativei întreprinderilor private, abordare bazată, în principal, pe funcționarea mecanismelor pieței, este propusă adesea ca o alternativă la politicile ineficiente de dezvoltare regională şi locală care erau, în esență, de tip central redistributiv. S-au utilizat două principale categorii de argumente pentru a susține critica politicilor regionale şi locale tradiționale (D. Wadley)[1]: o primă categorie de argumente, formulată în principal de extrema dreaptă, afirmă că instrumentele politice regionale şi locale s-au dovedit ineficiente şi zadarnice şi că acțiunea trebuie să fie lăsată întreprinderilor private şi mecanismelor pieței; a doua categorie de argumente îşi are originea în principal în extrema stângă care susține că problemele regionale fac parte integrantă din sistemul socio-economic capitalist existent, iar abolirea acestuia este precondiția rezolvării problemelor regionale.

S-a mai arătat, de asemenea, că problemele regionale nu pot fi eficient rezolvate nici de întreprinderile particulare (cum s-a experimentat în SUA şi Marea Britanie în special), nici prin sistemele socialiste, care funcționează parțial şi în guvernele socialiste vestice, dar în principal în cadrul țărilor CAER (G. Blazyca)[2]. Ambele modele sunt incapabile să reducă disparitățile în capacitatea novatoare şi de adaptare a comunităților locale şi să le rezolve problemele, în fața cerințelor puse de procesul restructurării economice internaționale.

Abordarea dezvoltării regionale şi locale pornind de la inițiativele întreprinderilor private se bazează de obicei pe argumente la nivel micro şi la nivel macro.

Argumentele la nivel micro susțin că întreprinzătorul privat se află în cea mai bună poziție pentru a identifica noile oportunități ale pieței, pentru a opta în favoarea noilor produse şi a inovațiilor tehnologice pertinente şi, totodată, pentru a investi resursele corespunzătoare. Avantajele datorate acestor abilități unice ale întreprinzătorului particular devin şi mai importante în condițiile schimbărilor rapide care au loc în diviziunea internațională a muncii.

Argumentele la nivel macro susțin că, atât timp cât mobilitatea bunurilor şi serviciilor (comerțul liber) precum şi a factorilor de producție (capital, forță de muncă şi cunoştințe tehnologice) cresc suficient de mult, diferențele teritoriale de prețuri şi nivele de dezvoltare tind să se micşoreze în toate localitățile, iar disparitățile sociale tind să dispară. Acesta este de fapt argumentul susținut de concepția neoclasică.

Nu mă voi referi la ampla literatură care apără sau respinge aceste ipoteze la nivel micro şi macro. Voi sublinia că un mare număr de studii au arătat că ambele tipuri de argumente nu țin seama de procesele reale care operează între aceste două nivele: micro şi macro, nivelul intermediar (regional şi local).

Cu privire la abordarea micro s-a arătat că, capacitatea întreprinzătorului particular de a descoperi noi piețe, de a introduce inovația şi de a avea acces

---

[1] *D. Wadley, "Restructuring the Regions", Paris, 1986.*

[2] G. *Blazyca, "Planning is Good for You: The Case for Popular Control", Londra, 1983.*

la capital (îndeosebi capitalul de risc) depinde foarte mult de structurile favorabile din apropierea lor, adică de mezonivelul, regional sau local, în care se găsesc. S-a arătat de asemenea că inovația tehnologică trebuie să fie organizată pe o bază teritorială (P. Nijkamp şi W.B. Stohr; J.C. Perrin)[1] şi necesită o coordonare atentă a politicilor de pregătire profesională pe plan local, a politicilor de dezvoltare a comunității cu politicile în domeniul educației, cercetării şi cu cele .fiscale, la nivel regional şi local (R. Premus)[2]. Walter Stohr se referea la acestea, denumindu-le "complexe regionale novatoare"[3]. Aceste complexe novatoare regionale necesită o interacțiune efectivă şi o rețea de sprijinire a întreprinzătorilor la nivel regional şi local, pentru a putea coopera cu întreprinzători şi instituții din afara lor, aflate la nivel național şi chiar internațional. Aceste interacțiuni locale şi rețele de sprijin sunt deosebit de importante pentru procesul novator din întreprinderile mici şi mijlocii, care sunt tot mai mult considerate elemente cheie ale dezvoltării şi inovației locale (OECD; R. Rothwell şi Zegveld; D. Wadley)[4]. Aceste studii arată că inovația şi antreprenoriatul nu sunt microprocese autonome, ci depind considerabil de mezocon-dițiile mediului regional şi local.

Nici politicile centrale de tipul alocării resurselor, nici mi-croacțiunea întreprinzătorilor individuali nu s-au dovedit eficiente în modificarea acestor mezocondiții. Numai acțiunile de mare amploare ale comunităților regionale sau locale pot fi eficiente în modificarea mediului respectiv, regional sau local. Acesta este spațiul de manevră al comunităților regionale şi locale preocupate de îmbunătățirea condițiilor pentru activitățile novatoare şi antreprenoriale.

Pentru a orienta în mai mare măsură deciziile întreprinzătorilor particulari în direcția realizării obiectivelor mai largi ale comunității, unele autorități locale au încheiat, ca o soluție de compromis, "acorduri contractuale" cu întreprinzători particulari. În Marea Britanie de exemplu, unele autorități locale acordă sprijin (adesea sub forma de capital, întreprinderilor noi sau celor existente) condiționat de respectarea unor contracte care stipulează că firmele care au primit acest sprijin protejează interesele forței de muncă şi ale comunității, legat de condițiile de muncă şi environmentale.

---

[1] *P Nijkamp şi W.S. Stohr, "Technology policy at the crossroads of economic policy and phisical planning", în Environment and Planning c, Government and Policy, vol.6, nr.4/1988 J.C. Perrin, "Adeconcentrated technology policy - lessons from the Sophia - Antipolis experience, în Environment and Planning C, Government and Policy, vol.6, nr.4/1988.*

[2] *R. Premus, "Federal technology policies and their regional effects", Londra, 1986.*

[3] *W.B. Stohr, "Regional innovation complexes", în Papers of the Regional Science Association, vol.59/1986.*

[4] *OECD, "Innovation in Small and Medium Firms", Paris: Organization for Economic Cooperation and Development, 1982.*
R. Rothwell şi Zegveld, "Innovation and Small and Medium-Sized Firm", Londra, 1982. D. Wadley, "Restructuring the Regions", Paris: OECD, 1986.

În SUA administrația locală încheie frecvent acorduri, contracte "corelate" prin care sprijinirea locală a noilor investiții şi activități este condiționată de orientarea lor spre nevoile locale (furnizarea serviciilor locale, locuri de muncă, şi altele) sau de contribuția lor la dezvoltarea infrastructurii locale în general. Acorduri similare se încheie şi între autoritățile locale şi firmele locale din fostele membre CAER.

Problema care se pune este că, totuşi, asemenea exigențe pot fi formulate numai de comunitățile locale care sunt oricum atractive pentru investitori, în timp ce restul comunităților pot fi, în continuare, forțate se ceară investiții, sau să angajeze resurse bugetare locale, prin concesii fiscale.

În multe țări europene vestice, dar şi în unele țări est europene, sectorul particular şi-a asumat tot mai mult aceste probleme. Activitatea s-a concentrat pe furnizarea serviciilor şi crearea unei industrii a comunității, (în special în țările vestice), ca şi pe activități culturale şi de expertiză (cu preponderență în sectorul particular al țărilor est europene).

Relația dintre o nouă întreprindere construită într-o localitate şi comunitatea locală respectivă, trebuie văzută sub două aspecte: beneficiile create de întreprindere pentru comunitatea locală (pe care înțelegerile contractuale încearcă să le maximizeze) şi mediul oferit întreprinderii de către comunitatea locală. Ambele aceste aspecte au nevoie, în mod deosebit în cazul comunităților locale mai puțin atractive, de o politică de dezvoltare inițiată pe o bază locală sau regională mai largă. În țările cu planificare centralizată operează mecanisme similare, numai că aici comunitățile locale încearcă să solicite autorităților centrale (şi numai de curând firmelor private străine, cu multiple localizări) implantarea de întreprinderi, încercând prin aceasta să câştige sprijin financiar pentru infrastructura locală.

O politică de dezvoltare inițiată de la nivel local este un tip de abordare care a reapărut nu de mult, îndeosebi pentru economiile locale slabe din punct de vedere structural, pentru care nici una din abordările menționate mai înainte nu s-au dovedit adecvate în tratarea problemelor şi a posibilităților oferite de restructurarea industrială mondială. Aşa cum am mai spus, politicile centrale redistributive s-au dovedit inflexibile în tratarea problemelor regionale şi locale şi incapabile să creeze un mediu regional/local novator şi întreprinzător. Abordarea dezvoltării pornind de la întreprinderile private, deşi, dinamică, în multe cazuri s-a dovedit nerealistă pentru a putea fi utilizată cu succes la realizarea obiectivelor de dezvoltare locală. S-a văzut tot mai clar că dezvoltarea locală nu poate fi în întregime lăsată nici guvernului central, nici întreprinderilor private. De fapt, cele care ar trebui să se implice mult mai mult, sunt comunitățile locale. Începând cu anii 70 s-a înmulțit rapid numărul inițiativelor locale şi în Europa, dar numai o mică parte din acestea au fost analizate sistematic. (W.B.

Stohr; D. Senghaas; S.A. Musto şi C.F. Pinkele; Bassand şi alții; H.E. Maier şi H. Wollmann)[1].

O interpretare, o explicație a inițiativelor locale ar putea fi aceea că, apariția "crizei regionale" provocată de procesul de restructurare economică internațională, îndeosebi în economiile de piață, a dat la iveală noi forme de îngrijorare socială şi a dus la creşterea potențialului de mobilizare locală (M. Marshall)[2].

Cu alte cuvinte, mobilizarea locală este în economiile de piață, ca şi în fostele economii cu planificare centrală, produsul vidului instituțional de luare a deciziilor, în care comunitățile locale sunt prinse între rolul "anonim" şi adesea inflexibil al statului, pe de o parte, şi restructurarea economică mondială, pe de altă parte.

În economiile cu planificare centrală eforturile de mobilizare locală au fost adesea legate de problemele locale environmentale sau de calitatea vieții, determinate de proiectele industriale planificate central.

Marile inițiative de dezvoltare regională sau locală tind să apară atunci când o populație mai numeroasă este afectată de simptomele crizei. Cazul închiderii întreprinderilor este situația care afectează direct, prin faptul că o pondere însemnată a forței de muncă regionale sau locale rămâne fără ocupație - şi acest fapt este cu atât mai important, cu cât forța de muncă este mai bine organizată - în timp ce alte sectoare pot fi afectate indirect, ca de exemplu sectoarele furnizoare şi cele beneficiare.

Accelerarea inițiativelor de dezvoltare regională şi locală a fost stimulată de creşterea incapacității statului de a se ocupa de problemele regionale/locale ale restructurării şi şomajului cu ajutorul politicilor tradiționale de dezvoltare locală, inițiate la nivel central, despre care am vorbit. Aceste inițiative au fost susținute şi de încrederea tot mai mare în succesul avut de unele inițiative de dezvoltare locală şi restructurare, precum şi de conştientizarea crescută a necesității de a mobiliza toate resursele locale pentru soluționarea acestor probleme.

1.3. Contextul şi originea inițiativelor de dezvoltare locală

Inițiativele de dezvoltare locală apar în contexte foarte diferite iar autorii, inițiatorii lor sunt foarte diverşi. În legătură cu inițiativele de dezvoltare locală sunt de luat în considerare trei aspecte:

- existența unei probleme;
- exprimarea unei nevoi şi

[1] *W.B. Stohr, lucrările citate, 1981, 1985; D. Senghaas, "Von Europa lernen – Entwicklungsgeschichtliche Betrachtungen", Frankfurt, 1982. S.A. Musto şi C.F. Pinkele, lucrarea citată, 1985; Bassand şi alții, lucrarea citată, 1986.*
H.E. Maier şi W. Wollmann, lucrarea citată, 1986.

[2] *M. Marshall, lucrarea citată, 1987.*

- descoperirea unei oportunități.

1.3.1. Existența unei probleme

În ce priveşte *existența unei probleme,* la care inițiativa locală trebuie să aducă, să găsească o soluție, aceasta trebuie să vizeze:

- un anumit teritoriu, de mărime variabilă, rural sau urban (uneori un sat sau un cartier);
- şi/sau un grup de persoane; este vorba cel mai adesea de persoane fizice (şomeri, îndeosebi şomerii de lungă durată, femeile, handicapații, persoanele în vârstă...)

Natura problemelor este foarte diferită. Şomajul este cel mai adesea invocat datorită efectelor sale secundare (delicventă, emigrări etc.). Alte probleme pot fi declinul unui teritoriu, degenerarea lui etc.

1.3.2. Exprimarea unei nevoi, a unei necesități

Constatarea problemei conduce la exprimarea unei nevoi sau a unei necesități care se traduce cel mai adesea în termeni de creare de locuri de muncă şi/sau de recalificări. În afara acestora sunt şi o serie de alte nevoi cum sunt reabilitarea siturilor, locuințelor, sau nevoi din alte domenii cum ar fi, de exemplu, îngrijirea la domiciliu a persoanelor în vârstă, a copiilor etc.

1.3.3. Descoperirea unei oportunități

Uneori oportunitatea este cea care declanşează inițiativa. De exemplu, existența unor noi tehnologii în domeniul informaticii şi telematicii se află la originea unei acțiuni de dezvoltare realizată de British Telecom în mediul rural. Un alt exemplu: nevoia de a avea produse cu design mai elaborat l-a făcut pe Buron să stimuleze oferta de servicii în acest domeniu şi să multiplice numărul întreprinderilor pentru acest tip de produse într-o regiune din Marea Britanie.

Cel mai adesea, acolo unde oportunitățile apar după o cercetare, ele răspund unor nevoi de creare de locuri de muncă şi de dezvoltare locală. Poate fi vorba de oportunități legate de:

- bogății naturale care nu au fost încă exploatate (în domeniul turismului în special);
- istorie, patrimoniu;
- valorificarea produselor locale;
- "nişe" identificate local, inclusiv industrii în recesiune, dar şi în domenii cum sunt serviciile la domiciliu;
- noi modalități de producție, facilitate de noile tehnologii (de exemplu munca la domiciliu şi informatica);
- răspunsul la anumite nevoi locale nesatisfăcute, cum sunt renovarea locuințelor sau îngrijirea la domiciliu a persoanelor în vârstă.

Inițiativele angajate pentru a răspunde acestor nevoi contribuie la dezvoltarea economică locală prin crearea de activități;
- potențialul de creare şi/sau dezvoltare a IMM-urilor;

Se poate ajunge ca oportunitatea majoră să fie aceea oferită de unul sau altul dintre programele comunității respective, care devin prin "incitarea" la inițiativă un factor determinant - chiar dacă acesta este asociat altor oportunități locale.

1.3.4. Actorii inițiativelor de dezvoltare locală

La originea inițiativelor se găsesc de regulă o diversitate de autori:
- grupuri de locuitori, organizați sau nu, în asociații sau structuri de tipul "Community Businesses";
- "agenți ai dezvoltării locale", adică cel mai adesea persoane salariate de agenții a căror specializare este dezvoltarea locală;
- voluntari ai dezvoltării locale;
- colectivități locale;
- autorități locale alese;
- întreprinderi sau grupuri de întreprinderi (IMM-uri, grupări de cooperative...);
- şefi de întreprinderi;
- universități;
- statul atunci când decide să reconstruiască un cartier etc.
- Comisia UE (direct sau indirect) atunci când lansează un program şi încurajează inițiativele.

Prezența unei persoane fizice "antreprenor al dezvoltării locale" este o realitate în cele mai multe cazuri. Dar întotdeauna va exista şi o întreprindere, o universitate, un grup, o colectivitate care se va îngriji de cel care a adus proiectul şi a impulsionat lansarea acestuia.

1.3.5. Partenerii

Majoritatea acțiunilor de dezvoltare locală sunt inițiate de un parteneriat activ care se construieşte în două dimensiuni:
- o dimensiune "verticală", adică un parteneriat între actorii situați în afara teritoriului şi actorii locali: de exemplu între funcționarii statului central şi autoritățile locale alese; sau între o mare întreprindere şi întreprinderile mici şi mijlocii locale.
- o dimensiune "orizontală", un parteneriat între persoane aparținând unor structuri diferite, sau care nu sunt organizate: de exemplu, atunci când şefi de întreprinderi, autorități locale, sindicalişti, voluntari, asociați etc. locuiesc în aceeaşi regiune şi colaborează pentru con-

cretizarea unei inițiative locale, cooperând astfel la dezvoltarea economică a regiunii respective.

În toate cazurile, parteneriatul se formează pentru soluționarea inițiativelor de dezvoltare care au apărut.

1.4. Sprijinul central acordat inițiativelor de dezvoltare locală

Se pare că a devenit o axiomă faptul că, cu cât mulțimea problemelor locale depăşeşte capacitatea factorului central de a se ocupa de ele, cu atât mai mult agentul central va fi pregătit să sprijine inițiativele de dezvoltare locală sau regională. Tocmai de aceea, începând cu ultimii ani ai deceniului '70, un număr tot mai mare de guverne naționale au sprijinit oficial inițiativele de dezvoltare locală şi, îndeosebi, pe cele privind crearea de noi locuri de muncă. Chiar înainte de această dată, în anii '60, guvernul federal al SUA a sprijinit comunitățile, prin agențiile lor de acțiune, care s-au axat inițial pe furnizarea serviciilor sociale minorităților urbane sărace, iar mai târziu, prin desemnare corporațiilor de dezvoltare a comunității, acestea şi-au lărgit orizontul până la proiecte de dezvoltare economică (Ford Foundation; H. Garn)[1]. În Europa, Marea Britanie a fost prima țară în care problemele restructurării locale au devenit extrem de presante, iar pe la mijlocul anilor '70, Home Office a sponsorizat proiecte de dezvoltare a comunităților locale (R. Kraushaar şi M. Loney; M. Marshall)[2]. Au urmat, după aceea, şi alte țări europene. Organizațiile internaționale au devenit active în acest domeniu al dezvoltării locale. OECD a inițiat mai multe programe privind "inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă", iar Comisia Comunității Europene a inițiat programe similare, promulgând în 1984 măsuri oficiale pentru "a promova potențialul endogen de dezvoltare al regiunilor" şi creând Fondul European de Dezvoltare Regională (European Regional Development Fund), constituit prin Decretul Consiliului Comunității Europene din 1984. În 1986 acest fond şi-a lansat propriul program de acțiune pentru creşterea numărului locurilor de muncă locale (LEDA), şi totodată pentru a completa şi întări eficiența ajutorului Comunitar acordat din fondurile sale structurale, respectiv Fondul Social European (European Social Fund), Fondul European de Dezvoltare Regională (European Regional Development Fund), Fondul European de Garanție şi Orientare Agricolă (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund). În 1984 a fost creată, în colaborare, de către OECD şi Comisia Comunității Europene, o rețea informațională pentru inițiative

---

[1] *Ford Foundation, „Community Development Corporations, A Strategy for Depressed Urban and Rural Areas", Fundația Ford, New York, 1973. H. Garn şi alții, „Evaluating Community Development Corporation – A Summary Report", Institutul Urban, Washington D.C., 1976.*

[2] *R. Kraushaar şi M. Loney, Requiem for planned innovation: the case of the community Development Project în M. Brown şi S. Baldwin, The Yearbook of Social Policy in Britain, Londra, 1980. M. Marshall, lucrarea citată, 1987.*

locale, ELISE, finanțată de Comisia Comunității Europene; Consiliul Europei s-a ocupat de asemenea foarte mult de problemele dezvoltării locale, la fel ca şi Oficiul Internațional Al Muncii (J. Mayer)[1].

Aceste programe inițiate la nivel național şi internațional pentru promovarea inițiativelor locale de ocupare a forței de muncă reprezintă răspunsul la acțiunile anterioare care au avut loc la nivel local. În timp ce se aflau în plină desfăşurare discuțiile academice şi politice generale despre cele mai adecvate măsuri pentru combaterea şomajului, indivizi şi grupuri de indivizi la nivel local, anticipând rezultatul acestor discuții, au întreprins numeroase acțiuni menite să ducă la crearea de locuri de muncă locale[2]. Inițiativele locale având ca scop ocuparea forței de muncă se deosebesc de politicile tradiționale de dezvoltare şi ocupare a forței de muncă sub patru aspecte:

a) nu sunt stimulate din afară, ci dezvoltate în interiorul comunității, ca o formă de autoajutor economic;

b) se bazează pe un parteneriat între diferite grupuri locale;

c) sunt orientate spre realizarea unor obiective atât economice cât şi sociale;

d) activitatea lor este subordonată, în primul rând, realizării intereselor comunității locale.

1.5. Microfactorii inițiativelor locale

Dacă înainte de 1980 s-au elaborat numeroase studii de macroteorie a dezvoltării locale, după această dată au apărut lucrări preocupate de microfactorii dezvoltării locale, respectiv microfactorii inovației locale. A.E. Anderson[3] afirma că factorii importanți pentru inovația locală ar consta dintr-o combinație a *competenței locale,* a *sinergiei locale* şi a *instabilității societate.* G.Tornquist[4] adaugă acestor condiții prezența *"personajelor cheie",* în calitate de "catalizatori" ai comunicației dintre indivizi şi ariile de competență, *diversitatea culturală, stagnarea economică, flexibilitatea organizațională* precum şi rețelele dintre "cercurile culturale", la nivel regional, național şi global. W.B.Stohr[5] a analizat componentele principale ale "complexelor de inovații regionale" şi interacțiunea lor în diferite forme societale, ca de exemplu interacțiunea lor într-un model în care cuprinde sectorul cooperativ, privat şi sectorul terțiar (parteneriatul public local - privat - universitar).

---

[1] *J. Mayer, lucrarea citată, 1988.*

[2] *Studii ale Comisiei Comunității Europene, 1985.*

[3] *A.E.Anderson, „Creativity and Regional Development", Papers of the Regional Science Association, vol. 56/1985.*

[4] *G.Tornquist, „Creativity: a geographical perspective", lucrare prezentată la Workshop-ul cu tema Economie mondială şi organizarea spațială a puterii, organizat de Fundația Europeană de Ştiință, 1987.*

[5] *W.B.Stohr, lucrările citate, 1986.*

M. Storper şi A. Scott leagă strâns inovaţia şi competitivitatea viitoare de introducerea formelor tehnologice şi instituţionale ale "producţiei flexibile". Ei consideră ca premise necesare introducerii unei specializări flexibile, următoarele: *cooperarea, asocierea* şi *coordonarea* locală (inclusiv consensul local între uniuni sindicale, salariaţi şi conducerea centrală); existenţa *reţelei de informaţii locale* şi socializarea cunoştinţelor locale folositoare; *relaţiile locale input - output;* lucrul în echipă şi cooperarea pe piaţa muncii. Cei doi autori apreciază că aceste condiţii nu se găsesc de obicei în zonele cu industrializare de tip fordist, orientate spre producţia tradiţională de masă, spre marea producţie şi că specializarea flexibilă apare de aceea în principal în periferiile suburbane ale centrelor metropolitane, în comunităţile cu tradiţie meşteşugărească sau în comunităţile înainte neindustrializate. Această abordare conţine trăsături deterministe prin faptul că vechile centre industriale sunt excluse de la posibilitatea de a dezvolta inovaţia şi specializarea flexibilă. În opoziţie cu această opinie, experienţa practică, consemnată de numeroase studii arată că, în fapt, inovaţia este posibilă şi în vechile centre industriale, care pot depăşi, prin aceasta, starea de stagnare sau de declin.

1.6. Factori stimulativi ai apariţiei iniţiativelor locale

Iniţiativele locale cunoscute până acum, întreaga experienţă a dezvoltării locale europene dar şi internaţionale arată că un anumit număr de factori reprezintă premise importante pentru o largă distribuire a inovaţiei în interiorul comunităţilor locale:

- *condiţiile de criză* care apar din diviziunea internaţională a muncii reprezintă un puternic *stimulent pentru inovaţie şi antrepre-noriat,* ele putând fi comparabile cu impulsionările datorate condiţiilor naturale sau catastrofelor din societăţile preindustriale;
- *stimulentele societăţii şi recompensele* trebuie acordate iniţiativelor individuale şi *întreprinzătorilor individuali,* în scopul orientării lor spre obţinerea de beneficii tot mai mari pentru comunitatea locală; acestui scop pot servi şi *aprecierea şi recunoaşterea valorii acţiunilor lor;*
- alte premise cheie le constituie transferul instituţionalizat din afară, în interiorul comunităţilor locale, *al informaţiei, iniţiativelor novatoare şi antreprenori ale;* acest transfer din afară poate lua şi forma unei rotaţii a personalului între sursele locale şi cele externe ale inovaţiei (de ex. universităţi, centre de cercetare, dar şi între diferite secţii ale întreprinderilor locale şi unităţi de cercetare externe, de pe lângă firme cu multiple localizări);
- în cadrul localităţii sau regiunii, acest transfer poate fi realizat prin promovarea unor *cercetări comune ale firmelor* şi prin *rotirea personalului între unităţi de cercetare şi unităţile productive,* pentru *îmbunătăţirea transferului de cunoştinţe, între cercetare şi practică.*

"Rețelele locale interactive" pentru schimbul de informații, bunuri şi servicii, ca purtătoare ale inovației şi cooperării, s-au dovedit a fi foarte valoroase "vehicule" pentru aceste transferuri;

- *promovarea cooperării antreprenoriale* ca un adevărat cadru al inițiativei individuale şi *direcționarea rezultatelor* acestei cooperări; această cooperare este stimulată dacă avantajul indivizilor şi firmelor în cadrul cooperării interne este mai mare decât cel rezultat din interacțiunile şi cooperarea externă; în acelaşi timp, o astfel de cooperare promovează formarea unor obiective comune printre întreprinzătorii locali;
- *procesele larg democratice de luare a deciziilor* constituie o cerință importantă pentru distribuirea, repartizarea locală a rezultatelor pozitive; ele pot conduce, însă, şi la alocarea ineficientă a resurselor sau la structuri locale rigide;
- trebuie evitată formarea unor ierarhii locale rigide care limitează stimulentele pentru inovație şi cunoaşterea rezultatelor acestor stimulente: ierarhiile stabilite sub forma unor responsabilități şi putere de decizie diferențiate, trebuie legate de funcții specifice ce trebuiesc îndeplinite şi nu de anumiți indivizi sau grupuri; în acest fel, pot fi îndepărtate barierele care împiedică indivizii să se ocupe de acele funcții care sunt cele mai potrivite cu capacitatea lor. Schimbarea, rotirea periodică a funcțiilor cheie poate ajuta la diminuarea unor astfel de rigidități.

Numeroşi autori (A.E. Anderson, W.B. Stohr, G. Tornquist, M. Storper, A.J. Scott[1] şi alții) identifică ca principale premise pentru inovația locală şi stimularea inițiativelor locale astfel de factori cum sunt: *instabilitatea socială, competența locală, schimbul informațional intensiv, sinergia locală şi cooperarea, diversitatea culturală, flexibilitatea organizațională şi obiectivele locale comune.*

În acest context, al dezvoltării locale, s-a dovedit foarte important rolul anumitor "actori" specifici. În anumite cazuri, dezvoltarea locală este pusă în mişcare, impulsionată de *actori externi* (instituții centrale, firme cu multiple localizări), iar în alte cazuri de *actori sau instituții locale* (întreprinzători locali,

---

[1] *A.E.Anderson, „Creativity and Regional Development", Papers of the Regional Science Association, vol. 56/1985. W.B. Stohr, „Regional innovation complexes", Lucrările Asociației Regionale de Ştiință, vol. 59/1986.*
M.Storper şi A.J.Scott, „The geographical foundations and social regulation offlexible production complexes", in J.Wolch şi M.Dear, „The Power of Geography: How Territory Shapes Social Life", Londra, 1989. G.Tornquist, „Creativity: a geographical perspective", lucrare prezentată la Workshop-ul cu tema Economie mondială şi organizarea spațială a puterii, organizat de Fundația Europeană de Ştiință, 1-4 sept.1987.

bănci, grupuri de interes locale, oameni de ştiinţă locali, agenţii de dezvoltare locală etc.)

O *premisă "cheie"* pentru o mai susţinută dezvoltare locală s-a dovedit a fi, în toate cazurile, *interacţiunea intensă, schimbul de informaţii şi cooperarea dintre "actorii" locali.* **Experienţa** diferitelor ţări arată că acolo unde nu au existat aceste premise, a fost necesar ca un anumit tip de *agenţi ai dezvoltării locale* să acţioneze ca un catalizator pentru a înfăptui această cooperare. Uneori, astfel de agenţi au apărut din proprie iniţiativă, alteori au fost aduşi, pe bază de contract, de comunitatea locală, instituţii locale sau chiar de organizaţii din afară.

1.7. Premise exogene necesare stimulării iniţiativelor de dezvoltare locală

Pentru apariţia iniţiativelor de dezvoltare locală condiţiile externe specifice par să fie la fel de importante, ca şi cele interne. Acestea se referă, în mod deosebit, la rolurile modificate şi, uneori noi, jucate de guvernele centrale. Este necesar ca instrumentele tradiţionale ale guvernelor centrale utilizate în domeniul creşterii regionale şi locale, orientate în principal, spre stimularea, favorizarea capitalului, în scopul sporirii numărului locurilor de muncă, să fie reorientate spre măsuri calitative, care să ducă la îmbunătăţirea calităţii muncii şi flexibilizarea stocului de capital, tehnologiei şi organizării. De aceea guvernele ţărilor ar trebui să îndeplinească următoarele funcţii:

- *să înlesnească accesul la informaţie,* privind oportunităţile pieţei (naţionale şi internaţionale), la *noile tehnologii, noilor forme organizaţionale şi de management şi la cunoaşterea experienţelor* şi a altor iniţiative de dezvoltare locală;
- *să participe la finanţarea unor centre de cercetare şi dezvoltare regională;*
- *să promoveze persoanele şi grupurile cu potenţial novator la nivel local;*

Experienţele înregistrate până în prezent arată, totuşi, că intervenţiile directe ale guvernelor pot distorsiona procesele cu acţiune locală şi pot slăbi mecanismele feedback-ului local.

Alte condiţii externe mai importante pentru stimularea iniţiativelor de dezvoltare locală ar mai putea fi:

- atribuirea unor *agenţii locale şi regionale* sarcina de a realiza unele activităţi cu scop financiar şi de luare a deciziilor, care să permită operarea cu mai multă eficienţă a reţelelor locale;
- întărirea *mecanismelor feedback-ului regional şi local* între deciziile luate în probleme economice, sociale, politice şi envi-ronmentale, pe de parte, şi rezultatele lor, pe de altă parte.

Aceste mecanisme ale feedback-ului par să fie premise importante pentru capacitatea novatoare indigenă;

- *promovarea unor structuri informaționale flexibile,* atât pentru scopuri locale, regionale, cât şi pentru cerințe exterioare.
- *flexibilitatea legislativă* reprezintă un alt factor extern al dezvoltării locale/regionale.

Problemele cu care se confruntă azi chiar şi țări dezvoltate, cum sunt Germania şi Suedia se datorează şi faptului că în aceste țări cu economie socială de piață nu a funcționat flexibilitatea legislativă, în principal reglementările legislative privind prețul şi timpul muncii, pentru a ne referi numai la cele mai importante reglementări.

1.8. Efectele inițiativelor locale

Inițial, cele mai multe inițiative locale erau considerate ca inițiative pentru ocuparea forței de muncă. Totuşi, "efectul de ocupare" al inițiativelor locale este relativ mai mic, comparativ cu dimensiunile şomajului (H.E. Maier şi H. Wollman; Comisia Comunității Europene)[1]. Cu toate acestea, semnificația socială, economică şi instituțională a inițiativelor locale pentru dezvoltare este considerată a fi de o foarte mare importanță.

În termenii *semnificației sociale* a inițiativelor locale, se pot distinge trei tipuri de abordări. Primul tip de abordare se referă la *obiectivele "alternative",* în sensul că orele de activitate ale unui individ nu trebuie dedicate în întregime producției şi serviciilor. Al doilea tip de abordare se preocupă de inițiativele care urmăresc atingerea obiectivelor stabilite, cu ajutorul unor *instrumente "alternative",* având ca scop sprijinirea oamenilor cu handicapuri fizice, mentale, sociale şi culturale în procesul de integrare în societate. Acest lucru se realizează adesea oferindu-le un mediu de lucru protejat, care trebuie să devină treptat "asemănător unei afaceri" şi pe cât posibil să-i facă capabili să-şi câştige, într-o proporție tot mai mare, venitul de care au, nevoie, prin comercializarea produselor lor (posibil şi în forma unor cooperative), ceea ce le-ar da o mai mare independență de alocațiile şi subvențiile pe care le primesc. Cel de al treilea tip de abordare a semnificației sociale a inițiativelor locale constă adesea în *satisfacerea nevoilor locale concrete,* neîndeplinite prin mecanismul pieței, cum este, de exemplu, îmbunătățirea calității mediului.

În termeni economici, principalele efecte ale primei abordări ar urma să constea din *redistribuirea activităților formale* şi *completarea lor cu tipuri informate de lucru.* A doua abordare vizează, în principal, reducerea fondurilor publice necesare ajutorării grupurilor defavorizate, având ca scop creşterea încrederii în sine a acestor grupuri, atât în termeni psihologici cât şi economici.

---

[1] *H.E. Maier şi H. Wolfman, lucr. cit, 1986; Comisia Comunității Europene, Raportul citat, 1986.*

Noile forme de cooperare dintre indivizi, grupuri sociale şi de asemenea între întreprinderi şi instituţii apar strâns legate de iniţiativele locale. Acestea sunt premise importante pentru impactul profund, susţinut al iniţiativelor locale şi pentru înmulţirea unor asemenea iniţiative.

Iniţiativele de dezvoltare sau de ocupare a forţei de muncă orientate, în principal, spre tradiţionalele întreprinderi mici şi mijlocii pun de obicei un accent deosebit pe crearea de firme, pe dezvoltarea tehnologică şi eficienţa economică, în timp ce iniţiativele locale de ocupare a forţei de muncă vizează în principal grupurile sociale marginale, concentrându-se pe asigurarea de locuri de muncă şi servicii, acordând criteriului eficienţei economice, cel puţin la început, un rol secundar. Pentru o susţinută dezvoltare locală este important să se urmărească realizarea obiectivelor ambelor tipuri de abordări ale iniţiativei locale, pentru ca acestea să se completeze reciproc. Crearea de noi firme şi introducerea noilor tehnologii este de aşteptat să fie însoţită de creşterea ocupării forţei de muncă, în timp ce iniţiativele sociale (cu excepţia grupurilor de handicapaţi permanenţi) trebuie să se preocupe, în tot mai mare măsură, şi de îmbunătăţirea fezabilităţii economice.

Convergenţa acestor grupuri de iniţiative locale ar putea fi încurajată printr-un sprijin mai susţinut din punct de vedere funcţional, cu ajutorul mecanismelor adecvate ale comunităţii locale, astfel încât, noile întreprinderi să poată juca tot mai mult un rol social; în acelaşi timp, iniţiativele sociale ar putea fi tot mai mult ghidate, orientate de obiectivele şi criteriile economice, prin aceasta, cele două tipuri de iniţiative susţinându-se reciproc, unele pe altele.

1.9. Iniţiativele Economice Locale (IEL)

Iniţiativele economice locale reprezintă poate elementul esenţial al iniţiativelor locale şi cu siguranţă primele iniţiative locale apărute ca o stringentă necesitate.

Iniţiativele economice locale (IEL) împreună cu alte concepte similare au intrat în vocabularul academic al politicienilor la începutul anilor '80. În acelaşi timp, recesiunea economică şi creşterea şomajului au avut un impact dureros asupra multor comunităţi locale din întreaga Europă. Răspunsul nivelului local a fost apariţia unui şir de iniţiative având ca scop ameliorarea consecinţelor unui şomaj ridicat şi dirijarea proceselor de restructurare economică. Nevoia de a dezvolta o nouă agendă politică adecvată condiţiilor economice în rapidă schimbare şi modelele spaţiale elaborate au făcut ca astfel de acţiuni la nivel local să se bucure de mare interes. În 1982, OECD (Organizaţia pentru Cooperare Economică şi Dezvoltare) a iniţiat o serie de acţiuni care au avut ca scop promovarea şi evaluarea iniţiativelor locale de ocupare a populaţiei, (cunoscute sub iniţialele LEI, provenind din engleză - Local Employment Iniţiative), şi au determinat susţinerea, ulterioară, de către Uniunea Europeană, a programului LEDA (Local Employment Development Action - Acţiunea de ocupare a forţei

de muncă locale). Aceste demersuri au făcut ca nivelului local să-i fie recunoscute şi respectate la nivel internaţional iniţiativele întreprinse. Terminologia şi conceptele legate de problematica dezvoltării locale au devenit în timp, o preocupare de maxim interes în analizele ştiinţifice şi dezbateri cu caracter social şi totodată dezvoltarea locală a devenit o componentă acceptată şi inclusă în deciziile politice.

Conceptul de (IEL)este numai unul din numeroşii termeni care încearcă să adune laolaltă diverse activităţi iniţiate la nivel local. Alte concepte cu un conţinut similar sunt: iniţiative de dezvoltare locală, iniţiative de ocupare a forţei de muncă locale, strategii economice locale etc. Aceste activităţi care implică mobilizarea şi dezvoltarea economică locală, reprezintă o clasă eterogenă de acţiuni economice şi sociale. Ca urmare iniţiativele de dezvoltare economică locală, reprezintă o clasă eterogenă de acţiuni economice şi sociale, variind în formele lor organizatorice de la mici firme, cooperative, afaceri ale comunităţii cu capital de risc, reţele de "seif help" şi agenţii de sprijin. Această eterogenitate conduce la dificultăţi considerabile în definirea a ceea ce reprezintă (IEL).

Un element important de confuzie apare şi pentru faptul că termenul este folosit atât pentru a desemna procesul, cât şi acţiuni specifice. De aceea se face distincţie între *procesele de dezvoltare la nivel local,* utilizând termenul de *Dezvoltare Economică Locală* şi realizarea unor *activităţi specifice,* prin referire la acestea ca fiind *Iniţiative Economice Locale.* O distincţie importantă apare din faptul că, în timp ce dezvoltarea economică locală poate fi iniţiată de forţe externe, aşa cum am mai amintit deja, cum ar fi investiţii din afară sau acţiuni de politică guvernamentală centrală, Iniţiativele Economice Locale reprezintă acţiuni care îşi au originea la nivel local.

Cu toată diversitatea termenilor utilizaţi pentru iniţiativele de dezvoltare locală (fiecare având propriile avantaje şi dezavantaje), termenul Iniţiative Economice Locale este util prin aceea că identifică trei componente care caracterizează aceste trei tipuri de acţiuni:

a) *Dimensiunea locală*

O trăsătură principală definitorie a Iniţiativelor Economice Locale (IEL) este că nivelul local este identificat ca "domeniu cheie de acţiune". Rolul cheie al dimensiunii locale este clar evidenţiat de Walter Stohr prin definirea iniţiativei de dezvoltare locală ca fiind "o iniţiativă locală care foloseşte în principal resurse locale, sub control local şi predominant în beneficiul local"[1]. Întrucât IEL îşi au rădăcina în particularităţile economiilor şi comunităţilor locale, ele sunt parţial constituite pe o bază spaţială.

În termeni politici, IEL sunt adesea văzute ca *mijloace* adecvate de a valorifica *potenţialul endogen* şi de a capta interesele şi capabilităţile latente ale

[1] *Walter Stohr, Global Challenge and Local Response, Mansell, Londra, 1990, pag.33.*

populației, pentru a exploata diversitatea existentă în localități. Arealul local este văzut ca nivelul cel mai propice pentru a răspunde schimbărilor economice, şi care asigură, totodată, o bază adecvată pentru mobilizarea populației locale, ca şi pentru dezvoltarea solidarității sociale. Se argumentează că "alianțele locale" cele mai importante sub forma unui nou parteneriat între sectorul public, privat şi voluntar pot constitui o bază efectivă de la care să se promoveze proiectele de dezvoltare şi să se răspundă pozitiv la schimbările environmentului extern. Raportul OECD[1] din 1990 afirma: "Abordarea inițiativelor locale încurajează o evaluare a slăbiciunilor şi forței unei zone, urmată de eforturi integrate de a promova dezvoltarea economică, utilizând la maximum resursele locale, în special economice".

Într-o anumită măsură, nivelul local a înlocuit nivelul regional ca scală preferată pentru discutarea modului de a opera al proceselor la nivel subnațional. Nu este, însă, de dorit exagerarea accentului pe dimensiunea locală, având în vedere procesul schimbărilor locale.

b) *Crearea locurilor de muncă şi regenerarea economică*

Două programe lansate la începutul anilor'80, "Cooperative Action Programme on Local Initiatives for Employment Creation" al OECD şi "Programm of Research and Actions on the Development of Labour Market" al Uniunii Europene, au avut acelaşi punct de vedere, anume că inițiativele locale sunt primordiale.

Creşterea masivă a şomajului în toată Europa la acea vreme şi în mod deosebit localizarea efectelor prin deschiderea de întreprinderi, explica acea concentrare pe crearea de locuri de muncă.

Deoarece şomajul rămâne o trăsătură structurală a economiilor europene şi în prezent, rolul IEL de a fi creatoare de locuri de muncă se păstrează, dar în multe privințe această definiție apare restrânsă. Aceasta deoarece IEL pot avea efecte minore în termenii creării de locuri de muncă. În al doilea rând, dezvoltarea economică şi-a lărgit sfera, cu un accent sporit pe problemele de ofertă a forței de muncă, într-un context mai larg social, cultural, şi organizațional al dezvoltării. Mai exact spus, *schimbarea de concepție petrecută la nivelul Uniunii Europene, de la accentul pe politici care să ducă la crearea de locuri de muncă, la politici educaționale, aşa-numitele "training policy",* a făcut ca aceasta să se reflecte şi în concepția asupra IEL. Astfel "training policy" au căpătat şi în concepția asupra IEL un interes prioritar. Utilizarea termenului de Inițiative Economice Locale este o recunoaştere a unei mai largi concentrări pe activitatea economică. Se recunoaşte că acest concept nu este pe deplin satisfăcător deoarece exclude *importanța acțiunilor sociale şi culturale, care sunt extrem de semnificative pentru orice dinamică a dezvoltării locale.*

---

[1] *OECD, Raport, 1990, pag. 12.*

Rămâne totuşi o idee de bază, anume că iniţiativele locale promovează şi conduc transformări economice şi în consecinţă termenul IEL apare mai adecvat în definirea scopului multor acţiuni care se întreprind la nivel local.

Este de notat că mai recent, publicaţiile OECD folosesc tot mai mult conceptele de "iniţiative locale" (pentru care a optat şi studiul de faţă) şi "abordări locale", prin aceasta deplasând tipul de activitate în afara conceptului utilizat, cu accent pe *parteneriat şi antreprenoriat* ca reprezentând fenomene specifice acţiunilor locale.

c) *întreprindere, inovare şi antreprenoriat*

Ultimul aspect care defineşte IEL este elementul lor de activitate la nivel local. Crizele socio-economice şi eşecul politicilor la nivel naţional au forţat iniţiativa locală. Mai mult, atenţia crescândă acordată rolului micilor firme prin anii '80, combinată cu o rapidă schimbare a environmentului economic, au contribuit la un interes crescând asupra rolului antreprenoriatului şi inovaţiei în dezvoltarea economică. Ca urmare, IEL se referă nu numai la iniţierea de activităţi în forme tradiţionale ale micilor întreprinderi, firme şi cooperative, ci şi în termeni de antreprenoriat realizat de indivizi şi grupuri sociale locale, motivate de criterii sociale şi ale comunităţii.

Natura antreprenoriatului angajat de IEL poate fi conceptua-lizată în diferite feluri. Pe de o parte, IEL pot fi concepute ca *strategii de supravieţuire* determinate de şomaj şi de cei dezavantajaţi pe piaţa muncii în timpul perioadei de reorganizare a capitalului, dar pot fi văzute şi ca o *expresie a inovaţiei sociale pozitive* care ar conduce la dezvoltarea capabilităţilor prin activităţi informate realizate în afara locului de muncă, pentru a căuta un câştig într-o perioadă de tranziţie economică.

Concepţiile asupra inovaţiei, iniţiativei şi antreprenoriatului sunt concepţii cu o puternică tentă politică. Pe de o parte, activitatea antreprenorială este definită în termeni tradiţionali ai economiei de piaţă libere, şi anume cei ai conducerii unei întreprinderi pentru profit, pe de altă parte, există un punct de vedere alternativ, care ia în considerare un concept mai larg, al antreprenoriatului social şi cultural care include acţiune, iniţiativă îndreptată spre non profit. Ca urmare, semnificaţia acţiunilor antreprenoriale integrate este deschisă diverselor interpretări ideologice. De exemplu, IEL reprezintă adesea o primă încercare a celor neocupaţi sau grupurilor discriminate în afara sau interiorul pieţei muncii, să obţină un control asupra situaţiei ocupării forţei de muncă. În acest fel, IEL asigură adesea o bază de pregătire informală, unde aceste grupuri de populaţie pot dobândi o anumită experienţă managerială şi o calificare adecvată pentru a conduce mici întreprinderi. Totuşi, dacă IEL operează numai ca:

- forme tranzitorii care ajută muncitorii să treacă de la şomaj la muncă (de la situaţia de a nu-şi utiliza forţa de muncă la a-şi utiliza singur şi în propriul folos forţa de muncă) şi de aceea sprijină "cultura întreprinderii", sub forma micilor firme, sau dacă:

- furnizează experiență în promovarea unor forme sociale alternative şi prin aceasta susțin, generează o cultură alternativă de genul "ajută-te singur", sau dacă:
- în fapt el acționează numai ca un "mijloc" de utilizare temporară a forței de muncă pentru mulți muncitori, înainte ca aceştia să se întoarcă la sectorul formal, în perioadele cu necesar mai mare de forță de muncă (şi de aceea contribuie puțin la stimularea culturii antreprenoriale), toate acestea vor depinde de un *complex de factori specifici.* Accentul pus pe aceste diferite procese în explicarea rolului pe care îl au IEL în promovarea activității antreprenoriale, scoate în evidență natura ideologică puternică a dezbaterii, îndeosebi dat fiind lipsa cercetărilor asupra activităților ulterioare a inițiatorilor şi participanților la IEL.

În pofida absenței unei înțelegeri a proceselor specifice, peste tot IEL contribuie la existența unei culturi antreprenoriale. Dat fiind climatul ideologic predominant în Europa din acest moment, despre IEL se discută tot mai mult ca *activități complementare* (orientate spre piață), ale structurilor economice existente, decât ca alternative ale lor.

1.9.1 Forme organizatorice şi obiective

Când se discută de IEL trebuie făcută o necesară distincție între IEL de "prim ordin" care sunt *întreprinderile productive* (de exemplu cooperative, mici firme, afaceri ale comunității cu capital de risc etc.) şi IEL de ordin secundar, care sunt *organizații de sprijin* ce asigură o serie de informații, consultanță, training, asistență tehnică şi chiar asistență financiară pentru a sponsoriza inițiativele locale (de exemplu agenții de dezvoltare locală, centre de afaceri, agenții ale firmelor mici, activități promoționale ale autorităților locale). O clasificare mai detaliată a IEL este problematică, dat fiind diversitatea formelor lor. Există o serie de aspecte pe baza cărora se poate construi o clasificare, dar cu siguranță, o trăsătură majoră distinctă a IEL sunt obiectivele economice, politice şi sociale care constituie temelia lor. Considerarea IEL atât în relația lor cu clasicele întreprinderi capitaliste cât şi ca forme alternative de organizare ilustrează complexitatea aspectelor implicate.

1.9.2. Firme mici, inițiativele economice locale şi restructurarea capitalului

Una din trăsăturile majore ale recentului proces de restructurare a capitalului a constituit-o recenta creştere a sectorului reprezentat de micile firme. Walter Stohr arăta într-o lucrare din 1988 că pe la mijlocul anilor '80, în majoritatea economiilor industriale avansate, micile întreprinderi reuşeau să asigure o pondere mai mare a ocupării forței de muncă, decât la începutul anilor '70. În țările dezvoltate industrial, factorii politici de decizie au luat în considerare, ală-

turi de extinderea politicilor pieței libere, capacitatea evidentă a micilor firme de a genera locuri de muncă într-o perioadă de creştere a şomajului. De la începutul anilor '80, un răspuns fundamental la instalarea pe scară largă a şomajului structural a fost modificarea concepției programelor privind crearea de locuri de muncă, în sensul încurajării firmelor mici şi a antreprenoriatului. Dat fiind că multe firme mici sunt puternic orientate spre piețele locale, succesul lor este adesea legat de sănătatea economiilor locale. În consecință, creşterea sprijinului acordat micilor firme a devenit o componentă a criticii aduse politicilor regionale tradiționale, în favoarea sprijinirii politicilor endogene de creştere.

Din aceste motive, dezbaterile asupra IEL şi dezvoltarea economică locală sunt strâns legate de cele privind dezvoltarea antreprenoriatului şi crearea micilor firme. IEL au o strânsă legătură cu sectorul micilor firme şi sunt adesea clasificate ca făcând parte din ele. Relația are două componente: IEL ca unități de producție şi IEL ca organizații de sprijin. Primele, IEL ca unități de producție de bunuri şi servicii au anumite similarități cu firmele mici. Unii autori, cum este şi Van Buiren au încercat să facă distincție între firmele mici şi IEL ca unități de producție. S-a argumentat de exemplu că ambițiile IEL sunt adesea modeste, fiind motivate în primul rând de nevoia creării de locuri de muncă şi poate de o preocupare mai mare pentru probleme sociale şi comunitare. În plus ele sunt inițiate în condiții economice dificile de către muncitorii ajunşi şomeri şi care au puțină pricepere şi competență în a conduce, administra mici firme. În realitate, o distincție clară între aceste forme este dificil de făcut. IEL şi micile firme operează amândouă în cadrul aceloraşi restricții ale economiei de piață, restricții care sunt deosebit de puternice când se doreşte atingerea unor obiective sociale sau ale comunității.

A doua componentă a relației dintre IEL şi micile firme este IEL, ca "organizații de sprijin" sau "agenții" care promovează creşterea micilor firme. Un rol deosebit de important pentru astfel de servicii de sprijin prin intermediul IEL de al doilea ordin, a fost pus în evidență (legat de dezvoltarea sistemelor flexibile de producție), între alți autori, şi de Brusco într-o lucrare apărută în 1989. O tendință centrală identificată la sistemele de producție flexibile a fost încurajarea dezvoltării aglomerațiilor şi creşterea complexelor de producție localizate (Dchoengerger, 1988). Astfel, complexele de producție locale pot dezvolta o dinamică rezultată din diviziunea muncii lor şi economiile intensive ale aglomerațiilor, care furnizează "o neîntreruptă logică endogenă" (Scott, 1988). Dezvoltarea şi păstrarea acestei logici indică un rol central al IEL în promovarea legăturilor interfirme, training, infrastructuri, soft şi adoptarea noilor tehnologii.

1.10. Mijloace de stimulare a iniţiativelor locale în tara noastră

1.10.1. Construirea unui sistem legislativ adecvat

Pentru stimularea iniţiativelor locale de dezvoltare o însemnătate capitală o are construirea unui sistem legislativ adecvat, care pe măsură ce va deveni funcţional, va putea sprijini efectiv aceste iniţiative. În acest sens au fost deja elaborate şi adoptate, sau în curs de a fi adoptate, o serie de legi care au implicaţii directe şi asupra stimulării iniţiativelor locale sau regionale. În acest sens, cele mai importante legi sunt: Legea privind dezvoltarea regională în România, Legea zonelor defavorizate, Legea finanţelor publice locale, Legea stimulării activităţilor întreprinderilor mici şi mijlocii.

Legea privind dezvoltarea regională în România adoptată în 1998 care creează cadrul general al politicii de dezvoltare regională, competenţele şi instrumentele specifice acestei politici de dezvoltare regională va asigura nu numai "cadrul" în care să se poată manifesta iniţiativele locale şi regionale, dar le va şi impulsiona, dacă avem în vedere că unul din obiectivele Legii este formulat ca fiind: "corelarea politicilor şi activităţilor sectoriale guvernamentale la nivelul regiunilor, prin *stimularea iniţiativelor şi valorificarea resurselor locale şi regionale,* în scopul dezvoltării economico-sociale durabile şi al dezvoltării culturale a acestora".

Un impact deosebit de favorabil asupra iniţiativelor economice locale îl va avea şi *Legea Zonelor Defavorizate.* Această lege urmăreşte să încurajeze dezvoltarea economică a localităţilor din România care sunt afectate în cel mai înalt grad de criza economică şi socială pe care o traversează ţara, oferind facilităţi fiscale celor ce vor crea locuri de muncă. Conform acestei legi, societăţilor comerciale, persoanelor juridice române, precum şi întreprinzătorilor particulari sau asociaţiilor familiale autorizate să desfăşoare activităţi economice pe baza liberei iniţiative, înfiinţate după data declarării zonei defavorizate, care au sediul şi îşi desfăşoară activitatea pe teritoriul acesteia, li se vor acorda următoarele facilităţi:

- restituirea în totalitate a taxelor vamale pentru maşinile, utilajele, instalaţiile, echipamentele, mijloacele de transport, know-how etc. care se importă în vederea efectuării de investiţii în zonă, precum şi pentru materiile prime, piesele de schimb şi componentele importante necesare realizării producţiei proprii în zonă;
- scutirea de la plata impozitului pe profit pe perioada existenţei zonei defavorizate;
- acordarea cu prioritate a unor sume din fondurile pentru stimularea activităţii de export a produselor finite şi a serviciilor industriale, garantarea creditelor externe în limita unui plafon anual, finanţarea unor programe speciale prin hotărâri ale guvernului, finanţarea

proiectelor de investiții prin coparticiparea statului la capitalul social al firmei.

Până la intrarea în vigoare a legii, o serie de organizații neguvernamentale încearcă să cunoască potențialul local de dezvoltare şi să atragă resursele locale la relansarea economico-socială a zonelor defavorizate, cu perspectiva creării - pe termen lung - a unor rețele de sprijin comunitar.

Un exemplu în acest sens îl constituie Centrul Comunitar de Asistență Managerială Domus din Gura Humorului. Trebuie spus că această localitate a fost declarată zonă calamitată social din cauza numărului mare de şomeri (51%) proveniți în special din minerit. Posibilitatea de absorbție a forței de muncă este foarte scăzută, Oficiul Forței de Muncă plasând în medie pe lună doar 100 de persoane, cele mai multe în sectorul privat. Aceste condiții au determinat apariția Centrului Comunitar de Asistență Managerială Domus.

Până la funcționarea sa autonomă, acest Centru este asistat de Fundația Alternativa 2000, Centrul pentru Studii Complexe din Bucureşti şi Fundația Filbac din Bacău. Acest Centru Comunitar a realizat primul proiect prin finanțare autohtonă, de către sectorul particular, şi la care colaborează toți factorii implicați în dezvoltarea comunitară din Gura Humorului. Centrul a fost deschis la începutul lunii aprilie 1998 la sediul primăriei din localitate şi oferă servicii în domeniul asistenței manageriale, reconversiei şi inserției forței de muncă.

Fundația Domus a inițiat şi constituirea Consorțiului pentru Dezvoltare Locală din care fac parte: Prefectura Județului Suceava, Primăria Gura Humorului, Direcția de Muncă şi Protecție Socială a județului, Federația Sindicatelor Miniere "Bucovina", Grupul şcolar, Grupul de Asistență şi Consultanță în Afaceri Rentrop & Straton, precum şi alte organizații neguvernamentale locale şi din Bucureşti. Acest consorțiu realizează parteneriatul atât de larg răspândit în toate țările europene între cele trei sectoare: public, privat şi voluntar (neguvenamental).

Prin activitatea sa, prin cursurile de training şi de servicii de consiliere managerială pe care le oferă, Centrul doreşte să dezvolte o cultură antreprenorială în comunitate. Acestea sunt acțiuni care se adresează în primul rând tinerilor, la care s-a constatat o tendință de emigrare din zonă.

Între alte programe inițiate de Centrul Comunitar Domus sunt de reținut rolul lor în stimularea inițiativelor locale, următoarele: consultanță pentru inițierea în afaceri, incubator de afaceri, mediator în relaționarea comunitară, furnizor de măsuri active în combaterea şomajului, prin oferirea de oportunități de angajare în firmele nou înființate.

Centrul Domus a început multiplicarea programelor şi în alte comunități puternic afectate de disponibilizări: Ostra, Broşteni, Fundul Moldovei, Iacobeni şi Neagra Şarului.

Asemenea inițiative se vor multiplica odată cu apariția Legii zonelor defavorizate, mulți oameni de afaceri fiind atraşi să investească în aceste zone datorită facilităților fiscale şi de alt ordin de care vor beneficia.

Legea Finanțelor Publice Locale adoptată în 1998 a reprezentat un pas decisiv pentru instaurarea autonomiei locale. Ea are, însă, unele imperfecțiuni care se impun a fi remediate. Astfel, articolul zece al acestei Legi precizează că 25% din impozitele pe salarii ale angajaților de pe raza unei localități intră în bugetele acestora, iar 10% sunt virați la consiliul județean. Acest articol este contestat de administrațiile locale, deoarece această distribuție face ca orașele dezvoltate economic să aibă excedent de resurse bugetare, iar cele subdezvoltate să aibă pasive care le pun în pericol existența. Din cota de 10% care revine consiliilor județene, acestea trebuie să finanțeze casele de copii, instituțiile culturale şi lucrările de investiții. Dacă localitățile mai mici de pe raza unui județ rămân fără bani, necesarul, potrivit legii, se poate compensa din cota consiliilor județene. Această situație echivalează cu sistarea oricăror investiții şi finanțarea minimă a instituțiilor sociale.

Pentru aceste motive se impun unele corecții ale Legii finanțelor publice locale, ea fiind în esență o lege bună, absolut necesară promovării autonomiei locale.

Un rol important în susținerea inițiativelor economice locale îl au întreprinderile Mici şi Mijlocii (IMM-urile). O bună parte a inițiativelor locale, dacă nu ponderea covârşitoare a acestor inițiative se regăsesc aici. Acesta este şi motivul pentru care organismele UE au elaborat o amplă concepție privind rolul IMM-urilor şi au dezvoltat o serie de instrumente şi de programe menite să le susțină dezvoltarea. Şi în țara noastră este tot mai mult răspândită ideea conform căreia "cheia" reformei ar sta în redimensionarea industrială şi dezvoltarea IMM-urilor.

Adoptarea proiectului de *Lege a stimulării întreprinderilor mici şi mijlocii* (în 1999) va reprezenta un moment de deosebită însemnătate, care va rezolva multe din problemele cu care se confruntă micii întreprinzători, stimulându-le inițiativele. Creşterea numărului micilor întreprinzători este foarte importantă şi pentru faptul că, pe termen lung, va contribui la formarea clasei sociale de mijloc, care asigură soliditatea unei societăți.

Legea stimulării întreprinderilor mici şi mijlocii defineşte întreprinzătorul ca o persoană fizică autorizată sau o persoană juridică, care, individual sau prin asociere, organizează o întreprindere, în vederea desfăşurării unei activități de comerț. De asemenea sunt definite microîntreprinderile (care au cel mult nouă angajați), întreprinderi mici (între 10 şi 50 de salariați) iar întreprinderi mijlocii (până la 250 de angajați). Această lege prevede că ministerele şi celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale şi locale, precum şi Camerele de Comerț şi Industrie au obligația să contribuie la protecția întreprinzătorilor în raporturile cu statul, prin simplificarea procedurilor administrative. De asemenea, autoritățile sunt obligate să acorde sprijin IMM-urilor în privința accesului ia serviciile publice şi la activele aparținând societăților comerciale cu capital de stat şi regiilor autonome. IMM-urile pot beneficia de reduceri de 50% pentru criteriile legate de cifra de afaceri şi garanțiile cerute în achiziții-

le publice de bunuri materiale, lucrări şi servicii. O altă facilitate acordată IMM-urilor este scutirea de plata taxelor vamale pentru maşinile, instalațiile, echipamentele industriale şi know-how care se importă în vederea dezvoltării activității proprii de producție. Cota-parte din venitul brut reinvestit nu se va impozita. De asemenea, IMM-urile vor beneficia şi de reducerea impozitului pe profit cu 20% dacă vor crea noi locuri de muncă, sau dacă numărul angajaților creşte de la un an la altul cu cel puțin 10%. Tot pentru stimularea întreprinzătorilor privați de a înființa şi dezvolta noi IMM-uri este şi prevederea conform căreia se va reduce cu 50% impozitul pe profit obținut din export.

IMM-urile vor beneficia de o procedură simplificată privind obținerea avizelor, autorizațiilor şi licențelor de funcționare de la birourile specializate din cadrul Camerelor de Comerț şi Industrie. Toate aceste facilități pe cale de a se realiza, împreună cu transpunerea în practică a sugestiilor venite de la cei interesați vor avea în timp efecte pozitive în acest sector privat al economiei.

În legătură cu situația actuală a IMM-urilor, trebuie spus că nu există, încă, o situație definitivă a depunerii bilanțurilor întreprinderilor mici şi mijlocii pe anul 1998, pentru a ne face o imagine asupra evoluției IMM-urilor, comparativ cu anii trecuți. Se cunoaşte însă că în 1997 au depus bilanțurile 389.722 de societăți aparținând sectorului IMM. Între acestea, domină micile întreprinderi cu până la 9 salariați (340.000 de societăți). Numărul firmelor private aparținând IMM care au dat faliment este de circa 3000, ca urmare, între altele, şi a inconsecvenței sistemului legislativ față de întreprinzătorii autohtoni şi străini. Din totalul angajaților sectorului privat al IMM, în anul 1998 erau angajați în industrie aproximativ 30%, în comerț 42%, iar în construcții 14%. Cele mai mari firme au fost în 1998 cele din construcții, cu 20 de salariați în medie pe firmă, iar firmele cu cel mai mic număr de salariați sunt cele din comerț, cu o medie de doi salariați pe firmă. În industrie se constată o scădere a numărului mediu de angajați față de 1998, ajungând la o medie de 8,7 salariați pe firmă. În cadrul sectorului serviciilor, cel mai bine reprezentate IMM sunt serviciile de transport, financiar bancare şi de asigurări. La acestea din urmă, numărul salariaților ajungând la şapte salariați pe firmă.

Cea mai mare cifră de afaceri în cadrul sectorului privat al IMM s-a realizat în industrie şi construcții, iar în cadrul industriei, în industria alimentară, uşoară şi industria lemnului.

Cea mai mare pondere în exporturi, (2/3 din total) o au întreprinderile mijlocii (cu până la 250 de salariați).

Alte concluzii[1] care s-au desprins din analiza întregului sector privat al întreprinderilor mici şi mijlocii şi care dau o imagine asupra acestui sector, pot fi sintetizate astfel: a crescut importanța întreprinderilor mici şi mijlocii în defavoarea microîntreprinderilor; întreprinderile mijlocii dețin ponderea cea mai ma-

[1] *Mihai Bratu, IEM, „Particularități şi tendințe ale evoluției IMM-urilor", ziarul Curentul, 17 febr.1999.*

re, iar în cadrul lor a crescut importanța industriei; aportul industriei este cel mai important din punct de vedere al tuturor indicatorilor analizați (nr. de salariați, cifra de afaceri, veniturile din exploatare şi cheltuieli pentru exploatare, valoarea adăugată, venituri din export, profitul net etc);

În sprijinul IMM s-a constituit în nov. 1998 Fondul Național de Garantare a Investițiilor, dar cele 80 de miliarde prinse în bugetul pe 1998 de care urmau să beneficieze IMM nu au ajuns la acestea. Taxele tot mai mari pe care IMM trebuie să le achite statului dar şi blocajul financiar au avut consecințe grave şi asupra IMM-urilor care nu şi-au mai putut recupera banii de la întreprinderile de stat cărora le furnizaseră o serie de produse. Situația devine mai promițătoare în 1999, deoarece Guvernul a adoptat printr-o ordonanță constituirea fondurilor de garantare şi alte instrumente de finanțare ce pot fi obținute de întreprinderi mici şi mijlocii de la bănci comerciale sau din alte surse. Fondurile de garantare pot încheia, conform ordonanței, o convenție cu băncile comerciale sau alte instituții prestatoare de servicii financiare, prin care să stabilească categoriile de operațiuni comerciale pentru care se acordă credite şi garanții. Tot pentru stimularea IMM-urilor guvernul va aloca 50 de miliarde de lei, din care 40 de miliarde de lei vor merge la înființarea fondurilor de garantare a creditelor, iar zece miliarde la Fondul Național de Garantare. Administrarea acestor sume se va realiza de Agenția întreprinderilor Mici şi Mijlocii, care va avea un important rol în coordonarea politicilor şi programelor IMM.

În cadrul programelor de sprijinire a întreprinderilor mici şi mijlocii, Direcția Generală Investiții Străine şi Privatizare din cadrul Ministerului Industriei şi Comerțului are în vedere şi eventuale colaborări cu bănci care au programe de finanțare pentru IMM-uri. Sunt într-un stadiu avansat tratativele pentru obținerea unui împrumut (garantat de Guvern), în valoare de 50 mil. DM de la Banca Germană de Dezvoltare, împrumut al cărui depozitar va fi Eximbank, iar derulator va fi CEC-ul.

Cu toate acestea, oamenii direct implicați în activitatea IMM, sunt nemulțumiți, sesizând o serie de dificultăți cu care se confruntă şi care îşi au originea în sistemul legislativ. Recent constituita Confederație Națională a IMM, a meşteşugarilor şi liber profesioniştilor a evidențiat erorile legislative care împiedică dezvoltarea afacerilor în aceste sectoare ce contribuie substanțial la bugetul statului. Diversele piedici instituționale, fiscale şi birocratice nu fac altceva decât să frâneze inițiativele de dezvoltare. A fost elaborat un program comun de măsuri care să determine corecții imediate şi un proiect de lege privind stimularea înființării şi dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii. Se propune un set de legi necesare creării bazei juridice pentru o economie de piață reală în România. Sunt considerate prioritare Legea proprietății, Legea comerțului, Legea antimonopol, Legea responsabilității, Legea "insider" (privind folosirea informației pentru obținerea de profituri frauduloase), Legea impozitării globale, Legea creditelor, Legea contractelor, Legea calității produselor şi serviciilor, Legea conturilor giratorii ş.a.

Confederația Națională a IMM, subliniind caracterul dinamic al IMM, sesizează faptul că relansarea economică la care IMM pot avea o mare contribuție, inclusiv prin reconversia forței de muncă, nu se poate realiza în condițiile în care legile existente nu sunt favorabile dezvoltării lor şi în condițiile instabilității legislative. Consiliul Național al întreprinderilor Private Mici şi Mijlocii din România (CNIPMMR) organizați în filiale susține sugestiile Confederației Naționale a IMM, care spre deosebire de alte organizații constituite de la centru în jos, s-a constituit "de jos în sus", ceea ce o face să dețină toate informațiile necesare domeniului privat al IMM.

Lipsa de capital afectează majoritatea IMM. Proporția mare a eşecurilor acestora provine în mare măsură şi din evaluarea nerealistă a nevoilor de finanțare, respectiv atât din finanțarea propriu-zisă necorespunzătoare, cât şi din faptul că înființarea multora s-a făcut numai pentru a beneficia de facilități fiscale în primii patru ani. Pentru mai nou înființatele IMM cu resurse modeste, atât creditul bancar cât şi piața de capital rămân greu accesibile ca surse de fonduri. Dintre sursele de finanțare cel mai adesea se apelează la băncile comerciale care acordă credite pe termen scurt pentru susținerea producției şi credite pentru investiții. În acest context este de semnalat ca un indiciu pozitiv faptul că fondurile pentru dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii din bugetul de stat pe 1999 este de 300 miliarde de lei, ca urmare a suplimentării lui cu 220 miliarde, înțelegându-se prin aceasta rolul pe care îl au întreprinderile mici şi mijlocii în stimularea inițiativelor locale.

Atenția specială care se acordă IMM-urilor nu numai în țara noastră, ci în toate țările europene, se datorează faptului că ele creează noi locuri de muncă, în general cu venituri medii, nu numai în sectorul serviciilor ci şi al industriei, având o calitate pe care nu o pot avea marile întreprinderi, aceea de a fi flexibile şi de a se putea adapta cu uşurință la cerințele pieței, în funcție de conjunctura economică.

1.10.2. Programele Phare pentru stimularea inițiativelor locale

Inițiativele locale în țara noastră au fost şi sunt finanțate printr-o serie de programe Phare, programe derulate prin organizații neguvenamentale şi non profit.

Una dintre cele mai cunoscute fundații care a derulat astfel de programe este Fundația Internațională de Management (FIMAN) înființată de Uniunea Europeană în cadrul programului Phare.

Între programele care au avut ca obiect tocmai stimularea inițiativelor locale, două sunt foarte importante: CERT şi FIDEL. Primul program a demarat în 1996 şi s-a derulat pe parcursul a doi ani. Fondul de un milion de dolari pe care l-a avut la dispoziție a fost destinat sprijinirii inițiativelor locale din domeniul turismului. FIDEL a fost un program destinat stimulării întreprinderilor mici şi mijlocii şi dezvoltării locale.

FIDEL reprezintă "Fondul de Sprijinire a Inițiativelor de Dezvoltare Economică Locală" şi cuprinde două componente ale Programului Phare: pentru dezvoltarea regională şi susținerea IMM-urilor. Cu 4,4 mil. dolari acest program a sprijinit o serie de inițiative locale pentru finanțarea unor proiecte de dezvoltare locală propuse de actorii locali. Criteriile de eligibilitate pentru proiectele selectate (în număr de 64), au fost următoarele: să includă acțiuni cu impact economic pozitiv în dezvoltarea comunității respective, să promoveze un concept novator şi activ în generarea de oportunități economice în zonă, să contribuie la întărirea în cadrul comunității a capacității instituționale, să răspundă nevoilor de dezvoltare specifice economiei de piață, oferind altceva decât oferă serviciile publice. Contribuția solicitantului local s-a situat între 20%-50%, pentru a face dovada capabilității lui de a-şi asigura susținerea pe termen lung.

Una din cele trei secțiuni ale fondului FIDEL a constituit-o *"Asistența directă pentru instituțiile care oferă servicii întreprinderilor mici şi mijlocii şi sprijină dezvoltarea locală".* Principalul scop al proiectelor care au beneficiat de acest ajutor a fost întărirea capacității instituțiilor existente sau înființarea unor organizații noi care să contribuie la procesul de dezvoltare locală. Pentru a fi acceptate, proiectele au trebuit să demonstreze impactul economic al instituțiilor respective asupra dezvoltării sectorului privat. În acest tip de proiecte s-au înscris înființarea de incubatoare de afaceri la Petroşani, Miercurea-Ciuc, Măgurele şi Baia Mare. Un alt tip de proiecte din această secțiune l-a constituit organizarea de târguri şi expoziții pentru promovarea IMM-urilor, la Constanța, Brăila şi Botoşani. De asemenea s-au creat Centre pentru promovarea exporturilor în Braşov şi Cluj. Acestea au fost gândite ca nuclee de consultanță şi promovare. Au fost create baze de date, incluzând toți întreprinzătorii mici şi mijlocii din zonă, cu posibilitățile dar şi cu necesitățile lor.

A doua secțiune a programului a fost dedicată *"Sprijinirii inițiativelor de dezvoltare locală".* Această secțiune şi-a propus dezvoltarea întreprinderilor şi afacerilor prin acțiuni de promovare a acestor unități din mediul local. Aceste acțiuni au constat din: dezvoltarea de servicii, sprijinirea activităților de promovare a investițiilor, promovarea exporturilor, stimularea inovării, transfer de tehnologie. În această secțiune s-au obținut rezultate spectaculoase datorită faptului că toate proiectele au avut un mare impact economic şi au atins toate sferele de activitate.

Între proiecte, s-a remarcat prin efectele sale pozitive, proiectul "Drumul lânii în Mărginimea Sibiului", proiect care a fost contractat de Fundația româno-germană din Sibiu. La acest proiect s-a ajuns plecând de la constatarea faptului că în zonă există cerere pentru colectarea lânii, dar nu erau spații pentru spălarea ei. S-a înființat un "Centru pentru spălarea lânii", cu scopul de a ajuta IMM-urile din zonă care au acest obiect de activitate.

Tot în cadrul programului de sprijinire a dezvoltării locale, s-au creat două centre textile la Sibiu şi Galați care funcționează ca mici întreprinderi, tot

profitul, cu excepția celui destinat autodez-voltării, fiind investit pentru dezvoltarea locală.

De asemenea s-au înființat mai multe IMM-uri pentru prelucrarea buştenilor şi pentru brichetarea rumeguşului. Astfel de firme s-au înființat şi în domeniul agriculturii. Utilajele achiziționate (tractoare, semănători, instalații pentru stropit) au fost puse la dispoziția IMM-urilor sau producătorilor agricoli individuali la prețuri calculate în aşa fel încât să se acopere cheltuiala şi o marjă de profit care să asigure autofinanțarea. La Brăila se derulează un proiect "leasing pentru IMM". Aici, investitorii din zonă, pe baza unui plan de afaceri, solicită utilaje în regim de leasing, iar acest centru le achiziționează şi le oferă.

A treia secțiune a programului FIDEL s-a intitulat *"Sprijinirea participării instituțiilor româneşti la activitatea programelor şi rețelelor internaționale".* Proiectele incluse în această secțiune au avut ca scop sprijinirea IMM-urilor din zonă pentru: participarea la evenimente externe, proiecte locale care au şi o dimensiune internațională, participarea la misiuni peste hotare, promovarea imaginii unei zone sau regiuni. Au fost cuprinse aici activități care au vizat bunăstarea locală, într-un cadru mai general, în scopul integrării organizațiilor locale în rețele europene.

Scopul tuturor proiectelor a fost crearea unui mediu dezvoltat economic şi nu sprijinirea directă a unei persoane fizice sau juridice. Fondurile au fost gândite şi direcționate în scopul stimulării mediului local de afaceri, prin descoperirea de activități care să concorde cu cerințele locale şi care să prezinte o anumită siguranță în timp.

Aceste câteva exemple sunt începuturi modeste, dar pe măsură ce legile adoptate vor acționa conjugat pentru stimularea inițiativelor locale, efectele pozitive multiplicate nu vor întârzia să apară. Întreprinzătorii locali sunt poate cei mai în măsură să "descopere" la nivel local sau regional aşa-numitele "nişe" de dezvoltare (ei cunoscând cel mai bine resursele locale materiale şi umane), nişe care pot reprezenta în actualul context al restructurării economiei țării, posibile soluții pentru depăşirea crizei şi relansarea economică.

CAPITOLUL 2 - LOCUL DEZVOLTĂRII LOCALE ÎN POLITICA UNIUNII EUROPENE

Dezvoltarea locală devine tot mai mult o preocupare majoră în cadrul Uniunii Europene. Ea este una din prioritățile strategice pentru politica regională, la acelaşi nivel cu infrastructura şi environmentul.

Dezvoltarea locală nu este numai o parte a politicii regionale a Uniunii Europene; ea este un aspect important care se regăseşte în multe zone ale politicii Comunității Europene.

Astfel, Directoratul General pentru Ocuparea Forței de Muncă, Relații Industriale şi Probleme Sociale (DG V) sprijină diferite inițiative de dezvoltare locală, îndeosebi acelea care vizează anumite grupuri vulnerabile, ca de exemplu şomerii de lungă durată, femeile, tinerii necalificați şi vârstnicii.

O mare parte din proiectele privind reabilitarea şi protecția mediului (DG XI) sunt tratate în calitate de componente ale dezvoltării locale, pentru a acorda agenților locali un loc central în aceste activități.

Politica agricolă a fost şi ea supusă reformei în cadrul Directoratului DG VI, putând acum să sprijine o serie de măsuri locale în favoarea dezvoltării rurale.

Conservarea moştenirii culturale a Europei, care intră în preocupările Directoratului DG X, este adeseori îmbinată cu proiecte de formare profesională pentru tinerii din zone cu rate înalte ale şomajului şi pentru zone de interes istoric care au fost neglijate.

Directoratul DG XXIII are ca zone de interes politica întreprinderilor, comerțul, turismul şi economia socială. Toate acestea au o dimensiune clară a dezvoltării locale. Pentru acest motiv o serie de proiecte sunt conduse de Directoratul DG XXIII şi Directoratul DG XVI care se ocupă de politici regionale.

Gradul de experiență al țărilor în ce priveşte inițiativele locale de dezvoltare este foarte diferit, în general, dar chiar şi în cadrul țărilor membre ale Uniunii Europene şi Consiliului Europei. Unele dintre țări, stânjenite de un sistem centralizat de guvernare, nu au găsit calea adecvată de a lansa suficiente programe locale care să ducă la crearea de locuri de muncă. În acest scop, Comisia Europeană a încercat să strângă şi să facă cunoscute experiențele de succes în acest domeniu. A rezultat un fel de "manual" al dezvoltării locale, conținând teoria economică şi tehnicile utilizate, care s-au dovedit utile în pregătirea planurilor regionale din diferite țări. Diversele studii elaborate de Comisia Europeană au stat şi la baza acestui studiu, considerând de o importanță specială cunoaşterea concepției Uniunii Europene şi a experienței diferitelor țări membre, pentru fundamentarea propriei noastre concepții şi politici de dezvoltare locală. Am avut de asemenea permanent în vedere faptul că şi criteriul dezvol-

tării regionale şi locale - atât din punct de vedere instituțional dar şi ca activități concrete realizate -se înscrie în criteriile de eligibilitate a țării noastre pentru a putea beneficia de fondurile structurale ale Uniunii Europene.

2.1. Ingineria dezvoltării locale

Din indicațiile metodologice ale documentelor Uniunii Europene am desprins un număr de condiții necesare pentru ca dezvoltarea locală să se poată pune în mişcare:

• Comunitatea locală trebuie implicată într-un *parteneriat,* care să aducă laolaltă organisme publice, diferite nivele ale administrației şi sectorul privat, astfel încât să se obțină avantaje maxime din utilizarea resurselor umane şi financiare existente. Stabilirea unor *contacte strânse între sectorul public şi privat* este de o importanță decisivă pentru a asigura eficiența ajutoarelor regionale.

• O mare atenție trebuie acordată implicării agenților relevanți, încă din stadiul pregătirii planurilor regionale, dar şi mai departe, pentru a exista siguranța că măsurile au impactul maxim în zona respectivă. Pentru aceasta este absolut necesar ca informațiile să fie larg difuzate, astfel încât să ajungă la toți agenții, capabili, în mod potențial, să elaboreze proiecte de dezvoltare locală.

• Pentru a asigura participarea activă a nivelului local la monitorizarea şi evaluarea măsurilor politice, se impune existența unei asistențe tehnice pentru evaluarea periodică a impactului măsurilor propuse. Este important ca acest sprijin să fie adecvat zonei geografice respective. În țările mediteraneene, membre ale UE , s-a constatat, de exemplu, că această monitorizare se face de către aleşii locali, autoritățile locale, în timp ce în țările nordice există tendința generală ca această expertiză să se realizeze de către organe din afara comunității. Această constatare a determinat Comisia Europeană să recomande ca în țările sudice să fie încurajat şi sistemul experților din afara zonei respective, iar în nord să fie atraşi şi reprezentanți locali.

• Se consideră, în general, că este necesară o *Agenție de Dezvoltare independentă,* atât pentru a coordona măsurile, cât şi pentru a stimula şi sprijini tehnic elaborarea şi implementarea proiectelor. De asemenea, trebuie să existe şi un *forum regional* pentru diferite inițiative. În țara noastră este pe cale de a se crea Consiliul Dezvoltării Regionale şi Agenția Națională de Dezvoltare Regională ca şi Agențiile Teritoriale de Dezvoltare Regională.

• O abordare comprehensivă a dezvoltării locale presupune următoarele:

- *proiecte comune* care sunt preferate proiectelor individuale sau sectoriale;
- o *concepție strategică* a dezvoltării;
- *integrarea factorilor interni şi externi* ai dezvoltării în zona considerată;
- un proces cuprinzător, integrat "pas cu pas", care să cuprindă:

• o *diagnoză* a situației (stabilirea opțiunilor pentru acțiune pe baza punctelor forte şi punctelor slabe ale localității, a liderilor de proiect ca şi a situației zonei în regiunea înconjurătoare);

• proiectul de dezvoltare să concretizeze scopul acțiunii într-un set de priorități coerente;

• un *studiu de fezabilitate* (realizat de un expert şi aprobat de lideri de proiect locali);

- un acord de asistență (semănător unui program, plan al condițiilor) care să stabilească *metodele* proiectului şi *rezultatele* aşteptate; pregătirea unui "grup pentru elaborarea proiectului" responsabil cu evaluarea, reprezentând diferite grupuri socio-economice, şi în cele din urmă:

- *implementarea* (care urmează unui program flexibil de acțiuni) şi *evaluare* (însoțită de programe de training, informare şi promovarea proiectelor).

• Metodele de a cere ajutoare de dezvoltare se împart în patru categorii care trebuie utilizate în combinație pentru a fi adecvate stadiului atins:

- *conştientizarea* este faza care trebuie să pregătească condițiile, prin ridicarea conştiinței locale şi încurajarea implicării în dezvoltarea locală. Aceasta este cea mai importantă etapă deoarece ea este cea care face posibilă inițierea proiectului. Se apreciază că în prezent se manifestă o implicare locală semnificativă în programele Uniunii Europene, dar nu şi o implicare suficientă în etapa de pregătire şi de lansare a proiectelor.

- *consilierea* pe probleme de management, dezvoltare, training şi educație.

- *condiții oferite* - atragerea firmelor în zonă şi încurajarea creării de noi firme, prin *asigurarea* unui environment fizic şi intelectual adecvat activităților lor.

- *stimulente* - inginerie *financiară* - care să ajute la pregătirea, demararea şi dezvoltarea afacerilor.

2.2. Coordonarea dezvoltării locale cu politica regională a Uniunii Europene

Reforma din 1988 a Fondurilor Structurale a condus la un sprijin crescând pentru măsurile "intangibile" (cunoscute sub denumirea de "software") alături de asistența existentă deja pentru infrastructură (denumită ca "hardware"), cu scopul încurajării "autogenerării" dezvoltării acelor regiuni mai puțin prospere ale Comunității Europene. Aceste schimbări au devenit necesare, atât din cauza schimbărilor care aveau loc în procesele de producție, cât şi a globalizării comerțului. Principalul scop al măsurilor de tip "software" a fost acela de a dezvolta resursele umane şi de a moderniza sectorul productiv, ele reflectând clar filosofia dezvoltării locale.

Dezvoltarea locală în concepția Uniunii Europene trebuie să bazeze pe o *combinație a factorilor interni şi externi ai creşterii.* Globalizarea comerțului fa-

ce imperativ necesar ca economia locală să se restructureze nu numai la nivel local, dar să se deschidă, să pătrundă şi pe pieţele externe. În acest proces, factorii organizaţionali joacă un rol central, deosebit de important.

Nivelele geografice de referinţă care trebuie luate în consideraţie sunt următoarele:

- primul nivel implică *elementele locale* ale dezvoltării (strategii integrate pentru creşterea produsă din interior, *antreprenoriatul,* parteneriatul etc.);
- al doilea nivel, *nivelul regional,* trebuie să ia în considerare atât "oferta" resurselor locale, cât şi cererea regională, ca şi conceptul de "masă critică" necesar pentru a atinge un minim de profitabilitate şi economii de scală suficiente pentru a creşte valoarea adăugată la nivel local;
- ultimul nivel, *nivelul internaţional* presupune luarea în *considerare* a pieţei europene şi procesul globalizării economiei; aceasta înseamnă deschidere faţă de comerţ şi tehnologii avansate.

Analizele au arătat că iniţiativele locale sporesc impactul *Fondurilor de Asistenţă Structurală.* La fel de clar este faptul că foarte mult din ceea ce s-a realizat nu s-ar fi reuşit fără sprijinul Fondurilor Structurale, chiar dacă cei implicaţi în proiecte nu erau conştienţi de existenţa sprijinului venit de la Uniunea Europeană, întrucât acesta se derula prin agenţii naţionale sau regionale intermediare.

De asemenea, prin suplimentarea finanţării locale, fondurile Uniunii Europene permit o abordare mai cuprinzătoare şi integrată a proiectelor de dezvoltare. În acelaşi timp, impunerea evaluării îmbunătăţeşte calitatea managementului proiectelor.

S-a demonstrat cu mai multe ocazii că existenţa Agenţiilor de Dezvoltare facilitează accesul la fondurile Uniunii Europene, furnizând informaţii şi sprijin în pregătirea cererilor. S-a evidenţiat, de asemenea, existenţa efectului "knock-on": un anumit "model" de iniţiativă pornit de la anumite comunităţi, inspiră pe altele care cer şi ele sprijin de la fondurile Uniunii Europene.

În cele din urmă, *iniţiativele locale* sporesc coerenţa acţiunilor Uniunii Europene prin aceea că ele creează un *cadru strategic* pentru măsurile Comunităţii şi permit un control mai eficient al utilizării fondurilor la nivel local.

Prin corelarea celor trei dimensiuni geografice ale dezvoltării, se pot identifica două forme distincte ale infrastructurii economice: infrastructura având o dimensiune locală (sistemul educativ, crearea de locuri de muncă, investiţii în inovaţii) şi infrastructura care să îmbunătăţească relaţiile de comunicare în afară (conectarea la reţelele de comunicaţii, accesul afacerilor locale la sistemul telecomunicaţiilor avansate, legături între autorităţile locale şi capitalul regional etc.)

2.3. Dezvoltarea locală concepută ca economie la scară umană

Din 1975 când s-a constituit Fondul European de Dezvoltare Regională (ERDF), politica regională a Uniunii Europene a suportat numeroase schimbări. Inițial, asistența s-a axat pe finanțarea pe scară largă a infrastructurii. O serie de alte măsuri s-au alăturat acestora, dar ele nu au fost însoțite de dezbateri adecvate asupra dezvoltării locale. Azi, lucrurile s-au schimbat foarte mult. În diferite zone urbane şi rurale, oamenii şi-au asumat sarcini de dezvoltare locală. La nivel local, în fața unui şomaj endemic, oamenii au reacționat. Strategiile lor au ignorat tradiționalele tensiuni dintre public şi privat, funcționari şi muncitori, local-regional, non profit - profit şi au încercat să creeze mecanisme care să dezvolte potențialul local neexplorat. Aceste inițiative s-au axat pe ocuparea forței de muncă şi s-au bazat pe activitatea grupurilor locale. În toate cazurile, autoritățile locale au constituit axul oricărui proiect de dezvoltare.

Acolo unde autoritățile au fost bine organizate, şi s-au bucurat de o largă autonomie, a avut loc un proces de dezvoltare. Contribuția semnificativă a unor comunități locale la economia națională reprezintă dovada progresului realizat de aceste comunități. Acolo, însă, unde structurile administrative au rămas centralizate, iar guvernul central ține încă în mâini frânele puterii economice, au mai rămas multe lucruri de întreprins, progresele fiind mai modeste.

2.4. Rolul Comisiei Europene în dezvoltarea locală

Dat fiind disparitățile existente, Comisia Europeană joacă un rol foarte important în politica regională. În primul rând, deoarece se află în poziția de a putea observa rezultatele inițiativelor experimentale atât de țări ale Uniunii Europene cât şi de țări din afara acesteia. În al doilea rând, pentru că se află în poziția de a arăta cum se pot transfera experiențele. Şi în al treilea rând, pentru faptul că este un apărător ferm şi hotărât al principiului subsidiarității, care afirmă că măsurile economice trebuie implementate de cei mai în măsură să o facă, respectiv nivelul local.

Întrucât Comisia Europeană a afirmat clar că, în concordanță cu principiul subsidiarității, statele membre sunt cele care selectează pe cei activi la nivel local în procesul dezvoltării economice, ea este fermă în favoarea creării *cadrului local* care să asigure cea mai bună utilizare a fondurilor publice. În concepția Comisiei, *obiectul subsidiarității nu este activitatea autorităților locale, care sunt ele însele capabile să acționeze prin forțe proprii. Principiul implică şi faptul că un nivel mai înalt are obligația să asigure autorităților locale mijloacele cu care să-şi realizeze scopurile.*

Conform unui studiu[1] al Uniunii Europene la dinamica dezvoltării locale se află în activitatea sa de *diseminare a informațiilor* în rețelele de dezvoltare

[1] *Comisia Europeană, „Valeur ajoutee et inginerie du development local", contribuție colectivă coordonată de Centre de Rencontre et d'Initiatives (CRIDEL), 1992.*

existente, privind modul în care agenții locali pot lua parte la dezvoltarea coerentă a Comunității şi în legătură cu organizațiile care sunt necesare pentru implementarea strategiilor.

La un nivel mai practic, Comisia Europeană asigură asistență pentru a facilita schimburile informaționale şi funcționarea rețelelor.

Directoratul General pentru Politici Regionale (DG XVI) furnizează de asemenea agenților locali, în special autorităților locale şi întreprinderilor mici şi mijlocii, o serie de instrumente novatoare şi eficiente, bazate uneori pe experiențe de succes. Aceste documente acoperă o serie de acțiuni, între care mai importante sunt: Centrele de Inovare pentru Afaceri (BICs), Granturile Globale, Fondurile de Capital Inițial (Seed Capital Funds), Europarteneriatul (prezentate în Anexa nr.1 a capitolului).

Numărul tot mai mare de inițiative locale este un răspuns la preocupările reflectate în decizia Tratatului Uniunii Europene legat de coeziunea economică şi socială[1].

Experiența a arătat că succesul coeziunii depinde foarte mult de ceea ce se întâmplă la nivel local. Pentru a fi eficiente, măsurile politice trebuie să asigure implicarea tuturor factorilor existenți la nivel local.

Prin urmare, pentru a se numi "locală", o *acțiune trebuie să aibă următoarele caracteristici:*

- să *dea* structurii economice *mijloacele* pentru a se adapta la internaționalizarea comerțului;
- să *combată şomajul* şi să promoveze integrarea ocupațională;
- să *revitalizeze zonele rurale;*
- să dezvolte zonele într-un asemenea mod încât să se obțină un *efect multiplicator;*
- să răspundă nevoilor oamenilor de a stăpâni mediul în care trăiesc, în această perioadă de schimbări rapide;
- să ajute la înlăturarea principalelor disparități regionale care există în Uniunea Europeană. Chiar în cadrul Uniunii Europene, distanța dintre primele zece regiuni cele mai dezvoltate şi ultimele zece regiuni mai puțin dezvoltate este destul de mare: venitul pe cap de locuitor variază între unu la trei, iar şomajul de la unu la unsprezece.

Până în 1988, măsurile de sprijinire a întreprinderilor mici şi mijlocii nu puteau depăşi 10% din toate resursele alocate unui stat membru pe o perioadă

---

[1] *În articolul 130a şi 130c Tratatul de la Maastricht îşi propune ca obiectiv* "reducerea disparităților între nivelele de dezvoltare ale diferitelor regiuni, înlăturarea rămânerii în urmă a zonelor cele mai puțin favorizate, inclusiv a zonelor rurale". *Aceste obiective au fost specificate în „Single European Act". Sarcina Fondurilor structurale este definită ca fiind* „participarea la dezvoltarea şi ajustarea structurală a acelor regiuni a căror dezvoltare este rămasă în urmă şi la conversia regiunilor industriale aflate în declin".

de trei ani. O excepție temporară, privind proporția ajutorului acordat de UE, s-a făcut în cazul Portugaliei, dat fiind nivelul scăzut al dezvoltării ei economice şi importanța specială a IMM-urilor în structura sa productivă.

O dată cu reforma Fondurilor Structurale şi includerea în politica regională a conceptului dezvoltării locale, aceasta şi-a sporit considerabil importanța. Anumite acțiuni s-au desfăşurat sub această sferă de cuprindere a dezvoltării locale. De exemplu, granturile globale s-au ridicat la 373 mil. ECU (Centre de Inovare a Afacerilor, Fondul Inițial de Capital, şi alte instrumente) nu s-au ridicat la mai mult de 10 mil. de ECU. Deşi sumele destinate dezvoltării locale au fost relativ modeste, efectul "knock-on", de diseminare al măsurilor întreprinse nu a fost de loc de neglijat.

O analiză mai atentă arată că acest concept al dezvoltării locale este în fapt înglobat politicii regionale a Uniunii Europene şi pus în practică prin Cadrele de Sprijin ale Uniunii Europene (CSFs), atât în fazele de negociere cât şi în cele de implementare. În cadrul Obiectivului 1 (regiuni în care dezvoltarea este rămasă în urmă) toate CSFs asigură măsuri de dezvoltare locală în diferite forme, inclusiv prin programe operaționale. Măsura în care prioritățile sunt satisfăcute rămâne nesatisfăcătoare, deoarece comunitățile locale nu sunt suficient implicate sau nu au trecut printr-un proces de training adecvat. CSFs pentru Obiectivul 2 (regiuni în proces de conversie industrială) au fost negociate mai târziu după o campanie susținută de conştientizare a problemelor. Multe din aceste obiective sunt în fapt preocupări de dezvoltare locală, grupate pe diferite teme: turism, inovații, acces la capital de risc, servicii de afaceri, regenerarea siturilor industriale abandonate etc. Este important de arătat că Danemarca şi Italia de exemplu folosesc 30% din fondurile pe care le primesc, rezolvării acestor probleme, iar Franța aproximativ 17%.

În afara CSFs, există numeroase inițiative şi programe menite să suplimenteze CSFs şi care toate au ca scop creşterea potențialului local. În regiunile mai puțin dezvoltate, măsurile iau cel mai adesea forma ajutorării întreprinderilor mici şi mijlocii deoarece acestea reprezintă cea mai mare parte a sectorului afacerilor locale. Exemple de astfel de programe sunt PRISMA (100 mil. ECU) care a sprijinit IMM-urile din regiunile cele mai defavorizate; TELEMATIQUE (200 mil. ECU) care a promovat utilizarea de către IMM-uri şi autoritățile locale, în cadrul Obiectivului 1, a tehnologiei avansate în telecomunicații; STRIDE (400 mil. ECU) a fost proiectat să promoveze capacitatea regională de inovare şi dezvoltare tehnologică în cadrul Obiectivelor regionale 1 şi 2; LEADER (450 mil. ECU) a fost inițiativa Directoratului General pentru Agricultură şi a avut ca scop încurajarea unei abordări integrate a dezvoltării locale în zonele rurale, în cadrul Obiectivelor 1 şi 5b.

2.5. Evoluția concepției Uniunii Europene asupra utilizării Fondurilor Structurale (ERDF)[1]

Ideea dezvoltării "prin forțe proprii", ca o prioritate a politicii regionale, a fost pentru prima dată pusă în discuție în 1984 în Regulamentul Fondurilor Structurale[2]. Articolul 15 stabilea "măsuri pentru exploatarea potențialului în vederea dezvoltării din interior a regiunilor". Se stipula, de asemenea, rolul Fondurilor Structurale în finanțarea măsurilor pentru sprijinirea IMM-urilor, acestea implicând servicii de sprijinire a afacerilor: studii de fezabilitate, marketing, training, asistență în management, orientare, transfer tehnologic etc, sau îmbunătățirea accesului pe piață al afacerilor.

Reforma din 1988 a Fondurilor Structurale a marcat şi un salt în gândirea Comisiei Europene asupra factorilor care afectează procesele de autodezvoltare. S-a definit mai precis domeniul dezvoltării locale pentru care ERDF poate acorda asistență.

Articolul 1 al regulamentului care guvernează Fondul European de Dezvoltare Regională stipulează că "ERDF va participa la finanțarea (...) dezvoltării potențialului endogen al regiunilor prin măsuri care să încurajeze şi să sprijine inițiativele de dezvoltare locală şi activitățile întreprinderilor mici şi mijlocii".

Articolul 6 se referă la granturile globale. El stipulează: "Comisia trebuie să încredințeze unor intermediari adecvați, inclusiv unor organizații de dezvoltare regională, (...) managementul granturilor globale, care vor fi folosite în primul rând pentru sprijinirea inițiativelor de dezvoltare locală". În această prevedere există o serie de noi concepte fundamentale: *recunoaşterea inițiativelor de dezvoltare locală ca instrumente pentru refacerea echilibrului economic dintre regiuni,* descentralizarea managementului proiectelor, parteneriat între Comisie, statele membre şi organizațiile intermediare şi abordarea globală a finanțării.

Articolul 7 al aceluiaşi regulament se referă la măsurile de pregătire, realizare şi evaluare a politicilor regionale. Se fac referiri speciale la necesitatea furnizării de informații pentru agenții dezvoltării locale şi recunoaşterea rolului lor activ, ca actori şi parteneri ai procesului de dezvoltare.

Articolul 10 are în vedere contribuția ERDF la finanțarea schemelor pilot. Această prevedere a deschis calea unor mici proiecte experimentale care folosesc noi tehnici şi metode altădată neglijate. Programul RECITE (programul care sprijină 37 de rețele de cooperare între oraşe şi regiuni şi 21 de proiecte urbane pilot) este un exemplu în acest sens.

---

[1] *ERDF - European Regional Development Fund.*

[2] *Regulamentul Consiliului CEE 1787/84 din 19 iunie privind Fondul European de Dezvoltare Regională.*

2.6. Rolul întreprinderilor mici şi mijlocii în ţări ale Uniunii Europene

Concepţia Uniunii Europene asupra iniţiativelor de dezvoltare locală şi, legat de aceasta a rolului întreprinderilor mici şi mijlocii, se reflectă în evoluţia acestui tip de întreprinderi în cadrul statelor membre.

Astfel, la nivelul anului 1998, se estima că în ţările Uniunii Europene numărul întreprinderilor mici şi mijlocii ajunsese la aproximativ 911.000 în 1998, având 33.000.000 de angajaţi. Cea mai mare pondere din totalul acestor întreprinderi (55%) o reprezentau întreprinderile mici (cu 10-19 salariaţi), iar întreprinderile cu 20 până la 99 angajaţi reprezentau 39%. Este semnificativ de semnalat şi faptul că 25% din numărul total al întreprinderilor din Uniunii Europene erau întreprinderi având un număr de salariaţi cuprins între 200 şi 499 de angajaţi.

Cele mai multe întreprinderi mici şi mijlocii activează în sectorul industrial, iar în cadrul acestuia, în industria bunurilor de consum, unde sunt cuprinşi 62% din personalul angajat în această ramură industrială.

Cele mai numeroase întreprinderi mici şi mijlocii în sectorul privat se găsesc în Danemarca (56% din numărul total al angajaţilor), Luxemburg (51,5%), Germania şi Spania (care împreună deţin 47% din totalul celor angajaţi în IMM din ţările Uniunii Europene). Întreprinderile mici şi mijlocii din Germania absorb o forţă de muncă impresionantă: 8,7 mil. persoane.

Comparativ cu Germania, Spania, Luxemburg, Danemarca şi Austria, Marea Britanie, unde populaţia ocupată în IMM este foarte mare, peste 35% din populaţia activă, în sectorul privat al IMM din Italia, Suedia, Franţa, ponderea este mai mică, situându-se între 17-22%.

În ce priveşte mărimea IMM, cea mai mare pondere, peste 90% o deţin - în toate ţările Uniunii Europene şi în toate ramurile economiilor naţionale - întreprinderile mici, iar gradul de ocupare al populaţiei în întreprinderile mici este mai mare decât în întreprinderile mijlocii (43% din numărul total al angajaţilor sectorului privat al IMM din ţările Uniunii Europene) . Mai mult, în cadrul întreprinderilor mici, 90% dintre acestea au numai 10 angajaţi.

Despre avantajele pe care le au IMM în contextul restructurării economice globale a început să se discute în ţările Uniunii Europene încă din anii '70, dar necesitatea dezvoltării lor a fost mai clar conştientizată începând cu anii '80. De atunci au existat multe experienţe pozitive, ceea ce a şi dus la amploarea pe care au ajuns să o aibă astăzi. Flexibilitatea şi adaptabilitatea lor la conjunctura economică şi dezvoltarea locală pe care o induc, reprezintă principalele lor atuuri. Desigur că, în afara "punctelor tari" ale IMM, analiştii evidenţiază şi o serie de "puncte slabe", legate în principal de accesul la diferite resurse, inclusiv de ordin financiar, de management, tehnologii înalte etc. Tuturor acestor probleme li se caută rezolvări, întrucât avantajele pe care le prezintă şi rolul uriaş pe care îl au în utilizarea iniţiativelor locale şi regionale, atât materiale cât şi umane, sunt incomparabil mai mari decât dezavantajele şi dificultăţile pe care le au de surmontat.

ANEXE

Anexa nr. 1 - Instrumente utilizate de Directoratul General pentru Politici Regionale (DG XVI) în sprijinirea agenților locali

Centre de Inovații şi Afaceri (BICs)[1]

Din 1984, Comisia Europeană a finanțat crearea Centrelor de Inovații şi Afaceri pentru a stimula sau regenera economiile locale ale zonelor cu potențial industrial. Acestea au ca scop cunoaşterea resurselor umane, fizice, şi financiare ale zonei pentru a stimula crearea sau dezvoltarea IMM-urilor novatoare. Această abordare s-a bucurat şi se bucură încă de succes.

Potențialul de creştere al multor IMM-uri le face să aibă un rol important în dezvoltarea regională şi locală, în mod deosebit pentru sectorul industrial. Sarcina BICs este de a ajuta IMM-urile în faza de "decolare", stimulându-le şi încurajându-le să se îndrepte spre o dezvoltare independentă. Ele încearcă să răspândească spiritul întreprinzător în micile afaceri şi să acționeze ca "trambuline" pentru proiectele novatoare. În acest scop, ele oferă numeroase servicii care pot ajuta la transformarea unei idei originale într-o realitate industrială.

Organizarea efectivă a acestui tip de afaceri şi antrepreno-riat, ca parte a unei abordări globale, a nevoilor şi resurselor unei anumite regiuni, este ceea ce determină succesul unei politici de sprijinire a micilor afaceri. Acest lucru este de o deosebită importanță pentru regiunile dezavantajate, acolo unde sunt răspândite astfel de servicii.

BICs reprezintă un produs al parteneriatului la nivel local între toți actorii implicați în dezvoltarea economică, atât în sectorul public, cât şi privat: autorități locale, camere de comerț, bănci, asociații profesionale, agenții de dezvoltare, de consultanță, fonduri cu capital de risc, centre de cercetare, şi universități. Centrele sunt create fie ca întreprinderi comerciale, fie ca organisme non profit şi conduse de o mică echipă de specialişti.

Metoda cu care abordează problemele, face ca BICs să constituie un instrument deosebit de eficient al dezvoltării locale, prin susținerea mai multor strategii convenționale. Prin aceasta ele încearcă să acorde un sprijin pe termen lung dezvoltării IMM-urilor novatoare din sectoarele industriale şi servicii industriale, controlând permanent riscurile inerente inovației. Cu acest scop declarat, BICs oferă o abordare globală noilor proiecte, ținând cont de ansamblul factorilor economici locali. Această metodă include identificarea, selectarea şi sprijinirea întreprinzătorilor în devenire.

Identificarea sistematică: atât în ce priveşte produsele, procesele de producție, metodele de organizare sau marketing, BICs sunt constant în căutarea de idei noi, proiecte şi întreprinzători. "Inovația" în termeni BICs înseamnă

[1] *BICs - Business and Inovative Centres.*

orice anume, care poate da unei afaceri un avantaj competitiv şi în consecinţă poate aduce valoarea adăugată economiei regionale.

Selecţia riguroasă: sunt selectaţi numai oameni cu inteligenţa necesară pentru a realiza, printr-un proces novator, proiecte viabile, cu un bun potenţial de creştere.

Sprijin profesional de înaltă calitate: se oferă întreprinzătorilor şi afacerilor lor o serie de servicii de calitate, care să sporească capacitatea lor de management şi acţiune, culminând cu pregătirea planului de afaceri, care conţine detalii tehnic specifice, cercetarea pieţei, baza financiară, premisele şi monitorizarea riscului afacerii.

Structura flexibilă a Centrelor de Inovaţii le face să acţioneze drept "catalizatori" ai resurselor locale, să fie utilizate în mod optim serviciile disponibile şi să ofere să ofere propriile servicii acolo unde este necesar. Aceasta le permite să se adapteze la orice situaţie, iar rolul lor "multiplicator" le face de o importanţă vitală pentru zonele respective, primind sprijinul structural al Comunităţii Europene.

Comisia Europeană, cu sprijinul altor organisme care participă ca membri asociaţi (bănci, grupuri industriale, consultanţi etc.) au fondat Reţeaua Europeană a Centrelor de Afaceri şi Inovaţii (EBN). Aceasta este o organizaţie internaţională non profit care coordonează reţeaua BICs şi acordă training, servicii promoţionale şi de distribuire a informaţiilor (interne şi externe). De exemplu, prin schimburi reciproce de know-how, EBN este capabilă să acorde ajutoare tehnice cum ar fi manuale şi ghiduri tehnice pentru fiecare din funcţiile pe care le are BICs; ca domeniu secundar de activitate, aceste Centre facilitează expansiunea afacerilor prin legături cu grupuri industriale importante, mediate de membri asociaţi.

Bugetul mediu de operare a BICs este de 600.000 ECU pe an. Deoarece ele acţionează în interes public, pentru a promova refacerea economică, aceste Centre sunt finanţate şi de autorităţile locale şi regionale. Fonduri suplimentare pot fi obţinute din vânzarea serviciilor (consultanţă etc). Noile Centre create în zone care le califică să primească ajutor din Fondurile Structurale ale Comunităţii, pot primi sprijin pentru primii doi ani de la DG XVI (Politici Regionale) sub forma unor cofinanţări pentru "costuri de pornire". Deşi resursele sunt limitate, sunt totuşi suficiente pentru a se lansa cam zece proiecte pe an.

Rezultatele pot fi apreciate prin creşterea numărului de BICs şi a cererilor de creare de BICs din partea autorităţilor locale -acesta fiind un indiciu că reţeaua operează bine, iar această concepţie are succes. Primele Centre au fost create în 1984. În zece ani au fost create 92 astfel de Centre în toată Uniunea Europeană, inclusiv în Europa Centrală şi de Est. Un alt indiciu al succesului acestor Centre este acela că au fost create 3000 de IMM-uri industriale novatoare, cu o medie de 5,5 locuri de muncă, tocmai datorită sprijinului acestor Centre.

Succesul Centrelor individuale este judecat potrivit a două criterii: capacitatea de sustenabilitate şi expansiune. Un Centru de succes formează o parte integrantă a strategiei de dezvoltare a autorităților publice şi primeşte sprijinul constant al acestora pentru lucrări pe termen mediu şi lung. Supraviețuirea şi expansiunea afacerilor ajută la stabilitate şi dezvoltare. Ratele de supraviețuire a acestor companii create de BICs sunt semnificativ mai mari decât media locală şi națională. De exemplu, dacă rata de supraviețuire a noilor afaceri este de 50% pe an în UE, media companiilor BICs depăşeşte 85%.

Granturile Globale

Principiul granturilor globale, o nouă formă de sprijin lansată în 1988, constă în a încredința fonduri ale Uniunii Europene unor organizații intermediare în domeniu. Ca instrumente de politică regională ale Fondurilor Structurale, grandurile globale s-au dovedit a fi deosebit de bine adecvate dezvoltării proiectelor, o cooperare mai largă şi o mai eficientă utilizare a resurselor locale. Pe scurt, ele conduc la implementarea strategiei globale, având ca scop îmbunătățirea generală a situației economice, cu accent special pe ajutor acordat IMM-urilor.

Cheia succesului este cooperarea între toți cei interesați. Rolul granturilor globale este de a stimula cooperarea axată pe proiecte raționale de dezvoltare locală în regiunile dezavantajate. Sunt acordate granturi IMM-urilor din industrie, meşteşuguri, agricultură şi turism. Granturile includ şi servicii de sprijinire a afacerilor, acces la piețele de capital, anumite ajutoare pentru investiții şi sprijin pentru infrastructura de bază ca şi training şi facilități pentru servicii.

Ca şi Programele Operaționale, granturile globale se numără printre formele de sprijin acordate de Fondurile Structurale. Ceea ce le particularizează este faptul că ele stabilesc o relație contractuală directă între Comisia Europeană şi organizația intermediară responsabilă cu administrarea şi distribuirea ajutorului Comisiei. Ele

Încurajează, astfel, metode de management care pot fi aplicate în alte domenii decât politica regională şi care s-au dovedit adecvate dezvoltării regionale. Granturile globale permit o abordare "globală" a problemelor şi asigură proiectelor un înalt standard.

Organizația intermediară este primul şi cel mai important rezultat al cooperării între diferite autorități locale. Ea poate fi privată, publică sau semi publică şi poate fi creată înainte sau după apariția grantului. Ea trebuie să aibă capacitatea administrativă şi de creditare. Întrucât scopul ei este dezvoltarea locală, ea trebuie să se afle în regiunea respectivă, să opereze în interes public şi să implice toți agenții sociali şi economici. O dată ce a fost aprobată o organizație intermediară de către Comisie, ea este autorizată să conducă grantul direct, distribuind fonduri beneficiarilor.

Această formulă novatoare, care a fost inspirată din succesul Centrelor de Inovare în Afaceri, are rezultate care o recomandă. În virtutea faptului că se

află "în teritoriu", organizația intermediară este capabilă să acționeze ca un catalizator, încurajând un parteneriat mai larg şi mai eficient, care permit ajutoarele Comunității să aibă un efect de echilibru. Garanția profesionalismului determină un grad de cooperare semnificativ mai mare printre agenții economici. Cunoaşterea situației locale face mai uşoară dezvoltarea unor măsuri coerente pe baza unor opțiuni adecvate economic, geografic şi social. Managementul financiar este mai independent şi mai bine adaptat nevoilor locale şi cerințelor implementării proiectului. În situația în care grantul global este o parte a unui Program Operațional, implementarea măsurilor de dezvoltare locală nu este legată de nivelul progresului altor măsuri din program.

Ca partener autentic al Comisiei Europene, organizația intermediară nu are menirea doar de a face propuneri, ci trebuie să şi adapteze proiectele atunci când ele se află în desfăşurare.

Rolul acestei organizații de a distribui fonduri nu este uşor: ea are de optat între numeroasele instrumente ale ingineriei financiare pentru administrarea granturilor. Prin aplicarea principiului "subsidiarității", într-un mod progresist, granturile globale pot constitui un instrument efectiv pentru descentralizare. Ele au de asemenea posibilitatea de a utiliza experiența Uniunii Europene, transferul de modele de dezvoltare etc.

În ce priveşte finanțarea, în afara Fondurilor Structurale, granturile globale sunt cofinanțate fie de autorități publice (la nivel național, regional sau local) fie de sectorul privat (agenții de dezvoltare, asociații profesionale, organizații etc.)

Ajutoarele Uniunii Europene nu sunt totdeauna acordate prin bugetul național. Nu există un plafon pentru granturile globale, nivelul ajutorului depinzând de obiectivul structural care se aplică unei anumite regiuni.

Primele granturi globale au fost create începând cu 1991 şi până în prezent s-au înregistrat numeroase progrese şi succese. Această formulă de ajutor din partea Uniunii Europene este şi ea un indiciu al hotărârii Uniunii Europene de a muta puterea de decizie mai aproape de nivelul local.

Principiul parteneriatului este esențial atât pentru acordarea cât şi pentru implementarea granturilor globale. Acesta trebuie să includă cel puțin Comisia Uniunii Europene, autorități naționale şi regionale şi organizația intermediară care se află într-un contact strâns cu alte organisme, cum ar fi Camerele locale de comerț şi industrie şi Asociațiile de afaceri.

Granturile globale s-au dovedit de un mare ajutor pentru IMM-uri. Ele par a fi metoda cea mai bună de a face disponibile pentru afaceri fondurile Uniunii Europene, prin granturi crescând şi gradul de conştientizare a ajutorului primit de la UE. În unele cazuri, granturile globale pot răspunde unor nevoi care nu sunt satisfăcute de alte surse financiare, uneori chiar sub dobânzile pieței.

Acolo unde informațiile au fost bine distribuite, granturile globale s-au bucurat de o bună primire din partea micilor întreprinzători, ele oferind posibilitatea luării unor decizii rapide.

Fondurile cu Capital Inițial (SCF)[1]

Acest tip de fonduri constituie un instrument deosebit de eficient în a ajuta IMM-urile să-şi ia startul şi să atragă investitorii de care au nevoie pentru a-şi întări baza financiară. La sfârşitul anului 1988, Comisia Europeană a lansat un plan pilot menit să asigure cofi-nanțarea unui set de fonduri inițiale care, ulterior, să se poată autosusține, construind în acelaşi timp, o rețea europeană în jurul lor.

"Fondul cu capital inițial" este o formă de capital de risc, adecvat nevoilor unor noi afaceri. Pentru promovarea acestui instrument, UE utilizează trei elemente principale, constând în: avansuri în costurile de operare (prin DG XXIII - Politica întreprinderilor) pentru toate SCF; contribuția la capital (prin DG XVI - Politici Regionale) pentru cei stabiliți în regiuni dezavantajate; şi asistență nefinanciară pentru fondurile din rețeaua special creată, ESCFN (The European Seed Capital Fund Betwork). Scopul principal este de a promova crearea unor IMM-uri viabile, cu un bun potențial de creştere.

Fiecare SCF sponsorizat este o entitate separată, care trebuie să investească în IMM-uri numai în faza de start. El poate avea un spectru larg de acționari, atât din sectorul public cât şi privat: autorități locale şi regionale (îndeosebi prin corporații de dezvoltare locală), Centre Europene de Informații şi Afaceri (BICs), bănci şi companii cu capital de risc, companii de asigurări, fonduri de pensii, corporații de reconversie industrială, firme de consultanță, investitori particulari etc.)

Scopul acestui fond este de a acționa ca o interfață între nevoile antreprenorilor şi resurse disponibile. Priceperea şi mijloacele acestor fonduri fac posibilă reducerea riscurilor, prin analize profunde şi un răspuns diversificat la cerere. Acest fond încurajează sectorul privat - îndeosebi industria - de a participa la operațiile capitalului inițial (seed capital). Acest fapt asigură fondurilor inițiale de capital o viabilitate pe termen lung, dincolo de perioada de cinci ani acoperită de asistența Uniunii Europene, timp în care are loc o creştere a profesionalismului şi apariția efectului "knock-on" în finanțarea Comunității Europene.

Fondul cu capital inițial are în mod obişnuit la dispoziția sa expertiza necesară. Aceasta furnizează, asigură numeroase servicii (inclusiv consultanță, cercetare, finanțare). Pe această bază, sunt selectate proiectele valoroase şi sunt administrate investițiile, astfel încât să se asigure succesul proiectelor şi continuarea activităților.

Structura flexibilă a SCF le permite să se ocupe de problemele IMM-urilor într-un mod complex, care merge dincolo de aspecte financiare. IMM-urile sunt un factor cheie în dezvoltarea locală şi parteneri de drept ai Centrelor de Inovații. Acestea, prin selectarea propriilor proiecte şi activități de sprijinire a

[1] *Seed Capital Funds (SCF).*

IMM-urilor facilitează accesul micilor afaceri la finanțare. Contribuția Uniunii Europene la SCR localizate în regiuni dezavantajate, se realizează de obicei prin Centrele de Inovații.

Rețeaua Europeană "Seed Capital Fund" - ESCFN - a fost lansată odată cu planul pilot de sprijinire a fondului de capital inițial. Scopul rețelei este de a promova răspândirea informațiilor şi experienței, îndeosebi prin întâlniri şi seminarii ținute pentru managerii planului pilot al Fondului. Se are în vedere şi păstrarea legăturilor dintre aceşti manageri şi Comisia Europeană şi informarea acesteia asupra tuturor problemelor care apar. S-a constituit şi un grup al managerilor Fondului care să discute viitorul fondurilor şi rețelelor, după ce expiră perioada de asistență a Comisiei Europene. Acest grup este condus de Organizația Europeană cu Capital de Risc (EVCA) printr-o unitate de coordonare creată special.

Comisia Europeană asigură finanțarea cu până la 50% a "cheltuielilor de operare, pe ansamblul fondurilor selectate, pe o perioadă care nu depăşeşte cinci ani. Aceste fonduri vor rambursa acest avans, pe baza condițiilor stabilite, în primii 10 ani de existență independentă, în caz că ele nu capotează înainte. Comisia (DG XVI) poate contribui cu până la 25% (nu mai puțin de 125.000 ECU, dar nu mai mult de 250.000 ECU) din capitalul fiecărui fond localizat în zonele asistate. Această sumă aparține fondului atât timp cât acesta concordă cu obiectivele planului pilot. Capitalul de start al fiecărui fond trebuie să totalizeze cel puțin 500.000 ECU. Pe o perioadă de cinci ani asistența financiară a Uniunii Europene se ridică la 12.825 mii ECU.

Principalii beneficiari ai acestor fonduri de capital sunt IMM-urile care desfăşoară o activitate foarte diversă: de la produse de plastic sau metal la telecomunicații, de la tehnologie informațională la produse alimentare şi la biotehnologie.

Europarteneriatul

Europarteneriatul este o altă formă de cooperare promovată de Comisia Europeană, al cărei scop este de a stimula dezvoltarea regiunilor dezavantajate, sau rămase în urmă, prin cooperarea dintre IMM-urile din aceste regiuni şi parteneri din alte țări ale Uniunii Europene, iar după 1990 şi cu țări din Europa Centrală şi de Est. Acest program a fost lansat în 1987 de Comisia Uniunii Europene (DG XVI - Directoratul General pentru Politici Regionale şi DG XXIII - Politici pentru întreprinderi).

Ca sursă potențială de inovare şi noi locuri de muncă, cooperarea dintre IMM-uri este parte integrată a dezvoltării locale. Ea favorizează utilizarea potențialul local şi exploatarea dinamică a resurselor regiunii. Ajutând IMM-urile să coopereze la nivel european se poate contribui efectiv la dezvoltarea regiunilor în care ele există.

Pregătirea fiecărui parteneriat durează aproximativ un an şi implică patru etape: Comisia Europeană şi statele membre selectează în regiunea în discu-

ție agentul sau agenții locali sau regionali de dezvoltare, responsabili cu organizarea evenimentului şi selectarea IMM-urilor care vor fi invitate să participe. Aceste IMM-uri sunt prezentate într-un catalog cu detalii comerciale, tehnice şi financiare pentru proiectul de cooperare. Acest catalog care este tradus şi distribuit în zeci de mii de exemplare prin rețeaua consilierilor Europarteneriatului, responsabili cu identificarea partenerilor potențiali în regiunile lor şi prin rețelele Comunității Europene (BICs, Euro Info Centres, The Business Cooperation Network etc). Apoi, după o serie de întâlniri individuale, IMM-urile din regiunea.gazdă se întâlnesc cu toate acele IMM-uri care şi-au exprimat interesul pentru proiecte de cooperare prezentate în catalog.

Fiecare operație de europarteneriat necesită un buget de aprox. 2 mil. ECU; o treime este finanțată de regiunea gazdă iar două treimi de Comisia Europeană. În concordanță cu principiul subsidiarității, ajutorul Uniunii Europene merge direct la agențiile de dezvoltare responsabile cu organizarea parteneriatului. Aceste agenții administrează şi alocă banii necesari pentru a organiza Europarteneriatul în concordanță cu specificațiile Comisiei Europene. Impactul Europarteneriatului este dublu: pe de o parte IMM-urile implicate beneficiază la fiecare operație de afaceri, iar pe de altă parte, beneficiază regiunea gazdă în ansamblul ei.

Europarteneriatul dă posibilitatea companiilor participante să reflecteze asupra propriei lor strategii europene de dezvoltare, să devină cunoscute, să înțeleagă ce este competiția şi să evalueze standardele şi calitatea cerințelor pieței europene.

Impactul asupra regiunii implicate se realizează poate în primul rând prin publicitatea care i se face şi descrierea potențialului ei economic şi industrial, care servesc ca o adevărată "business card".

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 16/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

SISTEMUL DE RATING BANCAR ŞI DE AVERTIZARE TIMPURIE C.A.M.P.L.

Octavian Antonio BEREA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PREZENTARE GENERALĂ 451

2. CARACTERIZAREA COMPONENTELOR CARE STAU LA BAZA DETERMINĂRII GRADULUI COMPUS DE CLASIFICARE 455

2.1. Adecvarea capitalului (C) 455

2.2. Calitatea activelor (A) 455

2.3. Management (M) 456

2.4. Profitabilitatea (P) 457

2.5. Lichiditatea (L) 457

În perioada 12.06.2000 - 13.06.2000 a avut loc, în Sala Băncii Naționale a României din str. Doamnei nr. 2, seminarul pe probleme de supraveghere intitulat Sistemul de rating bancar şi de avertizare timpurie C.A.M.P.L. La acest simpozion au participat o serie de specialişti de marcă în domeniu români şi străini; cuvântul de deschidere al importantului eveniment a aparținut domnului Guvernator al B.N.R., Emil Iota Ghizari.

De asemenea, unul dintre distinşii invitați a fost ambasadorul Statelor Unite în România, domnul James C. Rosapepe, care a subliniat importanța simpozionului la care a luat parte.

Unele dintre problemele ridicate priveau: Responsabilitățile directorilor băncii, Situații financiare pentru directorii băncii, Relația dintre inspectori şi conducerea băncii, Sistemul de rating C.A.M.P.L., Matricea deciziilor de implementare a sancțiunilor corectoare.

În cele ce urmează, voi încerca să prezint cât mai succint Sistemul de rating bancar şi de avertizare timpurie C.A.M.P.L., prezentat la acest seminar.

1. PREZENTARE GENERALĂ

În primul rând, trebuie subliniat, că **rolul major al autorității de supraveghere constă în prevenirea riscului sistemic.** Lucru care se poate realiza prin promovarea unei supravegheri bancare eficiente, care să asigure realizarea stabilității şi viabilității sistemului bancar în ansamblu. Astfel, a fost necesară implementarea **"Sistemului de rating bancar şi de avertizare timpurie - C.A.M.P.L."** în Serviciul sinteză al Direcției Supraveghere din cadrul Băncii Naționale a României.

Acest nou sistem reprezintă un instrument eficient de lucru pentru evaluarea instituțiilor bancare, având ca scop identificarea într-o fază primară a băncilor care sunt ineficiente din punct de vedere financiar şi operațional sau manifestă tendințe adverse, cerând o monitorizare mai riguroasă din partea autorității de supraveghere.

Principalele componente ale acestui nou instrument bancar sunt în număr de cinci şi acestea reflectă condiția financiară a unei bănci, în concordanță cu legislația şi reglementările bancare actuale.

Cele cinci componente specifice de analiză ale sistemul sus amintit sunt următoarele:

- adecvarea capitalului (C);
- calitatea activelor (A);
- managementul (M);

- profitabilitatea (P);
- lichiditatea (L).

Fiecare din cele cinci componente sunt evaluate pe o scară cu cinci trepte, astfel încât 1 reprezintă cea mai' performantă treaptă, iar 5 - cea mai scăzută.

Fiecărei bănci i se acordă un **"grad compus de clasificare"** (rating compus) cu un punctaj de la 1 la 5. Criteriul esențial care stă la baza **"gradului compus de clasificare"** reprezintă evaluarea celor cinci componente de performanță.

În determinarea **"gradului compus de clasificare"** sunt analizate doar patru din cele cinci componente prezentate anterior (şi anume C.A.P.L.), în funcție de o gamă de indicatori. Pentru fiecare indicator de analiză sunt stabilite cinci intervale şi cinci niveluri (ratinguri) corespunzătoare acestora.

Astfel, **fiecare bancă primeşte câte un rating pentru fiecare indicator de analiză, pentru fiecare componentă din sistemul C.A.M.P.L. şi, în cele din urmă, un "grad compus de clasificare" (rating compus) şi un "scor final" care reprezintă punctajul total acordat indicatorilor ce definesc elemente C.A.M.P.L.**

Cele cinci **"grade compuse de clasificare"** sunt definite după cum urmează:

Grad compus de clasificare 1

Băncile cuprinse în această grupă sunt viabile sub toate aspectele şi au, în general, cele cinci componente evaluate la nivelul rating 1 sau 2.

Orice deficiență este minoră şi poate fi controlată foarte uşor, în activitatea curentă, de consiliul de administrație şi conducerea executivă a respectivei bănci.

Aceste instituții bancare sunt capabile să facă față dificultăților reale care apar şi sunt rezistente la influențele din afara sistemului bancar. Ele operează conform legilor şi reglementărilor în vigoare şi **prezintă cele mai puternice performanțe** şi practici de administrare a riscului, în funcție de mărimea instituției, complexitatea şi categoria de risc.

Grad compus de clasificare 2

Băncile din această grupă au o structură de bază sănătoasă.

În acest caz, apar numai dificultăți moderate, din categoria acelora pe care consiliul de administrație şi conducerea executivă pot şi doresc să le corecteze.

Aceste instituții sunt stabile şi capabile să depăşească dificultățile provenite din fluctuațiile pieței şi se conformează legilor şi reglementărilor existente la ora actuală.

În general, practicile administrării riscurilor sunt satisfăcătoare, în funcție de mărimea instituției, complexitatea şi categoria de risc.

În aceste cazuri, nu apar probleme reprezentative de supraveghere şi, ca urmare, **preocuparea organelor de supraveghere este una de rutină.**

Grad de clasificare 3

Băncile clasificate astfel necesită un anumit grad de preocupare din partea organelor de supraveghere cu privire la una sau mai multe din cele cinci componente de bază. Aceste instituții prezintă o combinație de deficiențe care pot oscila între moderat şi server.

Managementul demonstrează dimensiunea capacității şi dorinței de a remedia dificultățile în mod eficient şi la timp.

În general, aceste instituții sunt mai puțin capabile să reziste la fluctuațiile pieței, dată fiind vulnerabilitatea crescută a acestora la influențele externe, prin comparație cu băncile cu grad compus 1 şi 2.

Totodată, aceste instituții se pot afla în conflict semnificativ cu aplicarea legilor şi reglementărilor în vigoare.

Practicile de administrare a riscurilor pot fi nesatisfăcătoare, în funcție de mărimea instituției, complexitatea şi categoria de risc.

Aceste bănci **cer mai mult decât o supraveghere de rutină,** deşi declinul acestora nu este evident, dat fiind potențialul general şi capacitatea financiară a unităților respective.

Grad compus de clasificare 4

Băncile sub acest grad de clasificare se caracterizează, în general, prin practici sau condiții nesigure şi riscante.

În aceste cazuri, apar probleme financiare şi manageriale serioase, care conduc la performanțe nesatisfăcătoare. Problemele care apar pot fi caracterizate de la sever la critic, care nu au fost rezolvate în mod satisfăcător de către executiv sau consiliul de administrație.

În general, instituțiile din această grupă sunt incapabile să reziste fluctuațiilor de piață, nerespectarea legilor şi reglementărilor în vigoare fiind evidentă.

Practicile manageriale sunt, în general, inacceptabile în ceea ce priveşte dimensiunea instituției, complexitatea şi tipul de risc.

O supraveghere atentă este absolut necesară, ceea ce conduce, în cele mai multe cazuri, la acțiuni decisive pentru remedierea problemelor.

Băncile din această grupă reprezintă un risc pentru fondul de asigurare al depozitelor. Declinul este posibil, dacă problemele şi deficiențele nu se rezolvă la timp şi în mod satisfăcător.

Grad compus de clasificare 5

Băncile din această grupă reprezintă cele mai nesatisfăcătoare şi riscante practici sau condiții, au o performanță critic deficitară, adesea cu practici de administrare a riscurilor complet inadecvate în funcție de mărimea instituției,

complexitatea şi categoria de risc, necesitând cea mai severă preocupare din punctul de vedere al supravegherii.

Volumul şi gravitatea problemelor apărute depăşeşte capacitatea sau dorința conducerii băncii de a le controla sau remedia.

În aceste situații, apare necesitatea unei asistențe financiare externe sau de altă formă, imediate, pentru a păstra viabilitatea acestora.

Supravegherea atentă şi continuă este absolut necesară.

Băncile din această grupă constituie un risc maxim pentru fondul de asigurare al depozitelor, iar declinul este foarte probabil.

2. CARACTERIZAREA COMPONENTELOR CARE STAU LA BAZA DETERMINĂRII GRADULUI COMPUS DE CLASIFICARE

2.1. Adecvarea capitalului (C)

O bancă este de aşteptat să-şi mențină un capital corespunzător în raport cu natura şi limitele de risc, precum şi cu capacitatea conducerii de a identifica, măsura şi controla aceste riscuri.

Pentru stabilirea gradului de **adecvare a capitalului** se are în vedere efectul riscurilor de credit, de piață şi a altor riscuri asupra condiției financiare a băncii. Tipurile şi mărimea riscurilor, în activitatea băncii, determină în ce măsură capitalul ar trebui să se situeze deasupra nivelului minim cerut de reglementări, pentru a face față unor consecințe nedorite.

Adecvarea capitalului unei bănci este evaluată (dar nu limitată) în funcție de următorii factori:

- nivelul şi calitatea capitalului, condiția generală financiară a băncii;
- capacitatea managementului de a face față nevoilor curente de majorare a capitalului social;
- natura, trendul şi volumul activelor problemă şi provizionarea corespunzătoare a acestora;
- structura bilanțului (incluzând natura şi suma imobilizărilor corporale), riscul pieței, concentrarea riscului;
- expunerea riscului din activități extrabilanțiere;
- calitatea şi consistența veniturilor, justețea dividendelor;
- perspective şi planuri de creştere, precum şi experiența trecută;
- accesul la piața de capital şi alte surse de capital.

În perioadele în care banca realizează performanțe slabe, capitalul, acționând ca un tampon, menține încrederea publicului în sistemul bancar, promovează stabilitatea fondurilor depozitarilor şi suportă dezvoltarea rezonabilă a instituției.

2.2. Calitatea activelor (A)

Ratingul calității activelor reflectă riscul potențial al creditelor, al investițiilor şi al altor active, precum şi a tranzacțiilor extrabilan-țiere. Evaluarea calității activelor trebuie analizată şi în funcție de gradul de provizionare a acestora. De asemenea, este necesar să se ia în calcul toate celelalte riscuri care pot afecta valorificarea activelor băncii, incluzând riscurile de exploatare, de piață, de re-

putație, strategie şi altele. Capacitatea managementului este reflectată de măsura în care reuşeşte să identifice, să urmărească şi să controleze aceste riscuri.

Calitatea activelor băncii este evaluată (dar nelimitată), în funcție de următorii factori:

- practici sănătoase de administrare a creditului şi de identificare a riscurilor;
- nivelul, distribuția, gravitatea şi trendul activelor neperformante, atât pentru tranzacțiile bilanțiere, cât şi pentru cele extrabilanțiere;
- adecvarea provizioanelor şi a altor rezerve;
- riscul de credit rezultat din tranzacții extrabilanțiere, cum ar fi: scrisori de garanție, acreditive, linii de credit şi altele;
- varietatea şi calitatea porfotoliilor de credite şi investiții;
- gradul de concentrare a riscului;
- adecvarea politicilor şi practicilor de credit şi investiții;
- capacitatea managementului de administrare corespunzătoare a activelor, inclusiv identificarea şi colectarea activelor problemă;
- adecvarea controlului intern şi a sistemelor informatice manageriale.

2.3. Management (M)

Acest rating reflectă capacitatea consiliului de administrație şi a managementului băncii de a identifica, cuantifica, monitoriza şi controla riscurile activității şi de a asigura, astfel, stabilitatea, siguranța şi eficiența instituției, în concordanță cu legile şi reglementările în vigoare.

Conducerea executivă este răspunzătoare pentru dezvoltarea şi implementarea politicii, procedurilor şi practicilor care transpun obiectivele consiliului de administrație şi limitele de risc în standarde prudente de operare.

În funcție de natura şi scopul activităților băncii, practicile manageriale au în vedere întreaga gamă de riscuri: riscul de credit, de lichiditate, de piață, operațional, de tranzacție, de reputație, de strategie, de conformitate şi alte riscuri. Solidaritatea practicilor manageriale este demonstrată de existența unui personal competent, a unor politici adecvate, a unui program, de audit propriu şi control intern corespunzător cu mărimea şi complexitatea instituției, abilitatea în administrarea riscurilor, precum şi prin existența unui sistem informațional eficient.

Capacitatea şi performanțele managementului şi consiliului de administrație sunt evaluate, în principal, pe baza următorilor factori:

- gradul de implicare a factorilor de decizie în asigurarea condițiilor optime de desfăşurare a activității băncii;
- capacitatea factorilor de decizie de a administra corespunzător riscurile care pot să apară din schimbarea condițiilor de afaceri sau inițierea unor noi activități sau produse;
- adecvarea politicii interne privind activitatea de bază şi riscurile pe care aceasta le incumbă;

- adecvarea auditului şi controlului intern care vizează operațiunile financiare, raportările periodice şi concordanța cu legile, reglementările şi politicile interne;
- acuratețea şi oportunitatea informării managementului, precum şi existența unor sisteme de administrare a riscurilor în concordanță cu complexitatea şi profilul de risc al instituției;
- reacția (receptivitatea) factorilor de decizie la recomandările auditorilor şi autorităților de supraveghere;
- profunzimea managementului şi succesiunea acestuia;
- măsura în care consiliul de administrație şi managementul sunt afectate sau sensibile la influența dominantă sau concentrarea autorității;
- performanțele instituției şi profilul lor de risc.

2.4. Profitabilitatea (P)

Calitatea şi cantitatea veniturilor sunt evaluate în funcție de: capacitatea de a asigura adecvarea capitalului şi prin reinvestirea profitului; nivelul, trendul şi stabilitatea veniturilor; sursele veniturilor; nivelul cheltuielilor de operare; vulnerabilitatea veniturilor la expunerile riscului de piață; adecvarea provizioanelor pentru pierderile la credite şi alte rezerve: tranzacțiile cu titluri de valoare; efectele de taxare asupra veniturilor; procesele provizioniste şi sistemele informaționale ale managementului.

În consecință, acest rating reflectă nu numai volumul şi trendul veniturilor, dar şi factorii care pot afecta susținerea sau calitatea veniturilor. Volumul şi calitatea veniturilor pot fi afectate de administrarea excesivă şi inadecvată a riscului de creditare, pot conduce la alocări de provizioane suplimentare pentru pierderi din credite sau de nivelurile ridicate ale riscului pieței, care pot expune nejustificat veniturile instituției la fluctuațiile ratei de dobândă.

De asemenea, calitatea veniturilor poate fi diminuată de o încredere nejustificată în câştiguri extraordinare. Veniturile viitoare pot fi afectate de incapacitatea de a prevedea şi controla fondurile şi cheltuielile de operare, strategii de afaceri executatea defectuos sau prost consiliate, un slab management sau expunerea necontrolată la alte riscuri.

2.5. Lichiditatea (L)

Lichiditatea şi administrarea resurselor şi plasamentelor sunt evaluate de trendul şi stabilitatea depozitelor; gradul şi trendul utilizărilor pe termen scurt, sursele volatile de fonduri, finanțarea activelor pe termen lung; accesul la piețele monetare şi alte surse de finanțare; adecvarea surselor de lichiditate şi abilitatea de a face față nevoilor de lichiditate; eficiența politicilor şi practicilor de lichiditate, strategiile de administrare a fondurilor; sistemele informatice de administrare şi planurile de finanțare; capacitatea managementului de a identifica, măsura, monitoriza şi controla lichiditatea şi nivelul de diversificare al surselor de finanțare.

Diagrama ratingurilor

↘ Ratingurile 4 şi 5 necesită o intervenţie promptă.

↘ Criteriile de evaluare stabilite pentru cele cinci componente C.A.M.P.L. nu au un caracter exhaustiv pentru examinator, ci unul orientativ.

În evaluarea adecvării poziției de lichiditate a unei instituții financiare, o atenție deosebită ar trebui acordată nivelului curent şi viitor al surselor de lichidități, comparativ cu nevoile de fonduri, precum şi adecvării practicilor de administrare a fondurilor, în funcție de mărimea, complexitatea şi profilul de risc al instituției. În general, practicile de constituire a fondurilor ar trebui să confere certitudinea, că o instituție este capabilă să mențină un nivel al lichidității suficient pentru a face față în timp obligațiilor sale financiare şi să răspundă nevoilor legitime bancare.

Practicile ar trebui să reflecte capacitatea instituției de a administra schimbările neplanificate cu privire la sursele de constituire a fondurilor, ca şi reacția la modificarea condițiilor pieței, care pot afecta posibilitatea unei lichidări rapide a activelor cu pierderi minime.

În plus, practicile de constituire a fondurilor ar trebui să confere certitudinea că lichiditatea nu a fost menținută cu costuri înalte sau printr-o încredere excesivă în sursele de constituire a fondurilor care se dovedesc a nu fi utilizabile în timp, datorită stresului financiar sau schimbărilor adverse în condițiile pieței.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 17-18/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ŞI CONSENSUALĂ

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE
- 1980-1989 -

Documentar alcătuit de
VALERIU IOAN-FRANC

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Traducerea textelor:
din limba engleză - Mircea FAȚĂ
din limba franceză - Aida SARCHIZIAN

CUPRINS

ARGUMENT (2) 467

1980: LAWRENCE R. KLEIN - KEYNES ÎNTR-UN MODEL MATEMATIC 468
a) Sinteza lui Klein 468
b) Modele operaționale 469
c) O cercetare activă în econometrie 470
d) Referințe bibliografice 470

1981: JAMES TOBIN - INTEGRAREA PIEȚELOR FINANCIARE ŞI ECONOMIA REALĂ 471
a) Teoria selecției de portofoliu 471
b) Relația între piețele financiare şi piețele reale 472
c) Coeficientul q al lui Tobin 472
d) Taxa Tobin 473
e) Referințe bibliografice 473

1982: GEORGE STIGLER - CUI FOLOSEŞTE REGLEMENTAREA? 473
a) Informația are un cost 473
b) De la rezultatul empiric... 474
c) ... la teoria reglementării 475
d) Un aport durabil la economia industrială 475
e) Referințe bibliografice 476

1983: GERARD DEBREU - "MÂNA INVIZIBILĂ" 476
a) De la intuiție ia demonstrație 476
b) Un echilibrul general eficient şi stabil 477
c) Noi instrumente matematice 477
d) Lucrări de interes general 478
e) Referințe bibliografice 478

1984: RICHARD STONE - ÎNȚELEGEREA ECONOMIEI CU AJUTORUL CONTABILITĂȚII 479
a) Scurt recurs istoric 479
b) Contabilitatea națională nu este o contabilitate propriu-zisă! 480
b) Baza teoretică 480
d) Armonizarea internațională 481

e) Referințe bibliografice 481

1985: FRANCO MODIGLIANI - GHID DE ECONOMISIRE ŞI DE INVESTIȚIE 481
a) Teoria ciclului de viață 482
b) Cele două teoreme Modigliani-Miller 483
c) Referințe bibliografice 484

1986: JAMES M. BUCHANAN - STATUL NU ESTE UN DESPOT BINEVOITOR 485
a) Natura statului 485
b) Principiul unanimității 485
c) Despre importanța regulilor 487
d) Referințe bibliografice 487

1987: ROBERT SOLOW - MODELAREA MATEMATICĂ A CREŞTERII ECONOMICE 488
a) Creşterea şi starea staționară 488
b) Cercetare aplicată înainte de toate 489
c) Un cercetător eclectic 490
d) Referințe bibliografice 490

1988:. MAURICE ALLAIS - ECONOMISTUL NERECUNOSCUT 491
a) Echilibrul general şi optimumul Pareto 491
b) Un model alternativ 492
c) Referințe bibliografice 493

1989: TRYGVE HAAVELMO - PĂRINTEIE ECONOMETRIEI MODERNE 493
a) Econometria în impas 493
b) Revoluția probabilistă 494
c) Obstacolul interdependenței datelor 495
d) Alte contribuții 495
e) Referințe bibliografice 496

SURSE BIBLIOGRAFICE NECITATE ÎN TEXT 506

ARGUMENT (2)

1. În numărul 9-10/2000 al buletinului "Probleme economice" începeam prezentarea laureaților Nobel pentru economie cu deceniul zece al ultimului secol al mileniului doi, respectiv anii 1990-1999. Aşa cum precizam (şi promiteam) în deschiderea caietului documentar respectiv, continuăm în acest număr cu perioada 1980-1989, urmând ca, o a treia secvență a documentarului nostru (perioada 1969-1979) să facă obiectul unui a! treilea (şi ultim) caiet consacrat laureaților Premiului Băncii Suediei în memoria lui Aîfred Nobel, pentru domeniul ştiinței economice.

2. Caietul supune atenției - pe structura inițiată în cel anterior şi care s-a dovedit cea mai sintetică şi cu interes primită de cititori (mărturie stând în acest sens semnatele favorabile ale acestora) - contribuțiile laureaților - Lawrence R. Klein, James Tobin, George Stigler, Gerard Debreu, Richard Stone, Franco Modigliani, James M. Buchanan, Robert Solow, Maurice Allais şi Trygve Haavelmo.

3 În addenda sunt reluate - din caietul anterior - tabelele sinoptice referitoare la: Structura Colecției Laureații Nobel pentru economie - aflată în curs de editare la Centrul Român de Economie Comparată şi Consensuală sub coordonarea acad. Tudorel Postolache şi prof. univ. Mugur C. Isărescu (add. 1), Laureații Nobel pentru economie 1969-1999 (add. *2),* la care se adaugă o caracterizare a contribuției laureaților în cuvinte-cheie (add. 3).

Reluarea celor două sinoptice publicate inițiat în caietul consacrat perioadei 1990-1999 are - în opinia noastră – drept motivație de a acorda cititorului posibilitatea informării - pe ecranul general - asupra gândirii economice mondiale, utilizând şi separat oricare dintre volumele care compun documentarul.

Fac publice cele mai alese mulțumiri colegilor mei Mihaela Burugă, Luminița Dogaru, Mircea Față, Luminița Login şi Aida Sarchizian pentru sprijinul profesional acordat ta alcătuirea documentarului.

Valeriu Ioan-Franc

1980: Lawrence R. Klein - Keynes într-un model matematic

Până în anii '50, teoria economică nu utiliza modele macroeconomice în sensul modern al termenului, care să servească previziunii şi conduitei politicii economice. Primele lucrări de modelare, la începutul anilor '30 vizau, în principal, explicarea mişcărilor de preţuri şi conjunctura întreprinderilor. Modelele lui Tinbergen[1] (laureat Nobel în 1969) constituiau, într-un fel, "marii înaintaşi" ai modelelor macroeconomice.

Demersul lui Klein reactualizează analiza macroeconomică. Cu ajutorul modelelor sale, el examinează în acelaşi timp fluctuaţiile economiei, ca şi efectele măsurilor de politică economică. Considerat ca unul dintre părinţii fondatori ai modelării economice, lucrările sale i-au adus recompensa suedeză în anul 1980.

a) Sinteza lui Klein

Două întâlniri au marcat debutul carierei lui Lawrence Ktein. Student fiind, el îşi finalizează teza de doctorat sub conducerea lui Paul Samuelson2 (laureat Nobel în 1970) cu care a lucrat la problemele de fundamentare matematică a teoriei economice. Viziunea sa despre economie este puternic influenţată de teoria keynesiană. El şi-a consacrat teza acestei teorii aplecându-se asupra fundamentării şi îmbogăţirii progreselor recente ale cercetării economice. Lui i se datorează expresia "revoluţie keynesiană".

Tânăr diplomat, ajunge la Cowles Commision for Research in Economics (fondată în 1932 de către Alfred Cowtes şi integrată Universităţii din Chicago în 1939) care avea ca obiectiv reluarea lucrărilor lui Tinbergen cu scopul de a construi un model econometric al economiei SUA.

De la primele cercetări, Klein, manifestă interes pentru teoria economică, modelare şi aplicaţiile acestora la problemele de politică economică. Pentru a construi primul său model, Klein reuneşte:

- cuceririle cete mai recente ale econometriei, prelucrând automat datele;
- prezentarea schematică a IS/LM din gândirea lui Keynes, propusă de către John Hicks[3] (laureat Nobel în 1972).

Aceste cercetări, întreprinse la începutul anilor '50 în colaborare cu Arthur Goldberger, îl conduc la construirea primuiui model econometric, un sistem de 25 de ecuaţii care descriu economia americană, aşa-numitul model Klein-Goldberger. Acest model, de inspiraţie keynesiană, pentru că cererea

---

[1] *Prezentat în cea de a treia* fasciculă *a documentarului în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 9*
[2] *Idem, p. 12-15.*
[3] *Idem, p. 20.*

determină nivelul de producție, a deschis începând de atunci seria tuturor modelelor macroeconomice.

b) Modele operaționale

Klein participă la construcția a numeroase modele în diferite țări, în SUA, în Marea Britanie şi chiar în Canada. În lucrările sale el combină un demers macroeconomic inspirat de Keynes cu un altul, interindustrializarea, inițiată de Leontief[1] (premiat Nobel în 1973). Trei proiecte principale care au avut rolul de "motor", i-au marcat cariera.

Primul dintre ele - modelul Brookings - Social Science Research Council, viza construirea unui model econometric detaliat al economiei americane. Modelul la care Klein va lucra aproape 10 ani servea la prognozarea evoluției conjuncturii economice. El era de asemenea conceput pentru a realiza studii minuțioase ale variabilelor economice, ca şi ale investiției şi consumului.

În paralel cu acest proiect, Klein va lucra la modelul de la Wharton School. Mai puțin ambițios ca modelul Brookings-SSRC, Wharton Econometric Forecasting Model oferea totuşi rezultate mai bune în studiul conjuncturii. El este, de altfel, încă folosit în mod curent pentru analiza fluctuațiilor producției naționale, a exporturilor, a investiției sau chiar a consumului. Este de asemenea folosit pentru studierea efectelor modificării fiscalității, a cheltuielilor publice sau în cazul creşterii prețului petrolului.

Al treilea model important asupra căruia Klein s-a consacrat (împreună cu B. Hickman din Stanford, R. Rhomberg de la FMI şi A. Gordon de la Universitatea din California) la sfârşitul anilor '60 se numeşte LINK[2]. Este vorba de această dată de un model internațional care regrupează modelele econometrice ale diferitelor țări.

Obiectivul proiectului era studierea propagării fluctuațiilor economice între țări şi realizarea de prognoze asupra mişcărilor internaționale de capitaluri şi de bunuri. Modelul permite, între altele, analiza efectelor unei politici economice a unei țări asupra altora şi cunoaşterea efectelor *spill-over.*

Proiectul LINK[3] permite dezvoltarea a numeroase lucrări teoretice şi experimentale inițiind construcția de modelele econometrice nu numai în țările

---

[1] *Idem, p. 23-27.*

[2] *Modelul LINK are, în structura sa, contribuțiile cercetătorilor români de la Institutul de Economie Mondială "Costin Murgescu", colectivul de aici fiind condus de dr. Constantin Ciupagea. La sesiunea LINK din oct.-nov. 1999, desfăşurată la Alena, în Grecia, acad. Emilian Dobrescu a prezentai o versiune prescurtată* a *modelului economiei româneşti în tranziție, expunerea sa fiind bine primită de înaltul forum mondial de modelare economică.*

[3] *Lawrence R. Klein a vizitat Româna în nov. 1999. prilej cu care a fost primit la Academia Română ca membru de onoare, a susținut conferințe la Banca Națională a României şi la Comitetul Român pentru Clubul de la Roma. La ASE Bucureşti, profesorul Klein a*

OCDE, dar şi în cele ale blocului sovietic şi chiar în anumite ţâri mai puţin dezvoltate. În plus, lucrările experimentale ale lui Klein au făcut să progreseze în mod semnificativ previziunea econometrică, iar crearea modelelor aplicative s-a extins nu numai la nivelul organizaţiilor ştiinţifice, dar şi la cel ai administraţiilor publice şi ai marilor întreprinderi.

În cursul carierei sale Klein s-a îndepărtat progresiv de teoria keynesiană. Modelele la construcţia cărora a participat se interesează din ce în ce mai mult de aspectul ofertei economiei, chiar dacă fidel lui Keynes, privilegiase mult timp cercetarea cererii.

c) O cercetare activă în econometrie

Părinte al modelării moderne şi partizan al cercetării aplicative, Klein n-a abandonat totuşi lucrările teoretice în econometrie. Publicaţiile sale au contribuit ia avansarea mai multor întrebări în acest domeniu. El va lucra în special după exemplul lui Frisch[1] (premiat Nobel în 1969) la introducerea în modele a variabilelor explicative întârziate (adică a variabilelor decalate în timp) şi la problema multicolinearităţii (adică a existenţei unei relaţii lineare ᵛntre anumite variabile explicative ale modelului).

d) Referinţe bibliografice

Klein L. (1947), *«The Use of Econometric Models as a Guide to Economic* Policy», *Econometrica,* vol. 15, p. 111-151.

Klein L. (1947), *«The Keynesian Revolution»,* New York, Macmillan. Klein L. (1950), «Econom/c *ftuctuations in the United States: 1921-1941»,* New York, J. Wiley.

Goldberger A. şi Klein L. (1955), «An *Econometric Model of the United States: 1929-1951»,* New York, J. Wiley. Klein L-, Duesenberry J., Fromm G. şi Kuh E. (1965), *«The Brookings Quarterly Econometric Model of the United States»,* Chicago, Rand McNally. Klein L. (1978), *«The Supply Si-*

vorbit studenţilor economişti într-un discurs de recepţie a titlului de Doctor Honoris Causa, conferit de ASE. În cadrul aceleiaşi vizite a fost lansat preprintul volumului 20 - cartea I -al senei Laureaţii Nobel pentru economie, editat de Centrul Român de Economie Comparată şi Consensuală şi Editura Expert. Profesorul american a apreciat cu acest prilej iniţiativa editării colecţiei, acceptând chiar să întreprindă acţiuni de secretariat ştiinţific ai colecţiei, din onoranta calitate de preşedinte de onoare al Centrului Român de Economie Comparată şi Consensuală. Savantul american şi-a arătat disponibilitatea de a contribui la lucrările grupului de reflecţie E.S.E.N., condus în Academia Română de acad., T. Postolache, realizând chiar un amplu studiu privind starea economiei mondiale, *studiu care asigură grupului E.S.E.N. decuparea cadrului mondial în care se derulează economia naţională a României.*

[1] *Prezentat în caietul 3 al documentarului; în: "Probleme economice", CIDE nr. 21-22/2000, p. 9.*

de», American Economic Review, vol. 68, p.1-7. Klein L (1983), *«Lectures in Econometrics»,* Amsterdam, North-Holland. Bodkin R., Klein L şi Marwah K. (1991), «A *History of Macroeconometric Model-Building».* Aldershot, Hants, Edward Elgar.

1981: James Tobin - Integrarea pieţelor financiare şi economia reală

James Tobin a fost onorat cu Memorialul Nobel pentru analiza -sa asupra pieţelor financiare şi legătura acestora cu deciziile agenţilor economici în materie de consum, locuri de muncă, producţie şi preţuri.

a) Teoria selecţiei de portofoliu

Teoria selecţiei de portofoliu are ca obiectiv analiza deciziilor agenţilor economici care deţin active reale şi financiare şi contractează simultan Împrumuturi. Spre deosebire de modelul keynesian, Tobin nu ia în consideraţie numai moneda, ci şi ansamblul activelor şi datoriilor.

Se presupune că un individ ar putea investi o parte a fondurilor sale în bonuri de trezorerie (împrumuturile şi creditele se fac toate la aceeaşi rată a dobânzii fără risc) şi că îşi plasează restul într-un portofoliu (S) de acţiuni ordinare.

De exemplu, portofoliul (S) are o rată de randament anual estimată la 20% şi un ecart tip (măsura riscului) de 18%. Bonurile de trezorerie oferă o dobândă fără risc de 7%. Dacă individul investeşte jumătate din fonduri în portofoliul (S) şi împrumută restul cu 7%, rata de randament estimată a investiţiei este la jumătate între cea a lui (S) şi cea a bonurilor de trezorerie.

Fie: E(r)= (0,5 randament estimat de S) + (0,5* rată a dobânzii) =13.5%* şi cum bonurile de trezorerie sunt fără risc, ecartul-tip al portofoliului este egal cu jumătatea celui a lui (S), adică: *($E_{(r)}$ = (0,5* ecart-tip a lui S) + (0,5%* ecart-tip al bonurilor) = 9%*

Dacă individul plasează totul în (S), el creşte rata de randament estimată, dar în aceiaşi timp şi ecartul-tip, adică riscul.

Oricare ar fi nivelul riscului, rata randamentului estimat cea mai mare posibilă este obţinută combinând portofoliul (S) cu o creanţă sau un împrumut.

Investitorul trebuie deci să facă un raţionament în două etape: el alege mai întâi cel mai bun portofoliu de acţiuni ordinare, cu o creanţă sau un împrumut, în maniera care îi permite să obţină nivelul riscului pe care doreşte să-l suporte. Fiecare investitor nu va trebui deci să-şi plaseze banii decât în două active: un portofoliu cu risc (S) şi un împrumut sau o creanţă. Acest principiu este cunoscut sub numele de "teorema separării".

b) Relaţia între pieţele financiare şi pieţele reale

Studiul pieţelor financiare îi permit lui Tobin să analizeze efectul evenimentelor financiare asupra cererii de active reale, altfel spus asupra cererii de consum şi a cererii de investiţie. În acest context el caută să răspundă la două întrebări:

- cum afectează venitul naţional măsurile de politică bugetară şi monetară?
- care este repartiţia între efectul-volum şi efectul-preţ ale unei variaţii a venitului naţional nominal, provocat de măsurile de politică bugetară şi monetară?

Pentru a răspunde la această ultimă întrebare, Tobin se interesează de problema formării salariilor. Datorită rigidităţii pe termen scurt a salariilor, o variaţie a cererii de bunuri şi de muncă se va traduce printr-o variaţie a ocupării (efect-volum) superioară celei a preţurilor şi a salariilor (efect-preţ). În plus, rigiditatea formării salariilor face dificilă pe termen scurt o ajustare a planurilor de consum al gospodăriilor şi a celor de producţie a firmelor. Pe undeva, teoria anticipaţiilor raţionale a lui Lucas[1] (laureat Nobel în 1995) fondată pe posibilitatea unei ajustări instantanee a oricărei noi informaţii i se părea criticabilă.

c) Coeficientul q al lui Tobin

Identificând canalele de legătură între fenomenul financiar şi fenomenul real, Tobin a indicat teoretic, dar în acelaşi timp şi experimental, efectele variaţiilor valorii reale a activelor financiare asupra deciziilor de consum şi asupra investiţiei. Astfel, investiţia este funcţie a coeficientului valorii de piaţă a datoriei şi a fondurilor proprii ale întreprinderii asupra costului de reluare a activelor, desemnate sub termenul de coeficientul (q) al lui Tobin.

Atunci când coeficientul (q) este mai mare decât 1 (când materialul este mai scump decât costul de înlocuire) întreprinderile au tot interesul să investească şi să renunţe la investiţie, în caz contrar. Când coeficientul (q) este mai mic decât 1, poate fi mai avantajos să se achiziţioneze active cu ajutorul unei fuziuni, de exemplu.

Recesiunea din 1973 se explica printr-o cădere brutală a coeficientului (q), provocată de politicile monetare restrictive şi nu de o insuficientă ofertă de economisire, aşa cum susţin adepţii noii "economii clasice".

Departe de a fi exclusiv orientată spre cerere, sinteza neoclasică, susţinea Tobin, a acordat o mare importanţă factorilor determinanţi ai creşterii pe termen lung, ca şi politicilor suscceptibile de a construi echilibrul ocupării depline. Deţinătorul Memorialului Nobel conchide:

---

[1] *Prezentat în "Probleme economice". CIDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39, primul caiet documentar consacrat laureaţilor Nobel pentru economie.*

"Dumnezeu ne-a dat doi ochi pentru a privi în aceiaşi timp oferta şi cererea".

d) Taxa Tobin

Tobin este cunoscut de asemenea pentru poziția sa în ceea ce priveşte taxarea operațiunilor de schimb. Această propunere care datează din 1978 este astăzi, urmare a crizelor financiare recente, în centrul dezbaterilor. Plecând de la faptul că suma brută a operațiunilor era la scară mondială considerabilă, el propune să se preleve o taxă de 0,1% din suma brută a tranzacției.

Această taxă Tobin promitea țărilor care o aplicau să găsească o anumită marjă de manevră în materie de politică monetară. Ea urma să faciliteze regularizarea piețelor.

e) Referințe bibliografice

Tobin J. (1947), "Liquidity preference and monetary policy", Review of economics and statistics, volume 29, p. 124-131.

Tobin J. (1947), „Money wage rates and employment" in S. Harris, *The new economics: Keynes influence on theory and public policy,* New York, A. Knopf. p. 572-587.

Tobin J. (1956), *„The interest elasticity of transaction demand for cash"*, *Review* of economics and *statistics,* volume 38, p. 241-247.

Tobin J. (1958), „Liquidity preferences as behavior towards risk", *Reviaew of economic studies,* volume 25, p. 65-86.

Brainard W.C., Tobin J. (1968), „Pitfalls in financial *model building", American Economic Review, papers and proccedings,* vol. 58, p. 99-102.

Tobin J. (1969), «A *general equilibrum approach to monetary theory", Journal of money, credit and banking,* vol. 1, p. 15-29.

1982: George Stigler - Cui foloseşte reglementarea?

George Stigler, fondatorul economiei informaționale a fost recompensat de juriul Nobel pentru analiza sa asupra structurilor industriale ca *şi* pentru teoria sa asupra reglementării, decriptând rolul jucat de grupurile de presiune economice.

a) Informația are un cost

Se reproşează adesea ştiinței economice reprezentarea simplistă, chiar irealistă a comportamentelor umane. Numeroaselor fenomene observate (ca aparenta (raționalitate a anumitor decizii) pe piețe le scapă astfel explicația. Stigler a căutat să corecteze această deficiență rămânând totuşi în cadrul

ipotezelor standard asupra gospodăriilor şi întreprinderilor sau asupra ofertei şi cererii. Cercetarea sa asupra rolului informării în procesul de tatonare a pieţelor ilustrează perfect acest punct de vedere. În teorie, preţul fiecărui bun (exceptând costurile de transport) ar trebui să fie acelaşi peste tot (legea preţului unic), pentru că este rezultatul calculului de optimizare a petei.

Această ipoteză nu este totuşi conformă cu realitatea: preţul unui bun poate varia în cadrul aceleiaşi pieţe. Stigler a arătat că acest fenomen ar putea fi explicat prin costurile de cercetare şi de difuzare a informaţiei care intră în procesul de formare a preţurilor. În consecinţă, el abandonează ipoteza unei "informaţii perfecte".

În practică, acumularea informaţiei de către fiecare agent economic, corespunde unui act conştient, guvernat de aceleaşi reguli de arbitraj între costuri şi beneficii, ca orice proces de producţie. Agentul economic foloseşte informaţia până la punctul în care utilitatea anticipată, procurată prin acest supliment de informare contrabalansează costul cercetării adiţionate. El poate lua deci decizia de a rămâne ignorant. Aceste "Economics of information" (1961) constituie temelia lucrărilor ulterioare a lui Stigler.

b) De la rezultatul empiric...

Lucrările experimentale asupra economiei SUA, publicate împreună cu Friediand la începutul anilor '60. vor sta la originea unei noi abordări a politicii de reglementare (în special tarifare) a statului. Stigler şi Friedland au încercat să verifice ceea ce era până atunci considerat ca dat, să ştie de ce preţurile de vânzare ale producţiei întreprinderilor de utilitate publică (adesea monopoluri naturale) vor fi considerabil mai ridicate în lipsa unei reglementări. Ei pun problema sub forma unei regresii de formă redusă:

$$p = f(d, r, s),$$

unde: p - preţul practicat de întreprinderea reglementată;

d - factorii care acţionează asupra cererii;

r - reglementarea;

s - alţi factori cu impact asupra ofertei.

Stigler şi Friedland demonstrează aşadar că, între preţurile practicate în statele reglementate şi cele în vigoare în statele nereglementate, diferenţa este mică şi puţin semnificativă din punct de vedere statistic.

Ca o ironie, rezultatul lor este fals din cauza unei proaste codificări a variabilelor şi a utilizării logaritmului zecimal (în locul logaritmului natural) care subestimează efectele reglementării. Amploarea efectelor reglementării este de fapt mult subevaluată.

Alte studii experimentale vor confirma ulterior că acolo unde structura iniţială a pieţei era tip monopol, reglementarea s-a dovedit ineficientă, şi că pe alte tipuri de pieţe ea antrena în general o creştere a preţurilor, o scădere a producţiei, generând rente de monopol. Cum se explică atunci că

reglementarea favorizează interesele vânzătorilor pe cheltuiala consumatorilor?

c) ... la teoria reglementării

Stigler a dat răspunsul într-un articol publicat în 1971 integrând contribuția analizei economice a politicii la teoria economică a reglementării[1]. Ceea ce primează în determinarea soluției procesului sunt interesele ofertanților şi ale celor care reclamă reglementarea.

Ofertanții sunt reprezentați prin actori politici (oameni politici sau agenți de reglementare) care au puterea de a vinde (putere asupra prețurilor şi acces pe piață). Oferta este conformă unei cereri de reglementare din partea anumitor antreprenori, organizați în grupuri de presiune. Aceşti actori se servesc, pentru a-şi atinge scopul, de o monedă specială: votul, contribuțiile la finanțarea campaniilor electorale sau funcții pentru aceia care vor părăsi scena politică. Teoria capturii reglementării descrie acest fenomen.

Producătorii au adesea un avantaj strategic important în raport cu consumatorii: datorită numărului mai restrâns ei pot uşor surmonta fenomenul "pasagerului clandestin" (termen care caracterizează pe cei care profită de un lucru coiectiv, asigurându-şi astfel o organizare coerentă a echipei lor).

Consumatorii, la rândul lor, au nu numai un interes difuz, dar şi o slabă motivație să stăpânească informația (prea costisitoare pentru ei). Rezultă că interesul producătorilor triumfă asupra celui al consumatorilor: tradiționala rentă a acestora este transferată producătorilor.

Activitatea lui Stigler a fost continuată în special de Becker (laureat Nobel în 1992) şi de elevii săi, precum Peltzman, care va aplica teoria sa unui eventai mai larg de fenomene (impozite, sindicate).

d) Un aport durabil la economia industrială

În afară de teoria reglementării, Stigler este cunoscut, de asemenea, pentru numeroasele sate contribuții în domeniul economiei industriale. A studiat în special convergența pe termen lung a ratei profiturilor în industrie şi între sectoare. Tot lui i se datorează, de asemenea, cercetările asupra legăturii între economia la scară şi mărimea optimală a firmei şi chiar asupra politicii prețurilor întreprinderilor.

Cercetările lui Stigler, în aceste domenii, pot fi considerate ca fundamente ale economiei industriale.

---

[1] *El asimilează astfel ipoteza maximizării utilității politice a decidenților politici (Buchanan, laureat Nobel în 1986 şi Tullock) celei a alegătorului ignorant din punct de vedere rațional (Downs) şi logica acțiunii colective şi a pasagerului clandestin (Olson).*

e) Referințe bibliografice

Stigler G. (1961), «The Economics of Information», Journal of Political Economy, vol. 69, p. 213-225.
Stigler G. (1963), «Capital and the Rate of Return in Manufacturing Industries», Princeton University Press.
Stigler G. (1966), «The Organization of Industry», Homewood, Ilinois.
Richard D. Irwin. Stigler G. (1971), «The Theory of Economic Regulation», Bell Journal of Economics and Management Science, No 2, p. 3-21.
Stigler G. (1975), «The Citizen and the State: Essays on Regulation», University of Chicago Press. Stigler G. (1984), «Economics: The Imperial Science», Scandinavian Journal of Economics, vol. 86, p. 301-313.
Stigler G. şi Friedland C. (1962), «What can Regulators Regulate? The Case of Electricity», Journal of Law and Economics, No 5. p. 1-16.

1983: Gerard Debreu - "Mâna invizibilă"

Ce tip de organizare permite economiei sâ satisfacă mai bine nevoite agenților săi economici? O repartiție eficientă a resurselor face oare posibil acest lucru? Dacă da, în ce condiții are loc aceasta?

Un răspuns intuitiv, cel al lui Adam Smith, a fost enunțat clar în urmă cu două secole. În celebrul său tratat "Cercetare asupra naturii şi cauzele bogăției națiunilor" (1776) economia engleză des-ria nu mai puțin celebrul mecanism al "mâinii invizibile". Individul nu "caută propriul său câştig", dar prin acțiunea sa personală şi izolată contribuie la un final care îl depăşeşte - interesul general.

Operațiunile agenților economici, aparent independente unele de altele, sunt de fapt coordonate şi au ca rezultat o situație în care producătorii îşi pot vinde mărfurile, iar consumatorii îşi pot satisface nevoile. Acest lucru este garantat printr-un sistem de prețuri şi salarii flexibile, care asigură un echilibru eficient pe toate piețele.

a) De la intuiție ia demonstrație

Teoria avansată de către Smith n-a făcut obiectul unei prime configurări mai riguroase decât la sfârşitul secolului al XIX - lea. Leon Walras reia acest demers al funcționării globale a economiei şi fondează cu adevărat teoria echilibrului generat. El transpune scrierile lui Smith în termeni matematici. Un sistem de ecuații ale ofertei şi cererii descriu comportamentul agenților economici, producători şi consumatori. Egalitatea între cerere şi ofertă pe diferite piețe corespunde unei situații de echilibru general. Acest echilibru este atins printr-un mecanism de tatonare. Totodată, oricât de strictă ar fi ea,

demonstrația lui Walras este lipsită de rigoare: nu este sigur decât că o soluție a sistemului de ecuații există.

Gerard Debreu îi aduce acea rigoare matematică care îi lipsea. Demonstrația, elaborată împreună cu Kenneth Arrow[1] (laureat Nobel în 1972), privind existența unui ansamblu de prețuri care garantează echilibrul general al economiei constituie principala sa contribuție la dezvoltarea ştiinței economice. Datorită lucrărilor sale, teoria echilibrului general şi, într-o anumită măsură, mecanismul vechi al "mâinii invizibile" prind contur într-o formulă matematică definitivă, de o extremă rigoare. Acestea sunt lucrările care au fost recompensate cu onorurile Nobel.

b) Un echilibrul general eficient şi stabil

După Walras, Arrow şi Debreu formulează într-un model matematic abstract funcționarea unei economii de piață. Precizia, simplitatea şi generalitatea prezentării lor marchează un moment în literatura economică, chiar dacă stăpânirea instrumentelor matematice este indispensabilă celor care vor să le citească lucrările.

Acțiunile consumatorilor şi ale producătorilor conduc la un echilibru al pieței care stabileşte o distribuție eficientă a bunurilor între agenții economici. Acest echilibru se obține datorită unei corespondențe - pe de o parte, ofertele şi cererile - pe de altă parte, prețurile tuturor bunurilor supuse schimbului. Autorii demonstrează, de asemenea, câ acest echilibru este stabil: nici un agent economic nu are interesul să se îndepărteze de acest echilibru, sub amenințarea de a-şi vedea câştigurile diminuate.

În sfârşit, dincoio de aceste rezultate - eficiență şi stabilitate - lucrările lui Debreu demonstrează în ce condiții echilibrul general obținut este sau nu un optimum (adică echilibrul preferat altor echilibre posibile). Se poate considera că această demonstrație reia viziunea normativă asupra pieței enunțată de către Adam Smith, în 1776.

c) Noi instrumente matematice

Pentru a atinge un rezultat de o asemenea anvergură, autorii au formulat ipoteze foarte restrictive. Mai ales prețurile tuturor bunurilor şi serviciilor supuse schimbului sunt perfect flexibile. Debreu este primul care a fost conştient de limitele modelului său. Tipul de economie pe care îl descrie n-a existat niciodată. Lucrările sale nu pot avea deci o mare eficiență în economia de piață, în raport cu alte sisteme de producție şi schimb, ca de exemplu planificarea.

Interesul pe care lucrările sale îl suscită ține, în principal, de metoda folosită. El utilizează instrumente matematice noi, pentru abordarea domeniului

---

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 20.*

economic într-un mod extrem de riguros, cum ar fi metoda axiomatică. Numai o astfel de prezentare permite, după el, separarea clară a propunerilor care extind o teorie (axiomele) şi posibilele lor interpretări.

Lucrarea sa "Theory of Value" care expune această metodă este considerată de aceea clasică. Se regăseşte aici modelul său în care expresia matematică are o formă independentă de conținutul său economic. Instrumentarul matematic îi permite să determine în ce condiții sistemul de prețuri autorizează repartiția optimă a bunurilor şi serviciilor.

d) Lucrări de interes general

Pentru că ipotezele sale sunt precise şi simple, modelul lui Debreu poate fi utilizat pentru a explora şi alte domenii ale ştiinței economice. Conceptul de "bun" este definit într-un mod atât de general, încât teoria sa poate fi aplicată analizei echilibrului static, dar şi echilibrului intertemporal şi chiar comportamentelor incerte. Poate fi de asemenea utilizat pentru studierea distribuției spațiale a activităților de producție şi a consumului.

În timpul carierei sale, Debreu nu s-a ocupat totuşi de teoria economică în sens strict. După mulți ani de muncă în SUA el a revenit în 1953 în Franța, țara sa de origine, pentru a îndeplini o misiune de şase luni la Electricite de France. Problemele întâmpinate în această activitate, în special incertitudinea legată de funcția de producție a unui monopol natural, se vor regăsi mai târziu în ultimul capitol al lucrării sale Theory of Value".

În sfârşit, lucrările lui Debreu au îmbogățit în mod semnificativ teoria consumatorului, în special integrarea preferințelor sale în funcțiile de utilitate şi condițiile de agregare a cererilor individuale.

e) Referințe bibliografice

Arrow K.J. şi Debreu G. (1954), *«Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy», Econometrica,* vol. 22, p. 265-290.

Debreu G. (1956), *«Market Equilibrium», Proceedings of the National Academy of Sciences,* vol. 4, p. 876-878.

Debreu G. (1959), *«Theory of Value, An Axiomatic Analysis of Economis Equilibrium»,* New York, John Wiley & Sons.

Debreu G. şi Scarf H. (1963), *«A Limit Theorem on the Core of an Economyy, International Economic Review,* vol. 4, p. 257-273.

Debreu G. (1983), «*Mathematical Economics: Twenty Papers of Gérard Debreu»,* Cambridge, Angleterre, Cambridge University Press.

Debreu G. (1987), *«Existence of General Equilibrium», New Palgrave,* vol. 2. p. 216-219.

Debreu G. (1991), *«Random Walk and the Life Philosophy», The American Economist,* vol. 35, No. 2, p. 3-7.

1984: Richard Stone - Înțelegerea economiei cu ajutorul contabilității

Richard Stone a primit laurii Nobel pentru contribuția sa la dezvoltarea sistemelor de contabilitate națională şi ia îmbunătățirea analizei economice experimentale.

a) Scurt recurs istoric

În cursul unei perioade date agenții economici realizează un număr însemnat de tranzacții. Studiul acestei realități face indispensabilă utilizarea metodelor care permit sinteza şi agregarea operațiunilor economice. Obiectul contabilității naționale îl constiutie dezvoltarea acestor metode.

Aceasta din urmă a fost introdusă in Regatul Unit în cursul celui de-al Doilea Război Mondial sub influența lucrărilor lui Keynes. În acea perioadă trebuia finanțat războiul şi guvernul avea nevoie să cunoască starea economiei din punct de vedere contabil. În 1941, Guvernul englez prezenta previziunile bugetare asupra veniturilor şi cheltuielilor naționale pe anul 1938 şi 1940 însoțite de o Carte Albă (White paper). Această Cartă albă era rezultatul muncii a doi economişti, J.E. Meade[1] (laureat Nobel în 1977) şi R. Stone.

Cele trei forme ale venitului național după Meade şi Stone

Venit național net la costul factorilor	Producția națională la costul factorilor	Cheltuiala națională la costul factorilor
Rente Profituri şi dobânzi Prime Salarii	Prod. netă a agriculturii Prod. netă a minelor Prod. netă a industriei Prod. netă a transportului Prod. netă a distribuției Val. netă a serv. private Val. netă a serv. publice	Consum privat la prețul pieței Cheltuieli publice curente pentru bunuri şi servicii Subvenții publice mai puțin impozitele indirecte
	Venitul net din străinătate	Investiție națională investiție în străinătate
Venitul național net total la costul factorilor	Producția națională netă la costul factorilor	Cheltuiala națională la costul factorilor

Sursa: *Meade şi Stone (1941).*

Ea conținea trei tabele. Primul reunea venitul național şi cheltuielile, al doilea conținea venitul individual, cheltuiala şi economisirea, iar cel de al treilea, totalul net aJ fondurilor disponibile în sectorul privat pentru satisfacerea obiectivelor guvernării. Sursele statistice ale primelor două tabele erau complet

[1] *Idem, p. 37.*

independente de cete ale celui de al treilea. Totuşi, suma primelor două solduri nu era prea diferită de cea de a treia.

În 1942, Cartea Albă conținea 20 de pagini, din care 7 tabele, cea din 1950 avea 80 de pagini şi 38 de tabele. În 1952 era publicată, pentru prima dată, o matrice a unui tabel de schimburi interindustriale numită la fel ca matricea input-output a lui Leontief[1] (laureat Nobel în 1973).

b) Contabilitatea națională nu este o contabilitate propriu-zisă!

Obiectivul muncii lui Stone era integrarea completă a conturilor națiunii. Conform principiului dublei înregistrări orice operație care se referă la două sectoare instituționale dă naştere la patru înregistrări: două redau obiectul aceleiaşi operațiuni, în ocupare şi resurse, în conturile respective ale celor două sectoare; celelalte două conțin o evidență dublă contabilă a acestei operațiuni, adică intrările şi ieşirile de monedă.

Fiecare operațiune figurează într-un cont extracontabil (ocupare sau resurse) şi într-un cont contabil (variația creanței sau variația datoriei). În felul acesta fiecare operațiune va ajunge să dezechilibreze conturile. Astfel, o operațiune care face să crească soldul contului extracontabil al unui agent economic (salariile primite de gospodării cresc capacitatea de finanțare) modifică în sens contrar soldul contului extracontabil al altui agent economic (salariile vărsate de către societăți fac să crească nevoia lor de finanțare). Acelaşi lucru şi în cazul conturilor contabile. Suma capacităților de finanțare a unora dintre agenții economici este în mod necesar egală cu suma nevoilor de finanțare a altora.

Există deci o dihotomie între înregistrările referitoare la obiectul tranzacției şi cele care descriu dubla înregistrare contabilă. Agregarea operațiunilor se produce plecând de la statisticile surselor multiple şi se face în mod distinct, pe de o parte, în domeniul extracontabil (care cuprinde în aceiaşi timp o dublă înregistrare contabilă a operațiunilor asupra bunurilor, serviciilor şi de repartiție şi operațiunile contabile sub dublul lor aspect) şi, pe de altă parte, domeniul financiar. Pe total, contabilitatea națională prezintă o informare statistică într-un cadru contabil, dar nu se poate vorbi de o contabilitate propriu-zisă.

b) Baza teoretică

Construcția unei identități contabile în sistemul contabilității naționale este legată de descrierea interdependenței tranzacțiilor în cadrul economiei. Agregarea tranzacțiilor în cadrul conturilor pe sectoare şi prezentarea conturilor implicau o viziune teoretică a funcționării economiei. Simplul mecanism contabil nu mai era suficient.

---

[1] *Idem, p. 24-27.*

Keynes va furniza apoi cadrul necesar. Economia este prezentată sub forma unui circuit economic şi descrisă cu ajutorul relațiilor într-un anumit număr de agregate. Producția generează venituri care sunt la originea cheltuielilor, care la rândul lor determină producția. Keynes arată că echilibrul economic poate fi un echilibru de subocupare, contrar ortodoxiei clasice, pentru care mecanismele pieței - via prețuri şi salarii - permit ocuparea deplină. Intervenția statului este necesară, iar punerea în practică a politicii economice implică, aşadar, cunoşterea marilor agregate.

d) Armonizarea internațională

Lucrările lui Stone au contribuit, de asemenea la generalizarea la nivel internațional a principiilor contabilității naționale. El a condus un grup de experți ai ONU care lucrau la uniformizarea sistemului de contabilitate națională, cu scopul de a putea efectua comparații statistice între țări. A făcut acelaşi lucru în cadrul OECE (Organizația de Cooperare Economică Europeană) la sfârşitul anitor '40[1].

e) Referințe bibliografice

Stone J. R. N., Stone W. M. (1938), «The M*arginal Propensity to Consume and the Multiplier», Review of Economic Studies,* vol. 6, p. 1-24.

Meade J. E., Stone J. R. N. (1941), «The *Construction of Tables of National Income, Savings and Investment», Economic Journal,* vol. 51, p. 216-231.

White paper (1941), «An *Analysis of the Sources of War Finance and an Estimate of the National Income and Expenditure»* in 1938 and 1940.

Meade J. E., Stone J. R. N. (1944), «National *income and Expenditure»,* Londres, Oxford University Press.

Stone J. R. N. (1947), *«Definition and Measurement of the National Income and related Totals»,* in *Measurement of National Income and Construction of Social Accounts,* Genéve, Nations Unies (1953), *A System of National Accounts and Supporting Tables.*

Stone J. R. N. (1971), *«Demographic Accounting and Model Building», OCDE.*

1985: Franco Modigliani - Ghid de economisire şi de investiție

Franco Modigliani a fost recompensat pentru lucrările sale asupra tendinței de a economisi în cadrul gospodăriilor (dezvoltarea teoriei ciclului de

[1] *Să notăm, în sfârşit, că Franța nu va adopta primul sistem de contabilitate națională (SCN) din 1953 şi va face opinie separată până în 1975, dată la care s-a introdus sistemul lărgit de contabilitate națională (SECN).*

viață asupra economisirii) şi cele despre funcționarea pieților financiare (formularea teoremelor Modigliani-Miller asupra evaluării întreprinderilor şi asupra costului capitalului).

a) Teoria ciclului de viață

Unul dintre pilonii "Teoriei generale" a lui Keynes este existența unei relații între consum şi venitul național. După Keynes, o lege psihologică se opune relației între aceste două agregate. Atunci când veniturile gospodăriilor cresc, consumul lor creşte, dar mai puțin repede. Urmează o creştere a înclinației medii spre economisire. În mod experimental, Kuznets[1] (premiat Nobel în 1971) va demonstra totuşi că pe termen lung, înclinația spre economisire nu va creşte. Pentru a explica un astfel de rezultat, Friedman[2] (laureat Nobel în 1976) a recurs la noțiunea de venit permanent. Venitul este constituit din două părți, o parte, permanentă şi una tranzitorie. Prima parte, permanentă, este determinată de deciziile consumatorilor şi de economisire.
Modigliani şi Brumberg vor prezenta o explicație alternativă. Ca şi Friedman, ei presupun că gospodăriile caută să-şi maximizeze avantajul consumului lor viitor. Diferența între cele două explicații ține de perioada de maximizare a utilității. Pentru Friedman această perioadă este infinită, altfel spus, indivizii nu economisesc numai pentru ei înşişi, dar şi pentru urmaşi. Din contră, la Modigliani şi Brumberg, perioada este finită, căci indivizii economisesc numai pentru ei înşişi. Pentru a-şi maximiza utilitatea, individul îşi repartizează consumul în cursul timpului şi acumulează o bogăție pe care o va consuma la pensie (vezi graficul). Se vorbeşte atunci de teoria ciclului de viață.

Teoria lui Modigliani şi Brumberg are mai multe consecințe: mai întâi, rata de economisire globală este constantă în cursul timpului, iar câştigurile de capital afectează consumul într-un mod foarte limitat; rata de economisire globală depinde de rata de creştere; economisirea globală este determinată într-o manieră endogenă prin factori atât economici, cât şi demografici (structura pe vârste a populației şi speranța de viață); o mărire a ratei de creştere generează o repartiție a veniturilor favorabilă genejațiilor tinere; în sfârşit, în compararea experimentală a sistemelor de pensii, ea permite să se arate că introducerea unui sistem prin repartiție antrenează o scădere a ratei de economisire.

---

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 16-19.*
[2] *Idem, p. 33-36.*

b) Cele două teoreme Modigliani-Miller

Prima teoremă susține că nici volumul, nici structura datoriei nu afectează valoarea firmei, cu condiția ca piețele financiare să funcționeze perfect (rate ale dobânzii identice şi absența impozitelor, costurilor tranzacțiilor, costurilor falimentului, constrângerilor legislative).

Pentru a ilustra această teoremă se consideră două întreprinderi (S) şi (E) aparținând aceleeaşi clase de risc de exploatare, având acelaşi beneficiu înaintea cheltuielilor financiare (B) şi **a** căror singură diferență rezidă în structurile financiare proprii. Întreprinderea (S) nu are datorii, iar (E) este îndatorată.

Dacă un investitor se decide să cumpere 1% din capitalul întreprinderii (S), suma investiției sale este de 0,01 V_s, iar profitul de 1% din beneficiul întreprinderii, sau 0,01 B, dacă nu are cheltuieli financiare. Dacă acum un investitor cumpără 1% din capitalul întreprinderii (E) şi împrumută pe piață o sumă egală cu 1 % din datoria acestei firme, achiziția îi va aduce 0,01 (B - I), în care (I) reprezintă suma investiției, iar împrumutul îi asigură un venit egal cu 1% din (I) plătit de firma E.

Tabelul nr. 1 Situația financiară a întreprinderilor S şi E

Întreprinderi	S	E
Valoarea de capital privat	C_s	C_E
Valoarea datoriei financiare	-	D
Valoarea de înterprindere	$V_s = C_s$	$V_E = C_E + D$

Tabelul nr. 2 Investițiile şi veniturile investitorului

	Investiții	Beneficii
Acțiuni	0,01 C_E	0,01(B-I)
Datorii	0.01D	0.011
Total	0,01(C_E+D)= 0,01 V_E	0.01B

Sursa: *M. Albouy (1997) - "Structura financiară şi costul capitalului" -Encyclopedie de gestion, Economica.*

Se constată deci că oricare ar fi strategia adoptată, investitorul nostru va avea un venit identic egal cu 1% din beneficiu înaintea cheltuielilor financiare ale întreprinderilor. În consecință, pe o piață perfectă şi pentru întreprinderi aparținând aceleiaşi clase de risc, valoarea investițiilor realizate nu poate fi decât identică.

Rezultatele lui Modigliani şi Miller se bazează pe principiul adăugării valorii. Acest principiu stipulează că, pe o piață perfectă, valoarea actualizată a activelor este egală cu suma valorilor actualizate a fiecăreia dintre cete două active luate separat. Cu alte cuvinte, **valoarea firmei** pe o piață dinamică este independentă de repartiția fluxurilor de lichidități, care merg la acționari şi la creditori.

Cea de a doua teoremă susține că pe o piață financiară perfectă, politica de dividende a firmei nu influențează valoarea sa. O creştere a dividendelor, de exemplu, va creşte cu siguranță venitul acționarilor, dar ea va fi neutralizată prin scăderea corespunzătoare a valorii acțiunii.

Cele două teoreme au mai multe implicații: deciziile de investiție pot fi separate de decizia financiară corespunzătoare: criteriul rațional al unei decizii este maximizarea valorii de piață a firmei, conceptul de cost al capitalului se referă la costul total şi poate fi măsurat ca rată de randament anticipat asupra capitalului investit în acțiunile unei firme aparținând aceleiaşi clase de risc.

c) Referințe bibliografice

Ando A. K., Modigliani F. (1960), «The *Permanent Income and the Life Cycle Hypothesis of Saving Behavior: Comparison and Tests»,* in *Consumption and saving,* voi. 2, Wharton school of finance, University of Pensylvania, p. 74-108.

Ando A. K., Modigliani F. (1965), «The Relative Stability of Monetary Velocity and the Investment multiplier» *American Economic Review,* vol. 55, p 693-728.

Modigliani F., Brumberg R. (1954), *«Utility Analysis and* the *Consumption Function: an Interpretation of Cross-Section Data»,* în K.K. Kunhara, *Post-Keynesian economics,* Rutgers University Press.

Modigliani F., Miller M. H. (1958), «The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment», *American Economic Review,* p. 261-297.

Modigliani F., Miller M. H. (1963), «Corporale *Income Taxes and the Cost of Capital», American Economic Review, June,* p. 433-463.

1986: James M. Buchanan - Statul nu este un despot binevoitor

James Buchanan a fost recompensat pentru contribuțiile sale la teoria deciziei politice şi a economiei publice. Domeniul cercetărilor sale este mai cunoscut sub numele de "noua economie politică" sau "şcoala alegerilor publice" şi se situează la intersecția ştiinței economice cu ştiința politică.

a) Natura statului

Tânăr cercetător fiind, Buchanan s-a simțit foarte repede interesat de problema deciziei publice, adică de modele de exprimare a cererii politice mai mult decât de procesele care asigură oferta publică din partea statului. Pentru a-şi adânci analiza el considera că este necesară o reprezentare realistă a rolului actorului central în alegerea colectivă: autoritatea publică. Mult timp, analiza economică tradițională a fost marcată de o concepție distinctă asupra rolului statului şi politicii. Această concepție ar fi trebuit să fie teoria modernă a economiei bunăstării sau cea a economiei politice (keynesiene sau monetariste), care presupune că decidenții publici au obiective care corespund celor ale interesului general. Astfel, în domeniul politicii economice, aceste obiective pot fi ocuparea, creşterea sau chiar lupta contra inflației.

Reprezentanții şcolii alegerii publice găsesc această interpretare simplistă pentru viața politică. Nu se poate susține că în viața economică indivizii se comportă într-o manieră rațională şi egoistă şi că aceiaşi indivizi - o dată trecuți în viața politică - se comportă într-o manieră altruistă. De atunci s-a considerat că ideea unui stat stăpân binevoitor trebuie să fie abandonată.

La rândul său, Buchanan propune un model în care oamenii politici şi partidele politice încearcă să obțină maximum de voturi posibile cu scopul de a câştiga poziții de putere sau avantaje financiare datorită bugetelor publice. Iconoclast în epocă, această grilă de analiză a devenit astăzi un punct de referință; ea este probabil mai cunoscută decât aportul ştiințific al lui Buchanan.

b) Principiul unanimității

Buchanan a aprofundat şi pus la punct în parare! teoria luărilor de decizii economice şi poiitice. Comportamentul agenților economici pe piețele private se referă, în principal, la consimțământul voluntar al celor care intervin în schimbul de bunuri şi servicii şi care fac ca bunăstarea lor să crească. Sistemul politic poate fi interpretat în aceeaşi manieră. Astfel, deciziile privind amploarea şi finanțarea acțiunilor colective sunt rezultatul unui acord consimțit şi voluntar între cetățeni. Fiecare îşi creşte astfel bunăstarea dacă partea de măsuri colective care îi este destinată excede propriile pierderi, care reprezintă impozitele.

Conform acestei logici, Buchanan exprimă serioase rezerve referitor la eficiența regulei deciziei majoritare căreia îi preferă pe cea a unanimității, căci

ea respectă mai bine preferințele individuale. Ținând cont de costul ridicat care permite ajungerea la acordul general, regula unanimității este totuşi dificil de aplicat. Costul deciziilor bazate pe un grad de consimțământ ridicat trebuie să fie contrabalansat de către costuri cărora individul trebuie să le facă față, dacă decizia majoritară merge contra propriilor sale interese (vezi graficul).

Devine astfel esențial să se facă distincția între deciziile fundamentale privind regulile care guvernează opțiunile viitoare şi aceste decizii propriu-zise. Acesta este mesajul central al lucrării "Calculus of Consent" (1962 împreună cu Tullock)[1], în care se regăseşte ideea teoriei justiției a lui Rawls: "Constituția justă" este cea în care indivizii raționali aleg ignorând pozițiile lor viitoare în societate. O dată decizia adoptată orice problemă concretă se rezolvă prin dinamica internă a procesului politic.

Curba D indică costul în timp pentru obținerea majorității. Acest cost creşte o dată cu numărul indivizilor convinşi. Curba C este funcția costului extern, corespunzând pierderii de utilitate a unei decizii la care un individ se opune. Acest cost se diminuează o dată cu scăderea numărului de indivizi care pierd. Punctul K reprezintă majoritatea optimală egală cu numărul indivizilor ceruți de lege pentru care aceste două ansambluri de costuri sunt pe global minimizate. Curba C + D reprezintă cele două tipuri de costuri.

[1] *Lucrare tradusă în limba română de dr. Paul Fudulu, la Editura Expert, Bucureşti, 1995.*

c) Despre importanța regulilor

Buchanan a publicat mai multe lucrări devenite clasice. În lucrarea sa "Limits of Lyberty" (1975) el a fost preocupat mai ales de ideea împiedicării expansiunii statului pe care o consideră fără limite. El deduce necesitatea de a se găsi reguli constituționale capabile să prezinte în lumină favorabilă acest "stat-Leviathan". Pentru a înfrâna acest "Leviathan" este posibil să-l obligi să-şi echilibreze bugetul. Dar pentru Buchanan acest lucru nu este suficient, aşa cum va arăta în lucrarea sa The Power to Tax" (1980, împreună cu Brennan): pentru a controla extorsiunea fiscală statul trebuie să aibă reguli care limitează rata de impozitare sau care fixează o rată de schimb fiscală maximală.

Într-o altă lucrare a sa "Democracy in Deficit" (1977, scrisă împreună cu Wagner) el susține că teoria keynesiană serveşte drept alibi creşterii datoriei publice şi că de dispersia costurilor prelevărilor pe care o antrenează profită anumite grupuri de presiune.

Moştenirea ştiințifică a tui Buchanan se găseşte formulată în lucrarea sa "The Reason of Rules" (1985, scrisă împreună cu Brennan). În această lucrare el transpune conceptul sistemului politic procesului de schimb care permite indivizilor să obțină avantaje reciproce. Subliniază, de asemenea, cu vehemență importanța regulilor constituționale, căci "jocurile bune depind de reguli bune, cu atât mai mult cu cât ele nu depind de jucători buni".

d) Referințe bibliografice

Buchanan J. (1960), *«Fiscal Theory and Political Economy»,* University of North Carolina Press.

Buchanan J. şi Tullock G. (1962), *«The Calculus of Consent»,* University of Michigan Press.

Buchanan J. (1967), *«Public Finance in Democratic Process»,* University of North Carolina Press.

Buchanan J. (1975), *«The Limits of Liberty»,* University of Chicago Press.

Buchanan J. şi Wagner R. (1977), *«Democracy in deficit»,* Academic Press.

Buchanan J. (1978), *«Freedom in Constitutional Contract»*, Texas A & M University Press.

Buchanan J. (1979), *«What Should Economists do?»,* Liberty Press.

Brennan G. şi Buchanan J. (1980), *«The Power to Tax»,* Cambridge University Press.

Brennan G. şi Buchanan J. (1985), «*The Reason of Rules»,* Cambridge University Press.

1987: Robert Solow - Modelarea matematică a creşterii economice

Economia poate creşte la infinit, sau mărimea sa este constrânsă şi în stări staționare? întrebarea constituie de mult timp un subiect de dezbatere între economişti. Stă mărturie abundența de curente teoretice care se referă la creşterea economică, de la Smith la noua şcoală de la Chicago.

Până în anii '60, existau două teorii ale creşterii economice care se opuneau una alteia. Pe de o parte, cea inspirată de lucrările lui Keynes, conform căreia economia nu poate beneficia de o creştere stabilă şi echilibrată fără o politică economică activă. Pe de altă parte, cea moştenită de la economiştii clasici, după care economia constrânsă de sărăcia factorilor de producție nu poate creşte în mod durabil. Ricardo arătase de asemenea că economia tinde spre o stare staționară, în funcție de sărăcia pământului.

Într-un articol din 1956, Solow îşi aduce o contribuție esențială la această dezbatere. El construieşte un nou model de creştere economică, care scoate cercetarea din impasul în care se găsea. Acestea sunt contribuțiile sale care i-au adus onorurile Nobel.

a) Creşterea şi starea staționară

Construit plecând de la modelul lui Harrod şi Domar, modelul lui Solow descrie felul în care o creştere a stocului de capital, a cantității de muncă (sau a populației) şi progresul tehnic interac-ționează şi afectează producția în cadrul economiei.

El arată că pe termen lung economia tinde spre o stare staționară. Această situație de echilibru este determinată de rata de economisire, progresul tehnic şi creşterea populației. Considerând rata de economisire şi progresul tehnic ca date, Solow conchide că pe termen lung creşterea economică depinde de cea a populației.

Funcționarea modelului iui Sotow **poate fi rezumată** grafic în schema de mai jos. Toate fiind de altfel egale, economia tinde către un stoc de capital (exprimat prin muncitor) k*, care limitează creşterea economiei pe o perioadă lungă de timp.

Pe axa absciselor figurează stocul de capital folosit pe muncitorul (k). Pe ordonată se găseşte i(k), investiție, şi (δ + n + g) k care reprezintă suma investiției necesare pentru conservarea aceluiaşi stoc de capital pe muncitor, ținând cont de (δ), partea de capital depreciată în fiecare an, (n), creşterea populației şi g, progresul tehnic. Toate datele fund egale, economia tinde către (k), stare staționară. Dacă k < k* se va asista la o creştere a stocului de capital pe muncitor. Dacă k > k* investiția conduce, din contră, la o diminuare a stocului de capital pe muncitor. În starea staționară a lui (k*), investiția anulează deci exact reducerea lui (k), datorată deprecierii, creşterii populației şi progresului tehnic.*

Aprofundând cercetările, Solow presupune că progresul tehnic rămâne neutru în timp, dacă nu afectează decât eficiența factorului capital. Această neutralitate se opune celei a lui Harrod, pentru care progresul tehnic este neutru, dacă el provoacă numai o creştere a eficienței factorului muncă, şi a celei în sensul lui Hicks, dacă afectează în aceiaşi timp munca şi capitalul. Cu toate că este veche, contribuția lui Solow la teoria creşterii economice nu rămâne mai puțin roditoare. Deşi lucrările sale nu stau decât la originea unui simplu instrument pentru studierea procesului creşterii economice, modelul său a fost generalizat la numeroase domenii. El a fost îmbogățit în special datorită introducerii altor factori de producție şi perfecționat continuu pentru a putea ține cont de incertitudinea din economie. Mai mult, modelul iui Solow reprezintă cadrul în care este structurată teoria macroeconomică modernă.

b) Cercetare aplicată înainte de toate

Strălucit matematician, deținătorul onorurilor Nobel din 1987 aduce mai mult un plus de importanță analizelor concrete, decât stricte construcții teoretice formale. Lucrările sale au fost deci în egală măsură consacrate şi

cercetării aplicative. El a pus bazele cercetărilor pentru măsurarea concretă a creşterii economice (growth accounting).

La sfârşitul anilor '50, plecând de la seriile temporale, Solow ajunge la evaluarea funcției de producție, adică relația matematică între producție, pe de o parte, şi factorii de producție, pe de alta. In afara modelului său din 1956, el propune o nouă metodă, studiind rolul formării de capital în creşterea economică. Originea demersului său rezidă în modelele mitesimale (vintage models) care țin cont de vârsta capitalului. După el, progresul tehnic este conținut în capitalul economiei, deosebindu-se de noua teorie a creşterii endogene (pentru care motorul creşterii vine de la externalități). Noile investiții încorporează ultimele tehnici cunoscute. Exprimarea milesimală a capitalului trebuie luată în calcul la construcția modelelor economice. Solow defineşte astfel o nouă manieră de agregare a capitalului provenit din perioade diferite.

Aceste vintage models au fost apoi folosite în alte modele economice, cum sunt cele ale echilibrului general calculabil.

c) Un cercetător eclectic

Solow s-a interesat şi de numeroase alte domenii ale analizei economice. În spiritul continuității lucrărilor evocate mai înainte, teoria macroeconomică constituie unul dintre domeniile pe care le-a explorat într-un mod activ.

Dar Solow publică, de asemenea, şi articole care tratează economia resurselor naturale şi pe cea a mediului înconjurător.

Lucrările sale conduc la studiul economiei urbane sau al pieței muncii, ca şi al politicii economice.

d) Referințe bibliografice

Solow R. (1956), «A *Contribuiton* to *the Theory of Economic Growth»,Quarterly Journaf of Economics,* vol. 70, p. 65-94.

Solow R. (1957), *«Technical Change and the Aggregate Production Function», Review of Economics and Statistics,* vol. 39, p. 321-320.

Solow R. (1960), *«Investment and Technical Progress»,* in K.J. Arrow, S. Kartin şi P. Suppes, *Mathermticals Methods in the Social Sciences,* Stanford University Press, p. 83-104.

Solow R. (1970), *«Growth Theory: an Exposition»,* Oxford University Press.

Solow R. (1988), *«Growth theory and Aften», American Economic Review,* vol. 78, p. 307-317.

1988:. Maurice Allais - Economistul nerecunoscut

Maurice Allais a primit memorialul Nobel pentru contribuția sa la teoria pieților şi cercetările sale asupra utilizării eficiente a resurselor. Pentru prima dată de la instituirea Premiului în memoria lui Alfred Nobel în domeniul economiei un francez a fost onorat.

a) Echilibrul general şi optimumul Pareto

Ştiința economică a încercat să formuleze un model riguros de echilibru al pieței şi să analizeze eficiența acestui echilibru. Lui Adam Smith (1776) i se datorează formularea m literatura de specialitate a problemei. Pentru el, "mâna invizibilă" (sau piața) ghidează totalitatea deciziilor individuale ale firmelor şi consumatorilor şi serveşte, în final, interesului general.

La sfârşitul secolului al XIX-lea, L. Walras prezintă **o** primă formulare matematică a problemei. Sistemul economic este conceput ca un ansamblu de ecuații care descrie, pe de o parte cererile individuale de bunuri şi servicii, ofertele de muncă şi de capital al gospodăriilor şi, pe de altă parte, oferta de bunuri a firmelor şi cererea lor de factori de producție. Acest sistem complex de ecuații determină un ansamblu de prețuri reieşit din echilibrul dintre ofertă şi cerere.

În anii 1940-1950, Allais a aprofundat acest domeniu furnizând o formulare matematică mai riguroasă a noțunii de echilibru al pieței şi a proprietăților de eficiență a pieților şi două propuneri ale **economiei bunăstării** sau, pentru a relua propriii săi termeni, "teoremele echivalenței". Aceste teoreme pot fi enunțate în modul următor. Orice situație de echilibru al unei economii de piață este o situație de eficiență maximală şi, reciproc, orice situație de eficiență maximă este o situație de echilibru al unei economii de piață. Altfel spus, orice echilibru general al pieților concurențiale este un optimum al lui Pareto, acesta din urmă fiind definit ca o situație socialmente eficientă, în sensul în care orice persoană nu-şi poate ameliora propria poziție fără să o deterioreze pe a altuia. Orice optimum ai lui Pareto al unei economii poate fi un **echilibru concurențial.**

Allais, contrar lui von Hayek[1] (laureat Nobel în 1974), recunoaşte, de altfel, că **o** procedură de planificare poate conduce la **o** situație de echilibru şi eficiență maximală, dar cu prețul unor ipoteze îndrăznețe: planificatorul atotştiutor (el cunoaşte resursele tuturor bunurilor, ca şi funcțiile de producție şi de utilitate ale tuturor agenților economici) şi **binevoitor (el nu are alt scop decât satisfacerea membrilor societății).**

---

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 27.*

b) Un model alternativ

Teoria echilibrului general şi cele două teoreme care decurg din aceasta îi conduc pe Allais la ipoteze irealiste, referitoare în special la studiul experimentai al funcţiilor de producţie. Este vorba de ipoteza convexităţii generale a alegerii consumatorului şi a producţiei firmei.

Convexitatea înseamnă că randamentele sunt noncrescă-toare sau exclusiv descrescătoare. Attfel spus, nu există deci oferte nelimitate (care se produc cu randamente crescute). Absenţa costurilor fixe evită funcţiile ofertei care nu par decât să plece de la un anumit prag. Fără aceste ipoteze este imposibil să fie demonstrate cele două teoreme ale echivalenţei.

Allais propune un nou model: modelul economiei de piaţă (pieţe). Acesta face apel la conceptul de surplus distribuabil şi permite, după părerea sa, să se formuleze: 1) un calcul economic (privat sau colectiv), motor al activităţii şi care să permită orientarea intervenţiei economice; 2) o teoremă a optimurilor economice incluzând, ca un caz particular, toate cazurile posibile, aşa-zise "de optimizare de rangul 2"[1]; 3) o teorie a echilibrelor pieţelor, în temeiul căreia schimburile bilaterale sau multilaterale au efectiv loc în funcţie de calculele diverselor unităţi economice, dând naştere unei noi stări a economiei, plecând de la care noile schimburi au loc până nu se mai eliberează nici un surplus.

c) Un economist necunoscut în epocă Allais a anticipat importante rezultate în domeniul teoriei creşterii economice. Este cazul regulii de aur a teoriei creşterii economice atribuită lui Phetps (1961). El a demonstrat încă de la sfârşitul anilor '40 existenţa unei soluţii de "maximum-maxi-morum", (adică asigurarea unui venit real maximum pe locuitor) pentru un regim care să permită creşterea. Generalizând teoria sa în dinamică el arată că situaţia de "maximum-maximorum" corespunde egalităţii ratei dobânzii şi ratei de creştere a venitului, regula de aur a teoriei creşterii economice.

În lucrarea sa "Economie şi dobândă" (1947) el introduce pentru prima oară generaţiile viitoare şi nu numai generaţia prezentă în determinarea condiţiilor de optimum economic. Atribuită lui Samuelson ideea "generaţiilor suprapuse" îi revine totuşi lui Allais.

Allais şi-a adus contribuţia şi la teoria riscului refuzând teoria utilităţii estimate. Pentru această din urmă teorie atitudinea în raport cu riscul este măsurată prin funcţia de utilitate. Or, susţine Allais, o singură funcţie de utilitate joacă două roluri diferite: cea a evaluării venituJui marginal şi cea de măsură a atitudinii în raport cu riscul. Acesta din urmă trebuie să fie măsurat printr-un instrument specific, căci ea (funcţia) poate varia în funcţie de structura riscului pe care îl prezintă contractele pentru care individul s-a angajat.

---

[1] *Aceasta înseamnă că dacă există un sector al economei in care condiţiile lui Pareto nu se pot verifica, atunci acesta nu este în general de dorit din punctul de vedere al lui Pareto, căci alte sectoare ale economiei încearcă să satisfacă condiţiile lui Pareto, de exemplu, prin egalizarea preţului şi costului marginal.*

Când se apropie de certitudine, adică în situația în care una dintre deciziile posibile conduce la o probabilitate imediată a unității ia un rezultat dat, agentul economic atribuie o mai mare importantă unei variante a probabilității. Rațiunea acestei decizii este preferința sa pentru securitate. Allais a propus de asemenea un model care separă funcția de utilitate căreia îi este cuvenit rolul de evaluare marginală a venitului şi o funcție numită "funcție specifică de probabilitate", căreia îi revine rolul exprimării atitudinii vis-à-vis de riscul decidentului. La întrebarea de ce scrierile lui Allais nu sunt mai cunoscute, Samuelson[1] (laureat Nobel în 1970) răspunde: "dacă primele scrieri ale lui Altais ar fi fost redactate în engleză, o întreagă generație a teoriei economice ar fi cunoscut altă evoluție".

c) Referințe bibliografice

Allais M. (1943), «A la *recherche d'une discipline economique»,* 1re partie: L'*economie pure,* Paris, Ateliers Industria; 2e édition sous le titre: *Traité d'économie pure,* Paris Imprimerie nationale, 5 volumes, 1952.

Allais M. (1945), « E*conomie pure et rendement social»,* Paris Sirey.

Allais M. (1947), *«Economie et interet»,* deux volumes, Paris, Imprimerie nationale.

Allais M. (1953), *«Fondements d'une theorie positive des choix comportant un risque et critique des postulats et axiomes de l'Ecole américaine»,* în *Econometrie,* Collection des Colloques internationaux du CNRS, Paris vol. 40, p. 127-140.

Allais M. (1978), «La t*héorie générale des surplus»,* deux volumes, Paris, Institut des Sciences Mathématiques et Economiques; 2e édition aux PUF, 1989.

Allias M. (1989), «My Life Philosophy», *American Economist,* vol. 33. p. 3-17.

1989: Trygve Haavelmo - Părintele econometriei moderne

După cum bine se ştie, ştiința economică încearcă să explice funcționarea economiei, comportamentele individuale ale agenților marilor mecanisme care acționează întregul sistem. De aceea ştiința economică enunță teorii considerate că ar putea explica realitatea economică.

a) Econometria în impas

Confruntarea construcțiilor teoretice cu domeniile reale, realizată datorită econometriei, este de o deosebită importanță şi constituie o ramură majoră a

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 12-15.*

cercetării în economie. Din această confruntare decurge validarea sau respingerea modelelor elaborate de către teoreticieni. O parte determinantă a progresului ştiinţei economice revine deci econometriei. Acesta este domeniul pentru care Haavelmo a primit Memorialul Nobel în 1989.

Până în anii '30 testele experimentate ale teoriilor economice se ciocneau de două probleme fundamentale:

- prima dificultate provenea din imposibilitatea concordanţei exacte între relaţiile teoretice formale şi datele reale fără a mai vorbi de problemele de fiabilitate ale seriilor statistice;
- a doua problemă ţinea de specificul ştiinţei economice: contrar altor ştiinţe, ca de exemplu chimia, economia poate cu dificultate să conducă experienţe de laborator, chiar dacă economia experimentală a făcut progrese. Datele disponibile sunt cele relevate de realitatea economică şi ele sunt, prin natura lor, unele în funcţie de altele. Estimarea unei relaţii economice este întotdeauna împiedicată de problema interdependenţei datelor.

Lucrările lui Haavelmo au permis rezolvarea acestor două probleme începând din 1941. Două contribuţii decisive ale acestui economist norvegian vor revoluţiona econometria: abordarea probabilistică şi utilizarea modelelor ecuaţiilor simultane.

b) Revoluţia probabilistă

Abordarea probabilistă se bazează pe **raţionamentul** statistic. Această metodă presupune că datele economice sunt rezultatul variabilelor aleatorii care amintesc de legile probabilităţii. Este deci posibil, plecând de la un eşantion de valori luate de aceste variabile, să se estimeze valoarea parametrilor care caracterizează populaţia. Se deschid astfel economiei aplicative noi perspective de cercetare.

Introducerea metodelor probabilităţilor era în anii'30 respinsă de marii economişti. Astfel, nici după dovada adusă de Koopmans[1] (laureat Nobel în 1975), de exemplu, economiştii epocii nu erau convinşi de utilitatea modelelor probabiliste pentru a măsura semnificaţia şi pertinenţa estimărilor econometrice. În afară de problemele tehnice legate de eventuala aplicare a raţionamentului **statistic** la datele economice, principala raţiune a acestei respingeri venea, după ei, din faptul că procesele economice sunt incerte, dar probabile. Knight şi Keynes făceau distincţie astfel între risc şi incertitudine. Riscul are un grad de probabilitate (ca tragerea la sorţi din cadrul loteriei naţionale), dar nu' şi incertitudinea. Haavelmo respinge toate aceste critici şi ţine să demonstreze că folosirea metodei probabilităţilor este nu numai preferabilă testelor experimentale, dar este şi raţională. El pleacă de la ipoteza

[1] *Idem, p. 30.*

că este imposibil ca economiştii să poată într-o zi să explice totalitatea deciziilor agenților economici. După el, teoriile economice ar trebui să aibă întotdeauna un element de incertitudine, sintetizând perturbările abaterii legate de aceste decizii.

Constatând că teoriile se referă mai mult la asamblul deciziilor agenților economici decât la o singură decizie, Haavelmo consideră că se pot face cu uşurință ipoteze asupra distribuției de probabilitate a acestor relații agregate. **Raționamentul statistic** ar permite deci confruntarea teoriei **economice cu realitatea faptelor.**

c) Obstacolul interdependenței datelor

Econometria progresează cu ajutorul abordării probabiliste. Dar rămâne un alt obstacol de depăşit: interdependența între datele economice. Cum pot fi spectficale, identificate şi estimate relațiile economice exact, când comportamentele depind toate unete de altele? Dificultatea ține în alegere, în cadni unui modei al relațiilor cât mai "autonome" cu putință. Intuiția şi cunoaşterea mecanismelor de bază ale economiei joacă în mod evident un rol important. Dar ele nu sunt suficiente pentru a rezolva problemele de identificare a unui sistem (sunt tot atât de necunoscute ca şi ecuațiile), ca şi problemele de simultaneitate a relațiilor care îl compun. Haavelmo avansează un răspuns la fiecare din aceste dificultăți. Pe de altă parte, el este primul care a furnizat o construcție matematică explicită care să permită rezolvarea problemei legate de identificarea unui model. El concepe şi o metodă de estimare simultană a modelelor relațiilor interdependente.

d) Alte contribuții

Lucrările tui Haavelmo care au fost apreciate cu laurii Nobel sunt decisive pentru dezvoltarea econometriei moderne. Totodată contribuțiile sale se extind dincolo de domeniul ştiinței economice. El se va apleca în special asupra teoriei investiției şi teoriei economice a dezvoltării. Aceste lucrări au contribuit în egală măsură la dezvoltarea ştiinței în domeniul analizei fluctuațiilor economice, al politicii bugetare, ca şi al istoriei gândirii economice.

În fine, Haavelmo este cunoscut şi pentru că a dat numele său unei teoreme privind efectul multiplicator al bugetului de stat. Până la apariția lucrărilor sale efectul multiplicator era cel enunțat de Keynes: un deficit bugetar (finanțat prin împrumut) generează un surplus de creştere economică. Teorema lui Haavelmo indică faptul că un buget echilibrat nu este în mod obligatoriu neutru. În această situație de subocupare, o creştere a cheltuielilor publice finanțate printr-o creştere a importurilor de aceeaşi valoare (deci fără deficit) are un efect pozitiv asupra creşterii economice.

e) Referințe bibliografice

Haavelmo T. (1938), «The *Method of Supplementary Confluent Relations, Illustrated by a Study of Stock Prices», Econometrica,* vol. 6, p. 203-218.

Haavelmo T. (1943), *«The Statistical Implications of a System of Simultaneous Equations», Econometrica,* vol. 11, p. 1-12.

Haavelmo T. (1944), *«The Probability Approach in Econometrics, Econometrica»,* vol. 12.

Haavelmo T. (1945), *«Multiplier Effects of a Balanced Budget», Econometrica,* vol. 13, p. 311-318.

Girshick M.A. şi Haavelmo T. (1947), *«Statistical Analysis of the Demand for Food», Econometrica.* vol. 15, p. 79-110.

Haavelmo T. (1954), *«A Study in the theory of Economic Evolution»,* Amsterdam, Pays-Bas.

Haavelmo T. (1958), *«The Role of the Econometrician in the Advancement of Economic Theory». Econometrica,* vol. 26, p. 351-357.

Haavelmo T. (1960), «A *Study in the Theory of Investment»,* University of Chicago Press.

Haavelmo T. (1990), *«Econometrics and the Welfare»,* în *Les Prix Nobel* 1989, Stockholm. The Nobel Foundation, p. 283-289.

Addenda 1

Laureații NOBEL în economie

Colecție coordonată de

Acad. **Tudorel POSTOLACHE** și prof.univ.dr. **Mugur ISĂRESCU**

Apare sub egida

ACADEMIEI ROMÂNE și a BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Colegiul de avizare științifică a volumului:

Prof. Lawrence R. KLEIN,
Laureat Nobel în economie
Președinte de onoare
al
Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Tudorel POSTOLACHE
Director fondator
al
Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Viorel BARBU; dr. Gheorghe CERCELESCU; dr. Constantin CIUPAGEA; dr. Aurelian DOCHIA; prof.univ.dr. Gheorghe DOLGU; dr. Luoana DULGHERU; acad. Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, prof.univ.dr. Paul FUDULU; prof.univ.dr. Aurel IANCU, membru corespondent al Academiei Române; Valeriu IOAN-FRANC; prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU; conf.univ.dr. Henri LUCHIAN; prof.univ.dr. Matilda MARIOȚEANU CARAGIU, membru corespondent al Academiei Române; dr. Nicușor RUIU; prof.univ.dr. Alexandru TAȘNADI

Facsimil pagina de gardă

Colecția

LAUREAȚII NOBEL ÎN ECONOMIE

cuprinde 52 volume:

Volumul 1
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Ragnar Anton Kittil FRISCH
Jan TINBERGEN
Paul A. SAMUELSON
Simon KUZNETS
John R. HICKS
Kenneth J. ARROW
Wassily LEONTIEF
Gunnar MYRDAL
Friedrich von HAYEK

Volumul 2
Scrieri alese
Ragnar Anton Kittil FRISCH

Volumul 3
Scrieri alese
Jan TINBERGEN

Volumul 4
Scrieri alese
Paul A. SAMUELSON

Volumul 5
Scrieri alese
Simon KUZNETS

Volumul 6
Scrieri alese
John R. HICKS

Volumul 7
Scrieri alese
Kenneth J. ARROW

Volumul 8
Scrieri alese
Wassily LEONTIEF

Volumul 9
Scrieri alese
Gunnar MYRDAL

Volumul 10
Scrieri alese
Friedrich von HAYEK

Volumul 11
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Tjalling Charles KOOPMANS
Leonid KANTOROVICI
Milton FRIEDMAN
James MEAD
Bertil OHLIN
Herbert SIMON
Sir Arthur LEWIS
Theodore SCHULTZ
Lawrence Robert KLEIN

Volumul 12
Scrieri alese
Tjalling Charles KOOPMANS

Volumul 13
Scrieri alese
Leonid KANTOROVICI

Volumul 14
Scrieri alese
Milton FRIEDMAN

Facsimil pagina 3

Volumul 15
Scrieri alese
James MEAD

Volumul 16
Scrieri alese
Bertil OHLIN

Volumul 17
Scrieri alese
Herbert SIMON

Volumul 18
Scrieri alese
Sir Arthur LEWIS

Volumul 19
Scrieri alese
Theodore SCHULTZ

Volumul 20
Scrieri alese
Lawrence Robert KLEIN
Cartea I
Cartea a II-a

Volumul 21
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James TOBIN
George J. STIEGLER
Gerard DEBREU
Richard STONE
Franco MODIGLIANI

Volumul 22
Scrieri alese
James TOBIN

Volumul 23
Scrieri alese
George J. STIEGLER

Volumul 24
Scrieri alese
Gerard DEBREU

Volumul 25
Scrieri alese
Richard STONE

Volumul 26
Scrieri alese
Franco MODIGLIANI

Volumul 27
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James BUCHANAN
Robert SOLOW
Maurice ALLAIS
Trigve HAAVELMO
Harry MARKOVITZ
Merton MILLER
Wiliams SHARPE

Volumul 28
Scrieri alese
James BUCHANAN

Volumul 29
Scrieri alese
Robert SOLOW

Volumul 30
Scrieri alese
Maurice ALLAIS

Volumul 31
Scrieri alese
Trigve HAAVELMO

Volumul 32
Scrieri alese
Harry MARKOVITZ

Facsimil pagina 4

Volumul 33
Scrieri alese
Merton MILLER

Volumul 34
Scrieri alese
Wiliams SHARPE

Volumul 35
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Ronald COASE
Gary S. BECKER
Robert William FOGEL
Douglass C. NORTH
John C. HARSANYI
John F. NASH
Reinhard SELTEN
Robert LUCAS

Volumul 36
Scrieri alese
Ronald COASE

Volumul 37
Scrieri alese
Gary S. BECKER

Volumul 38
Scrieri alese
Robert William FOGEL

Volumul 39
Scrieri alese
Douglass C. NORTH

Volumul 40
Scrieri alese
John C. HARSANYI

Volumul 41
Scrieri alese
John F. NASH

Volumul 42
Scrieri alese
Reinhard SELTEN

Volumul 43
Scrieri alese
Robert LUCAS

Volumul 44
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James A. MIRRLEES
William VICKREY
Robert C. MERTON
Myron S. SCHOLES
Amartya SEN
Robert MUNDELL

Volumul 45
Scrieri alese
James A. MIRRLEES

Volumul 46
Scrieri alese
William VICKREY

Volumul 47
Scrieri alese
Robert C. MERTON

Volumul 48
Scrieri alese
Myron S. SCHOLES

Volumul 49
Scrieri alese
Amartya SEN

Facsimil pagina 5

Volumul 50
Scrieri alese
Robert MUNDELL

Volumul 51
Addenda
Laureaţii Nobel în economie
SECOLUL XX
Privire de ansamblu

Volumul 52
Discursuri de recepţie
în memoria lui Alfred NOBEL
Laureaţii anilor 2000-2004

Facsimil pagina 6

Addenda 2

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1969-1999

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
1969	**R. Frisch J. Tinbergen**	Norvegia Țările de jos	Oslo The Netherlands School of Economics	dezvoltarea, aplicarea modelelor dinamice la analiza proceselor economice
1970	**P.A. Samuelson**	Statele Unite	MIT[2]	dezvoltarea teoriei economice în statică şi în dinamică şi pentru ridicarea nivelului de analiză în ştiința economică
1971	**S. Kuznets**	Statele Unite (URSS)	Harvard	interpretarea empirică a creşterii economice şi a noilor clarificări privind structurile economice şi sociale şi procesul de dezvoltare care decurge din acestea
1972	**J. Hicks K.J. Arrow**	Marea Britanie Statele Unite	AII Souls Oxford Harvard	contribuțiile la teoria echilibrului general şi la teoria bunăstării
1973	**W. Leontief**	Statele Unite (URSS)	Harvard	dezvoltarea metodei input-output şi aplicarea sa la probleme economice importante
1974	**G. Myrdal F. von Hayek**	Suedia Marea Britanie (Austria)	New York Albert-Ludwigs (Fribourg-en-Brisgau)	contribuțiile la teoria monedei şi a fluctuațiilor economice precum şi analizele privind interdependența fenomenelor economice, sociale şi instituționale
1975	**L. Kantorivici T.C. Koopmans**	URSS Statele Unite (Țările de jos)	Moscou Yale	contribuția la teoria alocării optimale a resurselor
1976	**M. Friedman**	Statele Unite	Chicago	rezultatele în materie de analiză monetară şi a consumului şi demonstrația privind complexitatea politicilor economice de stabilizare
1977	**B. Ohlin J.E. Meade**	Suedia Marea Britanie	Stockholm Cambridge	contribuțiile decisive la teoria comerțului internațional şi la mişcările internaționale de capital
1978	**H.A. Simon**	Statele Unite	Carnegie-Mellon	cercetarea în procesul de decizie în cadrul organizațiilor economice
1979	**T.W. Schultz A. Lewis**	Statele Unite Marea Britanie	Chicago Princeton	cercetările privind dezvoltarea economică şi mai ales problemele țărilor în dezvolta-

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
				re
1980	**L.R. Klein**	Statele Unite	Pennsylvania - Philadelphie	crearea modelelor econometrice şi aplicarea lor la analiza fluctuațiilor economice şi politicilor economice
1981	**J. Tobin**	Statele Unite	Yale	analiza privind piețele financiare şi relațiile acestora cu deciziile privind cheltuirea, forța de muncă, producția şi prețurile
1982	**G.J. Stigler**	Statele Unite	Chicago	studiile privind structurile industriale, funcționarea piețelor şi cauzelor şi efectele reglementărilor publice
1983	**G. Debreu**	Statele Unite (Franța)	Berkeley	integrarea noilor metode analitice în teoria economică şi reformularea sa privind teoria echilibrului general
1984	**R. Stone**	Marea Britanie	Cambridge	contribuțiile la dezvoltarea sistemelor de conturi naționale şi astfel la îmbunătățirea bazelor de analiză economică empirică
1985	**F. Modigliani**	Statele Unite (Italia)	MIT	analizele privind economisirea şi piețele financiare
1986	**J.M. Buchanan**	Statele Unite	Center for study of Public Choice-Fairfax	dezvoltarea privind fundamentele contractuale şi constituționale ale teoriei deciziei economice şi politice
1987	**R.M. Solow**	Statele Unite	MIT	contribuțiile la teoria creşterii
1988	**M. Allais**	Franța	Ecole normale superiieur des Mines	contribuțiile la teoria piețelor şi de alocare optimă a resurselor
1989	**T. Haavelmo**	Norvegia	Oslo	clarificările privind fundamentarea teoriei probabilistice a econometriei şi analizele sale referitoare la structurile economice simultane
1990	**H.M. Markowitz M.H. Miller W.F. Sharpe**	Statele Unite Statele Unite Statele Unite	City university New York Chicago Stanford	lucrările privind teoria economiei financiare
1991	**R.H. Coase**	Statele Unite (Marea Britanie)	Chicago	cercetările privind costurile de tranzacție şi drepturile de proprietate şi efectele lor asupra structurii instituționale şi funcționarea economiei

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
1992	**G.S. Becker**	Statele Unite	Chicago	extinderea domeniului de analiză microeconomică la ansamblul comportamentelor umane şi la relațiile lor
1993	**R.W. Fogel**	Statele Unite	Chicago	reînnoirea cercetării în istoria economică aplicând teoria şi metodele cantitative în scopul explicării schimbării economice şi instituționale
1994	**J.C. Harsanyi** **J.F. Nash R.** **Selten**	Statele Unite Statele Unite Germania	Berkeley Princeton Bonn	analizele privind echilibrele în teoria jocurilor non-cooperative
1995	**R.E. Lucas Jr.**	Statele Unite	Chicago	dezvoltarea şi aplicarea ipotezei anticipației raționale şi pentru transformarea analizei macroeconomice şi a politicii economice
1996	**J.A. Mirrlees** **W. Vickrey**	Marea Britanie Statele Unite (Canada)	Cambridge Columbia -New York	contribuțiile la teoria economică a incitațiilor în asimetria informației
1997	**R.C. Merton** **M.S. Scholes**	Statele Unite Statele Unite	Harvard Stanford	o nouă metodă de caicul a valorii produselor derivate
1998	**A.K. Sen**	India	Trinity College Cambridge	contribuția la economia bunăstării
1999	**R.A. Mundell**	Canada	Columbia New York	analiza privind politicile monetare şi bugetare sub diferite regimuri de schimb ca şi pentru analiza privind zonele monetare optimale

(1) Între paranteze naționalitatea de naştere
(2) Massachusetts Institute of Technology (MIT)

Addenda 3

Laureați Nobel în economie 1969-1999: 90 de cuvinte-cheie pentru caracterizarea generală a contribuției laureaților la dezvoltarea gândirii economice

Instrumentele de analiză

- Multicolinearitate (Frisch)
- Maximizare sub constrângere (Samuelson)
- Dinamică comparativă (Samuelson)
- Model ISLM (Hicks)
- Tabel intrări-ieșiri (Leontief)
- Coeficienți tehnici (Leontief)
- Programare lineară (Koopmans, Kantorovici)
- Revoluție keynesiană (Klein)
- Model LINK (Klein)
- Metodă axiomatică (Debreu)
- Contabilitate națională (Stone)
- Analiza economică a politicii (Buchanan)
- Model milesimal (Solow)
- Generații suprapuse parțial (Allais, Samuelson)
- Inferența statistică (Haavelmo)
- Identificarea modelelor (Haavelmo)
- Analiză costuri-avantaje (Becker)
- Analiză contrafactuală (Fogel)
- Echilibrul lui Nash (Nash)
- Informație incompletă și imperfectă (Harsanyi)
- Teoria jocului (Nash, Harsanyi, Selten)
- Subjoc și mână tremurândă (Selten)
- Critica lui Lucas (Lucas)

Economia internațională

- Paradoxul lui Leontief (Leontief)
- Abordarea monetară a balanței de plăți (Meade, Mundell)
- Teorema HOS (Heckscher, Ohlin, Samuelson)
- Rata Tobin (Tobin)
- Zone monetare optimale (Mundell)

Finanțe și monedă

- Suprainvestiție (Hayek)
- Economie și investiție (Myrdal)
- Monetarism (Friedman)
- Venit permanent (Friedman)
- Selecția și alegerea activelor (Tobin, Markowitz)
- Ciclul de viață (Modigliani)
- Teoria riscului (Allais)
- CAPM (Markowitz, Miller, Sharpe)
- Valorizarea opțiunilor (Merton, Scholes)
- Efect Mundell-Tobin (Tobin, Mundell)

Întreprinderile

- Rata Tobin (Tobin)
- Structura financiară și valoarea firmei (Modigliani, Miller)
- Costurile tranzacției (Coase)
- Teoria reglementării (Stigler)
- Economia industrială (Stigler)

Sistemul global

- Ciclul endogen (Frisch)
- Oscilator (Samuelson)
- Măsura creșterii (Kuznets, Solow)
- Cicluri (Kuznets)
- Echilibrul general (Arrow, Hicks, Debreu)
- Teorema imposibilității (Arrow, Sen)
- Liberalism contra socialism (Hayek)
- Lipsă și calcul marginalist (Kantorovici)
- Șomaj natural (Friedman)
- Economie duală (Lewis)
- Regulă de decizie (Buchanan)
- Model de creștere (Solow)
- Neutralitatea progresului tehnic (Solow)
- Regula de aur a creșterii (Allais)
- Dezvoltare (Lewis, Schultz, Sen)
- Schimbare instituțională și creștere (North)
- Alegere socială (Sen)
- Etică (Sen)
- Analiza perioadelor de foamete (Sen)

Indivizii

- Preferințe revelate (Samuelson)
- Evoluția inegalităților (Kuznets)
- Discriminare rasială (Myrdal)
- Raționalitate limitată, procedurală, substanțială (Simon)
- Capital uman (Schultz, Becker)
- Anticipații raționale (Lucas)
- Asimetria informației (Mirrlees)
- Licitații (Vickrey)
- Sărăcie (Sen)

Piețele

- Alocarea optimală a resurselor (Koopmans)
- Teoreme ale economiei bunăstării (Samuelson, Arrow, Hicks, Debreu, Allais)
- Rigiditatea salariilor (Tobin)
- Economia informațiilor (Stigler)
- Echilibrul concurențial (Allais, Debreu)
- Surplus distribuabil (Allais)
- Drepturi de proprietate (Coase)
- Teorema lui Coase (Coase)
- Licitații la mâna a doua (Vickrey)

Statul

- Funcția de preferință a statului (Frisch)
- Reguli de politică economică (Tinbergen, Mundell)
- Bun colectiv pur (Samuelson)
- Planificare (Kantorovici, Myrdal)
- Reglementare (Stigler)
- Alegere publică (Buchanan)
- Regulă contra-discreție (Lucas)
- Multiplicator al bugetului echilibrat (Haavelmo)
- Impozit optimal (Vickrey)
- Triunghiul de imposibilitate (Mundell)

Surse bibliografice necitate în text

Colecțiile:

- Problémes économiques, La Documentation Française, Paris, 1980-1989
- Les Prix Nobel, The Nobel Fondation, Stockholm, Sweden, 1980-1989

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 19-20/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE

Constanța PETCU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. COMPLEMENTARITATEA PRODUCȚIE - SERVICII ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ECONOMICE 513

2. LOCUL SERVICIILOR ÎN ECONOMIE 517
   2.1. Serviciile - factor stimulativ al creşterii economice 517
   2.2. Dimensiunile economice ale sectorului serviciilor 519

3. SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE 525

4. RELAȚII ÎNTRE PIAȚA SERVICIILOR ŞI PIAȚA BUNURILOR 530
   4.1. Tendințe în evoluția ofertei 530
   4.2. Factorii care influențează cererea de servicii a populației 532
   4.3. Raporturi între piața serviciilor şi piața bunurilor 534

5. CONSUMUL DE SERVICII – INDICATOR AL NIVELULUI DE TRAI AL POPULAȚIEI 537

BIBLIOGRAFIE 546

1. COMPLEMENTARITATEA PRODUCȚIE - SERVICII ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ECONOMICE

În legătură cu raportul dintre producția materială şi servicii există percepții şi atitudini uneori contradictorii cu privire la importanța şi meritele relative ale fiecărui sector în parte, precum şi la modalitățile în care fiecare dintre aceste sectoare poate să-şi aducă contribuția în cadrul procesului de creştere şi dezvoltare economică.

La originea acestor controverse se află evoluțiile simultan paralele care au influențat economia mondială în ultimele decenii.

Prima evoluție, şi probabil cea mai semnificativă, a constituit-o deplasarea într-un ritm susținut a forței de muncă dinspre sectorul productiv spre sectorul de servicii, fenomen care a devenit caracteristic mai ales pentru țările dezvoltate, dar nu numai.

Cea de-a doua evoluție este reprezentată de puternica accentuare a procesului de globalizare a piețelor, fenomen care este reprezentativ pentru ultimele decenii.

Cristalizarea unui nou model de globalizare a economiei mondiale reprezintă o rezultantă a unui cumul de factori dintre care amintim: tehnologiile din domeniul telecomunicațiilor şi informaticii, mondializarea piețelor financiare şi a strategiilor marilor corporații transnaționale etc. Aflată în acest stadiu, economia mondială se îndreaptă spre o economie bazată pe rețele de servicii. Are loc o tranziție dinspre un sistem de interdependențe bazat pe comerț tradițional spre un sistem de interconectări axat pe rețele de servicii. Cea mai elocventă dovadă a acestei orientări este furnizată de vastele rețele de servicii care şi-au făcut apariția pe plan mondial, înglobând sfera bancară, a telecomunicațiilor, informaticii, transporturilor, care servesc sau chiar înghit entități economice dintr-un număr tot mai mare de țări.

Ca urmare a acestor evoluții paralele care au influențat economia mondială, raportul producție materială-servicii se află în centrul disputei diverselor curente de gândire economică.

La o extremitate a acestora s-au concentrat curentele care susțin ideea "economiilor în curs de dezindustrializare". Economiştii clasici care subscriu acestei teze consideră că numai producția bunurilor materiale poate constitui o sursă de valoare economică, iar expansiunea sectorului terțiar ar putea conduce la înlocuirea producției industriale de către servicii, cu toate consecințele negative ce decurg de aici: diminuarea creşterii economice, a inovației tehnologice, a veniturilor populației, deteriorarea performanțelor comerciale, a nivelului de trai.

Există două raționamente des invocate pentru a justifica temerea legată de diminuarea importanței producției materiale în raport cu sectorul serviciilor:

- comerțul, interior şi exterior, al unei economii naționale are ca obiect, în primul rând, produsele materiale şi nu serviciile. În consecință, o economie trebuie să producă o cantitate suficientă de bunuri materiale pentru satisfacerea necesarului intern şi pentru a obține veniturile necesare plății importurilor;
- având în vedere creşterea mai accentuată a productivității muncii în industrie comparativ cu sectorul de servicii, se presupune o scădere a acestui indicator la scara întregii economii. Acest raționament se referă la inferioritatea sectorului de servicii față de industrie în ceea ce priveşte nivelul productivității muncii.

Cealaltă extremă a disputei cu privire la raportul producție-servicii este reprezentată de adepții "economiilor postindustriale". Acest curent de gândire, apărut în anii '60, consideră serviciile ca fiind "produse superioare" şi avansează ideea unor societăți foarte dezvoltate bazate pe servicii, care ar reprezenta premisa creşterii economice pentru țările avansate. Teoriile "postindustriale" au emis de asemenea ideea potrivit căreia dezvoltarea sectorului terțiar nu ar reprezenta un interes prea mare pentru țările slab dezvoltate economic, alimentând în acest fel temerile unor economişti care au văzut în procesul terțializării o amenințare la adresa economiilor slab dezvoltate.

Ca răspuns la aceste curente de gândire economică, noile abordări internaționale cu privire la raportul producție-servicii se distanțează de argumentele neconvingătoare ale celor două teze situate la poli opuşi. Noile orientări internaționale care au apărut in literatura de specialitate sub denumirea de "economie a serviciilor "sau" noua economie industrială" au pornit de la ideea interdependenței reciproce a celor două sectoare de activitate, presupunând o relație biunivocă între ele şi nu de la ideea opoziției sau excluderii dintre producție şi servicii. Convergența şi interdependența dintre aceste sectoare sunt relații determinate de o serie de factori cu acțiune ireversibilă şi anume:

- schimbări în planul pieței, atât al cererii cât şi al ofertei;
- mutații legate de concurența pe plan internațional;
- evoluții ale politicilor comerciale în relațiile dintre state;
- progresele înregistrate de noile tehnologii în domeniul informaticii sau telecomunicațiilor.

Noile abordări ale raportului producție materială - servicii presupune o serie de elemente comune care, totuşi, nu pot avea un caracter universal având în vedere faptul că ele se pot modifica în funcție de dimensiunea economiilor naționale, de dotarea cu factori de producție, de nivelul acestora etc.

Esența acestor elemente comune o reprezintă dualitatea bunuri materiale - servicii care evidențiază complementaritatea serviciilor propriu-zise

şi a bunurilor materiale la diferite niveluri. Altfel spus, serviciile, în sens larg, includ şi unele bunuri materiale, preponderente ca volum, considerate însă auxiliare în procesul prestării unei activităţi, dar în acelaşi timp indispensabile pentru realizarea scopului final (de exemplu, bunurile de echipament informatic). La rândul lor produsele materiale pot încorpora şi ele diverse servicii (transporturi, publicitate, distribuţie etc.) fără ca aceasta să însemne că producţia bunurilor materiale ar avea o sferă de cuprindere mai largă decât serviciile. Bunurile materiale sunt o componentă a unui act prin definiţie interuman, social, şi anume a unui serviciu emanat de către prestator către beneficiar.

Produsele materiale nu pot exista ca atare decât din punct de vedere al producătorului, respectiv exclusiv pentru producător. Din punct de vedere al pieţei, respectiv al relaţiei cerere - ofertă, ele implică o serie de servicii auxiliare care nu fac decât să evidenţieze rolul producţiei de verigă în lanţul relaţiei tipice de piaţă "prestator- beneficiar".

Se poate spune că serviciile completează produsele iar, pe de altă parte, produsele pot completa serviciile. Oferta de produse care are nevoie de un substanţial suport tehnologic precum şi de întreţinere, devine lipsită de interes dacă nu presupune şi o certă ofertă privind serviciile auxiliare, inclusiv dimensiunea acestora în timp. De exemplu, desfacerile de componente hardware pentru computere depind de serviciile auxiliare ce însoţesc vânzările, iar ofertele de produse absolut noi, destinate exclusiv pieţelor deschise acestor produse pot deveni insuficiente la un moment dat dacă nu sunt însoţite de serviciile aferente. În plus, trebuie menţionat că serviciile de comunicaţii trebuie să însoţească produsele în scopul de a informa şi pregăti piaţa potenţială.

Pe lângă situaţia de complementaritate produse - servicii există şi posibilitatea ca serviciile să depindă aproape exclusiv de existenţa unor bunuri materiale. De exemplu,serviciile de transport depind de existenţa mijloacelor de transport, serviciile turistice de existenţa hotelurilor, serviciile de alimentaţie publică de existenţa produselor alimentare etc. Ca rezultantă imediată, majoritatea ofertelor de pe piaţă presupun o combinaţie între bunurile materiale şi serviciile prestate.

Un alt element specific ultimelor decenii este reprezentat de faptul că sectorul producţiei materiale şi cel al serviciilor dobândesc tot mai multe trăsături comune odată cu îndepărtarea acestora de formele tradiţionale.

De asemenea, faptul că sectorul industriei şi sectorul terţiar devin tot mai interconectate pe măsura accentuării interdependenţelor dintre ele şi a suprapunerii proceselor de producţie cu cele de prestări de servicii în diferitele faze de realizare a unei activităţi complexe, constituie un alt numitor comun al raportului producţie materială - servicii.

În condiţiile unui climat de concurenţă tot mai acerbă pe plan internaţional, ale tranziţiei de la o piaţă a vânzătorului la o multitudine de pieţe determinate de preferinţele tot mai sofisticate ale cumpărătorului, apare ca o

necesitate creşterea cererii pentru expertiza specializată. Această cerere nu poate fi satisfăcută decât prin înglobarea în cadrul activității de producție a numeroase şi variate servicii, care pot imprima acesteia flexibilitatea necesară pentru diversificarea produselor, creşterea calității acestora alături de sporirea gradului de accesibilitate la utilizator. Având în vedere aceste considerații, serviciile încorporate în bunurile materiale devin astfel o armă strategică în câmpul competițional al pieței mondiale.

Ponderea crescândă a serviciilor înglobate în valoarea produsului vândut constituie practic tocmai acea componentă a ofertei care reprezintă avantajele sau dezavantajele decisive pentru competitivitate.

În aceste condiții, considerarea producției ca singura creatoare de valoare, în opoziție cu sectorul serviciilor, se dovedeşte a fi o idee anacronică. Pe măsură ce aceste două sectoare devin tot mai integrate, serviciile sunt intrinsec legate de procesul de producție, vechea imagine a serviciilor, de exponent al unui sistem economic ineficace, se transformă, făcând loc alteia noi, a serviciilor ca indicator al unui nivel de dezvoltare ridicat şi cu un înalt potențial de creştere. Ca urmare, vechiul antagonism producție - servicii este abandonat şi înlocuit cu această nouă abordare internațională de îmbinare şi combinare a acestor activități.

Economia de servicii, care este specifică actualmente țărilor dezvoltate, nu este în opoziție cu economia industrială, ci ea reprezintă mai degrabă un stadiu mai avansat al dezvoltării, presupunând o mutație dinspre hardware spre software, dinspre cantitate de bunuri materiale spre calitate superioară, dinspre produse către sisteme ce furnizează soluții şi pachete de bunuri şi servicii, dinspre succes economic evaluat prin nivelul producției materiale spre performanța economică măsurată în grade de satisfacere a nevoilor consumatorilor. Aceste mutații se reflectă în ultimă instanță în nivelul de trai al populației.

Economia de servicii presupune noi forme de organizare, noi stiluri de management, schimbări la nivelul mentalităților. În acest stadiu de dezvoltare, economiei îi sunt specifice fluxurile orizontale față de cele verticale. Ea favorizează autoorganizarea în locul ordinului - comandă venit de sus în jos. Locul structurilor formale, rigide, este luat de forme de organizare flexibile, uşor adaptabile la schimbare, receptive la nou, care pot face față cu uşurință tendințelor de globalizare economică.

Economiile cu planificare de stat, excesiv centralizată, au eşuat tocmai din cauza faptului că au fost incapabile să se adapteze acestor cerințe.

2. LOCUL SERVICIILOR ÎN ECONOMIE

2.1. Serviciile - factor stimulativ al creşterii economice

Printr-o implicare directă sau mijlocită în toate activitățile desfăşurate în economie, serviciile contribuie sau sunt o condiție a progresului general. Expansiunea lor continuă se datorează, pe de o parte, " boom - ului " înregistrat de acest sector în ultimele decenii, iar pe de altă parte, mutațiilor produse în structura modelelor de creştere economică.

Astfel, dezvoltarea şi diversificarea structurilor economiilor lumii, amploarea cuceririlor ştiințifice şi pătrunderea lor în toate domeniile de activitate au favorizat intensificarea participării serviciilor în desfăşurarea diferitelor fenomene şi procese, creşterea rolului lor în economie. Se poate afirma, în acest context, că locul şi importanța serviciilor în sistemul economiei naționale se află în conexiune cu dinamica socială, că dezvoltarea lor este, în egală măsură, o condiție şi o caracteristică a evoluției societății moderne.

Funcția economică a serviciilor, exprimată printre altele prin contribuția acestora la dezvoltarea economică, trebuie evidențiată mai ales prin strânsa corelație cu producția materială pe care o stimulează, mobilizând-o prin modernizare şi eficientizare, asigurând circulația şi valorificarea produselor.

O perioadă îndelungată de timp, serviciile au fost considerate neproductive, secundare pentru dezvoltarea socială. Activități precum transporturile, comerțul sau băncile nu erau considerate decât "intermediari ", desigur utili, dar fără să fie acceptate drept creatoare de valoare. Serviciile erau considerate ca domenii de activitate de slabă productivitate, cu receptivitate redusă la modernizare, la introducerea progresului tehnic, la organizarea producției de serie etc. Sectorul serviciilor a fost considerat chiar o frână în calea dezvoltării, a creşterii economice, atribuindu-i-se rolul de factor inflaționist deoarece creşterii salariilor şi a profiturilor din sfera serviciilor nu îi corespundea o sporire proporțională a productivității.

În prezent însă, serviciile sunt considerate o adevărată forță economică, un factor de antrenare şi stimulare a creşterii economice, substituindu-se industriei în rolul de motor al dezvoltării.

Schimbarea opticii cu privire la rolul serviciilor este rezultatul prezenței tot mai semnificative a acestora în viața economică şi al reconsiderării caracterului muncii depuse în acest sector.

Una dintre caracteristicile definitorii ale societății moderne o reprezintă preponderența serviciilor în economia mondială, exprimată în creşterea ponderii acestora în crearea produsului intern brut şi în ocuparea forței de muncă.

Această caracteristică, deşi prezintă diferenţe de mărime de la o ţară la alta, exprimă, în esenţă, sporirea importanţei serviciilor şi sugerează, totodată, direcţia în care se îndreaptă societatea, tendinţele de evoluţie a sistemului economic mondial.

În ultimele decenii, în interiorul societăţilor industrializate, serviciile au căpătat un loc şi o importanţă crescândă, fiind tot mai elaborate şi prestate într-o manieră aparte faţă de clasica fabricaţie uzinală. În acest context, activitatea economică este impulsionată din ce în ce mai mult de serviciile cele mai dinamice şi moderne: financiar-bancare, de consultanţă, cercetare-dezvoltare, reclamă-publicitate, telecomunicaţii, asigurări, transporturi etc.

În condiţiile sporirii complexităţii producţiei, a specializării şi cooperării interne, dar, mai ales, internaţionale, serviciile implicate în producerea şi vehicularea informaţiilor se înscriu printre principalii factori de progres, de creştere economică. Aceste servicii sunt creatoare de valoare, chiar dacă aceasta nu poate fi palpabilă fizic, material până la un anumit moment. Depozitarea, prelucrarea şi transmiterea informaţiilor reprezintă o parte crescândă a întregului care este economia.

Se poate concluziona că dezvoltarea serviciilor are un rol esenţial în creşterea economică, dar se impune totuşi sublinierea că nu orice dezvoltare a sectorului terţiar contribuie, în egală măsură, la progresul economic intern sau la obţinerea unor avantaje proporţionale din comerţul internaţional cu servicii.

În situaţia în care sectorul serviciilor este dominat de prestaţii intensive în muncă (ce presupun un volum mare de muncă manuală puţin calificată), precum serviciile comerciale, de reparaţii sau cele cu caracter gospodăresc, participarea acestuia la creşterea economică internă şi la exportul total al ţării va fi modestă. Dimpotrivă, o structură a terţiarului dominată de servicii intensive în inteligenţă (care necesită un personal puţin numeros, dar cu calificare înaltă), precum cercetarea ştiinţifică, informatica etc, va mări considerabil aportul acestuia la dezvoltarea economico-socială.

La un anumit nivel de dezvoltare economică, activităţile intensive în inteligenţă capătă o importanţă deosebită, ele devenind cea mai eficientă modalitate de creştere a forţelor de producţie ale societăţii prin stimularea capacităţilor creatoare ale omului. În acest sens, s-a demonstrat că circa 2/3 din sporul de producţie se realizează pe seama creşterii forţei de muncă şi a pregătirii ei. O astfel de evoluţie este susţinută şi de poziţia pe care o deţin în producţia şi pe piaţa mondială ţări ca Japonia, SUA, Franţa, care au investit sume imense în cercetarea ştiinţifică, informatică, telecomunicaţii etc.

Pe lângă aportul nemijlocit la creşterea producţiei materiale, serviciile contribuie şi la valorificarea superioară a resurselor natural-materiale. Prin conţinutul lor, multe servicii participă la descoperirea de noi resurse de materii prime, energie, la introducerea de noi tehnologii de fabricaţie cu randamente înalte, la recuperarea materialelor refolosibile şi reintroducerea lor în circuitul

economic, asigurând astfel folosirea intensivă a resurselor şi protejarea mediului natural.

Serviciile contribuie, de asemenea, la conservarea bunurilor materiale (prin întreţinere şi reparaţii) şi chiar la sporirea valorii lor de întrebuinţare, la prelungirea duratei lor de folosire şi la ridicarea randamentului în consum etc, ceea ce conduce în ultimă instanţă, la economii materiale şi investiţionale.

În acelaşi timp, serviciile pot contribui la sporirea eficienţei întregii activităţi economice prin influenţa pe care o exercită asupra optimizării structurii producţiei, prin realizarea legăturii acesteia cu nevoile consumatorilor finali. Totodată, serviciile îşi aduc aportul la organizarea ştiinţifică a diferitelor procese şi activităţi, la desfăşurarea fluentă a legăturilor şi interdependenţelor dintre acestea, la valorificarea superioară a resurselor de muncă vie şi în final la realizarea echilibrului macroeconomic.

2.2. Dimensiunile economice ale sectorului serviciilor

Natura specifică a activităţii desfăşurate în sfera serviciilor conferă acesteia trăsăturile unui domeniu distinct al economiei, cu dimensiuni bine conturate, cu legităţi proprii de evoluţie. Totodată, integrarea serviciilor în structurile şi mecanismele reproducţiei sociale, participarea lor la toate fazele acestui proces, aportul lor deopotrivă la realizarea producţiei materiale şi la satisfacerea nevoilor oamenilor, determină înscrierea acestora între componentele de bază ale ansamblului ramurilor şi sectoarelor economiei.

Complexitatea formelor de manifestare a serviciilor, varietatea domeniilor de acţiune, implicarea lor în toate compartimentele vieţii economice şi sociale evidenţiază amploarea activităţii desfăşurate în sectorul serviciilor, dar şi eterogenitatea ei şi, drept urmare, dificultatea evaluării dimensiunilor acestui sector.

În lipsa unui indicator sintetic, capabil să exprime fără echivoc activitatea acestui sector şi să asigure compatibilitatea cu alte sectoare sau ţări, se recurge la abordarea din diverse unghiuri a contribuţiei şi, respectiv, a gradului de angajare a serviciilor în efortul global al dezvoltării economiei. În acest sens pot fi luate în considerare, pe de o parte, contribuţia acestui sector la crearea produsului intern brut, iar pe de altă parte, proporţia resurselor umane şi a fondurilor materiale angajate în domeniul serviciilor.

În aceste condiţii, unul dintre indicatorii cei mai expresivi de caracterizare a dimensiunilor şi evoluţiei sectorului serviciilor îl reprezintă populaţia ocupată (ponderea faţă de total) şi modificarea acesteia în timp.

O privire de ansamblu asupra datelor din tabelul nr. 1, conduce la concluzia că, în general, economiilor dezvoltate le este caracteristică o pondere ridicată a, populaţiei ocupate în sectorul terţiar, acesta fiind considerat un adevărat barometru al dezvoltării unei societăţi. Cu cât o ţară are un nivel de dezvoltare mai ridicat, cu atât sectorul serviciilor deţine o parte mai însemnată

din totalul forței de muncă. Corespunzător, în țările dezvoltate ale lumii, peste 2/3 din populația ocupată este angajată în sfera serviciilor, în Olanda, SUA, Norvegia, Suedia, Marea Britanie ajungând la peste 70%. În țările cu un nivel mai scăzut de dezvoltare ponderea este de sub 50%.

Diferențele sensibile între țări din acest punct de vedere reflectă nu numai gradul diferit de dezvoltare, ci şi o serie de particularități privind structura internă a economiei şi/sau a sectorului terțiar, opțiunea pentru un anume model de creştere economică, tradițiile culturale şi religioase, gradul de militarizare a economiei sau țării etc.

În cazul țărilor central şi est-europene, aflate în proces de tranziție, nivelul mai modest al serviciilor este determinat, dincolo de stadiul dezvoltării economice, de dificultățile cu care se confruntă aceste țări şi de ritmul în care se realizează tranziția la economia de piață.

Tabelul nr. 1. Ponderea populației ocupate pe sectoare de activitate

1996, %

Nr. crt.	Țara	Structura populației ocupate		
		primar	secundar	terțiar
1	Olanda	3,7	22,3	74,0
2	SUA	2,8	24,0	73,2
3	Norvegia	5,1	22,9	72,0
4	Suedia	2,9	26,1	70,8
5	Marea Britanie	2,0	27,2	70,8
6	Belgia	2,7	27,6	69,7
7	Danemarca	3,9	26,7	69,4
8	Franța	4,7	26,5	68,8
9	Elveția	4,5	27,8	67,7
10	Finlanda	7,0	27,1	65,9
11	Germania	3.0	35,1	61,9
12	Austria	7,2	31,0	61,8
13	Spania	8,7	29,7	61,6
14	Japonia	5,4	33,2	61,4
15	Italia	7,5	32,3	60,2
16	Ungaria	8,2	32,7	59,1
17	Portugalia	12,2	31,0	56,8
18	Grecia	20,4	23,2	56,4
19	Slovacia	9,2	37,5	53,3
20	Cehia	6,2	42,1	51,7
21	Federația Rusă	15,7	33,7	50,6
22	Polonia	22.1	31,7	46,2
23	Bulgaria	24,7	32,7	42,6
24	Turcia	45,9	21,8	32,3
25	România (1997)	37,5	32,0	30,5

Sursa; *Anuarul statistic al României CNS, 1998.*

Totodată, o analiză a evoluției dimensiunilor sectorului terțiar, la scară mondială, evidențiază tendința de creştere a acestuia prin deplasarea continuă a forței de muncă spre ramurile din sfera serviciilor. Astfel, dacă în anul 1970 în Olanda, ponderea populației ocupate în sectorul terțiar era de numai 54,9%,aceasta a crescut la 69,1% în 1990, ajungând la 74% în 1996. Similar, această pondere a crescut în SUA de la 61,2% în 1970 la 70,9% în 1990 şi la 73,2% în 1996, iar în Norvegia de la 48,8% la 68,8% şi respectiv 72%.

Datele prezentate în tabelul nr. 1 evidențiază tendința de tertializare a forței de muncă, proces început cu mulți ani în urmă, dar continuat şi astăzi în ritmuri dintre cele mai înalte. Deplasarea forței de muncă spre industriile de servicii nu trebuie însă privită ca o simplă migrare. Sectorul de servicii are capacitatea şi rolul de a absorbi forța de muncă disponibilă din alte sectoare de activitate şi chiar îşi datorează, în parte, expansiunea şi apariției acestui surplus. Acest fenomen nu trebuie însă interpretat ca o relație cauză -efect deoarece oricare dintre sectoare se plasează alternativ pe fiecare din aceste poziții. Desigur că dezvoltarea dinamică a sectorului de servicii nu ar fi fost posibilă fără sporirea rândurilor celor ocupați în această ramură. În acelaşi timp însă, serviciile se pot constitui în surse de alimentare cu forță de muncă pentru celelalte ramuri de activitate economică. La fel de adevărat este şi faptul că serviciile favorizează apariția unui surplus de forță de muncă prin contribuția lor la sporirea productivității muncii în ramurile din sectoarele primar şi secundar sau prin suplinirea în condiții avantajoase şi mult mai eficiente a unor activități casnice etc. Fenomenul de terțializare a forței de muncă generează implicit şi o terțializare a categoriilor profesionale care conduce, printre altele, la o cerere mai mare pentru pregătirea profesională specifică precum şi la dezvoltarea sistemului de educație/specializare corespunzător. În strânsă legătură cu aceasta, dinamica susținută a activităților intensive în inteligență are o influență pozitivă asupra factorilor de producție şi, în final, asupra creşterii economice.

În privința țării noastre se impune, în primul rând, observația că se păstrează aceeaşi corespondență între locul deținut de sectorul terțiar şi nivelul de dezvoltare economico - socială. Poziționarea României în urma altor țări est-europene, în ce priveşte creşterea economică, este reflectată şi în proporția de numai 30,5% în 1997, a sectorului serviciilor în totalul populației ocupate. Acest nivel redă sugestiv nu numai decalajul referitor la dezvoltarea economică, ci şi dimensiunea eforturilor ce trebuie făcute pentru apropierea de structurile celorlalte țări.

Analiza dinamică a distribuției pe sectoare a populației ocupate evidențiază cursul ascendent al locului serviciilor până în anul 1995, rezultat al mutațiilor structurale înregistrate de economia românească după anul 1990. Declinul economic de după 1996 se reflectă în reducerea ponderii populației ocupate în sectorul terțiar şi stabilizarea nivelului acesteia în jurul valorii de 30%. Surplusul de forță de muncă apărut pe fondul regresului economiei se regăseşte în cea mai mare parte în creşterea ratei şomajului, fie se deplasează

către sectorul primar, a cărui pondere creşte, şi nu către cel secundar aflat, la rândul lui, în declin.

Tabelul nr. 2. Evoluția structurii populației ocupate, pe sectoare de activitate, în România

%

Sectorul	1980	1985	1990	1995	1996	1997
primar	30,4	29,4	29,0	34,4	35,4	37,5
secundar	43,5	44,7	43,5	33,6	33,4	32,0
terțiar	36,1	25,9	27,5	32,0	30,3	30,5
Total	100	100	100	100	100	100

Sursa: *Anuarul statistic al României, CNS, 1998*

În perspectivă, cu condiția începerii relansării economiei româneşti, este posibilă reluarea tendinței de creştere a ponderii populației ocupate în sfera serviciilor. Aceasta este determinată de relativa rămânere în urmă a sectorului serviciilor, comparativ cu nivelul atins în alte țări, şi corespunzător, de necesitatea recuperării acestui decalaj, dar şi de faptul că dezvoltarea serviciilor creează condițiile necesare progresului economiei, asigură folosirea eficientă a potențialului uman, stimulează atragerea în circuitul economic a unor resurse mai variate. Ritmurile de evoluție şi nivelurile până la care se va ajunge vor fi în corelație cu nevoile economiei şi implicit, cu stadiul de dezvoltare al acesteia, cu necesitatea stabilirii unui raport optim între cei ce lucrează în sfera producției materiale şi în celelalte compartimente economice.

Un alt indicator prin intermediul căruia se pot caracteriza dimensiunile globale ale sectorului serviciilor, îl constituie participarea acestora la crearea produsului intern brut (ponderea serviciilor în PIB). Acceptat fiind faptul că şi în sfera serviciilor se desfăşoară o muncă productivă şi se creează sau se adaugă valoare, se poate evalua şi evidența în balanța producerii, acumulării şi consumului produsului intern brut şi partea realizată prin funcționarea serviciilor.

În concordanță cu ponderea deținută în ocuparea forței de muncă, serviciile au un aport substanțial la crearea produsului intern brut (tabelul nr. 3).

Se poate observa cu uşurință că lumea dezvoltată, în care România aspiră să se integreze, este constituită în reale economii de servicii, ponderea sectorului de servicii în PIB fiind cuprinsă între 73,2% în SUA, 70,8% în Belgia, 70,7% în Marea Britanie şi sub 50% în Turcia, Federația Rusă şi România. Cu o pondere de 33,2% a serviciilor în PIB, România se situează pe ultimul loc din punct de vedere al acestui indicator, cu mult în urma celorlalte țări aflate în tranziție.

Având în vedere că, pe măsura pătrunderii progresului tehnic se înregistrează şi o sporire a volumului serviciilor, respectiv a ponderii lor, în multe țări s-a produs deja o schimbare a raportului între producția materială şi servicii în

ceea ce priveşte crearea PIB-ului. O astfel de situaţie reflectă, ca şi în cazul populaţiei ocupate, tendinţa de "servicizare" a produsului naţional, respectiv, a ramurilor economiei.

Proporţia participării serviciilor la realizarea produsului intern brut reflectă, pe de o parte, potenţialul, structura şi caracterul dezvoltării economiei, evidenţiind măsura în care creşterea economică se poate asigura pe seama factorilor intensivi, legaţi de aplicarea rezultatelor ştiinţei şi tehnicii noi, de ridicarea nivelului pregătirii profesionale, de perfecţionarea managementului etc. Pe de altă parte, această pondere este dovada înaltei eficiente a activităţii desfăşurate în sectorul serviciilor, eficienţă care îşi găseşte explicaţia în volumul relativ mai mic al cheltuielilor materiale, în faptul că rezultatele finale înglobează o cantitate mai mare de muncă vie, de inteligenţă, de creativitate.

Tabelul nr. 3. Structura produsului intern brut pe tipuri de activităţi, în 1996

%

Nr. crt.	Ţara	Agricultură silvicultură	industrie	construcţii	servicii
1	SUA	1,8	20,7	4,3	73,2
2	Belqia	1,6	22,5	5,1	70,8
3	Marea Britanie	1,4	23,0	4,5	70,7
4	Norveqia	2,2	28,6	3,6	55,0
5	Suedia	2,2	24,3	5,4	60,2
6	Danemarca	3,5	19,3	15,0	59,6
7	Germania	1,0	32,3	—	63,2
8	Grecia	1,8	16,4	5,6	66,1
9	Italia	2,8	26,1	5,0	64,6
10	Austria	2,7	26.5	6,8	64,0
11	Japonia	1,9	27,7	10,3	60,1
12	Spania	3,5	23,7	7,8	59,1
13	Portuqalia	3,8	26,8	6,1	58,3
14	Finlanda	5,3	27,5	5,8	52,3
15	Unqaria	6,6	26,5	4,2	62,7
16	Polonia	6,9	31,5	6,2	55,4
17	Cehia	5,0	33,1	7,2	52,0
18	Bulgaria	15,3	25,9	4,3	54,5
19	Turcia	17,1	25,0	5,7	49,0
20	Rusia	7,2	36,8	9,0	46,5
21	România (1997)	18,1	35,5	5,2	33,2

Sursa; *Anuarul statistic al României, CNS, 1998.*

În cazul ţării noastre, aportul serviciilor la crearea produsului intern brut rămâne relativ modest, comparativ cu ţările dezvoltate şi chiar cu ţările est-europene. Tendinţa unei evoluţii pozitive, în sensul creşterii ponderii PIB

realizat în sectorul serviciilor de la 26,5% în 1990 la 36,1% în 1995, a înregistrat un recul după 1996, ajungând la 33,2% în 1997, pe fondul regresului economiei româneşti.

În categoria indicatorilor ce asigură o evaluare globală a dimensiunilor sectorului serviciilor se mai poate menționa mărimea fondurilor fixe existente - ca expresie a resurselor materiale angajate - precum şi raportul acestora față de alte sectoare. Astfel, la sfârşitul anului 1996, în țara noastră, fondurile fixe din sectorul terțiar reprezentau circa 27% din totalul celor existente în economie. Totodată, eforturile pentru realizarea unei baze materiale adecvate în domeniul serviciilor sunt sugestiv ilustrate de faptul că, în 1996, din totalul investițiilor realizate în economie 38,3% au fost alocate acestui sector.

Toți aceşti indicatori reflectă, în principal, latura cantitativă a activității desfăşurate în domeniul serviciilor, o imagine completă a conținutului acestora necesitând examinarea aspectelor calitative legate de funcționarea fiecărei ramuri componente.

3. SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE

Serviciile comerciale sau de consum reprezintă acea categorie de prestații furnizate populației contra cost, în sistemul relațiilor de piață, prin intermediul unor acte de vânzare - cumpărare. Ele sunt destinate indivizilor sau gospodăriilor şi au ca scop satisfacerea unor nevoi de mare diversitate din punct de vedere al conținutului, presante sau de mai mică importanță, de primă necesitate sau de confort, materiale sau spirituale etc. Varietatea nevoilor cărora se adresează are corespondent în tipologia foarte largă a acestora, în structura lor regăsindu-se: transporturile şi telecomunicațiile, repararea şi întreținerea bunurilor şi locuințelor, turismul şi alimentația publică, spălătoriile şi curățătoriile, activitățile recreative, culturale şi sportive, servicii financiare, juridice, de contabilitate, de radio şi televiziune etc.

Fiind de o mare eterogenitate şi, pe de altă parte, funcționând în cadrul unor sisteme organizatorice comune cu cele destinate producției sau cele finanțate public (cum este cazul serviciilor de transport, poştă şi telecomunicații, financiare, de învățământ, de sănătate, culturale), serviciile comerciale sunt foarte dificil de identificat, de analizat şi comparat. În această situație posibilitățile unor analize de profunzime sau comparative sunt extrem de limitate, reducându-se la o abordare globală a dimensiunilor şi evoluției lor, cu exemplificări pe categorii sau tipuri de servicii, la o analiză a factorilor favorizanți şi restrictivi sau a raporturilor dintre piața serviciilor şi piața bunurilor materiale.

Circumscriindu-se acestei realități, abordarea de față îşi propune investigarea experienței româneşti, cu descifrarea principalelor tendințe şi orientări, cu identificarea cauzelor care le-au generat, cu accent pe relațiile dintre evoluția serviciilor şi dinamica economico-socială.

Pornind de la premisa că dezvoltarea serviciilor comerciale pentru populație este consecința firească a evoluției de ansamblu a economiei, mutațiile petrecute în economia şi în societatea românească, şi-au găsit reflectarea în dimensiunile şi structura consumului, în general, şi a celui de servicii în particular. Astfel, corelate cu tendințele principalilor indicatori ai dezvoltării economico-sociale, între care: produsul intern brut, ponderea populației ocupate şi rata şomajului, nivelul prețurilor, dotarea cu bunuri de folosință îndelungată, gradul de urbanizare, mărimea timpului liber etc, serviciile comerciale destinate populației s-au situat pe o curbă ascendentă, până în 1990, după care au cunoscut o perioadă de declin, cu oscilații mai mari sau mai mici de la un an la altul. Involuția din ultimii ani priveşte, cu prioritate, totalul serviciilor, pe categorii orientările fiind contradictorii, determinate de acțiunea unor factori specifici. Ritmurile diferite de evoluție, pe tipuri de servicii, au generat şi importante modificări de structură. Se impune precizarea că structura pe categorii a serviciilor comerciale destinate populației a suferit numeroase modificări de ordin metod-

ologic, ultima, operată în 1996, a exclus din conținutul acestora transporturile, poşta şi telecomunicațiile.

Serviciile de hoteluri şi restaurante reprezintă, în structura actuală, grupa cea mai importantă, deținând ponderi de peste 50% din total, cu excepția ultimului an, când scade la 47,9%. Tendința descrescătoare înregistrată este explicabilă prin reducerea sensibilă a numărului de turişti interni de la 11 milioane în 1990 la 5,5 milioane în 1998. De asemenea, numărul turiştilor străini este foarte redus şi în continuă scădere, situându-se în ultima perioadă la cifre sub 800 mii pe parcursul unui an întreg.

O altă cauză a regresului serviciilor turistice o reprezintă şi reducerea numărului unităților, şi corespunzător, a locurilor de cazare care a ajuns în 1998 la 287 mii din care o parte, deloc de neglijat, nu se află în funcțiune sau nu corespund standardelor practicării unui turism civilizat.

Dar cel mai important factor, determinant în alegerea unei destinații turistice rămâne mărimea veniturilor, puterea de cumpărare a populației. Scăderea nivelului de trai a avut drept consecință o solicitare mai modestă a unor astfel de servicii, care au devenit din această cauză un lux pe care nu şi-l pot permite mulți români.

Tabelul nr. 4. Structura serviciilor de piață pentru populație %

Anii Indicatori	1993	1994	1995	1996	1997
Total din care:	100	100	100	100	100
Întreținerea şi repararea autovehiculelor	4,1	4,2	4,1	4,4	4,6
Reparații de articole personale şi gospodăreşti	2,8	2,2	2,0	1,8	1,5
Hoteluri şi restaurante	58,1	58,5	53,7	50,1	47,9
Agenții de turism şi asistentă turistică	8,5	9,3	9,7	7,9	6,4
Servicii recreative, culturale şi sportive	13,3	13,3	17,6	17,2	20,3
Spălătorii, curățătorii, vopsitorii	1,2	1,0	0,9	0,9	0,7
Coafură şi alte servicii de înfrumusețare	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8
Alte servicii (activități foto, învățământ, sănătate etc.)	10,9	10,6	11,1	16,8	17,8

Sursa: *calculat după "România în cifre", CNS, 1999.*

Trebuie evidențiat totuşi şi un aspect pozitiv în evoluția acestei grupe de servicii, şi anume creşterea ponderii sectorului privat de la 48,7% în 1993 la 63,3% în 1997. În mod corespunzător a crescut şi proporția turiştilor care preferă unitățile de cazare particulare de la 18,5 % la 37 %, dar şi mai important este faptul că durata sejurului (numărul nopților de cazare) unui turist este sensibil mai mare în acest caz, ceea ce atrage după sine un consum suplimentar de diverse alte servicii auxiliare.

În mod paradoxal, o evoluție cu totul diferită au înregistrat agențiile de turism, a căror activitate a crescut de peste 10,2 ori, ajungând la 9,7% din total

în 1995. Declinul economic de după 1996 şi-a pus amprenta şi asupra activităţii agenţiilor de turism, a căror pondere a scăzut în 1997 la 6,4%. Evoluţia de-a dreptul spectaculoasă a acestor servicii este în mică măsură rezultatul prestărilor turistice propriu-zise. Ea este, în mare parte, determinată de dezvoltarea activităţilor conexe sau auxiliare turismului, cum ar fi: rezervări de locuri în mijloace de transport, schimb valutar, comerţ în consignaţie, organizarea de călătorii şi altele. Ca şi în cazul hotelurilor şi restaurantelor, ponderea sectorului privat este foarte ridicată, peste 68%.

De altfel, pe ansamblul serviciilor de piaţă, ponderea sectorului privat a crescut de la an la an, ajungând la 62,9% în 1997. Explicaţia dinamismului acestui proces în sectorul serviciilor rezidă în faptul că unităţile cu acest profil sunt, în general, de dimensiuni relativ reduse şi mai accesibile din punct de vedere al preţului decât marile unităţi industriale. De asemenea ele pot deveni profitabile în timp scurt şi cu investiţii reduse. În acelaşi timp, calitatea superioară a serviciilor oferite de aceste unităţi, comparativ cu cele din sectorul de stat, le face mai atractive pentru populaţie, ceea ce atrage după sine sporirea încasărilor din activităţile prestate.

Serviciile recreative, culturale şi sportive, a doua grupă ca importanţă, cu o pondere de 20,3% în 1997, subsumează o gamă largă de prestaţii între care un loc deosebit îl deţin cele de radio şi televiziune. Apariţia şi consacrarea televiziunii prin cablu, pe de o parte, şi dorinţa de informare, de cunoaştere asociată cu subvenţiile tot mai reduse din partea statului pentru cultură, susţin, în mare măsură, locul, dar mai ales dinamica acestor servicii.

În ansamblul lor, serviciile recreative, culturale şi sportive, au înregistrat, după 1990, o evoluţie pozitivă, multiplicându-se de peste 3,5 ori. În privinţa serviciilor de radiodifuziune şi televiziune, dinamica lor este sugestiv ilustrată de creşterea numărului abonaţilor: la radio, de la 2,4 milioane în 1990 la 4,2 milioane în 1997, iar la televiziune de la 3,6 milioane la 4,1 milioane în aceeaşi perioadă, precum şi de faptul că la 1000 persoane reveneau 326,9 aparate radio şi 233,7 televizoare în 1997, nivel superior comparativ cu 1990.

Tabelul nr. 5. Ponderea sectorului privat în serviciile de piaţă pentru populaţie

%

Anii Indicatori	1993	1994	1995	1996	1997
Total	42,7	54,0	58,4	59,8	62,9
întreţinerea şi repararea autovehiculelor	45,2	54,3	70,9	74,2	75,3
Reparaţii de articole personale şi gospodăreşti	19,0	33,3	58,3	58,2	71,3
Hoteluri şi restaurante	48,7	61,3	59,4	59,4	63,3
Agenţii de turism şi asistenţă turistică	54,7	63,1	66,2	62,6	68,3
Servicii recreative, culturale şi sportive	21,0	26,7	53,4	52,6	48,9
Radio - TV	9,5	14,3	17,6	31,3	33,6

Anii Indicatori	1993	1994	1995	1996	1997
Spălătorii, curăţătorii, vopsitorii	-	4.3	23,5	31,9	73,2
Coafură şi alte servicii de înfrumuseţare	12,5	20,0	31,3	26,0	30,7
Alte servicii (activităţi foto, învăţământ, sănătate)	40,2	52,1	54,6	66,4	72,8

Sursa: *calculat după "România în cifre", CNS, 1999.*

O menţiune distinctă se impune a fi făcută pentru serviciile de întreţinere şi reparare a autovehiculelor precum şi a bunurilor personale şi gospodăreşti. Având împreună 6,1% din totalul serviciilor de consum pentru populaţie, dar înregistrând o evoluţie sensibil diferită, aceste servicii reflectă indirect gradul de dotare cu bunuri de folosinţă îndelungată, calitatea produselor, vârsta parcului auto, gradul de înnoire etc. Tendinţa de scădere pe care au cunoscut-o serviciile de reparaţii a articolelor de uz personal şi gospodăresc după 1990, asociată cu sporirea înzestrării gospodăriilor cu bunuri de folosinţă îndelungată, relevă faptul că, în ultimii ani, populaţia a procedat, în proporţie însemnată, la înlo-cuirea unor bunuri casnice cu altele noi, mai performante. În aceste condiţii, gradul de noutate şi fiabilitatea mai ridicată a produselor nu favorizează, pe termen scurt, o cerere ridicată pentru servicii de reparaţii şi întreţinere.

Nu acelaşi lucru se poate spune despre serviciile de reparaţii şi întreţinere auto, care înregistrează o tendinţă de creştere. Deşi numărul de autovehicule la 1000 locuitori a crescut de la 54,5 în 1990 la 109,9 în 1997, aceasta nu înseamnă că parcul auto s-a înnoit în aceeaşi proporţie. Multe autovehicule, aduse din import, au fost procurate la mâna a doua, prezentând un grad ridicat de uzură fizică şi morală, ceea ce atrage după sine necesitatea apelării mai frecvente la serviciile de reparaţii. În acelaşi timp, creşterea în sine a parcului auto, chiar prin dotarea cu autoturisme noi, are ca efect impulsionarea dezvoltării acestor servicii,.fie şi numai prin necesitatea efectuării unor operaţii de revizie tehnică periodică obligatorie sau a unor operaţiuni de întreţinere curentă. Trebuie precizat totuşi că gradul de dotare cu autoturisme al populaţiei din ţara noastră este modest comparativ chiar şi cu ţările din imediata vecinătate, de aproape trei ori mai mic decât în Cehia, de două ori mai redus decât în Ungaria sau Slovacia.

Grupele serviciilor de spălătorie, curăţătorie sau coafură -cosmetică deţin ponderi foarte reduse, de sub 1 % fiecare şi înregistrează o tendinţă de scădere. Multe persoane renunţă la aceste servicii şi efectuează operaţiunile respective în gospodăriile proprii, fie din cauza tarifelor ridicate, fie din cauza veniturilor băneşti modeste care nu le permit accesul la o serie de prestaţii care le-ar putea uşura munca în gospodărie.

Un loc aparte în consumul populaţiei, îl ocupă serviciile de transport, poştă şi telecomunicaţii.

Creşterea mobilității populației, în interiorul şi în afara localităților, sporirea nevoii de informare şi comunicare rapidă au condus la intensificarea cererii pentru acest tip de servicii.

Deşi modificările de natură metodologică, operate relativ recent, în sensul reunirii într-o singură categorie a serviciilor de transport şi telecomunicații pentru producție şi pentru populație, nu permit o analiză diacronică a serviciilor în discuție, este sugestivă pentru caracterizarea dimensiunilor, importanței şi tendințelor din domeniul transporturilor şi telecomunicațiilor, analiza sincronică.

Astfel, conform datelor furnizate de ancheta integrată în gospodării, efectuată de Comisia Națională pentru Statistică, aceste servicii dețin, în medie, în bugetul unei gospodării, o pondere de peste 20% din totalul cheltuielilor pentru plata serviciilor. Categorii ale populației cu mijloace băneşti superioare, au un consum total de servicii mai mare - patroni, salariați -cheltuiesc mai mult pentru transport şi telecomunicații. Aceste prestații au devenit, pentru o mare parte din populație, mai ales din mediul urban, necesități absolute, servicii de care depind în mod obiectiv şi la care nu se poate renunța.

În concluzie, se poate spune că, mărimea, evoluția şi structura serviciilor de consum pentru populație exprimă în mod sugestiv nivelul de dezvoltare al unei societăți, gradul de satisfacere a nevoilor populației şi corespunzător, nivelul de trai. Dezvoltarea lor în perspectivă rămâne conectată la dinamica economico - socială de ansamblu.

4. RELAȚII ÎNTRE PIAȚA SERVICIILOR ŞI PIAȚA BUNURILOR

4.1. Tendințe în evoluția ofertei

Tendința cea mai marcantă a ofertei de servicii în ultimele decenii, în țările dezvoltate, o reprezintă creşterea acesteia în ritmuri superioare ofertei celorlalte sectoare ale economiei producătoare de bunuri materiale.

Deceniul al 8-lea marchează pentru economiile dezvoltate preponderența sectorului terțiar în crearea produsului intern brut, declinul relativ al sectorului primar şi începutul declinului sectorului secundar.

Faptul cel mai frapant care reiese din statisticile naționale este ponderea importantă a serviciilor în producția totală a celor mai multe țări, oricare ar fi nivelul de dezvoltare economică. Nu există țări pentru care această pondere să fie inferioară unei cincimi, iar de la începutul deceniului al nouălea, ea a crescut la o treime. Această tendință se explică prin aceea că, exceptând economiile de subzistență, un minim de servicii apare necesar pentru funcționarea oricărei economii.

Pe măsură ce piețele se lărgesc la dimensiune națională şi apoi internațională, pe măsură ce oferta şi cererea se diversifică, minimul de servicii indispensabile creşte rapid, nivelul de dezvoltare al producției de bunuri şi respectiv al ofertei de servicii fiind în corelație directă cu nivelul de dezvoltare economică generală.

La începutul deceniului al nouălea, serviciile dețineau deja aproape 50% în crearea produsului intern brut în țările cu dezvoltare medie, iar în țările dezvoltate ele deveneau preponderente (în medie peste 60%). La începutul ultimului deceniu al secolului nostru, ponderea serviciilor în produsul intern brut în țările dezvoltate a început să depăşească 70%.

Pe lângă această tendință generală de creştere a ofertei de servicii pe plan mondial, în evoluția acesteia se manifestă şi o dublă tendință de asociere-disociere, atât în raport cu oferta de bunuri, cât şi în interiorul ofertei de servicii înseşi.

În ceea ce priveşte tendința de disociere a ofertei de servicii față de oferta de bunuri, trebuie menționat că o perioadă relativ îndelungată de timp, serviciile au fost comercializate împreună cu bunurile. Exemplul clasic în această privință îl reprezintă comercializarea programelor pentru calculator, care la început erau vândute împreună cu acestea, ca simplu mod de utilizare. Pe măsura dezvoltării producției şi comerțului de programe, acestea au devenit activități de sine stătătoare, realizate de producători şi întreprinderi specializate, distincte de cele care produc calculatoarele.

Se relevă astfel, o tendință de disociere între bunuri şi servicii, tendință care se manifestă pentru toate acele bunuri a căror utilizare presupune şi achiziționarea de "know-how", respectiv "ştiința" de a utiliza bunurile respective.

Paralel cu această tendință de disociere se manifestă şi tendința de asociere între oferta de bunuri şi servicii, deoarece producătorii bunurilor folosesc diversificarea serviciilor asociate bunurilor ca o strategie pentru a depăşi concurența, pentru a pătrunde pe o anumită piață, pentru a o cuceri sau pentru a o menține. Este vorba de servicii complementare bunurilor, cum ar fi: serviciile de după vânzarea produsului, de întreținere, consultanță în utilizare etc.

Această tendință este legată de o alta, caracteristică economiei serviciilor şi anume aceea a prelungirii ciclului de viață al produsului. Specific revoluției industriale a fost ciclul de viață scurt al produselor, existând tendința de a se ignora deteriorarea inerentă a mediului înconjurător la nivelul ambelor finalități: epuizarea resurselor naturale prin producție ridicată (inclusiv consumul ridicat de energie şi de apă care o însoțeşte) şi acumularea deşeurilor şi îndepărtarea acestora după perioada de utilizare.

În comparație cu acesta, sistemul de înlocuire lentă, respectiv mărirea perioadei de utilizare a bunurilor prin prelungirea ciclului lor de viață are ca rezultat, pe de o parte, reducerea consumului de resurse naturale, iar pe de altă parte, reducerea costurilor legate de transportul şi eliminarea deşeurilor.

În prelungirea ciclului de viață al produselor sunt "asociate" serviciile care asigură refolosirea, repararea, recondiționarea bunurilor, combinate cu modernizarea tehnologică, utilizând produse sau componente folosite ca surse pentru realizarea unor noi produse, folosind deşeuri ca materie primă etc.

Tendința de asociere-disociere se manifestă chiar şi în interiorul ofertei de servicii.

Referitor la tendința de disociere, în cadrul ofertei de servicii, aceasta se poate realiza chiar cu mai multă uşurință, având în vedere lipsa sau importanța mai redusă a restricțiilor materiale. O astfel de tendință poate fi întâlnită, de exemplu, în cadrul serviciilor de alimentație publică prin practicarea aşa-numitului sistem "catering", respectiv prelucrarea componentelor care intră în compoziția unui produs, realizată de unități specializate.

În cadrul ofertei de servicii apare simultan şi mişcarea de asociere, respectiv de reunire a mai multor servicii într-o ofertă globală. Un exemplu de asociere îl reprezintă, în turism, conceptul de "inclusiv tour" care se referă la asocierea mai multor servicii care compun serviciul turistic: transport, cazare, alimentație, agrement etc, practicându-se un tarif forfetar, în general avantajos pentru beneficiar. Această asociere permite crearea unui produs al cărui succes sau eşec va depinde de aprecierea globală a acestuia, îl diferențiază în raport cu alte produse, mai mult sau mai puțin concurente pe piață. În principiu, este posibil ca nici unul dintre elementele ansamblului să nu fie cu adevărat original, dar rezultatul final să capete acest atribut, această calitate care să

devină decisivă în condițiile creşterii concurenței între firmele prestatoare de servicii şi ale sporirii exigențelor consumatorilor.

De altfel, cheia reuşitei pentru o întreprindere de servicii se bazează în principal, pe calitatea şi eficiența prestării serviciului, privite din punct de vedere al consumatorului. Uneori, câştigarea încrederii consumatorilor prin calitatea serviciilor oferite şi creşterea fidelității acestora poate avea un impact mai mare asupra profiturilor obținute decât reducerea tarifelor practicate. Prestatorii de servicii au interesul ca prin nivelul calitativ al serviciilor să asigure satisfacerea preferințelor consumatorilor şi transformarea acestora în clienți permanenți.

Din păcate însă determinarea nivelului de calitate al unui serviciu, în momentul achiziționării sau chiar în momentul producerii acestuia, este adesea dificilă. În general, acest nivel este deseori cunoscut mai târziu, după consumarea efectivă a serviciului respectiv. În unele cazuri, el depinde şi de o serie de factori exteriori. De exemplu, o călătorie bine organizată de o agenție de voiaj poate fi compromisă de un accident. Invers, cu puțină şansă, un program turistic, fără a conține un pachet de servicii extraordinare, poate cunoaşte un rezultat spectaculos dacă beneficiază de condiții meteo prielnice, de un eveniment deosebit sau de o conjunctură favorabilă. Cu toată această posibilă intervenție a factorilor externi, rolul principal în asigurarea calității serviciilor revine totuşi factorilor interni: competența profesională a prestatorilor, flexibilitatea ofertei, personalizarea serviciilor, amabilitatea şi politețea personalului, programul de funcționare al unităților etc. Prin nivelul calității serviciilor oferite, prestatorii au posibilitatea să se diferențieze de concurenții lor pe piață şi să-şi atragă clienții.

Referitor la tendințele în evoluția structurii ofertei de servicii, aceasta prezintă particularități în funcție de diferitele ramuri ale serviciilor (transporturi, comerț, turism, servicii financiare, etc.) şi se manifestă în strânsă interdependență cu evoluția cererii pentru sectoarele respective. Analize comparative efectuate în țările dezvoltate arată că serviciile pentru întreprinderi sunt mai dinamice comparativ cu cele pentru populație. De asemenea, pe lângă serviciile financiare care conduc în topul celor mai. dinamice prestații, serviciile de hotelărie şi alimentație publică cunosc o evoluție susținută. Mai inerte, cu ritmuri de creştere mai reduse (aceasta şi în comparație cu baza de raportare) sunt serviciile clasice, cum ar fi cele destinate întreținerii şi reparării bunurilor de uz casnic sau cele care au ca scop efectuarea unor activități cu caracter personal sau gospodăresc.

4.2. Factorii care influențează cererea de servicii a populației

Cererea de servicii a populației se modifică, în volum şi structură, sub influența mai multor factori dintre care cei mai importanți sunt:

a) Veniturile şi timpul liber

Creşterea veniturilor şi a timpului liber influenţează în acelaşi sens, chiar dacă nu în aceeaşi măsură, cererea de servicii. Astfel, pe măsura creşterii veniturilor, oamenii dau un plus de valoare timpului lor liber, având tendinţa mai mult să cumpere servicii decât să le producă singuri (de exemplu, să ia masa la restaurant mai degrabă decât la domiciliu, să apeleze la unităţile specializate pentru efectuarea unor activităţi cu caracter personal etc). Există însă şi situaţia inversă, în care cei care au suficient timp liber dar venituri limitate, sunt nevoiţi să-şi restrângă cheltuielile pentru servicii, cum este cazul pensionarilor sau şomerilor.

b) Oferta de servicii

Oferta de servicii influenţează cererea, în sensul că aceasta din urmă nu se poate manifesta decât în legătură cu producţia de servicii oferită pe piaţă. Apariţia de servicii noi induce la consumator dorinţa de a apela la serviciile respective, iar diversificarea ofertei dă posibilitatea cumpărătorilor de a alege şi de a-şi satisface la un nivel superior cerinţele.

c) Tarifele

Pentru cea mai mare parte a serviciilor, creşterea tarifelor are o incidenţă negativă asupra cererii. Coeficienţii de elasticitate ai cererii de servicii în funcţie de tarife sunt de regulă negativi şi supraunitari. Cu toate acestea, creşterea tarifelor pentru servicii care satisfac nevoi primare nu determină scăderea în aceeaşi proporţie a cererii. Este cazul serviciilor legate de locuinţă (chirie, energie, gaze, apă) sau cele de transport, care nu pot fi înlocuite.

d) Concurenţa între bunuri şi servicii

Cheltuielile pentru servicii nu au întotdeauna un caracter de primă necesitate, ci sunt destinate şi satisfacerii unor nevoi considerate de ordin terţiar, cum ar fi cele legate de petrecerea timpului liber, activităţi recreative, culturale sau sportive, turism, agrement sau cele legate de uşurarea muncii în gospodărie etc. Din această cauză, dacă tarifele acestor servicii cresc prea mult, familiile sunt determinate să renunţe la unele dintre acestea. Astfel, bunurile, serviciile comerciale şi munca în gospodărie se află în concurenţă pentru satisfacerea unor nevoi ca: alimentaţia, reparaţii, petrecerea timpului liber etc.

Există, de asemenea, un alt factor esenţial care influenţează atât cererea de bunuri cât şi pe cea de servicii, respectiv inovaţia, apariţia de produse şi servicii noi, care modifică sau reorientează preferinţele consumatorilor.

e) Factori demografici

Creşterea numărului populaţiei conduce fără îndoială la creşterea cererii pentru servicii. De asemenea, anumite fenomene demografice, cum ar fi, de exemplu, creşterea natalităţii induce sporirea cererii pentru anumite categorii de servicii (de întreţinere a copiilor, educaţie etc), după cum tendinţa de creştere a duratei medii a vieţii şi de îmbătrânire a populaţiei contribuie la creşterea cererii pentru alte tipuri de servicii. Creşterea ponderii populaţiei vârstnice determină sporirea cererii pentru serviciile de sănătate, în primul

rând, dar şi pentru serviciile cu caracter casnic sau pentru cele legate de petrecerea timpului liber.

f) Factori psihologici şi sociali

Factorii psihologici, precum preferințele, gusturile, aspirațiile etc. diferite ale indivizilor influențează cererea de servicii atât ca volum cât şi ca structură. Schimbările sociale au, de asemenea, un puternic impact asupra cererii de servicii. Aşa, de exemplu, procesul de urbanizare a condus la creşterea nevoilor pentru dezvoltarea infrastructurii şi a serviciilor aferente. Posibilitatea de a călători, gradul mai mare de mobilitate al populației au produs schimbări în gusturile şi preferințele consumatorilor, care pot compara diferitele servicii sub aspectul calității sau diversității lor. Informațiile şi comunicarea au condus, de asemenea, la creşterea nivelului aspirațiilor populației.

Creşterea numărului femeilor care lucrează, care au o profesie şi o ocupație, a condus la realizarea unor funcții domes-tice în afara căminului. Aceasta a determinat, printre altele, creşterea puternică a serviciilor destinate alimentației rapide (fast-food), îngrijirii copiilor şi altele, mai ales în țările dezvoltate.

Creşterea complexității vieții în general, a creat cerere pentru o mare varietate de servicii, printre care cele de consultanță juridică şi financiară cunosc o puternică şi rapidă ascensiune.

4.3. Raporturi între piața serviciilor şi piața bunurilor

Relațiile între piața serviciilor şi piața bunurilor sunt atât de concurență (substituție), cât şi de stimulare reciprocă sau de indiferență.

Pe piața serviciilor şi bunurilor de consum, relațiile de concurență provin, în primul rând, din faptul că bunurile şi serviciile îşi dispută veniturile populației. Deoarece cheltuielile pentru servicii nu au întotdeauna un caracter de primă necesitate, la un nivel redus al veniturilor populației, ponderea lor în bugetele de consum ale gospodăriilor va fi redusă , comparativ cu ponderea bunurilor. Pe măsura creşterii veniturilor, partea relativă a serviciilor în cheltuielile de consum ale populației va fi din ce în ce mai mare.

Astfel, dacă în țara noastră, la nivelul anului 1998, ponderea serviciilor în cheltuielile băneşti de consum ale unei gospodării era în medie de 21,8%, în Franța coeficienții bugetari ai serviciilor se ridicau încă din 1990 la aproximativ 1/3 în prețuri curente, iar în SUA ponderea cheltuielilor pentru servicii depăşise cu mult jumătate din totalul cheltuielilor de consum ale populației.

În afara evoluției coeficienților bugetari, raportul între piața serviciilor de consum şi piața bunurilor poate fi examinat urmărind evoluția celor doi indicatori care exprimă cel mai semnificativ dinamica celor două piețe şi anume: vânzările de mărfuri cu amănuntul şi serviciile comerciale prestate populației (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6 Comerțul cu amănuntul şi serviciile de piață pentru populație

miliarde lei prețuri curente

Anii Indicatori	1993	1994	1995	1996	1997
1. Comerț cu amănuntul, din care:	5.366	13.362	22.242	35.316	83.035
- mărfuri alimentare	2.431	5.532	8.363	12.144	28.722
- mărfuri nealimentare	2.935	7.830	13.879	23.172	54.313
2. Servicii de piață pentru populație	750	2.223	3.607	5.431	11.159

Sursa: *România în cifre, CNS, 1999*

Valoarea totală a mărfurilor vândute a atins în anul 1997 aproximativ 83.035 miliarde lei, reprezentând în prețuri comparabile 141,9% față de 1993. În acelaşi an valoarea serviciilor comerciale prestate populației, exclusiv serviciile de transporturi, poştă şi telecomunicații, a fost de circa 11.159 miliarde lei, ceea ce reprezintă în prețuri comparabile 129,2% față de 1993. Astfel, pe ansamblu, în țara noastră, chiar dacă adăugăm la valoarea serviciilor comerciale încă aproximativ 10.800 miliarde lei reprezentând valoarea serviciilor de transporturi, poştă şi telecomunicații, volumul tranzacțiilor cu bunuri este de aproximativ 4 ori mai mare decât cel care se referă la serviciile prestate populației. Mai mult, în condițiile în care, în prețuri comparabile, dimensiunile ambelor piețe s-au redus față de anul 1990 din cauza scăderii puterii de cumpărare a populației ca urmare a creşterii prețurilor de vânzare cu amănuntul la mărfuri şi a tarifelor la servicii într-un ritm superior veniturilor populației, scăderea a fost mult mai accentuată pentru servicii.

Între cererea de servicii şi cea de bunuri se manifestă nu numai relații de concurență sau de substituție ci pot fi întâlnite şi relații de stimulare. Astfel, creşterea gradului de înzestrare a gospodăriilor populației cu bunuri de folosință îndelungată (autoturisme, aparate electrocasnice, electronice etc.) generează o cerere sporită pentru serviciile de întreținere a acestor bunuri. Deşi creşterea gradului de fiabilitate a produselor acționează ca factor limitativ al cererii de servicii pentru repararea bunurilor respective, această influență este contracarată, într-o anumită măsură, de apariția de noi produse şi de creşterea gradului de dotare al gospodăriilor. Între ciclul de viață al acestor produse şi serviciile corespunzătoare există o relație care cunoaşte în timp o evoluție bine determinată. Astfel, serviciile apar concomitent sau la scurt timp după apariția produsului şi cunosc o evoluție ascendentă pe măsura lărgirii pieței produsului dar, de regulă, nu pot atinge nivelul maxim al acesteia. În perioada de declin a produsului şi chiar după dispariția acestuia din comerț, serviciile continuă să se mențină la un nivel ridicat, intrând în declin atunci când uzura fizică sau morală elimină din consum produsul respectiv.

De asemenea, cererea pentru astfel de servicii este influențată şi de raportul dintre prețul bunurilor respective şi tarifele pentru servicii. Astfel, în general, repararea unui bun poate fi considerată eficientă dacă raportul dintre

tariful serviciului prestat şi perioada pentru care se restabileşte valoarea de întrebuințare a bunului în urma reparării este inferior raportului dintre prețul bunului şi perioada de folosire până la prima reparare. Bineînțeles însă că raportul dintre prețul mărfurilor şi tarifele serviciilor nu trebuie absolutizat, în această relație intervenind şi alți factori care pot înclina balanța într-un sens sau altul, respectiv în favoarea sau în defavoarea serviciilor.

Relații de stimulare există, de asemenea, între cererea pentru servicii de confecționare la comandă a unor bunuri (îmbrăcăminte, încălțăminte, obiecte de podoabă) şi cererea pentru produse care reprezintă materia primă pentru confecționarea lor (țesături, piele sau înlocuitori de piele etc).

Acelaşi tip de relații pot fi menționate între piața serviciilor turistice, legate de petrecerea timpului liber, culturale, de educație, sănătate etc. şi piața bunurilor care contribuie la realizarea acestor servicii (alimente, bunuri de îmbrăcăminte şi încălțăminte adecvate, articole sportive, cărți, medicamente etc.).

Cea de-a treia categorie de relații, şi anume relațiile de indiferență, se manifestă mai ales pe piața bunurilor şi serviciilor de primă necesitate, al căror consum este de importanță vitală pentru fiecare individ, cum ar fi de exemplu bunurile alimentare de strictă necesitate şi serviciile legate de locuință (chiria, distribuirea apei, gazelor, energiei electrice şi termice). Aceste categorii de bunuri şi servicii prezintă un coeficient redus de elasticitate la creşterea prețurilor sau tarifelor ori în raport cu veniturile populației, ele fiind indispensabile subzistenței.

5. CONSUMUL DE SERVICII – INDICATOR AL NIVELULUI DE TRAI AL POPULAȚIEI

Consumul, având ca obiectiv satisfacerea nevoilor materiale şi spirituale ale populației a cunoscut în timp o evoluție ascendentă, rezultat al creşterii şi diversificării nevoilor, dar şi a posibilităților tot mai largi ale societății de a le satisface. Paralel cu sporurile cantitative, consumul a înregistrat şi o serie de mutații structurale determinate de procesul de reierarhizare a cerințelor, dar şi de nivelul şi ritmurile dezvoltării economico-sociale.

Astfel, una din tendințele pe plan mondial, este creşterea volumului serviciilor, a ponderii deținute de acestea în acoperirea necesităților de consum ale populației. Analiza coeficienților bugetari, respectiv a părții relative a cheltuielilor pentru bunuri şi servicii în consumul familiilor, ilustrează, pentru țările dezvoltate, ponderea relativ ridicată a cheltuielilor pentru servicii şi tendința de creştere a acesteia. În cazul țărilor puternic industrializate, partea serviciilor în consumul final privat se situează la nivelul de 50% şi peste, cu tendință de majorare. Pentru țările est-europene, ponderea serviciilor în consum este mai modestă - circa 20-30% -explicabilă prin nivelul mai scăzut de dezvoltare economică, prin diferențele de prețuri şi tarife sau prin deosebirile în obiceiurile de consum, dar şi prin unele neconcordanțe de ordin metodologic.

În ce priveşte țara noastră, poziția deținută de servicii în cheltuielile băneşti de consum ale gospodăriilor rămâne modestă, cu toate că pe total a înregistrat o creştere relativă de la 16,8% în 1995 la 21,8% în 1998 (tabelul nr. 7).

Aşa cum rezultă din datele "Anchetei integrate în gospodării" efectuate, începând cu anul 1995, de Comisia Națională pentru Statistică, există diferențieri sensibile pe categorii de gospodării în ceea ce priveşte destinația cheltuielilor băneşti.

Tabelul nr. 7 - Nivelul şi structura cheltuielilor băneşti de consum, pe categorii de gospodării

medii lunare pe o gospodărie

Indicatori	Anii	Total gospodării	Salariați	Patroni	Țărani	Şomeri	Pensionari
Cheltuieli băneşti de consum mii lei - din care în %:	1995	228,6	309,5	616,8	136,1	187,9	170,4
	1996	302,9	416,3	763,5	193,5	241,2	226,2
	1997	625,4	859,1	1322,2	397,4	569,2	476,9
	1998	962,6	1391,0	2252,6	629,7	847,1	722,3
Alimentar	1995	44,3	45,6	33,9	34,6	46,3	43,8
	1996	45,0	46,0	39,3	34,0	52,7	44,7
	1997	46,4	47,6	41,1	35,1	49,7	46,2

Indicatori	Anii	Total gospo-dării	Salariaţi	Patroni	Ţărani	Şomeri	Pensio-nari
	1998	44,1	44,1	37,6	35,4	50,6	44.5
Nealimentar	1995	38,9	38,5	48,1	48,9	40,0	37,7
	1996	38,0	37,7	41,5	50,7	32,1	36,7
	1997	34,8	34,5	38,5	46,6	34,4	33,3
	1998	34,1	34,3	42,6	46,5	30,5	32,0
Servicii	1995	16,8	15,9	18,0	16,5	13,7	18,5
	1996	17,0	16,3	19,2	15,3	15,2	18,6
	1997	18,8	17,9	20,4	18,3	15,9	20,5
	1998	21,8	21,6	19,8	18,1	18,9	23,5

Sursa: *Veniturile, cheltuielile şi consumul populaţiei, nr. 1;2, CNS 1995, 1996, 1997, 1998.*

Oarecum paradoxală apare ponderea mai redusă a cheltuielilor cu serviciile (19,8 % în 1998) în cazul gospodăriilor de patroni comparativ cu cele de pensionari (23,5% în acelaşi an) ori de salariaţi (21,6%). În valori absolute însă, o gospodărie de patroni a cheltuit lunar de 2,1 ori peste medie, de 1,5 ori mai mult decât o gospodărie de salariaţi, de 2,7 ori mai mult decât una de pensionari şi de 4 ori peste nivelul unei gospodării de ţărani. O parte însemnată a resurselor băneşti ale patronilor, categorie cu venituri superioare celorlalte gospodării, a fost orientată către mărfurile nealimentare (42,6%), fiind investită în bunuri durabile, cheltuielilor cu produse alimentare revenindu-le în mod corespunzător o pondere mai redusă (37,6%).

Pentru celelalte categorii de gospodării, cu excepţia celor de ţărani, în cazul cărora autoconsumul deţine o pondere importantă (55%), cheltuielile băneşti cu produsele alimentare se situează pe primul loc în ierarhia cheltuielilor de consum. Această situaţie ilustrează un nivel de trai scăzut, asigurarea nevoilor fundamentale, de subzistenţă, absorbind cea mai mare parte a veniturilor băneşti ale populaţiei. Cum aceste venituri sunt modeste pentru marea majoritate a gospodăriilor, ele determină în mod direct mărimea şi structura cheltuielilor de consum.

În perioada 1995 - 1998, pentru toate categoriile de gospodării, cu excepţia notabilă a patronilor, se constată o tendinţă de creştere a nivelului şi a ponderii cheltuielilor pentru servicii, în special pe seama reducerii mai pronunţate a celor nealimentare. Această evoluţie nu reflectă însă o sporire proporţională a consumului efectiv de servicii, ci este mai mult rezultatul creşterii de ritm rapid în ultimii ani a tarifelor serviciilor, peste nivelul preţurilor mărfurilor, în special pentru serviciile de strictă necesitate, cum sunt cele legate de locuinţă sau transport, la care nu se poate renunţa sau care nu pot fi înlocuite.

Analiza în detaliu a structurii cheltuielilor cu serviciile ne dezvăluie faptul că pe total gospodării, cheltuielile aferente locuinţei şi întreţinerii acesteia (chirie, energie electrică şi termică, gaze, apă etc.) au reprezentat 37,3% din totalul serviciilor plătite (tabelul nr. 8). Pentru gospodăriile din mediul urban aces-

te cheltuieli sunt mult mai ridicate decât pentru cele din mediul rural (48,7% față de 15,9%).

Tabelul nr. 8

Indicatori	Anii	Total gospo-dării	Salariați	Patroni	Țărani	Şomeri	Pensionari
Total cheltuieli medii luna-re pe o gospodărie -mii de lei - din care în %:	1995	35,4	45,8	105,8	20,8	24,1	28,8
	1996	51,5	67,9	146,3	29,6	36,6	42,0
	1997	117,8	153,9	270,1	72,9	90,7	97,8
	1998	210,2	299,6	446,2	114,2	160,5	170,2
Locuințe (chirie, energie, gaze, apă)	1995	33,8	38,5	23,6	14,2	42,4	28,6
	1996	32,0	36,7	25,3	13,5	42,8	27,3
	1997	33,1	39,3	31,1	11,0	38,9	27,7
	1998	37,3	42,4	32,5	14,6	48,6	32,2
Transport şi telecomuni-cații	1995	19,8	21,5	17,2	18,7	18,4	17,8
	1996	19,5	21,1	19,7	18,0	21,3	17,4
	1997	22,3	25,3	21,3	16,3	24,9	18,9
	1998	21,7	24,0	28,6	16,8	24,1	.18,9
Confecționare şi reparare îmbrăcăminte, încălțămin-te	1995	2,9	2,8	1,9	2,8	2,0	3,2
	1996	2,7	2,7	1,0	3,2	1,8	2,8
	1997	1,7	1,8	0,9	1,1	1,5	1,7
	1998	1,5	1,3	1,0	1,3	1,1	1,8
Reparare şi întreținere autovehicule	1995	4,8	5,5	8,7	3,1	4,7	3,7
	1996	4,2	4,5	10,4	3,1	4,7	3,5
	1997	2,9	3,7	8,4	2.0	3,0	1,8
	1998	2,7	3,3	3,0	5,3	1,3	1,6
Manoperă pentru con-strucții şi reparații	1995	4,9	4,1	2,4	7,2	9,4	5,8
	1996	6,2	6,3	3,9	6,5	7,1	6,1
	1997	4,1	3,9	21,5	4,4	6,4	3,7
	1998	3,8	3,6	4,8	2,8	2,9	4,3
Abonamente radio - tv	1995	2,1	2,3	1,3	1,4	2,2	1,9
	1996	2,6	3,2	1,8	1,1	3,4	2,1
	1997	3,6	4,3	2,7	1,7	4,1	3,0
	1998	4,2	4,4	3,9	2,6	5,1	4,0
îngrijire medicală, igienă şi cosmetică	1995	5,3	5,3	6,6	3,3	4,2	5,7
	1996	5,9	5,9	3,3	4,0	3,3	6,4
	1997	4,7	4,6	5,8	3,0	2,9	5,1
	1998	4,7	4,3	8,0	2,8	3,8	5,5
Pregătire şcolară	1995	4,6	6,7	5,9	2,9	2,9	1,8
	1996	4,7	6,8	4,4	2,8	3,0	2,2
	1997	4,0	6,1	3,2	2,2	6,1	1,2
	1998	4,1	6,0	8,7	2,7	3,5	1,9
Cinema, teatru, muzee, turism, agrement, sport	1995	1,7	2,2	2,1	2,3	1,4	0,7
	1996	1,8	2,5	10,4	0,4	1,3	0,7

Indicatori	Anii	Total gospo-dării	Salariați	Patroni	Țărani	Şomeri	Pensionari
	1997	1,3	1,5	0,3	1,5	0,7	0,9
	1998	1,8	2,7	1,5	0,9	0,6	0,8
Plata muncii pentru pro-ducția gospodăriei	1995	13,4	4,6	17,4	36,2	7,6	24,4
	1996	13,5	3,9	3,4	41,0	5,6	24,5
	1997	16,8	4,7	1,3	51,2	9,0	29,4
	1998	13,2	3,5	1,9	41,9	6,2	23,2

Sursa: *calculat după " Veniturile, cheltuielile şi consumul populației" CNS, 1995, 1996, 1997, 1998.*

Dat fiind că locuința se numără printre nevoile fundamentale, care trebuie satisfăcute cu prioritate, consumul de servicii legate de aceasta capătă la rândul său rang de prioritate corespunzător în ierarhia cheltuielilor gospodăriilor. Pentru familiile care locuiesc în blocuri, aceste servicii nu depind în totalitate de voința şi comportamentul de consum individual (cum este cazul consumului de energie termică pentru încălzire, de exemplu) şi generează cheltuieli care devin obligatorii. De asemenea consumurile de energie electrică, apă, gaze au o elasticitate scăzută la creşterea tarifelor şi la scăderea veniturilor.

Relativa stabilitate a nivelului consumului legat de locuință, pe de o parte, şi creşterile mari de tarife la aceste servicii, pe de altă parte, înghit o mare parte din resursele financiare ale gospodăriilor. Această situație a determinat creşterea ponderii cheltuielilor cu locuința în total servicii, în perioada la care ne referim, pentru toate categoriile de gospodării, ajungând la 42,4% pentru salariați, 32,5% pentru patroni, 48,6% în cazul şomerilor şi 32,2% pentru pensionari în 1998. Cea mai defavorizată categorie de gospodării este cea a şomerilor, locuința absorbind aproape jumătate din cheltuielile pentru servicii, fapt explicabil prin aceea că majoritatea şomerilor locuiesc în mediul urban, în general au copii în întreținere, iar nivelul veniturilor este redus.

La gospodăriile de țărani, cheltuielile pentru servicii se concentrează preponderent (51,2% în 1997 şi 41,9% în 1998) în direcția efectuării plăților legate de lucrările agricole necesare producției proprii. Nivelul acestor cheltuieli este însă aproape nesemnificativ (sub 50 mii lei lunar pe o gospodărie), fiind determinat de resursele băneşti extrem de reduse ale țăranilor. Posibilitățile financiare scăzute ale gospodăriilor de țărani se reflectă şi în ponderea cheltuielilor băneşti de numai 45,3% în cheltuielile totale, inferioară contravalorii autoconsumului care a reprezentat 54,7% în 1998. Aceasta ilustrează specificul producției agricole țărăneşti din economia românească, care în principal este orientată spre asigurarea consumului intern al gospodăriei.

Serviciile de transport şi telecomunicații dețin poziția a doua în structura cheltuielilor cu serviciile, ele reprezentând mai mult de o cincime (21,7%) la nivelul anului 1998 din valoarea serviciilor, pe ansamblul gospodăriilor analizate. Evaluată în medie, această poziție a cheltuielilor cu serviciile este în mare

parte determinată de consumul considerabil mai mare al gospodăriilor cu venituri mai mari. Este cazul gospodăriilor de patroni, pentru care cheltuielile de transport sunt în creştere, înregistrând chiar un salt de la 21,3% în 1997 la 28,6% în 1998. Aceasta reflectă un consum mai mare de servicii şi cheltuieli relativ mai mari legate de exploatarea autoturismelor proprii.

Pentru familiile care locuiesc în mediul urban, este firesc ca aceste cheltuieli să deţină o pondere însemnată. Aceasta ajunge de la un sfert din totalul cheltuielilor cu serviciile pentru gospodăriile de salariaţi, fiind legate de deplasarea la locul de muncă şi de tarifele ridicate şi în continuă creştere practicate pe toate mijloacele de transport.

Oarecum greu de explicat este ponderea importantă a acestor cheltuieli în cazul gospodăriilor de şomeri, pondere care atinge aproape 25%. Explicaţia poate fi găsită în faptul că, în general familiile de şomeri au copii în întreţinere, iar deplasarea acestora la şcoală are caracter obligatoriu. Trebuie precizat, de asemenea, că nivelul acestor cheltuieli se situează, în cazul şomerilor, la jumătate faţă de salariaţi.

Pentru gospodăriile de ţărani, ponderea cheltuielilor pentru transport şi telecomunicaţii, deşi se situează la un nivel înalt (16,8%), înregistrează o tendinţă de scădere. Această evoluţie corespunde reducerii continue a serviciilor de transport interurban prestate populaţiei.

Pentru gospodăriile de pensionari, pe locul doi în ierarhia cheltuielilor cu serviciile, după cele cu locuinţa, se situează plăţile pentru munca prestată în gospodărie, cu ponderi deosebit de ridicate (29,4 % în 1997 şi 23,2 % în 1998). Din cauza vârstei înaintate şi a stării precare de sănătate, pensionarii sunt nevoiţi să aloce o parte din pensiile lor, în general modeste, pentru efectuarea unor activităţi gospodăreşti strict necesare (curăţenie, spălat, îngrijire etc.).

Celelalte grupe de servicii au ponderi mult mai reduse pentru toate categoriile de gospodării. Pe ansamblu, în perioada 1995-1998, tendinţa lor este de scădere, cu excepţia celor care se referă la abonamentele radio-tv, care înregistrează o creştere pentru toate categoriile de gospodării. Evoluţia ascendentă a acestei tip de prestaţii este determinată de extinderea reţelei de televiziune prin cablu. Pe de altă parte, programele de televiziune constituie, în condiţiile unor venituri reduse, pentru marea majoritate a populaţiei, modalitatea cea mai comodă dar mai ales cea mai ieftină pe care şi-o pot permite pentru petrecerea timpului liber.

Ca o consecinţă directă a veniturilor realizate, mult superioare celorlalte categorii, la gospodăriile de patroni se constată o pondere mai mare a cheltuielilor pentru unele servicii privind pregătirea şcolară, sănătatea, igiena personală, cultura.

Legătura între nivelul veniturilor şi structura cheltuielilor este mai bine pusă în evidenţă de gruparea gospodăriilor pe decile de venit (tabelul nr. 9).

Se observă că gospodăriile cu venituri mici se orientează preponderent către asigurarea mijloacelor de subzistenţă, în primul rând alimente. Pe măsură ce veniturile cresc, ponderea alimentelor scade în favoarea mărfurilor nealimentare şi a serviciilor. Structura consumului unei gospodării din decila

superioară de venit este total diferită comparativ cu cea a unei gospodării sărace, din decila inferioară. În timp ce prima cheltuie 31,7% pentru alimente, 42,4% pentru mărfuri nealimentare şi 25,9% pentru servicii, cea de-a doua alocă un procent aproape dublu (59,5%) din cheltuielile sale băneşti pentru alimente, pentru produse nealimentare cheltuielile se reduc la 25,9%, iar pentru servicii la numai 14,6%. În cifre absolute, diferențele sunt şi mai evidente. Astfel, cu toate că ponderea cheltuielilor alimentare este mai ridicată, o gospodărie săracă cheltuie mult mai puțini bani pentru alimente decât o gospodărie din decila superioară, respectiv o sumă de 1,5 ori mai mică.

În cazul mărfurilor nealimentare, raportul este de 4,7 la 1 iar pentru servicii de peste 5 la 1 în favoarea celor din decila superioară. Decalajul între grupele extreme este şi mai mare dacă se are în vedere şi faptul că, în general, gospodăriile cu venituri mari, care se încadrează în grupele superioare, au un număr redus de copii, o componență mai restrânsă şi deci un număr de persoane mai mic în întreținere. Aceasta le permite, ca după acoperirea nevoilor de bază, să-şi satisfacă anumite necesități de ordin superior, cu caracter personal, legate de petrecerea timpului liber etc.

Tabelul nr. 9 Structura cheltuielilor băneşti de consum pe decile de venit, în anul 1998

medii lunare pe o gospodărie

Indicatori	**Decila 1 până la 258.796 lei/pers.**	**Decila 2 258.798-333.824 lei/pers.**	**Decila 3 333.825-393.777 lei/pers.**	**Decila 4 397.778-450.571 lei/pers.**	**Decila 5 450.572-507.901 lei/pers.**
Cheltuieli băneşti de consum -mii lei-din care în %:	604,9	673,1	721,2	796,9	852,2
alimentar	59,5	54,4	52,9	48,7	48,1
nealiment.	25,9	28,4	28,7	30,9	29,9
servicii	14,6	17,2	18,4	20,4	22,0
Indicatori	**Decila 6 507.902-573.961 lei/pers.**	**Decila 7 573.962-656.009 lei/pers.**	**Decila 8 656.010-769.581 lei/pers.**	**Decila 9 769.582-986.694 lei/pers.**	**Decila 10 peste 986.695 lei/pers.**
Cheltuieli băneşti de consum -mii lei-din care în %:	909,6	1019,8	1102,7	1223,6	1722,4
alimentar	45,5	43,7	41,4	38,5	31,7
nealiment.	32,6	34,5	34,9	38,0	42,4
servicii	21,9	21,8	23,7	23,5	25,9

Sursa: *calculat după" Aspecte privind calitatea vieții", CNS, 1999.*

Graficul nr. 1 Structura cheltuielilor băneşti de consum pe decile de venit, în anul 1998

Similar celorlalte categorii de cheltuieli, nivelul cheltuielilor cu serviciile este influenţat de numărul membrilor care compun gospodăria şi mai ales de existenţa mai multor copii în întreţinere. Astfel, cheltuielile medii lunare pe o persoană au o evoluţie invers proporţională cu mărimea gospodăriei şi cu numărul de copii aflaţi în întreţinere (graficele nr. 2 şi 3).

Dacă gospodăriile formate dintr-o singură persoană au cheltuit pentru servicii, în medie, 105 mii lei lunar, cele compuse din 6 sau mai mulţi membri au alocat de trei ori mai puţine resurse băneşti, respectiv 32,3 mii lei pe persoană. De asemenea, gospodăriile fără copii au plătit pentru servicii în medie lunar 93,5 mii lei, în timp ce cele cu 4 sau mai mulţi copii în întreţinere, de 5 ori mai puţin, respectiv 18,9 mii lei pe persoană. Diferenţele foarte mari, între gospodăriile numeroase şi cele mai reduse ca număr de membri, în ceea ce priveşte nivelul cheltuielilor cu serviciile pe persoană, provin, într-o anumită măsură, şi din faptul că prestaţiile legate de locuinţă, care deţin ponderea cea mai mare în volumul serviciilor, se distribuie pe un număr mai mare de persoane, conducând în acest fel la diminuarea sumelor individuale. Nu este mai puţin adevărat însă că gospodăriile numeroase, cu mulţi copii în întreţinere sunt şi cele mai defavorizate sub aspectul nivelului şi structurii consumului şi implicit al nivelului de trai. Acest lucru rezultă şi din faptul că pentru gospodăriile cu mulţi copii consumul din resurse proprii are o pondere foarte ridicată (41,1%), corespunzător posibilităţilor financiare reduse de care dispun, insuficiente pentru satisfacerea necesităţilor curente de consum. Aceste gospodării sunt nevoite să-şi restrângă consumul la minimul de subzistenţă şi să renunţe în primul rând la unele servicii (de cultură, agrement, turistice etc).

Graficul nr. 2 Cheltuielile pentru plata serviciilor după mărimea gospodăriei, în 1998

- lei, medii lunare pe persoană –

Graficul nr. 3 Cheltuielile pentru plata serviciilor după numărul copiilor sub 18 ani, în anul 1998

- lei, medii lunare pe persoană -

Nivelul de instruire al capului gospodăriei determină, de asemenea, diferenţieri semnificative în nivelul şi structura cheltuielilor băneşti de consum. Astfel, gospodăriile conduse de persoane cu studii superioare au cheltuit lunar

în medie de 3,4 ori mai mult decât cele conduse de persoane cu studii primare şi de 1,8 ori mai mult decât cele conduse de persoane cu studii medii. Diferențele sunt şi mai mari în cazul cheltuielilor cu serviciile. Astfel, față de gospodăriile conduse de persoane cu studii primare, cele conduse de persoane cu studii superioare au cheltuit de 4,6 ori mai mult, iar față de cele conduse de persoane cu studii secundare, de 2,3 ori mai mult.

Aceste diferențieri sunt determinate pe de o parte de nivelul resurselor băneşti, care în cazul familiilor cu un nivel de pregătire mai ridicat, sunt relativ mai stabile, provenind din salarii sau din aite activități pe cont propriu. Pe de altă parte, necesitățile şi preocupările acestei categorii pentru perfecționarea nivelului de instruire, pentru serviciile culturale, de turism, agrement sunt mai ridicate.

Familiile cele mai defavorizate , incluse în grupa studiilor primare, se află cel mai frecvent în mediul rural, mare parte dintre membri lor desfăşurând activități agricole în cadrul propriei gospodării. Acestea dispun de venituri băneşti foarte reduse, consumul din resurse proprii depăşind jumătate din cheltuielile totale. În aceste condiții, prioritară este acoperirea necesităților fundamentale pentru asigurarea subzistenței.

Influența mediului rezidențial asupra nivelului absolut dar mai ales asupra structurii cheltuielilor băneşti de consum este netă în favoarea mediului urban. Gospodăriile urbane, dispunând de resurse financiare mai mari, efectuează şi cheltuieli băneşti mai substanțiale, în medie de aproape 2 ori mai mari lunar, decât cele rurale. Aceste cheltuieli sunt orientate în ordine către produse alimentare (48,1%), mărfuri nealimentare (28,8%) şi servicii (23,1%). Gospodăriile rurale, cu o pondere a consumului din resurse proprii triplă față de cele urbane, îşi distribuie cheltuielile băneşti, mai modeste ca volum, cu precădere către cumpărarea mărfurilor nealimentare şi pentru plata unor servicii specifice, concretizate în lucrări agricole necesare gospodăriei proprii.

Referitor la nivelul absolut al cheltuielilor cu serviciile, se menține raportul de 2 la 1 în favoarea gospodăriilor urbane, care alocă în medie 283,5 mii lei lunar față de 141,8 mii lei, cât alocă cele rurale. Destinația acestor cheltuieli este însă total diferită. În mediul urban ele se îndreaptă preponderent către prestațiile legate de locuință şi transport.

În țara noastră, atât în mediul urban cât şi în cel rural, cheltuielile cu serviciile sunt absorbite în cea mai mare parte de necesitățile de bâză în consumul gospodăriilor (locuință, transport, lucrări agricole). Satisfacerea unor nevoi de ordin superior în domeniul serviciilor (instruire, cultură, turism, agrement etc.) este inhibată în principal de nivelul redus al veniturilor.

Ponderea serviciilor în consumul total al populației este o expresie a nivelului de trai, dar structura internă a cheltuielilor cu serviciile sugerează nu numai cât se consumă ci şi cum se consumă, pune în evidență aspectul calitativ al consumului.

Orientarea tot mai accentuată spre servicii reprezintă o trăsătură a evoluției actuale a consumului pe plan mondial. Diferențele destul de însemnate, existente între țări, din acest punct de vedere, arată nivelul şi măsura în care

sunt satisfăcute nevoile fundamentale, de bază ale populației, precum şi proporția în care s-a trecut la acoperirea unor trebuințe de ordin superior.

Expresie a progresului în consum, tendința de "servicizare" a acestuia reflectă, pe lângă aspectele menționate referitoare la nivelul de trai al populației, şi sporirea gradului de satisfacere a unor cerințe şi aspirații noi, legate de nivelul de civilizație.

BIBLIOGRAFIE

1. C. Grigorescu, St. Mihai, *Dezvoltarea şi specializarea serviciilor,* Editura Academiei, Bucureşti, 1992
2. J. Gadrey, *L'économie des services,* Edition La Decouverte, Paris, 1992
3. A. Ghibutiu, *Serviciile - o componentă esențială a politicilor industriale contemporane,* IEM, Bucureşti, 1995
4. I. Istrate, F. Bran, *Economia turismului şi mediul înconjurător,* Editura Economică, Bucureşti, 1996
5. A. Jivan, *Serviciile moderne, o provocare pentru teoria şi practica economică,* Editura Mirton, Timişoara, 1996
6. A. Jivan, *Economia terțiarului intelectual,* Editura Mirton, Timişoara, 1995
7. D. Morariu, *Funcțiile serviciilor în economia mondială,* Editura Mirton, Timişoara, 1999
8. V. Olteanu, I. Cetina, *Marketingul serviciilor,* Editura Expert, Bucureşti, 1994
9. E. Puianu, *Serviciile de piață în țările membre UE - evoluții şi perspective în conjunctura economiei mondiale,* IEM, Bucureşti, 1995
10. Al. Puiu, *Comerțul invizibil,* IEM, Bucureşti, 1987
11. * * * *Veniturile, cheltuielile şi consumul populației,* CNS, 1995, 1996, 1997, 1998
12. *** *Aspecte privind calitatea vieții populației,* CNS, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999'
13. *** *Anuarul statistic al României,* CNS, 1995, 1996, 1997, 1998

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 21-22/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE
– 1969-1979 –

Documentar alcătuit de
VALERIU IOAN-FRANC

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Traducerea textelor:
din limba engleză - Mircea FAȚĂ
din limba franceză - Aida SARCHIZIAN

CUPRINS

ARGUMENT (3) 553

1969: RAGNAR ANTON KITTIL FRISCH, JAN TINBERGEN -MATEMATICA ŞI ECONOMETRIA ÎN SERVICIUL COMERȚULUI 554
a) Econometria instituționatizată de către Frisch 554
b) Regula lui Tinbergen 555
c) Referințe bibliografice 556

1970: PAUL SAMUELSON - ECONOMISTUL ERUDIT 556
a) O metodologie unificată 556
b) Lucrări de referință în numeroase domenii 557
c) O muncă de legătură 558
d) Referințe bibliografice 559

1971: SIMON KUZNETS - MĂSURAREA ŞI ÎNȚELEGEREA CREŞTERII ECONOMICE 559
a) Condițiile unei bune analize 559
b) Învățămintele studiului creşterii economice 560
c) Referințe bibliograice 562

1972: KENNETH J. ARROW, JOHN R. HICKS - ÎN CĂUTAREA ECHILIBRULUI GENERAL ŞI A BUNĂSTĂRII 562
a) Modelul Arrow - Debreu 562
b) Hicks - "părintele microeconomiei" 563
c) ... şi al modelului IS-LM 563
d) Referințe bibliografice 565

1973: WASSILY LEONTIEF - ECONOMIA ÎN CIFRE 565
a) Matricea inputs-outputs 565
b) Coeficienții tehnici 567
c) Paradoxul Leontief 567
d) Referințe bibliografice 568

1974: FRIEDRIEH A. VON HAYEK, GUNNAR K. MYRDAL -DE LA ECONOMIA PURĂ LA ŞTIINȚELE SOCIALE 568
a) Teoria monetară a suprainvestiției a lui Hayek 568
b) Myrdal - un precursor ai revoluției keynesiene 569
c) Interdependența economicului cu socialul 570
d) Referințe bibliografice 570

1975: LEONID V. KANTOROVICI, TJALLING C. KOOPMANS - DESPRE SĂRĂCIA RESURSELOR 571
a) Economie ... şi sărăcie 571
b) Kantorovici sau cum se ameliorează planul 571
c) Koopmans şi economia resurselor naturate 572
d) Referințe bibliografice 573

1976 MILTON FRIEDMAN - CONTRAREVOLUȚIA KEYNESIANĂ 573
a) Pozitivismul economic 573
b) Funcția de consum şi venitul permanent 574
c) Cruciada monetaristă 574
d) Rata de şomaj natural... 575
e)... şi curba Phillips 575
f) Referințe bibliografice 576

1977: BERTIL OHLIN, JAMES EDWARD MEADE -MANUAL DE ISTORIE INTERNAȚIONALĂ 576
a) Schimbul internațional: cauze şi consecințe 576
b) Controversele Ohlin-Keynes 577
c) Politica economică în economia deschisă 577
d) Referințe bibliografice 578

1978: HERBERT A. SIMON - ESTE RAȚIONAL OMO OECONOMICUS? 579
a) De la raționalitatea limitată... 579
b)... la un nou model de luare a deciziilor 579
c) Despre importantele consecințe asupra teoriei întreprinderii... 579
d)... şi a organizării, în general 580
e) Conceptul Mic-Mac al lui Simon 580
f) Referințe bibliografice 581

1979: SIR ARTHUR W. LEWIS, THEODORE W. SCHULTZ -GĂSIREA CĂILOR DE DEZVOLTARE 581
a) Modelul Lewis şi teoria dezvoltării 581
b) Schultz: pionier în probleme agricole... 583
c)... şi în teoria capitalului uman 583
d) Referințe bibliografice 583

SURSE BIBLIOGRAFICE NECITATE ÎN TEXT 591

ARGUMENT (3)

1. Încheiem cu acest ai treilea caiet documentar, cu generozitate acceptat în seria "Probleme economice" a Centrului de Informare şi Documentare Economică, prezentarea laureaților Nobel pentru economie, respectiv cu perioada 1969-1979.

Cu prezentările consacrate savanților Ragnar Anton Kittil Frisch şi Jan Tinbergen, Paul Samuelson, Simon Kuznets, Kenneth J. Arrow şi John R. Hicks, Wassily Leontief, Friedrich A. von Hayek şi Gunnar K. Myrdal, Leonid Kantorovici şi Tjalling C. Koopmans, Milton Friedman, Bertil Ohlin şi James E. Meade, Herbert A. Simon, Arthur W. Lewis şi Theodore W. Schultz avem o privire generală asupra laureaților în întreaga perioadă de când Banca Suediei a inițiat (în 1969) Premiul în memoria lui Alfred Nobel pentru ştiințele economice.

2. Oferim în acest mod un suport documentar adresat cu precădere tinerilor - studenți şi cercetători - ca o invitație la cunoaşterea unui posibil ecran mondial al gândirii economice din perspectiva - şi prin opera - "familiei Nobilities".

3. Consecvenți modului de alcătuire a celorlalte două caiete documentare, în addenda sunt reluate tabelele sinoptice de caracterizare generală a operei laureaților Nobel pentru economie, astfel încât să se poată lucra operativ cu fiecare dintre cele trei caiete puse la dispoziția cititorului.

4. Considerăm, aşadar, întregul nostru documentar o contribuție modestă la o mai bună cunoaştere a laureaților şi aprofundarea studiului contribuției acestora la prefigurarea zestrei teoretico-metodologice a ştiinței economice contemporane.

Ne este deosebit de plăcut să reamintim că, prin strădania Centrului Român de Economie Comparată şi Consensuală şi a Editurii Expert, colecția "Laureații Nobel pentru economie" va sta în curând la dispoziția celor interesați cu studii ample, documentații şi analize asupra operei laureaților.

Prin aceasta, contribuim şi noi la susținerea efortului de dezvoltare a limbajului notional național în domeniu, activitate care face parte din programul prioritar de cercetare al Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române.

Aduc aceleaşi mulțumiri prieteneşti colegilor mei Mihaela Burugă, Luminița Dogaru, Mircea Față, Luminița Login şi Aida Sarchizian, fără strădania cărora acest ultim caiet - ca şi documentarul consacrat laureaților Nobel pentru economie în totalitatea lui ar fi fost mult mai greu de pus la îndemâna celor interesați

Valeriu Ioan-Franc

1969: Ragnar Anton Kittil Frisch, Jan Tinbergen - Matematica şi econometria în serviciul comerţului

Ragnar Anton Kittil Frisch şi Jan Tinbergen au fost recompensaţi pentru contribuţia lor la dezvoltarea economiei matematice şi a econometriei. Două domenii de aplicaţie au fost premiate în mod special; studiul fluctuaţiilor ciclice şi politica economică.

a) Econometria instituţionatizată de către Frisch

Frisch a fondat în 1931 societatea de econometrie *(Econometric society).* Doi ani mai târziu el a creat revista "Econometrica".

Econometria permite confruntarea construcţiilor teoretice şi a predicţiilor acestora cu datele reale ale economiei. Mai precis, modelele econometrice servesc la explicarea evoluţiei cantitative a unui număr de variabile (aşa-nurnitele variabile endogene) în funcţie de un anumit număr de variabile predeterminate (aşa-numitele variabile exogene). Testul care infirmă o predicţie conduce la reexaminarea ipotezelor modelului, în scopul unei mai bune înţelegeri a mecanismelor economice. Construcţia unui model econometrie necesită o teorie modelabilă, date şi instrumente de calcul redutabile.

Una dintre contribuţiile lui Frisch la dezvoltarea econometriei este şi aceea de a fi făcut să progreseze analiza corelaţiilor multiple. Lucrările sale permit să se distingă mai clar multico-linearitatea între variabile studiate ale cauzalităţii.

Totuşi, spre deosebire de Haavelmo[1] (premiat Nobel în 1989) şi Koopmans (premiat Nobel în 1975) el nu a fost convins de necesitatea modelelor cu probabilităţi pentru evaluarea pertinenţei estimărilor econometrice.

Frisch a aplicat metodele econometrice, la începutul anilor '30, la studiul dinamicii ciclurilor economice. El a recurs la sisteme de ecuaţii diferenţiale (timp continuu) şi la ecuaţii diferenţiale finite care integrează timpul, amânările şi întârzierite, căutând, de asemenea să determine şi să estimeze variabilele care acţionează asupra ciclului economic.

În domeniul politicii economice el a încercat să descrie funcţia de preferinţă statală. În primul rând, Frisch discutându-şi teoriile cu principalii decidenţi ai politicii economice din Norvegia, a constatat că satisfacţia marginală, obţinută din modificarea unui instrument sau obiectiv de politică economică, depinde de nivelul atins de acest instrument sau obiectiv. El traduce matematic această constatare într-o funcţie de preferinţă cvadratică[2].

---

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 42-44.*

[2] *Funcţiile de utilitate cvadratică sunt de tipul U (W) = aW - bW². Ele sunt foarte des folosite în literatura de specialitate, datorită proprietăţilor lor analitice'(calculul simplu al derivatelor de rangul 1 şi 2, în special).*

Frisch remarcă de asemenea că, satisfacția marginală, asociată unui obiectiv sau instrument de politică economică este independentă de nivelul altor obiective şi instrumente. Din punct de vedere matematic, aceasta înseamnă că funcția de preferință statală se poate înscrie ca sumă de funcții, fiecare depinzând de un singur argument.

b) Regula lui Tinbergen

După exemplul lui Frisch, J. Tinbergen recurge la economia matematică şi la econometrie pentru a analiza fluctuațiile ciclice şi politica economică. Primul său model econometrie, construit în 1936, îl aplică economiei olandeze. El comporta 24 de ecuații, dintre care 14 de comportament, estimate pentru perioada 1923 -1925. Obiectivul modelului era descrierea ciclului economic. Deşi variabilele politicii economice nu sunt explicitate în acest model, a fost posibil să se simuleze impactul acestora, prin schimbarea parametrilor. Modelul nu avea de loc structură teoretică explicită. Proprietățile sale puteau fi totuşi calificate drept keynesiene, pentru că o creştere autonomă a investiției ducea la o creştere a PIB-ului.

Tinbergen a contribuit la dezvoltarea teoriei politicii economice încercând să definească condițiile de coerență şi de eficiență ale acesteia.

În modelele de simulare decizionale politica economică fixează a priori vectorul obiectivelor, deducând nivelul cerut de instrumente. Pentru ca vectorul instrumentelor să poată fi determinat este necesar ca, din punct de vedere matematic matricea multiplicatorilor să fie pătrată. Altfel spus, numărul instrumentelor, să fie egal cu cel al obiectivelor economice. Aceasta este faimoasa **regulă** a **lui Tinbergen.** Matricea multiplicatorilor conține ansamblul coeficienților modelului de economie prezentat sub formă redusă (fiecare variabilă endogenă este exprimată în funcție de singurele variabile exogene ale modelului).

Este astfel enunțată una din cele două teoreme care au stat la baza viziunii) normative a politicii economice, aceea că un stat trebuie să posede tot atâtea instrumente câte obiective posedă. A doua teoremă, sau regula atribuită lui Mundell, enunță că politica economică trebuie să utilizeze fiecare instrument pentru a se realiza obiectivul la care dețin un avantaj comparativ față de alte instrumente. Regula de egalitate a numărului de instrumente şi a celui de obiective nu este totuşi posibilă, decât în anumite condiții care se referă la structurile sistemului şi la demersul decidentului public. Extensia modelului în dinamică nu se va putea face, de asemenea, fără anumite probleme.

Frisch şi Tinbergen au dezvoltat şi modele de planificare şi de politică economică aplicabile problemelor pe care le întâmpină țările în curs de dezvoltare. Astfel, Tinbergen a introdus determinarea ordinului de prioritate a investițiilor plecând de la un model care include un sistem de prețuri fictive (care sunt indicatori de sărăcie, ce rezulta din calculul planificatorilor). Frisch, la rândul său, a dezvoltat modele decizionale pentru planificarea economică recurgând la metode de programare matematică.

c) Referințe bibliografice

Frisch R. A. K. (1926), *«Sur un probleme d'economie pure», Norsk Matematisk Forenings Skrifter.* nr. 16, p. 1-40.
Frisch R. A. K. (1929), *«Statikk og dynamikk i den okonomiske teorie», Nationalokonomisk Tidsskrift,* vol. 67, p. 321-379.
Frisch R. A. K. (1934), *«Circulation Palanning», Econometrica,* vol. 2, p. 258-336 şi 422-435.
Tinbergen J. (1935), *«Annual Survey: Suggestions* on *Quantitative Business Cycle Theory», Econometrica,* vol. 3, p. 241-308.
Tinbergen J. (1939), *«Statistical Testing of Business Cycle Theories»,* Geneve, Societe des Nations.
Tinbergen J. (1951), *«Econometrics»*, Londres, Georges Allen & Unwin.
Tinbergen J. (1952 P), *«On the Theory of Economic Policy»,* Amsterdam, North-Holland. Tinbergen J. (1967J, *«Developement Pianning»,* New York, McGraw-Hill.

1970: Paul Samuelson - Economistul erudit

Rari au fost economiştii care să fi fost interesați de toate -sau aproape - toate domeniile ştiinței economice.

Paul Samuelson este unul dintre aceştia. Teoretician al economiei, lucrările sale conduc la studierea unui mare număr de domenii diferite, de la teoria consumatorului la cea a capitalului sau la economia internațională. Premiul i-a fost decernat pentru aportul său la analiza statică şi dinamică.

a) O metodologie unificată

În momentul în care Samuelson îşi începea lucrările, în anii '30, analiza economică era înlocuită încă, în principal, de, economia politică. Formalizarea matematică, criticată de numeroşi economişti, dintre care Keynes, nu era decât la începuturile sale. Lucrările lui Frisch şi Tinbergen (premiați Nobel în 1969) tocmai începuseră inițierea în econometrie.

Samuelson se foloseşte de econometrie la utilizarea şi la dezvoltarea matematicii. El a creat o metodologie unificată de analiză economică. În cadrul echilibrului general, Samuelson adoptă un raționament în jurul echilibrului, recurgând la calculul diferențial şi formulează, în termeni matematici, mecanismul de tatonare walrasian. Datorită acestui demers el arată importanța **maximizării sub constrângere** şi a utilizării condițiilor de ordinul doi (care permit afirmația că soluția este un maximum). Robustețea metodei sale de analiza îi permite, de asemenea, să **o** aplice unui vast ansamblu de probleme

economice şi deci să introducă formalizarea matematică chiar în cadrul teoriei economice.

Dacă Samuelson poate fi considerat, împreună cu Hicks (laureat Nobel în 1972), ca fondatorul teoriei neoclasice moderne, analitica sofisticată a lucrărilor sale se detaşează de cercetările anterioare. De altfel, metodele sale matematice de **maximizare** aparțin încă şi astăzi instrumentelor standard ale economiştilor.

b) Lucrări de referință în numeroase domenii

Lucrările lui Samuelson se referă la un număr aşa mare de domenii, micro şi macroeconomice, încât nu pot fi abordate decât în acest cadru unele dintre ele.

În prim-planul acestor domenii figurează statica comparativă (respectiv compararea a două stări distincte ale economiei) şi analiza dinamică (adică studiul trecerii de la un echilibru la altul). Samuelson enunță „principiul corespondenței" descriind legătura între analiza statică şi dinamică, considerate în mod tradițional separate. El vorbeşte, de asemenea, de dinamica comparativă: statica comparativă este, de fapt, un caz particular, în timp ce echilibrul este o stare staționară.

La sfârşitul anilor '30, Samuelson a realizat o sinteză între multiplicatorul keynesian (sursă de stabilitate economică) şi principiul acceleratorului (sursă de instabilitate). El a creat astfel un nou model, arătând modul în care interacțiunile între cele două principii pot crea fluctuații ciclice endogene. Acesta este **"oscilatorul Samuelson".** Sunt prezentate cinci tipuri de situații: 1) nu există fluctuații, iar nivelul venitului descreşte către nivelul său inițial; 2) evoluția nivelului venitului ia forma oscilațiilor atenuate; 3) aceste oscilații sunt explozive (vezi graficul); 4) creşterea este exponențială; 5) oscilațiile autoîntreținute pot în sfârşit să se producă.

Fluctuațiile endogene sunt explozive în jurul nivelului venitului inițial

Samuelson a contribuit semnificativ la dezvoltarea teoriei consumului. El susține contrariul teoriilor de până la el care admiteau că preferințele agenților fiind perfect cunoscute, ele se pot defini pe baza comportamentelor observabile. Lui i se datorează teoria "preferințelor înlocuite". S-a interesat de asemenea de problema câştigurilor din comerțul internațional. Continuând lucrările celor doi colegi menționați mai sus, se îndepărtează de teoria avantajelor comparative, enunțată inițial de Ricardo. Lipsa relativă a factorilor de producție conduce la o convergență a prețurilor factorilor de producție. Astfel, ia naştere **teorema tui Heckscher, Ohlin** (premiat Nobel în 1977) şi **Samuelson (HOS).**

Împreună cu Robert Solow[1] (premiat Nobel în 1987) el construieşte curbele lui Phillips pentru diferite țări. Lucrările au ca rezultat enunțarea arbitrajului inflație-şomaj. alegere cu care orice guvern este confruntat şi care va da loc la controverse, în special cu Friedman şi Lucas[2] (premiați Nobel în 1976 şi 1995).

Samuelson s-a lansat de asemenea în dezbaterea asupra măsurării capitalului global, a cărei evaluare agregată era considerată imposibilă de către unii. El răspunde prin postulatul "faire comme şi" că este suficient să presupui că o asemenea măsură există şi poate construi o funcție de producție utilizând această noțiune de capital global. Ipoteza, viu criticată pentru raționamentul său circular, permite totuşi construirea aşa-ziselor modele neoclasice de creştere.

Şi alte domenii importante au beneficiat de asemenea de cercetările fructuoase ale lui Samuelson. După Allais[3] (premiat Nobel în 1988), el este inițiatorul modelelor cu mai multe generații (modele cu generații suprapuse). Samuelson a fost, de altfel, interesat şi de economia bunăstării, ca şi de teoria bunurilor colective El a stat la originea definiției "bunuri colective pure" (ca Apărarea națională, de exemplu).

c) O muncă de legătură

Samuelson a jucat un rol determinant în matematizarea economiei. Acest mare teoretician este fără îndoială economistul cel mai cunoscut. Opera sa "Economica" (a cărei primă ediție americană datează din 1948) tradusă în numeroase limbi şi vândută în milioane de exemplare, este cu siguranță "best-seller-ul" disciplinei.

De remarcat că, opera sa marchează o cotitură în ştiința economică, abandonând economia politică pentru formalizarea sa, ş instaurând supremația americană asupra disciplinei.

---

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 35-38.*

[2] *Prezentați în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39 şi respectiv nr. 21-22/2000, p. 33-36.*

[3] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 38-41.*

d) Referințe bibliografice

Samuelson P. (1938), «A *Note on the Pure Theory of Consumers' Behaviour», Economica,* vol. 5, p 61-71.

Samuelson P. *(1939), «A Synthesis of the Principie of Acceleration and the Muitiplier», Journal of Political Economy,* vol. 47, p. 786-797.

Samuelson P. (1947), *«Foundations of Economic Analysis»,* Cambridge. Massachusetts, Harvard University Press.

Samuelson P. (1948), *«Economics: An Introductory Analysis»,* New York, MacGrawHill. *«The Collected Papers of Paul Samuelson»,* Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

1971: Simon Kuznets - Măsurarea şi înțelegerea creşterii economice

În anul în care Kuznets primea Memorialul Nobel, opera sa se Întindea deja pe aproape o jumătate de secol, pentru că primele sale lucrări erau cunoscute încă din 1926. Ultimele sale lucrări, ca şi teza sa de doctorat, sunt consacrate analizei seriilor temporale, fluctuațiilor ciclurilor şi variațiilor pe termen lung. El a ajuns să identifice un ciclu de 15 - 20 de ani, cunoscut în literatura economică sub numele de "ciclul Kuznets" sau "Kuznets'swings".

Mai precis, se poate spune că aportul lui Kuznets se manifestă în trei domenii: **teoria ciclurilor, elaborarea unui instrument statistic** în măsură să culeagă, să trateze şi să interpreteze o serie de mărimi economice semnificative la nivelul unei națiuni (produs, producție brută şi netă, venit, capital) şi analiza **creşterii economice.**

a) Condițiile unei bune analize

Până la criza din 1929 lumea capitalistă dezvoltată trăia în ritmul unei succesiuni regulate de expansiuni şi de recesiuni economice. Criza anilor '30 şi cel de-al Doilea Război Mondial, vin să marcheze o ruptură netă în această cadență. Obiectivul politicilor economice nu mai este stăpânirea ciclurilor economice, ci deplina lor folosire, ca urmare a recomandărilor keynesiene. Kuznets se întreabă pe atunci ce ar putea asigura creşterea economică regulată în cadrul fiecărei națiuni. El considera că, pentru a răspunde ta această întrebare trebuie reunite două condiții prealabile.

În primul rând, trebuie elaborat un sistem de contabilitate națională capabil să furnizeze informații precise asupra economiei, în ansamblul său.

Kuznets participă în acest scop la grupurile de reflecție de după război, care se ocupau de marile agregate (mărimi globale asupra cărora se exercită observația economică). În funcție de definițiile obținute era clar că cifrele vor fi foarte diferite. Este deci evident că măsurile propuse sunt în mod necesar

afectate de un oarecare relativism. El îşi continuă lucrările propunând o definiție a produsului net obținut prin prelevarea din ansamblul bunurilor finale totalitatea bunurilor care au servit numai pentru a Je produce (bunuri intermediare). Insistă asupra faptului că această operațiune nu este întotdeauna uşoară şi că diferența între tipurile de bunuri depinde adesea de obiectivele vizate de către societate. Kuznets pune la punct un indicator de bogăție (nivel de trai) permițând comparații asupra diferitelor perioade, ca şi între diferite țări: rata de creştere anuală şi produsul național.

In al doilea rând, trebuie întreprinsă o anchetă minuțioasă asupra istoriei cantitative a principalelor țări industrializate, susceptibile de a ceda anumite secrete ale dezvoltării economice. Pentru a realiza acest lucru Kuznets mobilizează în jurul său specialişti din alte ştiințe sociale, în special istorici, sociologi, demografi, ca şi matematicieni şi statisticieni. El se eliberează de încorsetarea resimțită în cadrul National Bureau of Economics Research (NBER) pentru a-şi constitui, sub autoritatea sa, o echipă internațională puternică cu mai multe sute de cercetători (Asociația Internațională pentru Cercetarea Veniturilor şi Avuției Naționale, IARIW, 1950).

Kuznets se detaşează astfel prin metoda sa de tradiția teoreticienilor care, de la Ricardo la Keynes, trecând prin Marx şi Walras au recurs la un demers pur ipotetico-deductiv, fără să se îngrijească de informațiile furnizate de realitate.

Kuznets estimează, dimpotrivă, că principala sarcină a economistului este aceea de a elabora metode de măsură adaptate fenomenelor pe care caută să le pună în evidență, aşa cum procedează specialiştii în ştiințele naturii.

Este necesară tratarea şi interpretarea diversității situațiilor furnizate de istorie, folosind regulile metodei experimentale proprie ştinților naturii şi cele care se pot adapta ştiințelor sociaie.

b) Învățămintele studiului creşterii economice

Din această vastă analiză cantitativă a economiei Kuznets trage anumite învățăminte asupra naturii creşterii economice. El identifică **ciclurile economice.** Acestea sunt mai mult **cicluri ale ratei de creştere,** decât cicluri de expansiune şi contracție la nivelul absolut al activității.

Kuznets demonstrează de asemenea, plecând de la cazul SUA în anii 1879-1888 şi 1919-1928 că raportul de economisire la nivel național este stabil, cu toată importanta creştere a venitului pe locuitor. Acest rezultat empiric se opune concepției lui Keynes care afirmă că nivelul de economisire creşte mai repede decât venitul.

El pune în evidență o scădere tendențială a cantității de capital real necesar producției de bunuri.

În sfârşit, în ceea ce priveşte repartiția veniturilor în țările industrializate, el observă o variație a inegalității veniturilor pe termen lung. Inegalitățile cresc

de la sfârşitul secolului al XIX - lea la cel de-al Doilea Război Mondial, diminuând apoi, pentru a înregistra o nouă creştere în cursul anilor '70. Aceste evoluții sunt reprezentate printr-o curbă Kuznets în U inversat.

Când coeficientul Gini tinde către 1, aceasta înseamnă că inegalitățile sun! puternice.
Sursa: Oshima H. T. (1994), "The impact of technological transformation on histoncal trends in income distribution of Asia and the West". The Developing Economies. september.

Nu i-a scăpat lui Kuznets nici faptul că aceste instrumente şi studii statistice rămân insuficiente pentru descrierea şi înțelegerea unui fenomen aşa de complex cum este cel al creşterii economice.

Într-adevăr, un indice ca cel al ratei de creştere a produsului național net, măsurat în echivalentul valorii, nu furnizează nici o informație asupra transformării compoziției sale. În plus, bunăstarea unei populații depinde în egală măsură de maniera în care avuția produsă este distribuită. La modul general, se atinge acolo o limită proprie metodei cantitative a lui Keynes. În urma sa, alți cercetători au încercat să extindă măsurările cantitative ale lui Kuznets, construind indicatori calificativi; poate fi citat, în acest sens, Sen[1] (laureat Nobel în 1998) şi indicatorul său de dezvoltare umană (IDU).

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 48-51.*

c) Referințe bibliograice

Kuznets S. (1930), *«Secular Movements in Production and Prices: Their Nature and their Bearing upon Cyclical Fluctuations»*, Houghton Mifflin, Boston.

Kuznets S. (1938), *«Commodity Flow and Capital Formation»,* National Bureau of Economic Research, New York.

Kuznets S. (1941), *«National lacome and Capital Formation»,* 1919-1935, National Bureau of Economics research, New York.

Kuznets S. (1957), *«Population Redistribution and Economic Growth: United States»,* 1870-1950, American Philosophical Society, Philadelphia.

Kuznets S. (1966), *«Modern Economic Growth:* Rate, Structure and Spread», Yale Universtty Press, New Haven, Connectitut.

Kuznets S. (1971), *«Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure»,* Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

1972: Kenneth J. Arrow, John R. Hicks -în căutarea echilibrului general şi a bunăstării

Kenneth Arrow ar fi putut primi Memorialul Nobel pentru celebra sa teoremă a imposibiității, dar a fost recompensat împreună cu John Hicks pentru contribuția tor comună la **teoria echilibrului general şi** la **teoria bunăstării.**

a) Modelul Arrow - Debreu

Articolul redactat în 1954 împreună cu Gerard Debreu (laureat Nobel în 1983)[1] este fără îndoială una dintre contribuțiile cele mai importante la dezvoltarea teoriei microeconomice contemporane. El reprezintă punctul de plecare al teoriei consumatorului şi producătorului. Modelul elaborat constituie baza pe care s-a construit teoria neoclasică actuală.

Plecând de la un ansamblu care regrupează ipotezele referitoare la raționalitatea firmelor şi a consumatorilor (concurență perfectă, preferințele agenților economici, dotările inițiale, funcțiile de producție) Arrow şi Debreu demonstrau existența (cel puțin) a unui **echilibru general** concurențial, adică a unui vector de prețuri care egalizează oferta şi cererea fiecărui bun pe care îl comportă sistemul elaborat de Walras care, pentru a afirma existența **echilibrului general,** se mulțumise să se asigure că avea atât ecuații, cât şi necunoscute.

Ipotezele au fost astfel alese pentru ca aceste funcții ale ofertei şi cererii individuale să posede proprietăți care să le permită să determine existența echilibrului, formulând astfel procesui de tatonare dezvoltat de Walras. Ex-

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 19-22.*

istența cel puțin a unui vector-preț al echilibrului concurențial a fost de asemenea demonstrată Modelul nu spune nimic însă despre modul în care cantitățile de echilibru sunt atinse.

Cele două teoreme ale economiei bunăstării constituie alt rezultat important al modelului. Ele sunt de altfel singurele rezultate care pot fi desprinse. Teoremele arată, în primul rând, că orice echilibru general al pieței concurențiale perfecte încă numit echilibru concurențial este un optimum al lui Pareto (astfel că destinațiile obținute permit fiecărui agent economic să atingă o situație optimă fără deteriorarea situației altor agenți economici). Şi că, în al doilea rând, orice optimum al lui Pareto al unei economii poate fi teoretic realizat printr-un echilibru de piață con-curențial. Arrow generalizează de asemenea paradoxul lui Condorcet (1785), sub numele de teorema imposibilității. El arată că situația tranzitivă care caracterizează alegerile raționale ale unui individ nu pot fi agregate pentru a obține un proces de alegeri sociale tranzitive (funcția bunăstării sociale).

b) Hicks - "părintele microeconomiei"...

În 1975, Hicks nota în glumă că existau în el doi Hicks, unchiul şi nepotul. Unchiul era un teoretician neoclasic, iar nepotul nu era foarte mândru de lucrările unchiului său.

Orice ar fi crezut Hicks despre opera sa de tinerețe, acestea sunt lucrările pe care juriul Nobel a dorit să le recompenseze (cercetările sale asupra teoriei bunăstării).

Într-adevăr, în 1934 el încerca împreună cu matematicianul Allen o reformufare şi o modernizare a teoriei echilibrului general, elaborată de către Walras şi Pareto, integrându-i moneda. Obiectivul cercetării era de a da o continuare dinamică acestei teorii. Rezultatul complet al acestor cercetări apare în 1939 în lucrarea "Valoare şi capital".

Această carte este cea care. cu siguranță, a avut cea mai mare influență în judecarea operei sale, pentru că cea mai mare parte a instrumentelor de analiză (rata marginală de substituție, cererea compensată etc.) pe care le prezintă a fost integrată puțin câte puțin în teoria economică curentă. Hicks reuşeşte astfei să înlocuiască versiunea engleză a teoriei marginale propuse de Jevons şi Marshall, impunând abordarea walrasianâ a echilibrului general.

c) ... şi al modelului IS-LM

Îndepărtându-se progresiv de Hayek pentru a se apropia de Keynes (cu mult înainte de apariția "Teoriei generate"), el înlocuieşte în celebrul său articol "Mr. Keynes and the Classics", într-un cadrul mai general ecuațiile sistemului keynesian şi ale sistemului clasic.

Reamintim că, Keynes considera, dimpotrivă, modelul clasic ca un caz particular al modelului său general valabil, atunci când atinge nivelul de ocu-

pare deplină. Un sistem de ecuații şi mai ales ilustrarea sa grafică, care arată cum se stabileşte nivelul dobânzii şi nivelul venitului de echilibru în punctele de intersecție a curbelor IS şi LM, vin să furnizeze cadrul dominat de teoria lui Keynes în anii '40 şi '50.

Modelul IS-LM reluat şi modificat de Hansen, Lerner, Samuelson (laureat Nobel în 1970) va da naştere consensului teoretic botezat de acesta din urmă "sistemul neoclasic": abordarea macroeconomică care completează schema de analiză keynesiană prin ecuații inspirate de logica neoclasică (maximizarea utilității marginale, analiza din punctul de vedere al ofertei).

Modelul agregat IS-LM este compus din două ecuații: IS (Investment and Saving) exprimă egalitatea între economisire şi investiție (echilibru pe piața bunurilor) şi LM (Liquidity and Money) exprimă egalitatea între ofertă şi cererea de monedă (echilibru pe piața monedei). Modelul comportă două variabile endogene, venitul național Y şi rata dobânzii I, celelalte variabile fiind considerate ca exogene (masa monetară M, cheltuielile guvernamentale G). Modelul permite studierea efectelor variațiilor M şi G asupra venitului şi ratei dobânzii.

Față de succesul modelului IS-LM, Hicks reaminteşte totuşi contemporanilor săi necesitatea utilizării critice a modelului şi insistă asupra faptului că aceasta nu este mai mult decât o sinteză de integralitate a gândirii keynesiene.

d) Referințe bibliografice

Arrow J. K. et Debreu G. (1954), *«Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy», Econometrica,* vol. 22, p. 265-290.

Arrow J. K. (1983), *«Collected Papers of Kenneth J. Arrow»,* vol.1, *Social Choice and Justice;* vo.. 2, *General Equilibrium,* Harvard University Press, Massachusetts, Cambridge.

Arrow J. K. (1987), «Arrow's Theorem», in *New Palgrave,* vol. 1, p. 124-126.

Hicks J. R. şi Allen R. G. D. (1934), *«A Reconsideration of the Theory ofValue»,* Economica, vol. 1, p. 52-76 şi p. 196-219.

Hicks J. R. (1937), *«Mr. Keynes and the "Classics": A Suggested Interpretation», Econometrica,* vol. 5, p. 147-159.

Hicks J. R. (1939), *«Value and Capital: An Inquiry Into Some fundamental Principles of Economic Theory»,* Clarendon Press, Londres.

Hicks J. R. (1980-81), *«IS-LM: An Explanation», Journal of Post Keynesian Economics,* vol. 3, p. 139-154.

1973: Wassily Leontief - Economia în cifre

În secolul al XVIII-lea, Francois Quesnay, medic la Curtea regală întreprinde studii privind relațiile între diferitele sectoare ale economiei. El construieşte celebrul tabel economic în care agricultura ocupă un loc central. Primul dintre fiziocrați descrie astfel un circuit economic reprezentând circulația produsului în agricultură.

Un secol şi ceva după aceea, un att francez, Léon Walras studiază la rândul său funcționarea globală a economiei. Lucrările sale rămân totuşi pur teoretice şi nu îşi pot găsi aplicații concrete imediate.

După Walras şi Quesnay, Wassily Leontief reuşeşte te rândul său, în anii '30 construcția unui cadru de analiză a economiei în ansamblu şi prezintă relațiile între sectoarele care o compun. Din eforturile sate ia naştere o metodologie completă de sesizare a mecanismelor economice care îi va aduce autorului Memorialul Nobel pentru ştiințe economice.

a) Matricea inputs-outputs

De la primele cercetări Leontief combină un demers teoretic susținut cu lucrări statistice complicate. Pe de o parte, el reia "tabelul economic" al lui Quesnay şi teoria echilibrului general al lui Wairas. Pe de altă parte, încearcă să studieze experimental interrelațiile dintre diferitele sectoare ale economiei.

Din acest dublu demers ia naştere în 1941 tabelul schimburilor interindustriale (vezi tabelul de mai jos). Leontief descrie interdependența dintre difer-

itele sectoare de producție. Tabelul prezintă fluxurile de inputs-uri, adică factorii de producție, şi fluxurile de outputs-uri, adică produsul.

Pe orizontală figurează ceea ce unele sectoare vând altor sectoare. Pe coloane se poate citi ceea ce diferitele sectoare au cumpărat. Inițial, nu exista autoconsum, iar produsele erau toate bunuri intermediare.

Leontief a elaborat deci un cadru operațional de analiză a economiei integrând fluxurile reale şi contabilizate. El a contribuit astfel, după exemplul lui Meade, (premiat Nobel în 1977) sau Stone[1] (laureat Nobel în 1984) la naşterea contabilității naționale moderne.

Utilizarea tabelului schimburilor industriale (TSI) a lui Leontief inaugurează folosirea tabelelor input-output. Analiza cifrelor relațiilor între sectoare se foloseşte mai ales în contabilitatea națională şi pentru planificare.

Tabelul schimburilor industriale

(Euro)

	Intputs				
Outputs	**Agri-cultură**	**Industrie**	**Servicii**	**Consum final**	**Producție totală brută**
Agricultură	0	30	20	30	80
industrie	20	0	60	50	130
Servicii	20	50	0	70	140
Total consum intermediar[1)]	40	80	70	140	330
Valoare adăugată	40	50	70		
Producție totală sau resurse	80	130	140		

[1)] Consumul intermediar, produs consumat în întregime (distrus sau transformat), în timpul anukti în procesul de producție.

Notă: *este vorba de o formă foarte simplificată a matricei într-o economie închisă pentru o perioadă de un an. Cifrele sunt fictive. Lectura pe orizontală: agricultura a produs în cursul anului, 80 de EURO utilizați pentru o sumă de* 30 *de Euro în industrie, 20 în sectorul servicii şi 30 în consumul final (în special gospodării).*

Lectura pe coloană: pentru a produce în cursul acestui an, agricultura a utilizat câte 20 de Euro bunuri industriale şi servicii private. Valoarea de consum intermediar se ridică deci la 40 Euro, iar valoarea adăugată este tot de 40 Euro.

Tabelul permite, de asemenea, elaborarea unui util instrument de simulare şi de previziune: matricea coeficienților tehnici.

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 23-26.*

b) Coeficienții tehnici

Coeficienții tehnici reprezintă cantitatea de input necesară fabricării unei unități dintr-un anumit bun. *De* exemplu, în tabelul de mai sus, pentru a produce o unitate, ramura industrie trebuie să cumpere 23% agriculturii (30/130).

Leontief presupune că pe termen scurt, coeficienții tehnici sunt ficşi şi schimbările lor sunt previzibile. Ei devin deci un prețios instrument de previziune, permițând studierea repercusiunilor măsurilor de politică economică, delectarea sursei de inflație, capcanele sistemul productiv.

El pune astfel în evidență sectoarele puternice ale economiei, cum este cel al construcțiilor şi lucrărilor publice, de unde celebra zicală, "când construcțiile merg, totul merge". Coeficienții tehnici constituie de asemenea prețioase instrumente pentru relansarea sectorială. În sfârşit, extensia TSI în economia deschisă permite de asemenea evidențierea sectoarelor puternic dependente de exporturi şi de importuri.

Combinând relațiile contabile şi tehnicile globale, modelul lui Leontief este aplicabit în numeroase domenii. De exemplu, el îşi dovedeşte eficacitatea în studiul efectelor marilor bulversări, cum sunt cele ale unui război, asupra economiei. În plus, modelul lui Leontief a fost utilizat şi pentru studierea efectelor producției asupra mediului înconjurător.

c) Paradoxul Leontief

În anii '50 Leontief încearcă să afle, studiind input-urite, ce capital şi muncă implică fiecare industrie americană, urmărind diversele eşaloane ale producției. El demonstrează că SUA exportă capital intensive nebalansate în importuri; rezultatul este paradoxal pentru țările considerate ca cele mai dezvoltate din punct de vedere economic şi deci exportând bunuri care înglobează un capital puternic. Acest rezultat combate teorema lui Heckser - Ohlin (premiat Nobel în 1977) - Samuelson (laureat Nobel în 1970) (HOS).

Specialiştii în comerț internațional au discutat şi contestat amplu acest paradox. Mai întâi, metoda reținută presupune că funcțiile de producție sunt aceleaşi de la o țară la alta, de aceea nu este necesar un caz anume. Apoi, Leontief n-a ținut cont de protecționismul american care apasă asupra importurilor intensive de forță de muncă, protejând astfel anumite sectoare care pot exporta mai mult decât altele. În sfârşit, aşa cum remarca Buchanan[1] (laureat Nobel în 1986), existența unui al treilea factor de producție, resursele naturale, alături de muncă şi capital, pot modifica considerabil rezultatele inițiale, în funcție de sustenabilitatea şi complementaritatea lor.

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 31-34.*

d) Referințe bibliografice

Leonttef W. (1936), *«Quantitative Input and Output Relations in the Economic System of the United States», Review of Economics and statistics,* vol. 18, p. 105-125.

Leontief W. (1941), «*The Structure of the American Economy»,* 1919-1929, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.

Leontief W. (1953), «Domestic *Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined», Proceedings of the American Philosophy,* vol. 97, p. 332-349.

Cartre A. P., Leontief W. şi Petri P. (1977), *«The Future of the World* Economy», New York, Oxford University Press.

Leontief W. (1986), *«Wassity Leontief: textes et itineraire»* par B. Rosier, Paris, La Découverte.

1974: Friedrieh A. von Hayek, Gunnar K. Myrdal -De la economia pură la ştiințele sociale

Decernând simultan Memorialul Nobel celor doi importanți cercetători în ştiințele economice, juriul suedez n-a făcut decât să marcheze foarte pregnant gustul său pentru contraste. Într-adevăr, dacă unul sau altul dintre cei doi s-a înhămat, mai ales în tinerețe la cercetări în materie de teorie monetară şi de politică conjuncturală, se resimte totuşi o anumită dificultate în a înțelege de ce premiul a fost împărțit între Hayek şi Myrdal, atât timp cât sunt mari diferențe între cei doi savanți, atât la nivelul domeniilor de cercetare, cât şi la nivelul ideologiei.

a) Teoria monetară a suprainvestiției a lui Hayek

La sfârşitul anilor '20 şi începutul anilor '30 primele articole ale lui Hayek se prezentau ca **o** principală alternativă la viziunea pe care Keyneş o adusese în prim-plan. Inspirația lui Hayek îşi avea izvorul într-o dublă sursă: teoria lui Knut Wicksell[1] şi cea a fondatorului şcolii austriece, mai precis a lui Bohm-

[1] *Problematica lui Wicksell. Discipol al lui Bohm-Bawek, Wicksell a fost frapat de ruptura care exista in gândirea economică de ta sfârşitul secolului XX între teoria generală a prețurilor relative, care nu recunoştea monedei nici o valoare independentă de cea care este derivată din puterea sa de cumpărare, şi teoria cantitativă a monedei care se explică prin variațiile cantității de monedă a fluctuației nivelului general al prețurilor. El este tentat să realizeze o sinteză în care rata dobânzii este elementul central. Wiecksell distinge două rate ale dobânzii: prima, rata monetară de piață sau rata curentă a dobânzii, care este determinată pe piața monedei şi a creditului, costul unei unităp de "dispoziție de capital" în timpul unei anumite unități de timp, şi a doua*

Baweric. Este necesar să revenim pe scurt asupra lucrărilor celor doi economişti pentru o mai bună înțelegere a aportului original a lui Hayek.

Bohm-Bawerk considera că investiția trebuie să fie o curbă de producție, mai mult sau mai puțin lungă, în funcție de costul de oportunitate a agenților economici, a căror rată de economisire este revelatoare. În situația de echilibru structura temporală a producției alese de către antreprenori corespunde dorinței de economisire a consumatorilor. Echilibrul poate fi rupt dacă moneda, sub formă de credite, este injectată în economie. Această injectare provoacă o bulversare a structurii prețurilor, în particular, o scădere a ratei dobânzii pe piață sub o rată naturală, conform teoriei wickselliene. Scăderea suscită, la rândul său, o creştere a investițiilor, deasupra nivelului de echilibru, care este determinat prin eonomisire.

Această suprainvestiție, în sensul în care bunurile de echipament au devenit excesive în raport cu cererea de bunuri şi servicii, exprimată la nivelul consumatorilor, este finanțată prin ceea ce Hayek numeşte economisire forțată. Cauza fundamentală a recesiunii conjuncturale este epuizarea acestei surse artificiale de economisire. Economia trebuie deci să traverseze o perioadă de şomaj şi de reajustări pentru â putea restabili echilibrele rupte printr-o politică monetară "taxă".

Această analiză este radical opusă celei a lui Keynes, care vedea în insuficiența investițiilor cauza fundamentală a şomajului. În timp ce Keynes propune între altele stimularea investiției prin creşterea masei monetare, Hayek preconizează o politică de austeritate şi disciplină monetară. Hayek găseşte politicile keynesiene responsabile de lunga perioadă de inflație de după război şi, apoi, de recesiunea şi creşterea şomajului în anii '70.

b) Myrdal - un precursor ai revoluției keynesiene

Myrdal îşi începe cariera ca specialist în teoria monetară a ridurilor economice. El este primul care a introdus anticipațiile în analiza formării prețurilor. Propune, de asemenea, realizarea unei critici a tezei compatriotului său Knut Wicksell. Pentru a stabili o distincție între anticipațiile de economisire şi de investiție şi mărimile realizate (şi statistic înregistrate), el introduce con-

---

rata "naturală" a dobânzii, care se va stabiliza dacă nu se uzează de tranzacții monetare. Dar dacă capitalul real este împrumutat în natură, vorbim de o rată pentru care oferta şi cererea de capital real sunt in echilibru şi care "corespunde în măsură mai mare sau mai mică randamentului aşteptat de la capitalul nou creat". Rata "normală" a dobânzii este nivelul ratei monetare a dobânzii care realizează echilibrul pe piața monedei.

Wicksell operează deci cu raporturi intre rata "naturală" şi rata monetară a dobânzii, element explicativ al proceselor economice de expansiune şi contracție. Hayek reia această analiză.

ceptul de ex *ante* (mărimi protejate de agenții economici înaintea realizării lor) şi *ex post* (mărimi realizate).

De exemplu, la o sumă dată consumatorii pot anticipa un anumit venit şi pot decide, pe această bază, o anumită economisire.

Dacă venitul reatizat diferă de cel anticipat economisirea realizată va fi probabil diferită de economisirea anticipată. În aceeaşi manieră antreprenorii pot la un moment dat să facă planuri de investiții pentru o anumită sumă. Dacă se produce o scădere a cererii, antrenând o acumulare de stocuri nedorite, investiția realizată va fi mai mare decât investiția inițial prevăzută. După Myrdal un dezechilibru *ex ante* între mărimi care sunt egale *ex post* stă la originea fluctuațiilor economice, a inflației şi a şomajului. Mai multe rezultate importante ale lucrării "Teoria generală" a lui Keynes sunt prezente în lucrările lui Myrdal, care, pe drept cuvânt, face realmente prin aceasta figură de precursor al revoluției keynesiane.

c) Interdependența economicului cu socialul

Ceea ce îl apropie pe Hayek de Myrdal, ale căror concepte ideologice sunt foarte îndepărtate, este interesul pronunțat pe care îl manifestă față de alte ştiințe sociale.

Hayek care s-a impus ca principalul teoretician contemporan al liberalismului a fost distins de juriul Nobel pentru fundamentele atât juridice, politice, cât şi pur economice pe care acesta a căutat să le dea analizelor sale asupra societății. În critica sa severă a socialismului el foloseşte din abundență suporturi din filozofie şi din istorie. În acelaşi mod Myrdal consideră că ştiința economică singură este insuficientă **pentru explicarea mecanismelor complexe ale evoluției societății. De altfel, când este vorba** de studiile sale asupra discriminării rasiale a **SUA asupra țărilor** în curs de dezvoltare sau asupra dezarmării, **esențialii operei sale** se situează în afara domeniilor economiei **pure.**

d) Referințe bibliografice

Hayek von F. A. (1929), *«Geldtheorie und Konjunkturtheorie»*, Holder-Pinchler-Tempsky, Vienne.

Hayek von F. A. (1937), *«Monetary Naționalism and International Stability»,* Longmans Green, Londres.

Myrdal G. K. (1927), *«Prisbtldningsprobiemet och fbrănder-ligheten»,* Almqvist et Wiksell, Stokholm et Uppsala.

Myrdal G. K. (1931), *«Om penningteoretisk jamvikt En studie over den "normala rantan" Wicksells penninglara», Ekonomisk Tidskrift,* vol. 33, p. 191-302.

Myrdal G. K. (1934) *«Finanspoiitikens ekonomiska verknin-gar»,* P. A. Norstedt et Soners, Stockholm.

1975: Leonid V. Kantorovici, Tjalling C. Koopmans - Despre sărăcia resurselor

Cercetarea "fundamentală" rămâne la loc de cinste în 1975: sovieticul Kantorovici şi olandezul Koopmans sunt recompensaţi pentru contribuţiile lor metodologice într-un domeniu al teoriei economice normative. Cu toate că niciodată n-au lucrat împreună în mod real, subiectul lor de cercetare este totuşi acelaşi: este vorba de o problemă economică clasică, cea a sărăciei resurselor şi a alocării lor optime.

a) Economie ... şi sărăcie

Punctul de plecare al lucrărilor celor doi economişti este problema fundamentală a oricărei activităţi economice, aceea de a şti cum să se utilizeze mai bine resursele de care se dispune în producţia bunurilor şi serviciilor. Acest domeniu conţine probleme precum: Ce bunuri se produc? Ce metode de producţie se utilizează? Ce bunuri de consum? Ce parte din venit se economiseşte pentru crearea noilor resurse necesare producţiei şi consumului viitor?

Cu toate că nici unul dintre ei n-a cunoscut lucrările celuilalt, până la mijlocul anilor '50, cercetarea lor a dus la aceeaşi formulă operaţională: "programarea lineară"[1], care permite translaţia teoriei alocării optimale a resurselor într-un limbaj matematic[2]. În timp ce Koopmans va fi mai târziu mai mult interesat de utilizarea resurselor naturale, Kantorovici s-a consacrat mai ales aplicării tehnicii programării lineare, în scopul îmbunătăţirii funcţionării economiei planificate. Al doilea lor punct de convergenţă este legătura între sărăcia resurselor şi preţul factorilor de producţie.

b) Kantorovici sau cum se ameliorează planul

La sfârşitul anilor '30 Kantorovici demarează lucrările asupra programării lineare. În aceeaşi perioadă o fabrică de placaj din Leningrad care prelucra diferite tipuri de lemn cu ajutorul unor maşini cu productivităţi diverse se adresa Institutului de Matematică şi Mecanică al Universităţii din Leningrad. Se dorea găsirea unor soluţii la problema repartiţiei diverselor tipuri de lemn pe maşini, cu scopul maximizării producţiei globale.

Cu ocazia analizei acestei probleme, Kantorovici descoperă că nu numai lemnul constituie problema, ci şi o serie de alte elemente, cum sunt cele legate de transport, alegerea investiţiei intertemporale, sau ritmul amortizărilor, dar

---

[1] *Metodă matematică care permite maximizarea unei funcţii lineare în condiţiile lineare restrictive date.*

[2] *Kantorovici şi Koopmans sunt cu siguranţă primii care s-au angajat în domeniul programării lineare, dar lucrările lor sunt totuşi de nedisociat de formula dualităţii lui Neumann, ca şi de activitatea lui G.B. Dantzig, care a pus la punct metoda simplexului.*

mai ales, că programarea lineară ar permite rezolvarea problemei. Concret, soluția sa la problema optimizării s-a bazat pe calculul repetat de multiplicatori, care joacă rolul prețurilor fictive[1] şi permit, ca şi multiplicatorii lui Lagrange - degajarea soluției optime.

Mai târziu, Kantorovici şi-a lărgit câmpul de cercetare; el pornea de la problema producției izolate pentru a se orienta către sistemul economic în ansamblul său.

Ca atare, pune în evidență atât pentru cazul static, cât şi pentru cazul dinamic - legătura între alocarea eficientă a resurselor şi sistemul de prețuri: adică relativa sărăcie **a** produselor care determină prețurile. Continuând raționamentul el ajunge la teoria neoclasică a **utilității marginale. Î**n consecință, el se loveşte nu numai de teoria marxistă a valorii-muncă, după care prețul unui produs este determinat prin munca direct sau indirect consacrată producției, dar şt de doctrina politicii dominante.

Mai pe larg, Kantorovici a demonstrat cu claritate că nu se poate avea o planificare optimală, fără un sistem de prețuri eficiente. Mult timp considerat ca făcând economie de tip "burghez", lucrările lui Kantorovici devin cu adevărat cunoscute abia după era stalinistă.

c) Koopmans şi economia resurselor naturate

Fizician prin formație, Koopmans se orientează de te începutul anilor '30 către economie, după ce îl întâlnise pe Tinbergen (laureat Nobel în 1969). El se preocupă de studiul alocării resurselor şi devine - în acelaşi timp cu Kantorovici - unul dintre pionierii programării lineare. Koopmans a dezvoltat în special teoria "analizei activității" care studiază relația între inputs şi outputs nu numai din unghiul tradiționalei funcții de producție, dar şi din cel al alegerii sub constrângere.

Această analiză permite clarificarea relației între o producție eficientă şi sistemul de prețuri şi serveşte de asemenea ca bază pentru decizia privind investiția. Koopmans face legătura între problema normativă de alocare a resurselor şi teoria echilibrului general a lui Arrow şi Debreu.

În anii '60 Koopmans se consacră analizei ratei de creştere optimale pentru o economie dată. El îşi orientează în mare măsură lucrările către planificarea în domeniul resurselor naturale şi, in principal, a resurselor energetice. Contribuie, de altfel, în mod semnificativ, în aceiaşi moment cu Haavelmo[2] (premiat Nobel în 1989) la dezvoltarea cercetarii în econometrie şi la rezolvarea sistemelor de ecuații simultane[3].

Formația sa inițială de fizician i-a permis aprofundarea legăturii între ştiința economică şi alte stanțe. El făcea distincție netă între demersul ştiințific

---

[1] *Aceste prețuri nu sunt prețuri de piață.*
[2] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 42-44.*
[3] *Un sistem de ecuații în care variabilele se influențează reciproc.*

şi poziția etică. Pentru el exista la fel de clar o distincție între economie ca ştiință, şi economie ca artă aplicată.

d) Referințe bibliografice

Kantorovich L.V. (1939), *«Matematicheskie metody organizatsii i planirovaniia proizvodsva»*, Leningrad University Press.

Kantorovich L.V. (1959), *«Calcul economique et utilisation optimale des ressources»,* Paris, Dunod.

Kantorovich L.V. (1959), *«Analyse fonctionnelle»,* Moscova, Mir.

Kantorovich L.V. (1976), «Economic Probtems of Scientific and Technological Progress», *Scandinavian Journal of Economics,* vol. 42, p. 183-213.

Koopmans T.C. (1951), «Activity *Analysis of Production and Allocation»,* New York, John Wiley & Son.

Koopmans T.C. (1970), *«Scientific Papers of Tjalling C. Koopmans»,* Berlin, Springer.

Koopmans T.C. (1973), *«Economics among tne Sciences», American Economic Review,* vol. 69, p. 1-13.

1976 Milton Friedman - Contrarevoluția keynesiană

Milton Friedman este, fără îndoială, economistul contemporan cel mai cunoscut de către marele public. Promotor de la începutul anilor '50 al liberalismului economic şi conducătorul unei veritabile contrarevoluții keynesiene, el şi-a văzul ideile triumfând la începutul anilor '70. Totuşi nu pentru recomandările sale în materie de politică economică i-a fost atribuit Memorialul Nobel, ci pentru realizările sale în domeniul analizei consumului, istoriei şi teoriei monetare, ca şi pentru punerea în lumină a complexității politicilor de stabilizare economică.

a) Pozitivismul economic

Ceea ce caracterizează ansamblul lucrărilor sate este o credință de neclintit în mecanismul prețurilor de piață pentru rezolvarea problemelor de producție şi de alocare a resurselor şt o metodologie botezată "pozitivism economic". Este fundamental ca această metodă să fie bine înțeleasă, pentru o mai bună stăpânire a lucrărilor lui Friedman care se bazează pe ideea că economia este o ştiință experimentală, în aceeaşi măsură ca ştiințele naturii. Contează mai puțin că ipotezele de plecare sunt realiste. Numai testul experimental al predicțiilor teoriei este important pentru confirmarea sau infirmarea explicațiilor avansate. Această abordare metodologică este totuşi prea ades

asociată analizelor şi faptelor imprecise, pentru că din punct de vedere strict ştiinţific, ea nu antrenează un minimum de reţinere din partea economiştilor.

b) Funcţia de consum şi venitul permanent

Aportul original al lui Friedman în oeea ce priveşte funcţia de consum (înclinaţia globală spre a consuma a lui Keynes) constă în aplicarea teoriei neoclasice a capitalului şi a alegeri între consumul imediat şi întârzierea explicării unei reiaţii în care Keynes era mulţumit de a vedea "o lege fundamentală a psihologiei": când venitul creşte, creşte şi consumul, dar mai puţin decât venitul.

Kuznets (premiat Nobel în 1971) a arătat în mod experimental că înclinaţia medie spre consum nu creşte pe termen lung, contrar a ceea ce susţinea Keynes. Friedman, care ţine cont de rezultatele lui Kuznets, arată că cea mai importantă parte a cheltuielilor de consum nu este legată de venitul curent, aşa cum credea Keynes, ci de componenta sa principală numită venit permanent, care este venitul pe care contează pe termen lung indivizii şi pe care aceştia îl consideră ca normal şi obişnuit. El deduce că astfel cererea de monedă este mai stabilă decât gândeau keynesienii.

c) Cruciada monetaristă

Friedman îşi datorează recunoaşterea sa mondială îndeosebi actualizării teoriei cantitative a monedei. Conform acestei teorii ortce creştere a cantităţii de monedă (M) antrenează o creştere a preţurilor (P), căci viteza de circulaţie a monedei (V) este constantă[1], iar volumul tranzacţiilor (T) este la valoarea maximă, datorită folosirii factorilor de producţie la întreaga lor capacitate. Inflaţia este astfel un fenomen strict monetar.

Ecuaţia teoriei cantitative a monedei
MV = PT

Friedman susţine că pe termen scurt, o creştere a lui M se repercutează asupra lui P, dar în egală măsură şi asupra lui T, deoarece factorii de producţie nu sunt pe deplin folosiţi. În schimb, pe termen lung, teoria cantitativă se verifică din nou.

[1] *Contrar keynesienilor care susţineau că cererea de monedă pentru tranzacţii şi bursă este instabilă, mai ales în perioadele de puternică incertitudine, monetariştii insistă asupra stabilităţii funcţiei cererii de monedă. Viteza de circulape a monedei ftind o aproximare a cererii de monedă, monetariştii au tras concluzia că V este stabil în cursul timpului.*

În lucrarea sa "Istoria monetară a SUA 1867 - 1960", scrisă în colaborare cu A.J. Schwartz.el demonstrează legalitatea teoriei sale. Fluctuațiile ciclice sunt, dacă nu provocate, cel puțin agravate prin politici monetare intermitente. Rolul Rezervelor Federale în accentuarea dramatică a crizei anilor '30 a fost, de asemenea, demonstrat. Friedman a exprimat celebra sa "regulă monetară", adică necesitatea după părerea lui de a introduce în Constituția SUA precizarea că masa monetară trebuie să varieze la o rată constantă, egală cu rata de creştere pe termen lung a producției naționale. Astfel s-a născut revoluția **monetaristă.**

El estimează combătând definitiv analiza keyrvesiană că pe termen lung, în economia americană, raportul între cantitatea de monedă şi venitul național este mult mai stabil decât raportul între cheltuielile autonome şi venit (faimosul multiplicator keynesian).

d) Rata de şomaj natural...

La sfârşitul anilor '60 Friedman afirma că există în economie o "rată de şomaj natural", o nouă interpretare a conceptului keynesian de "utilizare deplină a ocupării".

Rata de şomaj natural este determinată de structura pieței forței de muncă şi de funcționarea acesteia (imperfecțiunile pieței, asigurarea de şomaj, sindicatele, salariu} minim). Este vorba, după Friedman, de a denunța pericolele unei potitici monetare expansive, în vederea luptei contra şomajului, în absența unei insuficiente cereri efective. Ei prezintă o nouă versiune a relației lui Phillips, ținând seama de anticipările asupra inflației, ceea ce permite reluarea alternativei sintezei neoclasice inflație sau şomaj.

e)... şi curba Phillips

Pentru Friedman rata de şomaj natural nu poate fi redusă decât provizoriu, profitând de iluzia monetară, adică crescând inflația. El concluzionează că, în loc să exprime o relație negativă între rata şomajului şi rata inflației, curba lui Philips este verticală pe termen lung. Agenții economici nu sunt victime decât pe termen scurt ale acestei iluzii monetare şi integrează în anticipațiile lor surplusul inflației.

Friedman afirmă chiar că este posibil să se observe o curbă Phillips pozitivă: rata inflației şi a şomajului cresc împreună (prin simulare reciprocă).

Această, analiză a curbei lui Phillips va fi aprofundată de către Lucas[1] (laureat Nobei în 1995) în teoria sa a anticipațiior raționale.

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39.*

f) Referințe bibliografice

Friedman M. (1953), «Essays *in Positive* Economics», University of Chicago Press, Chicago.
Friedman M. (1960), *«A Program fo*r *Monetary Stability»,* Fordham University Press, New York.
Friedman M. (1962), *«Capitalism and Freedom»,* University of Chicago.
Friedman M. (1962), *«Price Theory»,* Aldine, Chicago.
Friedman M. et Schwartz A.J. (1963), *«A Monetary History of the United States»,* 1867-1960, Princeton University Press.
Friedman M. (1969), «The *Optimum Quantity of Money and Other* Essays», Aldine, Chicago.
Friedman M. (1970), *«The Counter-Revolution in Monetary Theory»,* Institute of Economic Affatrs, Londres.

1977: Bertil Ohlin, James Edward Meade -Manual de istorie internațională

Bertil Ohlin şi James Meade au primit onorurile Nobel pentru contribuția lor ta teoria comerțului internațional şi a mişcărilor de capitaluri.

a) Schimbul internațional: cauze şi consecințe

Bertil Ohlin a încercat să înțeleagă avantajele comparative puse în evidență de Ricardo şi să integreze teoria neoclasică a prețurilor produselor şi factorilor de producție în teoria schimbului internațional. Contribuția lui Ohlin, dar mai ales cea a lui Heckscher, constă în aceea de a explica schimbul internațional prin abundența sau sărăcia relativă a diverşilor factori de producție cu care sunt dotate țările.

Fie două țări A şi B: A dispune din abundență de capital şi de forță de muncă, dar are puțin pământ: pentru B este invers, ea dispune de mai mult pământ, dar de forță de muncă şi capital puține. Renta în țara B fiind mai scăzută în raport cu salariul şi cu rata dobânzii, ea are deci interes să producă bunuri care necesită mult pământ. Invers, în țara A, unde salariul şi rata dobânzii sunt relativ scăzute, în raport cu renta, avantajul său rezidă în produse care necesită multă muncă şi capital, şi mai puțin pământ.

Fiecare țară are deci tendința, în primul rând, de a se specializa în bunuri care necesită factori de producție, pe care îi posedă din abundență față de alte țări, în al doilea rând, să exporte bunuri care înglobează mulți factori de producție, pe care îi posedă din abundență şi, în al treilea rând, să importe bunuri care necesită mulți factori de producție care îi lipsesc. Una dintre consecințele acestui raționament este teorema lui Heckscher-Ohlin, după care comerțul internațional tinde să producă o egalizare a prețurilor factorilor de

producție între diferite țări. Samuelson (laureat Nobel în 1970) o va reformula precizând condițiile (restrictive) ale valabilității sale (concurența pură şi perfectă pe toate piețele; funcții de producție identice; folosirea deplină a forței de muncă şi a capitalului; absența obstacolelor în calea schimburilor).

Căutând să verifice în mod experimental lucrările lui Heckscher şi Ohlin, Leontief (premiat Nobel în 1973) a pus în evidență un paradox. Plecând de la faptul că SUA erau, în principiu, mai bine dotate cu capital, decât restul lumii, Leontief calculează cu ajutorul matricei input-output conținutul în muncă şi în capital al exporturilor şi importurilor americane pentru anul 1947. Or, rezultatele obținute arată inversul a ceea ce se aştepta: SUA exportau bunuri care necesitau multă muncă şi importau bunuri relativ capitalizate.

Au fost avansate mai multe explicații: prezente costurilor de transport şi a drepturilor de vamă; caracterul funcțiilor de producție; prezența unui al treilea factor de producție: resursele naturale; subestimarea capitalului american; efectele cererii; productivitatea crescută a muncitorilor.

b) Controversele Ohlin-Keynes

Bertil Ohlin, şi la modul general, şcoala de la Stockholm, sunt cunoscute pentru polemicile cu Keynes. Cea mai faimoasă este cea legată de efectele despăgubirilor germane după Primul Război Mondial. Keynes susținea că despăgubirile datorate de Germania învingătorilor necesitau mişcări de prețuri relative de o amploare de neînțeles, atât timp cât nu favorizau exporturile germane.

Pentru Ohlin plata reparațiilor de către Germania implica în mod cert un transfer de putere de cumpărare către țările învingătoare, dar furniza, în acelaşi timp, un debuşeu mărfurilor din țara debitoare. Era deci inutil ca germanii să le scadă prețul. Keynes se opunea acestei teze foarte optimiste, susținând că o creştere a puterii de cumpărare a țărilor aliate nu se îndrepta, prin forța lucrurilor, asupra mărfurilor rămase disponibile prin scăderea puterii de cumpărare germane.

O altă controversă va izbucni pentru a stabili dacă dezvoltările teoretice ale şcolii de la Stockholm (în special G. Myrdal, laureat Nobel în 1974 şi B. Ohlin) nu le precedau pe cele ale şcolii de la Cambridge. Se mai poate remarca faptul că măsurile de luptă contra şomajului, preconizate de Keynes în lucrarea sa "Teoria generală", se găseau deja într-un raport al tui Bertil Ohlin publicat în 1934.

c) Politica economică în economia deschisă

Înaintea lui Meade, analiza echilibrului intern (deplina folosire a forței de muncă, stabilitatea prețurilor, creşterea economică) se derula într-o economie închisă, eliminând astfel problemele balanței de plăți şi ratei şomajului. Situația se prezenta la fel dacă se analizau problemele echilibrului extern, care ignora

echilibrul intern. Aportul lui Meade se referă la tratarea simultană a celor două echilibre şi a interdependenței dintre ele.

Mecanismele de ajustare a balanței de plăți pun în evidență două efecte: efectele-preț care rezultă din manipularea ratei de schimb asupra contului curent; efectele-venit care stau la originea efectelor multiplicatoare. Echivalarea plăților sau "absorbția" (termen datorat economistului S. Alexander) constă în unificarea celor două efecte. Termenul de "absorbție" defineşte balanța de plăți ca diferență între rețeta totală a rezidenților unei țări şi plățile globale ale acestora (sau cheltuielile globale) cu excluderea autorităților monetare. Balanța de plăți poate fi încă văzută ca diferență între venitul global şi cheltuiala globală în cadrul economiei.

Demersul lui Meade permite ca problemele balanței de plăți să fie tratate ca probleme de politică economică. Realizând simultan echilibrul intern (folosirea deplină a forței de muncă şi stabilitatea prețurilor) şi echilibrul extern (balanța de plăți) se impune în mod necesar o acțiune asupra venitului național (prin măsuri monetare şi bugetare), ca şi ajustări de prețuri (prin modificări ale ratei de schimb sau ale nivelului salariilor). Analiza lui Meade a constituit punctul de plecare pentru o întreagă serie de lucrări privind conduita politicii economice în contextul unei economii deschise, dintre care se distinge în special modelul Mundell-Fleming (R.A. Mundell[1], laureat Nobel în 1999).

d) Referințe bibliografice

Ohlin B. (1933), «Interregional *and International Trade»,* Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.

Ohlin B. (1934), *«Penningpolitik offentliga arbeten, subventioner och tuttar som model mot arbetstoshet»,* Stockholm, P. A. Norstedt.

Ohlin B. (1937), «Some *Notes on the Stockholm Theory of Savings and Investment»*, *Economic Journal,* vol. 47, p. 53-9 şi 221-40.

Samuelson P. (1943), *«International Trade and the Equalization of factor Prices», The Economic Journal,* vol. LVIII, p. 163-84.

Meade J. E. (1951), «The *Theory of International Economic Policy»,* vol.1, Oxford University Press.

Meade J. E. (1955), *«The Balance of* Payments», vol. 2, Oxford University Press.

Meade J. E. (1955), *«Trade and Welfare»,* Oxford University Press.

Meade J. E. (1995), *«Full Employment Regained?»,* Cambridge University Press.

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 52-58.*

1978: Herbert A. Simon - Este raţional omo oeconomicus?

Aportul fundamental al lui Herbert Simon rezidă în critica sa asupra viziunii neoclasice a lui omo *oeconomicus,* după care acesta este un maximizator raţional al capacităţilor cognitive nelimitate. Acestei teorii, Simon îi opune "raţionalitatea limitată" şi "nivelul de aspiraţie sau de satisfacţie". El a dat o nouă viziune structurii luării deciziei aplicabile în toate formele de organizare, furnizând astfel o bază de integrare în ansamblul ştiinţelor sociale.

a) De la raţionalitatea limitată...

Conform modelului neoclasic, individul este caracterizat ca un agent economic care alege în perfectă cunoştinţă de cauză soluţia care îi procură satisfacţia cea mai mare. În acelaşi timp, în realitate colectarea şi tratarea datelor sunt limitate de capacităţile intelectuale umane ale omului, individul nu poate avea decât o imagine aproximativă a alegerilor posibile.

Omul nu caută în aceste condiţii să atingă alegerea optimală, ci numai un anumit nivel de aspiraţie. Raţionalitatea pusă în joc nu poate fi decât subiectivă şi relativă. Acesta este conceptul de raţionalitate limitată sau procedurală pe care Simon îl substituie raţionalităţii substanţiale a demersului neoclasic. Conceptul se opune, de asemenea, celui al anticipaţiilor raţionale definit de Muth sau Lucas[1] (laureat Nobel în 1995).

b)... la un nou model de luare a deciziilor

Dacă omul nu-şi face un calcul de maximizare, cum poate lua decizii? Pentru Simon, orice demers de cunoaştere începe cu un număr limitat de operaţiuni elementare clar ierarhizate (cercetare, comparare, colaţionare etc.). Rezolvarea efectivă a acestor probleme se obţine prin descompunerea în subprobleme mai specifice. Printre aceste subprobleme, Simon distinge probleme "bine structurate", pentru care există algoritmi de rezolvare, probleme "prost structurate", pe care va încerca să le rezolve indicând orientări aproximative ("euristice") care dau o satisfacţie relativă.

c) Despre importantele consecinţe asupra teoriei întreprinderii...

Înaintea lui Simon, ţinând seama de caracterul lapidar al modelului neoclasic al firmei (cutia neagră) distincţia între întreprindere şi antrepenor nu era necesară. Singurul şi unicul obiectiv al firmei era creşterea profitului. Studiul privind creşterea dimen-iunii întreprinderii, distincţia între proprietate şi control, organizarea în sindicate a salariaţilor, o concurenţă legată de calitate şi nu numai de preţ, a redat interesul pentru studiul individual al firmei. Remarcăm aici

[1] *Prezentat in "Probleme economice", CtDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39.*

că această apreciere se distinge de cea a lui Coase[1] (laureat Nobel în 1991) care îşi punea întrebări la modul general, asupra condițiilor de existență a firmelor.

Teza sa inițiată ia formă revizuită în 1947 şi, sub titlul "Administrative behavior", concepe întreprinderea sau administrația ca un sistem constituit din elemente fizice, umane şi sociale în perpetuă adaptare. Componentele sistemului sunt inserate mtr-o rețea de comunicare, iar membrii acestuia manifestă dorința de a coopera, cu scopul de a atinge acelaşi obiectiv.

Antreprenorul, atotcunoscător al teoriei neoclasice, este înlocuit de un ansamblu de decidenți care cooperează între ei, dar a căror acțiune rațională nu poate fi decât limitată. Decizia acestor persoane relevă mai puțin căutarea celei mai bune soluții, ci a acelui nivel de satisfacție pe care acestea doresc să-l atingă.

d)... şi a organizării, în general

Organizarea joacă un dublu rol: pe de o parte asigură creşterea capacității de tratare a informațiilor şi deci atinge domeniul raționalității şi, pe de altă parte, reduce conflictele care provin din comportamentele oportuniste ale agenților economici. Asigurarea succesului funcționării unei organizații nu este totuşi o treabă uşoară. Cum trebuie procedat ca individul să acționeze, în sensul obiectivelor acesteia? Răspunsul lui Simon este acela că administrația are interesul să creeze asemenea mediu încât individul să adopte el însuşi comportamente în aceeaşi direcție cu obiectivele întreprinderii.

Cu toate că Simon dă ca exemplu câteva "tehnici" pentru a se ajunge la un asemenea mediu (de exemplu să se elaboreze asemenea circuite de informații care să permită ca numai cele mai "bune" informații să ajungă la individ; să se organizeze sesiuni comune de pregătire; sau să se pună în practică criteriile de acțiuni precise), el nu se interesează în mod special de determinarea obiectivelor generate ale organizării întreprinderii.

Lucrările lui Simon nu se limitează numai la întreprinderile private. El s-a ocupat şi de domeniul public, cum este cazul PPBS (pianing, programming, budgeting System) sau RCB (raționalizarea alegerilor bugetare). Obiectivul acestor programe este îmbunătățirea raportului cost/performanță a puterii publice, dar s-a ciocnit adesea de inerția obiceiurilor administrative.

e) Conceptul Mic-Mac[2] al lui Simon

Lucrările lui Simon au inspirat cercetătorii preocupați de apropierea nivelurilor microeconomice şi macroeconomice. Cercetările sale sunt orientate spre

---

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 21-24.*
[2] *micro şi macro.*

o integrare a comportamentelor adaptive reciproce ale indivizilor şi analiza (dez)echilibrelor globale ale teoriei macroeconomice generale.

Aportul lui Simon constă în dezvoltarea analizei macroeconomice, printr-o reprezentare mai realistă a lui *omo oeconomicus.* Gândirea sa rămâne în tradiția behavioristă (care utilizează psihologia) şi cibernetică (care studiază omul şi maşina); Simon analizează mai ales "cum" se face un anumit lucru şi mai puțin "ce" se face.

f) Referințe bibliografice

Simon H. (1947), *«Administrative Behaviour»,* New York, Macmillan.

Simon H. (1957), *«Models of Man: Social and Rational. Mathematical Essays on Rational Human Behaviour in a Social Setting»,* New York, John Wiley.

March J. et Simon H. (1958), *«Organizations»,* New York, John Wiley.

Simon H. (1969), *«The Sciences of the Artificial»,* Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

Simon H. (1979), *«Rational Decision Making in Business Organizations», American Economic Review,* vol. 69, p. 493-513

Simon H. (1982), *«Behavioral Economics and Business Organisation»,* Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

Simon H. (1982), *«Economic Analysis and Public Policy»,* Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

1979: Sir Arthur W. Lewis, Theodore W. Schultz -Găsirea căilor de dezvoltare

Sir Arthur Lewis şi Theodore Shultz au ca punct comun o activitate pe două fronturi, o cariera de cercetători (Lewis în diferite universități, Schultz în principal în departamentul de economie al Universității din Chicago) şi de consilieri pentru probleme guvernamentale şi de instanțe internaționale. Ei sunt recunoscuți foarte devreme ca specialişti pe probleme de dezvoltare, primul (Lewis) elaborând un model global de dezvoltare, celălalt (Schultz) interesându-se mai mult de problemele agricole.

a) Modelul Lewis şi teoria dezvoltării

În anii '50 apărea în revista "The Manchester School", articolul lui Lewis intitulat "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour". La acea dată, economia dezvoltării era la începuturile sale. Economiştii nu s-au interesat de problemele țărilor subdezvoltate decât după anii '40, adică în momentul în care problema decolonizării marilor imperii franceze şi britanice înce-

pea să se pună. Lucrările lui Lewis care au marcat literatura economică şi care au provocat numeroase critici ar putea fi considerate ca lucrări de pionierat.

În articolul menționat, Lewis expunea modelul său fondat pe experiența istorică a țărilor industriale occidentale şi pe ideile economiştilor clasici. El prezenta o schemă foarte generală a procesului de dezvoltare. Pentru el, economiile dezvoltate constituiau "motorul" economiei mondiale. Pentru prima jumătate a secolului XX el distinge două "periferii": una a zonei temperate (cu populație europeană sau de origine europeană), alta a zonei tropicale şi caracterizată printr-o "ofertă nelimitată de mână de lucru". Pentru țările incluse în acestă ultimă periferie, Lewis avansează ideea unei "economii duale", compusă dintr-un sector capitalist şi un sector tradițional. Primul cuprinde activități manufacturiere şi miniere şi activități de agricultură comercială: el este orientat către profit, care este consacrat finanțării investiției. Al doilea sector, care include agricultura tradițională şi activitățile informate urbane, este orientat spre asigurarea subzistenței.

Sectorul capitalist se dezvoltă atrăgând muncitorii din sectorul activităților de subzistență. O versiune puțin diferită a modelului comportă schimburi între cele două sectoare. În numeroase țări există în momentul fazei inițiale de dezvoltare, o ofertă masivă de mână de lucru ieftină în economia de subzistență. De fapt, oferta de muncă în sectorul capitalist excede cererea, salariul poate deci rămâne scăzut şi stabil de-a lungul unei perioade destul de lungi, în cursul căreia se efectuează acest transfer de muncitori. Rezultă profituri ridicate şi deci o economisire şi o acumulare de capital.

Nivelul salariului este fixat în raport cu nivelul de trai în sectorul de subzistență. El este superior minimului vital: o parte din acest ecart este real, necesar pentru favorizarea transferului de forță de muncă şi poate, eventual, reprezenta accesul muncitorilor sectorului capitalist la un nivel de viață mai ridicat. O altă parte este iluzorie şi compensează creşterea costului vieții în sectorul capitalist.

În sectorul capitalist, în cursul procesului de creştere economică, partea de profit poate fi variabilă în funcție de perioadă şi de natura schimbării tehnicii, dar pentru un salariu constant este aproape sigur că ea va creşte. Chiar dacă ea rămâne identică, creşterea relativă a sectorului capitalist, în raport cu sectorul de subzistență se traduce printr-o parte crescută a profiturilor în venitul național. Deoarece o parte mai importantă din profit este economisită şi investită, rata de economisire creşte şi o dată cu ea creşte acumularea de capital de care depinde dezvoltarea economică. Această fază se încheie când surplusul de forță de muncă a fost absorbit şi salariile cresc.

Este schema de dezvoltare pe care au cunoscut-o Anglia între 1780 şi 1840 şi alte numeroase țări industrializate în anii '60 şi 70. Modelul lui Lewis a fost viu criticat pe plan teoretic. El este în special acuzat de a fi dat o falsă imagine procesului istoric de schimbare în țările în curs de dezvoltare.

b) Schultz: pionier în probleme agricole...

Începând cu anii '30 Schultz, care a susținut o teză de doctorat în economia agricolă, se interesează de criza pe care a cunoscut-o în această epocă agricultura americană. El critica pe cei care au neglijat agricultura în politica lor de industrializare şi dezvoltare. fnscriindu-se într-un demers liberal. Schultz se ridică împotriva subvențiilor destinate susținerii prețurilor agricole, care împiedică, după el, alocarea optimă a factorilor de producție. Pentru îmbunătățirea veniturilor agricultorilor, el propune ca puterea publică să stimuleze investițiile, putând astfel creşte productivitatea.

După 1945, el îşi extinde câmpul de cercetare la problemele agricole ale țărilor dezvoltate. Lansează apoi într-o manieră categorică ideea conform căreia productivitatea marginală a muncii țăranului ar fi nulă şi dezvoltă o teorie asupra raționalității agricultorilor şi țăranilor, constrânşi să opereze alegerea în situație de schimbare şi de incertitudine.

c)... şi în teoria capitalului uman

Cercetările sale asupra economiei rurale începute în anii'30 l-au făcut să-şi pună întrebări asupra factorilor explicativi ai creşterii economice. El arată rolul fundamental jucat de "capitalul uman" în creşterea economică pe termen lung. Investiția în educație, formarea şi informația constituie componente esențiale ale procesului de dezvoltare, în special în economia țărănească. Spre deosebire de Becker[1] (laureat Nobel în 1992) pentru care individualismul metodologic şi calculul cost-avantaj constituie singurele metode pertinente, Schultz asociază şi integrează în gândirea sa economică aportul altor ştiințe sociale.

d) Referințe bibliografice

Lewis A. W. (1954), *«Economic Development with Unlimited Supplies of Labour», Manchester School of Economic and Social Studies,* vol. 22, p. 139-191.

Lewis A. W. (1955), *«The Theory of Economic Growth»,* George Allen et Unwin, Londres.

Lewis A. W. (1966), *«Development Planning: The Essentiats of Economic Policy»,* George Allen et Unwin, Londres.

Schultz T. W. (1941), *«Economic Effects of Agricultural Programs», American Economic Review,* vol. 30, p. 127-154.

Schultz T. W. (1959), *«Investment in Man: an Economist's Vfew», Social Service Review,* vol. 33.

Schultz T. W. (1953), *«The Economic Organization of* Agriculture», McGraw-Hill, New York.

Schultz T. W. (1963), «The *Economic Value of Education»,* Columbia University Press, New York.

[1] *Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 23-28.*

Addenda 1

Laureații NOBEL în economie

Colecție coordonată de

Acad. **Tudorel POSTOLACHE** și prof.univ.dr. **Mugur ISĂRESCU**

Apare sub egida

ACADEMIEI ROMÂNE și a BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Colegiul de avizare științifică a volumului:

Prof. Lawrence R. KLEIN,
Laureat Nobel în economie
Președinte de onoare
al
Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Tudorel POSTOLACHE
Director fondator
al
Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Viorel BARBU; dr. Gheorghe CERCELESCU; dr. Constantin CIUPAGEA; dr. Aurelian DOCHIA; prof.univ.dr. Gheorghe DOLGU; dr. Luoana DULGHERU; acad. Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, prof.univ.dr. Paul FUDULU; prof.univ.dr. Aurel IANCU, membru corespondent al Academiei Române; Valeriu IOAN-FRANC; prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU; conf.univ.dr. Henri LUCHIAN; prof.univ.dr. Matilda MARIOȚEANU CARAGIU, membru corespondent al Academiei Române; dr. Nicușor RUIU; prof.univ.dr. Alexandru TAȘNADI

Facsimil pagina de gardă

Colecția

LAUREAȚII NOBEL ÎN ECONOMIE

cuprinde 52 volume:

Volumul 1
Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL
Ragnar Anton Kittil FRISCH
Jan TINBERGEN
Paul A. SAMUELSON
Simon KUZNETS
John R. HICKS
Kenneth J. ARROW
Wassily LEONTIEF
Gunnar MYRDAL
Friedrich von HAYEK

Volumul 2
Scrieri alese
Ragnar Anton Kittil FRISCH

Volumul 3
Scrieri alese
Jan TINBERGEN

Volumul 4
Scrieri alese
Paul A. SAMUELSON

Volumul 5
Scrieri alese
Simon KUZNETS

Volumul 6
Scrieri alese
John R. HICKS

Volumul 7
Scrieri alese
Kenneth J. ARROW

Volumul 8
Scrieri alese
Wassily LEONTIEF

Volumul 9
Scrieri alese
Gunnar MYRDAL

Volumul 10
Scrieri alese
Friedrich von HAYEK

Volumul 11
Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL
Tjalling Charles KOOPMANS
Leonid KANTOROVICI
Milton FRIEDMAN
James MEAD
Bertil OHLIN
Herbert SIMON
Sir Arthur LEWIS
Theodore SCHULTZ
Lawrence Robert KLEIN

Volumul 12
Scrieri alese
Tjalling Charles KOOPMANS

Volumul 13
Scrieri alese
Leonid KANTOROVICI

Volumul 14
Scrieri alese
Milton FRIEDMAN

Facsimil pagina 3

Volumul 15
Scrieri alese
James MEAD

Volumul 16
Scrieri alese
Bertil OHLIN

Volumul 17
Scrieri alese
Herbert SIMON

Volumul 18
Scrieri alese
Sir Arthur LEWIS

Volumul 19
Scrieri alese
Theodore SCHULTZ

Volumul 20
Scrieri alese
Lawrence Robert KLEIN
Cartea I
Cartea a II-a

Volumul 21
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James TOBIN
George J. STIEGLER
Gerard DEBREU
Richard STONE
Franco MODIGLIANI

Volumul 22
Scrieri alese
James TOBIN

Volumul 23
Scrieri alese
George J. STIEGLER

Volumul 24
Scrieri alese
Gerard DEBREU

Volumul 25
Scrieri alese
Richard STONE

Volumul 26
Scrieri alese
Franco MODIGLIANI

Volumul 27
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James BUCHANAN
Robert SOLOW
Maurice ALLAIS
Trigve HAAVELMO
Harry MARKOVITZ
Merton MILLER
Wiliams SHARPE

Volumul 28
Scrieri alese
James BUCHANAN

Volumul 29
Scrieri alese
Robert SOLOW

Volumul 30
Scrieri alese
Maurice ALLAIS

Volumul 31
Scrieri alese
Trigve HAAVELMO

Volumul 32
Scrieri alese
Harry MARKOVITZ

Facsimil pagina 4

Volumul 33
Scrieri alese
Merton MILLER

Volumul 34
Scrieri alese
Wiliams SHARPE

Volumul 35
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Ronald COASE
Gary S. BECKER
Robert William FOGEL
Douglass C. NORTH
John C. HARSANYI
John F. NASH
Reinhard SELTEN
Robert LUCAS

Volumul 36
Scrieri alese
Ronald COASE

Volumul 37
Scrieri alese
Gary S. BECKER

Volumul 38
Scrieri alese
Robert William FOGEL

Volumul 39
Scrieri alese
Douglass C. NORTH

Volumul 40
Scrieri alese
John C. HARSANYI

Volumul 41
Scrieri alese
John F. NASH

Volumul 42
Scrieri alese
Reinhard SELTEN

Volumul 43
Scrieri alese
Robert LUCAS

Volumul 44
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
James A. MIRRLEES
William VICKREY
Robert C. MERTON
Myron S. SCHOLES
Amartya SEN
Robert MUNDELL

Volumul 45
Scrieri alese
James A. MIRRLEES

Volumul 46
Scrieri alese
William VICKREY

Volumul 47
Scrieri alese
Robert C. MERTON

Volumul 48
Scrieri alese
Myron S. SCHOLES

Volumul 49
Scrieri alese
Amartya SEN

Facsimil pagina 5

Volumul 50
Scrieri alese
Robert MUNDELL

Volumul 51
Addenda
Laureaţii Nobel în economie
SECOLUL XX
Privire de ansamblu

Volumul 52
Discursuri de recepţie
în memoria lui Alfred NOBEL
Laureații anilor 2000-2004

Facsimil pagina 6

Addenda 2

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1969-1999

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
1969	**R. Frisch J. Tinbergen**	Norvegia Țările de jos	Oslo The Netherlands School of Economics	dezvoltarea, aplicarea modelelor dinamice la analiza proceselor economice
1970	**P.A. Samuelson**	Statele Unite	MIT[2]	dezvoltarea teoriei economice în statică şi în dinamică şi pentru ridicarea nivelului de analiză în ştiința economică
1971	**S. Kuznets**	Statele Unite (URSS)	Harvard	interpretarea empirică a creşterii economice şi a noilor clarificări privind structurile economice şi sociale şi procesul de dezvoltare care decurge din acestea
1972	**J. Hicks K.J. Arrow**	Marea Britanie Statele Unite	AII Souls Oxford Harvard	contribuțiile la teoria echilibrului general şi la teoria bunăstării
1973	**W. Leontief**	Statele Unite (URSS)	Harvard	dezvoltarea metodei input-output şi aplicarea sa la probleme economice importante
1974	**G. Myrdal F. von Hayek**	Suedia Marea Britanie (Austria)	New York Albert-Ludwigs (Fribourg-en-Brisgau)	contribuțiile la teoria monedei şi a fluctuațiilor economice precum şi analizele privind interdependența fenomenelor economice, sociale şi instituționale
1975	**L. Kantorivici T.C. Koopmans**	URSS Statele Unite (Țările de jos)	Moscou Yale	contribuția la teoria alocării optimale a resurselor
1976	**M. Friedman**	Statele Unite	Chicago	rezultatele în materie de analiză monetară şi a consumului şi demonstrația privind complexitatea politicilor economice de stabilizare
1977	**B. Ohlin J.E. Meade**	Suedia Marea Britanie	Stockholm Cambridge	contribuțiile decisive la teoria comerțului internațional şi la mişcările internaționale de capital
1978	**H.A. Simon**	Statele Unite	Carnegie-Mellon	cercetarea în procesul de decizie în cadrul organizațiilor economice
1979	**T.W. Schultz A. Lewis**	Statele Unite Marea Britanie	Chicago Princeton	cercetările privind dezvoltarea economică şi mai ales problemele țărilor în dezvolta-

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
				re
1980	**L.R. Klein**	Statele Unite	Pennsylvania - Philadelphie	crearea modelelor economice şi aplicarea lor la analiza fluctuațiilor economice şi politicilor economice
1981	**J. Tobin**	Statele Unite	Yale	analiza privind piețele financiare şi relațiile acestora cu deciziile privind cheltuirea, forța de muncă, producția şi prețurile
1982	**G.J. Stigler**	Statele Unite	Chicago	studiile privind structurile industriale, funcționarea piețelor şi cauzelor şi efectele reglementărilor publice
1983	**G. Debreu**	Statele Unite (Franța)	Berkeley	integrarea noilor metode analitice în teoria economică şi reformu-larea sa privind teoria echilibrului general
1984	**R. Stone**	Marea Britanie	Cambridge	contribuțiile la dezvoltarea sistemelor de conturi naționale şi astfel la îmbunătățirea bazelor de analiză economică empirică
1985	**F. Modigliani**	Statele Unite (Italia)	MIT	analizele privind economisirea şi piețele financiare
1986	**J.M. Buchanan**	Statele Unite	Center for study of Public Choice-Fairfax	dezvoltarea privind fundamentele contractuale şi constituționale ale teoriei deciziei economice şi politice
1987	**R.M. Solow**	Statele Unite	MIT	contribuțiile la teoria creşterii
1988	**M. Allais**	Franța	Ecole normale superiieur des Mines	contribuțiile la teoria piețelor şi de alocare optimă a resurselor
1989	**T. Haavelmo**	Norvegia	Oslo	clarificările privind fundamentarea teoriei probabilistice a econo-metriei şi analizele sale referitoare la structurile economice simultane
1990	**H.M. Markowitz M.H. Miller W.F. Sharpe**	Statele Unite Statele Unite Statele Unite	City university New York Chicago Stanford	lucrările privind teoria economiei financiare
1991	**R.H. Coase**	Statele Unite (Marea Britanie)	Chicago	cercetările privind costurile de tranzacție şi drepturile de proprietate şi efectele lor asupra structurii instituționale şi funcționarea economiei

	Laureați	Naționalitate[1]	Universitate	Recompensat pentru ...
1992	**G.S. Becker**	Statele Unite	Chicago	extinderea domeniului de analiză microeconomică la ansamblul comportamentelor umane şi la relațiile lor
1993	**R.W. Fogel**	Statele Unite	Chicago	reînnoirea cercetării în istoria economică aplicând teoria şi metodele cantitative în scopul explicării schimbării economice şi instituționale
1994	**J.C. Harsanyi** **J.F. Nash R.** **Selten**	Statele Unite Statele Unite Germania	Berkeley Princeton Bonn	analizele privind echilibrele în teoria jocurilor non-cooperative
1995	**R.E. Lucas Jr.**	Statele Unite	Chicago	dezvoltarea şi aplicarea ipotezei anticipației raționale şi pentru transformarea analizei macroeconomice şi a politicii economice
1996	**J.A. Mirrlees** **W. Vickrey**	Marea Britanie Statele Unite (Canada)	Cambridge Columbia -New York	contribuțiile la teoria economică a incitațiilor în asimetria informației
1997	**R.C. Merton** **M.S. Scholes**	Statele Unite Statele Unite	Harvard Stanford	o nouă metodă de caicul a valorii produselor derivate
1998	**A.K. Sen**	India	Trinity College Cambridge	contribuția la economia bunăstării
1999	**R.A. Mundell**	Canada	Columbia New York	analiza privind politicile monetare şi bugetare sub diferite regimuri de schimb ca şi pentru analiza privind zonele monetare optimale

[1] Între paranteze naționalitatea de naştere

[2] Massachusetts Institute of Technology (MIT)

Surse bibliografice necitate în text

Colecțiile:

Problèmes économiques, La Documentation Francaise, Paris, 1980-1989

Les Prix Nobel, The Nobel Fondation, Stockholm, Sweden, 1980-1989

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 23-24-25/2000

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

STIMULAREA INIȚIATIVELOR LOCALE ŞI DEZVOLTAREA DURABILĂ (II)

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Colectiv de cercetare:
Gabriela FRENȚ - cercet.şt.pr. - coordonator
Ileana DUMITRESCU - cercet.şt.pr.
Carmen PĂUNA - cercet.şt.pr.
Cristina MARCU - cercet.şt.
Valentin RÂMBOACĂ - asist.cercet.
Mădălina CONSTANTINESCU - asist.univ. (colaborator)

CUPRINS

CAPITOLUL 1 - CONCEPȚIA UNIUNII EUROPENE ŞI A OECD PRIVIND INIȚIATIVELE LOCALE PENTRU OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ 599
1.1. Inițiativele Locale pentru Crearea de Locuri de Muncă şi Ocuparea Populației (ILO) 600
1.2. Principalele domenii în care sunt localizate inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă şi ocuparea populației 600
1.3. Funcțiile, organizarea şi obiectivele inițiativelor economice locale pentru crearea de noi locuri de muncă şi ocuparea populației 602
1.4. Existența unui cadru național corespunzător 606
1.5. Agenți potențiali şi reali la nivel local 609
1.6. Rezultate şi evaluări 617
1.7. Experiența unor Inițiative Locale de Ocupare privită critic..... 618

CAPITOLUL 2 - SINTEZĂ A EXPERIENȚELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE..... 628
2.1. Considerații metodologice 628
2.2. Tendințe generale ale dezvoltării locale în Uniunea Europeană .. 629
2.3. Structurile care intervin în domeniul dezvoltării economico-sociale 633
2.4. Obiectivele diferitelor experiențe de dezvoltare locală 636
2.5. Principii de acțiune 637
2.6. Principii utilizate la punerea în practică a mijloacelor 640
2.7. Structuri şi mijloace utilizate 641
2.8. Tendințe 643
2.9. Câteva constatări desprinse din experiențele analizate 644

CAPITOLUL 3 - SCHIȚĂ METODOLOGICĂ PROPUSĂ DE COMISIA EUROPEANĂ PENTRU ELABORAREA PROIECTELOR TERITORIALE, ÎN SCOPUL STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE DE DEZVOLTARE 647
3.1. Ghid metodologic al dezvoltării locale..... 647

3.2. De la strategie la acțiune: instrumentele şi modul lor de utilizare 657
3.3. Un instrument special adaptat: subvențiile globale 664

ANEXE 668

CAPITOLUL 1 - CONCEPȚIA UNIUNII EUROPENE ŞI A OECD PRIVIND INIȚIATIVELE LOCALE PENTRU OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ

Şomajul este considerat azi o problemă națională şi mai larg europeană; dar locul unde el se manifestă este la nivel local. "Aici este locul unde se manifestă presiunea şi încordarea şi practic solidaritatea - de acea nu este de mirare că există o presiune crescândă din partea comunităților locale asupra reprezentaților aleşi[1].

Şomajul nu mai este perceput ca fiind ciclic şi temporar, cum se întâmpla în anii '60, ci ca *structural şi persistent.* Ca urmare a unei tot mai reduse încrederi în managementul cererii controlate central, au început să fie folosite instrumente mai flexibile, adesea legate de latura ofertei. În această situație, inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă au început să fie promovate de Uniunea Europeană şi OECD, fiind prezentate ca un remediu pentru reducerea şomajului de la rădăcini.

În iulie 1982, Consiliul OECD a autorizat un Program de Cooperare şi Acțiune, care se axa pe inițiativele economice, pentru crearea de locuri de muncă. Principalele sale obiective erau: promovarea schimbului de experiență şi informare asupra dezvoltării întreprinderilor şi schimbului de experiență şi informare asupra dezvoltării întreprinderilor şi locurilor de muncă locale; elaborarea unor metode pentru realizarea şi evaluarea economică şi socială a noilor întreprinderi şi inițiative pentru crearea de noi locuri de muncă; asigurarea sprijinului tehnic şi asistenței necesare participanților la proiectarea, implementarea şi evaluarea programelor naționale[2].

Programul Uniunii Europene a demarat tot în 1982, după o analiză serioasă a inițiativelor locale existente în cadrul programului său intitulat "Program de Acțiuni pentru Dezvoltarea Pieței Muncii"[3].

În 1985 s-a creat, cu sprijinul comun al Uniunii Europene şi OECD, o rețea de informare asupra inițiativelor locale, ELISE (The European Information Exchange and Resource Unit), cu sediul în Bruxelles. În Europa există mii de inițiative pentru crearea de locuri de muncă, ele deosebindu-se foarte mult ca

---

[1] *OECD, 1986, „Employment, Creation, Policies - New Roles for Cities and Town", pag. 10, Paris.*

[2] *OECD, 1987, „ILE Programme", Paris.*

[3] *Comisia Europeană, 1985, „Programme of Research and Actions on the Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives. An Evaluation of Support Agencies for Research on European Women - CREW", Bruxelles, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene.*

obiective, organizare şi activitate, dar care toate au un obiectiv comun: comunitatea locală să poată deveni stăpână pe destinul său, fără a mai fi dependentă de interese centrale sau din afara ei.

1.1. Inițiativele Locale pentru Crearea de Locuri de Muncă şi Ocuparea Populației (ILO)

Inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă şi ocuparea populației, pe care le vom numi pe scurt ILO (în engleză şi franceză sunt denumite prescurtat ILE de la "Inițiative for Local Employment" şi respectiv "Initiatives Locale de Creation d'Emploi") sunt definite de OECD ca fiind "locale ca origine..., răspund . nevoilor locale ...şi sunt create şi controlate de indivizi sau grupuri din comunitate". Ele au ca obiectiv central crearea unor locuri de muncă viabile, care să se bazeze pe o viabilitate economică pe termen lung[1].

UE caracterizează ILO ca fiind inițiative care sprijină crearea unor locuri de muncă sustenabile şi viabile, locale la origine şi sprijinind rezolvarea problemelor locale[2].

Walter Stohr consideră că, în legătură cu ILO sunt importante patru aspecte: originea inițiativelor, a inputului de resurse, a mecanismelor de control şi destinația rezultatelor (beneficiilor). UE se concentrează în primul rând pe *inițiativă* şi pe *crearea de locuri de muncă.*

O distincție importantă trebuie făcută între ILO ca o afacere a comunității şi ILO ca activitate antreprenorială tradițională. Programele UE se ocupă în mare măsură de ILO orientate spre colectivitate şi spre găsirea de alternative, încercând să soluționeze, în acelaşi timp, obiective economice şi sociale. Programele OECD pe de altă parte, se concentrează pe inițiative economice şi nu fac distincție clară între inițiativele privind crearea de locuri de muncă ale întreprinderilor mici de cele ale întreprinderilor mijlocii. ILO cuprind o largă varietate de inițiative care includ şi activități care nu satisfac condițiile, caracteristicile inițiativelor locale de dezvoltare menționate de Stohr, deoarece resursele sau inițiativele nu vin de la comunitatea locală, nu sunt controlate local sau nu intră în beneficiul comunității locale.

1.2. Principalele domenii în care sunt localizate inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă şi ocuparea populației

De obicei ILO, de care s-au ocupat OECD şi UE, au apărut în comunități afectate grav de schimbările globale şi unde rata şomajului a atins cote ridi-

---

[1] *OECD, 1985, „Creating Jobs at the Local Level: Local Initiatives for Employment Initiatives", pag. 15, Paris.*

[2] *Comisia Europeană. „Programme of Research and Action on the Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives, A Manual on Intermediar/ and Support Organisations", Principalul Raport al Centrului pentru Ocuparea Forței de Muncă din , Londra, Luxemburg: Official Publications of the European Communities.*

cate. Dar uneori din aceste inițiative pot apare şi acțiuni culturale. De asemenea unele comunități creatoare pot profita de noua diviziune internațională a muncii şi prin inițiativele lor pot întări polarizarea spațială.

ILO pot fi găsite în toate tipurile de zone şi în toate țările OECD, în oraşele în deciin ca şi în zonele rurale periferice[1]. Toate statele europene ale OECD şi toate statele membre ale Uniunii Europene au contribuit, mai mult sau mai puțin, la experimentarea unor inițiative de dezvoltare locală. Indiferent de diversitatea localizărilor şi de rapida modificare a zonelor - problemă, rămân două tipuri de areale unde ILO sunt foarte importante: vechile zone industriale şi zonele rurale periferice.

1.2.1. Vechile zone industriale

ILO au o relevanță specifică pentru acele zone unde au fost localizate cu mulți ani în urmă, una sau mai multe industrii care au fost afectate de modificarea schimburilor comerciale şi unde s-a înregistrat o supraproducție pe scară mare[2].

Aceste vechi zone industriale sunt adesea dominate de monoindustrii, la sfârşitul ciclului productiv[3] şi sunt într-o competiție tot mai dură cu noile țări industrializate. Dar "capitalul... a arătat o evidentă înclinație, în ultimă instanță, spre a abandona ceea ce a creat şi în special comunitățile cu densitate mare a muncitorilor"[4].

Un exemplu caracteristic este Bradford, care până în 1960 era liderul mondial al industriei textile. Ca şi această localitate, locuri altădată înfloritoare, au devenit, în condițiile noii diviziuni internaționale a muncii, "marii păgubiți" sau "marii perdanți", cum au fost numiți, deoarece prosperitatea i-a împiedicat să-şi diversifice structura locală de producție. În această situație, ILO au apărut ca o reacție la iminentul şomaj de masă.

Aceste industrii sunt adesea controlate de stat, sau aparțin în diferite grade statului, aceasta fiind şi situația țării noastre. Spațiul de manevră politică în apărarea acestor industrii este foarte mic iar firmele, atât cele de stat cât şi cele private, se află în fața a două alternative de autoapărare: ele îşi pot re-

---

[1] *O serie de exemple se pot găsi în G.Frenț, „Dezvoltarea Regională -Teorie şi Practică", teză de doctorat, 1998.*

[2] *Comisia Europeană, 1986, „Cooperation in the Field of Employment -Local Employment Initiatives", Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene;„Inițiative locale pour l'emploi: releves des experiences de creation d'emploi non conventionelles. Programme de recherche et actions sur l'evolution du marche du travail", Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene.*

[3] *Gunter Tichy, 1987, „A schetch of a probabilistic modification of the product cycle - hypothesis to explain the problems of old industrial areas" în Muegge şi Stohr, International Economic Restructuring and the Regional Community, 1987, Aldershot: Gower.*

[4] *Allen I, Scott şi Michal Storper, 1986, „Production, Work, Territory. The Geographical Anatomy of Industrial Capitalism", pag.309, Boston, Allen & Unwin.*

duce şi raționaliza producția sau pot relocaliza producția în regiuni cu costuri mai mici ale forței de muncă şi fără rezistență sau revendicări muncitoreşti[1].

În vechile zone industriale, de primă însemnătate sunt conştientizarea comunității asupra problemelor existente, mobilizarea inițiativelor publice şi/sau voluntare (asociații, organisme nonguvernamentale, etc). Principalul handicap al ILO în aceste regiuni îl reprezintă lipsa antreprenoriatului care îşi are originea cu mult timp în urmă în "acceptanța normativă a oamenilor de a lucra pentru un salariu"[2].

În aceste zone industriale în declin, muncitorii care au fost obişnuiți să-şi vândă forța de muncă, nu-şi mai pot exercita munca de rutină cu care au fost obişnuiți şi de aceea apar probleme foarte serioase. Avantajul lor potențial este *şocul* pe care-l pot provoca în afară şi *solidaritatea locală* pe care o pot promova dincolo de granițele de clasă, întărind alianțele regionale.

1.2.2. Zonele periferice rurale

Cel de al doilea tip de regiuni unde au apărut frecvent ILO sunt zonele rurale periferice. Încetinirea ratelor mondiale de creştere a condus la creşterea şomajului în fostele centre industriale, care altădată absorbeau forța de muncă rurală. Şansele tot mai mici de a găsi un loc de muncă în industria urbană au făcut să crească dorința tineretului de a crea ILE în comunitățile lor de origine.

Reacția potențialilor şomeri a fost adesea de a fonda cooperative agricole, de a urma cursuri de training în meserii tradiționale sau de a mobiliza comunitatea locală în a întreprinde ceva.

1.3. Funcțiile, organizarea şi obiectivele inițiativelor economice locale pentru crearea de noi locuri de muncă şi ocuparea populației

În urmă cu peste 10 ani s-a introdus o tipologie care reflectă deosebirile importante între ILO. Unele sunt "community business" (afaceri ale comunității) - ca inițiative de bază şi pot fi comparate cu ceea ce s-a numit "antreprenoriat social". Altele reprezintă "antre-prenoriatul tradițional" şi sunt denumite ca "business in the community" (afaceri în comunitate).

1.3.1. Inițiativele locale de ocupare în calitate de "community business" (afaceri ale comunității)

În această categorie de ILO sunt incluse ceea ce OECD a numit "cooperative şi companii ale comunității", "inițiativele de dezvoltare ale comunității

---

[1] *F. Frobel şi al., 1986, „Umbruch Inițiative der Weltwirtschaft", Hamburg: Rowohlt.*

[2] *Ray Hudson şi David Sadler, 1986, „Contesting works closures inițiative Western Europe's old industrial regions: defending place or betraying class?" în Scott şi Storper, lucr.cit.*

locale", "ILO pentru integrarea socială a diferitelor grupuri în forța de muncă" şi antreprenori, întreprinzători alternativi"[1]. Ele toate pot fi considerate ca inițiative de dezvoltare locală şi ca parte a *sectorului voluntar* al comunității.

"Community Business" - (Afaceri ale comunității), *apărute adesea dintr-o mişcare alternativă,* încearcă să creeze o conştiință comună în interiorul comunității. Ele consideră actuala criză economică drept un simptom al declinului capitalismului industrial, iar în termeni concreți percep consecințele restructurării industriale ca pe un şomaj individual, ca pe o marginalizare şi înstrăinare a muncii de dragul eficienței. În țările dezvoltate, ele au experimentat noi forme de acțiune în ce priveşte proprietatea, managementul şi tipurile de organizare[2] sau noi forme de cooperative.

Acțiunile comunităților se caracterizează prin obiective mixte, deoarece ele urmăresc atât scopuri economice cât şi sociale. Economice, pentru că au ca scop viabilitatea comunității respective, dar "profitul nu este în mod necesar primul obiectiv"[3]. Adesea ILO satisfac cerințele noii clase de mijloc care apare din mişcările sociale, pe care sistemul economic dominant nu poate sau nu doreşte să le satisfacă. Aceste cerințe includ în primul rând produsele agricole cultivate pe principii biologice, produse meşteşugăreşti şi în general orice producție care se realizează în mod ecologic. Acțiunile comunităților acoperă toate tipurile de activități, cu accent pe sectorul serviciilor.

La nivelul anului 1986 în Germania numai 49% din proiectele ILO erau capabile să se finanțeze singure, ...20% aveau mijloace să-şi plătească muncitorii... Multe din aceste proiecte erau subvenționate de autoritățile publice sau de diverşi simpatizanți, fiind dificil de deosebit unde situația nefavorabilă se datora principiilor sau se datora non viabilității comerciale a proiectului"[4].

Deoarece proiectele ILO au tot mai multe dificultăți în obținerea ajutorului financiar, dincolo de tradiționalul start, problema lor cea mai mare este subcapitalizarea. O altă problemă o reprezintă neglijarea afacerilor şi orientarea spre piață. Dar "Dacă cineva doreşte să-şi ridice propria temelie pe piață, trebuie să joace jocul pieței. Creştere şi profit sau pierdere şi faliment. Acesta este un fapt, nu o critică"[5]. Această dublă dependență de piață şi voința publică arată faptul că nu există o "economie-alternativă" în sine, independent de lumea din afară.

Acțiunile, afacerile comunităților sunt adesea orientate spre grupurile marginalizate, încercând în mod special să-i ajute pe cei dezavantajați. Adesea, persoane cu o înaltă calificare şi muncitori sociali angajați sau volun-

---

[1] *OECD, 1985, „Creating Jobs at the Local Level; Local Initiatives for Employment Creation", Paris.*

[2] *Harris Martinos, 1986, „Employment Creation in Local Labour Markets. Four Case Studies, ILE Notebooks", Paris.*

[3] *Comisia Europeană, 1986, lucr.cit., pag.20.*

[4] *Comisia Europeană, 1986, pag.130,227, lucr.cit.*

[5] *Comisia Europeană, 1986, pag.131.*

tari în aceste ILO îşi bazează activitatea pe "grupurile - problemă" de pe piața muncii, cum sunt femeile, grupuri etnic minoritare, handicapații, tinerii sau şomerii de lungă durată. Uneori muncitorii deschid o cooperativă pentru a prelua de la patron fosta întreprindere (în special în Italia şi Franța aşa au fost fondate tradiționalele cooperative[1]).

S-a constatat că tot mai multe ILO îşi pierd obiectivele mai largi şi îşi reduc activitatea la a fi creatoare de locuri de muncă, deoarece şomajul ridicat a făcut din crearea de locuri de muncă nevoia cea mai urgentă. De aceea predominant devine rolul ILO de a crea locuri de muncă - față de aportul adus în domeniul social, economic, şi cultural de o serie de experimente[2]. Această situație a determinat diminuarea extinderii diversității ILO la mici afaceri, orientate spre maximizarea profitului.

1.3.2. Inițiativele economice locale în calitate de "business in the community" (afaceri în cadrul comunității)

Tot mai multe comunități îşi dau seama că au nevoie de o largă varietate de IMM-uri pentru a diversifica economia locală. Se speră ca divizarea marilor întreprinderi să aibă mai puține consecințe negative asupra economiei locale, decât păstrarea lor în acest fel. Politicile economice locale nu mai sunt orientate spre maximizarea eforturilor pe termen scurt, ci o sustenabilitate pe termen lung, care este mai uşor de realizat cu ajutorul IMM-urilor. De aceea, factorii locali de decizie promovează tot mai mult afaceri de acest tip, al căror obiectiv este scopul obişnuit al oricărei afaceri: maximizarea profitului individual. Afacerile în cadrul comunității (business in the community) nu sunt în mod necesar inițiative de dezvoltare locală, deoarece unul sau mai multe din cele patru elemente ale inițiativelor locale, ca inputurile, controlul local şi beneficiile nu sunt adesea îndeplinite. Ele nu au obiective sociale sau orientate spre comunitate, dar prin activitatea lor ajută, adesea, la ameliorarea problemelor sociale ridicate de şomaj şi declin economic. În unele țări, ca de exemplu Italia, ele se realizează spontan, şi sunt susținute de guvernul central. În alte cazuri, ele sunt induse de autoritățile publice, ca de exemplu în Scoția[3]. Cu titlu de exemplu menționăm că în Italia numărul întreprinderilor industriale a crescut de la 650.000 la 958.000 între 1971-1981, iar mărimea medie a unei întreprinderi a scăzut de la 9,3 la 7,4 persoane[4].

Întreprinderile mici şi mijlocii se confruntă cu o puternică competiție mondială şi de aceea sunt obligate să apeleze la inovație. Datorită unei legis-

---

[1] *Comisia Europeană, 1986.*

[2] *Comisia Europeană, 1986, pag. 226.*

[3] *OECD, 1986, The Impact of Innovation and Technology Difussion on Job Creation at Local Level. Report of a Review Team of Selected European Case Studies under the Chairmanship of the Rt. Hon. Shirley Wiliams, Paris: OECD*

[4] *OECD, lucr.cit. 1986*

lații favorabile şi unei organizări sindicale mai slabe decât marile firme, IMM-urile sunt capabile de o mai mare flexibilitate a producției şi de un transfer tehnologic nebirocratic dinspre universități. Multe guverne au cunoscut eşecul în politica regională şi pe piața muncii, înălțând "catedrale în deşert"[1], motiv pentru care multe țări au cheltuit foarte mult pentru sprijinirea tinerilor întreprinzători (în Italia de sud, de exemplu, guvernul a cheltuit numai între 1985-1988 1,5 mil $ pentru a susține tineri întreprinzători).

Parcurile ştiințifice sunt considerate tot mai mult ca instrumente capabile de sustenabilitate locală şi de încurajare a competitivității tehnologice (Nijkamp şi Stohr)[2].

Se speră ca o dată atinsă o "masă critică" de oameni de ştiință şi inovatori într-o zonă, efectele pozitive cumulative să se răspândească în toată regiunea. O politică tehnologică locală care să aibă succes trebuie să țină seama de calificarea locală a oamenilor şi de activitățile tradiționale, să îmbunătățească şi să adapteze calificările lor în universități şi alte instituții de cercetare, pentru ca apoi să fie preluați de firmele locale[3]. Aceasta va face ca parcurile ştiințifice să devină "catalizatorii dezvoltării regionale prin crearea unei culturi tehnice şi ştiințifice"[4].

Tipologia inițiativelor locale pentru crearea locurilor de muncă[5]

	Afaceri în cadrul unei comunități	**Afaceri realizate de comunitate**
Principalii actori	întreprinzătorul independent	întreprinzătorul social
Obiective	Maximizarea profitului economic al întreprinzătorului	Obiective mixte: economice şi sociale
Externalități pozitive	Creşterea sustenabilității dezvoltării locale	Integrarea grupurilor problemă; inovații sociale; creşterea sustenabilității dezvoltării ec. locale
Organizare	întreprinderi, firme individuale	Cooperative, firme, organizații non profit
Activități	Toate tipurile de activități ec.	Activități bazate pe sectorul servicii

[1] *OECD, 1985, Raport sur les initiatives locales de creation d'emplois en Italie, Paris. OECD, 1986, The impact of Innovation ..., lucr.cit.*

[2] *P. Nijkamp şi W. Stohr, 1998, „Tehnology policy at the crossroads of economic policy and phisical planning" în P.Nijkamp şi W.Stohr ed., „Special Issues on Technology Policy of Environment and Planning, Governement and Policy".*

[3] *OECD, 1986, „Experience inițiative OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development", Paris.*

[4] *OECD, 1986, lucr.cit. mai sus.*

[5] *Această tipologie are la bază studii ale UE şi OECD la care s-a făcut trimitere.*

1.4. Existența unui cadru național corespunzător

Activitățile, legislația, organizarea, evenimentele care au loc, adică în general, cadrul național are o importanță decisivă pentru toate acțiunile întreprinse la nivel local şi îndeosebi pentru ILO. Aceste condiții naționale influențează actorii la nivel local sub diferite aspecte, deoarece ele pot limita sau întări activitățile respective.

1.4.1. Sistemele politice, socio-economice şi legislative

Consensul asupra bunăstării sociale se destramă fără o idee clară privind conceptul care îl va înlocui (Bjorn Hettne)[1]. Pentru statul național, a rezolva criza de legitimitate privind dezvoltarea locală ar însemna ca acesta să urmărească o politică de dezvoltare echitabilă şi chiar regională, în vreme ce în perioada premergătoare, a crizei raționalității cum a fost denumită perioada dinainte, s-a crezut că este necesar să fie sprijinită creşterea dezechilibrată, de dragul eficienței şi al competitivității internaționale. Zonele - probleme locale şi regionale - ar trebui în ultimă instanță să fie neglijate, în beneficiul bunăstării naționale (Johnston)[2]. Criza de legitimitate de azi continuă. Johnston este rezultatul succesului de ieri, când birocrația statului s-a extins, dorind să asigure dreptate pentru toți. Azi a devenit tot mai evident că birocrația exercită o putere incalculabilă şi încurajează o mentalitate a dependenței şi inflexibilității.

Opoziția față de statul modern al bunăstării are două cauze diferite. Prima este că acest tip de stat tinde să restricționeze libertățile individuale. Aceste restricții merg de la necesitatea obținerii unei aprobări pentru orice activitate economică şi chiar noneconomică, cerință obligatorie existentă în legislația multor țări şi care subminează răspunsul creator în fața problemelor puse de şomaj[3]; a doua cauză este aceea că mulți cetățeni sunt sceptici în legătură cu puterea şi intervenția statului, "parțial din cauza performanțelor contradictorii ale industriilor naționalizate, parțial din cauza opoziției față de nivelul înalt al taxelor"[4].

Politica consolidării fiscale practicată în toate țările occidentale a condus la o diminuare a resurselor pentru securitatea socială şi politica pieței muncii, lovind cel mai tare regiunile şi oraşele în declin şi conducând la o polarizare socială şi spațială crescută.

---

[1] *Bjorn Hettne, 1985, „Development theory and the European Crisis", în Ştefan Musto (ed.)", Enogenous Development: a Myth or a Path? Problems of Economic Self-Relience in the European Periphery", pag.11, Tilburg.*

[2] *R.J. Johnston, 1986, „The State, the regional and the division of labour", în Scott şi Storper: „Production, Work, Territory. The Geographical Anathomy of Industrial Capitalism", Boston.*

[3] *OECD, 1985, „Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review offour Cities", Paris: OECD.*

[4] *OECD, 1986, „The Impact of Innovation and...", lucr.cit.*

Municipalitățile în Suedia sunt considerate un model pentru factorii economici locali din Europa[1]. În Anglia, pe de altă parte, se apreciază că guvernul central a distrus de fapt puterea politică locală. În această situație, autoritățile locale au experimentat din plin dependența de bunăvoința politică a guvernului național. Deoarece ele sunt numai creații statutare a fost mai uşor pentru guvernul central să erodeze baza financiară a autorităților locale neagreate ideologic (Waters)[2].

Noile politici economice locale sunt diferite de căutarea de locuri de muncă în afară şi vânătoarea de investiții din anii anteriori. "Accentul ... se pune acum cu fermitate pe dezvoltarea indigenă - crearea sau conservarea locurilor de muncă pe baza resurselor proprii ale unei zone şi aceasta a condus inevitabil la o abordare a dezvoltării economice bazată pe zone descentralizate" (Waters)[3]. Reprezentanții oraşelor, conştienți de menirea lor, îşi exprimă clar obiectivele: "Dacă guvernul central nu poate rezolva problemele noastre, atunci ar trebui să ne acorde libertatea şi mijloacele să o facem noi."[4]

14.2. Sistemele financiare

Acțiunile comunității şi agențiilor de sprijin nu sunt, adesea, viabile comercial, fie din cauză că nu sunt familiare cu lumea afacerilor, fie că sunt angajate în activități care nu pot supraviețui într-o economie de maximizare a profitului. Rămâne o problemă politică dacă societatea, bugetul public trebuie să subvenționeze aceste activități. Aceste activități nu creează numai locuri de muncă dar pot prelua şi funcții publice, sociale, environmentale şi comunale. Subvenții pentru aceste inițiative pot veni de la guvernul național sau local sau de la susținători privați. Pentru autoconducerea întreprinderilor sunt dificultăți suplimentare, deoarece "capitalul variabil şi principiul <un om un vot> nu - contribuie, cu siguranță, la câştigarea încrederii bancherilor"[5].

Întreprinzătorii particulari care doresc să pornească o afacere şi să aibă produse vandabile, pot obține bani din sistemul bancar sau sunt sprijiniți de noile fonduri publice sau private, create. Uneori, însă, cercurile financiare sunt conservatoare în a împrumuta bani unor noi şi riscante inițiative, care se deosebesc evident de proiectele care reclamă capital de risc. Această dificultate poate fi mai uşor depăşită la nivel local prin garanții publice locale. Consiliul

---

[1] *OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden", Paris: OECD*

[2] *Niegel Waters, 1985, „The Role of Local Government Authorities in Economic and Employment Development", ILE Notebook, Paris: OECD.*

[3] *Niegel Waters, 1985, lucr.cit.*

[4] *OECD, 1986, „ILEs: A challenge to Public Employment Services", ILE Notebooks Nr.4, Paris: OECD.*

[5] *Comisia Europeană, 1986, pag. 18, lucr.cit.*

întreprinderilor din Anglia a utilizat fondurile de pensii pentru promovarea ILO (McKean şi Coulson)[1].

1.4.3. Sistemele sociale şi culturale

S-a constatat tot mai mult că sistemul socio-cultural are un impact decisiv asupra ILO. Legat de acest aspect există două tipuri de bariere care fac dificilă apariția ILO. În zonele dominate se structuri monoindustriale există puternice mişcări sindicale. Muncitorii considerați individual s-au obişnuit să delege soluționarea problemelor economice liderilor sindicali şi managerilor. În aceste regiuni este foarte dificil ca în cazul supraproducției şi surplusului de personal să se poată face un lobby eficient pentru obținerea de ajutor din afară. În zonele rurale periferice pe de altă parte, există o adânc *înrădăcinată rezistență la schimbare* ca rezultat al unor experiențe anterioare nefericite, legate de proiecte de modernizare dar şi al unui tradiționalism la care cu greu se poate renunța (Waters), ambele situații transformându-se în puternice bariere pentru ILO. În ambele situații, însă, inițiativele având rădăcini locale sunt de cea mai mare importanță pentru viabilitatea şi sustenabilitatea comunităților locale. Ele ajută comunitatea "să se mobilizeze şi să creeze o conştiință comună a problemelor locale şi a oportunităților" (Martinos). Politica de mobilizare şi creare de locuri de muncă trebuie îmbinată cu o politică de creare a unui climat favorabil inițiativei private şi mişcărilor "ajută-te singur". Comunitățile care au avut succes în acțiunile lor au arătat că numai culturile cu largă deschidere sunt favorabile ILO. Din punct de vedere economic vorbind, o lungă tradiție comercială şi meşteşugărească este în măsură să promoveze inițiativele locale, aşa cum s-a întâmplat în nord-estul şi centrul Italiei[2]. Din punct de vedere politic, ILO pot fi încurajate doar de o cultură democratică şi participativă[3].

1.4.4. Sistemele educaționale şi vocationale

Deşi sistemul şcolilor de stat şi al serviciilor pentru ocuparea locurilor de muncă încearcă să adapteze oamenii la cerințele unei lumi a afacerilor, ei nu-i pregătesc şi pentru a fi capabili să ia diferite inițiative.

Künster subliniază că "educația... nu a fost bine adaptată la cerințele acelora care trebuie să improvizeze sau să inoveze în cooperative sau în alte locuri de muncă, care au cerințe mari în ce priveşte managementul şi relațiile

---

[1] *B.Mc. Kean şi A. Coulson, 1987, „Entreprise boards and some issues raised by taking equity and han stock in major companies", Policy Review Section, Regionale Studies, vol.21, pag.373-384.*

[2] *OECD, 1986, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns", Paris: OECD.*

[3] *OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden", Paris: OECD.*

umane, ca şi legat de capabilităţi organizaţionale"[1]. Mai mult, "s-a sugerat ca educaţia profesională să pregătească muncitori nu numai pentru a fi dependenţi de un loc de muncă dar şi pentru a se utiliza singuri"[2].

Necesitatea implicării economice a conducerii locale impune calificarea şi recalificarea oficialilor conducerii locale pentru ca aceştia să primească atât cunoştinţele economice de bază şi să poată ajunge la "o atitudine mai plină de înţelegere" faţă de afacerile locale private precum şi la "o mai mare flexibilitate"[3].

întreprinderile alternative care pornesc, de regulă, cu mult entuziasm şi angajamente sociale şi culturale, realizează la scurt timp că "nu au nici competenţă de management şi sunt complet derutate în faţa problemelor de contabilitate, opţiuni strategice în afaceri şi planuri financiare"[4]. Agenţiile de sprijin specializate trebuie să rezolve aceste probleme şi să facă compatibile obiectivele economice şi sociale.

1.5. Agenţi potenţiali şi reali la nivel local

1.5.1. Membrii comunităţii locale

Principalul avantaj al ţărilor democrate este acela că, în principiu, oricine are dreptul să participe la viaţa economică şi politică, indiferent de rasă, sex, sau bogăţie. Indivizii novatori sunt tot mai mult recunoscuţi ca fiind bogăţia unei naţiuni şi "identificaţi ca reprezentând factorul cheie şi, în acelaşi timp, factorul limitativ al economiei mondiale de piaţă"[5].

Dezvoltarea ILO a dus la apariţia unor întreprinzători individuali, publici şi comunitari, ale căror acţiuni vizau crearea de locuri de muncă şi alte scopuri sociale[6].

Pot fi identificate două tipuri de cetăţeni creatori: unii care acţionează pentru profit privat şi pot fi numiţi "burghezi" sau pur şi simplu "întreprinzători";

---

[1] *Peter Kunstler, 1985, „Conclusions from local consultantions held by the Comission of the European Communities on ILE", în OECD, 1985, "ILEs: A chalenge to Public Employment Services", ILE Notebooks, nr.4, Paris:OECD.*

[2] *Manfred Leve, 1985, „Final remarcs", în OECD, 1985, „ILEs: A challenge to public Employment Services", ILE Notebooks, nr.4, Paris: OECD.*

[3] *Waters, 1985, lucr. cit, pag.42.*

[4] *Comisia Europeană, 1986, lucr. cit., pag. 19.*

[5] *Paul Hesp şi Barbara Stuckey, 1987, „Local development in the global network - the role of individual creativity and social entrepreneurship", în „Journal fur Entwicklungs politik", nr 1/87, Mattersburger Kreis fur Entwiclungs politik an den österreichischen Hochschulen, Viena, pag.26-42.*

[6] *OECD, 1986, „Employment Creation Politicies - New Roles for Cities and Town", pag.40, Paris.*

celălalt tip, care caută binele comun, poate fi numit "cetățean"[1]. Acesta din urmă este un "antreprenor din necesitate"[2], numit uneori "al treilea sistem". Este un "sistem de putere reprezentat de oameni care acționează individual sau colectiv prin *organizații voluntare* şi *asociații.* Este principalul purtător al unor noi valori şi viziuni"[3]. Ambele tipuri de inovatori pornesc adesea o inițiativă de ocupare a forței de muncă fără a fi recunoscuți astfel de autoritățile publice.

Într-un cadru favorabil, care încurajează activitățile comunale şi private, femeile joacă un rol tot mai important în aceste inițiative. Chiar din 1986, în Suedia şi Anglia, de exemplu, procentul femeilor implicate într-o serie de inițiative creştea mult mai rapid decât numărul femeilor salariate[4].

1.5.2. Conducerea locală

Se disting trei categorii de activități de politică economică locală: *"Preacțiunea* care se referă la toate formele de activități pregătitoare sau, cu alte cuvinte, pregătirea capacității. *Reacția* care acoperă activitățile ce sunt întreprinse în primul rând ca rezultat al unei cereri directe (mai mari sau mai mici) din domeniul afacerilor. În final, *proacțiunea* care se referă la acele activități pentru care municipalitatea are inițiativa"[5]. Mult timp, rolul economic al autorităților centrale în țările UE şi OECD a fost redus la sprijinirea realizării unei infrastructuri adecvate[6], atragerea unor mari investiții, lobby pentru crearea de locuri de muncă şi bani[7], controlul şi/sau implementarea unor programe fundamentate central[8].

Înrăutățirea climatului economic internațional a pus sub semnul întrebării politica tradițională de dezvoltare regională (aşa-numita politică *trickle down,* de infiltrare, deoarece marile firme au devenit conservatoare în deciziile lor investiționale, iar fondurile publice au fost reduse din cauza restricțiilor bugetare[9].

---

[1] *Guy Kirsch, 1987, „Bourgeois oder Citoyen? Die Politische Zukunft des Wirtschaftsliberalismus, die Zeit" nr. 17/87, pag.42.*

[2] *OECD, 1986, „Women - Local Initiatives - Job creation", ILE Notebooks, nr.6, pag.41, Paris.*

[3] *Bjiörn Hettne, 1985, „Development theory and the European crisis", în Stefan Musto (ed) „Endogeneos Development a Myth or a Path, Problems of Economic Seif - Relience in the European Periphery", Tilburg.*

[4] *OECD, 1986, „Women - Local Initiatives - Job creation", ILE Notebooks, nr.6, Paris: OECD.*

[5] *OECD, 1985, „Large Firms and Job Creation", Pag.49, Paris; OECD.*

[6] *OECD, 1985, lucr. cit. pag. 50.*

[7] *OECD, 1986, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns"*

[8] *OECD, 1985, lucr. cit. pag.12.*

[9] *Walter Stohr, 1985, „Changing externai conditions and a paradigm shift in regional development strategies", în A.Musto şi Cartl F. Pinkle(edi), „Europe at the Crossroads, Agendas ofthe Crisis, New York", Praeger.*

"Asemenea tendințe diminuează tot mai mult credibilitatea soluțiilor venite din afară şi conduc la un mai mare accent pe dezvoltarea generală locală şi pe antreprenoriatul local, adică pe crearea de afaceri şi locuri de muncă la nivel local, adaptând nevoile locale la resurse"[1]. În Norvegia, spre exemplu, implicarea municipalității în probleme economice a crescut considerabil[2].

Această reorientare spre strategii de dezvoltare indigene a fost determinată de tendința de descentralizare[3]. Descentralizarea în sine, totuşi, nu determină automat creşterea responsabilităților municipalităților, aşa cum arată reforma din Olanda[4].

"în acest nou context, administrația locală s-a aflat ea însăşi în poziția de a se aştepta de la ea să răspundă unor serioase şi presante probleme economice, fără a fi adecvat *echipată* din punct de vedere al puterii legale specifice, al resurselor locale şi al calificării."[5] într-un timp foarte scurt, personalul administrațiilor locale a trebuit să dobândească cunoştințe generale privind afacerile şi cunoştințe specifice privind statutul companiilor locale[6]. Din păcate, păcate, existența unei statistici publice neadecvate, care nu s-a adaptat la nevoile decidenților locali de politică economică face dificilă planificarea economică. Cu toate acestea, pe ansamblu, administrațiile locale au acționat pozitiv şi într-un mod imaginativ[7]. Activitățile lor s-au schimbat de la *preacțiune* la *proacțiune. Î*n afara construirii capacității .... şi de management ad hoc al crizei, autoritățile locale au încercat să-şi sporească informațiile privind structura locală a producției, cu scopul de a ajuta la "reducerea puternicei dependențe a economiei locale de forțe din afara granițelor geografice ale municipalității"[8]. Un succes real au avut acele ILO care au promovat proactiv schimbarea în timp. Ele nu au aşteptat să fie afectate negativ de noua diviziune a muncii, ci au încercat în mod activ să anticipeze schimbările necesare prin inovație şi diversificare. Din păcate, acest tip de ILO sunt mai rare. Oraşul Castanheira de Pera din Portugalia reprezintă un exemplu de dezvoltare locală de tip proactiv[9]. tiv[9].

---

[1] *OECD, 1986, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns", pag.13, Paris: OECD.*

[2] *OECD, 1985, Local Employment Initiatives in Norway - Experiences and Organisation Organisation ofthe work, pag.40, Paris: OECD*

[3] *OECD, 1986, „Employment Creation Policies ", pag.13, Paris: OECD.*

[4] *Water, 1985, lucr. cit, pag.5.*

[5] *Matinos, 1986, lucr. cit., pag.65.*

[6] *OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden", pag.53, Paris: OECD.*

[7] *Matinos, 1986, lucr.cit, pag.63*

[8] *OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden", pag.53, Paris: OECD.*

[9] *Martinos, 1986, lucr. cit, pag.19.*

1.5.3. Conducerea centrală

Tradițional, guvernul central intervine substanțial, din afară, pe piața forței de muncă locale, utilizând mai multe tipuri de instrumente şi organizații. De obicei el este responsabil de punerea în acțiune a unui cadru constituțional, care alocă resursele financiare şi distribuie responsabilități. În al doilea rând, el dă autorităților locale şi regionale bani pentru a implementa politica lui la nivel local. În al treilea rând, a creat organisme speciale de dezvoltare regională, unele numai cu obiective economice, altele şi cu obiective sociale, alături de cele economice[1]. În al patrulea rând, serviciile de ocupare a forței de muncă finanțate central, reprezintă un agent principal la nivelul pieței locale a muncii. Astfel de servicii sunt de exemplu British Manpower Service Commission (MSC) care fusese înainte responsabil pentru planificare şi educația forței de muncă[2] şi German Arbeitsschaffungsmassnahmen (ABM)[3] care asistă proiectele de interes public, în Italia, însă, politica pieței muncii a fost până în 1984 foarte centralizată[4].

Departamentele guvernului central joacă un rol important în dezvoltarea locală[5] iar politica notională de localizări şi de cheltuieli are un impact important portant asupra comunității locale[6]. "Monopolul administrației centrale în cheltuirea banilor publici la nivel local"[7] este supus unei critici severe. În primul rând este puțin probabil ca agențiile centrale să poată inova într-un grad mai mare şi să răspundă mai repede unor probleme decât agențiile locale. În al doilea rând, nu există practic nimic ce ar putea indica capacitatea guvernului central de a mobiliza resursele, în afara sistemului public. În al treilea rând, vine foarte puțin de la nivel național în termeni de coordonare "şi în cele din urmă este îndoielnic dacă marile firme subvenționate vor putea rezista mai mult decât durata subvențiilor"[8].

---

[1] *OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation ai Local Level", Paris, OECD.*

[2] *Waters, 1985, lucr. cit, pag.13.*

[3] *Josef Stingl, 1985, „Employment policy and local initiatives in Germany", pag. 5, în OECD, 1985, „Employment Creation Policies - New Roles for Citis and Towns", Paris: OECD.*

[4] *OECD, 1985, „Rapport sur les initiatives locales de creation d'emploi en Italie", Paris: OECD.*

[5] *Waters, 1985, lucr.cit.pag.12; OECD,1985,„Local Employment Initiatives in Norway - Experiencies and Organisation of the Work", pag.4, Paris: OECD.*

[6] *OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden", pag.11, Paris: OECD.*

[7] *OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden", pag.11, Paris: OECD.*

[8] *OECD, 1985, „Possibilities for Action by Cities and Towns in Promoting Local Employment Initiatives and Economic Development", pag. 7, Paris: OECD.*

1.5.4. Partenerii sociali

1.5.4.1. Întreprinzătorii

întreprinzătorii locali tradiționali, firmele multinaționale şi firmele în general sunt mai mult implicate în ILO şi în participarea la micile întreprinderi locale şi crearea de locuri de muncă. Este însă de precizat, aşa cum o face Comisia Europeană, că IMM -urile nu sunt acelaşi lucru cu ILO. Pe de altă parte, studii OECD au arătat că motivul implicării marilor firme în ILO sunt responsabilitatea socială şi cunoaşterea propriului interes[1]. Cunoaşterea propriului interes trebuie înțeles în felul următor. Spre deosebire de capitalul financiar, capitalul productiv este pe termen scurt imobil iar o companie care a făcut o investiție considerabilă în environment nu poate să-şi permită să o abandoneze pe termen scurt, ci preferă să dezvolte regiunea. De aceea subvenționează sprijinind inițiativele care promovează dezvoltarea locală. Uneori eforturile "întreprinse pentru crearea de locuri de muncă poate încetini procesul de diminuare a propriei forțe de muncă"[2].

Sprijinul organismelor non profit create de marile firme pentru promovarea ILO constă în finanțarea, sprijinirea managerilor şi consultanță în marketing şi management. Uneori sunt oferite noilor antreprenori clădiri şi pământ disponibil. Or, "aceste organizații nu-şi pot atinge scopul printre şomeri"[3].

1.5.4.2. Sindicatele

În toate țările industrializate, sindicatele se află în fața unor intense probleme care rezultă din procesul de restructurare industrială. La început ILO au fost atacate de sindicate, care le considerau ca o formă de autoexploatare care "subminează lupta şi realizările apărate cu succes de sindicate"[4]. Treptat ele şi-au dat seama că numai la nivel local se poate dezvolta conştiința de clasă[5] şi mulți activişti sindicali s-au implicat în crearea ILO." în fața amenințării amenințării pierderii contactului cu o mulțime de muncitori, sindicatele încearcă să întreprindă ceva direct la nivel local, în loc de a demonstra împotriva şomajului, de a organiza marşuri şi de a propune alternative economice politicilor de ocupare a forței de muncă ale guvernului"[6]. În multe țări ILO sunt bine primite şi de sindicatele naționale, dar există încă rezerve privind "răspândirea noului

---

[1] *OECD, 1986, „Large Firms and Job creation", Paris: OECD.*
[2] *OECD, 1986, lucr.cit.mai sus, pag.3.*
[3] *OECD, 1986, lucr.cit.mai sus, pag.14.*
[4] *Comisia Europeană, 1986, „Initiatives locales pour l'emploi. Releve des experiences de creation d'emploi non conventionelles", Luxembourg: Oficiul pentru Relații Oficiale al Comunității Europene.*
[5] *Richard Walker, 1985, „Class, division of labour and employment in space", în Gregory şi Urry, „Social Relations and Spațial Structures", Londra: Macmillan.*
[6] *Comisia Europeană, lucr. cit. mai sus, pag. 83.*

spirit antreprenorial sau încurajarea propriei utilizări a forței de muncă"[1]. Activitățile lor se axează pe crearea unor agenții de sprijin, singure sau cu sprijinul altor organizații, pe promovarea automanagementului, precum şi pe publicarea de materiale informative.

1.5.4.3. Universitățile şi institutele de cercetări

"Viteza mutațiilor sociale şi economice a făcut ca universitățile să dezvolte noi şi mai bune legături de interes regional şi local"[2]. Noile universități finlandeze "au fost create în mod special pentru a adapta calificarea tradițională la nevoile regionale şi pentru a încuraja industria să modernizeze şi să-şi însuşească cele mai noi metode de protecție şi de lucru"[3]. Posibilitățile pe care le dă interfața industrie - universitate sunt considerate o condiție principală pentru crearea parcurilor tehnologice. Proiectul Jamtland dintre Suedia şi Norvegia este un exemplu interesant de cooperare între două țări pentru a promova zonele rurale[4].

1.5.4.4. Comunitatea Europeană şi OECD

Este de subliniat faptul că organismele Comunității Europene cooperau, în urmă cu câțiva ani, mult mai mult cu autoritățile regionale şi locale şi mai puțin cu agențiile naționale şi regionale. În timp ce Fondul Social European sponsoriza cu succes ILO, Banca Europeană de Investiții şi Fondul Regional de Dezvoltare se spunea că tind să descurajeze "utilizarea unor proceduri mai inovatoare în proiectele la scară mică"[5].

Acum situația s-a schimbat în mare măsură, UE şi OECD, aşa cum am mai menționat, strânge permanent informații despre ILO şi promovează implementarea noilor inițiative. Proiectul ELISE s-a axat de exemplu pe "dezvoltarea unui centru de documentare şi a datelor de bază privind structurile de inițiativă şi sprijin"[6].

---

[1] *Feedback ILE, nr.6, 1987. Programme on Local Initiatives for Employment Creation (ILE), pag.6, Paris: OECD.*

[2] *Feedback ILE, nr.4, 1986, pag.1 şi nr.6, 1987, Newsletter of the Cooperative Action Programme on Local Initiatives for Employment Creation (ILE), Paris: OECD.*

[3] *Feedback ILE, nr. 4/1986, pag.3.*

[4] *OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation al Local Level", Report of a Review Team of Selected European Case Studies under the Chairmanship of The Rt. Hon. Shirley Wiliams, Paris: OECD.*

[5] *Nigel Waters, 1985, lucr.cit., pag.13.*

[6] *James Mc.Eldowney şi Aitken Peter, 1987, „Small firms and local employment initiatives policies in the European Community: evolution and contribution", pag.43, în Sutton (ed.), 1987, „Local Initiatives: Alternative Path for Development", Maastricht: Presset Interuniversitaires Europeenes,*
pag.43.

1.5.4.5. Interacțiunea dintre agenții locali şi sistemele de sprijin

Ar putea părea că agenții locali acționează fără a avea contacte sau interacțiuni unii cu alții. În realitate aceste contacte şi interacțiuni există, iar acolo unde nu există ar trebui stimulate, întrucât interrelațiile dintre indivizi, grupuri şi instituții sunt de o importanță crucială. Pentru a aprecia complexitatea şi potențialul de dezvoltare al comunităților locale trebuie examinate cu grijă tocmai aceste interacțiuni.

Parcurile ştiințifice reprezintă o bună posibilitate de cooperare între industrie, universități şi autorități locale[1]. Existența unui echilibru al puterii sau a unui parteneriat între conducerea națională şi locală dă posibilitatea unor acțiuni mai largi ale comunității locale[2].

La nivel local este mai uşor să se realizeze "cross - party agreements" şi o concentrare masivă pe obiectivul reducerii şomajului, care a devenit o amenințare majoră pentru comunitățile locale în general. "Una din caracteristicile inițiativelor comunităților locale este creşterea numărului de joint venture, incluzând sectorul public, particular şi voluntar (asociații, organizații neguvernamentale)"[3]. Inovațiile sociale la nivel local, în special noile forme de cooperare, încearcă să "îndepărteze efectele cele mai amenințătoare ale crizei"[4].

Toate organismele preocupate de ILO subliniază faptul că o cooperare informală - reprezintă o necesară şi importantă contribuție la dezvoltarea locală. Dar în aceeaşi măsură, cooperarea instituțională (formală) trebuie să coordoneze activitățile. Pentru acest motiv sunt create agențiile specializate "care au ca scop să acorde sprijin oamenilor care doresc să-şi creeze propria afacere"[5]. De regulă sunt preferate centrele de sprijin cuprinzătoare care să poată acorda expertiză, combinată cu informații, cunoştințe locale despre resurse, piețe şi relații. În țările unde există o puternică "mişcare alternativă", ca de exemplu în Olanda şi Germania, există o dihotomie clară între cele două tipuri de ILO care se reflectă în structuri de sprijin distincte[6]; MEMO şi Netzwerk Selbsthilfe sunt exemple de organizații de sprijin de acest tip. Aceste organizații nu vor să renunțe la obiectivele lor economice şi sociale şi devin

---

[1] *OECD, 1986, „Experience in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development",*
Paris: OECD.

[2] *OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden", pag.6, Paris: OECD.*

[3] *Waters, 1985, lucr.cit., pag.6.*

[4] *Martinos, 1986, lucr.cit., pag.63.*

[5] *Comisia Europeană, 1985, „Programme of Researche and Action on the Development Development of the La bour Market - Local Employment Initiatives, A Manual on Intermediary and Support Organisations", pag.320, Principalul Raport al Centrului pentru Inițiative de Ocupare a Populației din Londra, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene.*

[6] *Comisia Europeană, 1986, „Initiatives locales pour l'emploi", pag.46, Luxemburg.*

pure instrumente de creare de locuri de muncă dacă ele se întrepătrund cu structurile de sprijinire a afacerilor.

Un tip diferit de dezvoltare s-a observat în cadrul French Boutique de Geston, care a ales o abordare nonideologică, din cauza unor probleme urgente de şomaj şi unei deziluzii privind firmele "self-managed"[1].

Alte tipuri de agenții de sprijin sunt finanțate de societăți publice sau publice/private. Marile firme uneori îşi creează propriile lor agenții de sprijin. Astfel, British Steel Corporation din Anglia, Elf-Aquitaine din Franța şi Montedison din Italia au avut succes în crearea de locuri de muncă în acest fel. Spre deosebire de acestea, agențiile de sprijin ale mişcărilor cooperative din Franța şi Italia nu au încercat să maximizeze crearea de locuri de muncă, ci preocuparea pentru locurile de muncă s-a făcut îngrijindu-se, de fapt, mai mult de membrii lor[2].

Serviciile pe care aceste agenții le oferă ILO sunt variate şi ele "se disting de centrele tradiționale de consultanță, la acestea adăugându-se mici firme care sunt echipate astfel încât să poată acorda rapid şi pe loc consultanță pe anumite probleme tehnologice. Agențiile de sprijin oferă o concepție mai cuprinzătoare asupra afacerilor"[3]. Acest holding consultativ merge de la activități promoționale şi de training, până la finanțare şi monitorizare. Marile firme ajută uneori prin secondarea personalului sau permițând ILO să utilizeze propria lor expertiză, clădirile sau echipamentele. Un accent deosebit se pune pe continuarea activităților deoarece ILO au nevoie de sprijin în viața de zi cu zi a afacerii, mult mai mult decât au întreprinderile stabile[4].

Indiferent de faptul că organizațiile sunt private sau public/private, ele sunt de obicei mai rapide şi mai flexibile decât autoritățile publice. În cadrul agențiilor de sprijin neoficiale care sunt finanțate prin granturi, subvenții şi taxe, cel mai mare succes, pe termen scurt, l-au avut inițiativele sponsorizate în domeniul industriei; dar aceste agenții nu sunt preocupate de încurajarea pe termen lung ci de o asistență, practic, continuă a acestor inițiative. Mobilizarea comunității şi integrarea grupurilor - problemă pe piața muncii - sunt obiective secundare ale agențiilor respective.

---

[1] *Comisia Europeană, 1985, „Programme of Researche and Action on the Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives. An Evaluation of Support Agencies by centre for Research on European Woman - Crew", pag.328, Bruxelles, Luxemburg.*

[2] *Comisia Europeană, 1985, „Programmes of Research and Actions... lucr.cit. mai sus, pag.330.*

[3] *Comisia Europeană, 1985, „Programmes of Research and Actions... lucr.cit. mai sus, pag.324, Bruxelles.*

[4] *Comisia Europeană, 1985, „Programme of Researche and Action on the Development Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives, Report by the Centre for Employment Initiatives" din Londra,, Luxemburg: Oficiul pentru publicații al Communității Europene.*

Agenţiile cu preocupări mai largi, îndreptate şi spre obiectivele comunităţii, rămân de obicei dependente de fondurile publice.

Dezavantajul lor este "presiunea care se exercită asupra lor de a crea numărul maxim de locuri de muncă, dar cu riscul ca o schimbare politică să ducă la un buget mai mic sau chiar închiderea unor firme"[1]. Această situaţie conduce la o abordare mai pragmatică a ILO. "Aşa cum se poate observa, de exemplu în cazul CDA din Anglia sau Boutiques de Gestion din Franţa, aceste servicii îşi pierd tot mai mult conţinutul lor ideologic şi sunt tot mai mult utilizate ca instrumente în stabilizarea sistemului capitalist."[2]

1.6. Rezultate şi evaluări

Este evidentă preocuparea UE şi a OECD pentru centrele ILO, considerându-se că pot asigura crearea de noi locuri de muncă. Trebuie spus însă că succesele sunt destul de slabe, comparativ cu ratele ridicate ale şomajului. În anumite comunităţi locale, însă rezultatele sunt bune. Evaluări cantitative pentru anumite oraşe au arătat că ILO au realizat înlocuirea directă a aproape o treime din locurile de muncă pierdute[3]. "Business in the Community" a creat 50.000 locuri de muncă pe an, şi a salvat alte 25.000. Elf-Aquitaine din Franţa a creat 15.000 locuri de muncă şi a salvat alte 6.500[4]. Comparativ cu aceste cifre, numărul locurilor de muncă create în întreprinderi alternative pare destul de mic. S-a estimat că la nivelul anului 1986 existau în Germania 80.000 locuri de muncă alternative[5]. Dar crearea de locuri de muncă şi înlocuirea altora nu înseamnă numai indicii cantitative. Înseamnă şi "crearea de noi afaceri, bogăţie, valoare adăugată şi venituri, bunăstare pentru grupele dezavantajate, regenerarea economică a zonei, reînvierea, renaşterea comunităţii"[6].

În afara criteriilor cantitative, cele calitative sunt de cea mai mare importanţă pentru aceste ILO care urmăresc obiective economice şi sociale. Mobilizarea socială, crearea unui climat antreprenorial, pace socială şi un environment adecvat sunt realizări ale ILO foarte valoroase din punct de vedere politic. Inovaţiile sociale care au loc în multe afaceri iniţiate în diferite comunităţi, ar putea indica modul de organizare a muncii în viitor, care nu se va mai baza pe relaţii ierarhice şi autoritare, ci pe relaţii simetrice, bazate pe dialog între conducători şi conduşi.

În tot mai multe ţări, de aceea, "autorităţile locale îşi manifestă intenţia iar în unele cazuri chiar încearcă să realizeze un adevărat *audit social,* care ia în

---

[1] *Comisia Europeană, 1985, lucr.cit.mai sus, pag.341.*
[2] *Comisia Europeană, 1986, lucr.cit., pag.225.*
[3] *Martinos, 1986, lucr.cit., pag.62.*
[4] *OECD, 1986, „Large Firms and Job Creation", pag. 13, Paris.*
[5] *Comisia Europeană, 1986, lucr.cit., pag.125.*
[6] *OECD, 1986, „Employment Creation Policies - New Role for Cities and Towns", pag.49.*

consideraţie toate costurile şi beneficiile atât pentru sectorul public, cât şi privat, în special costurile neproductive cu şomajul şi costurile securităţii sociale"[1].

1.7. Experienţa unor Iniţiative Locale de Ocupare privită critic

1.7.1. Schimbările globale şi răspunsul local

Problema ajustărilor structurale nu constituie mandatul explicit al programelor ILO al OECD, această organizaţie ocupându-se predominant de nivelul micro al activităţilor individuale şi comunale. Aceasta reflectă "diviziunea muncii" în cadrul curentelor formate în ştiinţele sociale între structuralişti şi voluntarişti, care se bazează pe una sau alta din supoziţiile: fie se analizează condiţiile structurale, dezvoltările globale şi procesul de restructurare internaţională, fie are loc o concentrare pe actorii individuali şi locali care îşi fac propria istorie.

Un cadru mai adecvat de analiză a ILO care depăşeşte una sau alta din supoziţii este dată de teoria structurării (Giddens)[2].

Pentru a nu cădea în greşeala de a crede că există o «logică a istoriei» care lucrează întotdeauna în spatele nostru cu o inexorabilă necesitate, dar şi de a nu cădea într-o simplistă iluzie voluntaristă, aceea că noi am putea domina propriul destin, Giddens ne face să înţelegem limitele dar şi posibilităţile de a ne modela propriile destine (Bernstein)[3].

Actorii locali trebuie să fie văzuţi ca subiecţi cognoscibili care îşi modelează propriul destin, dar care trebuie să ia în considerare posibilităţile şi restricţiile structurale. "S-a spus că structura face posibilă sau dimpotrivă, poate limita acţiunea umană; s-ar putea chiar spune că agenţia reprezintă o putere sau o restricţie pentru structură (Walker)[4]. *Structura nu este ceva independent de agenţie.* Aceasta înseamnă, potrivit unei cunoscute remarci a lui Karl Marx, că oamenii îşi fac propria lor istorie, dar nu în împrejurări pe care ei să le poată alege.

Această sofisticată abordare teoretică este necesară pentru a putea înţelege mai bine legăturile care există între cunoştinţele oamenilor despre practicile sociale, precum şi dezvoltarea spaţială inechitabilă a societăţilor capi-

---

[1] *Niegel Waters, 1985, lucr. cit, pag.46, 51.*

[2] *Anthony Giddens, 1985, „Time, space and regionalisation", în Derek Gregory şi John Urry, „Social Relations and Spatial Structures", Londra, Macmillan, 1985.*

[3] *Richard Bernstein, 1986, „Structuration theory as criticai theory", Praxis International, vol. 6, nr.2, pag. 242.*

[4] *Richar Walker, 1985, „Class, division of labour and employment in space" în Gregory şi Urry, lucr.cit., pag. 187.*

taliste şi în felul acesta să poată fi relevate mai multe aspecte ale chiar proceselor de dezvoltare inegală (Hudson şi Sadler)[1].

O analiză a ILO ca actori locali trebuie să ia în considerare condițiile structurale chiar dacă ele nu sunt interesate de schimbările globale. Evenimentele locale pot fi înțelese numai luând în considerare procesele restructurării globale.

1.7.1.1. Noua diviziune internațională a muncii

Şomajul, deşi cel mai mult se simte la nivel local, îşi are adesea cauzele în schimbări care se produc în afara comunității. Noua diviziune internațională a muncii (Frobel şi alții)[2] şi efectele ei negative pentru anumite comunități locale pare să fie provocarea majoră care conduce la apariția ILO. Unele țări în curs de dezvoltare nu au rămas specializate doar pe vânzarea materiilor prime. Datorită posibilităților oferite de firmele multinaționale cu răspândire mondială ele şi-au reamplasat întreprinderile prelucrătoare în țări neindustrializate care oferă avantaje din punct de vedere al prețului forței de muncă. Aceasta înseamnă că producerea a tot mai multe bunuri cu o tehnologie tot mai sofisticată se transferă în alte țări decât cele europene. Pentru prima dată după cel de al doilea război mondial Europa este afectată negativ de restructurarea economiei globale datorită competiției țărilor neindustrializate. Evident că şi comunitățile locale sunt afectate în mod negativ deoarece îşi pierd puterea comercială vis a vis de firmele multinaționale. "Cu un areal foarte larg de opțiuni locaționale şi adesea cu o neînsemnată dependență de o anumită localitate, o firmă cu multiple localizări este capabilă să dezvolte în largi hinterlanduri acelaşi tip de întreprinderi care intră în competiție, unele cu altele, pentru dezvoltare; în ultimii ani a izbucnit un adevărat război în licitarea localizării întreprinderilor" (Scot şi Storper)[3].

Se manifestă o luptă dură între locul concret şi spațiul abstract care este de o importanță tot mai mare. Localizarea concretă este aceea în care trăiesc membrii ILO, au prieteni şi alte relații sociale, vitale pentru orice om. Acest loc este ca o țesătură de relații sociale moştenite din istorie şi constituie spațiul vieții unde oamenii sunt socializați, îşi dezvoltă personalitatea şi îşi găsesc rolul

---

[1] *Ray Hudson şi David Sadler, 1986, „Contesting works closures in western Europe's old industrial regionas: defending place or betraying class?", în Scott şi Storper, „Production, Work, Territory. The Geographical Anatomy of Industrial Capitalism", pag.173 Boston: Allen & Unwin.*

[2] *F. Fröbel, J. Heinrichs şi O. Jreze, 1986, Umbruch in der Weltwirtschaft, Hamburg: Rowohlt*

[3] *Alen Scott şi Michael Storper, 1986, „Industrial change and territorial organisation: a summing-up", pag.306, în Scott şi Storper: „Production, Work, Territor. The Geographical Anathomy of Industrial Capitalism", Boston, Allen & Unwin.*

în societate. Spre deosebire de un anumit capital (banii), care este complet mobil, muncitorii - în special cei necalificați - sunt mai puțin mobili, pentru alte motive decât cele economice. Desele campanii lipsite de succes sunt duse de muncitorii care apără "dreptul la viață, învățătură, şi muncă în anumite locuri"[1].

Capitalismul global, pe de altă parte, accentuează spațiul abstract, care este un loc concret, singular, văzut prin prisma cerințelor acumulării de capital. Este o contradicție a capitalismului, care datorită necesității realizării unei valori abstracte trebuie să capete concretețe în spațiu, deoarece locurile concrete în interiorul unui spațiu global abstract, trebuie să fie alese de .firme multiregionale. În fața capitalismului global, fiecare din cei ce iau decizii, fie el subiect individual sau colectiv, trebuie să gândească global şi să acționeze local"[2]. Dacă o firmă cu multiple localizări face acest lucru, îl face de obicei în detrimentul unei anumite localități concrete, fiind împinsă într-un război între regiuni.

Pentru a clarifica acest lucru, dăm două exemple în care neglijarea condițiilor structurale globale poate conduce la concluzii incorecte. Se spune tot mai des că analiza parcurilor ştiințifice şi a IMM-urilor trebuie să se realizeze cu mai multă atenție decât s-a făcut până acum. Dacă parcurile ştiințifice sunt, spațial, foarte concentrate, pot duce la creşterea şi nu la reducerea disparităților spațiale. Mai mult, faptul că un parc ştiințific este localizat într-o zonă - problema nu reprezintă prin sine dezvoltare locală. Dacă este finanțat de statul central[3] seamănă foarte bine cu centrele tradiționale de high - tech. Deoarece, de obicei, inputurile vin din afară, şansele pentru dezvoltarea locală constau în păstrarea în cât mai mare măsură, a beneficiilor, în respectiva localitate. De o importanță specială în această privință este creşterea puterii forței de muncă locale. Politicile de dezvoltare locală trebuie să aibă ca scop creşterea controlului local şi implicarea în aceste inițiative (Stohr)[4]. Cum aceasta este o sarcină dificilă, parcurile ştiințifice reprezintă un răspuns al guvernului central la cerințele unei lumi a piețelor şi la întreprinderi multilocaționale şi mai puțin un răspuns la deciziile de politică locală autonomă ale "celor ce fac istoria".

În al doilea rând, faptul că IMM-urile înfloresc, nu înseamnă în sine o creştere a autonomiei locale. Trebuie să se facă deosebire între acele IMM-uri care lucrează independent de marile firme, acei subcontractanți care realiz-

---

[1] *Ray Hudson şi David Sadler, 1986, „Contesting works closures in western Europe 's old industrial regionas: defending place or betraying class?", în Scott şi Storper, lucr. cit.*

[2] *OECD, 1986, „Experiences in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development", pag. 7, Paris: OECD.*

[3] *OECD, 1986, „Experiences in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development".*

[4] *Walter Stohr, 1988, „Regional policy, technology complexes and research science parks" în Maria Giaoutzi şi Peter Nijkamp, ed. "Informatics and Regional Development", Aldershot: Gower.*

ează pentru acestea lucrări de înaltă specializare tehnologică, cu forță de muncă înalt calificată, de cele care sunt puternic dependente de "părinți", pentru funcții de rutină. Creşterea subcontractărilor şi utilizarea propriei forțe de muncă poate, de fapt, să nu contribuie la creşterea libertății, independenței şi descentralizării, ci, dimpotrivă, poate conduce la o deteriorare a condițiilor de muncă şi la o creştere a dependenței IMM-urilor de firmele "părinți" şi să servească în principal ca o soluție temporară de ocupare a populației (Holmes)[1]. Această situație este mai degrabă în detrimentul regiunii, în ansamblul ei, decât un avantaj pe termen lung al acesteia.

1.7.1.2. Inițiativele de ocupare a forței de muncă locale utilizate ca un instrument politic local

Situația descrisă mai sus este cadrul în care ILO au luat ființă. Tot mai multe comunități îşi dau seama că ele nu pot lupta în acest război pentru localizarea întreprinderilor şi redescoperă potențialul dezvoltării indigene, al propriei economii locale. Ei încurajează, stimulează comunitatea lor locală ca aceasta să devină o unitate economică viabilă. Această politică locală indigenă impune predominanța actorilor locali şi controlul local al resurselor şi inovațiilor.

ILO reprezintă un răspuns politic creator şi inovator la provocările globale despre care am vorbit, şi care s-au dezvoltat în interiorul societății civile locale şi al autorităților publice locale. Cele mai multe ILO au fost implicit sau explicit create ca răspuns la şocurile externe sau din dorința de a evita astfel de şocuri. În toate cazurile, indivizi sau grupuri creatoare au început să caute soluții la aceste noi şi provocatoare schimbări. Prin inițiativele lor, au forțat adesea oficialii locali să lupte împotriva şomajului local, principala preocupare a comunității.

Indiferent de larga varietate de ILO, toate încearcă să mobilizeze potențialul indigen uman şi natural al regiunii. Prin aceasta ele se deosebesc de abordările de politică regională tradițională care se concentrează pe efecte de tipul "trickle-down" de la centru, dar nu iau ca bază environmentul concret sociocultural, politic şi ecologic.

ILO reprezintă parte a capitalului local care în general este mai dependent de o localitate concretă, prin aceasta diferențiindu-se esențial de capitalul multiregional. Inovațiile în afaceri locale indigene sunt în general în avantajul comunității locale. De aceea, UE şi OECD accentuează asupra faptului că inovația locală şi antre-prenoriatul sunt de o importanță decisivă în susținerea comunităților locale şi implementarea unei strategii indigene de dezvoltare.

---

[1] *John Holmes, 1986, „The Organisation and locational structures of production subcontracting", în Scott şi Storper, lucr. cit.*

1.7.2. Inovația şi antreprenoriatul

1.7.2.1. Inovația şi sustenabilitatea

"Din nefericire, mai multe locuri de muncă, creşterea veniturilor, a PIB-ului şi a exporturilor regionale nu sunt suficiente pentru a susține o economie locală pe termen lung"[1]. De aceea creşterea sustenabilității şi diminuarea vulnerabilității reprezintă ceea ce fiecare comunitate locală are nevoie să realizeze. Strategiile care promovează integrarea teritorială în locul integrării, în principal, funcționale (Fredmann şi Weaver)[2] sunt în mai mare măsură să contribuie la aceste scopuri; "Interesul concret în inovare apare fundamental din recunoaşterea faptului că pentru a supraviețui într-o lume a competiției nu este altă cale decât să pui regiunile pe un făgaş tehnologic"[3]. Parcurile ştiințifice şi alte eforturi de cercetare şi dezvoltare sunt de aceea strategii impuse comunităților locale de schimbările internaționale. "Regiunea a ajuns să fie văzută ca un adaptor, cu succes sau fără, la cererile economiei de piață mondiale... totuşi, în cele mai multe țări puterea politică este în mâinile acelora aparținând rețelelor globale... şi/sau în propria lor putere, mai degrabă decât în comunitățile locale (Hesp şi Stuckey)[4]. În cadrul conflictului între "spațiul vieții, integrat, multifațetat", care înseamnă "acasă" pentru oameni, şi "monocultura" economiei transnaționale, ILO încearcă să întărească spațiul de viață local. Comunitatea locală trebuie să dezvolte forțe din interiorul său, incluzând inovații tehnologice pentru a subzista schimbărilor tot mai accelerate ale sistemului mondial.

1.7.2.2. Antreprenoriat, diversitate şi creativitate

Diversitatea oferă unei economii locale un anumit grad de protecție în fața unor evenimente imprevizibile - schimbări ale pieței, modificarea ratelor de schimb, noua competiție, progresul tehnologic. Tot datorită diversității există totdeauna o parte a economiei relativ neafectată de schimbările dintr-o anumită industrie"[5].

Înflorirea ILO nu depinde numai de cunoştințele "utilizabile" în activitatea de afaceri şi tehnologie. "Creativitatea este ceva diferit de inovația (profitabilă)

---

[1] *OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Cretion at Local Level", pag.8, Paris: OECD.*

[2] *John Friedmann şi Clyde Weaver, 1979, „Territory and Function", Londra: Edward Arnold.*

[3] *OECD, 1986, „Experience in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development", pag. 1, Paris: OECD.*

[4] *Paul Hesp şi Barbara Stuckey, 1987, „Local development in the global network - the role of individual creativity and social entrepreneurship", Journal fuer Entwicklungspolitik, nr.1/1987, pag.37.*

[5] *OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technological Diffusion on Job Creation at Local Level", pag.8, Paris: OECD.*

aplicabilă direct. Ea depinde foarte mult de "curiozitatea copilărească nelimitată" de aceea gândirea inovativă nu poate fi garantată sau direct obținută - ca poate să fie numai încurajată" (Hesp şi Stuckey)[1]. O cultură a antreprenoriatului va putea fi promovată şi prin revizuirea sistemului educațional pentru a acoperi "distanța dintre domeniul public şi dezvoltarea socială pe de o parte, şi lumea afacerilor, pe de alta"[2]. "Educația trebuie să fie un proces continuu, reeducarea în mod regulat trebuie să devină o regulă, iar oamenii trebuie să fie pregătiți să-şi schimbe munca pe parcursul vieții"[3].

A acționa într-un mod antreprenorial reprezintă un proces, un mod de operare, o atitudine şi este o trăsătură cheie a acțiunilor individuale "risk-for profit" inspirate din acțiunile comunității (Martinos)[4].

Antreprenoriatul unei comunități este esențial şi înseamnă atât un număr mare de indivizi care acționează într-un mod antreprenorial, nu numai în sectorul privat dar şi în sectorul public şi voluntar, cât şi o atitudine de căutare a unor oportunități antre-prenoriale în procesele care au loc în cadrul comunității, în organizarea locală şi în cadrul mai larg al comunității locale. Antreprenoriatul comunității este motorul care activează şi utilizează potențialul indigen al localității şi poate să aducă dezvoltarea generată local[5].

Pentru întreprinderile alternative şi sindicate ar fi utilă o atitudine mai pozitivă față de cunoaşterea afacerilor şi virtuților antreprenoriale tradiționale. Patronatul, pe de altă parte, trebuie să încerce să-şi maximizeze beneficiul pe termen lung în cadrul comunității locale.

1.7.2.3. Inovarea organizațională şi socială

Noile inovații organizaționale şi sociale care apar în interiorul şi în jurul ILO, reprezintă o foarte mare experiență de însuşit, de învățat. Comisia Europeană accentuează asupra acestor scopuri metaeconomice, argumentând că inițiativele de dezvoltare locală sunt importante nu numai pentru locurile de muncă pe care le creează, ci şi ca un mijloc de a pregăti terenul pentru dezvoltarea zonelor care suferă de şomaj ridicat - prin promovarea principiului "ajutăte singur", cooperare, regenerare locală şi regională, integrarea femeilor, tinerilor şi grupurilor dezavantajate pe piața muncii. Ele refac încrederea în zonă,

---

[1] *Hesp şi Stuckey, 1987, pag.33.*

[2] *Comisia Europeană, 1985, „Programme of Research and Action on the Development of Labour Market - Local Employment Initiatives. A Manual on Intermediary and Support l'Organisatons", pag.73, Luxembourg: Oficiul pentru publicațiile oficiale ale Comunității Europene.*

[3] *OECD, 1985, „Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review of Four Cities, pag.64, Paris: OECD.*

[4] *Martinos, 1986, lucr.cit, pag.58.*

[5] *OECD, 1985, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns", pag. pag. 4, Paris: OECD.*

menţin sau dezvoltă utilizarea inteligenţei şi refac competenţele întreprinderilor[1]. Această afirmaţie este în principal adevărată pentru ILO ca "afaceri ale comunităţii".

Promotorii întreprinderilor tradiţionale au creat frecvent singuri sau împreună cu alţi actori la nivel local, noi organizaţii, instituţii şi forme de cooperare ca structuri de sprijin. O diversitate de interese, adesea antagonice se manifestă în aceste agenţii de sprijin. Dar, având rădăcini la nivel local, urmăresc activităţi de care până la urmă, beneficiază toată lumea.

Faţă de întreprinderile alternative, autorităţile publice trebuie să urmărească o strategie atentă, care să fie acceptabilă ambilor parteneri. Autorităţile publice sunt interesate în primul rând în utilizarea potenţialului de locuri de muncă al ILO şi în rolul acestora de a diminua protestele revendicative. De aceea autorităţile publice trebuie să recompenseze utilitatea metaeconomică a integrării grupurilor de populaţie marginalizate, cărora ILO le oferă întreprinderi alternative. Pe de altă parte aceste grupuri trebuie să accepte că statul care participă cu finanţare la aceste ILO doreşte să participe la luarea deciziilor în legătură cu modul în care sunt cheltuiţi banii.

Există semne reale de convergenţă a diferitelor tipuri de ILO (Martinos)[2]. La întrebarea dacă ar trebui să existe una sau câteva agenţii, răspunsul depinde de cadrul naţional şi local existent. Se pare că o reţea de agenţii de sprijin care să coopereze formal dar care să fie independente una de cealaltă este soluţia cea mai bună. Această abordare pluralistă ia în considerare diversitatea iniţiativelor locale şi în acelaşi timp maximizează accesul general la agenţiile de sprijin.

Antagonismul "public vs privat" trebuie să fie dezideologizat şi înlocuit cu un model de parteneriat pragmatic, care este cel mai uşor realizabil la nivel local. "Ceea ce apare tot mai clar este faptul că agenţiile guvernamentale îşi înţeleg acum limitele, iar sectorul privat este mai bine pregătit să recunoască ajutorul de care are nevoie de la sectorul public"[3].

UE accentuează asupra faptului că ILO trebuie promovate pentru a diversifica economiile locale, profund dependente de piaţa mondială.

1.7.3. Noua diviziune a rolurilor între administraţia centrală şi locală

Într-o perioadă de importante schimbări instituţionale, devine tot mai evident că autorităţile locale pot juca un rol decisiv. O abordare pe bază de parteneriat şi consens între administraţia locală şi naţională trebuie stabilită

---

[1] *Comisia Europeană, 1985, Programme of Research of the Labour Market - Local Employment Initiatives, Luxemburg: Oficiul pentru Publicaţii Oficiale ale Comunităţii Europene.*

[2] *Martinos, 1986, lucr.cit, pag.56.*

[3] *OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation ai Local Level", pag. 73, Paris: OECD.*

constituțional pentru a se evita problemele care pot apare şi care au şi apărut, de-a lungul timpului, în diferite țări.

1.7.3.1. Spre o administrație locală flexibilă

ILE se dezvoltă în acele comunități care urmează o strategie indigenă de dezvoltare.

Abordarea obişnuită de evaluare a nevoilor periferiei de către centru (abordarea top-down) trebuie să fie schimbată cu o abordare de jos în sus (bottom-up), fără a diminua puterea centrală, dând periferiei mai multă libertate pentru a fi mai eficientă în a pune în aplicare o politică agreată de diferitele nivele ale administrației. Tendința de descentralizare este acum prea puternică pentru a i se opune guvernul central[1].

Ideea că problemele locale cer soluții locale nu trebuie înțeleasă în sensul independenței complete de guvernul central, ci doar că administrației locale trebuie să i se permită să acționeze mai flexibil; deciziile trebuie luate la nivel național sau provincial, dar direcția de urmat trebuie indicată de comunitățile locale care se confruntă zilnic cu diferite probleme... Ceea ce probabil nu s-a înțeles pe deplin este că rolul comunității locale este să implementeze - dispunând de flexibilitate şi mobilitate precum şi de o mare libertate în luarea deciziilor - politici de combatere a şomajului[2].

Acest proces de restructurare este posibil numai în condițiile progresului tehnologic. La nivel local ar trebui să stea în puterea comunității să redirecționeze dezvoltarea tehnologică pe un drum favorabil. Răspunsul politic local nu trebuie să se concentreze numai pe inovația tehnologică propriu-zisă, ci trebuie să caute noi modalități de cooperare şi promovare a culturii creativității, inițiativei şi antreprenoriatului. Agenții locali, de regulă, au activități limitate deoarece cercetarea şi dezvoltarea este foarte mult concentrată în câteva regiuni şi centre importante[3].

Servicii naționale de ocupare a forței de muncă în anumite țări sunt excesiv protectoare cu anumite categorii de şomeri (de exemplu Danemarca cu tinerii) neglijându-se alte categorii de şomeri (persoanele în vârstă, emigranții). La nivel local pot fi mai uşor controlate nevoile reale, iar abuzurile pot fi evitate. Proiectele de ocupare a forței de muncă şi de training realizate de autoritățile locale sunt cu mult mai mult orientate spre nevoi, pentru cel puțin două motive: în primul rând se cunosc mai uşor cerințele, iar cursurile de training pot fi mai bine adaptate la nevoile locale şi personale; în al doilea rând "la nivelul fiecărei

---

[1] *OECD, 1985, „Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review of Four Cities, Paris: OECD.*

[2] *OECD, 1985, „Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review of Four Cities, pag. 64, Paris: OECD.*

[3] *Edward Malecki, 1986, „Technological imperatives and moderate corporale strategy", în Scott şi Storper, lucr. cit.*

comunități locale se pot oferi locuri de muncă plătite sub nivelul acceptat de sindicate doar tinerilor şi persoanelor în vârstă aflate în şomaj de lungă durată"[1]. Acest tip de abordare subminează totuşi puterea sindicatelor. Administrația locală trebuie să încerce să coopereze cu autoritățile centrale. "Este semnificativ faptul că atunci când lipseşte un consens național - local, este suficient un *consens local* pentru a permite autorității locale să ia diferite inițiative... experiența arată că este mai uşor să realizezi un consens la nivel local şi să-l dezvolți pornind de aici, în principal datorită interesului comun al actorilor locali asupra unor probleme concrete şi urgente"[2]; de asemenea şi mobilizarea la nivel local se face mai uşor, populația identificându-se cu problemele locale respective.

1.7.3.2. O administrație centrală activă

O opinie foarte larg răspândită chiar şi printre cei care se declară în favoarea unui rol activ al autorităților locale în ceea ce priveşte crearea de noi locuri de muncă este aceea că autoritățile locale nu pot rezolva problemele structurale, întrucât nu se pot transfera problemele şomajului de la nivel național la nivel local, iar fără programe şi fonduri naționale acțiunea autorităților locale ar fi ineficientă[3]. Crearea unui environment pozitiv pentru ILO nu presupune o administrație centrală lipsită de putere, chiar dacă anumite activități trebuie să fie delegate sectorului local sau privat.

Dezvoltarea indigenă presupune că statul îşi asumă noi responsabilități "puterea crescută la nivel regional şi districtual impune o creştere a puterii la centru"[4]. Exemple de aceste noi responsabilități sunt: o mai bună coordonare a diferitelor activități naționale şi național-locale, îmbunătățirea competitivității internaționale pentru a face față restructurării internaționale şi planificarea economică globală pe termen lung. Aceasta este de o importanță deosebită deoarece o administrație centrală legitimată democratic este singurul organism care îşi extrage puterea din obligația sa de a lua în considerare dorințele tuturor cetățenilor. Pe de altă parte, responsabilitățile publice tradiționale cum ar fi cercetarea şi dezvoltarea şi redistribuirea regională eficientă, etc. impun de asemenea un stat puternic pentru promovarea dezvoltării locale. Administrația centrală trebuie să-şi schimbe şi ea organizarea internă astfel încât să devină mai flexibilă. Debirocratizarea va ajuta la o mai rapidă satisfacere a nevoilor locale şi ale sectorului privat, UE şi OECD insistând asupra faptului că această debirocratizare trebuie să fie însoțită de descentralizare.

---

[1] *OECD, 1985, „Employment Creation in Local Labour Markets", pag.57.*
[2] *OECD, 1986, Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns, Paris, OECD.*
[3] *OECD, 1986, Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns, Paris, OECD.*
[4] *John Friedmann şi Clyde Weaver, 1979, „Territory and Function", Londra: Ed. Arnold.*

CAPITOLUL 2 - SINTEZĂ A EXPERIENȚELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE

Ne propunem în această parte a studiului să redăm experiențele mai semnificative existente în domeniul dezvoltării locale în țări ale Uniunii Europene, începând cu anii '80. Acestea au fost sintetizate din 175 de experiențe de dezvoltare locală (care au fost analizate) în cadrul unui program pilot de către CRIDEL[1] la solicitarea Direcției Generale pentru Politici Regionale a UE). Scopul acestui demers a constat în strângerea unui maxim de informații privind orientarea acțiunilor de dezvoltare locală în Comunitatea Europeană.

Obiectivul urmărit prin redarea acestor experiențe a fost acela de a descoperi unele posibile răspunsuri la anumite întrebări rezultate din demersul întreprins în acest studiu, precum transfera-bilitatea experiențelor, eficacitatea fondurilor structurale, etc.

2.1. Considerații metodologice

2.1.1. Din punct de vedere metodologic se impun câteva precizări şi anume:

- Experiențele au fost clasificate în funcție de locul în care s-au desfăşurat: *în mediul rural, urban sau pe un teritoriu mixt;*

- Clasificarea pe țări a fost considerată inoperantă pentru analiză, deoarece aceasta inducea o prea mare segmentare a eşantioanelor. Ca urmare, a fost preferată *abordarea nord-sud.* S-a apreciat că aparțin sudului toate experiențele provenind din Spania, Portugalia, Grecia, sudul Italiei şi Franței.

- Acțiunile de dezvoltare locală au fost clasificate în funcție de intervenția lor în cele *trei mari sectoare economice* şi, în interiorul acestora, în subcategorii reprezentând diferite ramuri de activitate mai des întâlnite.

Experiențele cele mai frecvente în *sectorul primar* intervin în sfera *producției* (agricolă, silvicolă, piscicolă), atât în realizarea ei cât şi în prelucrarea şi comercializarea produselor agricole.

Intervențiile în *sectorul industrial* au fost departajate în funcție de intențiile de acțiune: restructurarea unei rețele industriale deja existente, sau dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii şi artizanale.

În sectorul terțiar au fost stabilite trei mari ramuri de activitate întâlnite mai frecvent: *turismul, serviciile şi construcțiile* (inclusiv locuințe).

---

[1] *CRIDEL - Centre de Rencontre et d'Initiatives pour le developpement local*

2.1.2. Factorii implicaţi în acţiunile de dezvoltare locală

La lansarea şi punerea în practică a acţiunilor de dezvoltare locală analizate au luat parte trei categorii de personal: *autorităţile locale alese, agenţiile de dezvoltare şi analiştii,* înţelegându-se prin "analişti" experţi din afară, universitari, consultanţi privaţi etc. atraşi la diferite proiecte pentru a acorda consultanţă, asistenţă procedurală şi tehnică sau pentru a evalua proiecte.

2.1.3. Tipul de abordare utilizat în acţiunile de dezvoltare locală

În ce priveşte tipul de abordare utilizat s-a constatat utilizarea unor *abordări sociale, economice* sau *mixte.*

Experienţele al căror obiectiv l-a constituit crearea unor locuri de muncă tradiţionale au fost considerate ca rezultat al unor abordări pur "economice", ele deosebindu-se de acele experienţe care vizau numai rezolvarea unor probleme sociale. Această disociere între cele două tipuri de abordare nu a fost întotdeauna posibilă, motiv pentru care multe experienţe au fost încadrate la "abordări mixte", deoarece acţiunile lor răspundeau unor preocupări şi obiective multiple, economice şi sociale.

Aceste experienţe au fost analizate şi prin modul în care s-au raportat la environmentul natural, prezenţa sau absenţa preocupărilor privind ecologia, în sensul strict al termenului (protecţia environmentului natural şi uman).

2.1.4. Tipuri de acţiune iniţiate de acţiunile de dezvoltare locală

Deşi în domeniul dezvoltării locale formele de acţiune sunt foarte variate, experienţele analizate s-au raportat la patru mari categorii care acoperă toate situaţiile posibile: *dezvoltarea locală globală; pregătirea profesională (recalificarea); inserţia socială şi profesională; sprijinirea întreprinderilor.*

2.2. Tendinţe generale ale dezvoltării locale în Uniunea Europeană

2.2.1. Spaţiul de acţiune al dezvoltării locale

2.2.1.1. Urban-Rural

O pătrime din experienţele analizate se referă la un teritoriu mixt, cuprinzând mai multe zone urbane şi rurale, dimensiunea regională fiind în aceste cazuri preponderentă. Restul experienţelor se împart între *mediul rural* (53,3%) şi *urban* (46,7%). Astfel, eşantionul este perfect echilibrat, situaţie relevată şi de tabelul următor:

Tabelul nr. 1 - Tipuri de acţiuni, pe medii

(în %)

Tipul de acțiune	Mediu urban	Mediu rural	Total
Dezvoltare locală globală	37,8	62,2	100
Pregătire profesională	58,5	41,5	100
Inserție socială profesională	71,8	28,2	100
Sprijinirea întreprinderilor	48,75	51,25	100

Natura mediului condiționează tipul de acțiune. Astfel, demersul care constă în planificarea unei acțiuni globale şi care ia în considerare toate aspectele dezvoltării este o practică mult mai frecventă în mediul rural, oraşul manifestând în această privință o preocupare mai mare pentru proiecte în domeniul inserției sociale şi profesionale.

2.2.1.2. Localizarea geografică

Aproximativ două treimi din experiențele analizate se situează în nordul UE, iar o treime în regiunile din sud, conform tabelului următor:

Tabelul nr.2 Factorii de intervenție în dezvoltarea locală în funcție de localizarea geografică

(în %)

Factorii de intervenție	Nord	Sud
Autorități locale	33,54	40,45
Agenții de dezvoltare	44,10	47,19
Analişti (experți etc.)	21,74	11,24
Neprecizați	0,62	1,12
Total	100	100

Cifrele simbolizează separarea tradițională între nordul industrializat, urbanizat şi sudul cu o pondere mai mare a ruralului. Ca urmare, numai 32,7% din proiectele situate în sud privesc mediul urban, iar 52,4 dintre acestea se situează în nord.

Se constată că localizarea geografică este un factor determinant al tipurilor de intervenție utilizate în diferitele experiențe. Conform datelor din tabel, aleşii locali au fost mai frecvent implicați în acțiuni de dezvoltare locală în sudul Europei, comparativ cu partea de nord a ei. În nord s-a manifestat mai mult tendința de a apela la experți, consultanți externi.

2.2.2. Intervenția acțiunilor de dezvoltare locală în diferitele sectoare ale economiei

O mare parte dintre experiențele analizate (cca. 50%) s-au axat pe un *singur* sector *economic,* celelalte având un caracter *multisectorial.* Din grupa

experiențelor nonsectoriale procentul cel mai mare îl dețin cele din sectorul terțiar (75,9%), urmate de cele din sectorul secundar (55,3%) şi primar (15,6%).

Aproximativ jumătate din experiențele cu o componentă agricolă constau în activități de prelucrare şi comercializare a produselor agricole, în condițiile în care activitatea productivă propriu-zisă nu reprezintă decât o pondere de 17,0% în cadrul sectorului primar.

În sectorul industrial acțiunile de dezvoltare locală au foarte rar ca obiectiv restructurarea vechii rețele industriale (6,5%). Se pare că restructurarea este considerată mai mult o problemă ce trebuie abordată la nivel național.

Nivelului local îi revine responsabilitatea *dezvoltării întreprin-derilor mici şi mijlocii* şi a celor artizanale. Acțiunile întreprinse pentru atingerea acestui scop (dezvoltarea IMM-urilor) capătă forma *ajutorului dat întreprinderilor* (40% din cazuri), al organizării *pregătirii profesionale* (34,5%), al unui program de dezvoltare globală (18,5%) şi al unui plan de inserție profesională şi socială (7%).

În cadrul sectorului terțiar, care constituie terenul de predilecție al proiectelor locale, acțiunile cele mai frecvente constau în *dezvoltarea serviciilor* (34,8% din cazuri), *construirea de locuințe* (14%) şi *turism.*

În marea majoritate a cazurilor, dezvoltarea turistică se înscrie într-un plan de dezvoltare globală, iar aproximativ un sfert din acțiunile pentru construirea de locuințe se regăsesc în proiecte de inserție profesională şi socială.

În tabelul de mai jos se poate vedea ponderea pe care o dețin diferitele tipuri de acțiune locală în cadrul sectorului terțiar.

Tabelul nr. 3 - Tipuri de acțiuni de dezvoltare locală în sectorul terțiar

(în %)

Activități: Tip de acțiune	Terțiar În general	Turism	Servicii	Construcții locuințe
Dezvoltare locală globală	33,0	61,3	38,4	42,1
Pregătire profesională	28,0	19,3	28,3	23,7
Inserție socială şi profesională	6,0	9,7	11,1	23,7
Sprijinirea întreprinderilor	33,0	9,7	22,2	10,5
Total	100	100	100	100

2.2.3. Actorii dezvoltării locale

Din observațiile făcute pe ansamblul experiențelor, s-a desprins concluzia că 80% dintre acestea sunt rezultatul unui *parteneriat între cel puțin două grupuri de intervenție identificate.*

Prezența agenților de dezvoltare locală pare a fi regula, deoarece ea este constantă în 82,3% din cazuri. Autoritățile locale alese intervin în proporție

de 2 din 3, iar o treime din acțiuni face apel la sprijinul experților din afară (analişti). S-a constatat de asemenea că în experiențele de dezvoltare locală globală intervin cel mai adesea autoritățile locale alese.

În tabelul de mai jos se poate vedea ponderea pe care o dețin factorii de intervenție locală în diferite tipuri de acțiuni.

Tabelul nr. 4 - Factorii de intervenție în dezvoltarea locală în funcție de localizarea geografică

(în %)

Tip de acțiune: Factorii de intervenție	Dezvoltare locală globală	Pregătire profesională	Inserție socială	Sprijinirea întreprinderilor
Autorități locale	39,34	28,71	30,19	31,96
Agenții de dezvoltare	44,26	48,51	43,40	48,45
Analişti (experți etc.)	16,39	22,77	26,42	19,59
Total	100,00	100,00	100,00	100,00

2.2.4. Preocupări dominante în cadrul acțiunilor de dezvoltare locală

Mai mult de jumătate din acțiunile de dezvoltare locală analizate reflectă opțiunea pentru abordări mixte, sociale şi economice, atât în ceea ce priveşte obiectivele urmărite, cât şi mijloacele de realizare. Din 141 de acțiuni, 40 se caracterizează printr-o abordare pur economică.

De menționat că analiştii au recurs cel mai frecvent la un demers economic, comparativ cu alți factori de intervenție; autoritățile locale au manifestat o preferință clară pentru un demers mixt, socio-economic, aşa cum se poate vedea în tabelul nr.5:

Tabelul nr. 5 - Caracteristica dominantă a acțiunilor de dezvoltare locală în funcție de factorii implicați

(în %)

Tipul de abordare	Autorități locale	Agenții de dezvoltare	Analişti externi
Socială	27,0	31,9	29,6
Economică	10,1	12,4	22,7
Mixtă	62,9	55,7	47,7
Total	100	100	100

Preocuparea pentru îmbunătățirea environmentului natural şi uman se regăseşte la o treime din totalul experiențelor, asemenea preocupări fiind absente la 60% din cazuri. Aceste constatări generale, trebuie însă nuanțate în funcție de natura mediului în care se desfăşoară acțiunea şi de tipul de acțiune proiectată. Această situație este reflectată în tabelul 6.

Tabelul nr. 6 - Prezența sau absența preocupărilor ecologice, în funcție de mediu şi de tipul de acțiune

(în %)

Preocupări ecologice	Da	Neidentificat	Nu	Total
Natura mediului				
- urban	19,5	69,0	11,5	100
- rural	38,4	53,5	8,1	100
Tip de acțiune:				
Dezvoltare locală globală	57,8	17,2	19,0	100
Pregătire profesională	33,3	40,7	26,0	100
Inserție socială şi profesională	19,3	57,7	23,0	100
Sprijinirea întreprinderilor	13,5	83,1	3,4	100

2.2.5. Cuantificarea diferitelor forme de intervenție la nivel local

Conceptul "tip de intervenție" a fost utilizat pentru a clasifica diferitele forme de intervenție locală. Pe ansamblul experiențelor analizate, ponderea principalelor forme de intervenție identificate s-au situat astfel:

- dezvoltare globală - 30,2%
- formare profesională - 28,8%
- sprijinirea întreprinderilor - 27,8%
- inserție socială şi profesională - 12,3%

2.3. Structurile care intervin în domeniul dezvoltării economico-sociale

Experiențele de dezvoltare locală au pus în evidență faptul că în structurile care intervin în acțiunile de dezvoltare locală un rol important îl dețin agențiile de dezvoltare cu profile foarte diverse. Aceste structuri alcătuiesc adevărate articulații între acțiunile realizate la nivel local şi cele din afară, între idei şi realizările lor concrete.

Aceste structuri intermediare, deşi foarte diferite, şi-au dat seama repede de importanța organizării lor în rețele, atât la nivel național cât şi european, pentru a putea folosi în comun atât proiectele, cât şi tehnicile de intervenție.

2.3.1. Caracteristicile Agențiilor de Dezvoltare Locală (ADL)

2.3.1.1. Apariția agențiilor de dezvoltare locală

Marea majoritate (66%) a agențiilor de dezvoltare locală au fost create în anii'80, pentru a răspunde unor nevoi locale urgente. Este cazul, de exemplu, al Asociației Connemara West, înființată în 1971, în condițiile exodului rural accentuat, cu rolul clar exprimat de a stopa spirala declinului economic, social şi cultural al zonei. Ulterior, au fost create numeroase astfel de agenții în toate

țările UE, pentru a răspunde unor nevoi locale extrem de variate (locuri de muncă, tehnologii informaționale, recalificarea forței de muncă etc.)

2.3.1.2. Statutul

În ceea ce priveşte forma juridică a agențiilor de dezvoltare locală, regula o constituie absența scopului lucrativ (în 88% din cazuri). Dintre acestea, 90% fac parte dintr-o formă privată (asociație, cooperativă, fundație), iar 10% sunt rezultatul inițiativei publice (colectivități locale şi ministere naționale).

Atunci când o agenție de dezvoltare locală are un profil comercial, este vorba aproape întotdeauna de oferte de *servicii de consultanță.* Pentru ca organizația să poată pretinde a fi o agenție de dezvoltare locală, această activitate de consultanță trebuie să rămână marginală activității de dezvoltare locală.

2.3.1.3. Mărimea agențiilor de dezvoltare locală

Mărimea unei agenții se determină pe baza a două criterii: numărul total de persoane angajate şi mărimea bugetului.

Ca regulă generală, mărimea agenției este proporțională cu durata ei de funcționare, ceea ce înseamnă că activitatea ei creşte şi se diversifică în timp şi, totodată, cresc şi fondurile bugetare. Susținerea financiară, fie ea regională, de stat sau comunitară, se face în general pe baza unor proiecte concrete inițiate şi realizate de agenția respectivă cu mijloace proprii sau atrase.

Pe ansamblul celor 70 de agenții studiate, numărul angajaților este de 1500 de persoane, revenind, deci, ca medie ponderată, 22 persoane pe agenție, înregistrându-se însă diferențe foarte mari de la o agenție la alta. Astfel, o treime dintre acestea au mai puțin de 10 persoane, în timp ce aproximativ o pătrime aveau angajate mai mult de 30 de persoane.

În cadrul agențiilor de dezvoltare locală formele de angajare sunt diverse: şomeri, voluntari, salariați pe baza unor contracte cu durată limitată, salariați cu timp integral sau parțial de muncă, funcționari de stat, colectivități locale, experți externi sau asociații etc., formulele de ocupare a personalului şi de funcționare a agențiilor fiind foarte diverse. Dar nu orice angajat al unei agenții este, în mod automat, un agent de dezvoltare, aceasta fiind o meserie specială, care a cunoscut o dezvoltare importantă, dar despre care nu există prea multe informații.

2.3.1.4. Structurile teritoriale în care acționează agențiile de dezvoltare locală

Mărimea teritoriului asupra căruia acționează o agenție poate să varieze de la un teritoriu foarte mic (inferior unei comune), până la unul internațional, atunci când activitățile de dezvoltare locală au loc într-un spațiu transfrontalier. Este cazul, de exemplu, al agenției greceşti Breakthrough, care gerează pro-

gramul comunitar al inițiativelor locale de creare a locurilor de muncă pentru femei, pe ansamblul Comunității Europene.

Nivelul teritorial cel mai frecvent utilizat de către agențiile de dezvoltare locală este cel regional şi microregional, care totalizează două treimi din cazurile analizate. Comuna constituie spațiul de acțiune al unei zecimi din agenții, în timp ce la nivel național activează 15% din totalul agențiilor.

Oraşele, pe ansamblu sau parțial (cartiere, zone periferice specifice etc.) constituie câmpul de acțiune a două treimi din agențiile de dezvoltare locală. Dezvoltarea rurală se realizează, în general, de către agențiile de dezvoltare regională sau microregională.

De menționat că zonele geografice denumite "microregio-nale" sunt mixte în proporție de 89% din cazuri, în sensul că ele cuprind zone rurale şi poli urbani. Un exemplu caracteristic al acestui "mariaj" oraş-sat îl constituie L'Alt Penedes, din Catalogne, unde dezvoltarea unui oraş mijlociu s-a realizat datorită producției viticole a zonei rurale înconjurătoare.

Mai mult de jumătate din agențiile de dezvoltare locală studiate au un câmp de acțiune mixt, atât urban, cât şi rural, o treime dintre ele acționează numai în zona rurală, iar 16% în zonele considerate poli urbani. Această tendință de a acționa în teritorii mixte s-a manifestat de la mijlocul anilor '80 şi se extinde din ce în ce mai mult.

2.3.1.5. Observații privind evoluția agențiilor de dezvoltare locală in țări ale Uniunii Europene

Din cele prezentate mai sus se desprind câteva remarci comparative, privind evoluția agențiilor de dezvoltare locală în Europa.

Astfel, se constată că agențiile de dezvoltare se articulează mai mult pe o temă, pe o problematică legată de un teritoriu decât pe cerințele unei anumite categorii de populație, ceea ce orientează munca lor spre acțiuni care vizează un obiectiv anume.

În unele cazuri, agențiile de dezvoltare locală şi-au schimbat natura obiectivelor. La început, prioritară era crearea locurilor de muncă. În prezent această orientare se pare că este depăşită de preocupări cu caracter preventiv, anticipativ, cum sunt obiectivele de formare, calificare şi informare. Ținând cont de caracterul structural al crizei locurilor de muncă, agențiile de dezvoltare au ca preocupare permanentă diminuarea efectelor acestei crize şi anticiparea necorelării ofertei cu cererea de forță de muncă.

Trebuie spus că, tot mai mult, conceptul de "inițiative locale. de ocupare a forței de muncă" este înlocuit de conceptul de "dezvoltare locală", considerat mult mai cuprinzător. De asemenea, în contextul actual, pare important de semnalat faptul că abordarea integrală, numită uneori încă globală, care constituia regula anilor '80 cedează treptat în favoarea agențiilor mai strict specializate.

2.4. Obiectivele diferitelor experiențe de dezvoltare locală

Obiectivele urmărite de către cei care inițiază acțiuni de dezvoltare locală pot fi clasificate, după finalitățile în care se înscriu, în patru mari domenii:

1. dezvoltare
2. protejarea patrimoniului existent
3. consolidarea mijloacelor
4. Întărirea coeziunii sociale

2.4.1. Dezvoltarea

În această categorie sunt incluse toate acele experiențe care au avut ca obiective:

- *crearea* de activități noi, întreprinderi, oportunități;
- *creşterea* economiei locale, a întreprinderilor mici şi mijlocii;
- *modernizarea* sau "regenerarea" economică şi socială a infrastructurilor.

Crearea de locuri de muncă se înscrie implicit în aceste inițiative, dar de cele mai multe ori ele sunt definite, în mod direct, ca obiectiv.

2.4.2. Protejarea a ceea ce există

Preocuparea de protejare a ceea ce există se exprimă în obiective cum sunt:

- *păstrarea țesăturii economice locale acționându-se,* de exemplu, pentru relansarea activităților comerciale şi a întreprinderilor artizanale;
- *menținerea* pe loc a populației, fie că *este* vorba de persoane în vârstă, fie de tineri tentați să emigreze;
- *protecția mediului înconjurător.*

2.4.3. Consolidarea mijloacelor

Inițiativele au ca obiectiv să consolideze mijloacele şi resursele teritoriului pentru favorizarea dezvoltării lui. Astfel de obiective sunt:

- *îmbunătățirea "capitalului uman",* în special prin pregătire, calificare şi acțiuni culturale;
- *difuzarea informațiilor* cu ajutorul unor instrumente adecvate;
- *atragerea investițiilor* în teritoriu în scopul dezvoltării;
- *servicii* funcționale puse la dispoziția populației.

2.4.4. Coeziunea socială

Anumite experiențe au avut ca obiectiv întărirea coeziunii grupurilor sociale sau a teritoriilor. Astfel de obiective se referă la:

- *inserția socială şi profesională* a *persoanelor* excluse din câmpul muncii sau din societate, sau a celor pe cale de a fi excluse;

- *mai buna integrare a teritoriilor* subdezvoltate în cadrul unei regiuni, stat sau Comunitatea Europeană.

2.4.5. Obiective multiple

Inițiativele de dezvoltare au cel mai adesea două sau trei obiective şi uneori chiar mai multe. Această conjugare a mai multor obiective permite realizarea unor scopuri cum sunt: creşterea economică şi inserția socială sau ameliorarea "capitalului uman" şi crearea de întreprinderi:

- "Euroconsultant" care acționează în Belgia, Olanda şi Danemarca a reuşit să faciliteze dezvoltarea internațională a întreprinderilor mici şi mijlocii şi, în aceeaşi timp, să ofere locuri de muncă unor persoane cu studii superioare, dar care au fost excluşi de pe piața muncii;

- crearea unui centru turistic la Dunlewey (Irlanda) a avut ca efect crearea de locuri de muncă, o mai bună protecție a mediului şi promovarea culturii irlandeze;

- la Assen (Olanda), o astfel de inițiativă locală a contribuit simultan la crearea de locuri de muncă, la reabilitarea locuințelor şi la economisirea energiei.

2.5. Principii de acțiune

Examinarea experiențelor de dezvoltare a reliefat existența unor asemănări în ce priveşte principiile care stau la baza acțiunilor întreprinse, atât în domeniul strategiilor, cât şi al punerii în practică a mijloacelor.

2.5.1. Principii strategice

În cele mai multe experiențe intervin patru principii strategice: globalitatea, parteneriatul, antreprenoriatul, propagarea. S-a constatat deseori că inițiativele conțin abordări globale, integrate, holistice care țin seama de ansamblul dimensiunilor teritoriale sau ale grupului uman pentru care au fost concepute respectivele inițiative; inițiativa este, deci, un element al unui program sau al unei politici care respectă principiul globalității. În plus, inițiativele sunt ele însele multidimensionale şi au ca scop antrenarea altor inițiative care să le completeze.

Iată câteva exemple de aplicare a principiului globalității: - la Perwez (Belgia) amenajarea sitului vechii gări, în cadrul unei "scheme - director" de renovare rurală, a contribuit, în final, la îmbunătățirea activităților recreative şi sportive, la dinamizarea comerțului, la relansarea expertizei regionale în domeniul creşterii vitelor, la construirea unui ansamblu de locuințe şi magazine;

• în Corsica, în cantonul Venaco, funcționează un program de dezvoltare globală de peste 10 ani. Una dintre acțiuni a constat în reabilitarea vechilor construcții. Această acțiune a dus la crearea de locuri de muncă, formarea de artizani locali, avântul turismului şi la stoparea emigrării anumitor categorii de populație.

• planul strategic din Campine (Belgia), al cărui obiectiv "transformarea arondismentului Turnhout într-o regiune de prim plan în Europa occidentală", a pus în practică un ansamblu coordonat de proiecte (38) în domeniul întreprinderilor, formării, pregătirii profesionale, ajutorului social, combaterii şomajului.

2.5.2. Parteneriatul

Experiențele europene la care ne referim au arătat că dezvoltarea locală este deseori rezultatul unui parteneriat: numeroase inițiative nu pot fi duse la bun sfârşit decât în măsura în care actori diverşi se mobilizează şi se asociază în jurul acestei inițiative.

Configurația grupării "actorilor parteneri" este foarte diferită şi aceasta atât în ce priveşte dimensiunea "verticală", cât şi în cea "orizontală".

Aşadar, dezvoltarea locală este rezultatul unui parteneriat: vertical şi orizontal.

Parteneriatul "vertical"

Situația cea mai frecventă este aceea prin care se asociază actorilor locali persoane sau organisme din afara teritoriului. Acestea din urmă aduc actorilor locali resurse de diferite tipuri, categorii, inclusiv expertiză şi forță, putere de acțiune.

Se poate afirma, astfel, că se nasc relații de tip special, de ajutorare, mai ales între întreprinderi. Este şi cazul amintit mai sus, al localității Campine (Belgia), unde firmele mari ajută întreprinderile mici şi mijlocii locale să se dezvolte, în cadrul unui program mai amplu denumit PLATO.

Parteneriatul "orizontal"

Acest tip de parteneriat se realizează şi se organizează în două moduri.

a) în cadrul unor grupuri omogene:

- țărani care se asociază pentru comercializarea produselor lor;
- conducători ai unor pepiniere de întreprinderi cum s-a întâmplat în vestul Franței, unde s-a înființat o asociație pentru îmbunătățirea serviciilor furnizate antreprenorilor;
- *întreprinderi* galeze au stabilit acorduri de cooperare cu IMM-uri din Baden Wurtenburg, Catalonia, Lombardia şi Rhone-Alpes, contribuind astfel la propria dezvoltare şi a regiunilor în care se găsesc;

b) între persoane sau diferite grupuri.

Acest tip de parteneriat este cazul cel mai frecvent întâlnit, dar nu este uşor de alcătuit. Construcția acestui tip de parteneriat multiplu poate dura un an sau mai mulți ani, el nefiind niciodată definitiv încheiat.

2.5.3. Antreprenoriatul

Acest principiu al strategiei se bazează pe un demers "de jos în sus", în care dinamica dezvoltării este inițiată şi întreținută de "antreprenori" locali a căror acțiune nu se limitează doar la domeniul economic, ci se exercită şi îh domeniul social, cultural etc. Aplicarea acestui principiu trebuie să țină seama de următoarele aspecte:

- dezvoltarea locală nu poate ignora aşteptările, motivațiile şi "cultura populației" care este beneficiara potențială;
- este importantă dezvoltarea spiritului întreprinzător, la care să adere un număr cât mai mare de persoane; în acest sens în Franța la Maubeuge s-a difuzat cu ajutorul unui cotidian local un adevărat curs prin corespondență pentru gestionarea unui proiect privind crearea unei întreprinderi;
- calitatea creatorilor şi a conducătorilor de întreprinderi, a capacității lor de întreprinzători, ca factori importanți ai dezvoltării locale. Ei trebuie să fie încurajați, pregătiți şi într-o manieră generală "acompaniați", sprijiniți în evoluția lor.

Experiențele analizate au pus în evidență diferite tipuri de inițiativă, cum sunt pepiniere de afaceri, organisme de consultanță - pregătire, mecanisme de sprijinire a exporturilor, centre de sprijinire a difuzării tehnologiilor şi inovațiilor etc. Unul dintre cele mai bine organizate teritorii pentru a ajuta întreprinderile mici şi mijlocii se găseşte în Irlanda şi este gestionat de agenția Shannon Development.

2.5.4. Propagarea

Este un principiu al strategiei mai puțin invocat, dar nu lipsit de importanță. El poate avea două efecte:

- o inițiativă bună, exemplară poate antrena şi genera şi alte acțiuni. Este ceea ce s-a întâmplat în Campine: primele acțiuni reuşite au determinat credibilitatea întregului plan de dezvoltare şi au înlesnit, astfel, realizarea de noi acțiuni prevăzute în acel plan;
- succesul vizibil pe termen scurt, chiar dacă are o importanță limitată, contribuie la sporirea încrederii în procesul de dezvoltare şi la încurajarea partenerilor şi resurselor (umane şi materiale) să se mobilizeze. Un astfel de succes pe termen scurt s-a avut în vedere şi în cazul experienței Trikala din Grecia. În această regiune s-a hotărât ca primele reuşite, primele succese să fie făcute cunoscute prin mass-media, pentru a da o perspectivă populației şi a o determina să se mobilizeze.

2.6. Principii utilizate la punerea în practică a mijloacelor

Principiile utilizate la punerea în practică a mijloacelor de dezvoltare locală sunt în număr de patru: suplețe, creativitate, profesionalism şi coordonare.

2.6.1. Suplețea

Mecanismele de sprijinire a dezvoltării locale, care apar în numeroase experiențe, au fost concepute pentru a distribui, repartiza ajutoarele de natură foarte diferită, dar care au o serie de caracteristici comune:

- specificitatea, individualitatea, ajustarea la necesități;
- sunt acordate beneficiarilor printr-un circuit scurt;
- sunt integrate într-un demers general care "acompaniază" dezvoltarea locală şi actorii ei.

Principiul denumit "suplețe" s-a regăsit în cadrul experiențelor europene analizate în:

- mecanismele de sprijinire a IMM-urilor şi
- în sistemele de sprijinire a persoanelor când este vorba de inserția lor în forța de muncă, de formare, pregătire, etc.

2.6.2. Creativitatea

Sinergia mijloacelor şi a demersurilor de dezvoltare poate avea efecte pozitive în măsura în care este utilizată în mod creator. Recurgerea la un potențial neutilizat, cum sunt persoanele în vârstă sau aflate în şomaj pentru a dezvolta IMM-uri a făcut ca multe proiecte care erau în aşteptare, cum s-a întâmplat de exemplu în Lille (Franța), să poată fi realizate, creându-se astfel de întreprinderi care au oferit locuri de muncă.

Un alt exemplu îl constituie recalificarea personalului feminin din Bremen (Germania) care să- poată lucra din nou, în meseriile cerute; acest program a contribuit într-o mare măsură la întărirea "resurselor umane" ale oraşului - a căror prognoză pe termen scurt era nefavorabilă.

2.6.3. Profesionalismul

Gestionarea dezvoltării locale şi a inițiativelor care contribuie la aceasta trebuie făcută cu profesionalism. Această gestionare poate fi comparată cu cea a întreprinderilor, legat de "managementul strategic" şi "gestiunea proiectelor". De aceea în informările privind experiențele respective se fac adesea referiri la importanța existenței unor *"agenți ai dezvoltării profesionişti"* - bine formați, pregătiți care să stăpânească şi să utilizeze tehnicile de management şi gestionare.

2.6.4. Coordonarea

Inițiativele de dezvoltare trebuie să se coreleze cu alte inițiative care privesc acelaşi teritoriu sau acelaşi grup de persoane. Această corelare poate fi asigurată local, de către un lider, a cărui autoritate să-i fie recunoscută.

În anumite cazuri, coerența se construieşte în cadrul unui "plan strategic" (aşa cum relevă şi experiența de la Campine -Belgia despre care am amintit).

2.7. Structuri şi mijloace utilizate

Aplicarea principiilor evocate mai sus presupune punerea în practică a unor structuri de dezvoltare complexe, care să administreze, să gereze mijloace diversificate.

2.7.1. Structurile de dezvoltare

Acestea pot include mai multe componente: echipa operațională, grup de lucru, comitet de direcționare sau de pilotaj, experți, birouri de studiu etc. Structurile de dezvoltare se regăsesc în sectorul public, privat sau mixt.

2.7.1.1. Componentele

Echipele denumite "operaționale" se află în centrul tuturor structurilor de dezvoltare. Ele sunt compuse din agenți salariați având o competență generală în dezvoltarea locală şi/sau o competență specializată specifică.

Grupele de lucru, care atrag adeseori voluntari, pot asista echipa de salariați. De exemplu: planul turistic pentru Campine s-a elaborat în cadrul a cinci grupe de lucru, reunind voluntari din regiune, sub direcția unui coordonator.

Comitetul de direcționare are ca funcție, în principal, să realizeze asocierea factorilor de decizie cu partenerii, pentru ca aceştia să se implice în controlul şi managementul inițiativei. El prezintă anumite analogii cu un consiliu de administrație al unei societăți.

Echipa de management a inițiativei "împotriva sărăciei", din Ladywood - cartier din Birmingham (Marea Britanie) a fost alcătuită din autorități municipale şi din reprezentanți ai cartierului. Ea a avut responsabilitatea de a identifica nevoile de satisfăcut, de a hotărî asupra acțiunilor care se impuneau şi de a le evalua.

Un alt exemplu, "Comitetul de direcționare" al cooperativei Kobold, din Luxemburg, a organizat un parteneriat cu "Camera de comerț", în jurul unei inițiative de inserție - cu ajutorul unor soluții economice - a tinerilor defavorizați.

Experții intervin atât pentru satisfacerea nevoilor dar şi a cerințelor echipei operaționale. În anumite cazuri, ei pot deveni chiar salariați permanenți ai acestei structuri, atunci când inițiativa se desfăşoară pe o perioadă mai înde-

lungată de timp. La Venaco, de exemplu, structura de dezvoltare locală a fost integrată programului de renovare a habitatului.

Birourile de studii au fost utilizate în diferitele faze ale experienței de dezvoltare, îndeosebi pentru a ajuta la lansarea acesteia, atunci când nu a existat o echipă operațională.

2.7.1.2. Statutul

Statutul structurilor de dezvoltare este foarte variat. Cel mai frecvent utilizat este cel de *Asociație* cu scop nelucrativ; acestea pot fi organisme publice şi persoane sau organisme private. Structurile de dezvoltare pot lua şi forma unor *cooperative,* care au un rol important în dezvoltarea locală, îndeosebi în Italia. Mai rar au existat în cadrul experiențelor şi *societăți de tip clasic, cu capital;* ele s-au *regăsit* la filiala British Telecom din Scoția şi care a intervenit în favoarea dezvoltării Highland şi la Societatea Tynes Thames Technology, în Marea Britanie, a cărei specialitate este munca la domiciliu în domeniul informaticii, a persoanelor handicapate. Aceste întreprinderi au beneficiat de fonduri publice încă de la demararea acțiunilor lor.

2.7.2. Mijloacele

Inițiativele de dezvoltare utilizează frecvent un ansamblu de mijloace financiare, logistice, tehnologice şi de comunicare, chiar dacă aceasta din urmă este foarte rar menționată de experiențele analizate.

2.7.2.1. Finanțarea

În cele mai multe cazuri finanțarea este mixtă, în proporții variabile de către surse publice şi private. În mod excepțional poate participa şi populația locală: este cazul locuitorilor din Connemara de West (Irlanda) care au contribuit la capitalul "Compania de Dezvoltare a Comunității" de pe teritoriul lor.

2.7.2.2. Logistica

În afara birourilor aparținând structurilor de dezvoltare şi a mijloacelor materiale cu care aceasta sunt dotate, există şi instrumente de dezvoltare locală cum sunt *pepinierele* denumite şi *incubatoare* ale întreprinderilor. Unele funcționează în rețea, inclusiv în rețea transfrontalieră, cum este situația din nordul Franței şi sudul Belgiei. Uneori sunt utilizate şi construcții de tipul "relee de ateliere", sau "hoteluri ale întreprinderilor".

2.7.2.3. Tehnologiile

Informatica şi telecomunicațiile sunt utilizate ca mijloace de dezvoltare, în special în zonele rurale izolate. Este foarte cunoscută experiența Portugaliei

(din Adices) şi a Scoției. În această țară, mai multe zone foarte izolate, în special insule (Shetland, Orkney, Isles...) beneficiază de un sistem de "teleservices", care permite accesul la numeroase prestații,- îndeosebi informatice, care favorizează dezvoltarea anumitor activități locale (traduceri, corecturi, design, în general "teletravail") care îmbunătățesc viața locuitorilor şi activitatea întreprinderilor.

2.7.2.4. Comunicațiile

Acest instrument potențial al dezvoltării locale este utilizat în mai mică măsură, şi ar fi util să fie mult mai folosit.

2.8. Tendințe

Orientările pentru viitor desprinse din experiențele privind dezvoltarea locală pot fi grupate în patru categorii: *diversificarea, descentralizarea, propagarea, internaționalizarea.*

2.8.1. Diversificarea

De cele mai multe ori, inițiativele au reuşit să satisfacă cerințele pentru care acestea au fost întreprinse. În acel moment au apărut alte nevoi şi au fost identificate alte oportunități, ceea ce a condus la o diversificare a inițiativelor. Ele au vizat diverse prestații, instrumente etc. Aceasta a dus la:

- lărgirea gamei posibilităților de formare, pregătire oferite;
- crearea unor centre locale de primire şi consultanță, cuplate la un incubator în scopul completării ofertei de servicii deja existente, oferite antreprenorilor locali;
- identificarea unor noi grupuri de persoane care să beneficieze de gama prestărilor de servicii existente.

2.8.2. Descentralizarea

Succesul experiențelor a condus la multiplicarea acestora şi la apropierea de beneficiari. În acest scop au fost create *"birouri locale"* şi au fost organizate acțiuni în diverse locuri ale teritoriului respectiv.

Un program grec de formare profesională gerat de Ministerul Muncii din această țară, cu finanțare de la Comunitatea Europeană a fost pus progresiv în practică de către municipalitate şi sindicate. Cu ajutorul acestui program s-a putut crea în fiecare comună câte un birou local pentru crearea de noi locuri de muncă, ocuparea populației şi pregătirea acesteia. Alt exemplu: acțiunile întreprinse de Asociația Casa Pastureccia în domeniul formării-dezvoltării în turism rural au fost multiplicate şi în alte situri.

2.8.3. Propagarea inițiativelor valoroase

Organismele care au condus diferite inițiative au încercat să le propage, să le reproducă şi în alte teritorii, cum se poate observa din exemplele următoare:

- în Opbouw Drenthe (Olanda), programul de acțiuni privind economisirea energiei, renovarea habitatului şi crearea locurilor de muncă, a fost preluat şi de provinciile învecinate.
- în Glasgow, Wise Groupe şi-a oferit know-how -ui privind crearea de locuri de muncă în domeniul serviciilor socialmente utile.

2.8.4. Internaționalizarea

Structurile care gerează, administrează experiențele de dezvoltare locală europene se constituie adesea, în *rețele internaționale.* Ca urmare, unele dintre ele îşi orientează inițiativele într-o perspectivă de cooperare transnațională, chiar şi atunci când nu există încă o astfel de cooperare.

Anumite organizații şi-au exprimat intenția de a exporta în afară know-how -ui după exemplul unora care au făcut deja acest lucru (cum sunt întreprinderile din Lancashire). Spre exemplu, Welsh Inițiative for Supported Employment şi-a propus ca acțiune de viitor extinderea şi în alte țări a experienței sale în domeniul formării profesionale, a persoanelor cu dificultăți de învățare şi de comunicare.

2.9. Câteva constatări desprinse din experiențele analizate

Din analiza experiențelor locale de dezvoltare se degajă câteva constatări referitoare la durata, populația implicată şi gestionarea proceselor de dezvoltare.

2.9.1. Durata

Pentru a duce la bun sfârşit o experiență de dezvoltare locală este nevoie de timp, răbdare şi perseverență. În mod concret, toate acestea înseamnă următoarele:

- este nevoie de timp pentru a reda moralul şi dinamismul unei comunități dintr-o regiune în declin;
- reconversia este un proces pe termen lung; nu se pot obține rezultate pe termen scurt;
- reintegrarea unui şomer de lungă durată pe piața muncii necesită timp şi bani;
- este nevoie de timp şi de energie pentru a găsi finanțarea necesară;
- răbdarea este o condiție indispensabilă.

Timpul permite totodată actorilor locali să-şi facă ucenicia în ce priveşte gestionarea dezvoltării şi utilizarea anumitor tehnici. În Portugalia, de exemplu,

primarii au învățat cum să utilizeze Fondurile Structurale ale UE şi pentru alte activități în afara celor destinate infrastructurilor.

Procesul de dezvoltare nu este linear în timp. Sunt faze de progres rapid, dar şi perioade de stagnare şi chiar regresie.

2.9.2. Populația

Dezvoltarea locală se face pentru şi cu ajutorul populației. Aceasta este în acelaşi timp subiectul şi obiectul acțiunii. Dacă ea nu se angajează, eşecul este foarte probabil. Legat de această observație generală trebuie să facem câteva remarci:

- angajarea populației (implicarea comunității) în inițiative este absolut necesară pentru succesul acestora;
- succesul unei inițiative depinde de capacitatea de a realiza o coalizare a energiilor locale în jurul aceluiaşi obiectiv;
- implicarea partenerilor locali dă forță şi profunzime inițiativelor;
- pentru ca oamenii să participe trebuie ca aceştia să fie investiți cu putere;

Oamenii sau grupurile de oameni nu sunt numai "actorii", cei ce realizează acțiunile, ei sunt şi scopul, ținta inițiativelor. Acesta este motivul pentru care se spune că regenerarea economiei trebuie să fie centrată pe oameni, înainte de a fi pe infrastructură.

S-a constatat că inițiativele cele mai eficiente sunt cele axate pe anumite grupuri de populație: tineri, femei, fără a neglija, desigur, persoanele aflate în dificultate.

2.9.3. Gestionarea dezvoltării locale

Experiențele europene de dezvoltare locală au demonstrat că inițiativele de dezvoltare trebuie pe cât posibil:

- să se înscrie într-o perspectivă;
- să fie minuțios planificate; - să aibă obiective precise;
- să fie conduse de un "manager" şi de o "echipă profesionistă";
- să fie susținute de numeroşi parteneri şi de încrederea populației;
- să antameze o abordare "de jos în sus", sprijinite de oportunități sau inovații care să le poată "trage în sus";
- să înlăture eventualele obişnuințe şi conservatorismele. Ilustrarea concretă a acestor constatări formulate în plan teoretic o oferă următoarele exemple:
- Planificarea strategică utilizată pentru marile întreprinderi a fost aplicată cu succes la Campine (Belgia); - Regenerarea pe termen lung a fost planificată cu grijă în Dimitra - Grecia;
- Making Belfast Work este un exemplu de conjugare a ideilor bune cu planificarea strategică şi un parteneriat public-privat; - Combinarea unor obiec-

tive diferite aduce un plus de valoare, situație exemplificată de Streching Opbow, Drenthe; - Existența unor obiective clare, a unui bun management şi un bun parteneriat local este ilustrată de Wise Group Glasgow; - Manageri profesionişti şi experimentați constituie totdeauna factori de succes, ca în cazul citat al Network Service Agency - Scoția;

- Demersul "de jos în sus" în domeniile economic, cultural şi social este legat, intrinsec, de procesele de dezvoltare. Aceasta s-ar traduce plastic prin "să găseşti ceea ce oamenii au chef să facă şi să găseşti mijloacele de a-i lăsa să facă". Un exemplu în acest sens îl constituie Making Music Work - Marea Britanie.

CAPITOLUL 3 - SCHIȚĂ METODOLOGICĂ PROPUSĂ DE COMISIA EUROPEANĂ PENTRU ELABORAREA PROIECTELOR TERITORIALE, ÎN SCOPUL STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE DE DEZVOLTARE

Analiza experiențelor pozitive de dezvoltare locală din țări ale Uniunii Europene, redate în capitolul precedent, a stat la baza elaborării de către specialişti desemnați de Comisia Europeană, a unei metodologii a proiectelor teritoriale, care să aibă în vedere stimularea inițiativelor de dezvoltare locală. Această metodologie, completată şi cu unele sugestii ale autorilor studiului de față, considerăm că poate fi adaptată şi utilizată şi în proiectele teritoriale care se elaborează în țara noastră. Studiile consultate au fost citate pe parcursul primelor patru capitole, motiv pentru care nu am mai considerat necesar să facem trimiteri la sursele utilizate.

3.1. Ghid metodologic al dezvoltării locale

O politică a dezvoltării locale, începând cu faza de concepție şi până la realizarea sa, impune definirea şi punerea în practică a metodelor şi mijloacelor specifice, materiale şi nonmateriale. Aceste mijloace şi tehnici utilizabile pe parcursul elaborării şi realizării unui program (conceput să facă operațională politica de dezvoltare), pentru a fi eficiente trebuie să se înscrie într-un demers coerent.

În cadrul politicilor locale, *proiectul global* este conceput ca suport metodologic şi operațional. Această abordare este propusă ca etapă preliminară în elaborarea şi selectarea măsurilor şi acțiunilor care să permită construirea unui program plurianual teritorializat, cu finalitate strategică şi operațională.

Proiectul global trebuie să conțină:

- stabilirea etapelor şi a termenelor care trebuiesc respectate pentru elaborarea programului;
- locul instrumentelor operaționale în diferite etape ale demersului;
- mijloacele umane şi financiare necesare pentru a asigura reuşita demersului şi eficacitatea programului.

3.1.1. Demersul dezvoltării locale

Dezvoltarea locală se referă în general la un demers voluntar, realizat pe un teritoriu mai mic decât regiunea. Acest demers trebuie să mobilizeze populația şi organizațiile care acționează la nivel local, urmărindu-se valorificarea potențialului local pentru obținerea unei dezvoltări dinamice şi durabile.

Valorificarea potențialului local înseamnă exploatarea optimală a resurselor de care dispune comunitatea locală, multe din ele nefiind cunoscute sau considerate ca atare.

În accepțiunea organismelor specializate ale Uniunii Europene, resursele, bogățiile locale sunt date de:

- spațiul, teritoriul, oricare ar fi întinderea sau varietatea sa şi care este adesea subutilizat;
- resursele naturale posibil a fi utilizate;
- resursele umane (atât în termeni cantitativi, dar şi ca meserii, know-how, tehnologii, etc);
- patrimoniul cultural, istoric, etc;
- resursele financiare.

Dezvoltarea locală, prin valorificarea potențialului local, trebuie să se înscrie într-un *proiect teritorial,* care să se înscrie într-o strategie globală. A acționa în vederea dezvoltării teritoriului înseamnă a cunoaşte şi a lua în considerație diferitele componente active ale teritoriului în interacțiunea lor şi a îngloba fiecare acțiune într-un mecanism general coerent.

3.1.2. Principiile şi metodele utilizate în elaborarea proiectului teritorial

Principii

La elaborarea unui proiect de dezvoltare locală trebuie avute în vedere următoarele:

- luarea în considerație a contextului local şi a raporturilor acestuia cu environmentul global;
- definirea unei strategii de dezvoltare locală într-o viziune prospectivă;
- negocierea diferitelor opțiuni, luarea unei decizii şi punerea în practică.

Nu există rețete universale; o chestiune fundamentală rămâne, însă, luarea în considerare a diferiților factori cheie care acționează pe un anumit teritoriu.

Factorii cheie pentru dezvoltarea unui teritoriu sunt:

- voința locală, cooperarea şi parteneriatul;
- capacitatea antreprenorială şi organizatorică;
- resursele umane, financiare, logistice;
- competențele

Proiectul teritorial trebuie să fie un *proiect colectiv* care să se înscrie într-un demers integrat şi global; aceasta înseamnă asocierea diferiților actori locali, cu diverse competențe, care acționează împreună pentru realizarea scopului propus.

La elaborarea proiectului teritorial trebuie să se țină cont de interacțiunile dintre diferiți *parametri exogeni* şi *endogeni,* care influențează dezvoltarea teri-

toriului respectiv. Totodată trebuie cercetate complementaritățile între acțiunile întreprinse la nivel comunitar european, național, regional şi local şi coerența acțiunilor sectoriale.

Prin derularea sa, în timp, proiectul poate sensibiliza, pune de acord şi mobiliza partenerii în realizarea lui, în toate fazele de desfăşurare (concertare, negociere etc). Rezultatele nu sunt totdeauna vizibile pe termen scurt; numeroase investiții, îndeosebi cele nemateriale se dovedesc productive pe termen mediu şi lung, căci dezvoltarea locală nu se decretează, ci se construieşte.

Proiectul trebuie să comporte o *dimensiune strategică:* cooperarea la nivelul unui teritoriu, mobilizarea resurselor şi competențelor în cadrul unei adevărate strategii de acțiune publică. De aici decurge şi necesitatea găsirii celor mai adecvate modalități de intervenție publică la nivel teritorial, prin promovarea unor noi abordări în domeniul dezvoltării locale şi a unor modalități de acțiune.

Este de precizat că această complementaritate a acțiunilor publice în cadrul parteneriatului diferă foarte mult de la o țară la alta, în funcție de existența sau absența nivelurilor intermediare administrativ-teritoriale (regiuni, landuri, departamente, provincii...) şi de competențele lor.

Un *principiu prioritar* care trebuie avut în vedere la elaborarea proiectului teritorial este promovarea dezvoltării locale ca o deschidere a teritoriului spre mediul său înconjurător şi luarea în considerare, la nivelul unui teritoriu nu numai a *factorilor endogeni,* ci şi a *factorilor exogeni,* ca o condiție prealabilă a realizării acțiunilor interne.

Dacă s-ar avea în vedere numai *factorii endogeni* (resursele şi capacitățile locale) ar fi posibilă apariția unor efecte negative, printre care:

- favorizarea unor investiții în resurse materiale, în detrimentul resurselor umane;
- favorizarea ofertei, fără legătură cu cererea şi potențialul existent;
- diminuarea capacității teritoriului de a asigura fezabilitatea economică a proiectului.

Metode

Proiectul teritorial trebuie să se construiască pe o *diagnoză* a teritoriului respectiv care să-i permită elaborarea unei strategii care să integreze proiecte concrete, ierarhizate într-un program de acțiune.

Cronologic, etapele proiectului se derulează astfel:

- constatarea (situația existentă a teritoriului respectiv);
- formularea strategiei (cu stabilirea anumitor opțiuni);
- programarea;
- integrarea mecanismelor de informare, formare şi evaluare (instrumente de urmărire şi ajustare-actualizare a programului).

Elaborarea proiectului este necesar să fie precedată de două operațiuni:

a) Elaborarea unui "protocol" de acțiune concretizat într-un *caiet de sarcini,* al cărui scop este:

- clarificarea demersului, a metodei şi a rezultatelor aşteptate;
- definirea rolurilor şi implicarea diferiților parteneri;
- definirea competențelor privind expertiza (internă şi/sau externă) necesară.

Acestea au rolul de a asigura fezabilitatea demersului şi de a se putea evalua şansele de succes ale proiectului respectiv.

Punerea în practică a unui proiect finalizat într-un program de dezvoltare a unui teritoriu presupune existența anumitor condiții, cum sunt:

- teritoriul să dispună de o "masă critică"; noțiunea de "masă critică" defineşte capacitatea teritoriului de a genera un proces de dezvoltare, în funcție de resursele existente (densitatea populației, prezența agenților economici, organizații socio-economice etc), care pot fi mobilizate şi folosite în cadrul strategiei de dezvoltare propuse;
- prezența "forțelor locale" susceptibile să se angajeze în acest demers;

Diagnoza preliminară va putea furniza elemente de bază, care să răspundă unor astfel de probleme.

Intervenția unui expert din afara zonei se poate dovedi necesară, pentru a ajuta diferiți agenți şi actori implicați la definirea regulilor de conduită, a temelor prioritare, etc. Acest expert se poate implica şi în crearea unui parteneriat instituțional, a unui parteneriat local, având rol de mediator.

b) Utilizarea unui grup "expert" sau de "promovare"

Acest grup are rol de inițiator şi de principal coordonator al proiectului. Un astfel de grup, ancorat în preocupările localului şi în prospectarea acceptanței actorilor locali, nu trebuie să fie "instituționalizat", dar trebuie să fie reprezentantul parteneriatului operațional.

3.1.3. Diagnoza

Diagnoza este necesară pentru o mai bună cunoaştere care să faciliteze acțiunea. Ea trebuie să cuprindă atât teritoriul de referință (diagnoză "internă") cât şi mediul său înconjurător (diagnoză "externă"). Acesta se poate derula după următoarea schemă: (anexa nr.1 a capitolului).

Metoda utilizată în *diagnoza* unui teritoriu constă în:

- analiza dinamicii teritoriului (diagnoză internă);
- poziționarea acestuia în mediul înconjurător (diagnoză externă);
- analiza situației actorilor implicați (analiză organizațională);

Obiectivele urmărite pot fi definite astfel:

- mai buna cunoaştere a situației locale;
- prospectarea posibilităților de intervenție prioritare;

– implicarea actorilor locali în activitățile privind dezvoltarea teritoriului;
– facilitarea elaborării proiectelor şi programelor de dezvoltare.

Conținutul diagnozei constă în principal în obținerea următoarelor informații:

- imaginea de ansamblu a teritoriului (identitate, notorietate), istoria şi evoluția sa;
- capacitatea teritoriului, în termeni de:
• resurse umane şi financiare (disponibile şi potențiale);
• competențele existente (capacitate managerială, de coordonare);
• mod de organizare (gestionarea proiectului, a teritoriului). Pentru localitățile, teritoriile care au beneficiat de un alt

proiect de dezvoltare, punctul de plecare al unui nou proiect trebuie să-l constituie evaluarea celui vechi.

3.1.4. Elaborarea proiectului: de la strategie la acțiune

Strategia formulează posibilitățile şi cerințele de dezvoltare a unui teritoriu, în cadrul unui program de dezvoltare stabilit.

Sprijinindu-se pe prognoza prealabilă, strategia îndeplineşte trei funcții principale:

– precizează scopul urmărit, respectiv, obiectivele vizate (finalitatea politicilor) şi rezultatele ce se aşteaptă (ceea ce trebuie să se realizeze);
– determină mijloacele care vor fi utilizate pentru atingerea obiectivelor propuse;
– defineşte teritoriul adecvat pentru acțiune. Dimensiunea strategică presupune:
– o abordare selectivă, în sensul că trebuie să se acționeze în domenii semnificative;
– un exercițiu de anticipare, care să depăşească o simplă analiză a handicapurilor teritoriului respectiv, în favoarea unei evaluări corecte a potențialului local.

3.1.4.1. Punerea în practică a programului

Condițiile prealabile necesare pentru realizarea programului de dezvoltare constau în: acceptarea, însuşirea analizelor, a strategiei pentru care s-a optat şi a programului, de către ansamblul actorilor implicați, inclusiv de populația teritoriului respectiv.

În general, pentru asigurarea credibilității demersului şi a mobilizării actorilor şi partenerilor sunt necesare sisteme de informare şi formare, de comunicare şi promovare, reprezentate în schema de mai jos:

3.1.4.2. Stabilirea parteneriatului

Acţiunile privind dezvoltarea unui teritoriu sunt realizate de către un ansamblu de actori şi instituţii. Constituirea unui parteneriat asigură o mai mare eficacitate politicilor teritoriale, prin:

- regruparea iniţiativelor, a "energiilor locale" în jurul aceluiaşi proiect;
- asocierea la nivel local a diferiţilor agenţi şi actori, publici şi privaţi, care acţionează în spiritul şi logica politicilor sectoriale;
- cercetarea complementarităţii mijloacelor puse la dispoziţie, pentru a interveni în teritoriu;
- implicarea partenerilor privaţi (întreprinderi, etc.) şi a diferitelor eşaloane de gestiune şi intervenţie publică, regionale, naţionale şi europene, în avantajul politicilor teritoriale.

Proiectul global favorizează această construcţie a parte- neriatului, care trebuie gândit pentru fiecare etapă în parte:

- *etapa diagnozei,* prin care se conturează o anumită imagine a teritoriului şi care trebuie să fie acceptată de toţi partenerii;
- *etapa elaborării strategiei,* când trebuie să se adere la aceleaşi obiective;
- *etapa programării,* când se dau mijloacele - îndeosebi în cadrul parteneriatului financiar - pentru a se acţiona în favoarea dezvoltării dorite a teritoriului.

3.1.4.3. Mijloacele utilizate în realizarea proiectului

Ansamblul mijloacelor necesare realizării proiectului trebuie strânse laolaltă. Acestea sunt date de "factorii de producţie" (finanţe, infrastructură, know-how, etc.) precum şi de oamenii şi organizaţiile care vor asigura desfăşurarea operaţiunilor prevăzute în program. Programul care reprezintă transpu-

nerea operațională a proiectului trebuie conceput în mod flexibil, astfel încât, să fie posibile eventuale modificări în funcție de evoluția condițiilor locale şi a mediului înconjurător, precum şi de primele rezultate obținute. În concluzie, se degajă patru principii pe care trebuie să se sprijine elaborarea programului: flexibilitate, creativitate, profesionalism, coordonarea diferitelor inițiative.

3.1.4.4. Instrumente şi tehnici utilizabile

În demersurile întreprinse pentru crearea şi dezvoltarea activităților productive (acțiuni legate de crearea de întreprinderi mici şi mijlocii) s-au identificat patru tehnici de intervenție, care se combină în funcție de stadiul de realizare a programului:

- conştientizarea - pentru sensibilizarea actorilor locali;
- consultanța - pentru a ajuta la gestionarea şi dezvoltarea proiectului;
- stimularea - pentru utilizarea optimă a resurselor financiare;
- localizarea - stimularea şi atragerea întreprinderilor într-un mediu favorabil dezvoltării lor.

Din parcurgerea unei bogate literaturi privind dezvoltarea locală s-a constatat că nu există proiecte care să dețină cheia succesului, cu care să se meargă la sigur în orice situație. Utilizarea aceluiaşi instrumentar nu este o garanție a reuşitei. Se pare că modul în care sunt utilizate mijloacele şi tehnicile disponibile, alături de *motivația* şi *voința locală* sunt factorii, într-adevăr, determinanți în realizarea unui proiect teritorial.

3.1.5. Monitorizarea şi evaluarea proiectului

Urmărirea derulării proiectului are ca scop asigurarea executării efective a acțiunilor hotărâte în conformitate cu proiectul şi totodată permite efectuarea unor eventuale modificări, atunci când este cazul. Această fază nu asigură numai derularea proiectului în bune condiții, dar reprezintă totodată "memoria" şi "perspectiva" proiectului.

Ea are şi rolul de a menține mobilizarea actorilor locali, în special, prin comunicarea rezultatelor obținute în fiecare etapă a realizării programului.

Evaluarea rezultatelor parțiale se efectuează pornind de la:

- eficacitate (raportul dintre obiectivele propuse şi rezultatele obținute) şi
- eficiența programului (raportul dintre mijloacele utilizate şi rezultatele obținute).

Evaluarea nu trebuie să se reducă doar la simpla identificare a diferențelor existente. Punerea în evidență- a anumitor disfuncționalități permite luarea unor măsuri corective, fiind posibilă, astfel, optimizarea programului.

Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o *evaluare* pertinentă sunt:

- definirea din faza programării a elementelor şi a instrumentelor de măsură care vor fi utilizate;
- să facă dovada aceleiaşi rigori atât în ce priveşte metodologia de evaluare, cât şi în ce priveşte metodologia diagnozei; interpretarea şi analiza mecanismelor de succes şi/sau eşec trebuie să fie prioritare;
- combinarea celor două mari tipuri de evaluare:
  - prima se referă la instrumentele şi tehnicile utilizate şi la proiectele concretizate (acest tip de evaluare fiind esențialmente cantitativă, se bazează pe măsurarea diferențelor dintre situația inițială şi rezultatele obținute);
  - cea de-a doua priveşte impactul şi amploarea dezvoltării induse, adică gradul de apropiere şi de adaptare a instrumentelor şi proiectelor la teritoriu, ca şi luarea în considerare a tuturor elementelor constitutive scopului propus, în globalitatea lor;
- găsirea unui echilibru între: autoevaluare şi evaluare: autoevaluarea se sprijină pe participarea actorilor locali, care garantează luarea în considerare a realității concrete şi analiza operațională a acestei realități; evaluarea se efectuează de către experți competenți din afară, care pot garanta obiectivitatea necesară demersului şi analizei. Aceasta înseamnă să se precizeze cu claritate: cine evaluează, ce evaluează, cum şi când.
- asigurarea informării asupra mersului evaluării şi rezultatelor ei, tuturor partenerilor.

Prin evaluare se poate cunoaşte:

- **eficiența:** raportul existent între bunurile şi serviciile produse în cadrul programului (rezultatele) şi resursele utilizate pentru a le produce (mijloacele);
- eficiența se stabileşte pe baza indicatorilor de realizare, stabiliți odată cu elaborarea programului;
- **eficacitatea:** este măsura contribuției acțiunilor întreprinse (rezultatele) la realizare obiectivelor stabilite inițial, odată cu demararea programului; ea se determină pe baza evaluărilor inițiale şi/sau pe baza indicatorilor de impact. Schematic acest mecanism se prezintă în anexa nr.2 a capitolului.

3.1.6. Coordonarea demersului; de la proiect la program

Voința de cooperare a diferiților actori în scopul dezvoltării unui teritoriu este determinantă în garantarea eficacității programelor.

Stabilirea de relații între organismele publice, implicarea diferitelor niveluri ale administrației şi a diverşilor actori din sectorul privat, crearea unei adevărate țesături de relații de proximitate, care se obiectivează în mecanisme concertate de intervenție (factori de maximizare a resurselor umane şi finan-

ciare) nu se pot realiza decât într-un cadru formal (instituțional) recunoscut pentru:

- garantarea reprezentării diferiților parteneri;
- aportul de competențe necesare demersului dezvoltării locale.

Cu toată diversitatea situațiilor existente în diferite țări membre ale Consiliului Europei, este evident că pentru coordonarea unui program se preferă *agențiile de dezvoltare.* Acestea au ca principale atribuții:

- crearea condițiilor inițiale necesare oricărui demers de dezvoltare (mobilizarea actorilor locali, implicarea partenerilor etc);
- structurarea actorilor la nivel local şi determinarea componentelor locale în cadrul politicilor aplicate în zonele respective;
- acordarea unui sprijin tehnic actorilor locali, în fazele de concepție şi realizare a proiectului.

În lipsa unui astfel de organism se poate forma un grup de "experți", care să preia funcția de coordonator de proiect. Intervenția din afară a experților trebuie mandatată de o instanță superioară (Statul sau Uniunea Europeană), care să garanteze competența demersului inițiat.

Procesul dezvoltării este unul dinamic şi, în mod necesar, evolutiv, contribuind la transformarea unui teritoriu. În aceste ^condiții, o agenție de dezvoltare nu poate fi un element imobil inserat în peisajul politico-administrativ. Această instituție trebuie concepută ca o "structură" flexibilă, evolutivă care să se adapteze transformărilor locale.

Un tablou sintetic al etapelor parcurse de la proiect la program îl redăm în continuare sub forma unei "liste de control a abordării globale", etapele parcurse de la proiect la program:

A. Asigurarea fezabilității demersului

Pentru verificarea fezabilității demersului şi a condițiilor necesare reuşitei lui, în fazele de concepție, de aplicare şi de bilanț, se aplică regula celor cinci întrebări: ce?, cine?, când? cum?.

- *Ce?* - Ce se urmăreşte? Ce rezultate sunt aşteptate?

- *Cine?* - Cine sunt destinatarii intervenției? Ce parteneri (locali sau externi) se vor asocia?

- *Unde?* - Care este teritoriul vizat? Pe ce teritoriu se va acționa?

- *Când?* - Care este timpul de acțiune? Cum se încadrează în timp proiectul, respectiv, realizarea lui printr-unul sau mai multe programe?

- *Cum?* - Ce metode vor fi aplicate?

- Ce mijloace vor fi utilizate?

B. Elaborarea unei strategii de dezvoltare a teritoriului Elaborarea acestei strategii trebuie să conducă de la starea

actuală a lucrurilor (de la ceea ce există), la însuşirea ca proiect colectiv a dezvoltării teritoriului (ceea ce se proiectează să se atingă şi să se realizeze)

şi la formalizarea sa operațională în cadrul unui program (ceea ce se intenționează să se facă). Acest demers presupune o acțiune în patru timpi: diagnosticare, conştientizare, acceptare - asumare şi punere în practică.

Fiind asimilată unui "proiect global", strategia dezvoltării trebuie să cuprindă interacțiunea diferiților parametri interni şi externi.

Abordarea strategică este una din condițiile dezvoltării. Obiectivul principal al acestui demers constă în valorificarea resurselor locale în vederea dezvoltării teritoriale, care să favorizeze apariția inițiativelor locale şi să asigure coerența diferitelor acțiuni locale într-un proiect de ansamblu.

Formarea unui parteneriat

Crearea unui parteneriat constituie o etapă obligatorie şi presupune mobilizarea şi asocierea, la elaborarea proiectului, a populației şi a principalilor actori implicați în procesul dezvoltării.

Mijloacele utilizate:

- constituirea unui grup de inițiatori ai parteneriatului
- informarea şi comunicarea asupra etapelor demersului, ca şi a rezultatelor; este un proces care nu trebuie să rămână confidențial.

O altă cerință importantă la elaborarea strategiei de dezvoltare teritorială o constituie existența "competențelor de inginerie" care să participe în diferite faze la:

- clarificarea situației locale şi a problemelor de tratat (expertul);
- stimularea inițiativelor (conştientizarea şi consultanța);
- gestionarea parteneriatului (mediatorul);
- formalizarea programului ("plan de afaceri") şi mobilizarea instrumentelor;
- coordonatorul, cel care "asamblează" şi sintetizează toate informațiile ("the computer man").

C. Punerea în practică

Programul transpune în mod operațional proiectul. El cuprinde axele prioritare ale strategiei adoptate, permițând derularea în timp a proiectului şi a acțiunilor.

Elementele care constituie baza reuşitei punerii în practică a unui program pot fi grupate astfel:

- respectarea termenelor de derulare a activităților programate; procesele de dezvoltare şi de redinamizare a teritoriului au efecte pe termen mediu şi lung şi de aceea proiectul trebuie gândit ca strategie pe termen lung.
- asigurarea credibilității demersului şi a proceselor de mobilizare a actorilor, concepându-se acțiuni concrete aducătoare de rezultate rapide;

– favorizarea unei bune percepții şi înțelegeri, de către destinatarii, finali, a acțiunilor angajate şi, deci, obținerea adeziunii lor la strategia elaborată, prin:

• **comunicare:** pe parcursul derulării proiectului să fie făcute cunoscute rezultatelor obținute;

• **instruire:** care să permită optimizarea competențelor şi mobilizarea partenerilor;

Programul este necesar să fie coordonat sub trei aspecte:

– **politic:** ceea ce presupune crearea unui spațiu de concertare şi contractualizare, garant al parteneriatului;
– **tehnic:** existența unui "Task-Force" necesar coordonării acțiunilor, sprijinirii actorilor locali şi dinamizării zonei;
– **metodologic:** punerea în practică a unui mecanism de urmărire şi evaluare care să permită ajustarea programului în funcție de rezultatele obținute pe parcursul derulării lui şi luare în calcul a factorilor exteriori programului şi care influențează realizarea acestui program.

Schema de elaborare a unui program este cuprinsă în anexa nr. 3 a capitolului.

3.2. De la strategie la acțiune: instrumentele şi modul lor de utilizare

Ne vom referi în continuare la cele mai importante instrumente metodologice necesare pentru punerea în practică a unui proiect global, începând cu tehnici verificate şi transferabile, axate pe dezvoltarea unui environment favorabil întreprinderilor, în special mici şi mijlocii.

3.2.1. Tehnici de acțiune

În raport cu obiectivele privind crearea, menținerea şi dezvoltarea *activităților locale* se desprind patru tehnici de acțiune orientate către întreprindere: conştientizarea, consultanța, premisele localizării şi stimularea:

A. *Conştientizarea,* ca tehnică este aplicabilă mediilor locale cu un slab potențial economic. Ele sunt destinate "pregătirii terenului", prin sensibilizarea şi mobilizarea potențialilor actori. Ea necesită o fază prealabilă, de prognoză, care are ca scop analiza situației locale existente, a elementelor puternice şi a celor slabe, privind potențialul local respectiv; ea poate conține două faze, respectiv aportul extern la potențialul local şi aportul dezvoltării interne.

B. *Consultanța* intervine după sensibilizarea şi mobilizarea actorilor locali. Ea este necesară în domeniul managementului, dezvoltării, formării, educației.

C. *Premisele localizării* vizează atragerea şi sensibilizarea întreprinderilor într-un mediu fizic şi intelectual favorabil dezvoltării lor. Această tehnică cuprinde:

- administrarea spațiilor funciare şi imobiliare, a infrastructurilor micro şi macro, care susțin noile activități;
- resursele intelectuale: relațiile cu centrele de inovare şi cercetare.

D. *Stimularea,* ca tehnică utilizată în strategia acțiunii, provine din domeniul financiar. Ea intervine atât în faza de "decolare", cât şi în cea de dezvoltare a întreprinderilor. Ea constituie un element de structurare economică a întreprinderilor, într-un context concurențial şi se adresează diverselor tipuri de resurse (fonduri proprii, credite), fiscalității şi condițiilor de acces la credite (ex. fonduri de garanție).

Trebuie identificate acele tehnici care sunt acceptate de actorii locali, în funcție de obstacolele existente în legislația națională şi de amploarea inițiativelor locale. Schematic aceste tehnici se prezintă în anexa nr.4.

3.2.2. Rolul şi funcțiile tehnicilor

Experiențele efectuate într-o serie de țări europene au permis alcătuirea unei ierarhii a funcțiilor pe care le au tehnicile (instrumentele) descrise mai sus. Aceste experiențe au avut o acoperire teritorială variabilă, şi ca urmare şi eficacitatea lor globală a fost diferită.

Diversele funcții nu sunt substituibile unele cu altele ci complementare. În general, experiențele de dezvoltare locală nu au avut, de la început, în strategia lor, cele patru funcții. În cea mai mare parte, acțiunile de dezvoltare locală au demarat cu una sau două dintre aceste funcții. Astfel, au fost situații în care au existat zone de activitate fără întreprinderi, titulari de proiecte de întreprinderi, lipsiți de fondurile necesare creării acestor întreprinderi etc.

Experiențele care au avut şansa să aibă continuitate şi să dea rezultate pozitive au fost cele care au şi cunoscut o dezvoltare prin raportare la concepția inițială. Multe dintre ele au pornit cu o primă funcție, iar pe parcurs le-au integrat şi dezvoltat pe celelalte trei. Această evoluție s-a realizat prin analiza şi cercetarea eficacității. Cu excepția unor rare situații în care o colectivitate a beneficiat în întregime de experiență, în cele mai multe situații pentru a se reuşi a fost necesară realizarea unei *sinergii a diferitelor competențe.* Aceste competențe au provenit atât din rândul actorilor locali (de la comună până la regiune), cât şi din sectorul public privat.

Majoritatea experiențelor au avut ca finanțator principal una sau mai multe colectivități. Practica a demonstrat că acest tip de finanțare în numeroase cazuri a evidențiat că are unele limite. Principalul neajuns este acela că se limitează la un anumit spațiu şi dispune de mijloace restrânse. De aceea, această acțiune a colectivităților trebuie concepută ca un paleativ (în lipsa altor resurse)

şi, în acelaşi timp, ca un *declanşator puternic al unei dinamici pozitive,* respectiv al atragerii capitalurilor private prin acțiuni reuşite.

Experiența care a creat mai multe locuri de muncă a fost aceea prin care s-au mobilizat rezervele financiare şi competențele private într-o acțiune sinergică cu inițiativele benevole a colectivităților locale, a grupurilor socio-profesionale şi a întreprinderilor.

Sprijinul venit din partea unui instrument financiar local a avut, de regulă, un efect decisiv în concretizarea a numeroase proiecte ale întreprinderilor, cu influență asupra întregii localități în care s-a derulat proiectul.

Nu există tehnici miraculoase, chiar dacă unele proiecte sunt susținute de numeroase subvenții, încercându-se dezvoltarea unor activități perene pe teritoriul respectiv. Proiectele de dezvoltare locală reuşesc dacă se sprijină pe potențialul local al activităților economice şi al competențelor.

Cele patru funcții principale evidențiază de fapt "arta" şi nu "tehnica" de a conduce acțiunea. Aceasta deoarece "tehnica" presupune ca mecanismele de cauză şi efect să fie identificate şi posibil de reprodus, iar obiectul căruia i se aplică, să fie cunoscut. Or, în cea mai mare parte a cazurilor, obiectul, chiar al dezvoltării locale, este de a crea şi nu capătă contur şi caracteristici materiale, decât pe măsura elaborării lui conceptuale, apoi materiale. "Descoperirea" sa are loc în cursul acțiunii creatoare.

Orice dezvoltare locală constituie un caz particular. Inițiatorii unui astfel de proiect au, ca sarcină prioritară să convingă actorii potențiali. După stabilirea rolurilor ce le revin este necesară impulsionarea organizării partenerilor potențiali, care se face, de regulă, de către unul dintre actorii care cunoaşte specialitatea fiecăruia dintre ei. După derularea acestor faze, intră în acțiune cele patru funcții, fiecare îndeplinind un anumit rol.

3.2.2.1. Conştientizarea

Funcția de conştientizare are ca scop să determine şi să mențină o dinamică a mentalității oamenilor şi a structurilor locale, pentru atingerea unui scop economico-social comun. Această funcție se evaluează în mod *calitativ,* deoarece de ea depinde realizarea sinergiei competențelor partenerilor potențiali. De exemplu, conducătorii de întreprinderi sunt pregătiți pentru a aprecia valoarea tehnică a unui proiect de întreprindere; bancherii, pentru evaluarea nivelului fondurilor de finanțare; colectivitatea, pentru stabilirea rolului său în viața localității.

Colectivitatea înlesneşte existența acestei funcții de conştientizare, în special prin punerea la dispoziția mediului local a unei structuri a cărei misiune este de interes local, care să îndeplinească această funcție: conştientizarea (de exemplu agențiile de dezvoltare, asociațiile etc.)

Conştientizarea este realizată de ceea ce s-ar putea numi "animator"; datorită bogatelor sale informații privind sectorul public şi privat, el este sau

trebuie să fie acceptat de partenerii potențiali. El nu este concurentul liderilor locali, ci trebuie să aibă o bună capacitate de a asculta, negocia şi valorifica calitățile partenerilor.

Structura instituțională pentru realizarea acestei funcții trebuie să fie un loc comun al competențelor partenerilor. Ea va fi un spațiu al resurselor în domeniul dezvoltării locale, respectiv locul de unde se obțin informațiile, expertizele şi se efectuează studii şi cercetări. Ea este şi locul în care se elaborează propunerile.

După constituirea parteneriatului, funcția de *conştientizare are* rolul de a menține coeziunea membrilor.

Rolul funcției de conştientizare

Funcția de conştientizare, având ca scop mobilizarea şi sudarea partenerilor, utilizează o *metodă* care comportă următoarele faze:

- *prediagnoza* - are ca rol evaluarea principalelor probleme din teritoriu (sau ale colectivității), precizarea naturii lor, recepționarea aşteptărilor actorilor economici şi sociali precum şi evidențierea punctelor forte şi a celor slabe ale zonelor cercetate;
- *diagnoza* - aprofundează investigațiile, pentru a se putea ajunge la mijloace mai fine de analiză şi la formularea propunerilor.

Aceste lucrări nu trebuie să rămână confidențiale sau secrete, ci trebuie să determine reuniuni şi alt tip de contacte cu "actorii" socio-economici locali, pentru ca aceştia să valideze analizele şi să stabilească modul în care vor continua acțiunile. În timpul acestor două faze se conturează *parteneriatul* care evoluează pe parcursul a trei etape succesive:

- constituirea unui prim grup "de inițiativă", ceilalți membri potențiali preferând, fie să aştepte să vadă despre ce este vorba, fie să aibă o atitudine rezervată sau chiar să manifeste dezinteres pentru inițiativa respectivă;
- dacă proiectul este bine apreciat şi are şansă de reuşită, grupul se poate mări cu noi membri, dar cu titlu de observatori;
- în final aceşti membri potențiali pot deveni parteneri cu drepturi depline.

Orice reuniune a partenerilor se finalizează prin fixarea, de comun acord, a unui program de lucru, cu stabilirea obiectivelor următoarelor întâlniri.

Parteneriatul poate fi "tematic":

- poate exista un parteneriat pentru formularea concepției şi derularea proiectului, după cum se poate constitui un alt parteneriat pentru execuția proiectului.
- în faza de concepție a proiectului sunt definite obiectivele, conținutul şi restricțiile acestuia.

– în faza de execuție a proiectului sunt puse în practică funcțiile de stimulare, consultanță şi localizare. Conştientizarea constă şi în sensibilizarea publicului prin intermediul mijloacelor de comunicare, cum sunt concursurile, expozițiile, colocviile etc. Acestea sunt modalități de exteriorizare a muncii parteneriatului, ocazie pentru parteneri de a-şi manifesta existența comună.

3.2.2.2. Stimularea

Funcția de stimulare are ca obiectiv punerea la dispoziția întreprinderilor, a mijloacelor financiare rezultate din inițiative locale, destinate să îndeplineasca un rol de "echilibru", în raport cu oferta de capital a băncilor şi aportul fondurilor proprii. Nu toate acțiunile stimulative au aceeaşi importanță. Se disting, pe de o parte, stimulente de natură atractivă şi stimulente sub forma unor mecanisme de structurare financiară a bilanțurilor - pasivul întreprinderii.

În categoria stimulentelor cu caracter atractiv sunt incluse exonerările fiscale destinate să atragă întreprinderile din afara zonei. Ele au rolul de a contribui la atragerea unor întreprinderi creatoare de locuri de muncă.

Rolul funcției de stimulare

Instrumentele de stimulare se pot clasifica în două mari categorii:

A. *Stimulente economice.* Acest tip de stimulente favorizează logica gestionării întreprinderii, permițându-i acesteia diversificarea originii resurselor care îi aduc securitate financiară, în termeni de independență şi costuri. Din această categorie fac parte:

• *Capitalul de risc de proximitate,* care are rol în reinvestirea economiilor locale (din inițiative locale), în scopul creşterii fondurilor proprii ale întreprinderilor.

Organismele cu capital de risc local sunt rezultatul inițiativei private şi beneficiază de sprijin logistic din partea colectivităților. Cei care contribuie cu fonduri sunt întreprinderile şi, în mai mică măsură, băncile regionale. În funcție de spațiul pe care intervine, ele se constituie în societăți sau asociații, forma asociativă fiind întâlnită la nivel comunal sau de cartier. Ele dau posibilitatea unor proiecte să ajungă la credibilitate financiară şi să acceadă la creditul bancar (în Franța, de exemplu, funcționează peste 200 de astfel de organisme).

• *împrumuturi "de onoare"* (sau avansuri rambursabile) fără garanție, fără dobândă şi cu amortisment diferit. Aceste împrumuturi făcute întreprinderilor sau antreprenorilor sunt asimilate fondurilor quasi proprii. Împrumuturile "de onoare" sunt gestionate de către asociații şi colectivități locale. Ele au acelaşi efect de echilibru între creditul bancar şi fondurile proprii.

Organismele pentru reinvestirea economiilor locale practică atât participarea la licitație a întreprinderilor, cât şi acordarea împrumuturilor "de onoare" pe termen scurt. Un exemplu îl constituie HERRIKOA din Spania.

• *Bonificația la împrumuturi* are ca obiectiv reducerea costurilor pentru asigurarea resurselor financiare ale noilor întreprinderi, necesare realizării investițiilor şi susținerii concurenței, în faza lor de demarare. Această bonificație poate contribui la crearea unor noi locuri de muncă şi a unor venituri suplimentare pentru colectivitate, precum şi la favorizarea activității economice locale.

• *Ajutoarele directe pentru investiții:* acest tip de ajutor este considerat ca un aport de capital extern nerambursabil. În acest caz, colectivitatea locală trebuie să-şi evalueze capacitățile de producție, pentru a obține fondurile necesare.

B. *Stimulente din categoria politicilor sociale*

Aici sunt incluse stimulentele ale căror finalitate este mai mult socială şi politică decât economică. În principiu, inițiativele aparțin nivelului regional şi național. Ele sunt influențate de variațiile conjuncturale, fiind considerate elemente de corectare a efectelor sociale ale crizei economice.

În această categorie pot fi incluse ajutoarele directe acordate antreprenorilor, care pot avea un efect de compensare a unei slabe rentabilități inițiale a noilor investiții şi locuri de muncă. În astfel de situații, finanțarea se face, cu prioritate, din fonduri proprii. Această stimulare are rolul de a înlătura sau compensa insuficiența fondurilor proprii.

Fondurile de garanție locală

Fondurile de garanție locală constituie un caz particular, ele nefiind ajutoare financiare. Funcția lor constă în a asigura echilibrul financiar al organismelor care împrumută şi în a facilita luarea deciziei în asumarea riscului.

Tehnica de funcționare este următoarea: atunci când cei care împrumută sunt în dificultate de plată, fondurile de garanție sunt înlocuite cu fondurile care asigură finalizarea angajamentelor asumate, de către cei care oferă împrumuturile.

Un fond de garanție poate fi constituit la nivelul unei societăți private, sau printr-o linie bugetară a unei colectivități care nu îşi poate asuma riscuri financiare în contul terților, fără a-şi pune în pericol propria gestiune.

3.2.2.3. Consultanța

Prin funcția de *consultanță* se pune la dispoziția titularilor de proiecte cunoştințele şi informațiile necesare luării celor mai bune decizii. Principala caracteristică a ei constă în capacitatea de mobilizare a "materiei cenuşii" şi punerea acesteia în serviciul noilor întreprinderi. Această funcție necesită o diversitate de competențe într-o serie de domenii: juridic, fiscal, financiar, marketing etc.

Competențele care alcătuiesc structura de consultanță trebuie să răspundă preocupărilor de ordin general sau specific domeniului lor, referitoare

la proiectele întreprinderilor. Aceasta presupune existența unui parteneriat de experți.

Rolul consultanței

Instrumentele proprii acestei funcții contribuie la informare şi formare. Punerea lor în practică se realizează de către parteneri calificați, în raport cu specializările solicitate.

Astfel de instrumente pot interveni la niveluri diferite de pregătire şi aptitudini:

- *informația generală* - este necesară orientării titularilor de proiecte spre serviciile şi organismele calificate;
- *informația tehnică* - se referă la conținutul proiectului şi la formularea lui: activitate, piețe, mijloace utilizate, formă juridică, competențe din domeniul financiar...;
- *formarea - are* ca scop asigurarea cunoştințelor şi competențelor necesare titularilor de proiect, la un nivel corespunzător întreprinderilor;
- *sprijinirea titularilor de proiecte* - pentru facilitarea demersurilor necesare elaborării "planului de afaceri" şi a stabilirii partenerilor, în special, financiari;
- *intermedierea relațiilor* între conducerea întreprinderilor şi titularii de proiecte. Aceasta are, ca obiectiv, evitarea izolării antreprenorilor de titularii de proiecte. Creatorii de întreprinderi pot stabili, astfel, un dialog permanent cu titularul de proiect prin intermediul unui membru al organismului local de reinvestire a economiilor; - *urmărirea strategiei şi gestiunii întreprinderii* - realizată de către bancheri cu ocazia reînoirii necesarului de fonduri de rulment şi/sau de către experți contabili, care stabilesc bilanțul şi consemnează rezultatele.

Supravegherea (urmărirea) este considerată cea mai eficace metodă de prevenire a riscurilor financiare.

3.2.2.4. Premisele localizării

Funcția "premisele localizării" este legată de condițiile materiale ale întreprinderii. Ea are ca obiectiv structurarea spațiului astfel încât acesta să răspundă necesităților de desfăşurare a activităților productive. Ea comportă cinci elemente: funciar, imobiliar, mijloace de comunicație, servicii, mediu înconjurător.

Crearea condițiilor materiale pentru desfăşurarea activităților necesită investiții mari, care, în general, depăşesc capacitatea întreprinderilor. Ele impun luarea unei decizii "politice" din partea colectivității, a organizațiilor socio-profesionale şi a grupurilor financiare.

Rolul funcției "premise pentru localizare"

- *Zona de activitate* - este constituită din spațiile necesare activităților din întreprinderi şi din spațiul amenajat pentru primirea unor noi construcții. Înfăptuirea acestei funcții presupune o anumită politică funciară.

Spațiile alese pentru instalarea întreprinderilor sunt organizate şi dotate conform exigențelor moderne: legături rutiere şi feroviare, telecomunicații, rețele de apă şi energie, instalații de tratare a apelor şi deşeurilor, servicii (hoteluri, restaurante).

- *Aşa-numita funcție "imobiliară"* - constă în "găzduirea" întreprinderilor. În principiu, inițiativa aparține acestora din urmă. La sfârşitul anilor 1970, în țările vestice s-a observat cum colectivitățile sau organizațiile profesionale au început să se implice în astfel de operațiuni, oferind întreprinderilor spații şi condiții financiare mai bune decât cele la care aveau ele acces. Acest lucru a fost posibil întrucât colectivitățile şi organizațiile socio-profesionale au capacitate de negociere pe care întreprinderile nu o au. Întreprinderile beneficiază de aceste capacități fie prin locație simplă, fie prin diverse tehnici de credit (leasingul este cel mai utilizat)

În afara clădirilor destinate definitiv unei întreprinderi, au apărut o serie de alte forme intermediare:

- *pepiniere ale întreprinderilor;* acestea sunt clădiri menite să primească mai multe noi întreprinderi mici, cărora le pune la dispoziție mijloace logistice obişnuite: secretariat, săli pentru reuniuni, informații juridice şi fiscale, organisme cu capital-risc etc;
- *ateliere relee* sunt create pentru a primi mijloacele de producție ale uneia sau mai multor întreprinderi, fiecare dispunând de propriile ei mijloace logistice.

Baza juridică a celor două formule intermediare o constituie colectivitatea sau o societate privată.

Spațiile şi serviciile comune sunt încredințate întreprinderilor pe o durată limitată, până când acestea pot închiria spații locative pe termen nelimitat. În practică însă, rigoarea acestui principiu este supusă şi ea pragmatismului.

3.3. Un instrument special adaptat: subvențiile globale

3.3.1. Prezentarea tehnicii

Dezvoltarea locală nu poate exista fără o strategie globală. La carențele în resurse umane, materiale şi financiare care afectează regiunile defavorizate, se adaugă dificultatea de a se putea asigura o combinație dinamică a acestor factori.

În cazul întreprinderilor mici şi mijlocii se manifestă atât o insuficiență a ofertei, cât şi a cererii de servicii din partea întreprinderilor.

Pentru puterile publice este, în general, dificilă impulsionarea unei politici de dezvoltare locală, atunci când nu dispun de infrastructurile de bază ale ac-

tivităților economice. Pentru depăşirea acestor dificultăți este absolut necesară cooperarea tuturor actorilor aflați pe un anumit teritoriu. În stimularea acestei cooperări, care să favorizeze coerența dezvoltării locale în zonele defavorizate, un rol special îl poate juca subvenționarea globală. Acest instrument vizează întreprinderile mici şi mijlocii (din sectoarele industrial, artizanal, agricol şi turistic), cărora le poate înlesni accesul la piața de capital, acorda anumite ajutoare pentru investiții directe, servicii pentru diverse întreprinderi, sprijin pentru dezvoltarea infrastructurilor de bază, a infrastructurii serviciilor ca şi a celei necesare calificării profesionale.

Subvenția globală este una dintre formele de intervenție prevăzute în cadrul fondurilor structurale[1]. Ea se acordă pe baza unei relații contractuale directe, între Comisia Europeană şi un organism intermediar desemnat să administreze şi să repartizeze ajutoarele comunitare. Aceasta este o metodă de gestiune care se poate aplica şi altor domenii, în afara celor de politică regională, dar ea s-a dovedit a fi deosebit de adecvată dezvoltării locale. Ea permite abordarea globală a problemelor locale şi asigură o mai mare transparență acțiunilor întreprinse.

Organismul intermediar trebuie să fie expresia demersului întreprins de colectivitatea locală. El poate fi privat, public sau mixt, să fi existat sau nu înaintea acordări subvenției. De asemenea, trebuie să-şi dovedească capacitatea cerută de gestionare a fondurilor şi să aibă o putere financiară, care să-i garanteze solvabilitatea. Pentru a putea servi dezvoltarea locală este obligatoriu să se afle în regiunea pe care o serveşte, să fie investit cu o sarcină de interes general şi să-şi asocieze actorii socio-profesionali. O dată acceptat de Comisia UE şi țara respectivă să administreze subvenția globală, el este autorizat să gireze fondurile subvenției în mod direct, asigurând repartizarea fondurilor între destinatarii finali.

Această formulă novatoare - inspirată din experiența centrelor europene de antrepriză şi inovații - oferă multiple avantaje. Amplasat în zonă, organismul intermediar joacă rolul unui catalizator, care favorizează un larg şi eficace parteneriat. El permite, astfel, ca ajutorul comunitar al UE să exercite un rol de echilibru. Garanția profesionalismului său încurajează cooperarea actorilor economici. Marea sa deschidere, în context local, facilitează elaborarea unor măsuri coerente, în funcție de condițiile economice, teritoriale şi sociale proprii. Gestiunea financiară beneficiază de mai multă autonomie, adaptându-se necesităților locale şi ritmului activităților realizate. În cazul în care subvenția globală se înscrie într-un program operațional, aplicarea măsurilor de dezvoltare locală luate cu ajutorul acestei subvenții, nu este legată de stadiul în care se găsesc alte măsuri ale programului.

---

[1] *Articolul 5.2 al regulamentului cadru nr.2081/1993, art.6 al regulamentului FEDER (Fondurile Structurale) nr.2082/1993*

Partener al Comisiei Europene şi al statului, membru al Consiliului UE, organismul intermediar nu propune numai măsurile, dar le şi poate modifica, adapta pe parcursul executării lor. El nu are doar un simplu rol de a distribui subvenţiile, ci le poate folosi conform diverselor modalităţi de inginerie financiară (participarea, de exemplu, la capitalul unei societăţi gestionară a unui sit şi acordarea unor bonificaţii la împrumuturile făcute întreprinderilor mici şi mijlocii, care se instalează în teritoriul respectiv. Subvenţiile globale sunt, astfel, un instrument eficace al descentralizării, datorită aplicării principiului "subsidiarităţii".

3.3.2. Bugetul

În afara contribuţiei fondurilor structurale, subvenţia globală este cofinanţată fie de o autoritate publică (naţională, regională sau locală), fie de sectorul privat (agenţii de dezvoltare, sindicate profesionale, asociaţii,...), fie de amândouă sectoarele. Nu este obligatorie finanţarea de către statul membru respectiv. Mai mult, ajutoarele UE nu trec, neapărat, prin bugetele naţionale. Mărimea subvenţiei nu este limitată; ea depinde de obiectivul structural al unei regiuni.

3.3.3. Rezultate

Primele subvenţii globale au fost, efectiv, acordate în anul 1991. La sfârşitul anului 1993 au fost lansate în cinci ţări ale UE 31 de astfel de subvenţii, derulate prin Directoratul General XVI (Politici Regionale), în valoare de 687 milioane ECU. Subvenţii globale cu un nivel mai redus (cca. 400 milioane ECU) au fost distribuite în 217 zone de dezvoltare rurală, sub egida Directoratului General VI (Agricultură). Primii ani de la crearea acestei noi forme de intervenţie comunitară a constituit un succes. În ceea ce priveşte rezultatele obţinute, colocviul de la Seville din 1993, care a reunit gestionari ai subvenţiilor globale, evidenţiind experienţe foarte bune.

Un indiciu al succesului îl constituie şi aplicarea principiului de parteneriat, atât în faza de aprobare cât şi la punerea în practică a subvenţiei globale. Parteneriatul include, cel puţin Comisia UE, autorităţile naţionale şi organismele intermediare; acestea din urmă se găsesc permanent în contact cu organizaţii, cum sunt camerele de comerţ şi industrie precum şi cu asociaţiile antreprenorilor.

Eficacitatea subvenţiilor globale s-a confirmat şi în cazul sprijinirii întreprinderilor mici şi mijlocii. Ele s-au dovedit a fi cea mai adecvată formă de intervenţie pentru a pune fondurile comunitare la dispoziţia întreprinderilor. Rezultatele sunt cu atât mai bune, cu cât organismele intermediare au contacte mai strânse cu întreprinderile. Datorită acestor organisme, subvenţia globală permite, în general, lărgirea gamei de servicii a IMM. Fie că este vorba de servicii financiare (credite, capital de risc), sau de alte servicii (consultanţă etc.)

instrumentele puse în practică sunt bine adaptate necesității întreprinderilor. Subvenția globală permite, în anumite cazuri, să răspundă necesităților nea-coperite prin alte surse financiare, sau de a face creditele mai atractive.

În sfârşit, subvențiile globale oferă un cadru propice pentru luarea rapidă a deciziilor referitoare la distribuirea fondurilor (de la zece la douăzeci de zile în anumite cazuri).

ANEXE

Anexa nr. 1

Anexa nr. 2

METODA DEMERSUL

Prediagnoză
Evaluarea fezabilității demersului

Obiectul demersului;
Destinatarul;
Cum va fi condus demersul, cu ce mijloace (metode, finanțare).

Mobilizarea parteneriatului local
Constituirea parteneriatului instituțional

Condițiile de realizare **Elaborarea unui protocol de intervenție**

Constituirea unui grup de experți I

Constituirea parteneriatului local

DIAGNOZA

Dinamica teritoriului (dimensiunea endogenă)
Dinamica environmentului (dimensiunea exogenă)
Dinamica actorilor (așteptări și proiecte)

ANALIZA ȘI FORMULAREA STRATEGIEI

Validarea tehnică
- Confirmarea de către grupul de experți a obiectivelor vizate

II

ELABORAREA PROIECTULUI

ELABORAREA PROGRAMULUI

Contractualizarea

Stabilirea tehnicilor și instrumentelo. parteneriatul financiar

III

REZULTATE ȘI EVALUĂRI

Ajustări

Punerea în practică

IV

Anexa nr. 3

CONTEXT
Globalizare
Urbanizare
Dezvoltarea tehnologiilor
RISCURI
IZOLARE în raport cu schimbările tehnologice şi economice
PIERDEREA VITALITĂŢII, datorită lipsei de deschidere
DEPOPULARI A datorită absenţei serviciilor vitale
TERITORIU
ECONOMIE
CONDIŢII DE ACCES
* Articulare endogenă/exogenă
- Valorificarea resurselor locale
- Integrarea factorilor determinanţi exogeni
* Teritoriul adecvat "masa critică"
* Organizare
- parteneriat
- cooperare
* Demers integrat sau global
DEZVOLTARE
FACTORI CHEIE
-Echilibrul între factori materiali şi nemateriali
- Conexiuni performante
- Acces direct la factorii nemateriali
FUNCŢII CHEIE
- Serviciile
- Inovaţiile
- Comunicaţiile
- Reţele de schimbări
- Environmentul vieţii
Program
Proiect

Anexa nr. 4

CONŞTIENTIZARE	
STIMULAREA	Prediagnoză Parteneriat instituţional Parteneriat neinstituţional Definirea proiectului Faza de concepţie Evaluarea **CONSULTANŢA**
Fonduri proprii Fiscalitate Subvenţii Garanţii Bonificaţii	Formarea Asistenţă în gestionare
	Zona de activitate Pepinieră Infrastructuri de diferite tipuri
PREMISELE LOCALIZĂRII	

INDEX DE AUTORI

AKERLOF G., 275 ***(LIII)***
ALBERT Michel, 145, 146, 148, 149, 151, 154, 156, 229 ***(LIII)***
ALLAIS Maurice, 321, 468, 469, 493, 494, 495, 505, 560, 592 ***(LIII)***
ANTONSEN Per, 121 ***(LIII)***
ARROW K.J., 275, 276, 299, 300, 320, 479, 480, 492, 504, 553, 555, 564, 565, 567, 574, 591 ***(LIII)***

BABEȚI Adriana, 229 ***(LIII)***
BĂCESCU A., 86 ***(LIII)***
BARBU Gheorghe, 350, 351 ***(LIII)***
BARTEL Rainer, 229 ***(LIII)***
BEAN Charles, 229 ***(LIII)***
BEATE Folkestad, 121 ***(LIII)***
BECKER Gary, 270, 275, 277, 283, 284, 285, 286, 310, 311, 322, 477, 506, 585, 593 ***(LIII)***
BEREA Octavian Antonio, 449 ***(LIII)***
BLUM Reinhard, 230 ***(LIII)***
BORCHARDT Knut, 230 ***(LIII)***
BORN K. E., 230 ***(LIII)***
BREDE Helmut, 230 ***(LIII)***
BRENNAN G., 489 ***(LIII)***
BREUL Birgit, 230 ***(LIII)***
BUCHANAN J., XV, 275, 277, 284, 321, 468, 469, 477, 487, 489, 505, 569, 592 ***(LIII)***
BURTLESS Gary, 230 ***(LIII)***

CĂMĂŞOIU Camelia, 70 ***(LIII)***
COASE Ronald, 270, 275, 281, 282, 283, 287, 322, 506, 582, 593 ***(LIII)***
CODIN Mihaela, 350 ***(LIII)***
CONSTANTINESCU Mădălina, 396, 598 ***(LIII)***

DEBREU Gerard, 275, 276, 299, 321, 467, 469, 478, 479, 480, 505, 553, 564, 567, 574, 592 ***(LIII)***
DOBROTĂ N., 250 ***(LIII)***
DUMITRESCU Ileana, 396, 598 ***(LIII)***

EUCKEN W., 142, 157, 159, 160, 178 ***(LIII)***
FOGEL R.W., 270, 275, 286, 287, 288, 322, 506, 593 ***(LIII)***

FRENȚ Gabriela, 396, 598 ***(LIII)***
FRIEDMAN Milton, 181, 275, 276, 277, 291, 292, 320, 484, 504, 554, 555, 560, 575, 576, 577, 578, 591 ***(LIII)***
FRISCH R.A.K., 274, 276, 320, 472, 504, 553, 555, 556, 557, 558, 591 ***(LIII)***

GÂF-DEAC loan, 354 ***(LIII)***
GHEORGHE Viorel, 350 ***(LIII)***
GOLDBERGER A., 470, 472 ***(LIII)***
GRUNDLACH Erich, 232 ***(LIII)***

HAAVELMO T., 275, 321, 468, 469, 495, 496, 497, 498, 505, 556, 574, 592 ***(LIII)***
HAHN F., 275 ***(LIII)***
HAMACHER Joseph, 184 ***(LIII)***

HARSANYI J.K., 270, 275, 288, 290, 291, 322, 506, 593 ***(LIII)***
HAYEK F.A., 157, 181, 231, 232, 275, 320, 493, 504, 553, 555, 565, 570, 571, 572, 591 ***(LIII)***
HICKS J.R., 276, 302, 320, 470, 491, 504, 553, 555, 559, 564, 565, 566, 567, 591 ***(LIII)***
HORNIANSCHI Nicoleta, 50 ***(LIII)***

IOAN-FRANC Valeriu, 268, 273, 465, 551 ***(LIII)***
IONETE, C., 248 ***(LIII)***

KANTOROVICI L., 276, 554, 555, 573, 574, 575 ***(LIII)***
KENNETH Galbraith J., 232 ***(LIII)***
KLEIN L.R., 272, 275, 311, 321, 467, 469, 470, 471, 472, 505, 592 ***(LIII)***
KNIGHT F., 275 ***(LIII)***
KOOPMANS T., 275, 276, 320, 496, 504, 554, 555, 556, 573, 574, 575, 591 ***(LIII)***
KORTEN David C., 387, 388, 390 ***(LIII)***
KRUGMANN Paul, 233 ***(LIII)***
KUZNETS Simon, 275, 320, 484, 504, 553, 555, 561, 562, 563, 564, 576, 591 ***(LIII)***

LAMPERT H., 182, 233 ***(LIII)***
LEONTIEF W., 275, 320, 471, 482, 504, 553, 555, 567, 568, 569, 570, 579, 591 ***(LIII)***
LEWIS A., 275, 276, 285, 321, 505, 554, 555, 583, 584, 585, 592 ***(LIII)***
LONART Pierre, 104 ***(LIII)***
LUCAS R.E, 271, 275, 277, 291, 293, 294, 322, 474, 506, 560, 577, 581, 593 ***(LIII)***

MANEA Gh., 50, 70, 121 ***(LIII)***
MARCU Cristina, 396, 598 ***(LIII)***
MARINESCU Ilie, 183 ***(LIII)***
MARKOWITZ Harry, 270, 278, 280, 297, 321, 505, 592 ***(LIII)***
MASSEY D., 399 ***(LIII)***
MAX Weber, 237 ***(LIII)***
MEADE J.E., 320, 481, 483, 504, 554, 555, 568, 578, 579, 580, 591 ***(LIII)***
MIHAESCU Constanța, 104 ***(LIII)***
MILLER M., 270, 275, 276, 278, 280, 297, 299, 321, 468, 484, 485, 486, 505, 592 ***(LIII)***
MIROIU Rodica, 50 ***(LIII)***
MODIGLIANI F., 275, 276, 278, 280, 299, 321, 468, 469, 483, 484, 485, 486, 505, 592 ***(LIII)***
MUEGGE H., 399 ***(LIII)***
MŰLLER-ARMACK A., 142, 147, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 166, 168, 171, 173, 178, 179, 180, 181, 231, 235 ***(LIII)***
MUNDELL R.A., 271, 302, 303, 304, 305, 306, 322, 506, 557, 580, 593 ***(LIII)***
MUSGRAVE R., 275 ***(LIII)***

NASH J.F., 270, 288, 289, 290, 291, 322, 506, 593 ***(LIII)***
NEGRESCU D., 250 ***(LIII)***
NOBEL Alfred, 272, 274, 493, 555 ***(LIII)***
NORTH C. Douglas, 235, 270, 276, 286, 287, 288, 293, 294, 473, 489, 558 ***(LIII)***
NOVAK Andrei, 350, 351 ***(LIII)***

OHLIN Bertil, 276, 306, 320, 504, 554, 555, 560, 569, 578, 579, 580, 591 ***(LIII)***

PAT Robertson, 382, 390 ***(LIII)***
PĂUNA Carmen, 396, 598 ***(LIII)***
PAVELESCU F.-M., 3 ***(LIII)***
PETCU Constanța, 511 ***(LIII)***
PHELPS E., 275 ***(LIII)***
PLATON Victor, 70, 121 ***(LIII)***
POPESCU Theodor, 50 ***(LIII)***
POSTOLACHE T., 272, 469 ***(LIII)***
PRISĂCARU Corneliu, 140, 351 ***(LIII)***
PURCĂREA Theodor, 242 ***(LIII)***
PUWAK Hildegard, 350 ***(LIII)***

RÂMBOACĂ V., 396, 598 ***(LIII)***
RICKS Geoff, 121 ***(LIII)***

SAMUELSON P., 236, 275, 276, 277, 291, 306, 320, 470, 494, 495, 504, 553, 555, 558, 559, 560, 561, 566, 569, 579, 580, 591 ***(LIII)***
SCHOLES M., 271, 275, 277, 297, 298, 299, 322, 506, 593 ***(LIII)***
SCHULTZ T., 275, 321, 505, 554, 555, 583, 585, 592 ***(LIII)***
SCOTT A., 399, 412 ***(LIII)***
SELTEN R., 270, 288, 290, 291, 322, 506, 593 ***(LIII)***
SEN A.K., 271, 299, 300, 301, 302, 322, 506, 563, 593 ***(LIII)***
SHARPE W., 270, 278, 279, 280, 297, 321, 505, 592 ***(LIII)***
SIMON H.A., 275, 320, 504, 553, 554, 555, 561, 581, 582, 583, 591 ***(LIII)***
SOLOW R., 291, 321, 468, 469, 490, 491, 492, 505, 560, 592 ***(LIII)***
STIGLER G., 275, 286, 321, 467, 469, 475, 476, 477, 478, 505, 592 ***(LIII)***
STIGLITZ J., 236, 275 ***(LIII)***
STOHR W., 399, 400, 607 ***(LIII)***
STOHR Walter, 405, 417, 421, 602, 613, 623 ***(LIII)***
STOICA Victor, 377 ***(LIII)***
STONE R., 321, 467, 469, 481, 482, 483, 505, 568, 592 ***(LIII)***
SUCIU Ratiu, 85 ***(LIII)***

ŞERBĂNESCU Mihaela, 50 ***(LIII)***

TINBERGEN J., 237, 274, 276, 320, 470, 504, 553, 555, 556, 557, 558, 574, 591 ***(LIII)***
TOBIN James, 237, 276, 277, 306, 321, 467, 469, 473, 474, 475, 505, 592 ***(LIII)***

ȚUIU Florea, 237 ***(LIII)***

UNGUREANU Ivan, 86 ***(LIII)***

VICKREY W.S., 271, 294, 295, 296, 322, 506, 593 ***(LIII)***

WERNER Georg, 237 ***(LIII)***

ZAMFIR Cătălin, 104, 350 ***(LIII)***
ZAMFIR Elena, 104, 350 ***(LIII)***
ZECHERIU Mirela, 350 ***(LIII)***